

RVPER TI AB- BATIS MONASTERII

TVITIENSIS, E' REGIONE AGRIPPINAE COLO-

niæ in Rheni ripa siti, ordinis S. Benedicti, uiri, & uite sanctimonia, &

sacrarum literarum peritia præclari, Commentariorum,

in Apocalypsim Iohannis,

Libri XII. •

→

ARNOLDT BIRCKMAN.

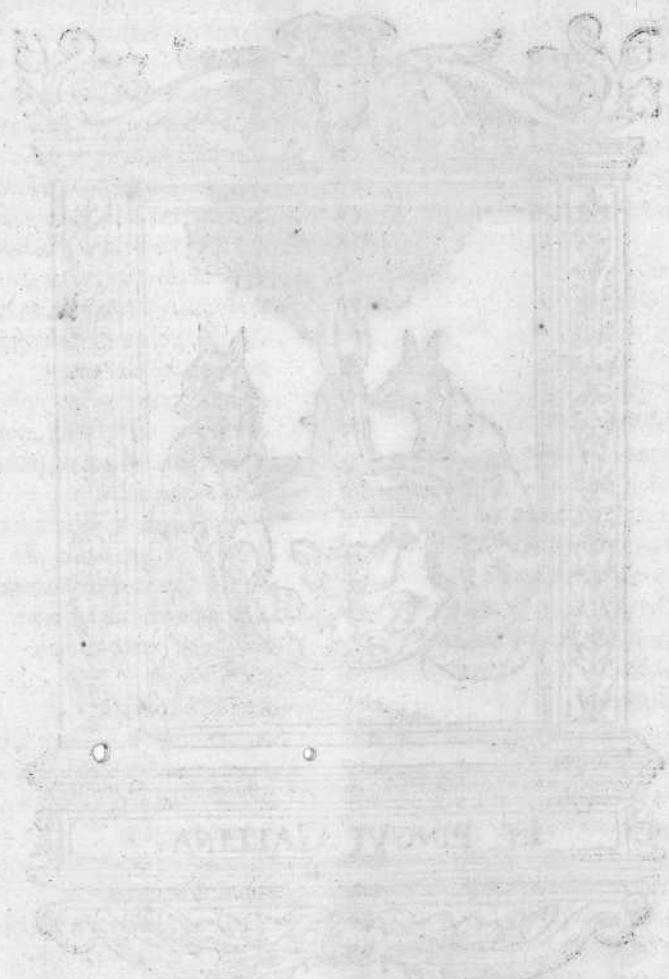
Apud fœlicem Coloniam, Iohannes Soter excudebat,
Anno salutis. M. D. XXXIII.

R/3.412

REPORT AB
BATHS MONASTERY

THE BATHS OF MONASTERY
IN THE COUNTY OF
SURREY

ANNOUNCED BY
J. D. X. X. X.

INDEX

OPERIS.

A Bsin hij natura ac uirtus, & quid per ipsum intelligatur.	78
Abyssus & terra, homines reprobi	178
Acceptio personarum in uocatione ad finem non est	175
Acclamatio populi ad Herodem	125
Acusator fratrum	116
Actio qualis contra ecclesiasticos peccantes	21
Adiutorium angelorum	114
Adoratores bestiae	125
Aetate hominum quatuor	187
Aegyptij de stirpe Cham,	77
Idem quoque impoenitentes	78
Afflictio quorundam spontanea	135
Afflictiones filiorum israel tpe iudaei	80
Africani regnum nonnulli pro tertio ponunt	85
Agnus typicus in figuram Christi occisus.	54
Agnus stans supra montem sion	135
Agnus uerus in lege praefiguratus	135
Alex, opera misericordiae sunt	46
Alluia quid	168
Allegoria de .7. mulieribus	3
Alligati in flumine, qui sint	85
Alpha & omega quis sit	10
Altitudo Sathanae est apparens	31
Altare ecclesiae, Christus est	97
Ambitio ecclesiasticorum	100
Amen, quare geminatur a Iohanne	9
Amen dicere, quid sit	57
Anathema a nemine contemnendum	124
Angelus iuxta aram templi, fuit Michael	74
Angelus apparuit Iohanni in figura Christi	2
Angeli portarum Hierusalem, doctores ecclesiae	187
Angelus magni concilij, est Christus	67
Angelorum congratulatio	71
Angeli septem praedicatores	145
Angeli quomodo pugnent	115
Angelus primus, in facie leonis	137
Angelus secundus, in facie uulgi,	138
Angeli quatuor, regna quatuor &c.	85
Angelus ad Iohannem	169
Angelus quare noluit adorari a Iohanne	169
Angelus quomodo dicitur mediator	76
Angelo Ephefi quis loquatur	20
Angelorum qualis sit erga nos affectus	73
Angeli collaudant agnum propter tres causas	55
Angelus magnus & mediator Christus	75
Angelus abyssi, Christo conuarius	84
Angelus tertius, in facie hominis	138
Angelus quartus, in facie aquile	139
Anguli terrae quatuor, sunt .4. regna	67
Anima uiuens quomodo moritur.	147
Anime centum uiginti.	59
Anime ac clamant sub altare	ibid
Anime intersectorum martyrum uindictam clamant	62
Animalia. iij. sunt. iij. euangelistae	43
Animalium quatuor non est ordo unus	44

Anima introducta in cellam uinariam	19
Antiochus epiphanes	127
Antichristus ac bestia dicitur	121
Antichristi conuictio	ibi
Antichristus facit bellum	102
Antichristus ut homo est &c.	159
Antichristus inducit magnam tribulationem	120
Antichristus per omnia conuarius in opibus Christo.	126
Antichristus quid	123
Antichristi regnum simile Antiochi regno	ibid
Antiochus maxime impius	112
Antichristi signum	127
Antichristus coget ad fidem	130
Antiquorum expectatio super aduentum Christi	50
Aperire librum est adimplere .7. mysteria	51
Apostoli recte dicuntur seniores	42
Apocalypsis, quare titulus graecus	1
Apostoli dicuntur uenti & nubes	67
Appli gratiam & pacem a Christo susceperunt	45
Apostoli etiam prophetiae dicuntur	95
Apostoli quando acceperunt librum aptum	95
Apostoli summam habuerunt scribendi auctoritatem	96
Apostoli & sancti prophetiae sunt uelut chordae in cythara	
ris extense per afflictiones.	134
Appli nouerunt scripturarum mysteria	92
Appli quare scripturas non explanauerunt	93
Apostoli posuerunt nobis fidei fundamentum	93
Apostoli .xij. fundamenta	187
Apostoli excellentiores prophetis	ibid
Ara templi Christus est, templum ecclesiae	74
Ara testamenti incarnati Christi	108
Arma draconis	114
Arma Michael & sodorum eius	ibi
Arioli sunt equorum caudae	89
Arrius puicax, diaboli satellites	96
Arrius maledictus refutatur	60
Arrii blasphemia ex odio	150
Arrii haeresis	118
Arridere opusculis	19
Aqua scripturae, iudeis sit sanguis	148
Aqua in mare gentium descendit,	7
Aquila uolas, scriptura sacra	80
Aquila sanguis	147
Athalia	157
Auaritia Balaam	26
Idem gessit typum uenaliu sacerdotum	ibi
Auaritia ecclesiasticorum	100
Aurum ignitum & probatum	38
Autoritas libri Bpocalypsis	192
Augustus Octavianus	123
B Abyloniae regnum, cui assimuletur	88
Babylon diuitas diaboli, per mortem Christi addit	138
Babylon quare bonum faciat	168
Babylon ironice uirgo dicitur	165
Babylon addit per passionem Christi	164
Balaam in libro Iob dicitur Elui	25
Baptismus est mare uitae	142
Barabbas bestiae character	176
Beatis omnia gratis donata	185

Beatiter dicunt alleluia, aut sepius	168	Christus patri regnum acquisiuit	ibi.
Beati cantant iudicium & misericordiam	168	Christus oculis plenus ante & retro	40
Beatorum carmen	169	Christi fides quatuor	48
Bellum draconis	120	Christi mysteria, sunt. 7. signacula	50
Bestie adulares	125	Christus radix David scdm diuinitatem	51
Bestia aliud significat, aliud nomen eius	131	Christus, agnus & leo est	52
Bestie due de mari simul ascendunt	128	Christus diuitiarum contemptor, nobis in exemplum	ib
Bestia antichristus	102	Christi testes contra Iudeos, sunt tripliciter	ib
Bestia de abyssu descendens	103	Christus a pauperibus adoratus ante passionem	53
Bestia cor deum habet diademata	122	Christus est dignus aperire librum	ib
Boni prius accipiunt mercedem, deinde impij exterminantur	107	Christo attribuntur multa insignia nomina	55
Bestia multitudo populorum	155	Christum quo deus exaltauit	60
Blasphemie impiorum contra uerbum dei	153	Christus, Barachias benedictus domini dicitur	69
Blasphemia in deum, est rebellio contra prelatos	149	Christus est magni consilij angelus	67
Blasphemia grauis, defendere peccatum	149	Christus est uera in templo ara	74
Blasphemie nomina	122	Christus est magnus angelus & mediator	75
Calamus similis uirge	96	Christi corpus figuratur per aureum thuribulum	ib
Calculus candidus in resurrectione iustorum	27	Christi sicut rugus leonis	92
Calix duplex	153	Christus est angelus lapide in mare mittens	167
Candelabra duo	100	Christus fidelis & uerax	171
Candelabra. 7. sunt unum candelabrum	14	Christus in singulis uirtutibus coronatur	172
Cantare nouum canticum	53	Christus rex regum	173. & 174
Cantus meretricis damnatur	167	Christus gladio oris separabit in iudicio agnos ab	
Cantus sanctorum non damnatur	167	hæcdis	173
Capilli mulierum &c. quid designent	83	Christi uestimentum uarie accipitur in scripturis	174
Capilli filij hominis candidi &c.	15	Christus dominus dominantium	174
Capilli eiusdem uerba diuina sunt	ibi.	Christus post ascensionem quo de caelo descendit	178
Carmen beatorum	169	Christus mons magnus & altus.	186
Carmen celestis exultationis	168	Christus est ecclesie altare.	97
Caro Christi aspersa sanguine	172	Christus dat os & sapientiam suis testibus	98
Centum quatuor milia, quale mysterium significant	68	Christi bonitas nos premonentis	105
Chananei tertia pars hominum dicuntur	78	Christus signa uanitatis non fecit	130
Chananei facti sunt absinthium	79	Christus qualia signa fecit	ib
Charitas prima, est principale bonum	21	Christus neminem coegit ad fidem	ib
Chirographum in cruce deletum	116	Christi character sine personarum acceptio est	ib
Christianos oportet esse oculis plenos	46	Christus sicut sol super nubem candidam	139
Christus quare cum nubibus ueniet	8	Christus duplex in apice coronam auream	ib
Christus est testis fidelis	5	Christus angelus dicitur	140. & 174. & 177
Christus liber a iudicio mundi	6	Christus lapis mundus &c. candidus	145
Christus lauit nos a peccatis nostris	ibi.	Christus ante quam nasceretur ex uirgine, reges uidit	160
Christus dilexit nos prior	ibi.	Christus angelus de caelo descendens	163
Christus lauit eos qui non erant	ibid	Christus lux mundi	ibi
Christus fecit nos regnum & sacerdotes	ibi	Ciathi, prophetae sunt & legis doctores	142
Christiani nihil proprium possidentes	113	Ciuitas magna diaboli & imperatorum	103
Christiani omnes quomodo sunt sacerdotes	7	Ciuitas diaboli, non unum habet caput	154
Christus deus omnipotens	10	Ciuitas dei, unum habet caput	ibi
Christus lucerna & lumen	14	Ciuitas Christi, ecclesia super Christum fundata	186
Christus, qualis fuerit in medio. 7. candelabrorum	14	Claues mortis & inferni, quis habeat	18
Christus post ascensionem suam uisus	17	Clauis David quare dicitur	34
Christus quo angelus dicitur	ibi.	Clauis David, gratia spiritus sancti	ibi
Christus quo sit primus & nouissimus	18	Coelum pro aere	114
Christus est lignum uitae	22	Coelum recedens, scientiam legis designat	66
Christi passio, nostra est consolatio	23	Coeli, apostoli dicuntur	67
Christus, quo dicitur sciens nostras miseras	23	Coelum apertum, prospectus dei ad nos	171
Christus est stella matutina	32	Collyrium humilitas est	38
Christi generatio spiritalis	36	Concupiscentia mundi peribit	166
Christi pater David spiritalis	ibi	Conditio regnorum temporalium miserabilis	162
Christus lanceatus, factus est ostium	39	Confessio fidei Iohannis	3.
Christi ecclesia, est sedes in celo	40	Confessio demonum qualis	57
		Confessores luamini, aqua & spiritu renati	43

Congregatio taurorum in uaccis, populorum sunt he retici	96
Consilium Nicenum	118
Consilium unum prodendi populum dei	160
Consilium serpentis antiquum	ibi.
Constantius Augustus seuit in ecclesiam	119
Consideratio antiqua patrum	130
Consideratio patrum insufficiens	ibi
Consolatio iustorum	158
Consolatio iustorum in tribulatioe	167
Corpus diaboli, generatio Cain	110
Capita draconis septem, quid	110. & 121
Cornua duo Iohan. & Mambres	128
Cornua similia agni	128
Cornua decem bestie	111
Cornua 7. & oali septem, qui sint	52
Correptio fratris euangelica, qualis sit	32
Coronam quo aliquis perdit	35
Coronas aut mittebant ante thronu	48. & 49
Corpus Christi designatur per thuribulum aureu	76
Creaturae aliquae quo laudant deū & agnū	56-57
Creatio hominis duplex	49
Creaturae aliquot quare timent de morte agni	56
Crudari mensibus quinq;, quid sit, & alia quae ad idē consequuntur	82
Crucis signaculum praefiguratum	133
Crystallus quid designat	186
Cultus demonum per Christum asauit	179
Cupiditas meretrix	155
Cupiditas regum	155
Cyathi sub lege, phiale sub euangelio	145
Cythere sanctorum, quae sint	55
D anielis uisio quatuor bestiaru, duplicem habet ordinem	123
Dauid est spiritaliter pater Christi	ibidē
Deus & irasus nouit, & misereri	179
Damnationis duae causae	168
Deus an uelit bonum	179
Desertum, locus contemplationis	155
Deus omnia praesauit gesta regnorum	162
Deus quomodo Christum exaltauit, & dedit ei no- men	60
Dexteram tenentes, deum uidebunt	17
Deus sustinet malos, & punit eos in exemplum pro electis	179
Deo resistere nemo potest	144
Demonum qualis confessio.	57
Deus pro qua causa rectissime adoratur	48
Diaboli praeruratio triplex	132
Diaboli nomina uaria	178
Diabolus & haereticus, mors sunt & infernus	61
Diabolus ligatus	178
Diabolus bene sauit, Iesum esse Messiam	177
Diabolus gentilium legiflator	117
Diabolus deo mortuus, uiuit peccato	124
Diabolus in aduentu Antichristi soluetur	179
Diabolus quomodo mortuus est	147
Diabolus quos in carcerem missurus	24
Dies x. quid designent	24

Dies pro annis ponitur	104
Dignitas dei ad sanctos, sicut sol ad stellas	49
Diuitias Christus contempsit	52
Dominus exercituum	172
Draco magnus & rufus	110
Draco quomodo in coelo	114
Draco quare 7. habet diademata	122
Draconis arma	114
E cclēsia habet adhuc multa scandala	106
Ecclesiae cantus, uox magna de caelo	116
Ecclesiae sponsus, dicitur dilectus	7
Ecclesiae triplex status	2
Ecclesia super montem magnum, qui est Christus, edificata	186
Ecclesia prior ascendit de Aegypto	148
Ecclesia posterior, de baptismo	148
Electi uiuant, non per se, sed per Christum	161
Enundationis quatuor gratiae, meritiq; & premij.	135
Episcopi & sacerdotes, quales esse debent	35
Equus pallidus, haereticoru est inuidia	60
Equus rufus diaboli	59
Equus niger falsi fratres	ibi
Euangelistae angeli dicuntur	137
Euangelium omnibus gentibus & linguis cōe	137
Euangelium in publico non erubescat	137
Euangelij uolatus	137
Euangelistarum uariae species	138
Euangelistae sunt quatuor animalia in medio sedis	43
Euangelia quatuor in circuitu sedis	44
Euangelica correptio fratris	32
Eucharistiae sacramentū est manna absconditū	27
Eufrates	150
Excusationes terrenorum	175
Exempla ueterum quo sequamur	136
Exemplum pseuerantiae de Christo	24
Exemplum fortitudinis a Christo	28
Excōicatio per praelatos	149
Exitus & poena Iesabel reginae	29
Expectatio antiquorum de Christo	50
Exprobratio contra Iudeos	174
F acies hominis incarnationem designat	58
Facies uita, est passio Christi	59
Facies Christi quatuor	48
Facies Christi ut sol lucens	17
Fides sine charitate nihil prodest	21
Filij Israel tres a mulieribus & c. decepti	16
Filiae Madian quos designant	26
Filius cum patre uenurus	4
Filij Abrahā, non carne, sed fide	68
Filij Sem & Abrahā, quibus comparentur	79
Filij haereticoru sunt illorum imitatores	30
Flagellum de funiculis, quid sit	62
Flumina gentes designant	78
Fornicationes Israel in Aegypto	179
Fornicari est a deo ad creaturas	154
Fortitudo dei	144
Fumus quo excaati sunt Iudaei, gloriae trinitatis	145
Fumus in apocalypsi, est incensorum effectus	75
Fumus putei, sapientia huius seculi	81

G abriel & Michael præpue nobis bene no-	110
lunt	74
Gabriel prepositus est preliorum	ibi.
Gaudium eterne uite ineffabile	ib
Gaudium propter nuptias sponsi & sponse	169
Genealogia Christi p adoptiuos	44
Generatio Christi spiritalis	36
Gentes in reprobum sensum date ppter contēptū.	146
Gentes equi dicuntur, a diabolo agitati	87
Gentiles mare	117
Gentes irate contra Christum	107
Gentes designantur p mare & flumina	77.78
Gladium qui sumit, gladio perit	127
Gladius magnus, longa pfectio	59
Gladius oris Christi, iudicium eius	16
Gloria uerbi incarnati	39
Gratia spūs sancti, non est extra ecclesiam	192
Gratia prima uirginitas, & secunda pœnitere	34
Gratia & pax, quare coniunguntur	4
H eliam sequuntur prelati contra hereticos.	29.
Helias oliua & andelabrum olim	101
Helias emisit ignem ex ore	ibi
Helie potestas	102
Helie amictus	100
Heretici sunt congregatio taurorum in uacās popu-	
lorum	96
Heretici sunt mors & infernus	61
Heretici peccant in spūm sanctum	150
Heretici designantur per Iesabel	28
Heretici negantes diuinitatem	10
Heretici huic libro infest	11
Heretici poenam Iesabel patientur	30
Heretici suos filios relinquunt hereticos	ib
Herodis uanitas per Iosephum.	125
Hieroboam aureos fecit uitalos	156
Hierusalem meretrix	157
Hierusalem quō noua descendit de cœlo	36
Hierusalem sicut sol & luna perfecta	65
Hierusalem dicitur Sodoma & Aegyptus	103
Hierusalem quare diuitas sancta	186
Homini duplex est creatio	49
Homines angelis erunt equales	189
Homines habentes oculos ante & retro, q̄ sint	46
Hora, dies, mensis, annus, quid significant	86.
Multa quoq; de eadem re pulchra	ibi
Hostes Israel, scorpiones terræ	81
Humilitas Iohannis de seipso loquentis	136
Humilis cruciatur laudibus	38
Humanitas Christi, quæ dono acceperit	1
Humilis descendit	186
I acobus frater domini potest dici Zacharias	63
Iacobus dicitur Zacharias, sicut Iohannes Bapt.	
Helias	63
Iaspis quid designat	186
Iesabel typum gerit hereticorum, & prima fudit san-	
guinem pphetarum	28. & 29
Eadem mulier heretica dicitur	ibi
Iesabel	157

Iesabel quō dicitur missa in lectum	30
& quō omnes ppter ipsam plagati	ibi.
Ignis, fumus & sulphur, quid sint	88
Ignis purgatorius	189
Illusio Iudeorum in Christum pendēte in cruce	103
Impij nomen nouum non habent	27
Impij exterminantur	107
Impij dicuntur terra & mare	117
Incarnatio fides est hominis	58
Inciendum mundi ultimum, miserum exhibit specta-	
culum	166
Inansa, sunt preces sanctorum	74
Inebriari per cupiditatem amissa discretionē	158
Inexcusabiles qui Antichristo ppter signa credūt	129
Inimicitie inter mulierem & serpentem	109
Impoenitentes sunt tertia pars hominum	77
Insignia septem angelicæ laudis	55
Insignia 7. in priore uisione	49
Inuidia regum contra seinuicem, unde secata	162
Iohannes fidei nostre præceptor	8
Iohannes quare admiratur	157
Iohannes imitator Zachariæ	9
Iohannes baptista angelus dicitur	140
Iohannes quare nomen suum triplicat	11
Iohannes in tribulatione participat	12
Iohannes ubi calicem amarum bibit	12
Iohannes participat in regno & patientia Iesu	ibi.
Iohannes quō fuit in spū	ib
Iohannes usq; ad tertium cœlum raptus	13
Iohannis euangeliiū contra Cherimum	ibi. 20
Iohannes in urbe ad ieiunium se conuertit & orati-	
ones	14
Iohannis prærogatiua supra omnes aplos	13
Iohannes quō fuit in spū	40
Iohannes aquilam representat	44
Iohanni q̄ communio cum ceteris aplis	96
Iosephus de morte Iacobi	62
Ira diaboli in quo nunc maior in fideles quā prius	
fuit	118
Ira dei, post iram peccatoris	107
Iris cœlestis quid designet	90
Iris signum ppitiationis est	40
Israel est sol obscuratus &c.	81
Israel traditus ppter sua peccata	84
Iuanditis in cœlo	190
Iudei eadem fecerunt quæ gentiles	ib
Iudei bene scierunt Iesum esse Messiam	1
Iudeorum dispersio, fuit gentiū uocatio	65
Iudei sanguinem bibere digni sunt	148
Iudei nonnulli ad idola conuersi	112
Iudei irati contra Christum	107
Iudei mare	147
Iudei terra	117
Iudeorum duplex tribulatio	141
Iudeorum uita execrabilis	177
Iudei sunt terra diaboli	116
Iudei quō dicuntur de genere Cham	87
Iudei unigenitum occiderunt	9

Iudei sub græcis idololatras	87
Iudei gens terrena	62
Iudei usque, sicut olim Cain	ibi
Iudicium non intrandum cum Christo	172
Iudicia dei quatuor & proxima	61
Iudicium per ignem, quo ueniet	73
Iudicium dei non est sine misericordia	41.
Iudicium dei duplex de mundo	40
Iudicium orationum David	75
Iusti quoque in iudicio timebunt, tantus erit terror	105
Iustitia dei occulta	144
Iustitiam esurientes, saturabuntur	72
Iusti in tribulatione consolantur	67
Iusti fulgebunt sicut sol	190
Iustus de uindicta quo letatur	177
Iustorum consolatio	158
Iustorum gloria	104
Iustorum tribulatio a septem capitibus bestie	158
L actitiae abundantia fulmen est	191
Laudes & preconiæ spernit humilis	38
Lamentationes typicæ super Iohannem	9
Lex ignea, quo ab angelo missa	75
Lex nunc spiritaliter intelligenda	140
Lex dependente in cruce	104
Libre cxx. & ordeo & tritico	60
Liber Apocalypsis, sacra scriptura est	49
Liber in dextra, diuitiæ & gloria in sinistra	50
Liber melior quam diuitiæ	ibi
Liber agni	126
Liber uitæ	126
Liber in quo carmen, uel lamentationes	166
Liber iste est abus solidus perfectorum	19
Liber alius timor	170
Lignum uitæ, Christus est	22
Linguae tres sunt sacre	70
Locustæ de fumo, hostes sunt filiorum Israel	81
sed non per proprietatem	82
Loricæ triplices, quid designent	88
Lumbare apud Hieremiam, quid sit	
De eodem quidnam ipsum designet	86
Linguae per superbiam confusæ & diuise sunt	161
Lumen in terra, scriptura	190
Luna tota ut sanguis est facta	65
Lux duplex	16
M agia de ore bestie exijt	151
Magia ars, bestia est	128
Magi ranis similes	151
Magorum prestigia tempe Antichristi	128
Malum facere, deo non placet	162
Malum culpæ, non ueniæ, deus creat	ibi
Manna absconditum, eucharistiæ sacramentum	27
Mammonæ qui seruiunt	125
Mare uitæ, quare dicitur	145
Mare baptismus Christi est	42
Mare uitæ, est contra factos & hypocritas	ibi
Mare gentes significat,	77
Martyres ab imperatoribus uenerantur	180
Martyres habent assistentes angelos in suis supplicijs	115

Martyrum fiducia contra persecutores	47
Martyres quo pugnent	115
Mattheus est leo, secundum Augustinum	45
Mendacium est sedes bestie	149
Mensura arundinea aurea	188
Metre templum dei & altare	97
Meratores terræ, diuites facti sunt	164
Meretrix cupiditas	155
Meretrices duæ unius matris filie	157
Messis duplex	139
Michael angelus est propitiatoris	74
Idem, princeps populi dei olim	ibi
Michael angelus iuxta aram templi	ibi
Idem ubique in officijs angelorum presens fuit	75
Miracula ex fide patrum olim facta	75
Miser, qui se aliquid esse putat	57
Modus optimus corripiendi peccantes	22
Mundus uniuersus una ciuitas ante aduentum Christi	153
M oyses etiam angelus est	140
Moyses de altari quo exit	141
Moyses quare contra Iudeos elamauit	ibi.
M ons magnus missus in mare	77.
Mors secunda, mors anime	24
Mors per unum hominem intrauit	71
Mortis Christi quantæ bonæ	116
Mulier amicta sole & luna, ecclesia est	108
Multa nomina præclara Christo attributa	55
Mundana omnia peribunt	166
Mundi ultimum mandatum miserrimum	ibi.
Murmuratores quo fuerunt de tertia parte hominum	79
M urmuratoribus neque sol luxit, neque nox	ibi
Murmuratorum ultio non fuit prænuntiata	89
Murmuratio plebis, sicut locutio asinae	26. 27.
Murus ciuitatis Hierusalem	186
Mysterium numerorum notabile	87.
Mysteria spiritus sancti in septem	5
Mysteria multa exprimuntur, 56. columna	
Mysterium numeri septenarij	16
Mysterium numeri in & 60	10
Mysterium trinitatis in quo numero	68
Mysteria uestitus pondere &c.	14
N abuchodonosor	122
Neronis odium in regnum Roma.	61
Nomen nouum, filios dei designat	27
& est filius dei	36
Nomen ciuitatis dei	36
Nomina scripta in libro uitæ, soli deo cognita	172
Nomina scribuntur quædam in libro uitæ, quædam in terra.	126
Noëre terræ & mari, quid sit	68
Nubes iudicij, erunt tempestuose	8
Nubes caro immaculata est	139
Numerus sanctorum in scripturis bifariam intelligitur.	70
Numerus nominis Christi	130
Numerus bestie	ibi
Numerus 144.000. ex duodenario multiplicabitur.	135
Numeri istius mysterium	134
Numerus creatoris est septenarius	131
Numerus septenarius dei & agni	132

Numerus hominis, non dei, in Antichristo est	131
Numerus 666, quid significabat	132
Numerus filiorum repromissionis	133
Numerorum mysteria	97
Numerus par, triplex est	97
Numerus perfectus	ibi
Numerus superfluous, quid significat	98. & 99
Numero septenario, designatur uniuersitas	71
O culi filij hominis, flamma ignis	15
Oculi Christi, ut flamma ignis	28
Odium Neronis in regnum Roma.	161
Odium Amalech & Edon, contra filios Israel	147
Offerre nos ipsos, est sacerdotio fungi	8
Oliuæ duæ	100
Opera dei magna & mirabilia	143
Opera misericordiae, p sex alas in apocalypsi	46
Oratões David, quales fuerint	75
Orationes quæ, incensa digne uocantur	75
Ordo duplex septem spūum	39
Ordo septem spūum domini duplex	185
Ostium Christus est factus, quando lanceatus	39
P assio Christi, fortis clamor, per quam addit 64	164
Passio Christi, nostra consolatio in aduersis.	23
Passio Christi, fundamentum omnium	188
Pastores aliter & ruriale, aliter nautæ lugebunt.	167
Patientia sanctorum in seueritate iudicij	138
Patres sub lege quō baptizati	142
Paulus, quare se iactitat raptum	143
Pecatum est causa libri mortis	127
Pecata sacerdotum	100
Pecatum occultum quale fuerit	32
Pecatum grauissimū, letari in rebus pessimis	103
Pecatum defendere, blasphemia	149
Pedes Christi quō similes aurichalco	28
Pedes bestie qui sint	123
Persecutores sanctorum flumina	147
Persecutio in Christianos	119
Persecutio sub Antichristo	122
Personarū distinctio in uocatōe ad fidem non est.	175
Perversitas in reges terræ	163
Pes dexter super mare etc.	92
Pharao quō induratus	162
Phylæ apostoli sunt, & uiri apostolicæ	142
Phylæ datæ sunt in die Pentecostes	145
Phylæ a tuba differt	146
Phylæ plene odoramentorū, quæ sunt	53
Philosophorum gentilium uanitas	151
Plage septem	146. & 147
Pœna Iesabel omnes monet hereticos	30
Pœnalis timor	170
Pœnitentia in fine mundi fera	166
Pœnitentia Achab regis	29
Pœnitentiæ tempus quō a deo conceditur	ib
Pœnitentia diuersimode agitur ab hoibus	30
Pœtica de ore bestie exijt	151
Pœtarum scientia inflata	ibidē
Pontificum autoritas in ecclesia	180

Perfarum regnum Vrso simile	85
Portæ ciuitatis Hierusalem	187
Potentes seali mare	147
Potestas ois a domino deo est	86
Præces sanctorum, sunt incensa	74
Prædestinati, cœli sunt	117
Prædicatores euangelij, sunt 7. angeli cū phyalis	142
Prælati contra hereticos Heliam seq debent	27
Prælati indocti reprehenduntur	27
Prælati ecclesiarum, quatuor aialibus compantur	45
Prelum quo draco a templis & aris pulsus est	113
Prelum in cœlo	114
Præsulum autoritas	18
Præsules ecclesiarum quales sint	19
Præuicatio diaboli triplex	132
Primitiæ messis apostoli	140
Primogenitus mortuorum quis sit	6
Principium creature dei.	37
Promissio premiorum.	32
Profectus uirtutum a timore ad charitatem	28
Prophetabunt duo testes	98. & 99. & 100
Phophetarum desiderium	109
Prophete uisiones suas intelligebant	40
Prophete quō intelligendi	187
Prophete fundamenta dicuntur	ibi
Prophetiæ tria sunt tempora	2
Prophetia pprie de futuro	ibi
Psalterium decem chordarum	143
Pseudo propheta quis	176
Pseudo propheta apprehensus cum bestia, quoniam	ibi
Pulchritudo falsa in auro, & in gemmis	166
Purgatorium	189
Puteus abyssi, mendacium est	81
Putei fumus, sapientia huius seculi	ibi
Q uestio de alia bestia	127
Questio prolixa de Iohannis angelo	17
Questio, an deus uelit bonum	179
R adix David est Christus	51
Rebellio contra prælatos, in deum blasphemia est	149
Redemptio per agnum uerum	54
Reges decem, in regnis septem	155
Reges & principes, sunt capita in. caudis	89
Reges seculi, serui sunt terræ	6
Reges & principes iudeorū, qui sint	66
Regna septem contra fidem ecclesie	110
Regna septem, quare montes dicuntur	159
Regnorum temporalium conditio miserabilis	162
Regnū Alexandri, pardo simile	123
Regnū Macedonia post mortē Alexandri	111
Regna septem contra populum dei	155
Regnū & sacerdotes facti sunt serui peccati	54
Regum cupiditas	155
Reprehensio negligentie	25
Reprehensio terrenorū, q Antichristū reapiunt.	124
Resurrectiones duæ	180
Resurrectio duplex qualis sit	94
Rex filiorum superbie	126
Romanus in Christianos seuebat	159

Romanum imperium, bestia & diabolus est	176
Rumphea ex utraq; parte acuta, sermo dei est	25
Sacerdos co ductus damnatur	27
Sacerdotes mali, Balaam comparantur	26
Sacerdotum auctoritas in ecclesia	180
Sacerdotes & Episcopi quales esse debent	33
Samaria meretrice	157
Sancti quomodo sunt serui & amici	54
Sancti consolati	170
Sanguis sanctorum & martyrum	156
Sanguis usq; ad frenos equorum	141
Sapientia in otio & solitudine	119
Sapientes mundi stulti effecti	150
Sathanae altitudinē qui non cognouerunt	31
Sathanae altitudo est apparens	ibidē
Sathan ligatus mille annis	178
Sciētes cum peccant, uiue ad infernum descendūt.	176
Scorpiones terre, hostes Israel	81
Scriptura aut aquis & tonitruis comparatur	134
Scriptura sacra, uox est de celo	16
Scriptura sacra, per tres alās exprimitur	46
Scriptura sacra, aquila	119
Scripti in libro uite	158
Scripta ab origine mundi	126
Scriptura, est lumen hic in terra	190
Sedere in throno, glus dicitur.	38
Sedes in celo, ecclesia Christi est	40
Sedilia senatorum. 24.	41
Seniores uiginti quatuor, omnes ecclesie patres	106
Seniores aut sic dicantur	42
Seniores recte dicantur apostoli	ibi.
Sensus multi, in syllabis paucis	ibi
Sententia non est præcipienda in episcopos	21
Septem milia hominū	105
Sepultura Christi	104
Serpens antiquus	115
Seruitus in celo dulcis	192
Sigilli 7. sunt 7. mysteria Christi	50
Significare & palam facere, differunt	ibi
Signo crucis signantur serui dei	67
Signum dei in frontibus, quid sit	82
Signa Antichristi, ante quoq; facta sunt	129
Silentium in celo factum, quietē significat	72
Similitudo hostium Israel cum scorpijs	82
Similitudo inter equos & locustas	83
Simonia ad condemnantur, & clerici fornicatores	26
Smaragdus nimie uiriditatis	41
Sodomite aut dicantur tertia pars terre	77
Sol & aer obscurati, Israel est	81
Sol niger & facas alianus	65
Spectaculum miserum in ultimo mundi incendio	166
Spiritus unus & idem per omnem scripturā sacrā,	154
Spūs sanctus uox de celo in uarijs linguis	165
Spūs immundi præfunt magis poetis, philosophis	151
Spiritualia nequitie in coelestibus	114
Spūs consilij in 7. tubis	76
Spūs consilij boni, ex deo est	34
Spūs prophetie	170
Spūs consilij aperiet. 7. tubarum mysteria	73

Spūs Iohannis, liber in exilio	ibi
Spūs sapientie septimus	37
Spūs 7. loquuntur 7. ecclesijs	20
Spūs fortitudinis post spūm scientie	28
Spūm septem, duplex ordo	39
Spūs septem, sunt unus spūs	5
Spūs sapientie	170
Spiritus intellectus	171
Spiritus consilij	ib
Spūs fortitudinis	ibi.
Spūs pietatis	ibi.
Spūs scientie	ib
Spūs timoris domini	ibidē
Stagnum ignis ardentis & sulfuris	177
Stantes ante thronum, qui sunt	70
Statera in manu diaboli	59
Statio infida super arenam maris	120
Status ecclesie triplex	2
Stella matutina, est Christus	32
Stella q̄ de celo cecidit, diabolus est	81
Stellæ ceciderunt super terram	65
Stellæ. xij. sunt. xij. tribus Israel	109
Stellæ quomodo teneantur ne cadant	ib.
Stellæ 7. qui sunt	16
Stephanus de templo exijt	145
Stola est cultus seu uerbum dei	63
Stolæ dealbantur in sanguine agni	ib
Stolæ albe, quibus sunt datæ	ib.
Stolæ geminæ erunt sanctis post resurrectionē	64
Superbia diaboli	115
Superbus cadit	186
Synagoga Sathanae, quos habeat	35

T emplum tabernaculi, ecclesia est	144
Templum domini, quare aptum est	108
Templum dei, quare in celo	71
Tempora persecutionis ecclesie	119
Tempus penitentiae non erit ultra	107
Terræmotus in cordibus hominum	152
Testes Christi contra Iudeos, sunt triplices	52
Testes duo contra hereticorum multitudinem suffia unt	99
Testimonium Iesu	169
Testimonium Iohannis certum	2
Testamentū uetus, uni tantū genti datum	136
Testamentū nouum datum auctis gentibus	137
Testimonium martyrum imperfectius, q̄ Christi	6
Testis fidelis & uerus	37
Testis fidelis est Christus	5
Testium duorum potestas	102
Timor duplex	170
Timor iudicij pœnalis	137
Timor est quoddam pondus	31
Tonitrua & terræmotus in datione tum legis, tum euangelij	108
Tonitrua septem 7. sunt oraacula pphetarū	92
Tribulatio iustorum a septem capitibus bestie	158
Tribulationes exigunt spūm pietatis	25
Tribulationes quo timeri possint	24

Tribunal summū in eccl'a, sedes Romana	180
Tribus Dan, quare omittitur	69
Tribus Iuda, cur primo loco ponitur	ibidē
Tribus multe in una gente	70
Tribuum Iudaicarum non unus ordo	68
Tuba. 7. contra peccata Gentium	76
Tuba prima contra Sodomā & Gomorrā, & quid reliq̃ designent, in subsequētibz folijs inuenies.	77
Tuba differt a phylā	146
Tuba septima nouissimi iudicij	105
Tunica pellis, signum miseriae	64
Turibulum aureum, est fides.	74
Idem est corpus Christi	76
V ae tria ultima praedicta sunt in scripturis	80
De primo	83
Valens imperator Arrianus	119
Vasa misericordiae ab ira dei praeseruat	142
Venti & nubes dicuntur apostoli	67
Verbū dei adulterantes, quomodo conuincēdi	27
Verbi incarnati gloria	39
Veritas domini	144
Veritas scripturae, per sex alas designatur	46
Vestimen Christiuarie accipitur in scripturis	174
Victor passionum humanarū, quis sit	31
Vie domini due.	144
Vigilandum est omnibus	32
Vinea domini filij israel	173
Vinea domini, domus israel	ibid

Vinea a uite dicitur, q̃ Christus est	52
Virginitas carnis	134
Virga ferrea, est inflexibilis iustitia	173
Virga ferrea, est animi rectitudo	31
Virginitate non est supbiendum	37
Virginitas, prima gratia	34
Virtutem habere modicam, quid sit	35
Virtus modica q̃ sit	19
Virtus dei	106
Visionum modi sunt tres	13
Vita actius in aratu, intus contemplatus	47
Vitae eterne gaudium ineffabile	72
Vniuersis dicuntur, q̃ uni dicuntur	22
Vniuersitas malignorum una bestia	180
Vnitas Hebraeos, binarius gentiles designat	87
Vacatio animi ad apostolorum	175
Vox aquarum sacrae scripturae	16
Vox aquarum multarum	ibi.
Vox admirationis dei	47
Vox alarum, exaltatio superbiae	83

Z achariae duo fuisse videntur	62
Zelus Phineae sacerdotis	28

F I N I S .

PROLOGVS RVPER

TI ABBATIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM

Iohannis apostoli, ad Fridericum Archiepiscopum Colonien.

T TV quoq; ò uenerabilis Colonienſium Archi-
præſul FRIDERICE, præſentis & expreſſum in
ſcripturis ueritatis exemplum perdocet, cunctis ad
ueram repromiſſionis terram teſidētibus, quo ſint
mites, ſpiritu pietatis opus eſt. Beati nāq; mites (ait
ipſe dominus) quoniā ipſi poſſidebunt terrā: immi-
tes à beatitudine excludēs, quoniā ipſi non poſſide-
bunt terram. Vtrorūq; ſcilicet & eorū qui ſunt mite-
tes, & iccirco poſſidebunt terrā: & eorū qui ſunt im-

Matth. 5
Mites poſ-
ſidebunt
terrām.

mites, & iccirco non poſſidebunt terram, notū & celebre exemplū in illis explo-
ratoribus expreſſum eſt: quos iubēte domino miſit Moſes ad conſiderandā ter-
ram Chanaan. Nam qui ex illis mites fuerunt, id eſt, qui ueritatem ſcientes, ei
non repugnauerunt, uidelicet Iofue filius Nun, & Caleph filius Iephone, dicen-
tes: Terra quam circūuiimus, ualde bona eſt: ſi propitius fuerit dominus, indu-
cet nos in eam, & tradet humū lacte & melle manantem, nolite rebelles eſſe con-
tra dominum: ipſi poſſederunt terram: cæteri autem, qui immites & rebelles fu-
erunt aduerſus ueritatem, & contra conſcientiam propriam loquentes, dicen-
tes: terra quam luſtrauius, deuorat habitatores ſuos: ipſi non poſſederūt ean-
dem terram. Quid autē ſacra nobis ſcriptura, niſi uera repromiſſionis eſt ter-
ra: Deniq; quod fuit illis corporaliter de Aegypto exire, & in illam repromiſſi-
onis terram introire, hoc nobis eſt de tenebris ignorantiae exiſſe, & ad notitiam
dei per ſcripturarum ueritatem introire. Imò abundantius nobis hoc eſt, uide-
licet quantum umbram aut figuram præcellit corpus aut res. Nondum quidē
dum ſcripturas legimus aut intelligimus, facie ad faciem dominum uidemus:
ueruntamen ipſa dei uiſio, quæ quandoq; perficiēda eſt, hic iam per ſcripturas
inchoatur. Et quæ nam terræ huius, id eſt ſanctæ ſcripturæ pars uberior eſt, q̃
hic liber Apocalypſis Iohannis apoſtoli: ad quam uidelicet partem ſtudioſa
meditatione explorandā, me tuarū maxime colloctionū iucūditas excitauit.
Inſtabat enim uir religione illuſtris, & in ſacris ſtudioſus literis, dominus Cu-
no abbas cœnobii Sigebergenſis, quædā libri huius capitula prius ſeorſum, de-
inde te quoq; audiente proponens: ea uidelicet intētionē, ut & tibi compertum
eſſet, quòd ego (ut putabat ipſe) ultra id, quod antiquiores patres librū hūc ex-
ponendo ſenſerunt, uel dixerunt, aliquid utiliter ſupererogare poſſem. Agebat
hic per nimiam ſuæ mētis beneuolētiam, quæ iam dudū de paruitate mea ſentire
cœperat altius, q̃ ſe habet ingenii mei poſſibilitas. Nimirū & ante & poſt eaſdē
collationes, ut hoc opus aggrededer, inſtitit: nec perſuadēdo deſtitit, donec tan-
dem, ut uolebat, euicit. Quæ inquam ſacra ſcripturæ ſeries, hac Apocalypſi, aut
in ſuperficie pulchrior, aut in ſenſu eſt locupletior? Etenim (ſicut ante nos di-
ctum eſt) tot habet ſacramēta, quot uerba. Parum dictum eſt: & pro merito uo-
luminis

Num. 13

Scriptura
ſacra dici-
tur terra
repromiſ-
ſionis.

Quæ ſue-
rit autori
occafio
ſcribendi

Cuno Ab-
bas Sige-
bergenſis

Laus libri
Apocaly-
pſeos.
A. S. Hie-

ronymo in
argumēto
libri.
Contra hē-
reticos hu-
ic libro de-
trahentes.

Obiectio
de supfluo
scribēdi la-
bore.
Rēspōsio
egans.

Gene. 26

Psal. 72

luminis laus omnis inferior est. In uerbis singulis multiplices latēt intelligen-
tię. Vt igitur terram istam possideamus, fidelium exploratorum, qui mites fue-
runt, exemplū sequamur. Dicendo contra immites hēreticos, huic terrā de-
trahentes, quoniā terra quam circūuimus ualde bona est. Ipsi dicūt, terra quā
lustrauius deuorat habitatores suos: sed mentiūtur. Non enim terra ista, ter-
ra dei, deuorat habitatores suos: sed suā ipsorū adinventiones deuorant super-
bos: sicut murmuratores illorum quosdam, nō illa repromissionis terra, quam
non attigerunt: sed ipsa quam calcabant terra deuorauit & deglutiuit, disrupta
sub pedibus eorū. Proinde expedit, ut (sicut iam dictum est) mites animo simus,
quicunq; hanc terram, idest hanc scripturam ingredimur, & ibi altiore diui-
norum scāsum maiestātē latere arbitramur, ubi adhuc minus intelligimus. Si
enim propitiū fuerit dominus, introducet nos in eam: & tradet humum lacte
& melle manātem, ut inueniamus latentes in ea diuitias salutis, thesauros sapi-
entię & intellectus, consilii & fortitudinis, sciētīę & pietatis & timoris domini.
Sed dicet aliquis: Iā satis est quod alii meliores & sanctiores nihilominus & do-
ctiores inuenerunt atq; scripserunt: Illicitum est, temerariū est, adiciere quippi-
am ad ea quę à nominatis catholicisq; patribus dicta sunt: atq; ita fastidium le-
gentibus facere, augendo multitudines commentariorū. Ad hęc inquam: Ni-
mirum sanctarum spatiosus ager scripturarū omnibus Christi confessoribus
communis est, & tractandi illas nulli iure negari potest licentia, dummodo sal-
ua fide, quod sentit, dicat aut scribat. Quis nāq; recte indignetur, eo quod in ea-
dem possessione post unū aut duos puteos, quos foderunt patres præcedentes,
plures proprio fodiant labore filii succedentes? Deniq; Isaac & alios puteos fo-
dit, præter illos quos foderāt serui patris sui Abraham, quos illo mortuo olim
obstruxerāt Philistiim. Nam postquam & illos rursum fodit, appellauitq; eos
eisdem nominibus quibus ante pater uocauerat, sequitur scriptura & dicit: Fo-
derunt in torrente, & repperunt aquam uiuam. Item foderunt & alium. Ac de-
inceps: Profectus inde fodit alium puteum. Itaq; iuxta hanc regulā, nobis quo-
que cōcedant, post illos puteos quos foderunt, idest, post illos tractatus quos
tractauerūt patres & priores nostri, & alios fodere puteos proprii uomere inge-
niū, dummodo uiuam & nos aquam reperire possimus, quę nulli noceat bibe-
ti, nulli scandalum uel errorem faciat legenti. Sed iam gratiæ dei,
tuāq; autoritatis patrociniū fretus, propositum ingrediar
opus, solūmodo in domino deo spem meam po-
nere bonum iudicās: ut uidelicet non
hic, sed in futuro recipiam
mercedem.

Angelus in
figura Chri

Autoritas
huius libri
Canonica.

Testimoni
um Iohannis
certū, quia
uidit.

Iohan. 19

Iohan. ult.

Iohan. 20

Iohan. ult.

Quæcunq;
uidit.

Exclama-
tio Iohannis
ex uisione
sibi facta.
* illa.

Deut. 33

* Quia.
Prophetia
triatēpora,
præteritū,
præsens &
futurum.

Esaie 7

Gen. 1

1. Cor. 14

Prophetia
proprie de
futuro.

Triplex ec-
clesia stat?
hic descri-
bitur.

Matth. 11

Infra 2

nominibus aut imaginibus rerum quæ formidabiles aut uenerabiles esse solent sensibus car-
nis, ipsi sunt quibus eadē significauit. Mittēs, inquit, per angelū suum seruo suo Iohāni. ¶ Iste
angelus in figura Christi apparuit beato Iohanni. Quia em̄ cum patre & spiritu sancto filius
unus est deus, omnia reuelās, utiq; illum angelū repleuit, atq; in illius corde habitās, per eum
locutus est Iohanni: Qui testimoniū perhibuit uerbo dei, & testimoniū Iesu Christi quæcun-
que uidit. Hæc pars exordij huius, magnā totius libri autoritatē perficit, ut nō debeat con-
temni, uel minoris haberi celsitudinis, q̄ cæteræ scripturæ, quas in Canonico apice recipit, ac
ueneratur ecclesia Christi. Si em̄ hanc Apocalypsim non recipit quis, cōsequens est, ut nec il-
lud recipiat testimoniū uerbi dei, testimoniū Iesu Christi, id est, euangelij eiusdem Iohannis,
in cuius initio dicit: In principio erat uerbū, & cætera. ¶ De illo nanq; testimonio dicit adiun-
gens, quæcunq; uidit, uidelicet ad confirmationē eiusdem testimoni: quia nimis cum in tes-
timoniorum cōstantia diuersitas sit, ille cōstantissimus iudicatur testis, qui quæ testificatur
ipse uidit. Eandem ob causam cum dixisset, quia unus militum lancea latus domini, cum iam
obisset, aperuit, & cōtinuo exiuit sanguis & aqua: statim subiunxit: Et qui uidit, testimoniū
perhibuit, & uerū est testimoniū eius, & ille scit quia uere dicit, ut & uos credatis. Et alibi: Hic
est discipulus qui testimoniū perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia uerum est testi-
monium eius. Nec uero singula scribendo testimoniū perhibuit de omnibus quæcunq; uidit.
Ipse em̄ dicit: Multa quidē & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorū suorum, quæ non
sunt scripta in libro hoc. Verum etiā hæc dicens testimoniū perhibuit de omnibus quæcun-
que uidit, nō quidem omnia scribendo, sed multa fuisse dicendo: ita ut quemadmodū in fine
dicit: si omnia scribantur, nec ipsum arbitretur mundū capere posse eos qui scribendi essent li-
bros. Hoc autē cum dicit, non ad multitudinē codicum, sed ad magnitudinē spectat sensuum,
quos etiam nūc cum pauci sint libri uniuersos capere non possunt qui in mundo sunt. ¶ Et il-
la quidem quæ fuerant Iesu Christi, id est, secundū formam serui siue habitū hominis uisibili-
ter effecta, iste uidere potuit, sed uerbum ipsum cui nihilominus testimoniū perhibuit, uide-
re oculis nō potuit. Idcirco ita nō dixit: Qui testimoniū perhibuit uerbo dei, quæcunq; uidit,
sed clausulam protelans præmisit, & testimoniū Iesu Christi, & tunc demū clausit dicens, quæ-
cunq; uidit. ¶ Beatus qui legit & qui audit uerba prophetiæ huius, & seruat ea quæ in ea scri-
pta sunt. Tempus em̄ prope est. ¶ Conscius sibi met quæ uel qualia uiderit, quas pœnas malo-
rum, quæ præmia bonorū, hæc Apocalypsis Iesu Christi palām sibi fecerit, cōpetenter exclam-
at, ore grandi atq; intentione uehementi, beatum illum esse ueraciter dicens, qui ea quæ hic
scripta sunt, uerbi gratia, septem tubas admirabiles in hac prophetia contonātes audiens, aut
si literas nouit: ille legens, obseruauerit, seq̄ uigilanter ad illam quæ canet in die iudicij uocē
archangeli, tubam dei, tubam nouissimam, præparauerit. Sic legislator Moyses cum de lon-
gino, uidelicet multo antiquior q̄ iste, beatitudinem sanctorū prospiceret, partimq; per eni-
gma prædiceret, repente exclamauit: Beatus es tu Israël, quis similis tui popule qui saluaria:
Tanta quippe tamq; horrenda prauorum damnatio: tanta tamq; optanda iustorum glorifica-
tio est, ut merito spectator exclamet, & exclamando spiritus significet, quod loquendo expli-
care lingua nō potest: tunc maxime quia tempus prope est, & quādo affit, quādo nouissima
tuba canat, incertū est, præuideri nō potest. ¶ Sane uerba prophetiæ huius cum dicit, omni-
modam prophetiam, hic intelligere uel expectare debemus, id est, trium temporū, præteriti,
præsentis & futuri. Sic enim & ante nos dictum & uerum est, quia prophetiæ tēpora tria sunt,
scilicet, præteritū, præsens & futurū. Prophetia de futuro est: Ecce uirgo concipiet & pariet
filium. Prophetia de præterito est: In principio creauit deus cœlum & terrā. De illo em̄ tem-
pore dixit homo, quando non erat homo. Prophetia de præsentī est, quam apostolus Paulus
dicit: Si autē omnes prophetent, intret autē quis infidelis uel idiota, cōuincitur ab omnibus,
dijudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta sunt, & ita cadens in faciem adorabit
dominum, pronuntiāns, q̄ uere in nobis sit deus. Cum ergo dicitur, occulta cordis eius mani-
festa sunt: profecto monstratur, quia per hunc modum prophetiæ spiritus non prædicit qd
futurum est: sed ostendit quod est. ¶ Sed sciendum est quod in duobus temporibus propheta
etymologiam perdit, quia cum ideo prophetia dicta sit, quod futura prædicat, quando de
præterito uel præsentī loquitur, rationem sui nominis amittit, quoniam non prophetatur qd
futurum est, sed uel ea memorat quæ transacta sunt, uel ea quæ sunt. ¶ Horum omnium tem-
porum siue de omnibus his temporibus, scilicet de præterito, de præsentī & de futuro hæc
prophetia contexitur: quia uidelicet qualis fuisset, qualis tunc esset, qualis futurus esset eccle-
siæ status, hac Apocalypsi reuelauit huic dilecto suo Iesus Christus, sicut ex ipsa serie mirabi-
li, eodem Iesu Christo dāte, cognoscere potest lector, siue auditor beatus. Promissæ ergo bea-
titudinis spe ad legendam hanc prophetiam duce Iesu Christo ingrediamur, & legentes pa-
riter audiamus, foris legendo literam, intus audiendo mysteria, quæ sapientibus & pruden-
tibus abscondita, pater reuelat paruulis, illam apponentibus aurem, quam hæc ipsa propheta
fæ-

tia sapius requirit, cum dicit: Qui habet aurem audiendi audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. Quæ enim hæcenus dicta sunt, iccirco dicta sunt, ut eiusmodi aurem nos habere uel quære-
 re persuadeant, scilicet attentam, docilem ac beneuolam, quod doctorum ingenia secularium
 in exordijs suis competenter facere, non parua intentione laborant. Nam dicendo: Apocaly-
 psis Iesu Christi quam dedit illi deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri cito, attentio-
 nem audiētis exigit, utpote qui de rebus magnis & cito futuris sese locuturum promittit. Do-
 cile uero reddere intendit dicēdo, & significauit. Per hoc enim innuit, sub nominū siue imagi-
 num figuris cœlestia debere mysteria requiri. Beneuolum esse cupit, cum dicit de sua perso-
 na, qui testimonium perhibuit uerbo dei, & testimonium Iesu Christi quæcunq; uidit. Mul-
 tam quippe ex nobis meretur beneuolentiam persona talis, quæ testimonium perhibuit uer-
 bo dei, & testimoniū Iesu Christi quæcunq; uidit. Multam res ipsa cuius fructus legentibus,
 audientibus, atq; obseruantibus beatitudo est. ¶ Iohannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia
 Gratia uobis & pax. Hanc salutationem gratiæ & pacis, libenter omnes ubiq; gentium fide-
 les, tanquam uere ad nos missam de ore Iohannis, accipimus, libere & ueraciter profitentes,
 quia de septem ecclesijs sumus, & in Asia sumus. ¶ Asia quippe elatio interpretatur, & secu-
 lum istud significat elatum seseq; efferēs, tanquam marinis fluctibus, sicut in psalmo canitur:
 Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Quod est dicere: Mirabiles persecutio-
 nes seculi, sed multo magis mirabilis dominus in eisdem persecutionibus compescendis. ¶ In
 huiusmodi Asia septem ecclesiæ sunt, id est, una & unica ecclesia catholica, sancto septiformi
 spiritu ordinata & ornata. Quicquid ergo gratiæ & pacis septem ecclesijs quæ sunt Asia hic
 præoptatur, nobis omnibus gentibus Christum colentibus iure uendicamus, etiam si hic hu-
 milis spiritu apostolus & euangelista suam orbi terrarum auctoritatem ingerere dissimulans,
 eam tantummodo orbis particulam, id est, minorem Asiam nominet, in qua laborauerat. Istæ
 sunt septem mulieres quæ in Asia, iam decaluato uertice filiarum Sion unum uirū apprehen-
 dentes dicunt: Panem nostrum comedemus, & uestimentis nostris cooperiemur, tantummo-
 do inuocetur nomen tuum super nos, aufer obprobriū nostrum. Ac si dicant adorantes eum
 uniuersę familię gentium: Ecce gens illa, quam cum nullā haberet terram, eduxit de Aegy-
 pto, & destrues gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit ei terram eorum: ecce qua-
 lem retribuit tibi retributionem, eiiciens te extra portam ciuitatis & crucifigens. Saltem nūc
 diuerte ad nos. Non querimus ut des nobis regiones alienas pro mercede euangelij tui, sicut
 illi pro mercede, acceptæ legis, regiones septem gentium dedisti, scilicet, Chanaanæorum,
 Amorrhæorum, Gergezæorum, Iebusæorum, Ethæorum, Pherezæorum & Euæorum. Sicut
 tunc propter eam, septem gentes illas destruxisti, ita nimirum hæcenus eiusdem quasi mulie-
 ris unius amore cōtentus, nos septem mulieres, id est, uniuersitatem gentiū contempsisti. Me-
 rito quondā in propheta super illa fornicatrice cōquereris, dicēs: Et hæc nesciuit quia ego
 dedi ei frumentū, & uinum, & oleum, & argentum multiplicauī, & aurum quæ fecerunt Baal.
 Plus est quod nunc fecit, quia uidelicet fauens adulteris, te crucifixit. Nos nihil terrenum à te
 quærimus, præter quod ante euangelium tuum habuimus, tantummodo inuocetur nomen
 tuum super nos, aufer obprobrium nostrum, ut ultra non uocetur super nos nomen dæmo-
 niorum. ¶ Igitur Iohannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia, idem nobis fit ac si dixisset: Io-
 hannes omnibus ecclesijs quæ sunt in mundo. Sic inchoans, patenter scripturā illam sapientis
 ueridicam sibi efficit, quæ de homine timente dominū præclara promissione sic loquitur: In
 medio ecclesiæ aperiet os eius, & implebit eum dominus spiritu sapiētiae & intellectus. Nam
 ecce in medio septem ecclesiarū, quæ omnes, ut iam dictū est, una ecclesia sunt, aperuit os eius
 dominus, & sic loquitur, ut sermo eius omniū ecclesiarum dignus sit auditu. Habet enī caput
 narratio eius. Fidem quippe catholicam quæ uel cuius cōfessio omnis sanę doctrinę caput est.
 ¶ Hic in capite confitetur ab hoc loco usq; ad id quod postmodum dicit: Ego sum α & ω, prin-
 cipium & finis, dicit dominus deus, qui erat, & qui est, & qui uenturus est omnipotens. Primo
 confitetur eum qui erat, & qui est, & qui uenturus est, deinde septem spiritus eius, deinde te-
 stem fidelem Christum Iesum, offerens illi aurum, thus & myrrham. Offerit myrrham ut ho-
 mini quondam mortali, dicendo, qui est primogenitus mortuorū. Offerit aurum ut regi, dicen-
 do, qui est princeps regum, & ipsi gloria & imperiū. Offerit & thus, dicēdo tandē in persona
 uel de persona eius: Ego sum α & ω, principium & finis, dicit dñs deus, & cetera. Quanti autem
 sit pretij cōfessio taliter effusa, nullus apprehendere sufficit. Non enī sic dixit, ut uulgo siue in
 publica ecclesia dici cōsuevit, credo in eum qui est, & qui erat, & qui uēturus est, & in septem
 spiritus eius, & in Iesum Christū testem fidelē, quomodo in symbolo quotidiano cōfitemur,
 non quidē uerbis eisdem, siue syllabis, sed eodem sensu & modo enuntiationis. Simul una ea-
 dēq; ratione & fidē confitetur, & fidē fidei q; fructū suis auditoribus imprecatur. Cūq; utrūq;
 agat, unum tamen, scilicet solam gratiæ & pacis imprecationem, agere uidetur, nisi uigilanter
 attendas. Quomodo aurum in igne liquefactum, quomodo thus uel myrrha carbonibus inie-

Exordij Iohannis red-
 dit audito-
 rem
 Attentum.
 Docilem.

Beneuolū,

Asia seculū
 elatum si-
 gnificat.
 Psal. 92
 In Asia se-
 ptē ecclesie

Allegoria se-
 ptē mulierū
 ad unū uirū
 Esaiæ 4
 Psal. 21
 Contra Iu-
 dæos.
 Iosue 14

Deut. 7

Osee 2

Iohānes se-
 ptē eccle-
 sijs.
 Eccli. 15

Cōfessio fi-
 dei Iohan-
 nis.
 Infra 1

Salutatio
apostoli-
ca: Gratia
& pax.

1. Cor. 15

Coloss. 2
Lucæ ult.
Ephæ. 2

cur Paulus
uni Timo-
theo ait:
Gratia, mi-
sericordia
& pax.

1. Timot. 1

1. Timot. 5

1. Cor. 4

2. Cor. 3

Exodi 23

*Qui speci-
aliter dictu-
rus erat.

Iohan. ult.

Qui erat, &
qui est, & qui
uenturus est

Iohan. 20
Non solū fi-
lius, sed &
pater uen-
turus est.

Actoꝝ 1

1. Cor. 13

Infra eodē.

Danielis 7
Ibidem.
Antiquus
dierum.

Ibidem.

ita, formam priorem deseruit: sic ista confessio fidei, magno fraternæ charitatis incendio cōfla-
grata, uix potest agnosci quod fidei confessio sit, eò q̃ illam pene totā orationis imprecatorie
uis in se cōuerterit. Sed iam uerba ipsa seriatim perscrutemur. Gratia, inquit, uobis & pax ab
eo qui erat, & qui est, & qui uenturus est. ¶ Visitata ualde more apostolorum Christi salutatio est,
gratia & pax, & præcipue more Pauli, quem uas electiōis suæ ipsa gratia diffusa in labijs eius-
dem Christi nominauit, in nulla quippe epistolarum suarum salutatione huiusmodi omittit. Di-
gna ergo dictio est ut quasi statim ponderetur, & pondus eius quantum sit, & si omnino diffi-
niri nō potest, saltē utcumq̃ æstimetur. Quid rogo apostoli, quorū hic unus dilectus Iesu Chri-
sti est, per eundē Iesum Christū, nisi gratiā & pacem acceperunt? Gratia nanq̃, & non ex ope-
ribus, uocati sunt, ut essent id quod sunt, scilicet apostoli, & ista tantū gratia honorati fuerūt,
q̃ diu ipse qui uocauit eos dñs Iesus cum illis ambulauit. At ubi moriens ille pro nobis eterno
patri Adā d. bitū soluit: & ueteris piaculi cautionē, pio cruore deterfit, die tertia resurgēs, pa-
cem illis attulit stans in medio eorū, & dicens eis, pax uobis. Reconciliauerat em̃ eos deo, solu-
to pariete inimicitiarū per mortē crucis. Quod ergo acceperant, id est, prius uocationem gra-
tiæ, & deinde pacem recōciliationis necessariæ, utrumq̃ nobis optare debebant & offerre, nō
à semetipsis, sed ab illo à quo acceperāt & ipsi, scilicet, ab eo qui erat, & qui est, & qui uenturus
est. Hoc, inquam, illis instanter cōmemorare debebant, ut scirent se à deo uocatos esse per gra-
tiam: pacemq̃ seruarent & reconciliationē, qua erant deo recōciliati per Christū. ¶ Hoc inter-
rim silētiō nō præterire libet, q̃d cum iam dictus Paulus apostolus in omnibus epistolis suis sa-
lutando ecclesias, hæc duo, scilicet gratiā & pacem coniungat, dicēdo gratia uobis & pax: in
his duntaxat, quas ad discipulū Timotheum, scribit, misericordiam interponit Timotheo, in-
quiens, dilecto filio in fide, gratia, misericordia & pax à deo patre nostro & dño Iesu Christo.
Nam quia in illo episcopos omnes informabat, cuius officij summū & necessarium decus est,
misericordia, & ille, ut fertur, zeli feruentioris erat, ideo recte & opportune uiscera miseri-
cordiæ illi haberet præoptabat, & hæc inter cetera dicens: Seniore ne increpaueris, sed ob-
secra ut patrem. Etenim nos omnes memores esse debemus, quia gratia dei est & non ex no-
bis, quicquid boni sumus aut habemus, & hoc respectu cōpati his, qui necdum esse uidentur
quod sumus, uel habere quod habemus, iuxta mysticum sanctæ legis exemplū, quo ait dñs:
Peregrino non molestus eris. Scitis em̃ aduenarum animas, quia & ipsi pergrini fuistis in ter-
ra Aegypti. Sed hoc ut episcopi obseruent, qui cōstituti sunt animarum præfides: multo ma-
xime tam illis q̃ subditis necessarium est. Quapropter satis utiliter nobis actum est, ut is, * cui
specialiter dictura erat misericordia, pasce agnos meos, in suo lapsu prius disceret quantum
deberet esse misericors. ¶ Sed iam ad coeptam literæ semitā redeamus: Ab eo, inquit, qui erat,
& qui est, & qui uenturus est. Nonnullis uisum est dicta hæc de persona filij debere intelligi,
pro eo maxime, quia dixit postremo, & qui uenturus est. Quoniam uenturus est iudicare ui-
uos & mortuos ipse filius, & nullam hic personæ patris mentionem fieri, sed tantummodo fi-
lij & spiritus sancti, bis filij, scilicet, & in eo quod prius ait, ab eo qui erat, & qui est, & qui uen-
turus est, atque in eo quod posterior, & Iesu Christo qui est testis fidelis, & cetera. Semel ue-
ro spiritus sancti, in eo quod ait, & septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt. Sed oc-
currit iam dictus apostolus Paulus, toties dicens, & toties distinguens, à deo patre nostro
& domino Iesu Christo, gratia uobis & pax. Vtique pater Christi pater noster est: quemad-
modum dicit: Ascēdo ad patrem meum & patrem uestrum, isq̃ & erat, & est, & uenturus est.
¶ Hoc solum quod postremo dicitur, & qui uenturus est, compellere uidetur ut hæc de per-
sona filij dicta intelligātur, quia de hac persona angeli dixerunt: Sic ueniet quemadmodum
uidistis eum euntem in cœlum. At uero & pater sine dubio uenturus, id est, seipsum fidelibus
manifestaturus est, qui nunc uident eum per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad fa-
ciem. Hoc tantum differt, quia filius in forma serui sic ueniet, ut eandem formam non tātum
boni uideant, uerum etiam mali, sicut infra scriptum est: Et uidebit eum omnis oculus, & qui
eum pupugerunt. Pater autem sic ueniet, id est, apparebit, ut gloriam dei patris & filij & spiri-
tus sancti nō nisi uideāt boni. ¶ Quod si testimonio scripturarum indiget, ut recte illo modo
uenire uenturus esse credatur pater, ecce in Daniele ita scriptum est: Et aspiciēbā donec thro-
ni positi sunt: & antiquus dierū sedit. Item: Et ecce cornu illud faciebat bellum aduersum san-
ctos, & præualebat eis, donec ueniret antiquus dierū & iudicium dedit sanctis excelsi: & tem-
pus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti. Cui dubium est in antiquo dierum ueniente, per
sonam patris exprimi: Nam de filij persona ibidem scriptū est: Aspiciēbā ergo in uisu noctis,
& ecce filius hominis in nubibus cœli ueniebat, & usq̃ ad antiquum dierum peruenit. Igitur
eum qui erat, & qui est, & qui uenturus est, deum patrem intelligi nihil prohibet, imò & per
pulchrum dignumq̃ ac uenerabile est, ut dum sequitur, & à septem spiritibus qui in conspe-
ctu throni eius sunt, & à Iesu Christo qui est testis fidelis, totius trinitatis gloriosa confessio
prædicari credatur. Erat, inquam, pater, id est, immutabilis in se manebat, antequam hæc mu-
tabilia

tabilia conderet. Et est quoque, id est, immutabilis permanet, dū hæc eadē regit currentia mutabiliter. Venturus est nihilominus, id est, immutabilis apparebit, cū præterierit hæc mutabiliū rerū corruptibilis species. Porro de bestia maligna, quæ proposito huius/ aduersari molitur, longe inferius scriptū est: Et bestia quam uidi fuit, & non est. Consolationem ergo recipiant in gratia ista tam ipse Iohānes exilio relegatus, quàm & omnes qui pie uolentes uiuere in Christo persecutionē patiuntur, quia futurū est ut de omni persecutione siue persequente dicatur, fuit & non est. De isto autem propter quem patiuntur semper dicatur: Qui & erat, & est, & nunquam esse desinet. Et à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt. A septem spiritibus, id est, à septiformi spiritu. Ita uero dicens, prioris scripturæ uultum respicit, ubi sic scriptum est: Et requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Et hic nimirum opportune ad illius scripturæ faciem respexit, præsertim, quia is, de quo propheta loquebatur, flos qui ascendit de radice Iesse, agnus dei, idemque leo fortis, eorundem septem spirituum super se requiescentium, fortitudinem simul & claritatem significabat. Illi in septem suis cornibus, septemque oculis, & in septem lampadibus ante thronum dei ardentibus, & in tot mysteriorum signis septemplexibus, septem libri signati figillis, septem angelorum tubis, septemque phyalis, & ante omnia in septem stellis, septemque candelabris, id est, septem ecclesiis. Igitur à septem spiritibus, id est, ab uno sancto septiformi spiritu, subauditur eadē gratia uobis & pax. Hi uidelicet septem spiritus in conspectu eiusdem throni patris sunt, id est, in conspectu sanctorum angelorum qui a deo thronus dei sunt, & adeo in ipsis sedet deus, ut quidam ex eis etiam proprie throni uocentur. Hoc nimis exinde habent, quia spiritus isti in conspectu illorum sunt, id est, quia spiritus istos conspiciunt. Nam nisi isto septiformi spiritu confirmati essent, nullatenus sedentis pondus dei ferre præualerent. Ipse enim spiritus amor est, quo solo idonea fit creatura rationalis, ut in ea maiestas dei sedeat, quam ferre nō potest quisquillus illam non amat. Nam e contrario de illis, quorum in conspectu siue diligenti memoria nō sunt spiritus isti, Psalmista dicit: Sicut cera fluit à facie ignis, sic peccatores pereant à facie dei, ut uidelicet intelligas, nullum posse subsistere à facie dei, nedum sedem esse dei, qui nō habet hunc spiritum amoris. Ab isto ergo spiritu septiformi, gratia, inquit, & pax septem ecclesiis, cuius uidelicet gratiæ & pacis hic fructus est, ut & ipsi cum sanctis spiritibus angelicis thronus dei sint. Et ab Iesu Christo qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regū terræ. Et ab Iesu Christo, inquit, subaudit gratia & pax, utpote per quē facta est ipsa gratia, & qui est nostra pax. Nam gratia & pax per Iesum Christū, facta est, & ipse est, inquit Apostolus, pax nostra, qui fecit utraque unum. Hæc nanque persona in adquirenda nobis hac pace & gratia, plus egit, & semetipsum impendit, nostram assumendo naturam, & obediēdo usque ad mortem, mortem autem crucis, eandemque nostram in se resuscitādo à mortuis, & confedere faciendo ad dexteram patris, ubi nunc est, autoritatē nobis firmam retinens huius gratiæ & pacis. Recte uero hanc personam nunc nouissimo, id est, tertio loco posuit, quia & hic de ea plura dicturus est, & in sequentibus ipsa in diuersis figuris conspicitur, ipsa plus & penē totum loquitur. Nam & septem quidem spiritus, singuli per ordinem singulis ecclesiis loquuntur, sicut loco suo diligentius considerabimus, diciturque per singulos siue de singulis, qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis, sed hoc ipsum quod spiritus loquitur, in hac persona loquitur, dicente hoc illi & illi ecclesiæ, siue angelo ecclesiæ scribe. Ergo & pro re competenti bus eadem persona laudibus exornatur atque commendatur, ut in omnibus quæ loquitur, in hac quoque scriptura, sicut & in cæteris, fides illi sine dubitatione adhibeatur. Qui est, inquit, testis fidelis. Et continuo adiungit, primogenitus mortuorum. Addit adhuc, & princeps regum terræ. Et locupletius adhuc: Qui dilexit nos, inquit, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo: & fecit nos regnum & sacerdotes deo & patri suo. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, amen. Ecce uenit cum nubibus, & uidebit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ, etiam amen. Ego sum & u, principium & finis, dicit dominus deus, qui erat, & qui est, & qui uenturus est omnipotens. Hoc modo, & supra iam dictum est, ut fidem catholicam Christi Iesu dilectus apostolus ore gratiofo confitetur, & eiusdem fidei gratiam simul ecclesiis imprecatur, & cum utrunque pulcherrime faciat, miro modo unum, id est, solam gratiæ & pacis imprecationem facere uidetur. Singulæ dictiones summa cum dignitate procedunt, singulæ paucis in syllabis maiestatem continent sensuum latissimorum. Qui est, inquit, testis fidelis. Vere testis quod Græce dicitur martyr, quia & natus ob testificandam ueritatem, & mortuus est pro testimonio ueritatis, quemadmodum ipse Pilato dicit: Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Nam & pater quidem testis, de quo ipse Iesus Christus, & testimonium, inquit, perhibet de me, qui misit me, pater. Et spiritus sanctus testis, de quo idem, cum, inquit, uenerit paracletus, quem ego mittam uobis, à patre spiritum ueritatis, qui à patre pro-

* Vidisti.
Infra 17
2. Timot. 3

A septē spi-
ritibus, id
est, à septi-
formi spiri-
tu.
Elaie 11
Ibidem.
Myſteria
ſpus ſancti
in ſeptem.

Angeli
thron⁹ dei
sunt.

Pſal 67

A Christo
gratia &
pax.
Iohan. 1
Ephē 2
Roma 8
Ephē. 2
Cur hic ter-
tio loco po-
nitur persona
filij.

* Rebus.

Maiestas
sensuū latif-
simorū in
paucis syl-
labis.
Chrs dicit
testis fidelis
Iohan. 15
Iohan. 8
Iohan. 15

tre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Sed hæc sola est persona, quæ pro testimonio ueritatis mortem sustinuit, unde & digne solus hic idem filius dicitur testis. ¶ Et multi quidem testes ueritatis mortem perpassi sunt, propter uerbum testimonij sui, unde & Græco nomine martyres eos sancta ecclesia nominare consuevit. Sed non parua distantia est ob quam & iste etiam cum additamento splendide dicitur testis fidelis. Nam quod testis iste testificatus est, prius uidit & audiuit, quàm in hunc mundum ueniret, prius, inquam, uidit & audiuit, & post in hoc natus est, & ad hoc uenit in mundum, ut testimonium perhiberet ueritati, quem admodum & coram præfide iam dicto ipse dixit: Hinc & Baptista Iohannes: Qui de cælo uenit, super omnes est, & quod uidit & audiuit, hoc testatur. Omnes alij de terra uenerunt, & prius nati sunt quàm aliquid scirent, & post acceperunt aliunde ab alio indice quod testificando diceret, & hoc ipsum non perfecte, sed ex parte, uno ex ipsis Paulo apostolo dicente: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Solus ergo testis ille fidelis, id est, talis qui antequam huc ueniret ad testificandum rem uiderit & audierit, tam certus ut non ex parte, sed totum perfecte cognouerit & prophetauerit. Adde quod mortuus pro eodẽ testimonio ueritatis, mortem ipsam uicit, & resurrexit à mortuis, quod ante eum testes alij non fecerunt, ¶ Nam hoc est quod mox dicitur: *Primogenitus mortuorum.* Id est, primus ex mortuis resurgentium. Resurrectio nanque nobis regeneratio erit, quia uidelicet nunc nascendo generati ad corruptionem, tunc resurgendo regenerabimur ad incorruptionem. Vnde dominus in regeneratione, inquit, cū sedent filius hominis in sede maiestatis suæ. In regeneratione, inquit, pro eo ut diceret, in uniuersali resurrectione. In illa regeneratione mortuorum testis iste proculdubio primogenitus est, quia prior illis omnibus resurrexit, uidelicet iam non mortuus. Nemo quippe ante illum ita resurrexit, ut ultra non moreretur. Sed & testibus alijs, quorum primus fuit Abel iustus, hoc dedit, hoc effecit, ut resurgant & ultra non moriantur. Pulchra ualde & splendida dictio, ut pro primo resurgente diceretur primogenitus mortuorum. Hoc nimirum splendore delectati dicimus, quia in illa tali genitura beatæ apostolorum animæ, quasi matres extiterunt, quippe quæ morienti domino Iesu Christo, donec resurgeret, materno adfectu condoluerunt. Iccirco nanque tali ad eos uel pro illis similitudine usus est: Iohan. 16 Mulier cum parit tristitiam habet, quia uenit hora eius, cum autē pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Tandem testis iste sic ad immortalitatem atque incorruptionem regeneratus, quid fecit? Ascendit in cælum & sedet à dextris dei. Hunc deus, ait Petrus, suscitauit, ac principem & saluatorem exaltauit. ¶ Ad id itaq;: *Et princeps regum terræ.* Quorum uel qualium regum terræ? Nunquid illorum uel talium, quales astiterunt aduersus dominum & aduersus Christum eius? Non utique talium hic est princeps, imò iudex. ¶ Tales enim se dicunt reges terræ esse & non sunt, sed sunt serui terræ, cum sint serui peccati, subditi cupiditatibus terræ. Illorum est princeps iste, qui & si non uulgo dicantur reges, sunt tamen reges terræ, quia terrenitatem suam norunt regere, liberi à peccato, serui autem iustitiæ. Ergo non nisi regum iste princeps est. Omnes enim qui eius esse uolunt, oportet tales esse. Ouere pulchrum & gloriolum principis huius principatum, qui omnes subditos sibi, reges suæ regnum & regale facit sacerdotiū. Nam hoc est quod postmodum dicitur: Et fecit nos regnum & sacerdotes. ¶ Multum iste principatus à tyranni de differt seculi huius Reges, inquit, gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici uocantur. Hæc & cætera ministris suis dicens iste princeps regum, etiam lauit pedes eorum. Hoc iam factio quasi seruili/confirmans quod dicebat: ego autem in medio uestrum sum sicut qui ministrat. Nam quo ulterius ad ministrandū regibus gentium sese deponeret sedulus minister? Sic tamen ministras, adhuc erat dominus & magister. Magisterio namq; illi indigebant. At uero illic, quo post resurrectionem suam ascendit, sicut ipse seruitio, sic illi non indigebant magisterio. Ergo multo magis illic non erit ipse rex militantium aut dominus seruientium, sed sicut scriptū est, rex regum & dominus dominantium. Sequitur: *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Quod maximum erat in opere testis fidelis paululum distulerat, ita dicendo, qui est testis fidelis, statimq; subiungendo, primo genitus mortuorum, quia nimirum anticipando resurrectionis gloriam transilierat salutiferum passionis eius sacramentū, sed nunc pulchrius atq; splendidius sermone gratifico repetit dicendo, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Commoremur aliquantisper in isto gratiarum actionis fauo dulcissimo, sugamusq; eloquium dulce faucibus nostris super mel & fauum ori nostro. ¶ Qui dilexit nos, inquit. Vtiq; ante tempora secularia, & iste filius in patre, & pater in isto filio dilexit nos. Hinc etenim ad Ephesios Paulus apostolus ait: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, secundum propositū uoluntatis suæ, in laudem gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. ¶ Huius dilectionis actum ecclesia suspirans prima uoce in Canticis Canticorum dicit: Osculetur

Martyres
imperfecti
us testatur
Christus.

Iohan. 3

1. Cor. 13

Primogeni
tus mortuorum.

Matth. 19

Roma. 6

Iohan. 16

Acton. 2

1. Petri 1

Princeps regum terræ.

Reges seculi
serui terræ

Roma. 6

Infra 1

Principat⁹
Christi.

Lucæ 22

Iohan. 13

Lucæ 22

Infra 1

Pulcher ordo
sermonis.

Psal. 118

Qui dilexit
nos.

Ephes. 1

Christus et

Osculetur me osculo oris sui. Factū est quod optauit. Venit diligens atq; dilectus & totus de
siderabilis, atq; omnibus omniū gratiarum delibutus unguentis, in secreto uirginalis uteri cu
biculo, diu desideratū osculum dilectæ porrexit, quippe ubi natura dei, naturæ hominis ue
rus deus ueræ carni & ueræ rationali animæ sese coniunxit. Inde tanq̃ sponsus suo procedēs
de thalamo, totum diligentissimus ad conscribendā in testamento sponsæ suæ, & uniuerso ge
neri eius dotem celestē animum intēdit. Generi, inquam, eius, id est, uniuersis animabus quę
cum illa carne sua per unicā fidem unum sunt genus, una ecclesia, unum corpus. Ventū est ad
iudiciū, de quo & dicebat: Nunc iudiciū est mundi, nūc princeps huius mundi ejicietur fo
ras. Ostēdit in æquitate iudiciū liberā se habere à culpa præuaricationis Adæ naturā hominis.
Venit em̃, inquit, princeps mūdi huius, & in me nō habet quicq̃. Ostēdit, inquam, etiā in hoc
obediens quod Hierosolymā, ubi quærebatur occidendus, aduenit. Mandauerat em̃ deus in
lege sic: Tribus uicibus per singulos annos festa mihi celebrabis. Solennitatem azymorū cu
stodies, & solennitatem messis primitiuorū, solennitatem quoq; in exitu anni, quando congre
gaueris uniuersas fruges tuas de agro. Ter in anno apparebit omne masculinū tuum coram
domino deo tuo. Cum itaq; secundū legis mandatū uenisset Hierosolymā, irrui in eum teme
rarius iam dictus princeps mūdi huius, & in eum qui mortis causam, id est, peccatū non habe
bat, pœnā mortis exegit, oblitus præ fatuitate iuris illius tenorē, quo sibi arrogabat propter
peccatum unius hominis, omnes homines possidere. Si em̃ propter unius delictū peccatores
constituti sunt multi, cur nō propter unius iustitiā iusti constituerentur multi? ¶ Diligens ita
que nos, mortuus est propter nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Quomodo?
Vnus ex militibus lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Illo sanguine
nos redemit, illa aqua nos à peccatis nostris lauit. Nos, inquit, semetipsum eis qui peccauerūt
connumerans dilectus apostolus Iesu Christi. Ne putes eum facere distinctionē ullam Iudæi
& Græci. Sed & alius quidā ex illis hominibus Israëliti generis ait: Eramus enim & nos ali
quando natura filij iræ, sicut & cæteri. Itemq; alius notæ sanctitatis ex illo genere. Sicut pan
nus, inquit, mensruatæ omnes iustitiæ nostræ. Lauit ergo nos, id est, omnem ecclesiam, à pec
catis nostris. Eo usq; dilexit nos. Non quales eramus dilexit nos, sed diligēdo ut aliq̃ essemus,
illo sanguine, & illa aqua lauando, regenerauit nos. Ita concorporalē carnis suæ quam assump
serat, diligendo effecit ecclesiam, ita tradidit semetipsum pro ea, ut illam sanctificaret, mun
dans eam lauacro atq; in uerbo uitæ, ut exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentē ma
culam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. Non solum lauit eos
qui iam erant credētes, uel fuerāt, sed eos qui futuri erāt. Non quidē actu iam tūc, sed potesta
te lauit eos qui futuri erant. Neq; em̃ iam lauari poterāt, qui nondū nati erant, uel qui nondū
crediderant. Potestatē dedit eis lauari, potestatē dedit eis filios dei fieri, per lauacrum regene
rationis. Dixit em̃ discipulis suis, postq̃ resurrexit à mortuis: Euntes docete omnes gentes, ba
ptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Illa uia, illa baptizandi regula, aqua il
la quę de templo illo à latere dextro, de templo corporis eius lanceato exierat, & primitiuam,
quę à seculo collecta fuerat, lauerat ecclesiam, in mare gentium descenderūt, iuxta illud Eze
chielis uaticinium: Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt
ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ, & omnis anima uiuens quę
serpit, quocunque uenerit torrens, uiuet. Hic tantus fructus est dilectionis illius qua nos di
lexit, & in utero uirginali naturam nostram uerbum deus sibi copulauit. Illa dilectionis co
pula tali exitu omnes filios dei, qui dispersi erant, in unum congregauit. ¶ Et fecit nos, inquit,
regnum & sacerdotes, deo & patri suo. ¶ O mira bonitatis dignatio, maior corde & ore no
stro, nō ad seruitutem nos emit tam caro pretio, tam pretioso sanguine suo, sed ut faceret nos
regnum & sacerdotes deo & patri suo, regnum utique patri suo, sacerdotes deo suo. Rex &
sacerdos solus erat, reges & sacerdotes facere de seruis peccati, de filijs mortis proposuerat,
& iccirco sanguinem fundebat. Quantom̃ hic testis fidelis meritorū, quantarum caput est co
ronarum? Sumes, ait dñs in propheta, argentū & aurum, & facies coronas & pones in capite
Iesu filij Iosedech sacerdotis magni. Super hoc uir illustris Hieronymus ait: Imponuntur au
tem coronæ Iesu filio Iosedech sacerdoti magno, quia per singulas uirtutes nostras dominus
coronatur, imò nobis per uirtutem pœnitentiæ coronatis, saluator in singulis coronam acci
pit. Vere ergo domine dominus noster admirabile est nomen tuum, quia gloria & honore ad
mirabili coronasti hunc principem regum, tot coronis, quot uel quantis ex regibus constat
hoc regnum, in quo omnes, qui sanguine eius sacrati sunt, splendidi reges sunt. ¶ Et sacerdo
tes, inquit, nos fecit, eius uidelicet sacrificij, quo spiritualē Pharaonē, scilicet diabolū, uicit, re
gnumq; peccati destruxit. Nam sicut filij Aaron iccirco typici illius sacrificij sacerdotes fue
runt, quia pater eorū cum Moyse minister fuit, liberationis illius, quos spiritualiter genuit per la
uacrum regenerationis, iure sacerdotes sunt sacrificij illius, quo cōmemoratur nō tēporalis,

clestæ spon
sus dilect⁹.
Cant. 1

Christus li
ber à iudi
cio mundi.
Iohan. 12

Exodi 34.
Deut. 16

Christus la
uit nos à
peccatis
nostris.
Iohan. 19

Ephe. 2
Esa. 64

Christus di
lexit nos
prior.
Ephe. 5

Quō lauit
eos q̃ non
dū erant.

Matth. ult.

Aqua ima
re gentium
descendēs.
Ezech. 74

Fecit nos re
gnū & sa
cerdotes.

Zach. 6
Hierony. in
Zacha.

Psal. 8

Quō oēs
Chriani
sunt sacer
dotes.

Nos ipsos
offerre de-
bemus.

Roma. 12

Sacrificiū
omnibus
cōmune.
Hymnus &
gratias ac-
tio debe-
tur à nobis
Christo.

Exodi 15

Philip. 2

Iohānes fi-
dei nostræ
præcentor.

Ecce uenit
cū nubibus

Philip. 4

Esaia 66

Ezech. 7

Iohel. 1

Lucæ 12

Lucæ 21

Matth. 24

Actoꝝ 1

1. Thessa. 4

Cur ueniet

Christus cū

nubibus.

Esaia 26

Nubes illæ
erūt tempe-
stuosæ.

Psal. 49

a. Thessa. 1

ut illa, sed æterna salus omnium. Recte ergo non est distinctio qua ex gente uel tribu sit quis, dummodo sciētia & moribus sit idoneus, quia uidelicet omnes cœlestis sacerdotis, qui nemi- nem secundū carnem genuit, secundum spiritū filij sumus. ¶ Et si non omnes hic ordine illo sacerdotij fungimur, ut corpus & sanguinem eiusdē domini nostri ore sacro cōficiamus, attamen in eo sacerdotes nos omnes esse oportet, ut nosmetipsos deo offeramus, quemadmodum dicit Apostolus: Obsecro uos ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium uestrum. Aliter enim non conceditur nobis introire in illa cœlestia sancta sanctorū, in ipsum cœlum, ubi species istæ nostri sacrificij, species panis & uini non erunt. ¶ Sacrificium autē quod semper offerat nulli deerit in æternum, scilicet, hostia gra- tiarum, & uox laudis, uox exultationis & confessionis. Eiusmodi est id ipsum quod hic conti- nuo subiungitur. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, amen. Hoc nimirum ratio iu- stitiæ postulat, ut accepto beneficio, creatura laudem & gratiarum actionem creatori retri- buat. Exempli gratia: Sic Moyses & filij Israel ab Aegyp̃tia seruitute liberati per sanguinem agni, merso Pharaone & exercitu eius in mari rubro, canticum gloriæ domino decantaue- runt. Ingratitudinis quippe initium est, beneficium non agnoscere, & à referendis gratijs os mutum & linguam continere. Hoc ergo laudis & gratiarum actionis breue canticum, eo di- cente, ipsi gloria & imperium in secula seculorum, dicamus omnes, amē, & omnis, ut ait Apo- stolus, lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. ¶ Hactenus hic fidei nostræ præcentor de clarissimis præcentoribus unus, quæ ad cōfessionis perfectionem necessaria sunt ipse cōfessus est, & confitendi nobis exemplum dedit, & si uerbis alijs, eodem tamen sensu, quo in symbolo cōmuni omnes confitentur apostoli, quod ipsi tradiderunt no- bis. ¶ Vnum superest, quod & maximū est, quia inde uidelicet, ubi nunc sedet, princeps re- gum terrę, ubi est illi gloria & imperium in secula seculorū. Inde, inquam, de illa gloria sua, de illa dextera patris, cum imperio & maiestate sua magna uenturus est iudicare uiuos & mor- tuos. Sequitur ergo: Ecce uenit cum nubibus, & uidebit eum omnis oculus, & qui eum pu- pugerūt. ¶ Ecce, inquit, uidelicet quia prope est. Inde & alius apostolus, dominus, inquit, pro- pe est, nihil solliciti scitis. Familiare est more prophetarū & omnium sanctorū uigilum, qui adue- tum illum uigilāter præuiderunt, dicere, ecce ueniet, ecce apparebit, uelociter ueniet, cito ap- parebit uobis. At uero seruus malus, putat in tempora longa fieri istud, dicēs q̃ in corde suo, moram facit dominus meus uenire, incipit percutere conseruos suos, ac manducare ac bibe- re cum ebrijs. Sed quid? Veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua igno- rat, & diuidet eum, partemq̃ eius ponet cum hypocritis, ibi erit fletus & stridor dentium. Eis igitur qui dormiunt, & præ ebrietate sensum non habent coangustatum, tempora longa ui- dentur. Nam eis qui uigilant, quorum prudentes animas fides enutrit, spes prouexit, cha- ritas dilatauit, & magnas fecit, breue existimatur omne tempus præsentis seculi pro confide- ratione eternitatis & seculi uerturi. Itaq̃ ecce uenit, cito uenit, cito apparebit. Quomodo? Qua- libus uehiculis? Quali sedens tribunali? Cum nubibus, inquit. Hoc ipsum & ipse prædixit: ex- tunc, inquiens, uidebunt filiū hominis uenientē in nube, siue in nubibus cœli, ut in alio euan- gelio scriptū est, cum potestate magna & maiestate. Sed & angeli ascēdente illo dixerunt: Sic ueniet quemadmodū uidistis eum euntē in cœlū. Susceperat autē eum nubes ab oculis eorū. Igitur sic ueniet, id est, quē nubes suscepit, ueniet itē cum nube, siue cū nubibus cœli. De qui- bus & Apostolus: Simul, inquit, rapiemur in nubib⁹ obuiam dño in aëra, & sic semper cū dño erimus. ¶ Hic iam quærit, quare sic ueniet, quā ob rem cū nubibus ueniet: Nūquid ut nubib⁹ occultet siue abscondatur? Nō utiq̃. Tunc em̃ manifestus ueniet, qui dudū uenit occultus, & si- cut hic scriptū est, uidebit eū omnis oculus. Quare ergo ueniet cum nubibus? Aliam scripturā interrogemus: Propheta Esaia cum præmississet de impio sub interrogatione dicēs: Et nō ui- debit gloriā dñi, continuo per quandā concessiōē subiunxit: Dñe exaltetur manus tua & nō uideant. Et protinus adiecit: Videant & confundantur zelātes populi, & ignis hostes tuos de- uoret. Ac si inutiliter cōcessisset, exaltetur manus tua, & non uideant, correxit dicens, uideant & confundantur. Ergo quodāmodo non uidebūt, & quodā alio modo impij quoq̃ ueniētem uidebunt. Vt non impij uideant gloriam domini, ueniet cum nubibus, ut cōfundantur uiden- tes impij, uidebit eum omnis oculus. Nubes quippe cum quibus ueniet, gloriam eius, ne im- pij uideant, abscondent: sed potentiam maiestatis eius, quā omnis oculus uideat, non abscon- dent. ¶ Quales enim illæ tunc erunt nubes? Non utiq̃ quales nunc sæpe uidemus, pluuijs ro- rantes, terramq̃ refrigerantes, sed nubes tempestuosæ, ignem spirātes, fulmina iaciētes. Nam ignis in cōspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas ualida. Nubiū eiusmodi, nubium ardentium uehementiā Paulus exprimere laborans, Thessalonicensibus scribens ait: Si tamē iustum est apud deum, retribuere tribulationē his qui nos tribulāt, & uobis, qui tribulamini, requiem nobiscū, in reuelatione dñi Iesu de cœlo cū angelis uirtutis eius, in flāma ignis, dantis uindictā his qui nō nouerūt deum, & cætera. ¶ Hoc omnis uidebit oculus, uidebunt impij ut confun-

confundantur, sed gloriam dñi non uidebunt, quam ut nō uideant, exaltabitur manus eius. Claritatem corporis eius, siue corpus claritatis eius, cui nostræ, ut Apostolus ait, humilitatis corpus reformatū configurabit, illæ nubes obductæ impijs abscondent, sed ipsum filiū hominis nō abscondent. Ipsum uidebit omnis oculus, & uidētes impij cōfundentur, gloriam autē eius uidebūt pñ, qui ut semper cum dño sint, ut Apostolus ait, obuiam dño in nubibus rapiētur. Igneas nubes, nubilos ignes, raptim sursum incolumes transibunt, & sic semper cum dño erunt. Deorsum impij stupebūt & uidebunt, ut uidētes confundātur, hi maxime, qui eum pūpugerunt, hi scilicet, qui manus eius & pedes foderūt clauis, qui latus eius lancea perforauerunt. Illi nimirū uidentes confundētur, & confusionis eorū participes erunt, quicunq; nō obediant euangelio eius. ¶ Et plangent se super eum omnes tribus terræ. ¶ Hoc cum antiquioris prophete testimonio dixit hic Apostolus & euangelista, qui de pectore domini hausit sapiētiā. Hebræus ex Hebræis, quem saluator amabat plurimum. Nam in Zacharia sic persona huius principis regum loquitur. Et aspicient ad me quem confixerūt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, sicut doli solet in morte primogeniti. Huius testimonij prophetici solam partē hanc, & aspicient ad me quem cōfixerunt, hic idem Iohannes in euangelio suo recitauit, præmisso, quia non fregerunt crura eius, sed unus militum lancea latus domini aperuit, ita subiungendo: Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleretur, os non cōminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Hic autem quod illic omisit, scilicet, hanc sequentem partem, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, hoc modo addidit, & plangent se super eum omnes tribus terræ. ¶ Quod hic ait, omnes tribus terræ, nihilominus apud eundē prophetā habes, ubi protinus ita scriptū est: Et planget terra, familiæ & familiæ seorsum. Familiæ domus David seorsum, & mulieres siue uxores eorū seorsum. Familiæ domus Nathan seorsum, & mulieres eorū seorsum. Familiæ domus Leui seorsum, & mulieres eorū seorsum. Familiæ Semei seorsum, & mulieres eorū seorsum. Oēs familiæ reliquæ, familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorū seorsum. Pro familijs LXX. interpretes tribus posuerūt, quos ite in cæteris secutus est, utpote Græco sermone cōscribens, quo uidelicet sermone, ab isdem LXX. interpretibus scripturæ trāslatæ fuerūt. Igitur quod nunc ait, omnes tribus terræ, cum testimonio loquitur eiusdem prophete: Tunc etenim & tribus domus David, & tribus domus Nathan, & tribus domus Leui, & tribus domus Semei, à suis uxoribus separabuntur: id est, cunctis uoluptatibus suis fraudabuntur, ut plangent unigenitum & primogenitum dominum Iesum Christū, de quo dixerant, sanguis eius super nos, & super filios nostros. ¶ In David, regia tribus accipitur, hoc est, Iuda: in Nathan prophetalis ordo describitur: Leui refertur ad sacerdotes, ex quo ortum est sacerdotium: in Semei doctores accipiuntur, ex hac enim tribu magistrorum agmina pullularunt. Reliquas tribus tacuit, quæ nō habent aliquod priuilegium dignitatis. In eo autē qd ait, omnis tribus reliqua, tribus & tribus seorsum, & uxores eorū seorsum, uniuersas absq; nomine cōprehēdit. ¶ Sane planctus huiusmodi tunc * typus extitit, quando Iosias rex iustus à Pharaone cognomento Nechao uulneratus est, super quo lamentationes scripsit Hieremias, quæ leguntur in ecclesia, & scripsisse eum Paralipomenon liber testatur. Nam quod illic, scilicet in lamentationibus, scriptum est: Spiritus oris nostri Christus dominus, captus est in peccatis nostris, cui diximus, in umbra tua uiuemus in gentibus, longe personā Iosia superexcellit: nisi quod iam dictum est, ille uulneratus crucifigēdi saluatoris typus fuit. Nam sicut eo tempore post reges peccatores spes omnis populi erat in Iosia, & occiso illo magnus planctus in urbe cōmotus est, ita propter crucifixum saluatorem tunc renouabitur planctus uniuersis tribus terræ, id est, amatoribus terræ, qui illum occiderunt, loquentes & dolos cogitantes, ut ait Psalmista, in iracundia terræ, id est, irati propter terrā, quam simulabant sibi propter eum tollendā esse. Si, inquit, dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & ueniēt Romani, & tollent & nostrū locum & gentē. ¶ Et notandū, imò mirabile, quod ita dixit, & plangent eum quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doli solet in morte primogeniti. De hoc in quodā opere ita me dixisse memini: O Iudæi, Christus dei filius uobis non cōplacuit, quia talis erat, quia taliter uenit, quia sic & sic operatus est, quia sic & sic locutus est, nullo modo uobis complacuit, animo uestro non conuenit, alium uultis, alium expectatis. At ille scilicet deus pater, qui istum misit filium, alterū non habet. Iste filius primogenitus atq; unigenitus est illi. Alterum, inquam, non habet. Primus illi & nouissimus est iste, alium non mittet. Quid ergo facietis desolati? Nimirum, ut ait nunc ille, aspicietis ad eum quem cōfixistis, ut ait, inquam, nūc spiritus eius, graui ueritate, uera grauitate, plangetis super eum quasi super unigenitum, & dolebitis super eum sicut doli solet in morte primogeniti, quia uobis mortuus est hic primogenitus, quia uobis uos occidistis unigenitum, post hac saluatorem, neque hunc habituri neque alium, quia hic solus est, hic primogenitus, hic unigenitus est. ¶ Hæc omnia uehementi affirmatione roborare intendens, quia sine dubio uentura sunt, dicit: Letiam amen, quod idem est ac si

Philip 3

1. Thessal. 4

Iohannes
imitator
Zachariæ.
Iohan. ult.
Zacha. 12

Iohan. 19

Exodi 12
Zacha. 12Plāgēt oēs
tribus ter-
ræ.
Ibidem.Matth. 27
Quatuor
tribus in di-
gnitate o-
lim existen-
tes.
* Typicus.2. Paral. 35
Lamentatio-
nes typicæ
super Iosia.
Threno. 4Psal. 34
Iohan. 11Contra Iu-
dæos qd hūc
unigenitū
occiderūtCur Iohanni-
nes gemit
natamēti

X. RVPERTI IN APOCALYPSIM CAP. I.

Luc. 21

Cōtra here-
ticos negā-
tes diuini-
tatē Chrī.

Ego sum α
& ω princi-
piū & finis

Gene. 1

Matth. ult.

Mysteriū
numeri in
α & ω.

Iohan. 8

Esaia 43

Terrebit
Chrīs impi-
os iudæos
dicēs: Ego
sum α & ω.

Psal. 40

Matth. 13

Lucæ 4

Esaia 43

Chrīs deus
ōipotens.

Gene. 17

Psal. 107

Psal. 40

ac si diceret, quod in Euangelio suo scribere solet, domino dicente, amen amen. Cum enim apud ceteros euangelistas semel tantum in singulis locis scriptum sit amen, exempli gratia, ut illic secundum Lucam: Amen dico uobis, cœlū & terra transibunt, uerba autē meā nō transibunt, apud istum euangelistam semper duplicatur hoc ipsum amen, uidelicet, quia euāgelistæ huic os diuinius est, & maiora loquitur apud eum dominus Iesus, & ideo, ut rerum pondera sentiantur, dictionis quoque modus uel pondus geminatur, pro uehementia confirmationis. Amen amen dico tibi, amen amen dico uobis. Quid autem maius aut terribilius potest dici, quā nunc in præsenti loco dixit. Recte igitur in præsenti loco affirmationem duplicauit, dicendo, etiam amen, ut ad credendū euigilet omnis qui audit. Sequitur: [Ego sum α & ω, principium & finis, dicit dominus deus qui est, & qui erat, & qui uenturus est omnipotens.] Totum quod hactenus dixit de persona filiī parum erat, nec sufficiens ad salutem credenti uel confitenti. Quid enim illic offenderet Cherintum, Hebionem, siue Arrium, aut alium quemlibet diuinitatis Christi inimicum, hæreticum, testem fidelem, primogenitum mortuorum, id est, primum resurrexisse à mortuis dominum Iesum, & principē esse regum terræ, eumque nos dilexisse & lauisse nos à peccatis nostris in sanguine suo, & uenturum esse cum nubibus, scilicet ad iudicandū uiuos & mortuos: Hæreticus quoque quilibet eiusmodi concederet & confiteretur, sed eundem esse deum, deo patri coæqualem sine initio cum patre, uel in patre manentem, non confiteretur. Recte igitur illa dixisse non contentus, addit istud quod summum est, in q̄ fides Christiana consistat uelut supremo gradu, de Christi diuinitate sublimiter & que ut de patre sentiēs, sicut dignum est, & dicens in persona eius, ut uidelicet maiori tonitru, quæ contradicunt illi ranæ loquaces, conterantur. ¶ Ego sum α & ω, principium & finis, dicit dominus deus qui est, & qui erat, & qui uenturus est omnipotens. Hæc enim dicens, siue dicentem illum inferens, patri coæquat, de quo idem supra dixerat, qui est, & qui erat, & qui uenturus est. Quid dixerit, quid intelligi uelit per α & ω cōfestim exponit dicendo: principium & finis. Duæ namq; literæ Græcorum, quibus uel cuius linguæ ecclesiis hunc librum scripsit, duæ, inquam, literæ illius linguæ summa & ultima istæ sunt, α & ω. Vt ergo dubium nō sit, quale uel cuius rei principium sit uel finis, per α commoniti, quæ litera, ut iam dictum est, Græci alphabeti prima est, ad sacræ scripturæ exordium respiciamus, ubi scriptum est, in principio creauit deus cœlum & terram: & per ω, quæ ultima est, item commoniti, ad finem eiusdem scripturæ in euangelico uolumine respiciamus, ubi scriptum est, & ecce ego uobiscū sum omnibus diebus usque ad consummationē seculi, ut ueraciter credamus & confiteamur, hunc esse & principium, in quo omnia facta sunt, & finem siue consummationem, qua omnia restaurata & perfecta sunt. ¶ Præterea & illud sciendum, quia α unum, ω autem apud Græcos octingentos significant. Omnes enim literæ apud Græcos uerba componunt, & numeros faciunt & sicut quæque sunt ordine posteriores, ita suis characteribus numeros titulāt ampliores. Prima, ut iam dictum est, litera α unum, ω significat octingentos. Et in hoc nimirum pulchritudo mysterij magna & delectabilis est: quia uidelicet qui in principio unus erat filius unicus, siue unigenitus, in fine seculorum filios dei secum, non quidem genitos, sed adoptatos, habebit quasi octingentos, id est, innumerabiles, octo beatitudinibus per diuersas mansiones dispertiendo remuneratos, remunerādo dispertitos. Vbi præter hunc locum hoc dicit dominus deus: Nō solum in euangelio suo ubi dicit Iudæis, ego principiū qui & loquor uobis: uerum & in Esaia ipsa loquitur persona saluatoris: Ante me non est formatus deus, & post me nō erit: Ego sum dominus, & non est absque me saluator. ¶ Amplius autē, quando, ut præmissum est, ueniet cum nubibus, quando uidebit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, qui mala dixerunt ei: quando morietur & peribit nomen eius, qui pungentes siue transfigētes, hoc efficere uoluerunt, ut omnino non esset, ut omnino non auferretur de terra memoria illius: tunc opportune dicit hic dominus deus, tunc, inquam, uociferabitur & clamabit super illos inimicos suos confortabitur, & istud dicit eis: Ego sum α & ω, principium & finis. Ac si dicat: Non sicut uos mihi improperastis ego sum filius fabri, aut ex illo fabro Ioseph esse cœpi, non sicut uos uoluitis ut perirem, ego perij aut esse desij, sed sum & ante Ioseph, & ante omnes, & post me nullus erit. Nam & in propheta dicebam uobis, quia ante me non est formatus deus, & post me non erit. Quod sequitur dicens: Qui est, & qui erat, & qui uenturus est omnipotēs. ¶ Dictionem confirmat eandem dicentis: Ego sum α & ω, ego sum principium & finis. Credentiū quippe uox est, Iohannis & omnium nostrum credentium atque confitētium, quod ueritatem de seipso testetur hic dominus deus, quod non sit recens deus aut dominus, sed sit ille, à quo, uel cum quo uenientes & missi prophætæ dicebāt olim: Hæc dicit dominus deus: Ille idem omnipotens qui erat ante Abraham, qui loquebatur ad eum dicens: Ego sum dominus omnipotens, ambula coram me & esto perfectus, quodq; ipse uenturus, & in gloriosa essentia sua sit permansurus, cum ad nihilum redacti fuerint inimici eius, qui pungentes eum dicebāt: quan-
do morietur, siue ecce morietur, & peribit nomen eius.

Præmissio

PRæmissio iam hoc tam splendido tantæ tamq[ue] catholicæ & apostolicæ confessionis apparatu, tandem narrationem suam ingreditur sanctæ fidei doctor, & confessor reuerendus, ac cœlestis reuerentiæ orator magnus: in medio septem ecclesiarum, siue in medio unius uniuersalis ecclesiæ, ore aperto digne audiendus. Ego Iohannes frater uester & particeps in tribulatione & regno & patientia Iesu: fui in insula quæ appellatur Pathmos propter uerbum dei & testimonium Iesu Christi, fui in spiritu in dominica die, & audiui post me uocem magnam tanquam tubæ dicentis: Quod uides scribe in libro, & mitte septem ecclesijs quæ sunt in Asia, Ephesum, & Smyrnam, & Pergamum, & Thiatyram, & Sardis, & Philadelphiam, & Laodiceam. Ecce iam tertio nominis sui titulum operi huic diligens ac sollicitus autor præfixit. Primo, cum dixit: significauit mittens per angelum suum seruo suo Iohanni. Secundo, cum dixit: Iohannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia. Et nunc tertio: ego, inquit Iohannes frater uester. Quam ob causam iste dicturus siue narraturus hoc modo sui nominis positione triplicat: Nunquid casu, aut nomē suum dilatare studens, inculcat & replicat? Nō utiq[ue]: sed utilitati nostræ intēdens, reuelationes difficillimas quas conscribere ingreditur, præmunit ac defendit, ne cōtemnantur: ne, quod futurū erat, ob sui difficultatem liber uituperetur, & sensibus dignis carere iudicetur: aut eius, cuius est, scilicet Iohānis apostoli & euāgelistę, dilecti Iesu Christi, esse denegetur. Hoc etenim longe accidit post illud tempus. Nōnulli etiā Iudaico intellectu de futuris promissionibus sentiētes, easq[ue] corporaliter exhibēdas docētes, & mille annis in delicijs corporalib[us] in hac terra sanctos cum Christo esse regnatos: huius sui dogmatis probamēta, sumptis ex hac reuelatione testimonijs, conabantur asserere. Ecōtra & alijs librū hunc (ut ecclesiastica testatur historia) penitus refutādum à canone scripturæ atq[ue] abijciendū putarunt, singula quæq[ue] eius capitula arguētes & dixerunt, prætitulationē libri nō esse ueram, sed alienę scripture Iohannis tantū nomen impositū unde neq[ue] Iohannis hunc esse librū, nec reuelationē uideri posse, quæ crasso quodā uelamine ignorantę cōtegatur. Inter hos Dionysius, episcopus ecclesiæ Corinthiorum, uir magnæ in uerbo dei eruditionis & gratiæ: Ego, inquit, scripturā libri huius spernere atq[ue] abijcere nulla tenus audeo. Hoc magis de eo iudico, quod excedant atq[ue] emineant quæ in eo scripta sunt, humanæ auditionis modū, & sit in eo arcanus quidā & recōditus atq[ue] admirāndus omnibus sensus, quē & ego admiror ac ueneror, etiā si nō intelligo, & ita sentio, q[uod] diuina aliqua sacramēta sermonibus cōtegantur humanis, nō tamen iudicio meo discernens, q[uod] fide credens. Et ideo non reprobō quæ nō intelligo, sed tanto magis admiror, quanto minus assequor. Post hæc uero rotius libelli differens corpus, & singula quæq[ue] discutiens atq[ue] euidenter ostendēs, nullo modo fieri posse, ut secundū literā dignus in eo intellectus appareat. Addit etiā hæc dicens: Cōsummata igitur omni prophetia, beatos dicit eos qui hæc custodiunt. Sed & semetipsum beatum dicit: Ait enī: Beatus qui seruat uerbū prophetiæ libri huius. ¶ His & huiusmodi obiectis & responsis, liber iste reuelationū cœlestium, dissectus & cōtrectatus fuit: & nisi spiritus sanctus, qui hæc omnia reuelauit, rationabilis reuerentiæ uiros præparasset ad defendendum, tātas tamq[ue] pretiosas margaritas porci cōculcassent, hæretici cōtaminassent. Quod futurum erat, si nō iteisset in ingressu orationis tanta tantiq[ue] nominis autoritas: Recte igitur, quia secundum legem, in ore duor[um] aut trium testium stat omne uerbū, tertio repetitum sui nominis titulum posuit Iohannes, qui testimoniū perhibuit uerbo dei, & testimoniū Iesu Christi quæcūq[ue] uidit. ¶ Et nota quāta hæc ipsa nominis autoritas sanctæ humilitatis gratia resplicet: atq[ue] frater, inquit, uester & particeps in tribulatione & regno, & patientia Iesu. Poterat enī dicere: Ego Iohānes doctor & apostolus, uester prædicator, & euāgelista uester, discipulus ille quē diligebat Iesus, cui[us] participes, cuius uos meruistis esse fratres. Et recte quidē dixisset: sed hic locutionis modus nō adeo paruuli esset, paruuli talis, qualē unumquēq[ue] apostolor[um] fieri uel esse uoluit bonus magister cū diceret: Amē dico uobis, nisi cōuerſi fueritis & efficiamini sicut paruuli, nō intrabitis in regnum cœlor[um]. Quicūq[ue] ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic magnus uocabit[ur] in regno cœlor[um]. Quæ nam est moderatio siue modestia paruuli? Quanto tēpore, inquit Apostolus, heres paruulus est, nihil differt à seruo, cū sit dñs omnīū. Et nos quidē oēs nostro iudicio serui sumus: hic aut Iohānes dilectus dñi Iesu de filijs est, quibus bona sermonis dei hereditas testamēto legata est. At ipse ab illo bono magistro didicerat, se hic humiliare per uirtutē, quō inter seruulos, siue inter seruulos, filios humiliat se paruulus, qui paruulus est per ætatē, sedēs in puluere cū illis, nō amās primos recubitus in cœnis, nō salutationes in foro, non primas cathedras in synagogis. Recte igitur, & ut talis magistrī discipulū decet, nostro uidelicet humiliū seruulor[um] consortio cōtentus est, dicens: Ego Iohānes frater uester, ego Iohannes particeps uester. Quod si causa poposcisset, nimirū non dubitamus eum dicere potuisse, quod maius, imō quod humilior est: ego Iohānes, seruus uester. Nam & hoc dicere nō dubitauit alius, uidelicet uas electionis Paulus, eiusdem Iesu Christi apostolus. Non, inquit, prædicamus nosmetipsos, sed dominū Iesum Christū, nos autē seruos uestros per Iesum.

¶ Vester,

Cur Iohannes nominis sui titulum ter in c. i. præfixit.

Vide eccle. histo. lib. 5. cap. 8. Et libro 7. cap. 22. Itē lib. 3. cap. 19. 31. Ex histo. ecclie. lib. 7. capite 22. Verba Dionysii corinthior[um] episcopi.

Hæretici huic libro infesti.

Deut. 17. Iohan. 8.

Humilitas Iohannis in titulo.

Matth. 18.

Galat. 4.

Matth. 23.

1. Cor. 4.

XII. RVPERTI IN APOCALYPSIM CAP. I.

Particeps i
tribulatione
Iohannes.
Iohan. ult.

Vbi calicē
tribulatio-
nis bibit Io-
hannes.

Matth. 20
Lucā 2
Iohan. 19

Particeps
in regno.
Lucā 22

Particeps
in patien-
tia Iesu.

Actoꝝ 5

Lucā 23
Fui i insula
Pathmos.

In dñica die

Gene. 18. 19
Gene. 3
3. Reg. 3

Quō fuit
Iohānes in
spiritu.

Gene. 41

1. Cor. 14

¶ Vester, inquit, particeps in tribulatione. Magna cordis mansueti & humilis congratulatio. Exortem tribulationis, siue tribulationum iustorum, quoniam multae sunt, aliquis illum existi-
maret, pro eo quod de illo in Euangelio sic scriptum est: Conuersus Petrus uidit illum discipu-
lum quem diligebat Iesus sequente, & dicit de eo: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Sic
eum uolo manere donec ueniam, quid ad te? Tu me sequere. Ac si diceret: Non eum per passio-
nem martyrii uolo consummari, sed absque uiolentia persecutionis diem expectare nouissimum
quando ipse ueniens, eum in aeternae beatitudinis mansionem recipiam. Et quid hoc ad te? Tu tan-
tum crucis paribulum subeundo mea uestigia te sequi debere memeto. Pro hoc, ut iam dictum
est, exortem illum putaret aliquis a sanctorum martyrum tribulatione. ¶ At ille calicem domini
bibit, calicem tribulationis, iuxta ueritatem eiusdem domini dicentis duobus filiis Zebedei, quo-
rum hic unus fuit: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Quibus respondentibus,
possumus, calicem, inquit, meum bibetis, & caetera. Vbi nam bibitis illum calicem domini?
Nimirum illic ubi iuxta propheticum dictum Simeonis iusti, beatae genitricis eius animam gla-
dius pertransiuit: Nam cum omnes discipuli relicto eo fugissent, iste dilectus discipulus cum
Maria matre eius iuxta crucem stetit, & clauos manuum ac pedum eius, lanceam quoque per-
forantem latus eius ipse inspexit. Illic enim gladius idem, qui Mariae matris animam pertransi-
uit, nunquid dilecti ac diligentis discipuli animam non tetigit? Tetigit plane, & illic calicem
domini bibens, sicut Mariae, sic & omnium martyrum Christi particeps factus est in tribulatio-
ne. ¶ Particeps autem quicumque est in tribulatione, ipse quoque in regno particeps iure est. Illud
quod sequitur, & hoc apud coelestem regem ius legale est, ait enim: Vosestis qui permanistis me-
cum in tentationibus meis, & ego dispono uobis, sicut disposui mihi pater meus, regnum, ut
edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Quod si omnibus communiter dixit, quis
tunc in illo articulo fugituri essent, & Petrus quoque negaturus esset, quanto magis huic dictum
conuenit, qui & tunc iuxta crucem stetit, & deinceps semper praesto fuit. ¶ Cum autem dixisset
in tribulatione & regno, addidit & patientia Iesu. Nam & postquam particeps fuit in illa tribula-
tione morientis, & regno resurgentis, Iesu patientiam habuit, imitando passum, obprobria, irri-
siones, colaphos, & uerbera: ut uerbi gratia, quando & ipse cum alijs flagellatus est, sicut in Actis
Apostolorum legitur, & a Domitiano in feruentis olei dolium missus, ad ultimum ab hominibus
separatus est. In eo quoque particeps sanctorum fuit in patientia Iesu, quia sicut Christus Iesus pa-
tienter sustinuit, & orabat dicens, pater ignosce illis: ita & iste diligebat illos qui ei mala infe-
rebant, & pro eis orabat. ¶ Ego ille talis fui in insula, inquit, propter uerbum dei & testimoniū
Iesu Christi. Historia nota est, scilicet hunc beatum Iohannem in Pathmos insula relegatum pro-
pter uerbum dei, cui testimoniū perhibebat, uel quod predicabat ante omnia secula de corde
patris nati: & propter testimoniū Iesu Christi, quo testificabatur eum esse uerbum incar-
natum. Interpretatur autem Pathmos fretum: feruet enim illic mare amplius, eo quod sit angu-
stum. Illic exulanti, cui negabatur terra, caelum apertum est. Exemplum ergo est omnibus san-
ctis, quod quanto magis in freto praesentis seculi affliguntur, tanto amplius illis secreta coele-
stia manifestantur. ¶ Designata iam persona sua, loco quoque exilij simul & causa, tempus quo
que curauit indicare: fui, inquit, in spiritu dominica dei. Solet enim qualitas rerum ostendi
pro qualitate temporum. Hinc est quod Abraham in seruire fidei suae, angelos meridiem uidit: &
Loth in perditione Sodomorum, uesperis: Adam post meridiem: Salomon quoque sapientiam non
seruaturus, in nocte percepit. Ita ergo in hoc loco per diem dominicam aperte fides intelli-
gitur, quae iam manifesta erat in toto mundo, quando ista uidebat. ¶ Quomodo autem uel quo
in spiritu arbitramur eum fuisse? Si enim in suo tantum fuit spiritu, indignitas uisionis consequit,
multumque uidenti derogatur: ut neque ipse propheta, neque uerba eius prophetia, neque uisionis
eius reuelationes recte dicantur: quippe quas non intelligebat, si eos tantum in suo spiritu uide-
bat. Exempli gratia: Pharaon, quia uidet septem spicas, & septem boues, non utique corpore, sed
spiritu: dormiebat enim clausis corporis luminibus, quia uidens, inquam, non intelligebat,
propheta non erat. Ioseph autem quia non in suo, sed in dei spiritu uidit, id est, intellexit, prophe-
ta fuit. Pharaonis namque tantum spiritus informatus est ut uideret: Ioseph autem mens, dei spiritu
illuminata est, ut intelligeret. Hos uisionum modos Apostolus breuiter distinguit, cum prae-
misso, si ore lingua, & spiritus meus non orat, mens mea sine fructu est, continuo subiungit
Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Quod ait ille de
oratione siue psallendo, hoc idem de uisione sentiendum est. Cōspectis quippe per uisum ima-
ginibus non, nisi intellectus acceperit, qui mentis est proprius, reuelatio fit, uel agnitio, uel
prophetia, uel doctrina. Sed nunquid apud hunc Iohannem in uisione talis erat caecitas, ut si-
gna quidem rerum formarentur in spiritu, & in mente eius earundem rerum non refulgeret
intellectus? Absit hoc ab illo discipulo quem diligebat Iesus. Alioqui, quomodo hic liber Apo-
calypsis, id est, reuelatio, diceretur? Unde prophetia uocari mereretur, ipso dicente, beatus qui
legit, & qui audit uerba prophetiae libri huius: Igitur cum dicit, fui in spiritu, sancto uisum
ligamus

gamus spiritu, quemadmodum & illic, ductus est Iesus in desertum à spiritu, sanctum utique spiritum recte subintelligimus. ¶ Nec dubitamus dicere, id quod ait, fui in spiritu, idem esse, ac si dixisset, fui usq; ad tertium cœlum raptus. Non enim, quia solus apostolus Paulus hoc de semetipso scripsit, ideo putandum est, quod nullus sanctorum præter eum illuc raptus fuerit. Quemadmodum et illud quod alibi dicit, euangelium quod euangelizatum est à me, nō est secundum hominem, neq; enim ego ab homine accepi illud aut didici, sed per reuelationem Iesu Christi, non ita sentiendū est, quod præter eum nullus sanctorum per reuelationem dei ueritatem Christi didicerit, uel quod omnes præter eum ab homine acceperint. Nullatenus exstimandum est, quod hæc uel illa dicendo, huic beato Iohanni uel cæteris sese præferat apostolis, imò & prophetis, qui utiq; omnes nō ab homine uel per hominē, sed per reuelationem dei, siue Iesu Christi didicerūt, quod erat omnibus illis rapti usq; ad tertium cœlum, id est, cœlestia per intellectualem uidere oculum. ¶ Tres namq; cœli, tres modi uisionū sunt. Est enī uisio corporalis, qua corpora siue corporalia cum ui mentis luminibus corporis conspiciuntur. Est spiritalis uisio, qua imagines aliquas dormiendo, aut etiam cogitando uidemus quidē, sed nondum intelligimus, quomodo uidit Pharaon septem spicas, septemq; boues, & supra iam diximus. Est & intellectualis, qua mens à spiritu sancto illuminatur ut intelligat, quomodo intellexit Ioseph quid per easdem imagines significaretur. An nō & ista quæ hoc libro cōtinentur, uerba sunt eiusmodi, uerba arcana, quæ nō liceat homini loqui, id est, humano sensui cōmitti? Si enī homo ista loquatur, id est, si humano uelit quisq; exponere uel suscipere sensu, perniciosa inde heresis generatur, ut fecit quidā Nepos nomine, in partibus Aegypti episcopus, qui ex hac reuelatione sumptis testimonijs Iudaico intellectu, conabatur asserere, repromissiones dei corporaliter exhibendas, & mille annis in delicijs corporalibus sanctos cum Christo regnuros esse in hac terra. ¶ Sed dicit aliquis: Si omnium apostolorum ista erat gratia, ut per reuelationē didicerunt cœlestia sacramenta Christi, quippe qui fuerunt homines idiotæ, & sine literis, quid opus erat ut tam uehemēter Apostolus de semetipso assereret qd usq; ad tertiū cœlum raptus fuisset, qd non ab homine, sed per reuelationē Iesu Christi didicisset? Ad hæc, inquam. Nimirum opus erat pro eo quod periclitabatur apud Corinthios & apud Galatas fides euangelica, quasi pro Pauli apostoli persona pseudoapostolis prædicantibus, ut in circumsionem ritumq; Iudaicū fideles inducerentur, & pro hoc Paulo apostolo derogantibus, quasi in tanto negotio nō esset audiendus, quippe qui nesciret ueritatem euangelij, quicq; nō esset de magnis apostolis. Iccirco talia quæ prædicta sunt, de semetipso asseruit, cæteris se nō præferens, sed coæquans apostolis, uidelicet, ut permaneret ueritas euangelij. Sed iam reuelationis eiusdem semitas ingrediamur. Ait: Et audiui post me uocem magnam tanquam tubę dicentis: Quod uides scribe. ¶ Quid erat post Iohānem, cum esset in spiritu? Nimirum totus mundus, quicquid corporeis oculis cernitur, imò & totus presentis ecclesię status. Retro hæc erant, quia uidelicet ipse in anteriora extendebatur, cum ad illa uidenda sursum raperetur: futurum autem erat quod nunc dicimus. ¶ Dum ipse post occisionem Domitiani permittente Pio principe Nerua rediret Ephesum, compulsus est ab omnibus pene tunc Asię episcopis & multarum ecclesiarum legationibus, de coæterna patri diuinitate Christi, altius facere sermonem, eo quod in trium euangelistarum scriptis, Matthæi uidelicet, Marci & Lucæ, de humanitate eius, ac de his quæ per hominem gessit, sufficiens sibi uiderentur habere testimonium. Cur hoc? Videlicet dum esset in exilio irrumpentes in ecclesiam hæretici, quasi in deserto ita pastore ouilia lupi, Marcion, Cherintus & Hebion, ceteriq; antichristi, qui Christum fuisse ante Mariam negabant, simplicitatem fidei euangelicæ peruersa maculauerant doctrina. Igitur post se uocem magnam tanquam tubę audiuit, quia futurum erat, ut magnopere cōpelleretur à iam dictis Asiæ pene omnibus episcopis, quatenus uelut in bellum confurgens, perfidis obuiaret hereticis, & gladio correpto uerbi dei, defenderet terminos ecclesiasticę fidei. Vehementem illam qua compellendus erat omnium intentionem per magnam uocem intelligimus. ¶ Simul quia ueritas fidei non angulos amat, nō in occulto, sed palam omni mundo loqui desiderat, recte, non per qualemcunq; uocem, sed per uocem tubę magnam, id quod iam dictū est, significari decebat. Quod uides, inquit, scribe. Hoc est dicere omnes episcopos Asiæ. O Iohannes dilecte Iesu Christi, qui supra pectus eius recumbens, euangelicæ ueritatis fluēta de ipso sacro dominici pectoris fonte potasti, quoniam Marcion, Cherintus & Hebion, ceteriq; antichristi, te absente, te exulante, irruperunt in ecclesiam, & simplicitatē fidei euangelicæ peruersa maculauerunt doctrina, Christum fuisse negantes ante Mariam, ceteri autem euangelistæ, uidelicet Matthæus, Marcus & Lucas, de humanitate eius sufficiens scriptis firmauerunt testimonium, tu de antiquitate diuinitatis eius, quod uides, quod nosti, quod tenes, euangelico stilo scribe, & scripto tuo cunctas hæreticorum tenebras, patefacta ueritatis luce, dispelle. ¶ Et mitte septem ecclesijs, quæ sunt in Asia, Ephesum, & Smyrnam, & Pergamum, & Thiathyram, & Sardis, & Philadelphiam, & Laodiceam. Mitte septem ecclesijs,

Matth. 4
Iohannes
quocq; usq;
ad tertium
cœlum rap-
tus.
Galat. 1

Tres modi
uisionum.

Gen. 41

2. Cor. 12

Vide histo.
eccle. lib. 7.
cap. 21

Cur Paulus
sic iactat se
de raptu à
reuelatiōe.
2. Cor. 12
Galat. 1

Audiui
post me.

Nerua.
Historia de
occasione
scribendi e-
uangelij se-
cundū Io-
hannem.

Tanq̃ uocē
tubę.

Iohan. 13
Euangelij
Iohānis cō-
tra Cherin-
tū, Hebionē,
Marcionem, &c.

Mitte septē
ecclesijs.

B id est,

id est, trade uniuersæ ecclesiæ, quæ per totum mundum diffusa est, ordinata & confirmata, sancto spiritu septiformi. Nam Asiæ quidem minoris septem sunt ciuitates metropolitanæ, quarum caput Ephesus est. Veruntamen quod loquitur septem ecclesiis Asiæ, utiq; omni ecclesiæ dicit, quæ cum una sit, septenario numero comprehenditur, quo sæpe solet uniuersitas designari. Specialiter quidem septem illis Asiæ ecclesiis suam prophetiã dirigit, quibus eum prædicatorem diuina gratia præposuit, sed nihilominus uniuersali ecclesiæ tradere ista cupit, quæ sibi reuelata nouit esse, pro communi omnium profectu, cum sine exceptione dicat: beatus qui legit & audit uerba prophetiæ huius. Sequitur: Et conuersus sum ut uiderem uocem quæ loquebatur mecum. Rogantibus Iohannē, ut supra dictum, episcopis Asiæ, de cœterna patri diuinitate Christi, alius sermonem facere, ipse quid fecit? nimirum ad orationem ieiuniumq; conuersus est, non aliter se facturum respondens, nisi in dicto ieiunio omnes in cōmune dominum precarentur, ut ipse digna scribere posset. Hoc fecit, imò cum hæc uideret ipse, facturum erat. Recte igitur, & conuersus sum, inquit, ut uiderem uocem quæ loquebatur mecum. Qui enim quodammodo in cœlum ascendere, & latentem illic diuinitatem hominibus demonstrare rogatus, ad orationem & ieiunia confugit, sollicitus, suamq; fragilitatem inspectus, recte conuerti uel conuersus esse dicitur, ut uideat uocem quæ secum loquitur, id est, ut dono gratiæ supernæ obtineat, quod effari postulatur, & quod ostendere siue conscribere ipse prior uidere uel scire mereatur. Et conuersus uidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, uestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea. Et hoc ita deinceps factum est. Conuersus enim, ut iam dictum est, ad orationes & ieiunia, simulq; in dictum ieiunium celebrante ecclesia, uidit reuelante sancto spiritu qualia de Christi diuinitate scribere dignum erat, quæ & præsens pulcherrime designat litera, sensu aureo, superficie tota argentea. Et uidi, inquit, septem candelabra aurea. Septem candelabra, septem ecclesiæ sunt. Ergo sicut septem ecclesiæ sunt, & tamen una est ecclesia, sic septem candelabra unum candelabrum sunt. De quo uidelicet candelabro ipse dominus loquitur in euangelio: Nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neq; sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur lumen uideant. Hoc nimirum contra inuidiam loquebatur Iudaicam, quibus ante hæc dicta significauerat per similitudinem Niniuitarum, suam gentibus gloriam fore declarandam, ipsisq; uidelicet Iudæis, oculum nequam habentibus, id est, inuidentibus, & inuidendo pereuntibus, gentes acturas esse pœnitentiam. Dixerat enim: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ: Et ecce plus quam Ionas hic. Et est subintelligendum, sicut uiri Niniuitæ pœnitentiam egerunt ad prædicationem siue signum Ionæ, qui fuit in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic gentes pœnitentiam agent ad prædicationem meam, siue signum meum, postquam fuero in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, & perinde surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam. Queritis cur ita fiat? Videlicet quia ego lucerna sum. Et sicut lucerna iccirco accenditur, non ut in abscondito, sed super candelabrum ponatur, sic ego iccirco ueni in hunc mundum, ut lumine meo gentes illuminentur. Igitur quod est secundum euangelicæ ueritatis rationem, lucernam poni debere uel positam esse super candelabrum unum, hoc est secundum hanc reuelationem, filium hominis cōspici in medio septem candelabrorum aureorum, scilicet Christum, de quo dixit Simeon: Lumen ad reuelationem gentium, iam tunc, cum hoc mysterium uideret Iohannes, prolatum fuisse ad gloriam omnium ecclesiarum. Septem nanque candelabra, ut iam dictum est, septem, id est, omnes ecclesiæ sunt. ¶ Quæ uidelicet candelabra recte aurea uidentur, quia sacra fides, ob quam uel ex qua hoc habemus gentes, ut candelabra, id est, ecclesiæ simus, auro, quod per ignem transit, assimilatur, quemadmodum & Petrus apostolus loquitur: Ut probatio uestræ fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur. ¶ Qualem illum uidit in medio candelabrorum talium, candelabrorum aureorum? Ut audirent Marcion, Cherintus & Hebion, cæteri q; antichristi, qui antiquæ Christi gloriæ derogabant, imò ut sciret ipse certius Iohannes, quale de diuinitate Christi testimonium postmodum rogandus perhiberet, similem uidit filio hominis, uestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea. ¶ In similitudine filij hominis ueritatem accipimus hominis, quemadmodum & illic: In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. ¶ In uestitu poderis, quæ uestis est sacerdotalis, dignitatem uel officium sacerdotij, quia sacerdos uel pontifex noster ipse est, de quo Apostolus: Habentes ergo, inquit, pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Iesum filium dei, teneamus confessionem. Et Petrus apostolus: Eratis enim, inquit, sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum uestrarum. ¶ In eo quod præcinctus erat ad mamillas zona aurea, intelligimus auctoritatem regiam, de qua Psalmista: Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est dominus fortitudinē, & præcinxit se uirtute. Decorem & fortitudinem quam indutus est, uel qua præcinxit se dominus

Et conuersus sum, scilicet ad preces & ieiunia.

Septē candelabra sunt unum candelabrum.

Matth. 5
Lucæ 11

Matth. 12
Lucæ 11

Christus lucerna & lumen.

Iohan. 13

Lucæ 2

Candelabra aurea.

1. Petri 2
Qualis christus in medio septem candelabrorum.

Similis filio hois.

Philip. 2
Vestitus poderis.

Hebræo. 4
1. Petri 2

Præcinctus ad mamillas zona aurea.

minus regnans, regno peccati destructo, & superata morte, per zonam auream intelligimus, qua nunc videbatur ad mamillas præcinctus. Cur enim ad mamillas, quarum in medio locus est cordis, nisi ut talis præcinctura significet, mamillarum scilicet & cordis, statum nature uitalis uel uitam continētis, quia Christus iam rex est immortalis? Resurgens quippe à mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Ecce iam hæc tria demonstrata sunt, scilicet eum esse filium hominis, id est, hominem, esse sacerdotem, esse & regem, uerum hæc cæteri euangelistæ Matthæus, Marcus & Lucas, iam sufficientibus scriptis testificati fuerant, & horum testimonia supradicti hæretici audire non repugnabant. Quamlibet enim antichristi essent, Christum hominem, sacerdotem quoque esse fatebantur & regem. ¶ Vnum est unde controuersia suborta fuerat, scilicet eiusdem hominis, sacerdotis & regis Iesu Christi altissima & antiquissima diuinitas. Sequitur ergo: **L** Caput autem eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix. ¶ Quid nam est filij hominis caput, nisi diuinitas eius? Hoc sciens & sponsa in Canticis Canticorum, caput, inquit, eius aurum optimum. Caput illud, & capilli capitis illius cādidī, tanquam lana alba, & tanquam nix. Dictum hoc de filio hominis, filio dei. Porro de antiquo dierum patre eius, Daniel dicit: Vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. Ergo & ille antiquus dierum & hic filius eius filius hominis, qui apud eundem Daniele cum nubibus cœli ueniebat, & usque ad illum antiquum dierum peruenit, secundum caput, id est, secundum diuinitatem unius eiusdemq; antiquitatis sunt. Nam huius atque illius capilli capitis æque candidi sunt. Vterq; per candorem capitis senex ostenditur, nulla distantia, quia uidelicet nec anno, nec mense, nec die, nec hora, nec puncto, nec momento, sed neq; atomo filius iste iunior est illo tam sene patre suo. Talem uidit in spiritu, qui in corpore quoq; siue corporaliter pulsatus, causa iam dicta talem erat scripturus. Quomodo uel quali scripto? In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, et deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. ¶ Igitur filius hominis uestitus podere, præcinctus ad mamillas zona aurea, caput habens candidum, Christus dei filius est, homo uerus, pontifex summus, rex magnus, deus antiquus & uerus. Conflabant suas interim blasphemias sæpediti antichristi, ut negarent illum extitisse ante Mariam. At ille sibi prouidēs, imò ecclesiæ suę, in fide periclitanti cōsulens, iam Iohanni huic suum demonstrabat caput præ antiquitate cādidum, quod nō solum ante Mariam siue ante Abraham, sed & ante luciferū erat sine tempore genitum, ante tempora de patre natum. ¶ Quid porro sunt capilli præ antiquitate sic candidi tanq̃ lana alba & tanq̃ nix? Capilli, quia de capite procedūt, & multi sunt, multa sunt uerba dei, quę de uno uel per unum uerbum, quod erat in principio, processerūt. Nam uerbum deus in sua substantia, uerbum unum & unum caput est, uerba autē multa, quę ad sanctos homines siue prophetas deus locutus est, quasi multi capilli unius capitis sunt. ¶ Quare autem lanæ isti capilli assimilantur? Videlicet quomodo ex lana in fufum transmissa texendo fit uestis aliqua, sic de capillis istis, id est, multiplicibus dei uerbis in linguā uocemq; prophetarum transfusis, scribendo cōtexta est sancta scriptura. Et quare non tanq̃ qualiscunq; lana, sed tanq̃, inquit, alba, siue, ut in Daniele scriptū est, lana mūda? Videlicet quia uerba illa sancta sunt & mūda, recta sunt & irreprehensibilia. Vnde & illud; Eloquentia dñi, eloquia casta. Itē: Lex domini immaculata siue irreprehensibilis, conuertens animas. Cōuertens, inquam, animas, & lauans illas ab omnibus peccatis. Idcirco addidit, & tanq̃ nix. Nix nanq; aliquando emundationem significat. Vnde propheta in Psalmo: Lauabis me, & super niuem dealbabor. Item in propheta: Et si fuerint peccata uestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur. ¶ Illud tandem sciēdum, quia quisquis coram isto cano capite assurgit, & candidis eius capillis reuerentiā facit, id est, uerba eius digne suscipit, propter hoc ipsum, quod uerba eius suscipit & meditat, ipse quoq; canescit, & senex meretur appellari, monstrante sapientia cum dicit: Senectus uenerabilis est, nō diuturna, neq; annorū numero computata. Cani autē sunt sensus hominis, & ætas senectutis, uita immaculata. Sequitur: **L** Et oculi eius uelut flamma ignis, & pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti. ¶ Nimirum quod scripturus erat dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbū, hoc erat in principio apud deum, & subiungens, quod factum est in ipso uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eum non comprehenderunt, erat lux uera quę illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, quod, inquam, scripturus erat taliter, hoc illi in ista imagine præfulgida demonstratum est. ¶ Nam sicut illud principium siue quod erat in principio uerbum, per istud significatur caput cādidū, sic per istos oculos significatur illa uita lux hominum, quę illuminat omnem hominē uenientem in hunc mundū. Ergo oculi eius uelut flamma ignis, id est, aspiratio eius illuminās omnē hominē, & lucens in tenebris. Proinde recte dictum est, ut flāma ignis, quia uidelicet deus noster ignis est, & respect⁹ eius nobis flāma est, flāma illuminās, ut nō simus in tenebris, ut nō simus noctis & tenebrarū, sed simus filij lucis, & filij dei. Propter huiusmodi oculos, & in euāgelio lucernā se, ut supra meminimus, insinuat esse

Psal. 91

Roma. 6

Caput eius
& capilli cā
didi sunt di
uinitate.
Cant. 5

Danielis 7
Pater & fi
lius æque
senes.

Iohan. 1
Qualis est
Christus.

Capilli uer
ba diuina
sunt.

Sicut lana
alba.

Psal. 11
Psal. 18

Psal. 50
Esaia 1
Sapientia
cana.

Sapient. 4

Iohan. 1

Oculi eius
uelut flām
ma ignis.
Deut. 4
1. Thest. 5
Matth. 5

Lucæ 11
Lux alia il-
luminans,
alia illumi-
nata.

Matth. 5
Cant. 1
Iohan. 1

Pedes eius
similes au-
richalco.

Lucæ ult.
Vox aqua-
rū sacre scri-
pturæ, id est,
adimpletio
de Christo.

Lucæ 24
Itē uox a-
quarū mul-
tarū, id est,
propheta-
rū multorū.

Psal. 107
Septē stelle
sunt præs-
ules ecclesia-
rum.

Malach. 2
Danielis 12

Mysteriū
numeri se-
ptenarij.

Iohan. 21

Gladus de
ore eius, iu-
diciū nouis-
simū est.

Deut. 32

Matth. 25
1. Cor. 15

Matth. 25

ponendam super candelabrū, & hic in medio conspicitur candelabrorū aureorū. ¶ Profecto quia luce ista siue oculis istis si quis fuerint illuminati, ut alijs quoque uerbo & exemplo ipsi luce re possint, quodāmodo dicuntur lux & oculi, iuxta illud: Vos estis lux mundi. Et sponsa dicitur in Canticis Canticorum: Oculi tui columbarū, id est, prouisoires tui simplices sunt. Differt tamen, quia uidelicet oculi illi non, ut isti, illuminantes sunt, sed illuminati, non lux illuminans, sed illuminata lux. Proinde de uno ex clarissimis illorū dictum est loco memorato: Nō erat ille lux, sed ut testimoniū perhiberet de lumine. ¶ Item quod scripturus erat dicens, & uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius gloriā quasi unigeniti a patre hoc ipsum ista significari uidet imagine, cum dicit, & pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti. Sicut enim per caput candidum uel canum recte intelligimus antiquum, quod in principio erat uerbum, sic per pedes quæ pars finis est corporis, recte intelligimus nihilominus illud, quod idem uerbum caro factum, quod deus homo factus, in fine seculorū, & homo permanet ultra omnes fines seculorū. Isti pedes, ista eius humanitas similis aurichalco recte dicitur, quia uidelicet sicut aurichalcū multis ignium impendijs ex ære perducitur ad colorem auri, ita & illa humanitas per multas tribulationes passionis & mortis perducta est ad gloriam diuinitatis, quæ per aurum solet intelligi, ut sit iam & ipsa immortalis, incorruptibilis, impassibilis. Vnde & signanter dictum est, sicut in camino ardenti, per quod recte intelligitur molestia passionis quæ oportuerat eandē humanitatē conflagrari, quemadmodū dicitur: Nōne sic oportuit pati Christum, & resurgere a mortuis, & ita intrare in gloriam suam? ¶ Et uox eius tanquam uox aquarum multarum. ¶ Aquarum nomine, diuinæ scripturæ solent intelligi: quod nimirum scripturis approbare ex abundanti est. Constat autē quia ille filius hominis, caput tam candidū, pedes habens huiusmodi similes aurichalco, quicquid in passionibus siue tentationibus suis loquebatur, uel nunc usque loquitur, sanctarū consonat scripturarū & consentit uocibus ac sensibus, imō & uita & mors eius, resurrectio quoque & ascensio eius, sic & sic: circo processit, ut scripturæ implerentur. Igitur uox eius tanquam uox aquarum multarum, id est, doctrina uel omne opus eius, ueritas & adimpletio est scripturarum, quæ multæ sunt, scilicet legis prophetarū, atque psalmorū. Quoniā necesse est, inquit, impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me. ¶ Aliter: Vox eius tanquā uox aquarū multarū, id est, tanquā uox populorū multorū, iuxta illud quod in persona eius dicit Psalmista: Confitebor tibi in populis, & psalmum dicam tibi in gentibus. Denique uocem eius uerba scripturarum, quæ proferuntur in persona eius, hodie multi populi cōcinunt, qui uidelicet populi significari solent nomine aquarum. ¶ Et habebat in dextra sua stellas septem. ¶ Septem stellæ, ut infra scriptum est, angeli sunt septem ecclesiarum, id est, omnes præsules omnium ecclesiarum. Angeli autem, id est, nuntij, nimis iccirco dicuntur, quia subditis adnuntiāt ea quæ loquitur deus, iuxta illud: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus dñi exercituum est. Quia taliter angeli sunt, id est, quia legem dñi adnuntiāt, iccirco & ueraciter stellæ dicuntur & sunt, iuxta illud in Daniele: Qui autē docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates. ¶ Omnes ergo qui eiusmodi sunt, hoc numero, scilicet septenario, recte cōsignari illud quoque pulcherrime astruit, quod cum esset in dextera sua, id est, in magna felicitate sua, quippe qui resurrexerat a mortuis, non plures neque pauciores ex discipulis quā septem sui participes habuit conuiuij, sicut scriptū est: Erant simul Petrus, & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael qui erat a Chana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Isti septē missum in dexteram nauigij rete, plenum magnis piscibus ad terram perduxerunt, & cum domo epulati sunt, & taliter omnes eos designant, qui in uniuersali resurrectione præsTABUNT electos uniuersos, quos suis adquisierunt studijs siue laboribus, & cum Christo sedebunt ad dexteram eius in celestibus. Tunc fiet id quod continuo in præsenti loco significatur dicen- do: ¶ Et de ore eius gladius utraq; parte acutus exibit. ¶ Gladius quippe hoc loco ultimum significat iudiciū, quemadmodum & in Cantico Deuteronomij deus dicit: Si acuerō ut fulgur gladium meum. Nam exponens quod diceret gladium meum, continuo subiunxit, & arripuerit iudiciū manus mea. Iste iudicij gladius utraq; parte acutus tunc de ore eius exibit, & utraq; partem, dexteram scilicet & sinistram, pro meritis efficaciter discernet & diiudicabit. Exitus gladij ad dexteram hic erit: Venite benedicti patris mei. Hoc namque dicto, gladius eius ita carnes deuorabit, ut iam non sit caro & sanguis, sed sint omnes omnimoda carnis & sanguinis corruptione expoliati, miroque modo permanente natura, in alteram gloriam permutati. Exitus eiusdem gladij ad sinistram hic erit: Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Vtrinq; sic erit efficax ille gladius iudicij, ut eant hi in supplicij æternū, iusti autē in uitam æternam, & sic diuisi ab alterutris, nō possunt ultra coniungi aut permisceri sicut in præsenti ecclesia permixti nunc sunt boni & mali. Extunc in claritate sua uidebitur ab illis beatis quos in dextera sua deinceps habebit, uidebit faciem faciem

faciem deus deorum illa uisione, quam pollicebatur diligentibus se dilectionis suæ fore præmum. Qui autem, inquit, diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & manifesta bo ei meipsum. Sequitur ergo: Et facies eius sicut sol lucet in uirtute sua. Facies eius, presentia eius, lucebit sicut sol, quia uere est sol, & lucebit in uirtute sua, id est, in maiestate & diuinitate sua, complebiturque illud Esaiæ uaticinium: Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus uulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit. Quæ nam est luna quæ tunc lucebit sicut sol absque uarietate trementi & detrimenti, quibus nunc uariatur in isto seculo nisi ecclesia tunc erit similis soli suo, deo suo? Scimus, inquit idem Iohānes, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Ipsa autem lux solis quanta erit? Sicut lux septem dierum, inquit. Quod est dicere: Quantæ claritatis erat deus uerbum cum sex diebus fierent omnia, & se primo die complerentur omnia per ipsum, tantæ claritatis in carne sua tunc erit apud deum patrem suum. Hoc etenim & ipse orās dicebat: Et nūc clarifica me tu pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mūdus esset apud te. Quid enim est dies illa de qua dicebat ille propheta: In die qua alligauerit dominus uulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit, nisi illa uisio faciei solis huius, quæ sanitas erit generis humani, & perfecta sanitas plagæ eius, qua omnes in Adā fuimus plagati, & uulneris quo in illo fuimus uulnerati, uidelicet mortis duplicis animæ & corporis? Sequitur: Et cum uidissem eum cecidi ad pedes eius tanquam mortuus, & posuit super me dextram suam dicens: Noli timere. Quia ille quem uidebat, sicut sol lucet in uirtute sua, iccirco mortalis homo stare uel subsistere non potuit in infirmitate sua. Sic & quondam cum in monte transfiguratus fuisset ante eos, uidelicet Petrum & Iacobum, & hunc ipsum fratrem eius Iohānem, ceciderunt in faciem suam & timuerunt ualde. Et quemadmodum & istic dictū est, & posuit dexteram suam super me dicens, noli timere, ita & illic: Et accessit Iesus & tetigit eos, dixitque illis: Surgite & nolite timere. Nisi dextra sua hic & illic tetigisset hunc uel illos, sustinere non poterant lucem uel uirtutem, in qua lucebat ille talis sol. Ergo & uniuersos, qui illum uisuri sunt in illo cœlesti regno suo, ut uidere & uidendo subsistere ualeant, constitui oportebit ad dexteram, iuxta ueritatem euangelicā qua dicit, & statuet oues à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Quod enim est ad dexteram super istum timentem & præ timore cadentem poni, ut surgere & non timere possit, hoc erit tunc omnes oues à dextris constitui, ut claritatem illam uidere, & non cum sinistris hœdis defluere possit, sicut fluit cera à facie ignis. Ego sum primus & nouissimus, & uiuus, & fui mortuus, & ecce sum uiuus in secula seculorum, & habeo clauēs mortis & inferni. Priorum sequentes auctoritatem diximus supra, quia angelus uisus est huic Iohanni in figura Christi, propter illud quod in exordio dictum est, & significauit mittens per angelum suum seruo suo Iohanni. Sed quæri nunc potest, cur is qui apparuit, Christum se tanta tamque manifesta professus est descriptione: Ego sum, inquit, primus & nouissimus, & uiuus & cetera. Huc accedit, quod ante pedes huius cadens tanquam mortuus, non est prohibitus cadere, uel correptus quod ceciderit ante pedes eius. Circa finem uero libri hic ipse dicit: Ego Iohannes qui audiui & uidi hæc, postquam audissem & uidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli, qui hæc mihi ostendebat, & dicit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum & eorum qui seruāt uerba libri huius, deum adora. Palam ergo datur intelligi, quia alius fuit qui Iohānis ductor extitit, & hæc illi ostendit, atque alius qui ostensus siue uisus est ei tantæ claritate, ut subsistere non posset ad uidendam claritatem eius qui apparuit. Et ille quidem qui ostendebat manifeste angelus, hic autem qui ostensus est, filius hominis dicitur. Proinde illū quidem, cuius audiuit uocem, in hoc loco tanquam tube dicentis, quod uides scribe, concede te oportet fuisse angelum qui hæc ostendebat, de quo & illud dictum sit, & significauit mittens per angelum suum, eum autem qui uisus est, intelligi licet illum fuisse, quem se esse professus est, scilicet primum & nouissimum, id est, Christum dei filium. Nec uero nouum, uel credi indignum est, quod Iesum Christum post ascensionem suam homo uiderit, cum Paulus apostolus dicat: qui illum antequam ascenderet in cœlum non cognorat. Non sum liber: Non sum apostolus: Nonne dominum Iesum Christum uidi? Viderat enim illum in uia cum iret Damascum, & quia tunc uisione illa indignus, utpote inimicus & persecutor erat, non solum cecidit in terram, sed & cum surrexisset apertis oculis nihil uidebat, Iesum nanque illum uidisse confirmat is qui ad eum missus est, Ananias. Saule frater, inquit, dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas. Alias autem & iste filius hominis angelus dicitur, & est angelus magni consilij, angelus in quo est nomen dei. Nam in Exodo ad Moysen siue ad populum suum deus dicit: Ecce ego mittam angelum qui præcedat te, & custodiat in uia, & introducat in locum quem parauit. Obserua eum & audi uocem eius, nec contemnendum putet, quia non dimittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo. Angeli huius hæc propria est differentia, quæ illic posita est, dicente deo, & est nomen meum in illo. Non dixit, & est nomen

Iohan. 14
Facies eius
sicut sol lu-
cet.
Esaiæ 30

* Dece-
menti.
I. Iohan. 8
Sicut lux se-
ptem dieg

Iohan. 17
Esaiæ 30

Et cū uidis-
sem eū ce-
cidi.

Matth. 17

* Hic.
In dextra
cōstituti
deum ui-
debunt.

Matth. 25

Psal. 67

Prolixa q̄-
stio de an-
gelo Iohā-
nis.

Infra 23

Chrs post
ascensionē
suā uisus.
1. Cor. 9
Actos 9
Chrs quo-
que angel⁹
dicitur.
Exodi 23

Et ē nomē
meū in illo;

men meum super illum, quod recte dici queat de quolibet infimo electoꝝ, quoꝝ omnium illa est prophetica uox. Tu autem in nobis es domine, & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos, sed est, inquit, nomen meum in illo, id est, pro naturali diuinitate eodē quo ego censeatur nomine. Dicitur enim, & est, æque ut ego, deus, dominus, omnipotens, inuisibilis, increatus, immensus, æternus, & quicquid de deo substantialiter prædicatur, ut hoc solum de nomine interfit, quod ego ad illum relative pater, ille ad me relative dicitur filius, cum eiusdem dignitatis significatione. Et propheta Malachias dicit: Et statim ueniet ad templum suum dominator quem uos queritis, & angelus testamenti, quē uos uultis. Stephanus quoque protomartyr in Actibus Apostolorum dicit: Hic est qui fuit in ecclesia, in solitudine cum angelo qui loquebatur ei. Amplius autem. Et expletis, inquit, annis quadraginta apparuit ei in deserto montis Sina angelus in ignis flammæ rubi. Igitur si hunc filium hominis, qui Iohanni uisus est, placet angelum dici uel esse, dictum supra ubi scriptum est, & significauit mittens per angelum suum, profecto sicut illi ubi loquitur Stephanus, oportet non quemlibet angelum intelligi, sed cum qui ueraciter dicere potuerit: Ego sum qui sum: Ego sum deus Abraham, deus Isaac & Iacob. Hoc nomen mihi est in æternum. ¶ Sed & in isto loco non quemlibet angelum, sed eum intelligi necesse est, qui ueraciter dicat: ego sum primus & nouissimus, & uiuus, & fui mortuus, & ecce sum uiuus in secula seculorum. Primus uidelicet, quia eram in principio uerbum, deus apud deum, per quem omnia facta sunt, quod indicat hoc meum caput præ antiquitate tam candidum, & nouissimus, per quem omnia restaurata sunt, sicut indicant uel significant isti pedes mei aurichalco similes, utpote nupereducti de camino ardenti, de camino tribulationis uel passionis, in qua ita nouissimus, & hominibus uisus fui contemptibilis, quomodo cōtemnitur uermis & non homo, dicente quoque propheta alio: Et nos desiderauimus eum despectum & nouissimum uiroꝝ, uirum dolorum, & scientem infirmitatem. Et fui mortuus, uidelicet etiam in sepulchro repositus, tribus diebus & tribus noctibus, & ecce sum uiuus in secula seculorum. Resurrexi enim & adhuc cum deo pater meo sum, uerumque est quod de me dicit Apostolus, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. ¶ Et habeo clauēs mortis & inferni. ¶ Id est, potestatem dimittendi peccata. Peccata namque dimittendo, mortem in me credentibus claudio, infernum obstruo. Siue mortis & inferni, id est, duplicis mortis, uidelicet animæ & corporis. Mortis namque nomine, quod usitatum est, dissolutio corporis, inferni autem, mors anime, quæ æterna est, recte significatur. Vtriusque mortis clauēs, id est, potestatem ipse habet, quemadmodum & Anna prophetissa in cantico suo dicit: Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit. ¶ Scribe ergo quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. ¶ Dictio uel uerbum modi imperatiui, quo dicit, scribe, largitio est muneris & gratiæ, tanquam si diceret: Scribendi facultatem atque autoritatem accipe. ¶ Vnde uere beatus & honorandus iste beatus Iohannes, qui sic inter duodecim apostolos creuit & auctus est, quomodo inter duodecim patriarchas ille uere secundum nomen suum filius accrescens beatus Ioseph, quomodo enim ille duplicia accepit, dicente patre, dabo tibi partem unam extra fratres tuos, Sichimam significans, siue Sichem, quæ in euangelio dicitur Sichar, sic iste dilectus discipulus extra fratres suos apostolos ceteros, dono diligentis domini Iesu partem unam egregiam accepit, non solum ut qui erat apostolus euangelista quoque fieret, tamque diuinum euangelium scriberet, uerum etiam tantam tamque mirabilem reuelationem scripturæ traderet. ¶ Scribe ergo, inquit, quæ uidisti, cum cæteris uidelicet apostolis me secutus, uel etiam quæ nunc uidisti solus, ut tale sit euangelium tuum, quale scribi oportere significat istud meum quod nunc uidisti schema uel habitus, & quæ sunt nunc in septem ecclesiis Asiæ corrigenda siue laudanda, & quæ oportet fieri post hæc, scilicet uarios ecclesiæ labores. ¶ Sacramentum septem stellarum, quas uidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea, septem stellæ, angeli sunt septem ecclesiarum. ¶ Cum trinam scribendorum distinctionem fecerit dicēdo, quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc, mediam tantum nunc aperit, id est, ea quæ sunt, & quasi ingressuro intelligentiæ ianuam pandit, ut tangendi consciētias eorum, qui tūc erant uel præerant ecclesiis, autoritas homini non desit. Nam poterat quidem eodem modo dicere filius hominis, siue sacramentum filij hominis sic uestiti, sic præcincti, tale caput talesque oculos habentis, hoc uel tale est, sed non adeo res exigebat, non tanta negotij necessitas urgebat. ¶ Qui enim tantummodo docet quid teneat, uel quid tenere debeat catholica fides, non tanto præsidio diuinæ autoritatis seu uoluntatis opus habet, quanto is qui corripit & percutit mores, qui de occultis hominum consciētijs, seu uita maxime priuata tractat uel disputat, & legendas conscribit rationes. Illic namque suffragantibus scripturarum testimonijs etiā ignauus uitæ suæ moderator ad fidem sponte consentit, hic deficientibus occultæ conscientie arbitris, etiam strenuus fidei decertator indignatur de propriæ uitæ statu reprehendi, cum de foris facere uideatur totum quod facere debet ecclesiasticus uir, ut exempli gratia, uidebatur ille angelus ecclesiæ Sardis, cui scribere iubetur sic: scio opera tua, quia nomen habes quod uiuas, &

uas, & mortuus es. Opportune ergo eorū quæ tunc erant uel fiebant in ecclesiis intellectum signanter aperit, & per singula uidentem deducens, hæc, inquit, angelo illi, & hæc scribe angelo illi. Et uide quàm sapienter iuxta morem prudētis, & bene compositi oratoris, beneuolentiam eorum capter quibus loquitur uel scribit, ut patientes sint ad audiēda scripta, quàmuis possint molesta uideri. Sacramentum, inquit, subauditur scribe, septem stellarum, id est, quid significant septem stellæ, quas uidisti in dextera mea. Ac deinceps: Septem stellæ angeli sunt septem ecclesiarum, & candelabra septem, septem ecclesiæ sunt. Ecclesiarum præfules, quibus aliqui pro uita propria reprehensibiles sint, & angelos & stellas appellare maluit, & ecclesias omnes, quàmuis in aliquibus multa sint obscura, candelabrorum aureorum pulchris nominibus, siue significatiuis imaginibus honestauit. Et recte, quia uidelicet sacerdotes siue præfules, quàmuis interdum pro suis actibus sint obscuri, pro officio tamen lucent, recitando uerbum dei & celebrando cœlestia sacramenta Christi, atq; ita quasi quædam stellæ in signa sunt & tempora. Verbi gratia, cum dicunt illud Apostoli: Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Idcirco de huiusmodi stellis mystica scriptura dicit: Quis fecit Arcturum & Hyadas & Orionem? Item: Nunquid contingere ualebis micantes stellas Pliades, aut gyrum Arcturi dissipare poteris? Et his similia. Idem ecclesias ipsas candelabra esse aurea recte dixit, uidelicet pro parte illorum, qui Christum lumen suum glorificant, tam confessione uocis, quàm obsequio boni operis, secundum præceptum ipsius dicentis: Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est.

Infra 1

Cur præfules ecclesiarum angelis & ecclesiæ candelabra dicuntur. Gene. 1 Roma. 12

Iob 9
Ibidem 38

Matth. 5

PRIMI LIBRI FINIS.

PROLOGVS IN LIBRVM
SECUNDVM.

NIMA, CUI DESIDERANTI LATENTEM IN scripturis dulcedinem haurire concessum est, gratulatur in Canticis Canticorum cum dicit, introduxit me rex in cellaria sua. Item: Introduxit me rex in cellam uinariam. Nostra autem adolescentula fides, ecce foris stans, & intus quasi per exiguas clausi cellarij rimulas prospiciens, suam crescente desiderio anhelat inopiam, auscultando quid uel quomodo illi, quæ eiusmodi est, quæ iam introducta est, gratuletur & dicat, sicut in præsentī scriptura habemus, ille idem rex sanctus & uerus, qui habet clauē Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Ecce, inquit, dedi coram te ostium apertum quod nemo potest claudere. Quod est dicere: Ecce in cellaria mea, siue in cellam meam uinariam introduxi te in aperto ostio intelligenti, & diuitias deintus haurias sapientiæ & scientiæ, quas me tibi tribuente nullus possit auferre. Quam ob causam? Quale propter meritum? Quia modicam, inquit, habes uirtutem, id est, egregiam tenes humilitatem, non in tua, sed in mea uirtute habens fiduciam. Is autem, cui hæc loquitur, angelus est Philadelphiæ, quod interpretatur dilectionis fraternæ. Igitur donec foris stantibus rex ille aperiat sua clauē, modica uirtus habēda, id est, humilitas tenenda est, ut per fraternam dilectionem illud parum quod iam de illa dulcedine gustauimus, si quid est quod gustare uel inuenire meruimus, libenter expendamus, spem habētes in ipso qui & alibi loquitur: Qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Hanc animæ meæ spem tu archipræsul FRIDERICE uir illustrissime maxime roboras, qui opusculis meis non utcumque beneuolus esse, uerum etiam præ magnitudine beneuolentiæ arridere potuisti, uelut qui interesset, meq; tecum interesse putares illo magno atq; festiuo conuiuio, quod Abraham pater sui risus, pater, inquam, pueri sui Isaac, quod interpretatur risus, fecit in die ablactationis eius. Illud namq; conuiuium eorum est, qui scripturas legentes non efficiuntur pueri sensibus, sed malitia quidem paruuli, sensibus autem perfecti sunt, ut non opus eis sit lacte, sed solido cibo qui perfectorum est. Ibi iam initium est risus & iucunditatis, risus eterni quem in mysterio prælagiens mater Sara, risum, inquit, mihi fecit deus, quicumque audierit conridebit mihi. Talibus nimirum maxime hic liber Apocalypsis apponendus est, quia uidelicet non lac paruulorum, sed solidus perfectorum cibus est. Omnia, quæ continentur in eo mysteria, sunt fortia ut uinum, & uinum utique (ut ait sponsa in Canticis, de huiusmodi) suauissimum & optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsq; ac dentibus eius ad ruminandum. Quæramus ergo, sicut cœpimus, ut inueniamus, pulsemus perseveranter, ut aperiat nobis.

Animæ introducta in cellam uinariam.

Infra 3

Ei opus est modica uirtute, id est, humilitate

Matth. 7
Lucæ 11
Arridere opusculis
Gene. 21

1. Cor. 14
Heb. 5
Gene. 21

Hic liber cibus est solidus perfectorum.
Cant. 7
Lucæ 11

Euangelii
Iohannis cō-
tra Cherin-
tū & alios
antichri-
stos.

PRAEGEDENTI CLARISSIMAE VISIONIS CAPI-
tulo Iohannes euangelij sui quod scripturus erat, mirabile uidit prefa-
gium, uidelicet filij hominis podere uestiti, & zona aurea praecin-
ti, caput candidum, quo significabatur uerbum antiquum quod erat in
principio apud deum, uidelicet contra Cherinthum aliosq; antichri-
stos, qui negare incipiebāt ante Mariam fuisse Christum, dictumq; est
illi postquam hęc & cætera uidit. Scribe ergo quæ uidisti. Deinde ex-
pressum est illi sacramentum septem stellarum, septemq; candelabro-
rum, quod uidelicet septem stellæ, angeli septem ecclesiarum, & can-

CAP. II.

Qualis est
qui hinc lo-
quitur,

Coloss. 2

Septē spūs
loquunt se-
ptem eccle-
siis.

Psal. 110
Prouerb. 1
Esaia 11

Angelo E-
phesi loqui-
tur spiritus
timoris do-
mini.

Tenentur
stellæ ne
cadant.

Infra 6
Esaia 14
Roma 11
Psal. 35

Hiere. 17

delabra septem, septem ecclesiæ sint. Et continuo sequitur. Et angelo Ephesi ecclesiæ scribe. Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Hic iam septem spiritus dei loqui incipiunt, qui in conspectu throni dei sunt. Nam qui dicit ipse quidem est filius hominis, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum, qui fuit mortuus & uiuit, qui habet trompream ex utraq; parte acutam, qui habet oculos tanquam flamma ignis, qui habet septem spiritus dei, qui habet clauem David, qui est principium creature dei. Sed perpende quia per singula septem locutionum suarum capitula clamat sic: Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. Septem ergo loquuntur spiritus dei, loquente hic uno filio hominis, siue filio dei, loquuntur, inquam, de illo habitaculo suo, in quo tota plenitudine corporaliter habitantes sunt in conspectu throni dei, id est, in exemplū ecclesiæ dei, quia uidelicet iste filius hominis prepositus est ad imitandū ecclesiæ dei habens in se septem spiritus dei. ¶ Loquitur hic ecclesiis primo loco spiritus timoris, secundo spiritus pietatis, tertio spiritus scientiæ, quarto spiritus fortitudinis, quinto spiritus consilij, sexto spiritus intellectus, septimo spiritus sapientiæ. Ecclesia namq; dum Christum imitatur, à timore incipit, & ascendendo ad sapientiam peruenit, sicut scriptum est: Initium sapientiæ timor domini. Porro ubi ad eandem ecclesiam instruendam filius dei descendit, primus est spiritus sapientiæ, ultimus est spiritus timoris, cum propheta dicit: Et requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Igitur eodem spiritu præeunte, qui habet aurem audiendi audiat, quid istorum spirituum quisque dicat ecclesiis, iuxta proprietatem suæ dignitatis, & primo quid dicat spiritus timoris domini. ¶ Angelo, inquit, Ephesi ecclesiæ scribe, & cætera. Quod qui hæc dicit ecclesiis, spiritus sit timoris, ex eo manifestius claret, quod ait: Memor esto itaque unde excideris, & age poenitentiam, & prima opera fac. Sin autem, uenio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris. Eorum statum, quibus hæc dici conueniat, innuit nomen Ephesi, siue interpretatio nominis: Ephesus namque lapsus magnus, siue uoluntas mea in ea, interpretatur: Magnus quippe lapsus est, charitatem primam reliquisse, & ab ea excidisse, uoluntas autem dei est, ut qui sic excidit uel lapsus est, poenitentiam agat. Eiusmodi & angelus, id est, sacerdos ecclesiæ Ephesi tunc erat, & multi hodieq; sunt sacerdotes, siue sub sacerdotibus uiuentes in ecclesia, quos omnes in hoc uno angelo spiritus timoris partim exterrendo increpat, partim refouendo laudat. ¶ Incipit autem sic: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua. Septem stellæ angeli sunt septem ecclesiarum, ut prædictum est. Iam isto dicto stellas eiusmodi salubris timor confringit, quia uidelicet sic stellæ istæ in cælo sunt, ut eas teneri oporteat ne cadant in terram. Nam de cælo stellæ plurimæ ceciderunt, & de stellis facti sunt principes tenebrarum. Dicendo itaque, qui tenet septem stellas in dextera sua, simul terribiliter innuit, ut qui se existimat stare uideat ne cadat. Non enim stat sua uirtute, sed dextera domini continente. Hoc ita circum maxime cauendum est, quia is ipse, qui tenet stellas easdem, uigilanter attendit, ne forte pro ipsa claritate ueniat alicui pes superbiæ. Vnde & subditur: Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Nam idem est ac si dicat: Qui in medio uestri digrediens, corda singulorum & renes inuestigat. Etenim, ut prædictum est, candelabra septem, septem ecclesiæ sunt. Cum ergo in medio candelabrorum huiusmodi ambulat, lumen singulorum intruetur quantum luceat, ne forte sine oleo charitatis, sine operibus dilectionis fumiget fides mortuorum. Nam ubi tale quid inuenerit dicit: Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia nō potes sustinere malos, & tēstasti eos qui se dicunt apostolos esse, & nō sunt, & inuenisti eos mēdaces, & patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum & non deficiisti. ¶ Pla-

ne hæc

ne hæc opera bona quidē sunt, laborare in regula fidei catholicæ, & laboris huius patientiā habere, etiā disputando cōtra dogmata peruersa, quorū fabricatores mali, tam multi tamq̃ loquaces sunt, ut non possis eos sustinere: qualis tunc erat Marcion & Cherintus, multiq̃ alij hæretici. Bona, inquam, opera sunt quidē, tentare illos doctores mendaces, falsosq̃ apostolos conuincere, sed non in hoc est perfectio, quantūcūq̃ patientiā habeas sustinendo istos & non deficiendo, absq̃ primo charitatis ornamento. Nam & Apostolus dicit: *Et si habuerō omnem fidem, ita ut mōtes transferam, & si tradiderō corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Et apostolus Iacobus ait: *Vis autem scire o homo inanis, quoniam fides sine operibus otiosa est: Otiosa nanq̃ est fides quantumcūq̃ operari uideatur, nisi per dilectionē operetur.* Ait ergo: *Sed habeo aduersus te, quod charitatē tuam primam reliquisti.* Ac si dicat illud quidē pro te est, & pro te agit quod sic operaris, sed hoc aduersum te est, quod in hoc opere tuo charitatem primā reliquisti. Prima nanq̃, id est, principale bonum, charitas est, quæ & excellentior uia est iuxta Apostolum: *Hoc solum pene & unicum signum est perfectionis, & testimonium uerę uirtutis, quemadmodum alibi dixi.* In hoc cognoscēt omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. Hoc signo cognitus est Stephanus protomartyr, quando in labore & patientia sua cum nō posset sustinere malos, quos inuenerat & cōuincerat mendaces, ita patientiā habuit, ita sustinuit propter nomen domini, ut moriens etiā pro ipsis oraret & diceret: *Domine ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt quid faciunt.* Memor esto itaq̃ unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, uenio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiā egeris. Sicut multa sacrę scripturę testimonia, sic & loc⁹ iste docet nos nō debere præcipitare sententiam super ecclesiarum angelos, id est, episcopos, & super quoscūq̃ gradus ecclesiasticos. Non enim dixit, quia charitatem tuam primam reliquisti iccirco uenio tibi, & mouebo candelabrū tuum de loco suo, sed grande interuallum uoci suæ, magnumq̃ frenum posuit currenti sententiæ dicendo, memor esto igitur unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Tunc demum ita subiungit: *Sin autem, id est, si super illud quod habeo iam aduersus te, super illud quod charitatem tuam primam reliquisti cōtemptum quoq̃ apposueris, uenio tibi, & cætera.* Ordo iste iudicij dei late splēdet in scripturis, sed exempli gratia, duo tantum præponantur homines, Saul uidelicet & Dauid: Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset, duobus aut̃ annis regnauit super Israël: Quod est dicere: Humilis sicut puer unius anni, & paruulus in oculis suis erat, quādo rex factus est, & duobus annis eadem humilitate regnauit super Israël. Vnde loquente dño in se, ait Samuel: *Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es?* Ab hac humilitate excidit, quādo cōtra legem holocaustū obtulit, cum non esset sacerdos de stirpe Aaron, sed homo de tribu Benjamin. Itē quia ab humilitate exciderat, pepercit Agag regi Amalech, & optimis gregibus ouium cōtra præceptum dñi. Iterūq̃, inquit scriptura: *Offerebat holocaustū dño de inijs prædæ, quę attulerat ex Amalech.* Redargutus super eo qd̃ humilitatē primam reliquisset, nō fuit memor unde excidisset, neq̃ pœnitentiā egit: quippe qui holocaustū rursus offerendo peccatū auxit, præsumptionem iterauit. Dixit quidē peccaui, tanq̃ memor esset unde exciderit, sed nō humiliter dixit aut sensit. Addidit enī: *Sed nūc honora me corā senibus populi mei, & coram Israël, & reuerte me cū.* Honorē ergo uel gloriā nō dei, sed suā, ista cōfessione mercari uoluit dicendo, peccaui, iuste ergo solū eius de loco suo moueri debuit, quia pœnitentiā nō egit. ¶ Dauid aut̃ ipse paruulus erat, de q̃ & pater Isai dixit ad Samuel: *Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues.* Cumq̃ iam regnaret, nihilominus & humilis erat. Nam de humilitate eius scriptum est: *Cumq̃ intrasset arca dñi in ciuitatē Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestrā, uidit regem Dauid subsilentē atq̃ saltantē corā dño, & despexit eum in corde suo.* At ille: *Viuit dñs, inquit, quia ludā & uilior siā plus q̃ factus sum: & ero humilis in oculis meis.* Ab hac humilitate tūc excidit, quādo uerbum dñi contempsit, peccādo in uxore Vrię quam tulit. Vnde & per prophetā dixit ei: *Quare ergo cōtempnistī uerbum dñi, ut faceres malū in cōspectu meo?* Et subinde: *Quam ob rem nō recedet gladius de domo tua usq̃ in sempiternū, eo quod despexeris me.* At ille statim memor fuit unde excidisset, & quod charitatē primā reliquisset, & dixit: *Peccaui dño.* Item in psalmo: *Quoniā iniquitatem meam ego cognosco, & peccatū meum cōtra me est semper: Tibi soli peccaui, & malū corā te feci.* Ergo nō huic uenit dñs sicut uenerat Sauli, ut moueret solium siue candelabrū eius de loco suo. Nam & regnum eius stetit, & prophetica gratia cum docendi autoritate permanfit. Ea nanq̃ recuperata, docebo, inquit, iniquos uias tuas. Igitur ubi cuiuslibet ecclesię angelus, id est, sacerdos, charitatem suam primā relinquit, recte non statim iuris est ecclesiasticū mouere candelabrum eius de loco suo, id est, auferre sacerdotiū uel ecclesiā eius, sed dicitur ei: *Memor esto unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.* Si audierit corripientē, ille qui corripuit, lucratus est fratrem suum. Quod si neq̃ adhibito alio, neq̃ publico cōuentus ecclesię testimonio correxerit, imō audire contem-

Fides sine charitate nihil prodest.

1. Cor. 13

Iacobi 2

Charitas prima, id est, principale bonum.

1. Cor. 13
Iohan. 3

Actos 7

Non precipitanda sententia in episcopos & clericos.

1. Reg. 13
Exemplū de Saul nō recte pœnitente.

1. Reg. 15

Exemplū de Dauid recte pœnitente.

1. Reg. 16
2. Reg. 6

2. Reg. 12

Psal. 50

Quō agendū est contra ecclesiasticos peccantes.

Matth. 18

contempserit, tunc demum recte mouetur candelabrum eius, & alteri datur. Sequitur: **L** Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum: quæ & ego odi. **I**llud, inquit, habeo aduersus te, quod iam dixi, hoc autem habes mecum, & in hoc mihi consentis, quod facta Nicolaitarum odisti. Nam illa & ego odi. **N**icolaitarum dicti sunt à Nicolao diacono ecclesiæ Hierosolymorum, qui cum Stephano & cæteris constitutus est à Petro, qui propter pulchritudinē relinquens uxorem, dixit, ut qui uellet ea uteretur, & uersa est in stuprum talis consuetudo, ut inuicem coniugia commutarentur: Istos hoc loco improbat. **E**t notanda dispositio sermonis, quā artificiosa sit. Et priusquam emitteret austeritatem reprehensionis, quæ laudanda erant, collaudauit, scio, inquit, opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & cætera. Et post ubi corripuit, atque minas intentauit, rursus quod laudandum erat, laudauit, quia, inquit, facta Nicolaitarum odisti quæ & ego odi. Ita reprehensionis amaritudinem, ne nimis offenderet atque exterreret, collaudationis dulcedine circumliniuit. Hoc modo & cum muliere Samaritana loquens, & antequam diceret, quinque enim uiros habuisti, & hunc quem habes nō est uir tuus, præmisit collaudans, bene dixisti, nō habeo uirum, & postquam illi quod tot uiros habuisset expressit, iterum collaudans, hoc, inquit, uerum dixisti. Magnum hoc & digne imitandum est magisteriū spiritus dei, corripere quidem ea quæ emendatione indigent, sed inter corripiendum & prius & posterius collaudare, si qua bene dicta sunt uel acta ab eodē, qui in alijs corripitur, quatenus quoad fieri potest, teneatur beneuolus, & non refugiat confusus aut exterritus, audire nō sustinens peccatoris animus. **I**tem notandum est, ulla corripientis inuentione nihil minus apud intelligibilem animum ualere, quod sequitur: **Q**ui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. **H**æc enim talis dictio quasi clamor est uehementissimus, pertingens usque ad aurem cordis intrinsecus. Hinc euangelista: Iesus, inquit, hæc dicens clamabat: **Q**ui habet aures audiendi audiat. Tali namque enuntiatione negligentem animam uehementer confutat, surdum nimis hominem esse designans, etiam si patentes corporis aures habeat, qui tantæ comminationis uim intus non audiat, qui tanti iudicii necessitatem intrinsecus non sentiat. **S**ane cum nō dicit quid spiritus dicat ecclesiæ Ephesi, sed quid spiritus dicat ecclesiis, sciendum est, quia quæ singulis scribit, uniuerfis dicit ecclesiis. In omnibus quippe ecclesiis sunt & qui digne audiant, uel quibus dici debeant ea quæ sunt timoris, & quibus ea quæ sunt pietatis, & quibus ea quæ sunt scientiæ, & quibus ea quæ sunt fortitudinis, & quibus ea quæ sunt consilij, & quibus ea quæ sunt intellectus, & quibus ea quæ sunt sapientiæ. Nam & ideo septem ecclesiæ scribuntur, uel septiformis ecclesia dicitur, quia quicumque in ecclesia sunt, in quolibet gratiarum istarum consistunt gradu. **P**roinde uersus iste quasi intercalaris ad singulas ecclesias, de singulis pronuntiatur spiritibus dei, qui habet aurē audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. Additur huic alius, qui & in singulis istorum spirituum elocutionibus, pro qualitate condignarum retributionum variatur. **V**incenti dabo edere de ligno uitæ, quod est in paradiso dei mei. **I**n isto gradu, id est, in spiritu timoris, uincere est, corripienti acquiescere, poenitentiam agere, & prima opera facere. Porro primis hominibus quia corripienti deo non adque uerant, imò peccatum suum superba defensione tuentes auxerunt, lignum uitæ, quod planta uerat deus in medio paradisi interclusum est. **A**it enim dñs deus: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiā de ligno uitæ, & comedat, & uiuat in æternū, emisit eū dñs deus de paradiso uoluptatis, & collocauit ante paradisum Cherubin, & flammeū gladium atque uersatile, ad custodiendam uiam ligni uitæ. **Q**uod ergo primo homini interclusum est poenitentia non agenti, pulchre huic repromittitur qui poenitentiam egerit, quatenus edat de ligno uitæ, qđ est, inquit, in paradiso dei mei, & uiuat in æternum cum ex illo comederet. **D**eus mei dixit, pro natura carnis nostræ quā assumpsit. Nam pro natura suæ diuinitatis dici potuit, qđ est in paradiso patris mei. **V**trūque in euāgelio * diffiniuit, dicēdo iam fratribus suis, apostolis suis: Ascendo ad patrē meum, & patrem uestrum, deum meum & deum uestrum. **S**ed nūquid ut resurgamus & uiuamus in æternum, de illo materiali ligno est edendum? Non utique, sed qui manducat, inquit, carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. **C**hristus namque lignum uitæ est, cuius & in cœlesti paradiso uisione, & in præsentī ecclesia corpore, sanctæ reficiuntur animæ. **I**llud materiale lignum uitæ, hominem morte animæ, scilicet peccato iam mortuum, non uiuificasset, sed carnem uiuere faceret in æternum, quod infelicissimum esset. **M**ortuus quippe in anima si corpore uiueret homo in æternum, non recuperaretur in æternum, & esset æternaliter miser, ut dæmones sunt. **H**oc autem lignum uitæ, quod est Christus, dum nos corpore & sanguine suo reficit, iam nunc resuscitat animam à morte peccati, & carnem nostrā in nouissimo die resuscitabit. **S**æpe autē is qui necdū uicit, id est, qui poenitentiam non egit, edit de hoc ligno uitæ, quod est in paradiso dei, maducat corpus & bibit sanguinem domini. **N**on illi dat Christus, sed ipse rapit, & ideo iudiciū sibi maducat & bibit. **E**t angelo Smyrnenæ ecclesiæ scribit: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mor-

scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed diues es, & blasphemaris ab his qui se dicunt Iudeos esse & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Post spiritum timoris, sursum est spiritus pietatis, & ille spiritus sine dubio loquitur hic, de toleranda persecutione suggerens, cui causæ uel intentioni nimirum & ecclesiæ nomen congruit: Smyrna enim, myrrha dicitur, quæ mortificationem carnis designat. Verissime his qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, maxime opus est spiritu pietatis, ut sint in passionibus pñ, in obprobrijs uel exprobrationibus mansueti, nō reddētes malum pro malo, uel maledictū pro male dicto, sed cōtrario benedicentes, imō & interea suis reficiātur lachrymis, uitam suspirātes æ ternā, cuius spe patiuntur, ob cuius dilationem lachrymātur, iuxta quod quisq; illo in psalmo loquitur: Fuerūt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie ubi est deus tuus. Erā quo magis principio sua dicta debuit exordiri, tribulatos consolari intēdens spiritus pietatis: Ait enim: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & uiuit: Ei qui tribulatur ante oculos ponit primum & nouissimum, qui fuit mortuus & uiuit, ut non miretur in seruire qui ad tentationē fit, quasi noui aliquid contingat. Ac si dicat hic spiritus eidem quem consolari uult: Tu à quolibet culmine temporali deiectus, propter iustitiam quasi homo ignobilis obprobrijs, & insuper plagis ureris seruilibus. ¶ Sed quātum hoc est si ad illum respicias qui pro te passus est, tibi relinques exemplū, ut sequaris uestigia eius: Ille nanq; cum apud deum esset primus & pretiosissimus, secundum alterā naturam filius dei, secundum alterā naturam filius intemeratæ uirginis, cum, inquam, sic esset primus & optimus, & præ filijs hominū speciosissimus, apud homines nouissimus fuit, id est, uilissimus, quemadmodū & propheta dicit gemebundus: Nos uidimus eum & non erat aspectus, & desiderauimus eum despectū & nouissimum uiroꝝ, & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussū à deo & humiliatum. Ita ille primus deus stans in synagoga deoꝝ, & nouissimus, id est, uilissimus uere sub iudicio hominū. Quid ergo magnū, si tu homo, & nō deus, de tuo quantulocunq; honore propter illum es deiectus, si quod pateris homo nō sine peccato, passioni eius comparetur quam pro te passus est, qui peccatū nō fecit, nec inuētus est dolus in ore eius: Itaq; bene ac decēter sic exorsus est, hæc dicit primus & nouissimus. Quo autē pertinuit & hoc addere, qui fuit mortuus & uiuit: Nimirū ad magnum cumulū consolationis, ut sciat, quia qui mortificatur sequēdo uestigia Christi, uiuet quemadmodū ille, cum fuerit mortuus nūc uiuit. Et quid dicit: Scio tribulationem tuam & paupertatē tuam. Quod nūc dicit scio, uehementē & eodem pondere dictū debet intelligi, quo iam dictus propheta dixerat de illo: Et uidimus eum uirum doloꝝ, & sciētem infirmitatē. Scientē dixit infirmitatē, pro eo ut diceret, experimentū infirmitatis habētem. Itaq; & hic scio tribulationē tuam & paupertatē tuam, id est, tribulationis quam pateris experimentū habeo, & paupertatē quam sustines in memetipso expertus sum. Quis em̄ maiorem ego tribulationem sustinuit? Et cum diues essem, quis ad tantā, ut ego paupertatē descendit: Etenim de me Psalmista dicit: Et persecutus est hominē inopem & mendicū & compunctum corde mortificare. Huius experimenti memor Apostolus dicit: Non em̄ habemus pontificem qui nō possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autē per omnia pro similitudine absq; peccato. Tentatus nanq; est fame, siti, persecutione & morte, & inde scio, inquit, tribulationē tuam & paupertatē tuam. Iccirco nō minus doleas, quia scis uel expertus es: nam ego talis idem scio, idem expertus sum. Sequit̄ & dicit: Sed diues es & blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudeos esse, & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Quod dixi paupertatē tuā, dixi secundū falsam æstimationē hominum, nam secundū rei ueritatē diues es. Illi te pauperē putant, sed tu diues es. Ego em̄ ascendens in altū, ego in quo sunt oēs thesauri sapiētiae & sciētiae absconditi, se dēs ad dexterā patris, dedi dona hominibus, & inde tu diues factus es, habens sermonē sapiētiae, siue sermonē scientiæ, siue aliud quodlibet talentū ex multarum diuisionibus gratiarū. Et cum ita diues sis blasphemaris tanq̄ pauper, tanq̄ nihil sis, tanq̄ nihil acceperis, nihil noueris, nulla ex parte deū cognoscas, aut à deo cognitus sis. A quib⁹ ita blasphemaris: Ab his qui se dicūt Iudeos esse & nō sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Magnus labor, magnatibi est afflictio cordis, taliter & à talibus blasphemari. Sed & ego istud scio, istud expertus sum. Diues eram, totos habens thesauros diuinitatis in me corporaliter habitātis, habens requiescentem super me spiritū domini, spiritū sapiētiae & intellectus, spiritū consilij & fortitudinis, spiritū scientiæ & pietatis, & spiritū timoris dñi. Inde est q̄ opera feci quæ nemo alius facit, & sic locutus sum, ut dicerēt aduersarij, nunq̄ sic locutus est homo, sicut hic homo. Et cum tam diues essem, blasphemabar tanq̄ pauper, qui nihil boni haberem, aut qui à deo non essem. Dicebant em̄: Nō est hic homo à deo qui sabbathum non custodit. Item: In Beelzebub principe demonioꝝ eicit demonia. Amplius autē: Dæmoniū habet, aiebant, & insanit. Quid eum auditis? Et multa his similia. Ira blasphemabar ab his qui se Iudeos esse dicebant, dicentes: Semen Abraham sumus, pater noster Abraham est, unum patrem habemus deum, & non erant Iudæi siue filij Abraham, sed erant synagoga Satanæ. Vnde & dicebam illis: Vos ex patre

Spiritu pietatis opus est in tribulationibus.

Roma. 12

Psalm. 31

1. Petri 2
Consolatio in tribulationibus passio Christi.
Esaia 53

Psalm. 91

Esaia 53
1. Petri 2

Esaia 53
Quo Christus dicit sciens infirmitatē & tribulationē nostrā.
Psalm. 108
hebræo. 5

Sed diues es & blasphemaris.
Psalm. 67
Esaia 4
Coloss. 2
1. Cor. 12

Coloss. 2
Esaia 11
Lucæ 4
Iohan. 13
Iohan. 7

Iohan. 9
Matthæ. 12
Lucæ 11

Iohan. 8

patre

patre diabolo estis, & desideria patris uestri uultis facere. A talibus quidem & tu blasphemaris, uidelicet à falsis fratribus, quicunq; confitentur se nosse deum, factis autem negant. Nihil horum timeas quæ passurus es. Non, inquit, timeas ut loco cedas, & malorum timore fidem perdas. Cæterum timere uel pauere cõceditur infirmitati naturæ, ut non tamen cedat spiritus timori, recedendo à dei uoluntate. Nam & de ipso qui hæc loquitur, & in quo spiritus pietatis hæc loquitur, scriptum est: Et assumit Petrum & Iacobum & Iohānem secum, & cœpit pauere & tædere. Item ipse de semetipso: Spiritus, inquit, promptus est, caro autem infirma. Quæ sunt illa quæ passurus es? Ecce missurus est diabolus ex uobis in carcerem, ut tentemini, & habebitis tribulationem diebus decem. Ecce, inquit, neq; enim istud in tempora longa fiet, præsens quippè tempus uestre tribulationi, futurum autē uestre iucunditati deputatum est. Contra, præsens tempus impiorum risui, futurum autem illorum luctui & angustia statutum est. Cur autē non dixit, missuri sunt homines mali, sed ait, missurus est diabolus ex uobis in carcerem? Videlicet, quia sic dicere & sic docere debuit spiritus pietatis, ad hoc instruens pium martyrem, ut intrinsecus agitatori diabolo totum imputet, quod extrinsecus facit homo persequens, & cõdolet homini persequenti, quod eum diabolus obsedit, optetq; illum à diabolo liberari, memor eius qui dixit: Orate pro persequentibus & calumniantibus uos, Etenim ipse qui hoc dixit, pro persequentibus & crucifigentibus se exorauit, dicens: Pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Aliquibus indultum est sicut petiuit, qui & sanguinem eius, quem persequendo fuderunt, postea credendo biberunt. Itaq; & pius martyr dum in carcerem mittitur, sciat & dicat, quia hoc facit diabolus, à quo captiuus homo persecutor tenetur, & sic inter uincula & carceres responsa sua contemperet, supplicemq; animum pro persequentibus ad deum subleuet, quatenus aliquos ex his liberet, quod sæpe factum est. Missurus est, inquit, in carcerem. Quare? Qua intentione? Ut tentemini. Ille enim tentator est, & eò totus intendit, ut aliquos ex uobis decipere possit. Tali intentione Iob sanctum expectauit, iccirco illum extrinsecus ulcere pessimo percussit, ita ut à planta pedis usq; ad uerticem non esset in eo sanitas, quatenus simplicitatem & rectitudinem eius intrinsecus euerteret, ut peccaret Iob in labijs suis, & stultum quid contra deum loqueretur, atq; ita deo qui proposuerat dicens, nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, ac timens deum & recedens à malo, quasi uictor diabolus insultaret. Hoc intendens, missurus est, ait, diabolus ex nobis in carcerem, ut non omnes cito moriamini repentinò ictu gladij, sed prolatione pœnarum & mora mortis per te conturbemini in cordibus uestris, & inter procillas iniuriarum fluctuantes concidatis, & perdita, si fieri potest, fide absorbeamini. Ecce hoc futurum est, hoc diabolus per suos ministros facit. Et habebitis tribulationem diebus decem, id est, usq; ad mortē, uidelicet quandiu militatis in lege dei, sicut oportet, ut adimpleatis præcepta decem. Sequitur enim: Esto fidelis usq; ad mortem. Nimirum tandiu fidelitatis constantia bono hortatu indiget roborari, quandiu tribulationum uis, eandem fidelitatē extorquere contendit. Dum ergo dicit esto fidelis usq; ad mortem, satis ostendit decem tribulationis dies pertingere usq; ad mortem. Esto fidelis, inquit, usq; ad mortē, & dabo tibi coronam uitæ. Hæc cum dicit, manifestat ipse cur præmiserit de semetipso dicens: Qui fuit mortuus, & uiuit. Eiusdem namq; persuerantiæ quam persuadet dicens, esto fidelis usq; ad mortem, in semetipso exemplum præbuit factus obediens usq; ad mortē, mortem autem crucis. Item remunerationis quam promittit dicens: Et dabo tibi coronam uitæ, certitudinem atq; fidutiam in suo præsentat capite Apostolo ibidem prosequente. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Et alibi Videmus dominū Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Igitur usq; ad mortem esto fidelis, inquit, quia iam post mortem non seruāda exigitur, sed seruata fidelitas coronatur. Qui habet aures audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Dictum spiritus huius, spiritus pietatis auribus cordis audire uel audisse est, coronam uitæ quam hic promittit concupiscere, & eius spe tribulationem siue persecutionem pro Christo non solum non refugere, uerum etiam libenter amplecti, eiusq; exemplo dare percutienti maxillam, saturari obprobrijs, & si extrinsecus persecutor desit, semetipsum intrinsecus persequi, carnem suam crucifigere cum uitjs & concupiscentijs, & indefinenter flere, quod differatur à regno dei, à uisione eius qui pro nobis fuit mortuus & uiuit. Porro auditum siue auditorem huiusmodi non ab una tantum ecclesia ciuitatis illius Smyrnæ, sed ab omnibus idem spiritus exigit ecclesijs, & iccirco non singulariter ait, audiat quid spiritus dicat ecclesijs, sed pluraliter, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Tandemq; competenter pro causa siue intentione conclusionem ita subiungit: Qui uicerit nō laetetur à morte secunda. Et est sensus: Qui fidelis permanserit usq; ad mortem carnis, mortem animæ non timebit æternam. Mortem secundam, mortem animæ dixit. At uero mors animæ quæ mors peccati est, uel quæ peccando accidit, adeo prior est morte carnis, ut etiam resurrectione

Tit. 1
Quo licet
timere tribulationes
Marci 4
Matth. 26

Missus est
diabolus ex
uobis in carcerem.

Matth. 5
Lucæ 23

Ut tentemini.

Matth. 4
Iob 2

Iob 1

Per dies decem, id est,
usque ad mortem.

Exemplum p
seuerantiæ
de christo.

Philip. 3

Hebræo. 3

Galat. 5

Mors secundam
da mors
animæ.
Obiectio.

rectio animæ, qua per fidem Christi in baptismo resurgit, morte carnis prior fit, priusq; oportet illam consequi q̄ per mortem carnis transeat ex hoc mūdo quicunq; cupit uidere regnū dei. ¶ Quomodo ergo uel cur nunc secunda mors dicitur, nisi quia posterius experimēto sentitur? Nam mortuus quidem est Adam morte animæ priusq; morte carnis, uidelicet, eadem die, qua uetutum lignum temerauit, iuxta ueritatem dicentis: In quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. Sed eandem animæ mortem tunc demum experimento sensit, quādo puluis in puluerē reuersus est, quæ carnis mors est, & anima ad inferos descendit. Itaq; mors animæ, quæ per peccatū animam à deo separat, causa quidem uel origine prima est, sensu autem uel experimento mors secunda. ¶ Et angelo Pergami ecclesiæ scribe. ¶ Post spiritum pietatis sursum spiritus scientiæ sequitur, qui & in hac ecclesia Pergami doctrinam malam tenentes, doctrinam Balaam, doctrinam Nicolaitarū, redarguit dicens: proinde angelo huius ecclesiæ similiter, poenitentia age: Nimirū ad destructionem omnis doctrinæ nequam, uirtute uel gratia spiritus scientiæ opus est, & sermone ueritatis, de quo & hic in exordio dicit: Hæc dicit qui habet rhomphæam ex utraq; parte acutam. ¶ Et postmodum si quo minus, inquit, id est, nisi poenitentia egeris, uenia tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. ¶ Ergo rhomphæa ex utraq; parte acuta, uel gladius iste oris dñi, sermo dei est, de quo & Apostolus dicit: Viuus enim sermo dei est & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usq; ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoq; & medullarum, discretor cogitationū & intentionum cordis. Discernit enī inter animā & spiritum, quia uidelicet ipse nouit quid homo animalis cogitet, aut faciat propter terrena cōmoda, & quid spiritalis propter celestia. Et ut secūdum præsentē locum uel causam loquamur, ipse discernit inter benedictiones Balaam, & inter benedictiones Moyſi, quorū uterq; quidem filiis Israël benedixit, sed in cæteris doctrina longe discrepauit. Balaam quippe eodem ore quo benedixit, docebat Balach mittere scandalum coram filiis Israël, edere & fornicari: Hoc Moyſes non fecit. ¶ Causæ huic uel intentioni ipsum Pergami nomen congruit. Pergamus enī interpretatur diuidens cornua eorū. Moneaturq; angelus iste, ut secundū nomen ecclesiæ suæ qd est Pergamus, diuidat atq; discernat à sana doctrina doctrinā Balaam siue doctrinā Nicolaitarū, per sanctū scientiæ spiritū. Ait ergo: Hæc dicit qui habet rhomphæā ex utraq; parte acutā. Ad quid habet illam rhomphæam? Ad faciendam uindictā in omnes tenētes doctrinā Balaam, & in ipsum, quicunq; ille est, qui docet doctrinā Balaam. ¶ Meminisse nanq; debemus historicæ ueritatis, in qua dñs dicit Moyſi: Vincere filios Israël de Madianitis. Et subinde: Cumq; pugnassent cōtra Madianitas atq; uicissē, omnes mares occiderūt, & reges eorū Eui, & Recen, & Sur, & Vr, & Rebe, quinque principes gentis, Balaam quoq; filiū Beor, interfecerūt gladio. Et post pauca iratus Moyſes principibus exercitus, tribunis & centurionibus qui uenerant de bello, ait: Quare reseruastis mulieres? Nonne istæ sunt quæ deceperunt filios Israël ad suggestionem Balaam, & præuicari fecerunt uos in dño super peccato Phogor? Vnde & percussus est populus. Ergo cūctos interficite, quicquid est generis masculini, etiam paruulos, & mulieres quæ nouerūt uiros in coitu iugulare. Huius, inquam, historia ueridicæ hic meminisse debemus, quia qd illi realiter factum est, hic spiritaliter se facturū protestatur, qui rhomphæam ex utraq; parte acutam se habere profitetur. Ait: Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ. ¶ Magna & uehemens reprehensio est, angeli illius ecclesiæ, q̄ illic habitat ubi sedes est Satanæ, uel q̄ illic ubi ille angelus habitat sit sedes Satanæ. Qualis eius negligētia sit, uel quomodo illic Satanæ sedem habere sicue rit, sequēs sermo declarabit. Interim dicit: Et tenes nomē meum, & nō negasti fidē meam. ¶ Magnum hoc uideri posset si nō confessionē nominis sequēs negligētia uel opus obscuraret. ¶ Et in diebus illis, Antiphas testis meus fuit, qui occisus est apud uos ubi habitat Satanæ. ¶ Iuxta nomen Pergami, qd interpretatur diuidēs cornua eorū, huc usq; quæ laudanda erāt laudauit, martyre (ut quidā perhibent) huius nominis qd est Antiphas, Pergami passum cōmemorans, cum testimonio laudandæ fidei, & deinceps quæ reprehendenda sunt reprehendit, atq; ita cornu iustitiæ, à cornibus iniustitiæ diuidit, secundū illum psalmi uersiculum: Et oīa cornua peccatorū confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Sequitur enī: Sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenētes doctrinā Balaam, qui docebat Balach mittere scandalū coram filiis Israël, edere & fornicari. Ita habes & tu tenentes doctrinā Nicolaitarū. ¶ Qualis secundum historiā doctrina Balaam fuerit, & qualiter hodieq; teneant uel imitentur illam, multi qui ex ecclesia esse uidētur, diligentius considerare præfens locus admonet. Fuit ille Balaam idem qui in libro Iob dicitur Eliu, primū propheta & uir sanctus, postea propter auaritiā diuini uel arioli uocabulo nuncupatus. Hic benedicendi & maledicendi potestare habens siue efficaciam sacerdotum, qui cum sint mali, pro officio tamen cōmunicandi uel excommunicandi potestare habent, gessit figuram. Vnde & Balach loquitur ad eum: Veni & maledic populo huic, noui enim q̄ benedictus sit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta cōgesse ris, habēs quoq; scientiā dei, & sciens quod frustra sacerdos in eum maledicta cōgerit, quem

Solutio.
Genc. 2Sp ritus
scientiæ.Rhōphæa
ex utraque
parte acu-
ta, sermo
dei est,
Heb. 4

Pergamus.

Historia de
Balaam à
Madianitis
Numer. 31Reprehen-
sio negligē-
tiæ.

Psal. 74

Balaam in
libro Iob
dicitur 32
Eliu.
Numer. 11

C causa

Auaritia Balaam. causa uel culpa propria maledictionibus non subijcit. ¶ Et tamen propter auaritiam uadens, & toties perquirens, si forte deo placeret ut malediceret populo huic, manifeste formā illorū exprimit, qui benedictiones & maledictiones in ecclesia uendunt, & omnia quæstus causa faciunt. Summum doctrinæ eius nequam illud extitit, quod ait: Veruntamen pergens ad populum meum dabo cōsiliū, quod populus tuus populo isti faciat. Deditq; cōsiliū, quod & factū est, ut fornicaretur populus cum filiabus Moab, quæ uocauerūt eos ad sacrificia sua, comederūt & biberunt, & initiatus est Beelphegor, & iratus est dominus. Deniq; hoc est quod ille dedit cōsiliū. Nonne, inquit Moyses, istæ sunt quæ deceperunt filios Israël ad suggestionem Balaam? In huiusmodi doctrinam ille cecidit per auaritiam, non per ignorantiam.

Numer. 21. Ait enim ipse suam scientiam profitens: Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obscuratus est oculus, dixit auditor sermonum dei, qui nouit doctrinam altissimi, & uisiones omnipotentis uidet, qui cadens apertos habet oculos. Nimirum hæc dicens, in profundam auaritiæ fo ueam cadebat, & suum ipse casum uidebat. ¶ Sic diuisus, sic duplex ille Balaam, in publico benedictiones dei, tinnulis uocibus concinens, in secreto dolum concinans, & cōsiliū impio regi præbens, ad populi dei perniciem. Nonne sacerdotum uenaliū hypocrisim, in semetipso præpingit intolerabilem? An non hodieq; talium sacrilegorum intestina peste omnia plena sunt? Mittit uiolenta manus secularium, & hoc seculum diligentium, & in hoc seculo potentium, secundum nomen Balach, interpretatur enim lingens siue elidens, lingens scilicet, seculi delicias, & elidens pudicas quoad potest non sibi consentientes animas. Mittit, inquam, trans Iordanem, & euocat quempiam sacri baptismi transgressorem, & statuit sibi pōtificem prouum in auaritiam, uanitates obseruātem secundum nomen Balaam, Balaam quippe populus uanus interpretatur. Reges quoq; & imperatores, qui se Christianos dicunt, uanitatem huiusmodi sectati sunt, & contra Aaron pontificem, Balaam ariolum; contra Petrum, Simonem Magum; contra quempiam legitimum Romanæ sedis antistitem, adulterū quemlibet nonnunq; intruserunt ad maledicendū. Veruntamen de uniuerso loquamur Balaam, id est, de omnibus qui ubiq; terrarū sub nomine uel officio sacerdotij sectantur auaritiā & mercedes iniquitatis amāt. ¶ Quisquis ergo ille est, qui taliter accedit ad sacerdotiū, adductus quidem est ad maledicendū, & animo detestatur Israël, quia diligit uitia, & odit uirtutes, sed in publico detestari nō audet, palam uoce maledicere nō audet, ita ut aliter doceat in ecclesia q̄ regula fidei sese habeat. Sic nimis ille Balaam cū propter promissa sibi munera maledicere cuperet Israël, domino prohibente nō audebat, sed ecōtrario benedicebat, eadem ad felicitatē populi illius de Christo ueraciter pronuntiās, quæ & Moyses & alij prophetæ sancti pie fideliterq; annuntiant: Orietur, inquit, stella ex Iacob, & cōsurget uirga ex Israël, & percutiet duces Moab, & cætera: de quorū mysticis sensibus nō uacat dicere nunc per singula. Ita isti non audent, cum uelint, transire regulā fidei, et cum in animo cupiant populis eximere futuri metum iudicii, uel multos suæ fautores iniquitatis, multosq; suæ socios habeant perditionis, lectiones tamen recitant, & testimonia cantitant dominicæ passionis, resurrectionis & ascensionis, & nouissimi diei iudicii. In hac fide benedicunt, baptizant, consecrant. Porro cum hæc publice fecerint, in occulto uertuntur ad cōsiliū, ad colloquia mala, quæ bonos mores corrumpunt. Procedūt subornatę filię Madian, ludentes, & cōposito gradu incedentes ad decipiendum Israël. Hoc nimirum toties fit, quoties & zneri & molles uitij profuentes, nullumq; ad uitæ constantiam uirne robur habentes, acceptis honoribus, cum sint moribus obscuri, fiunt in ecclesia sub nomine Christiano spectabiles. Hoc est cōsiliū uel suggestio Balaam, id est, omnium qui sequentes uiam eius, mercedes iniquitatis amant. ¶ Neq; enim filios ecclesiæ pro uirtutibus eorū, sed filias, id est, molles & uitiosas animas, pro munerib; ad ecclesiasticos honores prouehūt. An nō isti sic prouecti, doctrinā tenēt Nicolaitarū? Nicolaū qppe refert Clemēs de zelo pulcher rimæ coniugis increpatū respondisse, ut quicumq; eam uellet accipere uxorē, & hoc infideles docuisset, quod apostoli cunctis promiscua, cōmuniaq; sceminarum consortia permitterent.

Numer. 24. ¶ An non illi doctrinæ uicinum hoc est, quod isti legitimū non ualentes habere coniugium, utpote legibus ecclesiasticis interdictum, ut sint sancti & mudentur, quia portant uasa dñi, nihilominus incontinentes sunt, imò deterius eò prouunt, imitantes cōnubia quoties uolūt, & quinullum habent thorū licitū dum sic euagantur, nullum cōfidunt rupisse coniugij uinculū? fornicantur autem cum illis & initiantur Beelphegor, quicumq; exemplo taliū ad incesta uel adulteria audaciores fiunt. ¶ Et tūc quidem miraculū fuit, q̄ aperuit dñs os subigalis muti, & animal hominis uoce loquens, redarguit prophetæ insipientiā, qui huiusmodi cōsiliū dedit, sed & nūc pene illi simile fit, quādo turba plebeia rectores ecclesiæ clamoribus suis coarguit atq; obiurgat, eo q̄ talis pestilentia, tanta in sacros ordines macula, ex ipsorum acciderit auaritia. Ait ergo: Sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenētes doctrinam Balaam, qui docebat Balach mittere scandalū coram filiis Israël, edere & fornicari. Et exponens quæ sit illa doctrina Balaam cōtinuo subiungit: Ita habes & tu tenētes doctrinā Nicolaitarum.

Numer. 24. **1. Cor. 15.** **Quos designant filię Madian.** **Contra Simoniacos.** **Nicolaitarū doctrina.** **Clerici fornicatores.** **Nicolaitis similes sunt.** **Leuit. 20.** **1. Paral. 15.** **Ezech. 44.** **Nume. 23.** **Murmuratio plebis si**

litarum. ¶ Ergo fornicationes quas Nicolaus induxisse fertur, ut iam dictū est, contra puritatem ecclesiasticā appellat doctrinā Balaam, & hoc esse cōfirmat scandalū ecclesię dei, edere & fornicari. Et recte. Nam ubicunq; sacerdos siue pōtifex conductitiū exemplo Balaam mercede amat iniquitatis, cōtinuo tanq; de mala radice uitiorū omnium pullulant fructus mali, primumq; ecclesię castitas & omne decus religionis perit, scientiā nulla cura, nullus honor, nullus ferē sacri feruor studiū, sed auaritię, quę idolorū seruitus, uorago bona cuncta submergit. Sequitur. L Similiter & tu pœnitentiā age. Sin autē, uenio tibi cito, & pugnabo cū illis in gladio oris mei. Cōgrua satis & opportuna pro re cōminatio eius, qui se rhompheam ex utraq; parte acutā habere dixit. Nam & ubi Balaam ille mercede cōductus ibat, stetit angelus dñi in uia, euaginatū in manu gladiū tenens, dixitq; ad Balaam: Ego ueni ut aduersarer tibi. Et nisi asina declinasset à uia, dans locum resistenti, te occidisset, & illa uireretur. ¶ Et quia pœnitentiā ille non egit, docens Balach scandalū mittere coram filiis Israël, edere & fornicari, cōpleta est in eum ultio propter quam significandā angelus dñi tali schemate, uidelicet euaginatū in manu gladiū tenens, apparuit. In illa quippe ultione quę facta est de Madianitis, Balaam quoq; filium Beor, ait scriptura, interfecerūt gladio. Bene ergo, ueniam, inquit, & pugnabo cum illis in gladio oris mei, uidelicet iuxta similitudinē illius angelicę uisionis, illius in Madianitas & in ipsum Balaam ultionis. Nam ille gladius in manu angeli, illa ultio in madianitas, iudiciū illud significat, de quo Apostolus: Fornicatores autē, inquit, & adulteros iudicabit deus. ¶ Iudicabit enī non solum fornicatores, quales Madianitę, cum quibus Israël fornicatus est, fuerunt: uerum etiā & adulteros illos, qui adulterant uerbum dei, qualis fuit ille Balaam, qui uerba benedictionis adulterauit, malū submittendo cōsiliū, & docēdo Balach mittere scandalū illud corā filiis Israël. L Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. Hoc loco audire quid spiritus dicat, est nō cessare à sana doctrina, ad destruendā illam doctrinam Balaam, sanctamq; exercere scientiā, illamq; semper euangelicā dñi memoriter tenere sententiā: Væ uobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ: Ipsi nō introistis, & eos qui introibant prohibuistis. Qui enī sub nomine Christiano peccata nutriunt uel nutrirī permittūt, sufficere ad salutē arbitrantur solum nomen diuinū, quemadmodū illi qui cōfidentes in uerbis mēdaciū dicebant: Templum dñi, templum dñi, templum dñi est, & fecerāt illud speluncam latronum, profecto ad uerā scientiam nequaquā introierūt. Si enī in illam introissent, si sanctas scripturarum uoces uigilanter aduertissent uel aduerrere uoluissent, scirēt quia nihil ualet professio diuini nominis, quam ut in illo Balaam supplantat doctrina nequam, edendi & fornicandi. Hoc autē scientes atq; obseruantes, nō fuissent eiekti de tēplo flagello iracundię dei, prosequente prophetico atq; dicente spiritu de illis: Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. Hoc ergo audiat qui habet aures, quia tanq; bruta uictima gladio cædetur pectus illud, in quo propter uoluntariā cæcitatem sciētia non est. L Qui uicerit dabo ei manna absconditum. In isto gradu uincere, est doctrinā Balaam, id est, fornicationes primū in semetipso per uirtutē continentię, deinde in alijs per uirtutem scientię destruere. Porro qui hoc modo uincit, ille sacramentum corporis & sanguinis dñi digne percipit, sicut e contrariū ille qui uincere negligit, accedens ad hoc sacramentum, iudicium sibi manducat & bibit. Recte ergo, inquit, uicenti dabo manna absconditum, id est, munditiā cordis & corporis custodienti, dabo panem uerum, panē uiuum, cuius signum uel figura fuit manna quod filij Israël manducauerunt. Dicitur autē hoc manna absconditū, quia uidelicet in hoc sacramento, aliud oculis cernitur, aliud fide intelligitur. Et quę utilitas cōsequetur accipientē hoc manna absconditum? Ait: Et dabo illi calculum cādīdum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit nisi qui accipit. Qui enim digne percipit hoc sacramentum, sic resurget in nouissimo die, ut corpore nouo candorē habeat solidum, candorem sempiternū, sitq; corpus eius quasi calculus, id est, splendida immutatione solidatū. De qua Apostolus: Mortui, inquit, resurgēt incorrupti, & nos immutabimur. Immutari nanq; sanctorū est tantum, idemq; est ac si diceret, ultra non moriemur, impassibiles erimus. ¶ In huiusmodi calculo nomen nouum scriptum habere, est filios dei nominari & esse. Hoc utiq; nomē nouum, id est, ex nouo homine Christo, per sanguinē eius redemptis datum est. Nam nomē uetus ex ueteri homine nobis hæreditarium erat, scilicet ut diceremur & essemus natura filij irę. Quare autē hoc nomen nemo scit, nisi qui accipit? Videlicet quia nominis huius scientiā non alienum extrinsecus documentū, sed proprium intrinsecus efficit experimentū. Inflatī & tumidi sciāt ut sibi scire uidentur quantū uolūt, siue quantū possunt, huius tamē nominis scientiā consequi nō possunt. Scriptū est enī: Hęc cogitarūt & errauerūt, excaecauit enī illos malitia illorum, & nescierunt sacramenta dei. Nemo ergo scit dignitatē siue ingenuitatē nominis huius, quo nominamur uel sumus filij dei, quantumcunq; sciat siue buccis crepantibus perstrepat, ut ille Aristoteles siue omnes Aristotelici, relationē patris ad filium, siue filij ad patrē, nisi quem spiritus adoptionis regenerādo filium dei patris effecerit, & ipsa regeneratione sciētem huius rei, doctūq; suo tactu perfecerit.

cut locutio
asina.Puritas ec-
clesiastica.
Sacerdos
cōductiū,
cōminatio
gladij ad
pœnitēdū,
Numer. 22Exitus Ba-
laam in
gladio.

Numer. 31

Heb. 13
Cōtra adul-
terātes uer-
bum dei.
utendū sciē-
tia contra
falsas do-
ctrinas.
Lucæ 11Hier. 7
Math. 21
Cōtra indo-
ctos pręla-
tos.
Iohan. 2
Esaiæ 51. Cor. 11
Manna ab-
scōditū, Eu-
charistię sa-
cramentū.Calculus
cādīdus in
resurrectio-
ne iustorū.1. Cor. 15
Nomen no-
uū ut sit fi-
lius dei.ephe. 2
Impij & in-
flati nomē
nouū non
sciunt.

Sapient 3

Spūs forti-
tudinis.Roma. 12
Exemplum
zeli fortitu-
dinis ab He-
lia.Reg. 19
Ibidem 18
Zelus Phi-
neæ sacer-
dotis.Numer. 25
Zel⁹ dei ne-
cessarius ui-
ro sancto.

Reg. 2

Exemplum
fortitudi-
nis à Chro.Pedes eius
similes au-
richalco.

Iacobi 3

Oculi eius
ut flamma
ignis.Zach. 4
Infra 3
Iohan. 1
Actoꝝ 2Profectus i
operibus à
timore ad
charitatē.I. Iohan. 4
Iezabel ty-
pū gerit he-
reticorum.Iezabel pri-
ma fudit

LEt angelo Thyatirę ecclesię scribe. Hęc dicit filius dei qui habet oculos tanq̃ flammā ignis, & pedes eius similes aurichalco. Hic in filio dei spiritus fortitudinis qui post spiritū scientię sursum sequitur, loquitur quod suum est. Ait em̃: Habeo aduersus te, quia permittis mulierē Iezabel quę se dicit prophetē, docere & seducere seruos meos. Hęc etenim cum dicit, illum Thyatirę angelum, & omnem hominē sanctum, qui secundū nomen Thyatirę, quod transfertur in hostiā, exhibuit deo corpus suum hostiā uiuētem, mittit ad ueridicam historiā. ¶ Vbi Helias Thesbites cōtra Iezabel & prophetas eius ita fortis fuit, & ita fortiter egit, ut usq; hodie dicat in medio ecclesię cū illius zeli fortitudinis suę memoria laudabili, memorabili lau- dei: Zelo zelatus sum pro dño deo exercituū, quia prophetas tuos occiderūt, & altaria tua sub- foderunt. Ita quippe fortiter zelatus fuerat, ut prophetas Baal uiros quadringentos occiderit gladio. ¶ Eadem zeli fortitudi- ne Phinees quoq; (quem ipsum Heliam fuisse Hebręi autumāt) in supradictō scādalo quod Balaam docuit, Balach mittere coram filiis Israhēl, arrepto pugio- ne ingressus est post uirum Israhēliten in lupanar, qui ingressus fuerat ad scortum, & confodit ambos, uirum scilicet & mulierem in locis genitalibus, atq; ita auersus est furor dñi ab Israhēl. ¶ Magna res • sancto uiro necessaria zelus iste uel ista fortitudo, quia nimis si careat ea, pe- riclitatur in iudicio dñi, quantacunq; sit in ipso proprię uitę sanctitas. Exemplum nobis hu- ius rei est periculū sacerdotis Heli de Sylo. Nam quia nouerat indigne agere filios suos, & nō digne zelando secundū legem corripuit eos, sed cum blanditijs nimiiu paternis, imō pene fce- neis, nolite, inquit, filij mei, non est em̃ bona fama quam ego audio, ut transgredi faciatis po- pulum dñi, iccirco uenit super eum iudiciū, domino ita cōcludente sententiam: Iccirco iura- ui domui Heli, q̃ non expietur iniquitas eius uictimis & muneribus usq; in æternum. ¶ Nunc ipsa uerba per ordinē differamus. L Hęc dicit filius dei qui habet oculos tanq̃ flammā ignis. Hoc ad intentionē pertinuit, quia uidelicet qui angelo uel sacerdoti suo persuadet, habere for- titudinem, zeli fortitudinis eiusdem exemplum in semetipso præstendens, maiori cum auto- ritate dñs & magister discipulū instruit. ¶ Nam ut oculis flammeis hic interim differam, quid est, L & pedes eius similes aurichalco. Nisi ac si diceret, & in itineribus siue actibus eius proba- ta est fortitudo? Aurichalcū quippe in camino ignis longa decoctione & diuturna tunsione hoc habet, ut auri similitudinē teneat. Sic deniq; ipse qui hęc dicit filius dei, quasi pedes suos, id est, finem suum, de quo Iacobus apostolus dicit: Patientiam Iob audistis, & finem dñi uidi- stis, fortiter in camino suę passionis ardenti cōsummauit, & resurgēs carnem suam in immor- talitatis aureę gloriā transmūtavit, ac deinde gentem suam, terram, & ciuitatē suam Hierusa- lem, in magno zelo nō parcens igni hostili cōflagrauit. Ergo pedes eius similes aurichalco, & hoc exemplo ab eo, cui hęc dicit, iure exigit, ut post omne opus bonum sit ei etiā erga delin- quentes alios districta iusti zeli fortitudo. ¶ Ad hoc intendens de seipso præmittit, qui habet oculos tanq̃ flammam ignis. Oculi nanq; eius qui numero septem sunt, iuxta prophetam Za- chariam, & iuxta posteriōrē scripturā huius locum, septem spiritus sunt. Et quidē ante illum passionis eius caminū spiritus sanctus non tanq̃ flamma ignis, sed tanq̃ columna super eum de- scendisse, & in eo manere uisus est. Verum ubi in cœlum ascendit, quasi flammeis oculis in ter- ram aspexit, mittens eundem septiformē spiritum, qui super apostolos in linguis igneis appa- ruit, eosq; qui erant infirmi, fortes & bono zelo seruentes effecit. Quid dicit iste filius dei? L Noui opera tua, & fidem, & charitatem, & opera tua nouissima plura prioribus. More suo prius quod laude dignum est collaudat, & posteri⁹ quod uituperabile est, cum paterna cor- reptione cōmemorat. Noui, inquit, opera tua, & hoc noui & approbo, quia de bonis profeci- sti ad meliora, hoc est enim quod repetens ait, & opera tua nouissima plura prioribus. Verbi gratia: Opera illius nouissima plura uel meliora sunt prioribus, qui cum à timore opus bonū inchoauerit, peruenit ad charitatem, quę perfecti⁹, foris mittit timorem. Hoc nanq; innuere uidetur, ubi cum præmisisset, noui opera tua, statim addidit, & fidem & charitatem. Inchoa- tio nanq; operum bonoꝝ, timor est qui cōcipitur per fidem, perfectio uero, charitas quę ser- uilem excludit timorem. Et quantacunq; sint opera timoris, quę tempore uel ordine priora sunt, sine dubio charitatis opera tempore nouissima, dignitate plura & meriti maioris sunt. Er- go in persona propria iste angelus Thyatirę magno testimonio superni iudicis honorat, quia secundum ipsum nomen Thyatirę, quod transfertur in hostiā, semetipsum exhibuit deo ho- stiā uiuentem, per fidem & charitatem. L Sed habeo, inquit, aduersus te, quia permittis mu- lierem Iezabel, quę se dicit prophetē, docere & seducere seruos meos, fornicari & mandu- care de idolothytis. Ac si dicat: In tuo quippe opere & fide es laudabilis, sed in hoc uitupera- bilis, quod propria salute contentus, hāreticam perfidiam, quę alios perdit, non digna inue- ctione redarguis. Nomen quippe Iezabel, quod fluxum sanguinis sonat, conuenit hāreticis. Et specialiter coniicitur fuisse mulier in supradicta ecclesia, docens memorata facinora, quę si gura esset totius Iezabel per orbē. ¶ Vna quippe Iezabel uxor Achab regis Israhēl, uniuersam hēreticā perfidiā, & nomine & opere præsignauit, quia & nomē eius interpretatur, ut iam di- ctum

Etum est, fluxus sanguinis, & ipsa prior prophetas domini persecuta est, & occidit. Ante illam quippe nullus prophetas occidisse legitur. Ipsa iustum Naboth lapidauit, ipsa Heliam, nisi fu-
 ga cōsulisset, gladio interfecisset. Posterius quoque eius exemplū impietatis parentis imitati, scilicet Ochozias rex Iuda, filius Ioram ex Athalia filia eiusdem Iezabel, & Ioas, & Amasias, pro-
 phetas dñi persecuti sunt & occiderūt, & uerbum dei loqui prohibuerūt, & ideo de sancta
 & mystica generatione Iesu Christi, Matthæo scribente, sublati sunt, & locum in ea uel memo-
 riam nō meruerunt. Iam dudum quidē fabricati fuerant uituli aurei, & scissæ fuerant decem
 tribus de domo David, & à templo dñi, quod signū & initium fuit omnis hæreticæ & schisma-
 ticæ iniquitatis, sed ista uidelicet Iezabel cultū Baal superaddidit, & perfidiæ gladiū, ut iam di-
 ctum est, adiecit, & iustum sanguinē fudit, & uerbi dei ministrū in fugam cōpulit. ¶ Recte er-
 go & mulier ista, quæ supra sexus sui dignitatē in ecclesia loquens & docens seducebat, & oīs
 hæretica perfidia Iezabel uocatur, & est atque nomen illius Iezabel, cuius posteritas, ut iam di-
 ctum est, de generatione sancta perijt, in obprobriū referuatur. ¶ Quia permittis, inquit, mu-
 lierem Iezabel quæ se propheten dicit, & cætera. Quid illum uolebat agere, cui dicebat, quia
 permittis? Nimirū induere spiritū fortitudinis, & zelo dñi illud spiritaliter facere, qd corpora-
 liter Helias fecit. Ille cum redarguisset populū dicēs, usquequo claudicatis in duas partes, atque
 signis euidētibz effecisset, ut adorātes dicerent, dñs ipse est deus, dñs ipse est deus, apprehēdite,
 inquit, prophetas Baal, & ne unus quidē effugiat ex eis. Quos cum apprehēdisset, duxit eos
 Helias ad torrentē Cydon, & interfecit eos ibi. Hoc uir sanctus, qualis erat ille angelus Thyati-
 ræ, sic debet imitari & facere, ut nō sola sui salute cōtentus sit, qm angelus est, & secundū hoc
 nomen alijs qualiter saluētur nuntiare debet. ¶ Sed gladiū uerbi dei arripiens redarguat po-
 pulum, eo qd claudicat in duas partes. Hinc cōmunicans copori Christi, & inde iuxta doctri-
 nam huius mulieris fornicans, uel manducans idolothyitis cum dicat Apostolus: Non pote-
 stis participari mensæ dñi & mensæ dæmoniorū. Non potestis bibere calicem dñi & calicē dæ-
 moniorum. Qui ergo illud docēt, & cum docere uideātur, seducunt populū, teneat eos is, cui
 hæc scribūtur, tanq̃ prophetas Baal & prophetas Iezabel, & gladio uindice, gladio uerbi dei,
 quod est in ore eius, separet ab ecclesia, damnatos proprio iudicio, ne quis eis cōmunicet, aut
 cibum sumat, pariter ne quis dicat cuiuspiā illorū, aue, aut in domū illum recipiat. Sic enim spiri-
 taliter agit qd Helias gladio materiali egit, dum prophetas Baal occidit. ¶ De ipsa Iezabel, id
 est, de uniuersa, quæ se magistrā facit, hæretica synagoga nunc dicit. Et dedi illi tempus ut
 pœnitentiam ageret, & non uult pœnitere à fornicatione sua. Et ecce mittam eam in lectum,
 & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam egerint, ab operi-
 bus suis, & filioseius interficiam in mortem, & scient omnes ecclesiæ quia ego sum scrutans re-
 nes & corda, & dabo unicuique uestrum secundū opera sua. ¶ Omnis hæc pœnæ comminatio
 ad similitudinem respicit illius Iezabel, cuius hæc mulier uel omnis hæretica lues, pro suis me-
 ritis nomen sortita est. Sic enim illa Iezabel regina, siue filia regis punita est, ut historica narra-
 tio docet. Primum dedit illi deus tempus ut pœnitentiam ageret, & Achab quidem utcunq;
 pœnitentiam egit, ipsa autem pœnitere noluit. Dare namq; tempus pœnitentiæ, hoc est ante
 pœnas comminationes præmittere. Hoc autem fecit dominus loquens in Helia ad Achab. Ec-
 ce ego inducā super te malum, & demetā posteriora tua, & interficiā de Achab mingētem ad
 parietem, & dabo domū tuam sicut domū Hieroboam filij Nabath. Sed & de Iezabel locutus
 est dñs dicēs: Canes comedent Iezabel in agro Israël. Rursumq; de Achab: Si, inquit, mortuus
 fuerit Achab in ciuitate, comedēt eum canes, si autē mortuus fuerit in agro, comedēt eum uo-
 lucres coeli. Vtrig; ergo dedit deus tempus pœnitentiæ, ut pœnitentiā agerent, quia pœnam
 utrig; cōminatus est anteq̃ inferret. Et Achab quidem, ut iam dictum est, qualemcunq; pœni-
 tentiam egit, & ideo dominus sententiā pœnæ, quam cōminatus fuerat, iuxta modū pœ-
 nitentiæ temperauit. Sequitur enim: Itaq; cum audisset Achab sermones istos, scidit uestem
 suam & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso ca-
 pite. Idcirco pœnam, ut iam dictum est, dominus temperauit, & de sententiā non nihil decidit.
 Nam quod in initio sermonis uel sententiæ dixerat, in loco hoc, in quo linxerunt canes san-
 guinem Naboth, lambent tuum quoq; sanguinem, illud quidem impletum est, ueruntamen
 neque in ciuitate canes, neque in agro uolucres coeli illum comederūt. Sic enim post modum
 scriptum est: Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariam, sepelieruntq; regem in Sa-
 maria, & lauerunt currum in piscina Samariæ, & linxerunt canes sanguinem eius, & habenas
 lambuerunt, iuxta uerbum domini quod locutus fuerat. Item quod dixit, demetā postero-
 ra tua, & dabo domum tuam sicut domum Hieroboam, ita moderatus est, ut diceret: Quia er-
 go humiliatus est mei causa, nō inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferā ma-
 lum domui eius. ¶ Porro de sententiā quæ in Iezabel deprōpta est, nihil decidit, uidelicet qa
 nullo modo pœnitentiā egit. Et ecce ego mitto eam, inquit, in lectū. Hoc dictū pulcherrime
 spectat ad culpæ eius modum, scilicet quia de lecto surgere fecit uirum suum scelere suo con-

sanguinem
 pphetarū.
 Posterius ei
 tres reges
 pessimi.

Mulier hære-
 tica recte
 Iezabel di-
 citur.

1. Cor. 14
 1. Timot. 2
 Exēplo He-
 liæ, debet p̃
 lari fortiter
 agere con-
 tra hæreti-
 cos.

3. Reg. 18
 Populus
 claudicans
 in duas
 partes.
 1. Cor. 10

Ephē. 6
 Tit. 3
 1. Cor. 5
 2. Iohan. 1

quod dat de-
 us tēpus a-
 gēdi pœni-
 tentiam.
 3. Reg. 21

Pœnitentiā
 Achab re-
 gis.

3. Reg. 23

3. Reg. 21

Exitus &
 pœna Ieza-
 bel reginæ.

ibidem.

Quo dicit
missa in le-
ctum.

4. Reg. 9

Lectus eius
in inferno.
Psal. 75Tribulatio
omniū qui
conferen-
tū cum Ie-
zabel.

3. Reg. 22

4. Reg. 6

Fames in
Samaría.
* Cabi.

4. Reg. 9

Filij hæreti-
corum sunt
eorum imi-
tatores.Ochozias
rex.

4. Reg. 11

Ioram rex.

LXX. filij

regis.

4. Reg. 10

Ibidem.

Rex Iuda

et XLII. fra-
tres eius.

4. Reg. 11

Athalia.

Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.Pœna Ieza-
bel oēs ma-
net hæreti-
cos.

fortatum. Cum enim ille indignās & frendens super uerbo, quod locutus fuerat Naboth di-
cens: non dabo tibi hæreditatem patrum meorum, proiecisset se in lectum suum, & nō come-
deret panē illa ingressa, ubi causam didicit, irrisit uelut inertē dicens: Grandis autoritatis es,
& bene regis regnum Israël. Surge & comede panem, & a quo animo esto, ego dabo tibi ui-
uē Naboth Iesaelitæ. Recte ergo mitti debuit in lectū. Quomodo tandē missa est in lectū?
Iezabel (inquit scriptura) introitu Iehu audito, depinxit oculos suos stybio, & ornauit caput
suum, & prospexit per fenestram ingrediente Iehu per portā. At ille dixit eunuchis: Præci-
pitate eam deorsum. Et præcipitauerunt eam. Illo itaq; locutionis modo, qui Sarcasmos, id est,
hostilis irrisio dicitur, recte dicatur missa esse in lectum, ubi præcipitata est deorsum. ¶ Nam
præcipitata est in infernum, ubi sic habet lectum, ut quiescat, non ipsa, sed eius illa, qua terrā
turbauit, insania. Iuxta quem sensum in psalmo canitur: Terra tremuit & quieuit: dū resurge-
ret in iudicio deus. Cum enim apparuerit in iudicio is qui resurrexit deus, tremet terra, id est,
omnis qui amat terram. Tremet, inquit, & quiescet, id est, cessabit, ut ultra turbā aut inquietu-
dinē non faciat. Singulariter nunc quisq; peccator quiescit & cessat, ut cessauit illa dū præci-
pitata est: tunc aut in iudicio simul omnes cessabunt. Sequitur: Et qui mœchantur cū illa, in
tribulatione maxima erūt. Et hoc utiq; in illā Iezabel abunde factū est. Primū ipse uir eius,
qui cū illa fornicabatur fornicatione, qua deus relinquitur & idola colūtur: & deinde omnis
domus eius, sed & omnis populus in tribulatione maxima fuit, in tribulatione belli & famis.
Primus quippe ipse Achab in bello contra regem Syriæ uulneratus, & in tribulatione mor-
tuus est, & canes linxerunt sanguinē eius. Post hūc & filius eius Ioram, & omnis populus qui
cum illa fornicabatur, in tribulatione maxima fuit, pugnante, Benadab rege Syriæ & obsiden-
te Samariā. Facta est enim fames magna in samaria, & tādū obfessa est, donec uenundaretur
caput asini octoginta argenteis: & quarta pars cadister coris columbarū, quinq; argenteis.
Cumq; transiret rex Israël per murum, mulier quæ dā exclamauit ad eum dicēs: Salua me do-
mine mi rex. Ac deinceps, Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum ut comedamus eum hodie,
& filium meum comedemus cras. Coximus ergo filium meum & comedimus &c. In illa tri-
bulatione maxima iccirco fuerūt, quia pœnitentiā nō egerant: immō & Iezabel uiuebat ad-
huc, & adhuc cū illa fornicabatur. Vnde & posterius filio eius Iorā interrogātū pax est Iehu:
ille respondit: Quæ pax? Adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ & ueneficia eius multa ui-
gent. Ait ergo: Et qui mœchantur cum ea, in tribulatione magna erunt, nisi pœnitentiam ege-
rint, & subaudiendum est, sicut illis qui cum Iezabel fornicati sunt, accidit. Et cōtinuo subiun-
git: Et filios eius interficiam in mortem. ¶ Filij huius hæreticę mulieris imitatores eius sunt.
Horum interfectionis æternæ damnationis similitudo nihilominus in interfectione filiorum
illius Iezabel notissima est. ¶ Prius Ochozias filius ei⁹ qui regnauit pro patre suo, cecidit per
cācellos cœnaculi sui quod habebat in Samaria, & egrotauit ac mortuus est. ¶ Ioram fratrem
eius, cum regnaret pro eo, interfecit Iehu. Tetendit arcum manu & percussit eum inter scapu-
las, & egressa est sagitta per cor eius, statimq; corruit in curru suo. ¶ Sed & septuaginta uiros
omnes filios regis, siue ex ipsa Iezabel, siue ex alijs coniugibus mandante Iehu occiderūt opti-
mates ciuitatis apud quos nutriebatur. ¶ Ochoziā quoq; filiū filię Iezabel regem Iuda qui
uenerat ad uisitandū Ioram occidit Iehu, & fratres eius quadraginta duos uiros. Interroga-
ti nanq; Iehu cum inuenisset eos & dicenti, qui nam estis uos? responderunt: Fratres Ochozię
sumus, & descenderimus ad salutandos filios regis & filios reginæ. Qui ait: Cōprehendite eos
uiuos. Quos cum cōprehendissent uiuos, iugulauerunt eos, & nō reliquit ex eis quenq;. ¶ Sed
& Athalia mater Ochozię uidēs mortuū filiū suū, surrexit & interfecit omne semē regiū, qui
utiq; filij, id est, abnepotes Iezabel erāt. Vnum Ioas filium Ochozię furata est soror eiusdem
Ochozię de medio filiorū regis, cum interficiebātur. ¶ Perspicuum est ergo pœnam uniuersam
fam quæ in hanc mulierē, imō in omnē hæreticā doctrinā decernitur, in illius Iezabel exem-
plum decerni, ut iusta sit illi pœna similis, cui sese in culpa similē fecit. Lōgum nimis est singu-
lis iuxta similitudinē prescriptā, partibus immorari, qualiter omnis anima hæreticę doctrinę
magistra mittatur in lectū ad uirū suū, imō ad uirū diaboli, & quali in tribulatione sint futu-
ri, qui cū illa mœchant, id est, illā imitari delectant, qualiter filij eius interficiantur in mortē, id
est, ita interficiant, ut semper in morte uersent, simulq; corpore & anima crucient. Cetera pro
sequamur. Et sciēt, inquit, oēs ecclesię, quia ego sum scrutās corda & renes, & dabo unicuiq;
uestrū secundū opera sua. Ne lōgius abeamus quæ rēdo cur hic dicat, quia ego sum scrutans
renes & corda, memoriter teneamus conditionem quam cōminationibus hic interposuit, di-
cendo, nisi pœnitentiā egerint ab operibus suis. Nam quia sunt alij qui propter consequendā
æternā dei gratiā, alij q propter tenendā felicitatē terrenā pœnitentiā agūt, atq; alij q omnino
impœnitētes sunt, pertinuit ad iudicē q se redditurū profiteat unicuiq; secundū opera eius ostē-
dere unde scire possit quale uel cuius meriti sit cuiuslibet pœnitētis uel impœnitētis opus. Et
hoc, inquit, sciēt oēs ecclesię, scilicet in futuro, qñ reddet unicuiq; secundū opa sua. ¶ Nam nunc
pauci

pauci sciunt & discernunt quomodo singulis cōdigna reddantur, in his quæ nonnunq̃ in pręfenti, deo iudice, patiuntur. Verbi gratia: Achab quippe sæpēdictus pœnitentiā egit, sed tota pœnitentia eius nō in corde, sed circa renes fuit. Neq̃ em̃ pœnitēdo curauit aut timuit ne à regno dei foret alienus, sed hoc solum, ne regno suo priuaretur. Ecōtra Dauid, qui Vriam interfecit, pœnitens non hoc timebat, ne regno priuaretur, sed ne à gratia dei relinqueretur. Vnde & dicebat: Ne proijcias me à facie tua, & spiritū sanctum tuum ne auferas à me. Porro Ioram æque ut mater eius habens cor impœnitens, in ipsis malis suis, in obsidione Samariæ cum diceret, quare tantū malum est à domino, quod in ipsum dominū facere non poterat, in prophe tam domini vindicare uoluit, dicens: Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, si steterit caput Helisæ filij Saphan super eum hodie. Præmisitq̃ uirū qui præcideret caput eius. Hic ergo scrutans corda & renes, id est, ueraciter discernens, quis carnali & quis spiritali intentione pœnitentiā agat, Achab quidē pœnam distulit: Dauid autē in gratiam restituit: Ioram uero & ceteros filios Iezabel absq̃ dilatione interfecit. Ita reddidit unicuiq̃ secundū opera eius, contentans ut omnes circa nos ita futurum sciamus, dum concludit sic. Et dabo unicuiq̃ uestrum secundum opera sua. Sequitur. LVobis autē dico cæteris qui Thyatiræ estis * quō non cognouerunt altitudinem Satanæ, quemadmodū dicunt: Non mittam super uos aliud pondus, tamen quod habetis tenete donec ueniam. ¶ Qui Thyatiræ estis, inquit, quos reliqui mihi, sicut illos de quibus dixi in Helia, ubi sæpēdictam Iezabel timens fugerat. Reliqui mihi septem milia uirorum qui nō curuauerunt genua ante Baal. Hoc ipsum nanq̃ nunc de istis cæteris, qui Thyatiræ sunt, de secunda ad tertiam transiens personam, dicit uerbis alijs: Qui non cognouerunt altitudinem Satanæ. Deniq̃ fornicari & idolothyta manducare, sicut genua curuare, altitudinem Satanæ cognoscere est. Cognoscere uero approbare est. Altitudo autē Satanæ quam nunc percutit, illa est superbia eius, qua similis esse altissimo cōtendit, exigendo sibi in idolis sacrificari, cum soli altissimo debeat ut sacrificetur illi. Hanc eius altitudinē cognouerunt, id est, approbauerunt & illi, qui tunc sub illa Iezabel curuauerūt genua ante Baal, & isti qui nunc Thyatiræ, docente ista muliere, fornicati sunt, & manducauerunt idolothyta, nō cognouerunt, qui manducare noluerūt, quemadmodū illa septem milia uirorum, qui genua nō curuauerunt. ¶ Non uera est altitudo illa, sed esse eis uidetur qui amant & mirantur aurum & argentum in simulacris gentium, & iccirco mirantur simulacra gentiū, quia sunt aurū & argentum, quia exquisita & artificiosa opera manuū hominū, & ipsi curiosi sunt, inde accipientes responsa dæmonū. Iccirco cum dixisset altitudinē Satanæ, recte addidit, quemadmodū dicunt. Ac si diceret: Nō dico altitudinē Satanæ, quemadmodū est, sed quemadmodū stulti admiratores dicūt: Vobis dico, inquit, uobis cæteris, qui Thyatiræ estis quos mulier illa non docuit aut seduxit. Non mittā super uos aliud pōdus, tantū quod habetis tenete, donec ueniā. ¶ Iam quidē, inquit, pōdus habetis, iam pœnam uestram sustinetis, dum Iezabel docet & seducit, dum serui mei seducti fornicantur, & mādūcāt de idolothytis, & uos prohibere nō audetis, timore pressi, imbelles & infirmi. Ipse timor quem sapiētes quoq̃ huius seculi passionem reputant, pōdus uobis est, pōdus seruitutis, pōdus infirmitatis. Nō estis fortes, nō estis liberi ut ille Helias fuit, qui nihil in seculo habuit, neq̃ habere cupiuit, nihil perdere timuit. Pro nullo gauisus est cōmodo seculari, pro nullo doluit incōmodo temporali, & iccirco fortis & expeditus regem redarguit, prophetas Baal occidit. Semel tantū timuit minas Iezabel & fugit, sed nō sic timuit aut fugit, quin rediret & palām nuntiaret in uerbo dñi, qđ canes comederēt Iezabel. Vos pondus qđ habetis, sub quo laboratis & onerati estis, tenete donec ueniā. Aut cū euāgelica perfectione uenire uos faciā, ut sequamini me, & omnibus relictis uerbū dei annuntietis, uēdita tunica, gladiū ematis, ut neminem præter dominū timeatis. Interim pōdus istud teneatis uobis portatibus, & sub pōdere gūmētibus, uestriq̃ dolorē quē habetis pro his qui seducuntur, silētio consumētibus, aliud pōdus non imponam uobis, nō aggrauabo sentētiā, quia tacetis per metū, nō per cōsensum, per infirmitatem, nō per malitiam. ¶ Qui uicerit & custodierit usq̃ in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget illas in uirga ferrea, & tanq̃ uas figuli confringentur. ¶ In isto gradu uincere est, omnes quę infirmū faciūt hominem, passiones superare, gaudium, timorē, spem, atq̃ dolorē, de animo propellere atq̃ fugare, id est, seculo non gaudere, seculum non timere, secularia non sperare, pro secularibus non dolere. Nimirum qui talis est, qui omnes carnis affectus, & istas uincit passiones, & ita custodit opera domini usq̃ in finem, id est, usq̃ in perfectionē, iste dignus & idoneus est qui pręsit, qui aliorum ductor & rector sit, & imperet atq̃ cogat tyrones ad militiam domini. Ait ergo: Dabo illi potestatem super gentes, id est, mea ordinatione fiet magister eorū, qui si absq̃ magisterio sint, gentes sunt, id est, gentiliter uiuunt, quia quāuis conuersi ad fidem, pro mala tamen cōsuetudine ad iterandā gentiliū uitā proni sunt. ¶ Et reget illas in uirga ferrea, id est, recta & seuera iustitiæ disciplina, quæ nō cito flectatur in gratiā uel odiū, quia uicit hæc, quia prædicta est uictor passionū, bonūq̃ habet zelum, nunq̃ odiēdo hominē & amando uitium,

tributio dei
Achab.
1. Reg. 18
Dauid.
2. Reg. 11
Psal. 50
Ioram.
4. Reg. 6

* Quicunq̃
nō habent
doctrinam
hanc, &c.
3. Reg. 19

Qui nō cognouerunt
altitudinē
Satanæ.

Nō uera sed
apparens ē
altitudo Sa
tanæ.

Timor poti
us quod
dam est.

3. Reg. 18

3. Reg. 19

3. Reg. 21

Matth. 19
Lucæ 22

Victor pas
sionum hu
manarum.

Virga fer
rea est ani
mi reſtitu
do & seue
ritas.

sed semper amando hominē & odiendo uitium. Hæc em̄ in rectore ecclesiæ animi rectitudo, uirga ferrea, id est, fortis & recta disciplina est. Proinde sequitur: Et tanq̄ uas figuli cōfringetur. Rectorem namq̄, qui eiusmodi est, corripientē subditi pro culpis suis uerentur, & cadunt in facies suas, atq̄ sedenti subiiciuntur, non habentes quid cōtra loquantur, autoritate cōstrikti boni spiritus qui illo loquitur, & sicut uas figuli confractū non potest cōtinere aquam, sic illi cōterriti, & excusare nō ualentes uel abscondere, culpam propriam cōfitentur. Alioquin maiorem uim experirētur, sicq̄ iudiciali anathematis lapide omnino cōfringuntur, ut non remaneat ex eis saltem testa in qua portetur igniculus. **L*** Hæc potestatem illi dabo sicut accepi à patre meo. Nam propter passionē mortis, gloria & honore coronatus sum, & secundū hominem assumptum, data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, potestas iudiciū facere, ut qui crediderit & baptizatus fuerit saluus sit, qui uero nō crediderit condemnatur. Sicut accepi, inquit, dabo illi, ut quos remiserit peccata remittatur eis, & quos retinuerit, retenta sint. **L** Et dabo illi stellam matutinam. Id est, post laborē quo in præsentī uita quasi in nocte laborat, sollicitus ac peruigil in animarū sibi commissarū custodia, manifestabo ei me ipsum, qui sum stella splend. ja & matutina. **L** Qui habet aures audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Audiat, id est, intelligat, potestatis & dignitatis spe, quam promittit deus, delectetur, zelo iustitię contra omnes hæreses accendatur. ¶ In isto & in sequentibus capitulis præmia quæ uincētibz promittuntur, sic in ordine literaturæ pronuntiātur, ut ipsa persona filiū dei loqui intelligatur, scilicet dum dicit, sicut accepi à patre meo, & cōfitebor nomen eius coram patre meo, & scribam super eum nomen meum nouum, & dabo ei sedere mecū in throno meo, sicut & ego uici & sedi cū patre meo in throno eius. Nō ergo ab re ordo in istis cōmutatur, ut prius dicat, uincēti aut qui uicerit, dabo illi hoc uel illud, ut personæ eius qui loqui cœperat dictis alia persona nō interferatur, & tunc demū ita cōcludat. Qui habet aurem audiat. Nam qd̄ superioribus capitulis pro uictoria promittitur sic, uicēti dabo manna absconditum, qui uicerit nō lædetur à morte secunda, uicēti dabo edere de ligno uitæ, nihil interest utrum filiū an spiritus sancti persona loquatur. **L** Et angelo ecclesię Sardis, scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus dei, & septē stellas. Noui opera tua quia nomen habes q̄ uiuas, & mortuus es. Qui post spiritū fortitudinis sursum sequit̄ spiritus consiliū, secundū ordinē suum loquit̄ hic in filio dei, Et ad quē magis loqui huic spiritui cōgruit, q̄ ad illum qui nomen habet q̄ uiuat & mortuus est: In secretis namq̄ causis cōsilio solemus uti. ¶ Secretum autem & occultū est opus eius, qui nomen habet q̄ uiuat & mortuus est. Nam cuius peccatū publicum uel notum est, nō hic habet nomen q̄ uiuat, imō si uitæ uel sanctitatis opinionē prius habuit, clarescentibus operibus mortuis, opinionē illam uel nomē iam perdidit, & diffamatur q̄ mortuus sit. Ergo ad istū qui cum mortuus esset nomē habebat q̄ uiueret, id est, cuius peccatū uel opus nō sicerat, ut malo exemplo publicū faceret ecclesię scandalū, sed intus male agens, foris ubi illū pro officio prædicare oportebat, bonā retinebat opinionē, recte uti debuit filius dei spiritu cōsiliū, id est, non publica descriptione qualitatē uel nomen declamare operis eius mortiferi, secundū regulam euangelicā quam ipse præscripsit. Si, inquit, peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum, & cætera. Datur tamen consiliū, quod mortui huius quem dicit, mors fuerit peccatū carnis. Nam postmodū dicit: Sed habes pauca nomina in Sardis, qui nō inquinauerunt uestimēta sua, ambulabunt mecū in albis. Et reuera nonnunq̄ contingit, ut angelus, id est, sacerdos siue episcopus bonę opinionis uir secreto admittat peccatū carnis, & hoc faciendo mortuus sit sub nomine uiuētis. Nunc ordinē prosequamur: Angelo, inquit, ecclesię Sardis, scribe: Nomen Sardis lapidis utiq̄ pretiosi angelo illi cōgruit, res autē quæ intelligit̄ sub noīe lapidū in ornāmētis ecclesię pro causa iam dicta, nō illi congruit. Hæc dicit qui habet septem spiritus dei. In cæteris sic initium facit, ut iuxta proprietatē causæ quam dicturus est, incipiat, fiatq̄ auditor attentus siue docilis aut beneuolus ex his quæ primitus audit. In isto sic incipit ut nihil cōtingat, de propria causa huius angeli. Causa em̄ eius obscura est, quam oportet cum cōsilio regi. Noui, inquit, opera tua quia nomen habes quod uiuas, & mortuus es. Ac si dicat: Homines qui in facie uident, putant quod uiuas, ego autem qui in corde uideo, & occultorum cognitor sum, scio quia mortuus es. Sic scribendo & taliter loquendo, utique sicut ipse alijs præceperat ut facerent, facit decenter. Corripit enim illum inter se & ipsum solum. Nemo enim præter se & conscientiam illius nouit quid dicat, uel in quo ille mortuus sit, nisi forte coniiciat aut suspicetur quisquis hæc legit. Verum suspicio in legibus locum non habet accusandi, nec debet quisq̄ propter alterius suspicionē de statu suo periclitari. Non ergo diutius immorari uult in commemoratione mortiferi operis eius, sed protinus cōsiliū dat quo saluetur. **L** Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Quoniam peccatum eius nō exprimitur, non quidē suspicionē nostram firmare debemus, ueruntamen eius qui carnis continentiam non habuit aut perdidit, quicunq̄ ille est aut erit, cōsiliū istud opportunum esse non dubitamus ut uigilet, & cætera quæ supersunt, ne inrecuperabiliter moriatur. **Lum**
bos suos

* Sicut & ego accepi à patre meo. **Plal. 8**
Matth. ult.
Marci ult.
Iohan. 20

Stella matutina Christi est. **Iohan. 14**
Promissio præmio.

CAP. III.
Spiritus consiliū.

Hic de occultis agit peccatis.

Matth. 18
Quale fuerit peccatū occultum.

1. Reg. 16

Euangelica correctio fratris.

Vigilandū omnibus.

bos suos præcingēdo confirmet, iuxta quod hic ipse dominus in euāgelio suo dicit: Sint lum-
 bi uestri præcincti, & lucernæ ardentes, & uos similes hominibus expectantes dominū suum
 quando reuertatur à nuptiis. Beati serui illi, quos cum uenerit inuenerit uigilantes. Deniq; cu-
 ra hæc, cura recuperandæ salutis, uel seruandæ continentia, uigilijs & solitudine magna in-
 diger. ¶ Confirma, inquit, cetera quæ moritura erant. Aliqua ergo uiuunt adhuc, & necdum
 omnino mortua sunt, etiam in eo qui sic mortuus est. Viuit enim officium, uiuit ipsum, quod ba-
 ptizando, consecrando celebrat sacramentum. Verum hæc etiam sine dubio moritura sunt,
 id est, illi deperire & auferri debent, si eo tam secretā spūs dei nō recipiēte correptionē, publi-
 cauerit eum deus & dixerit ecclesiæ peccatū eius. Tunc enim legali seueritate ab officio depo-
 netur, eritq; sicut Ethnicus & publicanus. [Non enim inuenio opera tua plena corā deo meo.]
 Iccirco moritura erant, & iccirco confirmari oportet cetera opera tua, quia nō inuenio ea ple-
 na coram deo meo. Ibi namq; plena sunt opera ministrorū sancti, ubi salutarē habent effectum,
 ubi nō fiunt ad iudicium, sed profunt ad remissionem peccatorū. Cum hac utiq; plenitudine
 non fiunt ei siue ab eo, qui male operādo mortuus est. [In mente ergo habe, qualiter accepe-
 ris & audieris, & serua, & poenitentiam age.] Qualiter, inquit, acceperis & audieris. Acceperis
 exemplo, audieris præcepto. Accepisti enim pudicorū exemplum apostolorū, audisti tale præ-
 ceptum eorū: Oportet episcopū esse irreprehensibilem, sobrium, prudentem, ornatum, pud-
 eum, hospitalem, doctorem. Non uinolentum, non percussorem, sed modestum. Non litigio-
 sum, non cupidum, suæ domui bene præpositum. Oportet illum & testimoniū bonum habe-
 re ab his qui foris sunt, ut nō in obprobrium incidat, & in laqueum diaboli. Sed & in lege hoc
 accepisti: Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, nō accedat hostias offer-
 re deo. Si cæcus fuerit, si claudus, si paruo uel grandi & torto naso, si fracto pede, si manu, si gib-
 bus, si lippus, si albuginem habēs in oculo, si iugem scabiem, si impetiginē in corpore uel her-
 niosus. Item: Omnis homo qui accesserit de stirpe uestra ad sancta in quo est immunditia, pe-
 ribit coram domino. Hæc ut accepisti & audisti in mente habe, memoria tene, & deinceps ser-
 ua, & de eo, quod nō seruasti, poenitentiam age. [Si ergo nō uigilaueris, ueniam ad te tanq̃ fur,
 & nescies qua hora ueniam ad te.] Quod debui facere, feci tibi, corripui te, monui te, ut uigi-
 les: euangelica quoq; tuba personante ad omnes: Vigilate itaq; quia nescitis qua hora domi-
 nus uester uenturus sit. Si ergo nō uigilaueris, ueniam ad te sicut fur. Non ueniam ad te sicut
 ad homines illos qui uigilant, & expectant: uenit ipsoꝝ dominus cum reuertitur à nuptiis, gra-
 tias agens illis & beatificans eos, q̃ in occurso suo uigilauerint. Non ueniam ad te sicut spon-
 sus iucundus atq; festiuus, sed tanq̃ fur, qui nesciente patre familias domū perfodit, & dominū
 domus necat quem dormientē inuenerit. Consequitur enim, ut qui nō uigilat, eum mors super-
 ueniens, tanq̃ fur, comprehendat. [Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerūt
 uestimenta sua.] In tua quidē persona es reprehensibilis, sed hoc pro te facit, q̃ non etiā alios
 exemplo tuo perdidisti, quia, sicut dixi supra, quis mortuus sis, nomē habes q̃ uiuas. Nomina,
 inquit, pauca, id est, nominatos paucos penes te habes ex nomine mihi cognitos, & pro meri-
 tis suis in libro uitæ descriptos, quia nō inquinauerunt uestimēta sua, id est, incorrupta serua-
 uerunt corpora sua. [Ambulabunt mecū in albis, quoniam digni sunt.] Mecum, inquit, scilicet
 cum filio uirginis, mecum, cuius caro uirginea, continentia dedicauit exemplū, qui sum uirgi-
 neus flos, uirginitatis lilium, & corona uirginū. Mecū ambulabūt in albis, id est, in corporibus
 immaculatis, cum quibus resurgent nitidi uelut agni nouelli, & quocunq; iero, me sequentur
 agnum dei, quia comitatu meo digni sunt. [Qui uicerit, sic uestietur uestimētis albis, & non
 delebo nomē eius de libro uitæ, & confitebor nomē eius coram patre meo, & coram angelis
 eius.] In isto gradu uincere, est incētiua carnis igni spiritus sancti superare, & ope eius tunicā
 corporis immaculatā custodire. Quisq; in hoc uicerit, ille sic uestietur, inquit, uestimētis al-
 bis, quemadmodū dixi, ut ambulet mecū in albis. ¶ Et nō delebo nomē eius de libro uitæ. Mi-
 nus dixisse uidetur q̃ sese habet dignitas meriti, eo uidelicet locutionis modo qui Græce dici-
 tur ταντινως, id est, humilitas magnæ rei. Hoc etenim de illo ueraciter potest dici, qui post for-
 nicationes & adulteria, conuersus, poenitentia egit. Verum quod hic minus dixerat, supple-
 uit magnificentius addēdo, & cōfitebor nomen eius coram patre meo & coram angelis eius.
 Ibi ergo per negationem cum dicit, non delebo nomen eius qui uicerit, simul illum percutit
 qui non uicerit, consequitur enim, q̃ deleat nomen eius. Hic autem per affirmationem, & con-
 fitebor nomen eius, gloriā & honorem repositū illi qui uicerit designat abundantius. Hoc enim
 ita magnificum est, quemadmodum & illud quod Apostolus de patribus, cum fidem & obe-
 dientia atq; expectationē illorum peregrinantū latius cōmemorasset, propter quam causam,
 inquit, nō confunditur deus uocari eorū deus. Deniq; & hic cum dicit, cōfitebor nomen eius,
 eodem sensu accipiendū est, ac si dixisset, nō confundar cōfiteri nomen eius, q̃ hic talis meus
 sit discipulus, cumq; in uestimentis albis incedat, non confundar coram patre meo & angelis
 eius, quod in ambulatione mea sit mihi cōsocius. [Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat]

Lucæ 12

Confirma
cetera.Opera non
plena.Quales o-
porter esse
episcopos
& sacerdo-
tes.1. Timot. 3
Leuit. 21

Leuit. 22

Veniam ad te
tanq̃ fur.

Math. 24

Lucæ 12

1. Thess. 5

Nomina
pauca.Ambula-
bunt mecū
in albis.

Infra 14

Nō delebo
nomē eius.

Heb. 11

eccle-

ecci. 32 ecclesijs. **Q**uid iste spiritus dicat audire, est cuncta cum consilio facere. Omnia fac cum consilio, inquit scriptura, & post factum non poenitebis. Non enim de qualicunq; consilio dixit, sed isto consilio quod sancta scriptura nobis prædicat, spiritum sanctum nominando spiritum consilij, quem & hic intelligimus loqui. Nam Pharaon stultum habuit consiliū, sicut scriptum est: Sapientes consilij Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Hoc ergo consiliū est, quod uerum, quod sanū, quod ex deo & ex spiritu sancto est, & qui omnia cum isto fecerit, sine dubio post factum non poenitebit. Prima gratia est sic omnia cum isto spiritu consilij facere, ut non inquinet uestimenta sua, id est, ut uirginitatem carnis custodiat. Hoc enim non præceptum, sed consilium est. Vnde Apostolus: De uirginibus, inquit, præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à deo, ut sim fidelis. Qui hoc consilium audit, uel cum isto consilio facit, utiq; post factum non poenitebit, quia tribulationem carnis non habebit, sollicitus non erit quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus non erit. Secunda gratia est, post lapsum ita cum consilio facere omnia, ut fratrem corripientem audiat. Si enim hoc fecerit, post factum non poenitebit, quia non dicetur ecclesiæ peccatum eius, nec reputabitur sicut Ethnicus & publicanus. Qui ergo habet aures audiat, quia iste spiritus consilij & ad secundam sui gratiam angelum ecclesiæ Sardis inuitat, & de prima, paucos qui non inquinauerunt uestimenta sua collaudat. **E**t angelo ecclesiæ Philadelphię, scribe: Hæc dicit sanctus & uerus, qui habet clauem David, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Scio opera tua: Ecce dedi ostium apertū coram te, quod nemo potest claudere. **H**uic angelo filius dei suos affectus largius effundit, & spiritus qui hoc loco audiendus est ecclesijs, spiritus intellectus est, qui sursum in ordine scribitur post spiritum consilij. Huius spiritus proprium opus est, sanctarum scripturarū mysteria, prout uult, aperire: & ea quæ sapientibus & prudentibus abscondita sunt, paruulis reuelare, plerunque sine hominis magisterio, quomodo prophetas omnes & sanctos apostolos, qui homines fuerant sine literis & idiotæ priusquam datus hic spiritus, glorificato Iesu, illustrasset eos. Hoc usque hodie prout uult agere non desinit, reuelans abscondita paruulis, ut iam dictum est, id est, humilibus & beneuolis pro merito eius, quam habent fraternæ dilectionis: quia minores fratres diligunt, & quantum sapientiæ uel scientiæ perceperint, libenter student illis impertiri. Talem hunc angelum nomen ipsum ecclesiæ eius scilicet Philadelphię fuisse ostendit. Philadelphia namque fraternæ dilectionis interpretatur. Huic ergo scribens dicit: **H**æc dicit sanctus & uerus. **S**anctus & uerus, filius dei est, qui semetipsum sanctificauit diligens nos quemadmodum dicit: **E**t pro eis ego sanctifico meipsum. Iam quidem spiritus sanctorū erat, sed in passione pro nobis erat, quod seipsum sanctificabat, id est, sanctum sacrificium se offerebat. Hoc fecit deus in dilectione fraternæ, quemadmodum & supra, ut nos angelos Philadelphię, id est, nuntios siue imitatores dilectionis fraternæ faceret, ipse dixerat: Hoc est præceptum meum ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ait ergo: **H**ec dicit sanctus. Quod autem ait & uerus, nihilominus ad præsentem causam attinet, ubi dilectio fraternæ dono amplioris intelligentiæ remuneratur. In hoc enim uerum & uera se locutum fuisse comprobatur, exempli gratia, dicendo in illa euangelica parabola de seruis, quibus homo paterfamilias pecuniam suam ad lucrandum commiserat: **D**ico autem uobis, quia omni habenti dabitur, ab eo qui non habet, & quod habet auferetur. **I**gitur & sanctus & uerus est, & de semetipso protinus dicit: **Q**ui habet clauem David. **P**oterat sic dicere: **Q**ui habet clauem omnium prophetarum, & ad eorum intelligentiā quos uult intromittit, sed uoluit unum pro omnibus ponere, qui primo in ordine prophetarum filij sui, filij dei mysteria gestis præsignauit, calamo scripsit, psalterio cecinit. Tanta quippe sunt in factis & dictis eius sacramenta prophetica, ut cuiusq; hæc reuerata fuerint, à cæterorum sensibus prophetarum exclusus esse non possit. Sufficiens ergo ad causam siue intentionem dictio hæc est, qui habet clauem David, in qua & splendida nominis autoritas est, secundum generationem Iesu Christi filij David, quia post legem primus prophetica scripturam edidit, omnis propheticus sermo potest & debet subintelligi. Quæ autem est illa clauis, nisi gratia spiritus sancti? Ipse namq; illuminatio cordis, ipse est declaratio sermonum dei, quæ illuminat & intellectum dat paruulis. Vnde Apostolus: Nobis autem, inquit, reuelauit deus per spiritum suum, quia spiritus omnia scrutatur, etiam profunda dei. Potentiam siue efficaciam clauis huius commendans, continuo subiungit: **Q**ui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. **H**oc & indubitanter scire oportet, & hoc sciendo humiliter timendum est. Nam uere cui clauiger iste per spiritum intelligentiæ ueritatem dei, quæ sacris scripturis continentur, aperit: nemo illum claudit siue cōcludit mendacijs, & falsarū argumentationum artificijs. Semper enim habens ostium apertū intus recurrit, & parata scripturæ testimonia corripiens, uelut sagittarius bonus certa in hostem tela dirigit. **E**cōtra cuiusq; clausit, ut uerba ueritatis intelligere nō possit, qđ cum facit utiq; iusto iudicio facit, uerbi gratia, ne margaritas projectas ante se

ante se conculcent porci, nemo est qui intelligere possit, quantumlibet clamando & docendo strepitum faciat de foris. Quid iste sanctus, iste uerus dicit angelo huic Philadelphiae, id est, dilectionem fraternam habenti? L Scio opera tua. Quae uel qualia eius opera sciat mox dicturus est, & nondum dicit, properat alacritate prius ostendens de premio aliquid. Ait enim: L Ecce de diostium apertum coram te. Hoc enim est premium dilectionis fraternae, ostium coram se apertum habere, clauis David referante, spiritu sancto reuelante. Mox opera illa subiungit cum dicit: L Quia modicam habes uirtutem, & seruasti uerbum meum, & non negasti nomen meum. L Modicam, inquit, habes uirtutem, & ipsam libenter expendis ad aliorum utilitatem. Nam hoc est ueraciter habere, sicut e contrario non expendere, est non habere. Iuxta quam proprietatem dominus id quod iam supra posuimus in euangelio dicit: Dico autem uobis, quia omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur. Habes ergo, id est, habitam uirtutem non abscondis, imo erogas, & talentum a me tibi creditum ad usuram effundis, sed & adhuc modica uirtus est, debet augeri ut sim uerus, quia dixi omni habenti dabitur. Vere enim habes & seruasti uerbum meum, id est, praeceptum meum. Nam hoc est praeceptum meum ut diligatis inuicem. Et hoc faciens non negasti uerbum meum, quod negasses utique, si dilectioni contraria fecisses, quemadmodum & illi de quibus scriptum est: Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Idcirco dedi ostium apertum coram te, & secretis meis uelut amicis admisi te, ut scias & intelligas mysteria, quae hi non merentur scire, qui non praeparati sunt ut tu in ista dilectione. L Ecce dabo de synagoga Satanae, qui dicunt se Iudeos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos, ut ueniant, & adorent ante pedes tuos, & scient quia ego dilexi te, quia seruasti uerbum patientiae meae. Ne, inquit, contristeris aut perturberis pro multitudine aduersantium tibi. Gloriam tuam quam habes in apertione ostii quod aperui tibi, sequitur inuidia, sed ne timeas. Et mihi maxime ita contigit. Cum intelligerem iuxta quod per prophetam dictum est, ecce intelliget puer meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit ualde, dicebant inter se: Vnde iste literas scit cum non didicerit? Nonne hic est filius fabri? Vnde huic haec omnia? De synagoga Satanae hierant, qui dicebant se Iudeos esse, & non erant: qui dicebant se esse semen Abraham, uel unum patrem deum habere, & ex patre diabolo erant. Qui illos imitantur, qui se dicunt Iudeos, id est, confessores dei esse & non sunt, sed mentiuntur, suntque potius de Satanae synagoga, te intelligentem per ostium apertum audientes, aut scripta tua legentes dicent, quis est hic, & inuidentes detrahent tibi. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum. Conuertentur autem qui ex eis cum fatigati fuerint, cessabunt detrahere & fauebunt tibi, ita ut uenient & adorent ante pedes tuos, si non interim dum uiuis, attamen certe cum mortuis fueris, & placebunt tua cum tu disparueris. Saltem tunc non considerabit qui lecturus est, cuius uel quale sit quod lecturus est. Tunc scient quia ego te dilexi, & quia per multam dilectionem dedi hoc ostium apertum coram te. Et hoc idcirco, quoniam seruasti uerbum patientiae meae, id est, uerbum propter quod passus sum. Quod est illud nisi dilectio? Quoniam ergo seruasti dilectionem, scient quia ego dilexi te. L Et ego seruabo te ab hora temptationis, quae uentura est in orbem uniuersum tentare habitantes in terra. Tentatio haec haeresium est, quas oportet esse, inquit Apostolus, ut qui probati sunt, manifesti fiant. Ab illa temptatione quis illesus seruatur, nisi cui scripturarum ueritas nota suffragatur? Hoc autem angelo nunc Philadelphiae, pro merito dilectionis promitti uel dari intelligimus, in ostio aperto siue clauis David, quam habet sanctus & uerus. Ergo quia dilectionem seruasti, ego seruabo te, inquit, ab hora temptationis, ut non incidas in temptationem, ut non seducaris, ut non decipiaris, imo paratus sis omni poscenti rationem reddere de ea quae in te est fide nominis mei. L Ecce uenio cito. Non longum adest tempus temptationis a quo te oporteat seruari, imo quasi hora est, quia cito transit. Ecce enim uenio cito, uenio disrumpens uincula tua, ut solutus & peregrinus a corpore praesens deo sis, & illa te perfruaris, cuius hic pro consolatione intelligentiam habere meruisti. Haecenus dulcedo gratiae de labijs sancti & ueri profluens, dilectum & dilectionis angelum beatificauit, iucunditatem & exultationem magnificando quam super illum thesaurizauit, superest ut eundem uigilantiae ac sollicitudinis admoneat, ne iam se comprehendisse arbitretur, neue ante finem cursus sui consummationem nimium confidat incautus. Ait ergo: L Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. Ac si dicat: In humilitate certo pede consistere, ne moto pede corruas, & corruendo, coronam tibi preparatam amittas, & alius in locum tuum succedens illam accipiat. ¶ Et quidem hoc fieri non potest, ut eos quisque perdat coronam suam, quos deus praesciuit & ad coronam praedestinauit, ueruntamen fieri potest, & factum est, ut ille coronam perderet, quem deus ad coronam uocauit, uocatione uisibili, siue quae ab hominibus potuit audiri. Nam exempli gratia, Iudam dominus ad coronam uocauit apostolicam, quem tamen ad coronam non praedestinauit, quia corona indignum fore praesciuit, unde & coronam eius scilicet apostolatus honorem alius accepit, sicut scriptum est: Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Nemo ergo quandiu certat, multum de corona confidat, quia uidelicet si omnium praescius deus,

Modica habes uirtutem.

Matth. 25

Luc. 19

Iohan. 15

Tit. 1

Esai. 58

Matth. 19

Iohan. 7

Iohan. 8

De synagoga Satanae sunt.

Hier. 1

Tentatio per haereses. 1. Cor. 11

1. Petri 3

Quod perdit aliquis coronam.

Psalm. 109

Act. 19

caput

caput tuum in fine dignum corona fore scit, tu tamen nescis. Qui uicerit, faciam illum columnam in templo dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cælo à deo meo, & nomen meum nouum. In isto gradu uincere, est præeunte fraternæ dilectionis inextinguibili lampade, ostium apertum semper habere, nunquam concludi, aut hæreticorum casibus irretiri posse, & quicquid per istud ostium inuenerit, ad aliorum edificationem proferre, atq; ab hoc dilectionis studio pro nullis aduersitatibus aut obtreccionibus inuidientium desistere. Qui sic uicerit, faciam, inquit, illum columnam in templo dei mei. Digna & congrua remuneratio uictoris huiusmodi, ut qui gratiam hanc habens scripsit aut docuit, unde fides ecclesiæ roboretur, columna sit in templo dei. Et foras, inquit, non egredietur amplius. Ac si dicat: Quantum quidem in ostio est quod dedi apertum coram eo, sollicitus sit ne labatur: at ubi per remunerationem intus tanquam columna fuerit stabilitus, non erit cur timeat, quia foras non egredietur amplius, nec tentatione titubabit pes eius. ¶ Quale autem est nomen dei & nomen ciuitatis eius, quod super eum se scripturum fore pollicetur? Profecto quia filius loquitur dicens, scribam nomen dei mei, uidelicet secundum habitum hominis, iuxta quem deus noster, deus illius est, nomen hoc dei recte pater intelligitur, quod fideliter in confessione diuinitatis illa persona à nobis inuocatur. Porro nomen ciuitatis eius Hierusalem, est mater, Apostolo quoq; attestante cum dicit: Illa autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum. ¶ Vnde probare possumus, quod super istum scribat hoc nomen, quod est pater, & illud, quod est mater? In euangelio cum dixisset ei quidam loquenti ad turbas, ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te, quæ est, inquit, mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos, dixit: Ecce mater mea & fratres mei. Quicumque enim fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus & frater, & soror, & mater est. Quod si & hoc illi dictum fuisset, aut ueraciter dici potuisset, præsentem Ioseph qui pater eius dictus est, ecce pater tuus & mater tua foris stant, eodẽ ueritatis sensu respondere potuisset, ille meus & pater, & mater est, qui facit uoluntatem patris mei qui in cælis est. In interiori namq; homine ubi generatio Christi spiritualiter computatur, neq; masculus, neq; fœmina est. ¶ Denique euangelica Christi generatio tota spiritalis est, & secundum spiritum Dauid quoq; pater Christi est, uidelicet quia uerbum dei quod est Christus, corde credens & ore deprompsit, & scriptis ædificat, primus prophetarum, clarissimus patriarcharum. Alioquin nisi per fidem Christi pater fuisset, frustra secundum carnem antecessor eiusdem extitisset. Vnde Ochozias, Ioas, atq; Amasias, qui eiusdem Christi, eiusdem uerbi dei præcones prophetas persecuti sunt & occiderunt, in illa generatione cõputati nõ sunt. Igitur cum de isto qui in hoc uincit, ut intellectum habens adiuuet atq; cooperetur quatenus crescat & proficiat uerbum dei, ita dicitur: Et scribam super eum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Hierusalem, idem est, ac si diceret: ille pater meus ac mater mea dicetur & erit, & hoc nomen æternum hereditabit. Nouæ Hierusalem propter nouam uitam dixit, quia ueterem hominẽ exuit, & nouum induit. ¶ Descendisse quoq; illam de cælo laudabiliter asserit, quia uidelicet conuersatio eius in cælis est propter fraternam dilectionem, ex qua iste angelus Philadelphie collaudatur, descendit, id est, paruulis condescendit. Exempli gratia: Paulus usq; ad tertium cælum raptus est, & ibi audiuit arcana uerba quæ non licet homini loqui, sed propter infirmos descendit, cum idem dicit: Vir uxori debitum reddat, & uxor uiro. Sunt huiusmodi descensus innumeri, sed hoc unum satis pro exemplo est, ad rem attinens uel causam huius angeli, cuius laus uel meritum est opus dilectionis. ¶ Postremo addit, & nomen meum nouum. Nomen personæ quæ hæc dicit filius dei est. Hoc nomen sine dubio super istum qui uincit ipse scribit, omnes enim dilecti dicuntur & sunt filij dei. Porro quod ait, scribam, id est, apparere faciam. Nam nunc quidem filij dei sumus (ait is ipse qui hæc iubente filio dei scribit Iohannes apostolus) sed nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Ergo scribere quo possit legi nomen cuiusq; filiorum dei, manifestare est, ut merita singulorum sciatur & uideantur ab uniuersis. Et hoc nomen, scilicet filij dei, cunctis super scribetur electis, quàmuis ubi uel in quo plus nunc est fraternæ dilectionis, maior etiã in eo debeat apparere splendor huius nominis. Illud autem nomen dei, quod est pater, siue illud nomen ciuitatis eius nouæ Hierusalem, quod est mater, super illos scribendum est, qui quasi in plenam profecti gratiam fidei, ualuerunt & studuerunt per dilectionem propagare uerbum dei. ¶ Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. ¶ Hoc loco audire, excitari est ad studium uerbi dei, appropinquare pedibus eius, ut bibat de doctrina illius, sedere cum Maria ad pedes domini, subiectamq; animam applicare ad audienda uerba oris eius, & omnia sua dare ut possit comparare unam pretiosam margaritam gratiæ illius, quatenus intellectuuali oculo ueritate perspicere, & bene instructus, ad alios quoque instruendos efficiatur idoneus, scripturã tantum nominis, quam hic sanctus & uerus pollicetur, æterna hereditate habiturus. ¶ Et angelo Laodi-

Nomen ciuitatis dei.

Galat. 4

Spiritalis generatio Christi. Matth. 12

Coloss. 3
quod Dauid spiritaliter est pater Christi.

Ephes. 4
Quod noua Hierusalem descendit de cælo.

Philip. 3
2. Cor. 12
1. Cor. 7

Nomen meum nouum, id est, filius dei. 3. Iohan. 3

Lucæ 10
Matth. 13

Laodiciae ecclesiae, scribe. Hæc dicit, amen testis fidelis & uerus: qui est principium creaturæ dei. Scio opera tua, quia neq; frigidus es neq; calidus. Hic iam ultimo, id est, septimo loco, loquitur in teste fideli & uero, is qui sursum ultimus, id est, septimus est sapientiæ spiritus, operarium suum ad uerum uocans sabbathismum: ut scilicet in humilitate requiescat, nec saltem uno uerbo aut cogitatione superflua fatigetur, magnificando uel sibi tribuendo opera sua. Quid enim à seipso habet, nisi mala omnia: & à quo nisi à deo habet omnia quæcunq; habet bona? Ad hoc peruidendum hortatur angelum istum dicendo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus: & deinde subiiciendo: & collyrio inunge oculos tuos ut uideas. Nonnulla quippe bona in illo uel per illum deus operatus fuerat, unde diceret: quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo. ¶ Huic tale nomen Laodiciae congruit. Interpretatur enim tribus amabilis domino: uidelicet, propter opera bona quæ fecerat deus cum illo. Interpretatur etiā, qui fuerunt in uomitu. Hæc quoq; interpretatio congruit illi pro eo, quod gloriabatur sibi in eorundem operum bonorum diuitijs: ut merito diceretur illi, incipiam te euomere ex ore meo. Itaq; & nos quid hic spiritus septimus loquatur audiamus: & audientes ad humilitatis & sapientiæ requiem proficiamus. Ait enim: Hæc dicit, amen testis fidelis & uerus, qui est principium creaturæ dei. ¶ Amen, id est, uerax, siue ipsa ueritas. Hoc ipsum sequentibus uerbis exponitur. Sequitur enim: Testis fidelis & uerus. Quod pertinet talis descriptioni hæc & sequentia dicentis: Ed uidelicet, ut quisquis bonorum sibi est conscius operum, uelut iste Laodiciae angelus, sciat & recogitet quod non sibi opus sit testificari ante tempus de semetipso, quod diues sit, & locupletatus, imò nec ad se pertineat huiusmodi testimoniū, sed ad illum, qui & testis & iudex omnium est constitutus, & in tempore suo est reuelandus. Illi relinquendum esse sciat bonorum actuum omne testimonium & iudicium, & de malis tantum testificetur contra se, & accuset seipsum. Ideo dicit: Hæc dicit, amen testis fidelis & uerus. Amen, id est, ueritas, quia falli uel quippiam ignorare non potest. Testis fidelis, quia mentiri non nouit, ut dicat bonum malum & malum bonum. Verus, quia reddet unicuique secundum opera sua. ¶ Quod * inde pertinet ut adderet, qui est principium creaturæ dei? Quid enim hoc loco est creatura dei? Vtiq; nouus homo siue regeneratio & recreatio hominis, bene operando in nouitate uitæ ambulantis. Nam hinc est quod Apostolus dicit: Donum enim dei est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Ipse enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ preparauit deus ut in illis ambulemus. Quod hic ait creati in Christo Iesu, id est, renouati per fidem Iesu Christi, ipsa est creatura de qua & alibi dicit: Nam expectatio creaturæ, reuelationem dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non uolens, sed propter eum qui subiecit in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorum dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit & parturit usq; adhuc. Quod ergo pertinet ut diceretur angelo huic, de isto testi fideli & uero, quod ipse sit principium creaturæ dei, nisi ut sciret totam recreationem sui, & quicquid sanctæ nouitatis habebat uel habere sibi uidebatur, non sibi attribuere sed illi? Ille namq; homo nouus & sanctæ nouitatis est princeps, & ab ipso principium & finis, siue consummatio huius creationis est, qua nunc uiuimus, qua de morte ad uitam transiimus, qua de filijs iræ in filios gratiæ translati sumus, & ab operibus mortis emundati deo uiuenti seruiuius. Quid ergo dicit: Scio opera tua, quia neq; frigidus es, neq; calidus. Vtinam frigidus esses aut calidus. Sed quia tepidus es & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo, quia dicis quod diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis. Talia ego opera tua scio, taliter ego de illis iudico. Neq; frigidus es, in eo ut à bono opere torpeas, neq; calidus, in eo quod gratiarum actionem deo referas, quod facere debuisti, ueruntamen non ut ille pharisæus, qui se iustificans publicano derogabat, sed ut Psalmista, qui operatē in se dominum humiliter laudās, non nobis, inquit, domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Vtinam frigidus esses aut calidus. Hoc exempli gratia, superbe uirgini congrue dici potest. Vtinam frigida aut calida esses, id est, utinam corrupta esses corpore, aut cum uirginitate corporis oleum quoq; haberes charitatis. Leuioris namq; culpe esset corruptam esse corpore, & proinde humiliari, quā integram esse corpore, & pro conscientia integritatis inflari. Incipiam te ergo euomere ex ore meo, propter teporem elationis, uidelicet, ad modum aquæ tepidæ, quæ propter saporem incommodum, nausæante bibentis stomacho, non ualet contineri. ¶ Hoc iccirco faciam, quia talis es, quia cōsiderans opera tua, existimas te esse aliquid, arbitraris quod diues sis, & locupletatus, & nullius egeas, quemadmodum illi de quibus Apostolus dicebat: Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Sine nobis regnatis, & utinam regnetis. Hoc dicens nescis id quod uerum est, quia tu es miser, & miserabilis, in multis egens misericordia dei, & pauper, quia & nihil habes quod non acceperis, & adhuc plurima defunt tibi, quia cæcus, quia, ut cætera taceam, necdum facie ad faciem deum uides: nudus, quia fragili & lubrico corpore circumdatus es. L. Suadeo tibi à me emere aurum probatum, ignitum, ut locuples fias, & uestimētis albis induaris, & non

Spiritus sapientiæ.

Laodicia.

Amē, JDN.

Testis fidelis & uerus

* Itidem. Principiū creaturæ dei. Ephe. 2

Roma. 8

Neq; frigidus es neq; calidus. Lucæ 18 Psal. 113

Contra superbietem de uirginitate.

Ne quis se aliquid esse putet. 1. Cor. 4

appareat nuditas confusionis tuæ. Hoc tibi scire expedit, quia diues ego sum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, tu autem pauper es. Si istud scis, eme à me aurum sapientiæ, aurum ignitum, aurum probatum: ignitum ex charitate, probatum ex fide per charitatem operante. Istud eme pretio piæ confessionis, & iugi memoria propriæ fragilitatis, semper memorando quid ex te sis, quid ex deo acceperis. Vt locuples fias, id est, addatur tibi gratia, & uestimētis albis induaris, non ex operibus tuis, sed ex eadē gratia largitionis, quem admodum Psalmista dicit: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir cui non imputauit dominus peccatum. Ita fiet ut non appareat confusio nuditatis tuæ, quod nonnulli euenit, dum propter elationem mentis inciderunt in tentationem, & confusibilem corruptionem carnis. **¶** Et collyrio inunge oculos tuos ut uideas. **¶** Collyrium quo oculorum uitia purgatur, humilitatis suauitatem significat, quæ paruulos adiuuat, ut ea quæ sapientibus & prudētibus abscondita sunt, illis reuelentur mysteria. Collyrio ergo inunge oculos tuos ut uideas, id est, cor tuum uera humilitate purifica, ut paupertatem tuam uideas, & ueras diuitias bonitatis dei cognoscas. **¶** Ego quos amo arguo & castigo. **¶** Ac si dicat: Ea quæ tibi loquor arguens & corripiens te, uelut amantis gratiam atque beneuolentiam suscipe. Non enim est hic mos sapientiæ, ut eum quem diligit filium, permittat iuueniliter extolli & euanescere, sed & amat & castigat, & lasciuietē reuerberat, & quem infantem lactauit, eundem nimis uerbosum & inconsultū uerberat, uirga percutit. Itaque dum castigo, dum quasi clauis in altum defixis compungo, profecto uerius amo. **¶** Aemulare ergo & pœnitentiam age. **¶** Aemulare, id est, amantem amando castigantem, tu amando bono seruire animi imitare, & qui tepidus eras, per hanc emulationem incalcesce, & de eo quod amāti hactenus ingratus fuisti, non reddita amoris uicissitudine, pœnitentiam age. Hactenus supercilium decussit quasi diuitis & locupletis, qui sibi uane uidetur abundare operibus bonis, nunc ab eodem uel à quocunque diuite eiusmodi satis amicabiliter exposcit, ut operum suorum gloriā sibi deo uel dei filio communicet omnia tribuenti, ut scilicet gloriatur in deo, uel deum in se faciat gloriari, & sanctū glorificet in omnibus operibus suis. **¶** Ecce sto, inquit, ad ostium & pulso. Si quis audierit uocem meam, & aperuerit ianuam, introibo ad illum, & cenabo cum illo. **¶** Et est sensus: Illud quod hactenus corripiens te dixi, simile est stanti ad ostium cuiuspiam diuitis & pulsanti, quatenus admissus hospitio cœnet cum illo de opibus intus repositis. Si admissus fuerit, celebratur conuiuium charitatis, quia minus quàm inter duos charitas haberi non potest. Ita enim tu qui dicis quod diues es, in conscientia bona gloriaris, sed ecce sto & pulso ad ostium pectoris tui, admitte me, & habeto participem siue socium gloriæ tuæ: ut non solus, sed mecū glorieris: omnino non in te, sed in me diuitem te factum glorieris. Si hoc modo uel tu uel qui spiam audiens uocem aperuerit mihi ianuam, cuncta quæ gessit bona referendo ad dei gloriam, introibo ad illum, & in pectore eius tanquam in domo amici habebō fidutiam, & nunc quidem cenabo, id est, delectabor cum illo de bonis consciētiae eius, ipse autem in futuro me cum bonis meis perfruetur. **¶** Qui uicerit, dabo ei sedere mecū in throno meo, sicut & ego uici, & sedeo cum patre meo in throno eius. **¶** In isto gradu uincere, est per maturitatem sapientiæ, cunctam iactantiæ & inanis gloriæ leuitatem procul abigere, & cum ipse magnus alius uideatur, paruulum in oculis suis esse, iuxta quod eadem sapientia dicit: Quanto magnus es humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam. Humilitas enim, à cuius societate sapientia nunquam defuit, in cœlum uolare consueuit. **¶** Qui uicerit, dabo ei sedere mecū in throno meo, non ut exæquetur diuinitati, sed ut consocietur æternitati. Sicut & ego uici, inquit. Quomodo is, qui hæc loquitur Christus, uicit: nisi per inestimabilem magnitudinem suæ humilitatis & charitatis? Cum enim in forma dei esset, noluit solus in illa forma gloriari, sed uoluit homines, qui, peccante primo homine, facti fuerant inglorij, gloriæ suæ participes fieri. Idcirco semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, idcirco humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Summa hæc humilitatis & sapientiæ uictoria est, quæ primi hominis superbiam atque stultitiā destruxit. Vici ego, inquit, & propter hoc sedi cum patre meo in throno eius. Nam propter hoc deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, dixitque illi, sede à dextris meis. **¶** Hoc eius exemplum uelle imitari, audire est quid hic spiritus sapientiæ dicat ecclesiis. Reuera qui hæc audiuit auribus illis, quæ iam septies hic requisitæ sunt de homine interiori, non solum non gloriatur in factis suis quantumlibet bonis & multis, uerum etiam cruciatur laudibus suis, delectatur contumelijs. Sapit enim illi quod de iam dicto uictore & omnium uicentium principe propheta dixit: Dabit percutienti maxillam, saturabitur obprobrijs.

VI HABET AVRES AVDIVIT A SEPTEM SPIRITIBUS dei, quid ipsorum quisque dicat uel dixerit ecclesiis, deinceps audiendum est, quid & qualiter eorundem quisque in Christo uel per Christum operatus, & adhuc operaturus sit. ¶ Cuius enim dicta secundum septem spiritus, à spiritu timoris ad spiritum sapientiæ proficiscendo per ordinem scrutati sumus, eiusdem filij dei facta mirabilia figuris uel imaginibus mysticis signata, septemque periochis distincta secundum eosdem spiritus, sed ordine conuerso nunc aperire, ipso adiuuante conabimur. Nam à spiritu sapientiæ incipientes

Duplex ordo septem spirituum.

Esaie 2

Psal. 110

Argumentum in sequentibus libris.

per ordinem ad spiritum timoris perueniemus, qui uidelicet ordo super eundem Christum in propheta est præscriptus, ubi super florem requiescet spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Denique ubi ecclesiis proponitur ascensus, ut superius diximus, ordo iste conuertitur, qui descendentem ad nos domino est dispositus, quemadmodum Psalmista dicit: Initium sapientiæ timor domini. Nec uero coacta est expositio, ut secundum hunc ordinem spirituum, ista sacramentorum scriptura digesta dicatur, ultro enim in plerisque per facta imaginaria ostendit sese proprietates cuiusque spiritus. ¶ Quod ut breui indicio pateat, post ordinatissimam dei sedem positam in cælo, cuius in dispositione recte spiritus sapientiæ prædicabitur, librum septem sigillis signatum aperit agnus, soluens signacula eius, & illud manifeste opus laudabile est spiritus intellectus, qui est in ordine secundus. Deinde magni consilij angelus stans iuxta aram templi conspicitur, & mysticis septem tubarum cantibus, mysterium dei consummatur, quod ad spiritum consilij pertinere non dubitamus. Quarto loco draco magnus & rufus habens capita septem, mulierem impugnat. Michaële præliante & angelis eius, draco cum angelis suis in terram projicitur, & illic sine dubio spiritus fortitudinis, qui quartus est, commendatur. Quinto loco spiritus scientiæ in septem angelorum phyalis. Sexto loco in sanguine martyrum Iesu, quo mulier ebria ostenditur, laus est pietatis. Septimo autem in adueniente hora iudicij dei, quando à terra, à mari & ab inferno omnes redduntur mortui, sine dubio totum spectat ad timoris spiritum. Deinde finis ubi ornata ostenditur Hierusalem, uxor agni, ciuitas dei. Quid pulchrius hoc spectaculo, mirabilium dei, & uos quicumque spectatores dei adessetis? Aperiat iam nobis ipse qui habet clauem Dauid sanctus & uerus, ut sanctitatem & ueritatem istam clavis oculis absque caligine intueamur.

R V P E R T I A B B A

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHANNIS APOSTOLI COMMENTARIO.
RVM LIBER III.

OST HAEC VIDI, ET ECCE OSTIUM APERTUM in cælo. ¶ Vidi cum dicit, & hoc in loco & in cæteris, recte beatitudinis eius commemoramur, quia uere beatissimus est inter eos quibus ueritas ait: Beati oculi qui uident quæ uos uidetis. Gloria namque quam uiderat cum cæteris, gloria uerbi incarnati, de qua dicit, & uidi mus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre, cuius rem uiderat cum cæteris gloriosa uidelicet signa, & præ cæteris eo tempore quo clausa illi erat terra, & exulabat propter uerbum dei, apertum est ei cælum, & per latitudinem eius ad uidenda hæc libero spiritu incessit. Et

CAP. III.

Lucæ 20
Gloria uerbi incarnati.
Iohan. 1

ecce, inquit, ostium apertum in cælo. Cælum hic cælestem uitam significat, ad quam nuper resurgendo Christus à mortuis uniuersam ecclesiam suscitauerat cõsurgentem secum, resurrectione prima. Quid est autem hoc ostium, nisi ipse qui dicit, ego sum ostium? Denique tunc ut cælum terrigenis introeuntibus pateret, hoc ostium apertum est, quando Christus passus, & latus eius lancea militis patefactum est. Extunc enim regnum dei intra nos est, destructo uidelicet regno peccati, quod eatenus regnabat in mûdo. Illa tali apertione huius ostij, scripturarum quoque arcana patuerunt, quas nimirum spiritualiter intelligere, & secundum eas uiuere, regnare iam est in regno dei, & cõuersionem habere in cælis. Igitur uidi, inquit, ostium apertum in cælo, id est, quod sciebam in re, uidi in imagine, scilicet regni cælorum ianuam Christum esse ianuam patefactam hominibus, ab ipsius passione. ¶ Et uox prima quam audiui tan-

Ostium Christi est.
Iohan. 10

Lucæ 17
Roma. 6

D 2 quam

Vox prima
tanq̃ uox
tubæ.

Supra 1

Roma 1

Ascende
huc.

Supra 1
Statim fui
in spiritu.

Prophetæ
uisiones su
as intellige
bant.

Sedes in cœ
lo ecclesia
Christi est.
Iohan. 12
Psal. 92
1. Timot. 1
Heb. 2

Ephe. 2

Christus pa
tri regnum
acquit.

1. Cor. 15

Duplex dei
iudiciū de
mūdo. per
aquā scilicet
& ignē.

Exodi 20
Iris signū
propitiatio
nis.

Gene. 9

quam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri cito post hæc. Vox hæc prima ipfius est, cuius & illa fuit quam superius audiuit dicentis, quod uides scribe. Iccirco non absolute dixit, & uox quam audiui, sed uox prima quam audiui. Ceterum uerbis aut sensu non eadem quæ prima fuit. Tunc enim dictum est: quod uides, scribe, nunc autem dicitur ei, ascende huc. Et hic & illic tanquam uox tubæ fuit, quia uidelicet nihil in occulto, sed palam loqui mundo intendit, hæc uel illa dicit aut ostendit. Græcis & barbaris, sapientibus atq; insipientibus, palam est euangelizandum. Non enim est cur quisq; erubescat euangelium. Virtus enim dei est, & quicquid loquitur, forte, pulchrum, atq; honestū, rationale & uerum, atq; ad salutem hominis omnino necessarium est. Quod dixit, ascende huc, ad quid dixerit, uel illuc ascendere quid sit, ex eo intelligitur quod ipse Iohānes ait: Statim fui in spiritu. Ergo ascendere illuc est in spiritu excedere omnes sensus carnis, atq; spiritalia uidere oculis spiritualibus. Et ipse qui ascendo dixit, eundem ascensum dicendo effecit, quia statim fui in spiritu, inquit. At idem superius, fui, inquit, in spiritu dominica die. Quomodo ergo nunc iterum dicit, statim fui in spiritu, quasi non & ante istam uocem, uel anteq̃ uideret ostium apertum in cœlo, non fuisset in spiritu, nisi quia non una uisione cuncta hæc uidit quæ in hoc libro continentur. Sed rursum quæri potest, quomodo postq̃ uidit ostium apertum in cœlo, tunc demum audita uoce statim fui in spiritu, cum ipsum quod uidit ostium uideri nō potuerit nisi in spiritu. Neq; enim ita cœlum ut structura manifesti ostijs cōpactum est, & feris ac uectibus. Itaq; sic dictum recte statim intelligitur, fui in spiritu, ac si diceret, statim intellexi spiritali sensu ea, quæ mihi per imagines ostendebantur, ut ad intellectum pertinere non dubitemus quod ait illa uox, & ostendam tibi quæ oportet fieri cito post hæc. Neq; enim ut quidam hæretici dixerunt, sic fiebant huiusmodi propheticae uisiones, ut non intelligerent ipsi prophetæ quid rerum aut sensuum continerent illæ ipsorum uisiones. Proinde nō opus erat, ut quemadmodum superius dixerat, scribe ergo quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc, ita & hic diceret ei, & ostendam tibi quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. Nam ea quæ uiderat, & quæ tunc erant, sciebat: quia & præterita cum dño usq; ad finem eius ambulans, uiderat: & præsentem ecclesiæ statum tunc uidebat, futura autem necdum sciebat. Recte ergo de futuris tantum instruens, ostendam, inquit, tibi quæ oportet fieri cito post hæc. Attamen eorum quæ uiderat, uel quæ præterierant, non tam sibi q̃ nobis instruendis, multas & ualde mysticas uidit imagines. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens. Aperto ostio sedes posita cōspicitur in cœlo, quia passo Christo, regnū dei possum suae dispositum est, ut sedeat deus in illo, principe huius mundi foras misso. Hæc namq; sedes est ecclesia, sedes extunc parata, in qua deus sedet & regnat. Vnde Psalmista cum dixisset, dominus regnauit decorem induit, induit est dominus fortitudinem, & præcinit se, continuo subiunxit: Parata sedes tua extunc, à seculo tu es. Vbi enim induit dñs decorem & fortitudinē regnauit, id est, uirginē assumens carnē, & mortē resurgendo uincens ut regnaret super nos, ipse iustitia & uita nostra regnū destruxit peccati & mortis, extunc sedes eius parata extunc sedes, id est, ecclesia, in cœlo posita est. Quomodo posita in cœlo? Translata uidelicet de inferno patriarcharū & prophetarū ecclesia, electorumq; omniū quicumq; fuerunt à iusto Abel usq; ad ultimū qui tunc migravit à seculo, collocata erat in cœlo, fruebatur paradiso, faciemq; dei uidebat pariete inimicitiarū dissoluto. Sed & ipsa quæ adhuc exulabat siue tūc exulat per corpus in mundo ecclesia, siue illius ecclesiæ pars, iam per conuersationē & per cœlestiū amorē posita erat in cœlo. Supra sedem sedens, deus & pater est: nam persona filij agnus est, qui, ut in sequentibus narratur, librū accepit de dextra sedentis. Nec uero in habitu sedentis, id est, regnantis dei patris, deest honor & gloria filij, quippe qui sedē illā festu ro per humanitatē suam parauit uni deo, patri & filio & spiritui sancto. Parauit enim, & usq; in finem parare siue acquirere non desinit regnū deo & patri, cuius uidelicet acquisitionis sum mum atq; extremū erit dies iudicij, in quo filius in forma hominis omnibus apparebit sedens in sede maiestatis. Vnde Apostolus dicit: Deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri. Cum, inquit, regnū deo & patri tradiderit, id est, cū credētes ad contemplationē dei & patris perduxerit. Et q̃ sedebat similis erat aspectui lapidis Iaspidis & sardij. Iaspis aquatici, Sardius ignei coloris est. Qui ergo sedebat similis erat aspectui Iaspidis & Sardij, quia uidelicet deus iudicij dñs, & olim mundū per aquā iudicauit, idemq; tandē per ignē iudicabit. Proinde coloribus illis, uidelicet aquatico & igneo dicitur esse similis, quia nimis & ex iudicio qd factum est per aquā & ex iudicio qd faciendū est per ignē, deus qui nobis in sua substantia est inuisibilis, cognoscit q̃ fortis atq; zelotes sit. Inter utrūq; iudiciū misericordia processit, dñs diluuiū mundo induxit, & mundū per ignem iudicabit, poenitentia interim & remissionē peccatorum euangelizare non desinit, & accedentes per fidem à sua gratia nō repellit. Vnde cōtinuo subiungit: Et iris erat in circuitu sedis, similis uisioni Smaragdinae. Iris quippe propitiationis est signū, dicente dño ad Noë: Ponam arcū meum in nubibus cœli, & recordabor foederis

foederis mei quod pepigit tecum. Iris ergo in circuitu sedis, misericordia est cunctis eam que rentibus præparata in aduentu redemptoris, quæ usq; per circuitum mundi cum magno euāgelicæ prædicationis præconio iudicium præcurrit. Veruntamen sicut nec illud iudicium per aquam sine misericordia fuit, quæ octo animas in arca saluauit, nec illud iudiciū per ignem sine misericordia erit illis, qui propter sex misericordiæ opera quæ fecerunt, statuentur à dextris, dicente rege: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, & cætera: ita nec iste de quo nūc loquimur aduentus misericordiæ sine iudicio processit. Cum enim maxime ædificaretur misericordia per passionē Christi, nunc, inquit, iudicium est mundi. Sed & ante eiusdem passionis articulum quodam loco dicit: In iudicium ego ueni in hunc mundum, ut qui non uident, uideant; & qui uident, cæci fiant. Cum ergo & illic misericordia cum iudicio concurreret, octo animas saluauerit, unde reformaretur orbis, & in futuro iudicio misericordia necessaria sit, ut quid nunc, quando in iudicium se uenisse dicit, misericordia sic describitur ut dicatur, & iris erat in circuitu sedis, quod, ut iam dictum est, signū est propitiationis. Videlicet propter magnitudinem siue multitudinem misericordiæ, in qua nunc aduenit, quia sic iudicauit, sic fecit iudiciū mundi, ut in ipsa iudicatione tota intentione penitentia & remissionē peccatorum per suum sanguinem conderet misericors ipse & fidelis pontifex, nostramq; naturā propter peccatum marcentē & arefactam sicut scenum, ad immarcescibilem gloriæ statum resurgēdo reduceret. Vnde & cum dixisset, & iris erat in circuitu sedis, addidit, similis uisioni Smaragdine. ¶ Smaragdus quippe nimix uiriditatis est, adeo ut herbas uirentes, frondesq; ac gemmas, & omnē circa se inficiat aërem sua uiriditate repercussum. Iris ergo similis est uisioni Smaragdinae, quia misericordia hæc seniū nostrū in solidā reformabit pulchritudinē uiriditatis æternæ. ¶ Et in circuitu sedis sedilia uigintiquatuor, & super thronos uigintiquatuor seniores sedentes circumamicti uestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ. ¶ Sicut in sede regnū dei, sic in sedilibus iudicariarum sanctorum intelligimus potestatem, quia scriptum est: Iudicabunt sancti nationes. Quare autem numero uigintiquatuor ostenduntur seniores in sedilibus sedētes? Super hoc diuersa patrum expositio est. Nam alij (quorum beatus Hieronymus unus & notissimus) libros priscæ legis uigintiquatuor hic per totidem seniores figuratos intelligi uolunt. Alij nonnulli ecclesiam per geminum testamentum de patriarchis & apostolis generatam, in eisdem senioribus intelligunt, aut certe illos qui perfectionem operis, quæ senario numero commendatur, clara euangelij prædicatione consummant. Nam quater senio uigintiquatuor faciunt. Nos autem & hunc & illum sensum non inutilem approbantes, nihi lominus tamē de maiestate scripturarum certum aliquid proferre conemur. Sedes illa in cælo posita, quam, ut iam dictum est, intelligimus regnū dei, cuius in circuitu erant hæc sedilia, extunc poni cœpta est, ex quo regnū Israëliti populi Dauid, Christi secūdam carnem pater obtinuit. Ille em in typum eiusdem Christi futuri filij sui regnauit in populo dei. Et sicut futurum erat, ut destructo peccati regno, regnaret ille iustitiæ rex, manu fortis & desiderabilis, sic factum est, ut abiecto regno Saul, quem propter superbiam deus proiecit, regnaret Dauid quia si tenerrimus ligni uermiculus, humilis in oculis suis, quatenus recto ordine supernæ dignationis prior filio suo sederet rex pater in populo dei. Nam ut non dubitemus ita esse, quod sci licet illius patris & huius filij una sedes sit, occurrit autoritas euangelica, cum ad Mariam Gabriel archangelus dicit: Et dabit illi dominus deus sedem Dauid patris sui, & regnauit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. ¶ Si ergo sedem illam in cælo positam dilatato sensu intueamur in qua sedit Dauid, & post eum hic filius eius, statim apparet quæ sint sedilia uigintiquatuor in circuitu eius, uel qui seniores uigintiquatuor, et quomodo in circuitu eius. Nam post filium, cui dominus deus sedit sedem Dauid patris sui, successerūt duodecim iudices, & ante patrē illum, qui primus in illa sede sedit, electione dei, præfuerunt populo dei duodecim iudices. Primus Othoniel, filius Cenez, frater Caleb: secundus Aioth, filius Gera filij Iemini: tertius Sangar, filius Anath: quartus Barach, filius Abinoem de Cedus Neptalim: quintus Gedeon, filius Ioas: sextus Iair Galaadites: septimus Iephth Galaadites: octauus Abesan de Bethleem: nonus Ahialon Zabulonites: decimus Abdom filius Hellel Pharaotonites: undecimus Samson: duodecimus Samuel. Isti sedem illam, sedem uel regnum Dauid tempore præcedentes, quasi ab anteriori parte sedem in cælo positā circumfledunt. Alij uero iudices, duodecim uidelicet apostoli, quibus dictum est, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël, filio Dauid temporaliter succedētes, circū sedem illam quasi à parte posteriori, sedēt. Sunt ergo in circuitu sedis sedilia XXIII. & super thronos XXIII. seniores. ¶ Et recte seniores dicti sunt: quia uidelicet per maturitatē fidei sue populū dei iuueni liter lasciuierem coercuerunt. Nam de illis anterioribus scriptum est. Suscitauitq; dominus iudices qui liberarent eos de uastantium manibus: sed nec illos audire uoluerunt, fornicantes cum dñs alienis, & adorantes eos. Et subinde. Cumq; dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectabatur misericordia, & audiebat afflictiorū gemitus: & liberabat eos de cæde uastantium.

Nō est iudiciū dei sine misericordia.
Matth. 25
Iohan. 12
Iohan. 9

Smaragdus
nimix uiriditatis.

xxiii. sedilia seniores.
Sapient. 3
1. Cor. 6

Allegoria
de regno
Dauid &
Saul.

1. Reg. 15
2. Reg. 23

Lucæ 1

xxiii. seniores, sunt
xii. iudices
& xii. apostoli.
Iudic. 3

Matth. 19

Cur dicunt
seniores.
Iudic. 2

rium. Postq̄ autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo maiora faciebant q̄ fecerant patres eorū, sequentes deos alienos, & seruientes eis, & adorantes eos. Vere ergo seniores fuerunt & sunt, quorū uenerabilis senectus nō diuturna, neq; numero annorū, sed canis sensibus interioris hominis computata, iuuenilis populi fornicationes corrigebat, deumq; ut audiret afflictorum gemitus, sapienti interpellatione ad misericordiam flecebat. Iccirco uestimentis albis, id est, iucunditate æterna circumamicti sunt. ¶ Et coronæ aureæ in capitibus eorū, quia uidelicet coronæ eius participes sunt, cuius & nomen hæreditauerunt, & officio functi sunt.

Sapient. 4. **Iudic. 3.** **Apostoli q̄- que recte le- niores dici- tur.** **Marci ult.** **Iacobi 1.** **1. Cor. 13.** **Iohan. 16.** **Actoꝝ 2.** **Mare, ba- ptism⁹ chrii est.** **Exodi 12.** **1. Cor. 10.** **Iohan. 19.** **Matth. ult.** **Mare uitreū cōtra fictos** **Actoꝝ 8.** **Sapient. 1.**

Dicti sunt enim saluatores quia populum dei ne periret saluauerunt. Exempli gratia. Et clamauerunt filij Israël ad dominum, qui suscitauit eis saluatorem, Othoniel uidelicet filium Cenez. Aureæ coronæ pretiosam significant retributionem gloriæ sempiternæ. ¶ Porro de iudicibus posterioribus, id est de apostolis Christi, notum est quā uere seniores, id est, sapientes fuerint & sint: & quam uerē uestimentis albis circumamicti sunt, & coronas aureas in capitibus acceperunt: quia uicerunt mundū, superauerunt diabolu, liberauerunt captiuū mortis populū, & sempiternæ uitę per Chri gratiā adquisierūt. Sequitur: L. de throno procedebāt fulgura, & uoces, & tonitrua. ¶ Postq̄ seniores nostri uel sedilia eorū disposita sunt circa thronum, fulgura, & uoces, & tonitrua procedunt, quia postquam apostoli iudices orbis constituti, officium prædicandi acceperunt, fulgura miraculorum, uoces prædicationum, & tonitrua comminationum de futuro iudicio atq; gehennalibus malorū pcenis dare non desierunt. Hoc est quod Marcus ait: Illi autem profecti prædicauerunt ubiq; domino cooperante & sermone confirmante, sequentibus signis. Hæc omnia, fulgura scilicet, uoces ac tonitrua, de throno procedunt ab eo qui sedet super thronum. Neq; enim fulgurare, uoces dare, & tonitrua facere à semetipsis habuerunt, sed desursum acceperunt. Etenim omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. ¶ Et septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus dei. ¶ Ante thronum septem spiritus dei sunt, Ipsi enim illuminant sapienter regnum dei, ecclesiam dei. Illic quidem, id est, in illa gloria cœlesti sic illuminant, ut facie ad faciem uideant claritatem dei, hic autē ubi ex parte peregrinatur adhuc in ecclesia, sic eam illuminant, ut nondum quidem perfecte, sed quasi per speculum & in ænigmate uideat, & quod satis sit ad declinandos errores, cognoscat ueritatem dei iuxta promissum dicētis: Cum autē uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnē ueritatē. Ex quo enim is qui hæc in passione sua loquebatur resurrexit, & in cœlū ascendit, ex eo lampadum istarum splendor mundo latius emicuit. Lucent autē septem lampades istæ ex uno canelabro, septem spiritus isti ex uno eodemq; Christo, & lumen eorū quinquagesimo die post resurrectionem eius super discipulos eius in linguis igneis apparuit. Prima lampas spiritus sapientię est. Secunda, spiritus intellectus, & deinde per ordinē cæteri spiritus, sicut in propheta dispositi leguntur, super unum florē requiescentes, hoc loco lampades dicuntur iuxta prophetam alium, super unum candelabru lucentes. ¶ Et in cōspectu sedis tanq̄ mare uitreum, simile crysallo. ¶ Ad quid mare in cōspectu sedis? Ad hoc uidelicet, ut qui uult ascendere in illam sedem dei, introire in illud regnum dei, ingrediatur licet trāseat hic mare, & illuminetur splendido prædictarum lampadarū lumine. Christi nanq; baptismus mare dicitur, uidelicet pro similitudine notissima maris Rubri, per quod populus dei ab Aegyptiaca seruitute liberatus, immolato agno transiuit, submerso Pharaone cum curribus & equis uel equitibus suis.

¶ Mare ergo in cōspectu erat sedis, quia baptismi sacramētum in ipsa conditum est positione sedis, dum per mortem Christi pararetur regnum dei, quando lanceato latere eius, exiuit sanguis & aqua. Ex eo nanq; origo baptismi, mox ab eodem resurgente, data est regula baptizandi. Ait enim: Euntes docete omnes gentes, baptizantes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ibi, scilicet in cōspectu sedis, mare, & ibi lampades, quia nimirū ubi Christus passus est, ut foras misso mundi principe, deus regnaret, ibi & extūc baptismus, & ibi peccatorum remissio atq; gratiarum spiritus sancti diuisiones. Erat autem mare hoc uitreum, quia uidelicet baptismus purum est ac lucidum, puram ac simplicem exigens confessionem peccatorum, & ut qui accedit, non aliud corde credat, & aliud confiteatur, sicut uitrum non aliud cōtinet intus quàm quod foris perspicitur, non aliud foris simulat q̄ quod continet intus. Et si homines latet quemadmodū latuit Simon ille Magus, spiritum sanctum, cuius lumine mare hoc uitreū translucet, latere nō potest. Vnde scriptū est: Sanctus enī spiritus disciplinæ effugiet fictū, & nō liberabit maledictū à labijs suis, quoniā renum illius testis est deus, & cor eius scrutator est uerus, & linguæ illius auditor. Et ostendens quod nullus eum cōfessione duplici fallere possit, cum præmisisset quoniā spiritus dñi repleuit orbem terrarū, ita breuiter enuntiauit, & hoc quod cōtinet omnia scientiā habet uocis. Quomodo enī uocē profitētis nesciat, uel uocē dñi dicare nō possit, qui etiā cordis uerus est testis: Igitur qui accedit, fictus accedere caueat, quia mare uitreū est, & totū qd illic agitur uel dicit, spiritui sancto perspicuū est. Porro uitru sicut lucidum, ita & fragile est. Nunquid hoc mare ut uitreum, ita & fragile semper erit? Non utiq; Sequi-

Sequitur enim: Simile crystallo. Ergo mare hic prius quidem ut lucidum, ita est & fragile, sed post ut lucidum, ita & solidum. Denique confessores lucidi aqua & spiritu sancto renati, nunc qui dem fragiles sunt corpore mortali, sed post in illa resurrectionis gloria solidi erunt, anima beata & corpore incorruptibili. Nam hoc est quod Apostolus ait: Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit propter iustificationem. Mortuum est dixit, pro eo ut diceret, certissime moriturum est propter peccatum, licet in baptismo sit deletum. Nam in anima quidem per baptismum reuiuiscimus a morte qua mortuus est Adam, eodem die quo uetitu comedit, unde & dicit: Spiritus uero uiuit propter iustificationem, sed corpore nihilominus morimur, morte quam deus posuit, dicendo homini, quia puluis es, & in puluere reuerteris, & emittendo illum ne sumeret etiam de ligno uitae, & sic in anima mortuus, corpore uiueret in aeternum, quod esset infelicissimum. Cum ergo spiritus uiuat propter iustificationem, corpus tamen adhuc mortuum, id est, certissime moriturum est propter peccatum. Ecce tanquam mare uitreum, quia baptizati & uiuificatae fidei lucidi sumus ut uitrum, & mortalitate corporis fragiles sumus ut uitrum. Sequitur autem Apostolus: Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in nobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, conuiuificabit & mortalia corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Ecce quod dixit, simile crystallo: Crystallos namque lapis est, ex aqua per glaciem in soliditate lapideam transmutata, & corpus Christi pro conditione fragili atque mortali erat aqua, nunc autem per gloriam resurrectionis solidatum est soliditate aeterna. Lucet nunc diuinitas in corpore illo, sicut sol in uitro, perijt mortalitas in corpore illo, sicut aquae mobilitas uel fluxus a crystallo. Porro ad eiusdem Christi similitudinem, resurrecturos atque immolandos, id est, impassibiles nos fore speramus. Erit ergo mare uitreum quidem, sed simile crystallo. Et in medio sedis & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro. Et animal primum, simile leoni, & secundum animal, simile uitulo, & tertium animal, habens faciem quasi hominis, & quartum animal, simile aquilae uolanti. Haec animalia facie & nomine iam dudum sanctae ecclesiae percognita sunt, quod sint figurae quatuor euangelistarum. Verum secundum ordinem litterae prius quaerendum est, qualiter haec animalia & in medio sedis & in circuitu sedis esse dicantur, cum uiginti quatuor seniores, qui utique numero plures sunt, in circuitu & non etiam in medio sedis esse supradicti sint. Quod ut certius inueniri possit, illud quoque primum scire oportet, quia iuxta Ezechielē haec animalia & quatuor sunt, & unum. Sic enim ille cum in prima uisione dixisset, ex medio eorum similitudo quatuor animalium, & cetera. Dicit in uisione altera: Ipsum est animal quod uideram iuxta fluuium Chobar. Cumque ambularent Cherubin, ibant pariter & rotae iuxta ea. Ac deinceps: Ipsum est animal quod uidi subter deum Israel iuxta fluuium Chobar: Et intellexi quia Cherubin essent quatuor per quatuor uultus uni, & quatuor alae uni, & similitudo manus hominis sub alis eorum, & similitudo uultuum eorum ipsi uultus quos uideram iuxta fluuium Chobar. Ipse quoque paululum aperit quomodo quatuor animalia & unum animal sit, cum dicit: Quatuor facies uni erant, & quatuor pennae uni. ¶ Primo itaque dicimus, quia animal unum, unus est Christus, quatuor autem animalia, uel quatuor unius facies, quatuor sunt principalia Christi sacramenta, quae Christiano ignorare non liceat, quorum primum est incarnatio: secundum, passio: tertium, resurrectio: quartum, ascensio. Has qui per facies non agnoscere, haec sacramenta nescire Christiano non licet, imò & quotidiana confessione ad illa respicere oportet, sicut in symbolo nobis apostolica traditio proposuit. Praemisso namque credo in deum patrem omnipotentem creatorem coeli & terrae, & in Iesum Christum filium eius unicum dominum nostrum, sequuntur quatuor haec distincta, sic: Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine. Hoc est primum sacramentum, uel facies prima. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, descendit ad inferna: haec est facies secunda. Tertia die resurrexit a mortuis: haec est facies tertia. Ascendit in coelum, sedet ad dexteram dei patris omnipotentis, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos: haec est facies quarta. ¶ Est autem incarnationis mysterium facies hominis, quia nimirum uerus deus uere est incarnatus, & ueram ex utero uirginis sine peccato naturam hominis assumpsit. ¶ Passionis uero sacramentum, facies est uituli: quia uidelicet uitulus qui pro peccato immolabatur ex praecepto legis, passionem significabat redemptoris, qui immolandus erat pro peccatis nostris. Et alia quidem animalia offerebantur, agnus, uel ouis, & hircus, columba & turtur: sed eorum praeceptum animal erat uitulus: is maxime, cuius, quia pro peccato erat sacerdotis siue multitudinis, corpus extra castra cremabatur. De cuius rei mysterio ait Apostolus: Propter quod & Iesus ut sanctificaret per semetipsum populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, improprium portantes. ¶ Porro uictoriosa resurrectio eius, facies leonis est. Hinc enim praescius patriarcha Iacob dixerat: Catulus leonis Iuda, ad praedam filii mei ascēdisti: Requiesces ac cubuisti ut leo, & quasi leona: Quis suscitabit eum? ¶ Tandem ascensionis sublimitas, facies est aquilae, quam prospiciens beatus Iob, dicit de perfidia Iudaici populi: Semitam ignorauit auis.

Simile crystallo, quia non fragile ut uitrum. Roma. 8

Gene. 8

Roma. 8

Quatuor animalia in medio sedis, sunt IIII. euangelistae. Ezech. 1

Ezech. 10

Quatuor animalia aut quatuor facies unius, sunt quatuor Christi sacramenta.

Incarnatio Passio.

Leuit. 4
Heb. 13
Resurrectio.
Gene. 49
Ascensio.
Iob. 28

Luce 1

In circuitu
sedis, qua-
tuor euan-
gelia & qn
libri Mo-
fi.

Gene. 49

Exodi 12

Leuit. 4

Deut. 18

Deut. 32

Aliū ordi-
nē quatuor
animaliū
habet Iohā-
nes, alium
Ezechiel.Lucas ut ui-
tulus.

Lucæ 1

Lucæ 3

Genealo-
gia Chriſte
cundū Lu-
cā per ado-
ptiuos.

* Adoptiuū

Lucæ 15

Lucæ 22

Lucæ 23

Lucæ 24
Iohānes ut
aquila.

Iohan. 1

Nunc iam dicendum est, quomodo hæc animalia siue unius animalis quatuor facies, & in me-
dio sedis, & in circuitu sedis sint. ¶ Mediū sedis, quā supra iam diximus esse regnū dei, coeptū
in David, completū autē in Christo, cui dñs deus sedē dedit eiusdē David patris sui plenitudinē
temporis intelligimus, in qua Christus iam dicta incarnationis, passionis, resurrectionis & ascē-
sionis suæ mysteria celebravit. ¶ Porro circuitū eiusdē sedis hinc quatuor volumina euange-
lij, inde quinque accepimus libros Mosi. Namque & in illo medio, & in isto circuitu sedis, mira-
biliter cernimus apparere facies istas, faciem leonis, faciem vituli, faciem hominis, & faciem
aquilæ uolantis. Denique in Pentateucho Mosi hoc ordine facies istæ dispositæ sunt. Cæterū
in quatuor euangeliorum libris non idem obseruandum est, præsertim cū in processu eiusdem
dñi prima sit facies hominis, id est, mysteriū incarnationis. Notandū uero quod nō solum quatuor
uerumetiam quinque facies in hac Apocalypsi cōspiciuntur, cum post istas, leonis, hominis, uitu-
li, atque aquilæ uolantis facies, agnus quoque stat in medio, librū aperies, & soluens signacula eius,
¶ Singulæ de singulis libris Mosi hoc ordine susceptæ cōprobantur. Primū in Genesi faciem
leonis habemus, cū Iacob Patriarcha benedicēs loquitur: Catulus leonis Iuda, ad prædā fili mi
ascēdisti, &c. ut supra. Deinde in Exodo, agnus quartadecima die primi mensis ad uesperā in
cūctis domibus filiorum Israël, in typū eiusdē redēptoris nostri, immolatus, comedit. Deinde in
Leuitico, uitulus pro peccato sacerdotis siue multitudinis immolari, & corpus eius extra ca-
stra cremari iubet. Vnde quia unius eiusdēque dñicæ passionis sacramentū per agnū & per uitu-
lum figurat, recte pro duabus una facies uituli, quæ maior est tam apud istū quā apud prophetā
Ezechielem, in numero habet. Tertia ergo facies hominis de libro Deuteronomij suscipitur, cum
Moses ex ore dñi loquitur ad populū: Prophetā de gente tua, & ex fratribus tuis sicut me su-
scitabit tibi dñs deus tuus, ut petisti in monte Oreb, quādo concio cōgregata est, atque dixisti
Ultra nō audiam uocem dñi dei, & ignē hunc maximū amplius non uidebo, ne moriar. Et ait
dominus mihi: Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, sicut
me, &c. His namque uerbis cum dicit, de gente tua, & de fratribus tuis, & addit, sicut me, ue-
rus homo promittitur Christus, in ueritate naturæ humanæ. Quartam deinde faciem aquilæ
uolantis, in cantico Deuteronomij præscriptam inuenimus, ubi Moyses ita loquitur: Sicut a-
quila prouocans ad uolandum pullos suos, & super eos uolitans, expandit alas suas & assump-
psit eos, atque portauit in humeris suis. ¶ Et hic quidem Iohannes secundū ordinem illius scri-
pturæ ueteris, primam ponit faciem leonis, propheta uero Ezechiel secundum ordinem rei
gerendæ quam præuidebat, primam posuit faciē hominis. Nam in euangelio Christus prius
homo est, per naturam: deinde uitulus, per passionem: deinde leo, per resurrectionem: deinde
aquila uolans, per ascensionem. ¶ Euangelistarum uero, prout modus sermonis, qui ab uno-
quoque conscriptus est, conducere uidetur, alius hominis, alius leonis, alius uituli, alius aquilæ
uolantis habere faciē dicitur, & tam in ista quā in illa prophetica istorum animalium ui-
sione prædicari meretur. Et de Luca quidem & Iohanne omnium una est sententia, quod il-
le, scilicet Lucas, uitulus hic autem, scilicet Iohannes, aquilæ uolantis facie merito figuretur.
De Matthæo autem & Marco diuersa sententia est: Alijs, quorum beatus Hieronymus unus
& præcipuus est: Matthæum in homine, & Marcum in leone: alijs, quorum beatus Augusti-
nus maximus uel notissimus est, Matthæum in leone & Marcum suscipientibus in homine.
¶ Lucas namque tam in principio quā in fine sermonis, circa templum uel sacerdotium uer-
satur. Apud illum sanctus sanctorum qualiter unctus, id est, de spiritu sancto fuerit conce-
ptus, fidei narratione refertur, itemque ad Iordanem, ubi spiritus sanctus super eundem ue-
rum sacerdotem in columbæ specie descendit. ¶ Hic euangelista tanquam sacerdotem in ex-
piandis peccatis assignans, non descendendo, sed ascendendo generationes eius enarrat, ascē-
densque transit ad Abraham, & peruenit ad deum cui mundari atque expiari re cōciliamur per
eiusdem Christi sacerdotium. Vnde & principium & finem eiusdem quam digessit genealo-
giæ adoptiuis patribus, siue filijs præscribit, dicēdo in initio: Iesus, ut putabatur, erat filius Ioseph,
qui fuit Heli, in fine autem de Adam, qui fuit dei. Nam neque Ioseph Iesum, neque Heli
Ioseph genuit, sed *optium habuit, neque deus Adam genuit, sed plasmavit. Nimirum quia
sacerdotalem domini personam suscepit texendam, recte sic processit, quia sacerdotis geni-
tura, qua nos Christus regenerat, tota adoptiua est, & non ex carne, sed ex spiritu ac pietate
descendit. ¶ Apud hunc & pro reuertendo filio prodigo uitulus saginatus occiditur, & fere
omnes parabolæ clementiam resonant: & pius sacerdos factus in agonia, prolixius cum sudo-
re sanguineo orat, & in fine suo latronem poenitentem suscipit, hodie, inquit, mecum eris in
paradiso. Itaque tota serie faciem uituli possidet, sacerdotem & sacrificiū nostrum attentius in-
tuens, & post resurrectionem eius scribens, ex ore ipsius oportere in nomine eius prædicari in
omnes gentes remissionem peccatorum. Iohannes sublimi intellectu ultra omnē creaturā uo-
lans, & apertos mentis oculos æterni solis inficiens radio, dicere uel scribere meruit: In princi-
pio erat uerbum, & uerbum erat apud deū, & deus erat uerbum: hoc erat in principio apud deum,
& ita

& ita per omnem sermonis sui textū altissime procedens, diuinitatis Christi tota intēione firmavit testimonium. Apud istum sicut aquila prouocās ad uolandū pullos suos, & super eos uoluitans, expādit alas suas & assumpsit eos, atq; portauit in humeris suis: quādo, sicut hic ait, uerbū caro factū est, & habitauit in nobis: & conloquens paruulis ad intelligendā suę uel paternę maiestatis gloriā, sublimiter excitauit: quod nimis est aquilę pullos ad uolandā prouocari: monstrauit q; illis opus esse in humeris portari: exēpli gratia, dicēdo sic: Si ergo uideritis filiū hominis ascendente supra ubi erat prius. Et alibi: Et nemo ascendit in cœlū, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Ergo si nemo ascēdit nisi q; descendit: uerū est, quia omnes qui illic sunt uel erūt, ipse tanq; aquila portauit in humeris suis. Itaq; in facie aquilę Iohannes eminet, & de isto quoq; cōcorditer apud omnes una sentētia est. Porro de Matthæo & Marco diuersa, ut iam dictū est, patrū est sententia. Nā beatus Augustinus iuxta ordinem libri istius, Matthæum dicit in leone intelligi, qui regię dignitatis in Christo profapiā narrat: quia uicit leo de tribu Iudæ: Catulus enim leonis Iudæ: & in quo ut rex à rege timetur à Magis adoratur, ubi etiam rex seruis rationē ponit, rex nuptias filio facit, & ad ultimū rex segregat oues ab hœdis. Veruntamen plures in ea sententia concordant: quia hic ascribitur facies hominis. Nec frustra: Nam & si pro quadam similitudine regię maiestatis, de qua sæpius scribit, leonis regis bestiarum faciem recte imitari uidetur: considerandum tamen est, quia sæpius hominem quam regem scribit, & ferē nusquam regem sine homine ponit. Ait enim: Simile est regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio suo. Non ait tantum regi, sed homini regi. Sed & ubi segregat oues ab hœdis rex, & dicit stantibus à dextris, uenite benedicti patris mei, signāter exprimitur facies filij hominis. Ait enim: Cum uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suę. Aliās autem & in parabolis, ubi de nomine regis tacetur, homo scribitur. Exempli gratia: Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios. Et: Homo quidam peregre proficiscens uocauit seruos suos. Præter hæc & in uisione prophetica ubi rex iste regnaturus Danieli præmonstratur, uenerabiliter facies hominis præscribitur, hoc modo: Aspiciebam ergo in uisione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & usq; in conspectu eius obrulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem & regnum, & omnis populus, tribus ac linguę, ipsi serui ent. Itaq; in Matthæo quāq; per similitudinem regię potestatis, facies leonis regis bestiarum recte possit intelligi, nihilominus pro ipso nomine hominis quem & regi coniungit, & sine regis nomine frequentius ponit, congrue satis intelligitur facies hominis, maxime quia sic incipit: Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham, quia illorum Christus Iesus secundum carnem filius uel semen est. ¶ Marcus iccirco uidetur habere faciē leonis, quia quasi cum rugitu terribili, id est, prædicatione pœnitentię, suum euangelium incipit, & in iudiciij siue condemnationis cōminatione finit. Incipit enim à prædicatione Iohānis, dicendo sic: Initium euangelij Iesu Christi filij dei, sicut scriptum est in Esaia propheta: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, parate uiam dñi, rectas facite semitas eius. Fuit Iohānes in deserto baptizās & prædicās baptismū pœnitentię, &c. In fine quoq; dicit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui uero nō crediderit, condemnabitur. Ergo quia tam in principio q; in fine terrorem peccatoribus incutit, recte pro intentione sua terrificam habere faciē leonis intelligitur, cuius rugitum, id est, supremum iudicium nullus impœnitens effugere poterit. Sed & erga discipulos suos ipse doctus plus aliquid de seueritate magistri apud hunc euangelistam ostēdit. Exempli gratia. Quid, inquit, cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis neq; intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor uestrum: Oculos habentes non uidetis, & aures habentes, non auditis? Item cum dixisset eis quomodo filius hominis tradet in manus hominū & occidēt eum, & occisus tertia die resurget, at illi, inquit, ignorabant uerbum, & timebant eum interrogare. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in uia tractabatis? At illi tacebant. Et isti quidē quia quatuor prædictas unius animalis facies, id est, quatuor unius Christi sacramenta scribendo quoque intuitu sunt, quandam exinde singuli similitudinem insignius ducere meruerunt. ¶ Alij uero quicunque in ecclesia Christi bene præsunt, cuilibet earundem facierum, quantum lumcunque similes sunt. Nam ille prudenter in exterioribus administrando, homo est, alius cœlestia sublimiter contemplando, aquila est: alius seueritatem magistri digne exercendo, & uirga disciplinę bene utendo, leo est: alius per spiritum mansuetudinis infirmioribus compatiendo, uitulusest. Qui autem omnium istarum uirtutum particeps est, & secundum omnia hæc pro tempore & resemetipsum conformare & aptare potest, ille uere utilis est in domo dei, & illi cum Apostolo dicere licet: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. ¶ Hęc animalia plena, inquit, oculis ante & retro. In euangelio Christus lux mundi, quem qui sequitur non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitę, loquitur Iudæis: Et si ego testimonium perhi-

Deut. 32

Iohan. 6
Iohan. 3Matthæus,
ut leo secundum Augustinum.
Matth. 1
Supra 1
Gene. 49
Matth. 2
Matth. 18
Matth. 22
Matth. 25

Matth. 10

Daniel. 7

Marcus ut leo.
Marci 1
Malach. 3
Esaia. 40
Marci. ult.

Marci 8

Marci 9

Quo prelati ecclesiarum his quatuor animalibus assimulantur.

1. Cor. 4

Iohan. 8

Qui hoies
habēt ocu-
los ante &
retro per al-
legoriam.

Chrs ocu-
lis plen⁹ an-
te & retro.
In cōceptio-
ne.

Iohan. 15
In passiōe.
Esaia. 53

Ibidem.
In resurre-
ctione.
Psal. 21
Psal. 3
In ascēsiōe.

Chrs an-
oportet eē
oculis ple-
nos ante &
retro.

Psal. 53

Roma. 8
1. Petri 5
Matth. 9
Matthæus.
Petrus.

Alij sancti
oculis ple-
ni.

2. Cor. 10

Sex alæ, p-
fecta ueri-
tas scriptu-
ræ sacræ.

Sex alæ, itē
sex opa mi-
sericordiæ.

Matth. 23

perhibeo de me ipso, uerum est testimoniū meum, quia scio unde uenio & quo uado. Vos autem nescitis, unde uenio, aut quo uado. ¶ Nimirum istud quoque recte poterat dicere illis, & quibusque similibus illorum recte potest dici, uos autem nescitis unde uenitis, aut quo itis. Hoc denique homines infideles animalia cæca atque immunda differunt ab hominibus pijs animalibus luminosis atque mundis, quod illi nec attendere uolunt, isti autem sciunt & diligenter attendunt, unde ueniant aut quo uadant, ac perinde animalia ante & retro oculis plena sunt. Primum de Christo, quod animal & unum est, & quatuor, ut supra iam dictum est, habet facies, id est, quatuor sacramenta principalia, scilicet incarnationem, passionem, resurrectionem, & ascensionem: de quibus uel per quæ nobis agnoscendus est. ¶ De Christo, inquam, certum tenet catholica fides, quia per singula horum ante & retro oculis plenus est, quia per singula horum scit unde uenit & quo uadit. Dum de spiritu sancto cōcipitur ex utero uirginis, scit quia à deo patre exit, & in mundum uenit. Nobis namque retro erat uel est, quod à patre exiuit, imò quod in principio erat uerbum, deus apud deum, & inde huc uenit, ante autem, quod in hunc mundum ueniens uisibilis apparuit, quod uerbum caro factum habitauit in nobis. ¶ Item dum sicut ouis ad occisionem dācitur, nihilominus ante & retro oculis plenus est, sciens unde uenit & quo uadit. Scit enim quia natus de utero uirginis, peccatum neque originale contraxit, neque actuale admisit, sicque de spiritu sancto cōceptus nouus homo uenit & uadit, ad portandas iniquitates omnium nostrum, præuidens, quia iuxta prophetā, si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longeuum, & uoluntas domini in manu eius dirigitur. ¶ Item dum resurgit à mortuis, similiter ante & retro oculis plenus est: sciens, quia de extrema uilitate uenit, ubi minora tus est ab angelis, imò tanquam uermis & homo conculcari potuit, & quia uadit & ascēdit, ut gloria & honore coronatus cōstituat super opera manuum patris, & omnia pedibus eius subiecta sint. ¶ Item dum ascēdit in cælum feliciter oculis ante & retro plenus est: sciens, quia de iudicio iudicatus ab hominibus uenit, & quia ad iudiciū omnes homines iudicaturus uadit. In Christo igitur, quatuor animalia ante & retro oculis plena sunt, quia in singulis eorum dicere potest, scio unde ueni & quo uado, ac perinde testimoniū meū uerum est. ¶ Porro tam eūangelistis iam dictis, quam cunctis imitatoribus eiusdem Christi magno studio semper cautum est, ut & ipsi pro modulo suo similiter animalia sint ante & retro plena oculis, id est, scient unde ueniant & quo uadant. Scire namque unde ueniant, multum ualet illis ad profundæ humilitatis custodiam, scire autem quo uadant, proficit illis ad fortitudinem suam legitime custodiendam, iuxta illud Psalmistæ: Fortitudinem meam ad te custodiam. Vnde enim ueniunt, & quo uadunt? De nihilo ueniunt, quia de nihilo creati sunt, & hoc oculis retro aspiciunt, uadunt autem ad reuelationem gloriæ filiorum dei, & istud oculis ante se prospiciunt. Item de peccatis & uitijs ueniunt, & ad uirtutum uictorias uadunt. Exempli gratia: Matthæus de theloneo uenit, ubi illum Iesus sedentem uidit, & scribendo euangelium siue librum generationis Christi, uadit ad thronum istum dare gloriam & honorem, & benedictionem cum animalibus cæteris sedenti super thronum, uiuenti in secula seculorum. Retro plenus est oculis, humili cōscientia recogitans quis uel qualis fuerit, ante plenus est oculis, cum simplici gratiarum actione recognoscens quid acceperit, & qualis factus sit. Sic & cæteri sancti animalia dei sunt, ante & retro plena oculis sunt, sciendo unde uenerint uel unde facti sint, & quo uadant, uel ad quid facti sint: sciendo etiam quales per meritum fuerint, & quales per gratiam facti sint: itemque pernitentiam gerendo de malis præteritis, cauendo de futuris. Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas. In uno Christo primum hoc ita cōsiderandum est, quia singula horum quæ prædicta sunt, scilicet siue incarnatio, siue passio, siue resurrectio, siue ascensio, singula, inquam, horum senas habent alas, quia singula hæc in nouo homine plena & uera operata est antiqua diuinitas, uerbi æterni sempiterna deitas, quæ sex diebus condidit omnia. In eo namque & dum incarnatur siue nascitur, & dum patitur, & que & dum resurgit, in cælum ascēdit, uera & perfecta diuinitas inhabitat, & æque hæc omnia siue singula ita senas habent alas, ut omnem sensum extollentem se aduersus scientiam dei, perfectio scripturæ illorum sublimiter euadat, nec teneri aut illaqueari captiosis uanæ philosophiæ sermunculis formidat. Neque enim per terram repit, sed perfecta ueritate cælum tenens, terram despicit. ¶ Perfectione eius ueritatis senarius alarum numerus sua nobis perfectione innuit. Hic namque numerus perfectorum numerorum primus est, quia uidelicet primus constat ex suis partibus. Habet enim mediam partem, id est, tria: secundam, id est, duo: tertiam, id est, unum. Hæc autem scilicet tria, duo & unum, sex perficiunt. Sex ergo alas habent singula, id est, perfecta est in singulis salutaris doctrinæ ueritas. Sed & cæteros quoque, etiam qui studium siue ministerium doctrinæ aut scripturæ non habent, ut auolare de angustia, & fugere possint à uentura ira, senas oportet habere alas, id est, sex misericordiæ opera, quæ is qui sedet super thronum, stantibus à dextris ita enumerat: Esuriui & dedistis mihi māducare: Sitiui, & dedistis mihi potum: Hospes eram, & collegistis me: Nudus, & cooperuistis me: Infirmus fui, & uisitastis me: In carcere eram, &

uenisti

uenistis ad me. Sequitur: *¶* Et in circuitu & intus plena sunt oculis. *¶* Per circuitum actiua, per intus, contemplatiua uita recte intelligitur. Qui enim actiua uitae operibus deferuit, per multa circuit, testate domino cum dicit: Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. Qui autem contemplatiua tenet, meditando in lege domini, intus est, intus quiescit, intus cum Maria sedet ad pedes dñi. Igitur animalia hæc, & in circuitu, & intus plena sunt oculis: quia prædicatores euangelij siue quicq; prælati, si legitime præ sunt, tam in exteriori actione quam in interna contemplatione cauti sunt & prouidi. *¶* Et requiem non habebant die ac nocte, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui uenturus est. *¶* Ex quo sedes in coelo posita est, & dominus super illam sedet, id est, ex quo destructo peccati regno, regnum iustitiæ statutum est per passionem Christi, & in ecclesia sua dñs regnauit, requie, id est, otium nō habent hæc animalia, ter sanctum dominū conclamantia, qui sanctam trinitatē toto mundo prædicat euangelica doctrina. Huius sanctæ trinitatis gloriam uel notitiam, principaliter in Christo, prædicant illa sæpe dicta quatuor sacramenta principalia, scilicet, incarnatio, passio, resurrectio, & ascensio. Hoc ante non fiebat. Nullus enim nomen hoc prædicatione publica reuelabat. *¶* Primum animal siue prima facies, scilicet, incarnatio Christi, hæc beatam trinitatē hoc modo personat: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius dei. Altissimus siue deus, pater est: qui autem concipitur, filius dei est: & qui ad operandum uel creandū de uirgine filio siue uerbo dei, corpus humanum superuenit atq; obumbrat concipienti, spiritus sanctus est. Hæc ergo prima facies, id est, incarnatio, ter sanctū personat, sanctam trinitatē prædicat. *¶* Secunda facies, id est, passio, nihilominus eandem trinitatē commendat, sic: Ego, inquit, filius, rogabo patrē, & alium paracletū dabit uobis. Item: Paracletus autē spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. *¶* Tertia deinde facies nihilominus hoc ipsum trinitatis nomen astruit, dicente filio, qua die resurgens apparuit discipulis: Sicut misit me pater & ego mitto uos in mundū. Et cum hoc dixisset, insufflauit & dixit eis: Accipite spiritū sanctum. Et alibi: Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. *¶* Quarta demum facies, scilicet, ascensio sonorus prædicat gloriam huius beatæ trinitatis, cum iuxta prophetiā dicentis: dixit dominus dño meo sede a dextris meis, filius ascēdit in cœlū, & sedet ad dexterā dei patris: hoc præmissio cum ascenderet, ego mittam promissum patris mei in uos, & exinde decimo die promissum illud, uidelicet spiritus sanctus aduenit, & apostolorū corda repleuit, simulq; & ora eorum ad prædicandum latius aperuit. Ab istis quasi quatuor principalibus formis, quatuor euangelistæ informati, & illo sancti spiritus igne afflati, qui prædicto die super apostolos uenit, sic prædicauerunt & sic scripserunt, ut, sicut iam dictum est, alius hominis, alius uituli, alius leonis, alius imitaretur faciem aquilæ uolantis. *¶* Atq; extunc tam isti q̄ cæteri prædicatores euangelij requiem nō habuerunt die ac nocte, id est, non cessauerūt in prosperitate, non filuerūt in aduersitate, prædicando sanctæ & indiuiduæ trinitatis fidem quod est tertio dicere: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus omnipotens. *¶* Quod autem addunt, in laudis tam speciosæ consummationem dicentia hæc animalia, qui erat, & qui est, & qui uenturus est, uictoriosa aduersus omnes persequentes gratulatio est. Non enim deerant aut defuturi erant aduersarij, qui minis & terroribus, cunctisq; mortium siue pœnarū generibus cōpescere niterentur conclamationē huius prædicationis. Sed confidunt hi sancti prædicatores, quia is quem prædicant, & erat, & est, & uenturus est: Nolite, inquit, timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: siue, & post hæc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem uobis quem timeatis: Timete eum, qui postq̄ occiderit, habet potestātē mittere in gehēnam. Ita dico uobis hūc timete. Non ergo uel hi qui occiduntur timeant, uel hi qui occidunt morientibus insultent, quia is quem prædicamus in trinitate deus uerus & unus, & erat priusq̄ corpus istud fieret, imò & priusquam montes fierent aut formaretur terra, & nunc est, dando confessoribus suis stantibus ante reges & præfides os & sapientiam, cui non possint resistere & contradicere omnes ipsorum aduersarij, & cum fatigati occidendo defierint occidere, uenturus est ut iudicet causam occisionis, & tunc capillus de capite ipsorum non peribit. *¶* Et cum darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, uiuenti in secula seculorum, procidebant uiginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant uiuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es domine deus noster accipere gloriā & honorem & uirtutē, quia tu creasti omnia, & propter uoluntatem tuam erāt & creata sunt. *¶* Diuine maiestatis omnipotentis atq; bonitatis dei admirationē magnifice hæc animalia auxerūt, dando gloriā & honorem & benedictionē eidem sedenti super thronū, uiuenti in secula seculorū. Ecce hæc est admiratio illa qua longe ante attonitus in spiritu Psalmista dicebat: Domine dñs noster, q̄ admirabile est nomē tuum in uniuersa terra. Et cōtinuo quid admiraref aperiēs: quoniā, inquit, eleuata est magnificentia tua super cœlos.

Quartam

In circuitu
actiua, int^{us}
contemplati-
ua est uita.
Lucæ 10

Fides san-
ctæ trinita-
tis.

In incarna-
tione.
Lucæ 1

In passione
Iohan 14.
In resurre-
ctione.

Iohan. 20
Matth. ult.

In ascēsiōe
Psal. 109

Lucæ ult.
Actorū 2

Fiducia
martyrū
cōtra per-
sequutores.

Matth. 10
Lucæ 12

Psal. 89
Matth. 10

Vox admi-
rationis dei.

Psal. 8

Quarta istorum animalium faciem, scilicet, ascensionem domini hoc uersiculo per anticipatio-
nem declamauit. ¶ Nam postmodum quatuor facies per ordinem breuiter annotauit dicen-
do, quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam uisitauit eum. Hec enim est
facies prima, facies hominis, scilicet incarnatio uerbi dei, qua caro factum est, & filius hominis.
Minuisti eum paulominus ab angelis: Hec est secunda facies, facies uituli, scilicet, passio eius-
dem domini, in qua sic minoratus est ab angelis, ut pateretur & moreretur, cum sancti angeli
neque mortales neque passibiles sint. Vnde cum anxium duceret agonem, apparuit illi angelus
de coelo confortans eum, quasi maior minorem, id est, impassibilis patientem, non mortalis mo-
rientem. Gloria & honore coronasti eum: Hec est facies tertia, facies leonis, scilicet, resurrectio
eiusdem domini, in qua propter passionem mortis spoliato inferno uictor coronatus est glo-
ria immortalitatis, & honore incorruptionis. Et constituisti eum super opera manuum tua-
rum: Hec est facies quarta, facies aquilae uolantis, scilicet, ascensio eiusdem domini, qua illuc
caro ascendit unde carnem susceptura diuinitas descendit, & sedet a dextris dei. His dictis ite-
rum pro magnitudine rerum repetit in fine admirans & exclamans idipsum quod in exor-
dio dixerat: Domine dominus noster, quod admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Quo-
modo haec super omnia opera domini admirationem fecerunt huic prius, quam fierent in spi-
ritu preuidenti, sic uniuersae terrae haec praeter ceteris operibus domini dei cum fierent, & ex quo
facta sunt, maxime admiranda sunt praedicantibus apostolis, praedicantibus & scribentibus
quatuor earundem facierum animalibus, id est, euangelistis. Cum, inquit, darent illa animalia glo-
riam & honorem & benedictionem sedenti super thronum uiuenti in secula seculorum. ¶ Ei
qui sedet super thronum, gloriam dictis gratiosis, honorem uero damus factis officiosis. Glo-
rificamus eum, dum bonitatem eius digne & laudabiliter praedicamus: honorificamus eum,
dum corda & corpora nostra sancte uiuendo uasa honoris & habitacula munda sancto eius
spiritui praeparamus. Verum & sic glorificare & sic honorificare deum, non ex nobis habemus,
sed ex dono ipsius, quemadmodum dicit & Apostolus: Habemus thesaurum istum in uasis fi-
ctilibus, ut sublimitas sit uirtutis dei in nobis, & non ex nobis. Item: Non quod sufficientes si-
mus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. ¶ Addimus er-
go tertium, dare scilicet, benedictionem, id est, gratiarum actionem ei qui nos idoneos fecit, ut
ipsum glorificare possimus factis nostris, dicimusque cum eodem Apostolo in eadem epistola
sic: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus totius
consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. ¶ Sic fecerunt animalia haec, pri-
mitias gloriae & honoris habentia. Glorificauerunt deum praedicando sapientiae & scientiae
sermone, & ore facundo: honorificauerunt deum, non suam sed dei uoluntatem faciendo, car-
nemque suam pro honore dei cum uitij & concupiscentijs crucifigendo. Benedixerunt deum,
totum quod ad gloriam eius dicere, totum quod ad honorem eius facere poterant, non sibi sed
illi attribuendo, qui sancto spiritu misso de coelo sic docuit eos simplices & idiotas, ut scirent
& possent ad gloriam eius loqui, sic animauit eatenus infirmos, ut possent ad honorem eius non
solum uiuere, sed etiam mori. Hec tria illi dederunt sedenti super thronum, uiuenti in secula se-
culorum, magnam suae inopiae refocillationem, magnam exinde haurientes sanctae spei re-
creationem, quod dum glorificantes, honorificantes atque benedicentes deum, persecutionem
patiuntur & occiduntur, superstitem relinquunt illum sedentem super thronum, qui uiuit in
secula seculorum, qui eo ipso quod superstes est & uiuit in secula seculorum, curare potest post
ipsum de mortibus eorum, & requirere sanguinem eorum. ¶ Haec illis dantibus, procidebant,
ait, uinginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant uiuentem in secula seculorum.
Summa causa totius, pro qua sedens ille & uiuens a nobis adorari dignatur, gratia &
misericordia est, quam in Christo uel per Christum nobis est operatus. Nam adorari pro bo-
nis temporalibus non a deo gratum habet, quomodo adorabat eum carnalis ille Israel, qui in
eo quod dicebatur illi, & dabo tibi terram fluentem lac & mel, & in ceteris huiusmodi dictis
non nisi terrenas intelligebant uel attendebant promissiones. Ceterum sancti & perfecti pa-
tres, & Moyses, & quotquot erant tales spiritum dei habentes, propter futuram istam Christi
gratiam deum adorabant, & ideo adorando siue sacrificando animalia haec siue facies istas,
de quibus loquimur, sicut iam supra dictum est, figurabant. ¶ Cum ergo darent illa animalia
gloriam & honorem & benedictionem, procidebant uinginti quatuor seniores & adorabant,
quia uidelicet ubi sacramenta illa saepedicta in Christo celebrata, & per euangelicos praedico-
mundo praedicata sunt, ex eo iam in nomine eius flectitur omne genu, coelestium, terrestrium
& infernorum, & inter haec omnia illi maxime qui pro regno eius laborauerunt, quorum, ut
supra iam dictum est, & in ueteri testamento ante regnum Dauid praecipui sunt duodecim iu-
dices Israel, & in nouo testamento iam regnante Christo super sedem Dauid, duodecim apo-
stoli iudicaturi duodecim tribus Israel. ¶ Adorantes autem mittebant, inquit, coronas suas an-
te thronum, Qui in regno uel pro regno dei laborauerunt, digne in conspectu regnantis & se-
dentis

quatuor fa-
cies Christi,
ex Psal. s
Hominis.
Vituli,

Lucæ 22

Leonis.

Aquilæ.

dare gloriā
& honore
deo.

2. Cor. 4

2. Cor. 3

Dare bene-
dictionem.

2. Cor. 1

Quo illa
quatuor a-
nimalia,
hæc tria de-
derunt.

Galat. 5

Pro qua
causa rectif-
sime adora-
tur deus.

Exodi 12

Deut. 6

Adoratio ti-
ginti quatu-
or seniorum.

Philip. 2

Iudic. 3

Matth. 19

Cur mitte-
bant coro-

dentis coronati sunt. Verum isti considerantes, quia non suis meritis, sed gratia præuenientis & subsequenter misericordie, coronas assecuti sunt, & perpendentes quia is propter quem & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autor salutis eorum per passionem consummatus est, nonne ipsi suam dignitatem paruifaciunt, & totum quod meruerunt cum humili reuerentia illi attribuunt? Mittunt ergo ante thronum coronas suas, id est, quicquid uirtutis, quicquid habent dignitatis, deo cum gratiarum actione offerunt dicentes: Dignus es domine deus noster accipere gloriam & honorem & uirtutem, quia tu creasti omnia, & propter uoluntatem tuam erant & creata sunt. Comparetur dignitas quorumlibet sanctorum uel iustorum, comparentur dignitates uel merita seniorum dignitati uel operi siue merito huius antiqui dierum, dignitates uel merita illorum quid sunt? Ille enim creauit omnia, & propter uoluntatem eius erant & creata sunt, id est, nullius consilio uel merito, sed sola uoluntate eius erant & creata sunt. ¶ Creasti omnia, dixit & iterum, erant & creata sunt. Non superflue creationis uerbum repetiuit, sed duas creaturæ rationalis creationes intelligi uoluit, quarum posterior quidem sed utilior illa est, qua sumus in Christo per spiritum sanctum recreati, de qua Psalmista: Emittes, inquit, spiritum tuum, & creabuntur. Prior autem est illa in Genesi: Et creauit deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. De ista creatione qua per spiritum sanctum recreati sumus, de qua dicit & Apostolus: Ipse enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus; de ista, inquam, creatione primum dixit quia tu creasti omnia, id est, omnes homines, siue omnium creaturarum genera, quemadmodum & in Apostolo habemus, quia in ipso concupuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliari omnia. Porro de prioris creatione addidit, & propter uoluntatem tuam erant & creata sunt. Parum erat dixisse erant, nisi addidisset, & creata sunt, id est, initium existendi acceperunt propter uoluntatem tuam. ¶ Quis ergo senior istorum sapientium tantam dignitatem considerans iudicet se esse dignum? Sic ab oculis eorum respectu dignitatis illius omnes suæ dignitates disparent, quomodo in præsentia solis super terram omnes stellæ teguntur & non parèt. Tu ergo, inquit, domine deus noster, tu solus dignus es accipere gloriam, honorem & uirtutem. Gloriam uidelicet, quia de nihilo à te creata sunt; honorem, quia propter uoluntatem tuam per generationum successiones erant, uirtutem, quia per spiritum tuum secunda creatione creata sunt. Ergo non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

nas ante
thronum.Duplex cre
atio hois.Psal. 103
Gene. 1

Eph. 2

Coloss. 1

Dignitas
dei ad san-
ctos, sicut
sol ad stel-
las.

Psal. 113

TERTII LIBRI FINIS.

R V P E R T I A B B A

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHAN-
NIS APOSTOLI COMMENTARIO
RVM LIBER III.

T VIDI IN DEXTERA SEDENTIS SVPER THRO-
num librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem. ¶ Præce-
denti uisione laudem uel opus spiritus sapientie spectauimus in dispo-
sitione throni eius, nunc in ista quæ sequitur, spiritum intellectus prædi-
camus, siue prædicari intelligimus in apertione libri & solutione sep-
tem signaculorum eius. ¶ Et in illa quidem uisione unus est thronus
siue sedes, & circa illam septem insignia, scilicet ostium apertum in cœ-
lo, uox audita tanquam uox tubæ loquentis, iris in circuitu sedis, & se-
niores sedentes super sedilia uigintiquatuor, lampades ardentes ante
thronum quæ & ipse in numero septem sunt, & in conspectu sedis tanquam mare uitreum,
& in medio sedis, & in circuitu eius quatuor animalia plena oculis ante & retro. ¶ In ista uisio-
ne præter id quod agnus uidetur habere cornua septem & oculos septem, unus est liber & signa-
cula eius septem. Hoc dicimus ut in istis sancti septiformis spiritus reuelationibus, & in cæte-
ris quæ sequuntur septenarii numeri sacramentum ualde commendari non ignoremus. Et uidi, in-
quit, in dextera sedentis super thronum librum. ¶ Vnus iste liber sancta scriptura est, scriptura,
inquam, omnis diuinitus inspirata, quæ iccirco dicitur & est unus liber, quia uno spiritu est cõ-
scripta & unius uerbi dei thesaurus siue sacrarium est. Liber iste in Esaia quoque & scienti literas
& nescienti inreferabilis. Cuius tamē etiam illicita prædicatur apertio: In die illa audient surdi
uerba libri. De quo & Ezechiel: Et uidi, inquit, & ecce manus missa ad me in qua erat liber in-
uolutus, & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus & foris. Vbi & hoc quod Iohannes
tacuit,

CAP. V.

In prioris ui-
sione VII.
insignia.Liber iste
sacra scri-
ptura est.
Esaia 29
Ezech. 2

Liber i dex
tera, diuitiæ
& gloria in
sinistra.

Deut. 33
Prouerb. 3
Psal. 118

Melior liber
q̃ diuitiæ.

Lucæ 10

Cant. 2

VII. signa-
cula, sunt
VII. myste-
ria Christi.

2. Cor. 3

* Vidi.
Antiquorū
expectatio
super adue-
ntū Christi.
Heb. 11

De incarna-
tione.
Esaia 7. 9

Psal. 2
De passiōe.
Esaia 53
Psal. 21
De resurre-
ctione.
Osee 6

tacuit, quid uidelicet in libro scriptum esset, adiunxit dicens: Et scriptę erant in eo lamentatio-
nes, & carmen, & uæ. Cuncta enim series & ueteris & noui testamenti pœnitentiā pro pecca-
tis agendam, regnum cœleste quærendum, & fletus infernales præmonet esse fugiendos. Li-
brum ergo, id est, omnem scripturā, librum magnum & sacrum uidi, inquit, in dextera seden-
tis supra thronum. Veraciter in dextera, iuxta illud in Deuteronomio: In dextera eius ignea
lex. Sapientia uero dicit: In sinistra eius diuitiæ & gloria. Ignea lex id ipsum quod hic liber sci-
licet & omnis scriptura sancta est, ut iam dictum est. Verbum quippe siue eloquium domini
est de quo & Psalmista: Ignitum, ait, eloquium tuum uehementer. Attendamus ergo quia se-
dens iste super thronum, multum potēs & ualde diues est, & distantes atq; diuersas à dextris
atq; à sinistris facultates possidet, à dextris hunc librū, legem igneā: à sinistris diuitias & glo-
riam. Quanto melior est dextera quā sinistra, tanto felicius bonum est liber iste siue ignea
lex quā diuitiæ & gloria. Quæ nam sunt diuitiæ hoc loco, & quæ gloria, nisi diuitiæ terrenę,
& mūdāna gloria? Bene ergo in sinistra eius diuitiæ & gloria, quia bonū quodlibet huiusmo-
di bonum diuitiæ & gloriæ temporalis tale est, ut non solis detur electis, imō sepius desit, &
tardius detur electis quā reprobis. Ignea uero lex, scilicet iste liber, tantummodo electorū
bonum & consolatio est, & ista est pars quæ semper permanet, testante domino, cum dicit in
euāgelio: Maria optimā partem elegit, quæ nō auferetur ab ea. Et nōnulli quidē, ut Dauid &
Salomon, multum de utraque parte acceperūt, de dextera scilicet librum, de sinistra diuitias
& gloriam, quippe qui cum scientia legis dei diuitias quoq; habuerunt & gloriam tempora-
lis regni, & utraq; dona fuerunt huius sedentis in throno, sed expedit omni animæ, cui hæc
data sunt, ut quod à dextera datum est habeat in iucunditate, quod autem à sinistra, teneat sub
se, & moderetur liberali dispensatione, dicatq;: Læua eius sub capite meo, & dextera illius am-
plexabitur me. Quod est dicere: Temporalia bona sub mea sunt dispositione, pars autem illa
quæ illis transeuntibus permanet, pars optima, quæ est uerbum dei, legere uel audire, & intel-
lecta commendare memoriæ, in summa mihi est delectatione. ¶ Scriptum, ait, intus & foris, si-
gnatum sigillis septem. Intus & foris scriptus est liber, quia nimirū sancta scriptura & histo-
riali siue literali tenore legenda, & spiritali sensu intelligenda est. ¶ Signatus est quoque sigil-
lis septem, ita uidelicet, ut omnem in se contineat mysteriorum Christi plenitudinem, quæ ni-
si ille ueniens adimpleset, nemo intelligeret, & tanquam signacula firmissima soluere cupiēs,
frustra laboraret, quia conuenientia non essent, quęcunq; quasi exponendo dicere conten-
deret. Denique hi quibus Christus non uenit, uel qui Christum non receperunt, nunc usque
clausum & signatum uersant librum, imō nec signatum esse uident, quia uelamē positum est
supra cor eorum, & quęcunq; quasi exponendo fari gestiunt, conuenientia non sunt. Bene
autem dictum est, signatum sigillis septem, quia uidelicet septem sunt Christi mysteria, circa
quæ uersatur sancta legalis & prophetica scriptura, scilicet incarnatio, passio, resurrectio, as-
censio, datum spiritus sancti paracleti, uocatio gentium, secundus aduentus Christi ad iudi-
cādum, de quibus suis in locis ipso donāte dicemus per singula. Ita quippe istis mysteriis san-
cta scriptura est signata, ut quicunq; ista non recipit, nullatenus ueritate eius intelligere præ-
ualeat. ¶ Et * audiui angelum fortem prædicantem uoce magna: Quis est dignus aperire li-
brum & soluere signacula eius? ¶ Angelus iste fortis ita prædicans uoce magna sanctorum an-
tiquorum anhelam expectationem, magnūq; desiderium significat, de quibus in euāgelio
dominus: Multi, inquit, prophetae & iusti uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uide-
runt. Et Apostolus ad Hebræos enumeratis patribus, iuxta fidem, inquit, defuncti sunt om-
nes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutantes, & confi-
tentes quia peregrini & hospites sunt super terram. Et infra: Et hi omnes, inquit, testimo-
nio fidei probati inuenti non acceperunt repromissionem, deo pro nobis aliquid melius pro-
uidente, ut ne sine nobis consummarentur. Nimirum expectatio & illa à longe illorum salu-
tatio atque confessio magnus erat magni desiderij clamor, qualem hic in ista uisione significa-
ri decuit, magna uoce angeli fortis fortiter prædicantis. Exempli gratia: Illi de quibus nouis-
sime dixit, omnes testimonio fidei probati non acceperūt repromissiones. ¶ Legebant quod
in uno eorum scriptum est de filij dei incarnatione: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, &
uocabitur nomen eius Emmanuel. Ac deinceps: Paruulus natus est nobis, filius datus est no-
bis. Et factus est principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, con-
filiarius, fortis deus, pater futuri seculi, princeps pacis. Et in alio de diuina eiusdem natiuitate:
Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. ¶ Item de eiusdem passione: Ve-
re languores nostros & peccata nostra ipse portauit: Disciplina pacis nostrę super eum, &
liuore eius sanati sumus. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente
se obmutescet, & non aperiet os suum. Et in alio: Foderunt, inquit, manus meas & pedes
meos. ¶ Item de eiusdem resurrectione: Venite & reuertamur ad dominū, quia ipse cepit &
sanabit nos: percutiet & curabit nos. uiuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos,
& uiue-

& uiuemus in conspectu eius. Et in psalmo: Ego dormiui & soporatus sum & exurrexi. Et itē: Exurrexi & adhuc sum tecum. ¶ Item de eiusdem ascensione: Quoniam eleuata est magnificētia tua super ccelos. Et iterum: Ascendit deus in iubilatione, & dominus in uoce tubæ. Et alibi: Dixit dominus domino meo sede a dextris meis. ¶ Item de aduētu uel dato spiritus sancti: Et erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, dicit dominus, & prophetabunt filij uestri & filia uestra: Et in alio: Effundam super uos aquam mundā & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris: & dabo uobis cor nouum, & spiritū nouum ponam in medio uestri, siue (ut subinde ait) & spiritum meum ponam in medio uestri. ¶ Item de uocatione gentium & abiectione Iudæorum: Vocabo nō plebem meam, plebem meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam cōsecutam. Et in alio: Populus quē non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi: Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt. ¶ Item de iudicio eiusdem: Dominus ad iudiciū ueniet cum senioribus populi sui. Et alibi: Domine exaltetur manus tua & non uideant, uideant, & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. Hæc, inquam, legebant & multa his similia quia oīs fere scripturæ plenitudo circa septē hæc uersatur mysteria, & desiderantes atq; suspirantes uidere illorum adimpletionem, dicebant: Quis est dignus aperire librum & soluere signacula eius? Circumspiciebant animo omne semen Israël, uidebant quotidie nascentes & morientes, perpendebant uiuos & commemorabant mortuos, & nullus omnino tantus erat uel talis apparebat, qui solueret hæc septem signacula, id est, in quo uel per quem implerentur tot & tanta hæc mysteria. Hoc est quod sequitur: ¶ Et nemo poterat in cœlo neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum. ¶ Erant in cœlo angeli, erant in terra uiuentes homines iusti nonnulli, erant subtus terram, scilicet apud inferos in quadam tamen requie, patriarchæ & prophetæ, reges quoque & iusti plurimi mortui, & nemo illorum poterat aut potuerat aperire librum, id est, iam dicta adimplere mysteria scripturarum, neq; respicere illum, id est, nec saltem sperare de semetipso, quod tantum tamq; diuinum posset exequi salutis mundi negotium. Sequitur: ¶ Et ego flebam multum, quia nemo inuentus est dignus aperire librum, neq; uidere eum. ¶ Parum erat huic beato Iohanni audisse uocem magnam fortis angeli fortiter prædicantis, quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius, qua uoce uel qua prædicatione magnum sanctorum antiquorum desiderium significabatur, nisi & unctio (de qua ipse Iohānes alibi loquitur, & unctio eius docet uos de omnibus) mentem eius inungeret, ut in ipso excessu præ dulcedine rerum quas uiderat fletet, suoq; fletu sanctorum illorum desiderium experiretur quā flebile fuisset. ¶ Flebam ergo, inquit, multum. Et unus de senioribus dixit mihi: Ne fleueris: Ecce uicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum & soluere septem signacula eius. ¶ Hæc talis dictio unius de senioribus non solum flentem consolatur, uerum etiam uidentem atque uisurum docilem reddit, ut rerum siue imaginum quas uidet cognitor fieri melius possit, præmonitus atque ad memoriam rerum gestarum adductus in ipso excessu uerbis huiusmodi: Ecce uicit leo de tribu Iuda, radix Dauid. Leonem nominat ei qui protinus agnum uisurus erat. Sequitur enim: Et uidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stātem tanquā occisum. Cur hoc? Videlicet quia is qui per mansuetudinem & patientiam in sua passione dignus erat, & sicut agnus erat coram tondente se obmutescens non aperuit os suum, ipse consummata eadem passione, mox tanquam catulus leonis ad prædam ascendens infernum spoliauerat, atq; in sepulchro requiescens & accubans ut leo & quasi leona, ipsam quoque mortem corporis, & in semetipso & in nobis tertio die magno rugitu, magno cum terræ motu contriuerat. Sane multo amplius iste leo tunc rugiet, quando ad iudicandum ueniens, tempestate ualida circum tonante, mortuos omnes ac si dormientes, euigilare faciet. Ait ergo: Ecce leo de tribu Iuda, id est, homo talis, qualis iuxta propheticam ueritatem, quam Iacob patriarcha prædixit, nasci de tribu Iuda, uicit fortitudine sua principem aduersæ fortitudinis, tātus ac talis ut dignus fuerit ac sit, aperire librum & soluere septem signacula eius. ¶ Quare autem dixit de tribu Iuda radix Dauid, cum sic dicere potuisset, de tribu Iuda, de stirpe Dauid? Christus enim, ut de tribu Iuda, ita & de semine Dauid est. Cur ergo ut de tribu Iuda nō ita dixit, de stirpe uel de semine Dauid? Videlicet quia tali dictione rem uel causam nō tetigisset, unde leo sit, & unde uincere potuerit. Christus nanque unde de tribu Iuda est & ex semine Dauid, non inde deus est, neq; inde mortem uicit aut resurgere potuit, sed inde homo est, & inde tanquam agnus mori uel occidi potuit. Magnificētius ergo dictum est, ut dici debuit, radix Dauid. Magnificum quippe & mirabile est eius esse radicem, de cuius stirpe descendit. Nam si ad carnem respicias Christi, sic non est ille radix Dauid * quomodo non radicem uitis portat, sed uitē radicē. Ita que secundum diuinitatem dictum est radix Dauid, quia uidelicet sicut radix uitē aut palmitem, ita patrem suæ carnis Dauid portat Christus secundum suam diuinitatem. ¶ Vnde enim Dauid & tota gens illa in scripturis prophetis uinea domini dici cōsueuit, nisi quia per

Psalm. 3
Psalm. 138
De ascensione.
Psalm. 8
Psalm. 46
Psalm. 109
De aduētu spūs sancti.
Iohel. 2
Act. 2
Ezech. 36

De uocatione gentiū.
Osæ 1
Osæ 2
Roma. 9
Psalm. 17
De extremo iudicio
Esaiæ 3
Esaiæ 26
Aperire librum, est adimplere illa VII. mysteria.

I. Iohan. 1

Esaiæ 33

Leo de tribu Iuda.
Gene. 49
Christus est radix Dauid secundum diuinitatem.

* Quoniam.

Vinea a ui-

re que chris-
tus est.

Esaiæ 5

Hiere. 2

Iohan 15

Christus &

agnus &

leo est.

Gene. 49

Exodi 12

Infra 19

Habēs cor-
nua septem

& oculos

septem.

Iob 12

Tanq̃ occi-
sus.

Roma 6

Zachc. 12

Deut. 33

Prouer. 3

Christus di-
uitiarū con-
tēptor fuit
nobis in ex-
emplum.

Iohan. 6

Threnor. 3

Triplices te-
stes Christi
contra Iu-
dæos.

Iohan. 8

Iohan. 3

Matth. 26

Esaiæ 53

Deut. 12

Primi, uni-
uersa eccle-
sia sanctorū

Secundio-

fidem uenturo inhærebat Christo, qui dicit, ego sum uitis: Denique sicut apostoli palmites, sic Dauid uitis huius est palmes, nec aliquis ueterum aut nouorum ad uineam domini perti-
nere potest aut potuit, nisi qui per fidem uiti huic inhæret aut inhæsit. Sequitur: **Et uidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium & seniorum agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem & oculos septem.** ¶ **Vnus idemq; Christus** qui agnus est innocen-
ter moriendo, leo quoq; factus est mortem fortiter euincendo. Vtrunque autem ueteris scri-
pturæ autoritate fundatum est: Nam quem leonem siue catulum leonis Iacob patriarcha præ-
dixit, eundem per agnum Moyses in Aegypto figurauit. Quomodo autem in medio throni stat
agnus iste & quatuor animalium & seniorum, nisi quia sicut alibi dicitur, rex regum est, & do-
minus dominantium: ¶ Nam potestatem eius & sapiētiam qua dominatur & imperat, expri-
mit dicendo, habentem cornua septem, & oculos septem. Septiformis namq; spiritus in Chri-
sto uel super Christum requiescens, qui supra septem lampadibus, hic propter eminētiam po-
testatis & fortitudinis septem cornibus, & propter illuminationem gratiæ uel sapientiæ se-
ptem oculis cōparatur. Vnde loquitur Iob: Apud ipsum est fortitudo & sapiētia. Item: Apud
ipsum est sapiētia & fortitudo. Igitur agnum uidi, inquit, stantē in medio throni, & quatuor
animalium & seniorum, id est, Christum sanctum sanctorum regnantem & dominantem in
medio omnium sanctorum, cornibus septem & oculis septem, id est, spiritibus septem, quos
omnem in se habet plenitudinem corroboratē & illuminatē omnes, qui per fidem in cir-
cuitu eius sunt. ¶ Additur quoq; tanquam occisum. Quid est tanquam occisum, nisi aliquan-
do occisum, nunc autem uiuum? Nam ille quidem resurgens ex mortuis iam non moritur,
mors illi ultra non dominabitur, ueruntamen signa mortis eius, loca clauorū in manibus eius
& pedibus, locus lanceæ in latere eius, quæ suis discipulis post resurrectionem suam ostendit
& palpanda præbuit, in memoriam sempiternam reseruantur, sibi ad gloriam, nobis ad gra-
tiam, inimicis eius ad crudelem cōscientiam, ut uideant & cōfundantur iuxta illud propheti-
cum, uidebunt in quem pupugerunt. **Et uenit & accepit de dextera sedentis in throno li-
brum.** ¶ Cum, ut supra iam dictū est, in dextera sedentis, ignea sit lex, quæ est iste liber, in fini-
stra uero illius diuitiæ & gloria, ualde notandum, quia ueniēs Christus in hunc mundum per
incarnationis mysterium, nihil diuitiarum aut gloriæ de sinistra, sed tantummodo librum si-
ue igneam legem accepit de dextera. Bonum exemplum cunctis præbens discipulis & cre-
dentibus in se, nihil diuitiarum aut gloriæ uoluit aut quæsiuit in hoc mundo, pauper & egenus
iste, imò & cum offerretur ei, sicut legimus in euangelio, quia uenturi erant hi quos satura-
rat de quinque panibus & duobus piscibus, ut raperent eum & facerent regem super se, sciēs
hoc ipse fugit. Tantummodo meditari in lege domini die ac nocte, tantummodo librum de
dextera dignatus est accipere, intendens aperire illum, & soluere septem signacula eius. Con-
sequuntur quidem illum, qui exemplo eius pro posse suo librum hunc accipiunt, labores &
aduersitates seculi, sed de isto etiam scriptum est: Saturabitur obprobrijs, id est, obprobria su-
stinere pro iustitia dulce illi erit. **Et cum aperuisset librum, quatuor animalia & uiginti qua-
tuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phylas plenas odorem
torum, quæ sunt orationes sanctorum. Et cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus es do-
mine accipere librum, & aperire signacula eius.** ¶ Magna res, uehementer summumq; ageba-
tur negotium, cum ueniret agnus ille, & accipiens aperiret librum, bonisq; ac legitimis opus
erat testibus ad defendendum, atq; testificandum, quod ipse dignus esset accipere & aperire
librum, id est, in quo deberent impleri scripturæ uel cuncta oracula prophetarum. ¶ **Quis e-
nim illi credidit cum diceret se à deo patre esse missum ad tale ministeriū? Nam econtra perfi-
di Iudæi dixerūt: Tu de teipso testimonium perhi-^{es}, testimonium tuum non est uerum. Et
multa in hunc modum. Hinc Iohannes Baptista gemitundus clamat: Qui de coelo uenit sur-
per omnes est, & quæ uidit & audiuit hoc testatur, & testimoniū eius non accepit. Nemo, in-
quit, accepit, imò omnes cōtra steterunt, omnes falsum testem clamauerunt, & tanq̃ magum
& seductore interfecerunt. Exempli gratia: Quia dicenti pōtifici, adiuro te per deum uiuum,
ut dicas nobis si tu es Christus filius dei benedicti, ueritatē respondit: Et ille uidens quia testi-
monium eius nemo accepit, tacuit: & sicut agnus corā tondente se obmutuit, & nō aperuit os
suum. Quid multa? Tanq̃ falsum testem occiderūt illum, sicut iam dictū est, & sic maxime ape-
ruit librū, impleuit oracula scripturæ. Ergo ut uel occiso nō deesset testimoniū, ecce triplex
dignitatis eius testificatio sufficiens & abundans secundū sacræ legis edictū, quia in ore duorū
uel triū testiū stat omne uerbū. ¶ Primus hoc loco testis, est uniuersa sanctorū ueterum ac no-
uorum ecclesia, quæ hic intelligitur per **XXIII. seniores & IIII. animalia.** Ecclesia namq; una
omnium electorū, prædicat scriptis, prædicat miraculis, in illo homine Iesu Christo qui cruci-
fixus est, cōplera esse oīa & dicit: **Dignus es dñe accipere librū, & aperire signacula eius, qm̃
occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione,
& fecisti nos deo nrō regnū & sacerdotes, & regnabūt sup terrā.** ¶ Secundus testis, oīs sanctorū
angelo-**

angelorum chorus uel exercitus est, qui incarnandū annuntiauerunt, natum cum gloria in altissimis decantauerunt, tentato in deserto ministrauerunt, agonizantem in passione, ut Lucas testatur, confortauerunt, resurgentis gloriā beatis mulieribus apparētes prolocuti sunt, ascendentis triumphum, & iudicaturū reditū sanctis apostolis intimauerunt. Ait ergo: Et uidi, & audiui uocem angelorum multorum in circuitu throni & animalium & seniorum, & erat numerus eorum milia milium uoce magna dicentium: Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionē. Tertius testis, omnis creaturæ uniuersitas est, quia omnia per ipsum facta sunt, & hoc est maximum atq; constantissimū dignitatis eius testimoniū, quia sine dubio nemo dignior illo per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Pulchritudo celi & omnium quę in eo sunt, pulchritudo terrę & omnium quę in ea sunt, pulchritudo aquarum & omnium quę in eis sunt, naturali quodā concētu dignitati eius perhibent testimoniū, quia, sicut iam dictum est, omnia per ipsum facta sunt, quia uidelicet deus pater ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Hic autē est illius dicentis uerbum, illius mandantis mandatum. Ait ergo: Et omnem creaturam quę in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quę sunt in mari, & quę in ea sunt, omnes audiui dicētes: Sedit in throno & agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum. Nunc iam diligentius & testium dignitatē atq; reuerentiam, & testimoniū attendamus fidem atq; confitiamur. Cum, inquit, aperuisset librum, quatuor animalia & uiginti quatuor seniores ceciderunt coram agno habentes singuli citharas & phylas plenas odoramentorum, quę sunt orationes sanctorum. Ante quam aperuisset agnus librum, ante quam per passionē suam adimpletset ueritatem scripturarum, præter paucissimos, præter tres Magos ab Oriente uenientes, & præter illum illuminatū à natiuitate cæcum, fere nullus inuenitur procidendo adorasse agnum, Christum dei filium, sed postquam aperuit, postq̃ obediētiā consummauit, omne genu curuatur cœlestium, terrestrium & infernorum. Nec uero solummodo genu flectitur, sed adoratio plena procidēdo perficitur, sicut & in psalmo scriptum est: Coram illo procident Aethiopes, & adorabunt eum omnes reges. Apostoli quoque neq; illum adorare, neq; in nomine eius adhuc petere nouerant. Vnde & dicebat illis iam instante hora suę passionis: Vsq; modo non petistis quicquam in nomine meo. Ac deinceps: Illo die in nomine meo petetis. Ex quo propter quod humiliavit semetipsum, factus obediēs usq; ad mortem, mortē autem crucis, deus illum exaltauit, ex eo iam exigitur ut adoremus & procidamus ante eum, & nomine eius petamus, dicētes deo patri, da uel præsta hoc uel illud, per dominum nostrum Iesum Christū filium tuum. Cum ergo aperuisset librum, cum adimpletset omnia quę de ipso scripta sunt, quatuor animalia & uiginti quatuor seniores coram agno adorantes ceciderunt, quia sancti omnes noui pariter & ueteres in cœlo & in terra, quicunq; adorant patrem, adorant & filium, adorant deum & hominem Iesum Christum, habentes singuli citharas, instrumenta uidelicet laudum incessabilium, instrumenta non manufacta, sed pectora fidelia, & corpora cum plectro linguę dei personantia laudem. Citharis namq; ubi ligno chordę tenduntur, corpora propter Christū mortificata recte comparantur. Habent etiam phylas, uascula uidelicet ore lato patentia, id est, corda non angusta sed per charitatem dilatata. Huiusmodi phylę plenę sunt odoramentorum, quę sunt, inquit, orationes sanctorum. Nimirum & hoc ipsum latitudo oris phylarū, id est, ampla charitas efficit cordium ut odoramentorum nomine honorētur orationes sanctorum. Vnde est illud in psalmo: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Et in consummatione uirtutis & orationis suę pius magister dicit: Ego me obtuli sacrificium deo in odorem suauitatis. Et cantabant canticum nouum dicētes: Dignus es domine accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabunt super terram. Adorabāt & citharizabant, spirabant odoramenta orationum, & cantabant canticum nouum, atq; hoc erat & est magnum & ineffabile tripudium. Nouum, inquit, cantabant canticum, nam & cantores omnes ipsi noui sunt, omnes ueterem hominē deposuerunt, & noua in Christo creatura sunt. Tota nimirum cantici materia noua erat, quia nouiter agnus occisus aperuerat librum, & redemerat eos in sanguine suo, quemadmodū & ipsi cantantes dicūt: Recte ergo nouum dicuntur cantare canticum. Quod est illud canticum? Dignus es domine accipere librum, & aperire signacula eius. Dominum dicunt agnum, rex enim est regum, & dominus dominantium. Cum autē iam dictum sit quod aperuisset librum, quomodo nunc dicunt, dignus es accipere & aperire librum? Semel enim passus & mortuus est, & hoc modo librum semel aperuit, id est, scripturas impleuit. Ergo quod dicunt ei qui iam aperuerat, id est, adimpleuerat, dignus es accipere, idem est ac si dicant, dignus es & potens sensum legentibus aperire et intelligentiam scripturarum dare. Nam et hoc et illud unus idemq; pro sua dignitate effecit. Moriens scripturas adimpleuit, resurgens spiritum sanctum dedit apostolis, qui ad intelligendas scrip-

mnes angelos.
li.
Matth. 1
Lucę 1
Lucę 2
Matth. 4
Lucę 22
Matth. ult.
Actoꝝ 1
Tertius, oēs creaturę.
Iohan. 1

Psal. 32. 148

Ante passionē à paucis adoratus est Christus.
Matth. 2
Iohan. 9
Philip. 2
Psal. 71

Iohan. 16
Philip. 2

Quę sunt citharę sanctorum.

Phylę plenę odoramentorum.

Psal. 140
Ephę 5
Hebr. 9

Nouū canticum cantare.
Ephę. 4

Dignus ea aperire librum.

pturas sensum illis aperuit, & signacula libri soluit, id est, soluta & intelligibilia facta esse mysteria scripturarum ostendit. Vnde hæc domine dignitas tibi? Quoniam occisus es, inquit, & redemisti nos deo in sanguine tuo. Nisi occisus fuisses, nequaquam liber aperiri potuisset. Propterea Petro euaginant gladium, cum mallet homines occidere quàm ab hominibus occidi, te uerum agnum dei, dixisti: Conuertere gladium tuum in locum suum. Nō possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorū: Quomodo ergo implebuntur scripturæ? Quia sic oportet fieri. Quoniam ergo occisus es, in eo ipso aperuisti librum, & implesti ueritatē scripturarum. ¶ Occisus es & redemisti nos deo in sanguine tuo. Notandum tale canticum in duobus quæ sequuntur multitudinis angelorum & omnis creaturæ testimonijs non esse, quia uidelicet neq; angeli, quippe qui non perierant, neque creatura alia quęcunq; rationalis non est, sed sola hominum ecclesia, quæ hic intelligitur per uiginti quatuor seniores & quatuor animalia, in sanguine Christi redempta est. Propterea isti quidem dicunt, quoniam occisus es, & redemisti nos, angeli autem hoc tantum, dignus est agnus qui occisus est, & non addunt, & redemisti nos. Porro cæteræ omnes creaturæ quæ in celo, & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari sunt, nihil horum dicunt, sed tantummodo sedenti super thronum à quo factæ sunt, & agno per quem factæ sunt, suo modo benedicunt. Soli ergo homines sunt qui primi ante angelos & ante omnem creaturam primum in isto cantico perhibent testimonium, dicendo: quoniam occisus es, & redemisti nos. Cui redemisti nos? Deo, inquit. Vnde redemisti nos? Ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Ex magna utique dispersione congregasti nos, ex magna dissensione adunasti nos. Ex hoc nanque homines multum à semetipsis dissentiant, quod multarum tribuum, dissonantium linguarum, dissimiliū populorum, & diuersarū sunt nationum. Porro ex hoc adeo dissentiant, quod à diabolo capti diuersorum tenentur irretiti laqueis errorum. Sed tu redemisti nos deo ut faceres nos dei filios, ut sicut in euangelio scriptum est, filios dei, qui erant dispersi, congregares in unum. Agnus qui Aegypto in figuram tui occisus est, ex una tantum gente populum illum in sanguine suo redemit, ita uidelicet, ut sanguis eius de limine sumptus, & in superliminari, & super utrumque postem positus domorum in quibus comedebatur, percussorem nō sineret ingredi & percutere, & occisis Aegyptiorum primogenitis, hi qui prius tenebantur ab eis non solum dimitterentur, sed etiam compellerentur exire, & diuiso mari Rubro, ipsi quidem salui pertransirent, persequentes autem eos Aegyptij cum curribus & equis suis in medijs fluctibus interirent. Taliter tunc agnus ille populum illum redemit, imò tunc dominus dominator agne per illius agni immolationem figuratiua redemptione illos redemisti. ¶ Nūc autem tu per temetipsum ita redemisti nos deo in sanguine tuo, ut sanguis tuus, qui pro nobis effusus est, de baptismi tui sacramento sumptus, signo crucis frontibus nostris imprimatur, itemq; de sacro altari sumptus super utrumq; postem domorum nostrarum ponitur, dum & cordis & corporis ore percipitur. Hoc facto percussor diabolus ingredi nō permittitur, sed primogenitum, id est, originale peccatum in nobis deletur, & omnia quæ contra nos erant actualia peccata, nosq; persequabantur, in aquis baptismi absorbentur. Ita redemisti nos liberans à malignis spiritibus, & congregans de nationibus, & fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes. ¶ Illud quoque quod ad hoc redemisti nos, ut faceres deo nostro regnum & sacerdotes, qui eramus serui peccati & daemonum sacrificatores, in illa umbra præfiguratum est. Redactos in seruitutem Aegyptiorum, & seruientes dñs eorum, filios Israël ad hoc redemisti, ut faceres deo qualemque regnum, & de tribu Leui sacerdotes qualiscunq; sacrificij, sic incipiens & sic mandans Pharaoni: Dimitte populum meum ut sacrificet mihi. Factum est tandem in manu forti, & populus illi regnum erat deo, donec malo consilio dicerent ad Samuel: Nequaquam, sed regem constitue super nos. Item: Constitue super nos regem ut iudicet nos, sicut & uniuersæ habent nationes. Dominus autem ad Samuelem: Non, inquit, te abiecerūt sed me, ne regnē super eos. Ergo & in illa figura sic illos de seruitute Aegyptiorum hominum pariter & deorum redemisti, ut faceres regnum deo, & de illis sacerdotes dei. Nos secundum illam figuram fecisti in ueritate deo nostro regnum & sacerdotes, ut iam nō simus serui peccati, sed regnū iustitiæ, ut nō regnet peccatū in nostro mortali corpore, imò nec ipsum corpus iam mortale sit, cum mors per gloriam resurrectionis absorpta fuerit. Ecce iam & regnum hic incipit, & sacerdotes sumus dei, nunc sacrificantes hostiam salutarem corporis & sanguinis tui, tunc autem & plene regnaturi, & incessabiles laudum hostias sacrificaturi. Vere magna largitas redimentis, qui ad hoc redemit seruos peccati, ut non seruos faciat uel habeat, sed regnum & sacerdotes dei. ¶ Confitentur quidem omnes redempti, & uerum dicunt quia sunt serui eius qui eos redemit, sed ipse qui redemit, nō seruos sed amicos, nō seruientes sed conregnantes facit, & dicit: Quid multa? Conditione sui sunt serui emptitij, dignatione illius uocantur, & sunt amici, & filij uocatur, & sunt regnum, & sacerdotes dei. ¶ Et regnabunt, inquit, super terram. Quomodo illi iam dicti de ergastulo Aegyptiorum liberati regna-

regnauerunt super illam repromissionis terram, unde Chanaanæ & Amorrhæi propter sua peccata eiectioni sunt, ita isti regnabunt super ueram repromissionis terram, super terram uiuentium, unde propter superbiam illi apostatæ spiritus eiectioni sunt. Notandum uero quod de prima persona transierunt ad tertiam cum præmissio, & fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes, adiungunt, & regnabunt super terram. Religiosa ualde transitio est hæc, declinans etiam in sono uocis uane gloriantium similitudinem. Et tenim cum ueraciter dicere possent, & regnabimus super terram, magis humiliter dicere placuit, & regnabunt super terram. Itaque fecisti nos deo nostro regnum, sit laudatio omnium communiter confitentium, & regnabunt super terram, dictum sit singulorum humili se reuerentia deprimentium. Sed nec illud prætereundum est, quod non dictum est, & regnabunt in terra, sed regnabunt super terram. Sancti quippe conditione in terra sunt, quia spiritus eorum in terreno corpore sunt, sed uita & conuersatione super terram sunt, & super terrena atque corruptibilia membra sua tenent principatum. Et nunc quidem quam diu corpora mortalia sunt, cum labore & sollicitudine regunt illa, in futuro autem in pace & securitate super illa regnabunt. Et uidi & audiui uocem angelorum multorum, in circuitu throni & animalium & seniorum, & erat numerus eorum milia milium uoce magna dicentium: Dignus est agnus qui occisus est, accipere diuinitatem, uirtutem & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Primus testis, ad quem magis pertinet hoc negotium, scilicet, omnis cætus electorum hominum, prædicto modo suum edixerat testimoniū, & inde uidi, ait testis, alterius uocem, & hic erat omnis chorus angelorum stantium in circuitu throni & animalium & seniorum, uidelicet ad magnum spectaculum redemptionis & saluationis hominum. ¶ Numerus eorum infinitus est. Hoc enim satis admiratiue prædicat dicendo, & erat numerus eorum milia milium. Denique numerus eorum milia milium, cum non dicatur quot milia, manifeste numerum sonat infinitum. Ita in Daniele cum dicitur, milia milium ministrabant ei, & decies millies centena milia assidebant ei, multus quidem numerus est decies milies centena milia, sed tamen finitus, numerus uero milia milium, finitus non est. ¶ Ad istorum, scilicet angelorum omnem multitudinem pertinet huic agno perhibere testimonium, quia uidelicet etiam non per ipsum redempti sunt, quia non perierant, attamen & per diuinitatem eius conditi sunt, & per sanguinem eius nobis conciliati sunt, iuxta illud Apostoli: Quia in ipso condita sunt uniuersa in cælo & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Et subinde: Quia in ipso concipiuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliari omnia in ipso pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cælis, siue quæ in terra sunt. Et alibi: Ut notum nobis faceret sacramentum uoluntatis suæ secundum beneplacitum eius quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum. Exponit statim quid sit illud beneplacitum dei, ita subiungendo: Instaurare omnia quæ in Christo, quæ in cælis, & quæ in terris sunt in ipso. Hoc enim erat beneplacitum dei, uidelicet impleto tempore ordinationis suæ instaurare in fide Christi quæ in cælis sunt semiplena, id est, numerus angelorum qui diminutus erat, & quæ in terris sunt euacuata, scilicet, homines qui perierant. Igitur quia angeli & in ipso conditi, & per sanguinem eius hominibus conciliati sunt, & ex hominibus numerus eorum suppletur per ipsum, bene in circuitu throni & animalium & seniorum, ecce adsunt ad testificandum, & auditur testimoniū illorum uoce magna, id est, magno affectu dicentium: Dignus est agnus qui occisus est accipere uirtutem, & cætera. Quia angeli sunt qui non perierunt, ideo circum non dicunt dignus est agnus qui occisus est, & redemit nos, quomodo paulo ante dixerunt homines, quomodo occisus es & redemisti nos deo in sanguine tuo, sed hoc tantum dicunt, dignus est agnus qui occisus est. ¶ Septem numero insignia testificantes agno ascribunt, uirtutem, diuinitatem, sapientiam, fortitudinem, honorem, gloriam, benedictionem. Et in isto numero laudum pariter intelligimus uniuersa, quæcumque sacris continentur scripturis eiusdem agni Christi præconia. Sunt enim & alia multa huiusmodi maiestatis & sublimitatis eius nomina, regnum, imperium, salus, uita, potestas & his similia. ¶ Legebatur hæc sparsim in scripturis. Exempli gratia, in Esaia sic: Paruulus enim natus est nobis, filius datus est nobis: Et factus est principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & regni eius non erit finis. Legebant hæc Iudei, sed indignum iudicabant eum, quem sicut agnum occiderant. Indignum omnino & ineptum reputabant cunctis nominibus istis, quippe cum ista sint præconia Christi, ipsi autem nolebant istum filium, ut putabant Ioseph, filium, ut improperebant, fabri, Christum ullatenus esse uel dici. Decertant contra testificantes angeli: Agnus iste qui occisus est, hic uermis & non homo, qui conculcatus & crucifixus est, hic filius hominis, filius quidem Mariæ, sed non filius Ioseph, dignus est accipere omnia hæc, dignus est de quo dicantur & prædicentur omnia ista. ¶ Dignus est accipere uirtutem, dignus est esse uel dici rex ille, de quo Psalmista: Domine, inquit, in uirtute tua letabitur rex. ¶ Dignus est accipere diuinitatem, dignus est hoc nomine,

Milia milium, id est, numerus infinitus. Danielis 7

Propter tres causas angelicorum laudantium. Coloss. 1

Ephes. 4

Septem laudis angelicæ insignia.

Esaie 9
Multa nomina insignia Christi attributa. Iohan. 3
Matth. 13
Psalm. 21

Psalm. 80

Philip. 2. quod est super omne nomē, quod nomē deus est: & hoc accipe de propheta iam dicto, apud
 Esaia 9. quem deus est dictus hoc modo: Et uocabitur nomen eius admirabilis, cōsiliarius, deus. ¶ Di-
 Hiere. 23. gnus est accipere sapientiam, dignus est ut is ipse esse credatur, de quo Hieremias: ecce, inquit,
 dies uenient dicit dominus, & suscitabo Dauid germē iustum, & regnabit rex, & sapiēs erit.
 ¶ Dignus est accipere fortitudinem, ut credatur esse is ipse, de quo ibidem Esaia ubi dixerat:
 Psal. 23. & uocabitur nomen eius admirabilis, cōsiliarius, deus: addidit fortis. Et de quo Psalmista: Do-
 minus, inquit, fortis & potens, dominus potens in praelio. ¶ Dignus est accipere honorem, ut
 Psal. 44. is ipse credatur esse, de quo idem Psalmista, ex quibus, inquit, delectauerunt te filiē regum in
 Psal. 98. honore tuo. Et alibi: Honor regis iudicium diligit. ¶ Dignus est accipere gloriā simul & ho-
 Psal. 8. norem, ut iam dictum est, ut is esse non dubitetur, de quo itidem Psalmista: Gloria & honore
 Psal. 20. coronasti eum, & cōstituiisti eum super opera manuum tuarum. Item: Magna est gloria eius
 in saluari tuo, gloriam & magnum decorem impones super eum. ¶ Dignus est accipere be-
 nedictionem, ut is esse cognoscatur & credatur, de quo ibidem cōtinuo Psalmista dicit: Quo-
 niam dabis eum in benedictionem in seculum seculi. Item ut credatur esse illud semē de quo
 Gene. 22. ad Abraham deus locutus est: Et in semine tuo benedicentur omnes gentes. Et in Dauid: Sit
 Psal. 71. nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius. Et benedicentur in ipso
 Psal. 44. omnes tribus terrarū. Item ad ipsum: Speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in
 labiis tuis, propterea benedixit te deus in æternum. ¶ Accipiat ergo agnus qui occisus est, ac-
 cipiat ut dignus est, uirtutem, ad eiciendos dæmones de templis uel delubris gentium, & de
 Ad qd acci- latebris simulacrorum, ubi colebantur, & ubi dabant responsa fallaciæ suæ, mentiēdo se deos
 pit oia ista- Virtutem. esse, atq; inde proturbet eos dominus uirtutū, iuxta illud in psalmo: Et in uirtute brachiū tui
 Psal. 88. Diuinitatē. dispersisti inimicos tuos. ¶ Accipiat diuinitatem, ut dignus est, ut expulsis dijs falsis de cordi-
 bus gentium, ipse solus adoretur qui uerus deus est, ut fiat item quod in psalmo scriptum est:
 Psal. 46. Regnabit deus super gentes, & ut decantet iam totus orbis, quoniā omnes dii gentiū dæmo-
 Psal. 95. nia, dñs autem ccelos fecit. ¶ Accipiat sapientiā, ut dignus est, quatenus neminem suorum quis se
 Sapientiā. ducere possit per philosophiā & inanem fallaciam secundum traditionē hominū, secundū ele-
 Coloss. 2. menta mundi, & non secundum ipsum. ¶ Accipiat, inquam, sapientiā & fortitudinē, ut quæ
 Fortitudi- sunt stulta mundi eligens, cōfundat sapientes: & infirma mundi eligēs, cōfundat fortia: iuxta
 nem. illud qd scriptū est in Iob: Perdam sapientiā sapientum, & prudentiā prudentiū reprobabo,
 1. Cor. 1. qd est accipere sapientiā. Fortitudinē autē, iuxta illud in psalmo: Accingere gladio tuo super
 Esaia 29. femur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua, intende, prospere, procede & re-
 1. Cor. 1. gna. Propter ueritatem & māsuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua,
 Iob 5. Sagittæ tuæ acutę, populi sub te cadent in corda inimicorū regis. Ita fiet ut neq; sapientia phi-
 Psal. 44. losophorum oculis agni, neq; fortitudo regum aut imperatorum, cornibus agni qui occisus
 est, obuiare aut resistere possit, quin habeatur deus sapiens & fortis, & audiant & credant in
 eum omnes populi. ¶ Accipiat & honorem, ut dignus est, quatenus corda & corpora quę ma-
 Honorem. lignorum spirituum & uitiorum omnium fuerant receptacula, fiant ipsius habitacula mun-
 da, & templa uenerabilia, sintq; ut cōtinuo psalmus dicit, sedes tua deus in seculū seculi, sintq;
 Ibidem. filiæ regum delectantes te in honore tuo, id est, ciuitates quas reges seculi construxerunt, si-
 ue ecclesiæ quę ab apostolis propagatę tanquam filiæ regum sint sanctę uiuentes pro hono-
 re tuo. ¶ Accipiat cum honore gloriā, ut dignus est, ut gentes quę bene uiuendo honorant
 eum, etiam bene loquendo glorificent eum, prædicando sanctum sanctorū meliorem angelis,
 Gloriam. excel. iorem cœlis, sedentem ad dexteram maiestatis, atq; ita omnis lingua, ut Apostolus ait,
 Philip. 2. confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. ¶ Accipiat & benedictionē,
 Benedictio- ut dignus est, benedicant eum omnes sancti eius, non sibi sed illi attribuēdo id quod sunt, gra-
 nem. tias agētes deo patri per ipsum. ¶ Et omnem creaturam quę in cœlo est, & quę super terram,
 1. Cor. 15. & quę sub terra, & quę sunt in mari, & quę in ea sunt omnes audiui dicentes: Sedenti in thro-
 no & agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum. ¶ Creaturę illę,
 Cur alię creature ta- quibus Christi passio pacis & glorię contulit commodum, scilicet cœtus uterq; angelorum
 ceter de mor- & hominum, eiusdem mortis Christi in sua testificatione titulum posuerūt, isti, scilicet, homi-
 te agni. nes dicentes agno, dignus es domine quoniam occisus es, & redemisti nos: illi, uidelicet ange-
 li, qui redempti non sunt, quia non perierant, dicentes hoc tantum, dignus est agnus qui occi-
 sus est. Porro creaturę ceterę quę in cœlo, & quę super terram, & quę sub terra, & quę in
 ea sunt, sol, luna, & stellę, aquę quę super cœlos sunt, & ceterę omnes, quas in laudando do-
 minum Psalmista excitat, quarum omnium est tertium hoc loco testimonium, ut stet hoc pro-
 positum de dignitate agni uerbum, neq; de redemptione sui, ut animalia & uigintiquatuor se-
 Psal. 148. niores, neq; saltem de occisione agni, ut omnes angeli, ullam faciunt mentionem sed tantum-
 modo dicūt: Sedenti in throno & agno benedictio, & cetera. Neq; enim occisus est agnus ob
 Quō alię creaturę talium creaturarum redemptionem, aut ob ullam earum instaurationem. Tātummodo quia
 creata sunt creatori concinunt, non quidem rationali aut uocali confessione, sed naturali sui
 statu

status presentatione. Et quia hominum redemptio, atque angelicorum ordinum instauratio, per solius agni occisionem facta est, sola enim filij persona passa est, natura uero uel substantia creaturarum omnium, dicte patre per uerbum, id est, per eundem filium cōdita est, recte & homines & angeli sola in illa iam dicta confessione sua occisionem agni prædicant, istæ autē creaturæ & sedentē in throno, scilicet patrem, & agnū, id est, filium patris laudant. ¶ Prima in earum laude est benedictio. Cur hoc? Videlicet quia sunt etiam in his quæ dā creaturæ quæ nō solum præcepto eius in natura sunt, sed etiam benedictione eius in suæ successionis posteritate subsistunt, scilicet omnis creatura uiuens atq; morabilis, quam produxerant aquæ in species suas, & omne uolatile secundū genus suum. Scriptū est enim: Et uidit deus qd esset bonū, benedixitq; eis dicens: Crescite & multiplicamini & replete aquas maris, auesq; multiplicentur super terram. Recte ergo primam benedictionis uocem emittunt ei, per cuius subsistunt benedictionē. ¶ Dant deinde & honorē tanq; dño domus magnæ, quā cōdidit ipse tāta & tam speciosa tamq; diffusa pulchritudine. Fabricatori quippe domus honor in eadem domo debetur, quemadmodū dicit Apostolus: Ampliori enim gloriæ iste præ Mose dignus habitus est, quāto ampliorē honorem habet domus qui fabricauit illam. Omnis namq; domus fabricatur ab aliquo. Qui autē fabricauit omnia, deus est. Et quidem domus dei sumus nos, sicut subinde idem Apostolus: Christus uero, inquit, tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos, ueruntamen & hæc mundi fabrica nihilominus quæ dā domus dei est, quam tanta creaturarum diuersitas tanq; familia eius inhabitat. ¶ Dāt illi & gloriam, uidelicet ut etiam pro tali factura gloriatur & dicat: Ego dominus creans cœlos, & formans terram. Et in Esaia: Quis mēsus est pugillo aquas, & cœlos palma ponderauit? Quis appendit tribus digitis molē terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera? Et his similia. ¶ Dant ei & potestatem, cum uidelicet cunctis euanescentibus mundi huius potestatibus, solus qui sedet in throno, & agnus potestatem creaturæ suæ obtineat, quemadmodū Danieli ostensum est uisione clarissima. Et uidit, inquit, quoniam interfecta esset bestia, perisset corpus eius, & traditum esset igni ad cōburendum, aliarum quoq; bestiarum ablata esset potestas, & tempora uitæ constituta essent, eis usq; ad tempus & tempus. Aspiciebam ergo in uisu noctis, & ecce cum nubibus cœli filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruiunt. Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnū eius quod non corrūpetur. ¶ Hæc potestatem dat illi etiam creatura quæ est sub terra, scilicet infernali carcere inclusa, ueruntamen non uoluntaria confessione, sed coacta concessione. Nam & ipsi maligni spiritus, uolentes nolentes, sedentis in throno, & agni potestatem confitebuntur. ¶ Et quatuor animalia dicebant: Amen. ¶ Amen, uere siue fideliter interpretatur. Amē ergo dicere, est uerum testimonium cōfirmare. Dicunt hic & faciunt quatuor animalia, id est, quatuor euāgelia, confirmant quod agnoscunt ut sedenti in throno, quod filio Iesu Christo æque ut patri deo, benedictionem, & honorem, & gloriam, & potestatem, suo modo asserat uel testetur omnis creatura. Quartum tamen animal simile aquilæ uolanti, quod est hic ipse Iohannes, manifestius hic amen dicit, scribendo, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. ¶ Et uigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt uiuentem in secula seculorum. ¶ Finis uel consummatio testimoniorum omnium, adoratio est perseverans in æternum, cuius uidelicet adorationis uigintiquatuor seniores, id est, omnes ecclesiæ siue ecclesiarum prælati & iudices, sic digne agunt principatum, sicut testificationis exercuerūt māgisterium. ¶ Et uidi cum aperuisset agnus unum de septem sigillis, & audiui unum de quatuor animalibus dicens, tanquam uocem tonitru: Veni & uide. ¶ Supra compendio dixerat, agnum aperuisse librum, nūc uero eiusdem libri apertionem ordine digerit per singulos sigillos solutionem. Iam autē & nos supra diximus, septem libri signacula, septē esse (quæ clausa in scripturis continebantur) eiusdem agni Iesu Christi mysteria, scilicet eius incarnationem, passionem, resurrectionem, ascensionem, spiritus sancti effusionem, gentium, derelicta Iudæa uocationē, iudicium ultimum & seculi cōsummationem. ¶ Cum ergo Christus Iesus qui in forma dei erat, se metipsum exinaniuit formam serui accipiens, & in similitudine hominū factus est: tunc utiq; agnus unum de septem sigillis aperuit. Quandā enim partem scripturarum, quarū omnis intentio circa iam dicta uersatur mysteria, tūc adimpleuit. Exempli gratia: In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanq; sponsus procedens de thalamo suo. Item: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labijs tuis. Ac deinceps: Dillexisti iustitiā, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Et alibi: Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Et in Esaia: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emmanuel. Hæc & cætera huiusmodi tunc adimpleuit Iesus Christus, quando formam serui accepit, qui erat in forma dei. Oportet autem eum qui talium dictorum sibi signaculum solui, id est, intelligentiam cupit aperiri, prius habere meritum fidei.

Sequitur.

laudat deū
& agnum.Cur primo
dant bene-
dictionem

Gene. 1

Dant hono-
rem.
Heb. 3Dāt gloriā.
Esaie 40. 48Dant pote-
statem.
Danielis 7Qualis con-
fessio de-
monium.Amen di-
cere.CAP. VI.
Septē sigil-
la, septem
mysteria
Christi.Primū sigil-
lum est in-
carnatio.
Philip. 2

Psal. 44

Psal. 66

Esaie 7

Philip. 3

Animal hoc
facies hois
est, id est,
incarnatio.

Equus iste
& leffor e-
ius, est ipse
Chrs deus
& homo.

christus Sa-
maritanus
& iumentū
parabolæ.
Lucæ 10

Esaïæ 53
Equus alb⁹
quia de uir-
gine natus.
Psal. 50
Roma. 5
Habet arcū
id est, iudici-
um extre-
mum.

Iob 40

Iohan. 5

Psal. 20

Iohan. 17

Matth. 4

Heb. 2

Philip. 2
Secundū si-
gillum est
passio Chri-
sti.

Esaïæ 53

Psal. 21

Sequitur ergo: Et audiui unum de quatuor animalibus dicens, tanquam uocem tonitruui magni. Veni & uide. Nam ueni & uide, hoc est, primum crede, & sic demū intellige. ¶ Porro animal hoc unum de quatuor ipsa est facies hominis, id est, incarnatio eiusdem Christi filij dei. Principaliter namq; ut superius iam dictum est, quatuor animalia, quatuor maxima sunt Christi sacramenta, quæ nullo Christiano nescire liceat, scilicet, incarnatio, passio, resurrectio, & ascensio: secundarie uero ipsi, qui quatuor scripserunt euangelia. Vnum itaq; uel primum ex quatuor animalibus incarnatio Christi est, cuius uidelicet incarnationis uoces toties audimus, quoties eadem incarnatio nobis in ecclesia prædicatur. ¶ Auditur autem uox tanquam tonitruui, quia uidelicet non sicut probrosa uanitas susurrat in angulis, sed palam omni mundo prædicari amat plenitudo partus uirginalis, ita ut merito comparetur tonantibus cœlis, iuxta illud Dauidicum: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius adnuntiat firmamentum. ¶ Et uidi, & ecce equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit uincens ut uinceret. ¶ Et uidi, id est, intellexi. Et reuera omnis qui uenit, id est, qui fideliter credit, ipse intelligit incarnationis Christi mysterium sic esse uelut equum, & sedentem super illum intelligit, non hominem tantum, aut deum tantum, sed hominem simul & habitantem in homine deum, hominem deo uel deum homini in unitate personæ coniunctum. Nam quomodo equum & super eum sedentem hominem, unum equitem dicimus, sic hominem hunc & inhabitantem deum, unum confitemur Christum. Attamen deus huic homini multo coniunctior est, quàm equo homo qui illi infidet, quia homo ex equo descendit, ab homine isto deus qui illum assumpsit nunquam discedit. Semel tantum caro mortua in sepulchro iacuit, sed ab anima diuinitas nunquam discessit. Resurrexit caro anima resumpta cum uirtute diuinitatis, & deinceps tam caro quàm anima cum uerbo permanet unus Christus in diuisibilis. ¶ Itaq; equum album & eum qui sedebat super eum, unum intelligimus Christū, & hunc equum illud esse iumentum de quo in illa parabola de homine qui inciderat in latrones sic dictū est: Et appropians uidelicet Samaritanus alligauit uulnera eius infundēs oleum & uinum, & imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum. Samaritanum, illum sedentem super iumentum suum, unum intelligimus deum & hominem Christum. Qui profecto uulneratum hominem super iumentum suum imposuit, quia peccata generis humani ipse in corpore suo pertulit. ¶ Et recte hic equus albus dicitur, quia quod certum tenet fides catholica, hic homo de spiritu sancto conceptus, sine peccato de uirgine est natus. Solus iste est qui non in iniquitatibus conceptus est, quem non in peccatis mater sua concepit, in peccatis uidelicet preuaricationis Adæ, in quo omnes peccauerunt, ut Apostolus ait, sed non iste, quem, ut iam dictum est, de spiritu sancto uirgo cōcepit. ¶ Et qui sedebat super illum habebat arcum. ¶ Arcum habebat, ipse enim est uir sagittarius de quo in Iob contra Behemoth dicitur: Non fugabit eum uir sagittarius, scilicet de perfidorum cordibus, qui nullis futuri iudicii comminationibus adquiescunt ut conuertantur. Arcus quippe de longinquo feriens, iudicium significat quod nondum est, sed in extremum differtur diem. Hunc iudicii arcum ille habebat, quia iudicium omne siue potestatem faciendi iudicium pater illi dabat, & illud facturum, poenitentiam prius prædicare, & peccatorum remissionem dare ueniebat. ¶ Et data est illi corona. ¶ Id est, sancta in duodecim apostolis ecclesia primitiua. Vnde est illud in psalmo: Posuisti in capite eius coronam. Nam in capite eius coronam de lapide pretioso posuisti, hoc est, in initio prædicationis eius chorū apostolorū, qui utiq; secundū fidem lapides uiui, lapides sunt pretiosi, tu pater illi dedisti. Vnde dicit: Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Tui erant, & mihi eos dedisti. ¶ Et exiuit uincens ut uinceret. ¶ Exiuit uidelicet anno suo incipientem te tricesimo baptizatus ad prædicandum, atq; in ipso exitu suo uicit tentatorem diaboli. Statim quippe à spiritu sancto ductus in desertum, curie ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus & postea esuriret, in tribus tērationibus, ut legimus, tētatorem uicit, à quo primus homo tentatus & uictus fuit. Itaq; exiuit uincens ob hoc ut uinceret, id est, ob hoc tentationes suas uicit, ut nostras in quibus uicti fueramus, tentationes superaret. Vnde & Apostolus: In eo enim in quo passus est ipse tētatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari. Itaq; sic exiuit, sic nascendo & uiuendo peccato caruit, & omnia tētamina uicit, ut ad mala nostra uincenda tota properaret intentione charitatis. ¶ Et cum aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal, dicens: Veni & uide. ¶ Quando Christus Iesus humiliauit semetipsum factus obediens usq; ad mortem, mortem autē crucis, magnū utiq; sigillum libri agnus aperuit, plurimam quippe partem scripturæ eadem sua passione adimpleuit, & intelligibilē fecit. Exempli gratia: Vere lāguores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Item: Oblatus est quia ipse uoluit, & nō aperuit os suum. Ac deinceps: Tradidit in mortem animā suam, & cum sceleratis reputatus est, & ipse multorum peccata tulit, & pro transgressoribus exorauit. Et in psalmo: Foderunt manus meas & pedes meos. Item: Diuiserunt sibi uisimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Hęc & alia quàm plurima de prophetis & de psalmis, plu-

rima atque magnifica dicta uel decreta sanctæ ac mysticæ legis, sub hoc secundo sigillo clausa tenebantur, quod tunc agnus iste soluit, quando Christus Iesus agonizans in patibulo crucis ascendit, & spiritu tradito mortuus in sepulchro quieuit. Audiui, inquit, secundum animal dicens, ueni & uide. Secundum animal, id est, facies uituli, ipsa est passio domini, cuius uocem toties audimus, quoties ipsa nobis annuntiatur, maxime autem quando baptizamur, & quando sacramentum corporis & sanguinis eius celebramus aut percipimus. Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, ait Apostolus, in morte ipsius baptizati sumus, & quotiescunque manducamus panem hunc & calicem bibimus, mortem domini annuntiamus. Venimus & uidemus, id est, credimus & intelligimus. ¶ Et exiuit alius equus rufus, & qui sedebat super eum, datum est ei ut sumeret pacem de terra. ¶ Equus rufus ciuitatis diaboli, ciuitatis Babylonie est populus sanguinolentus, & fessor atque agitator eius diabolus est. ¶ Apud Zachariam quidem legimus equum domini roseum, sed equus ille non alius est, quam is qui supra uisus est equus albus. Ille namque & propria munditia albus est, & proprio sanguine est roseus, propter quod in Canticis dicitur: Dilectus meus candidus & rubicundus, hic autem sanguine alieno, sanguine sanctorum, quem effudit, rufus est. Hic equus exiuit, in iam dicta passione domini, iam dudum rufus omni sanguine iusto, à sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zacharie filij Barachie, & tunc exiuit ut impleret mensuram homicidiorum suorum, iunctis sibi gentilibus & Pontio Pilato ad occidendum dominum. Diabolus enim sedebat super eum. ¶ Et datum est ei ut sumeret pacem de terra, ut auferret pacem de subdita sibi generatione terrena, ita ut inuicem interficiant. Hoc illi datum, id est, permissum est suadenti Iudæis, quorum utique fessor erat, & quos agitabat, quatenus seditiosum Barabban sibi admitti, Iesum uero postularēt crucifigi. Hoc namque agendo pacem de terra sumpsit, id est, absumpsit. Nunquam enim ex tunc pax fuit genti illi, iusto uidelicet iudicio, ut qui peremerant principem pacis, seditiones hæderent Barabbæ, quem sibi petierant dimitti. Et ideo pacem sumere de terra datum est ei, ¶ Ut inuicem interficiant: ¶ Quod quam uerum sit, plenius uidet atque miratur, quisquis illud tam mirabile quam miserabile Hierosolymorum excidium sub Tito & Vespasiano factum legit, cuius uidelicet excidij nos adhuc in solutione sexti sigilli meminisse oportebit. ¶ Et datus est ei gladius magnus. ¶ Gladius magnus, magna & longa persecutio intelligitur, quem uidelicet persecutionis gladium eques ille malignus à Christo usque ad nouissimos electos eius tanquam à capite magni corporis usque ad pedes eius ducere permittitur. Verum de hoc plenius suo loco dicendum erit, ubi de sanguine sanctorum ebraia demonstratur Babylon meretrix. ¶ Et cum aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal, dicens: Veni & uide. ¶ Qua die resurrexit Christus Iesus à mortuis, & stans in medio discipulorum suorum dixit eis, pax uobis, accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: nimirum agnus tertium libri sigillum aperuit, quia magna scripturarum præconia quæ de ipso erant adimpleuit. Exempli gratia: Catulus leonis Iuda, ad prædam filii mei ascendisti. Requiescens accubuisti ut leo, & quasi leona. Quis suscitabit eum? Et illud in Osee: Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Et in psalmo: Iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen illi. Item: Exurrexi & adhuc sum tecum. Hæc & his similia dum adimpleuit & intelligibilia fecit Christus resurgendo ex mortuis, tunc, ut iam dictum est, agnus tertium sigillum aperuit. Porro tertium animal, siue unius animalis tertia facies, ipsa resurrectio est, cuius uocem toties audimus, dicentis: ueni & uide, quoties eiusdem resurrectionis gloria prædicatur nobis ore gratulantis ecclesiæ. ¶ Et ecce equus niger, & qui sedebat super illum habebat stateram in manu sua. ¶ Equus niger, falsorum fratrum caterua est, quales prior dominus contribules suos Iudæos perpeffus est, unum se patrem habere deum gloriantes. Equus iste niger cum fessore suo diabolo tunc apparuit, stateram habens in manu sua, quando primum hæc ipsa resurrectio Iesu Christi falsis fratribus illis est nuntiata. Sic enim Matthæus narrat: Ecce quidam de custodibus uenerunt in ciuitatem, & nuntiauerunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes: Dicite, quia discipuli eius nocte uenerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos uos faciemus. At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum est uerbum istud apud Iudæos usque in hodiernum diem. Itaque qui supra nigrum sedebat equum, stateram habebat in manu sua, quia diabolus mendax, falsos & mendaces agitans, egit uti ad negandam & dissimulandam Christi resurrectionem, mendacium cōpararent appensa pecunia. Non tunc data est illi statera, sed habebat, inquit, stateram in manu sua, iam enim similiter fecerat, quando Iudas falsorum fratrum unus uel notissimus, pecuniam ab eis ob traditionem sanguinis innocētis, scilicet triginta argenteos acceperat. Vnde & dicitur huic: Bilibris tritici denario, & tres bilibres ordeï denario, & uinum & oleum ne læseris. ¶ Computemus libras quantæ contingant triginta argenteis siue denarijs, uidelicet ita ut octo libræ binis semper supputentur denarijs

Secundū animal, facies uituli, est passio Christi. Roma 6
1. Cor. 11

Equus rufus diaboli. Zacha 1
Equus roseus Christi. Cant. 5

Matth. 23
Ut sumeret pacem de terra. Matth. 27

Gladius magnus longa persecutio.

Tertium sigillum, resurrectio Christi. Iohan. 20

Gene. 49
Osee 13
Psalm. 67
Psalm. 138

Equus niger, falsi fratres. Matth. 26

Statera in manu diaboli.

Centum triginti aia

superstitēs
Christo re-
surgenti.
Actoꝝ 1

Ex tritico
& ordeo li-
bræ centū
uiginti.

Iohan. 12

Vinū & ole-
um dona-
spūs sancti.

Iohan. 20

Actoꝝ 2
Matth. 28

Quartū si-
gillū ascen-
sio Christi.
Marci ult.

Actoꝝ 1
Psal. 46

Actoꝝ 1

Psal. 109

Psal. 67

Iohan. 3
Contra Ar-
rianos,

Equus pal-
lidus hære-
ticoꝝ est
inuidia.
Psal. 111

Quō de⁹ ex-
altauit chri-
stū et dedit
ei nomen.
Philip. 2

rijs iuxta presentem traditionē qua dicitur, bilibris tritici denario, & tres bilibres ordei denario, & fiunt in simul libræ centum uiginti. Tot autem erant in initio credentes, quos ille uenditione sua redemptos, Christus in hoc mundo superstitēs reliquit, sicut in Actibus Apostolorum Lucas dicit: Erat autem turba hominum simul fere cētum uiginti. Dicatur ergo huic stateram in manu sua habenti: Bilibris tritici denario, & tres bilibres ordei denario, & uinum & oleum ne læseris. Quod est dicere: Et si multitudinem Iudæorum infidelium lædis, diuulgato mendacio, quod pecunia copiosa cōmisti, ne tamē usquequaq; glorieris, quia nequaquā eos, qui ad me pertinent, lædere cōceditur tibi, quos uenditus ego redemi, quos licet nūc numerus paruus sit, omnes tamen idem numerus significat, qui per uerbum eoꝝ sunt credituri fidemq; habituri sanctæ trinitatis. ¶ Nam iuxta præfatum numerum triginta argenteoꝝ, cum bilibris tritici denario, & tres bilibres ordei ueneunt denario, fiunt simul tritici libræ triginta, ordei uero libræ ter triginta, id est, nonaginta, & in omnibus his numerus ternarius fidē sanctæ trinitatis exprimens, late coruscat. Simul uero triginta & nonaginta centum uiginti faciunt, qui numerus, ut iam dictum est, initio credentium fuit. Et imparis quidem meriti fuerūt, quemadmodum triticum & ordeum in cōmodis agricolę non eiusdem momenti sunt, uerum tamen omnes de uno grano frumenti, quod cecidit in terram & mortuum fuit fructificando succreuerunt, & eandem, ut iam dictū est, trinitatis fidem tenuerunt & prædicauerunt. Quicquid fiat, quicquid facias de fratribus illis pro sua falsitate nigris, istos lædere, istos in errorem uel mendaciū abducere non conceditur tibi. ¶ Vinum quoq; & oleum ut lædere possis, non tibi conceditur. Quod uinum & quod oleum? Profecto geminū sancti spiritus datum. Primum quippe sancti spiritus datum recte dicitur oleum, quia sic primum datus est, ut esset remissio peccatoꝝ, dicēte ipso qui dedit ipsa die qua resurrexit à mortuis: Accipite spiritum sanctum, quorum remisistis peccata remittuntur eis. Secundū uero datum recte dicitur uinum, quia nimirum secundo sic datus est spiritus sanctus, ut esset fortitudo credentium, ut credentes faceret uerbosos & constantes ad prædicandū, ita ut dicerent aliqui, quia musto pleni sunt isti. Igitur & niger agitator equi nigri, qui stateram in manu baiulas, negociare quātum uis, & appensa pecunia copiosa effice ut publice dicatur, quia discipuli eius nocte uenerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus, dummodo efficere non possis quin in ueritate permaneant isti centum uiginti, geminū accipientes donum spiritus sancti, unde fiat ut nō euacuetur propositum dei, ut nō obscuretur, uel abscondatur gloria resurgētis Christi. ¶ Et cum aperuisset sigillum quartum, audiui uocē quarti animalis dicentis: Veni & uide. ¶ Quando Christus a fratribus apostolis ascendit in cœlum & se det à dextris dei, ut Marcus ait, & sicut Lucas quoque testatur, uidentibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum, tunc utiq; quartum libri sigillum agnus aperuit, partem enim scripturarum, quibus istud sacramentū quartum cōtinebatur, adimpleuit. Exempli gratia: Ascendit deus in iubilatione, & dominus in uoce tubæ. In iubilatione uidelicet eorundem apostoloꝝ, quibus uidentibus eleuatus est, nam ipsi adorantes, inquit Lucas, regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno: in uoce autē tubæ, id est, cum testificatione pronuntiationis angelicæ qua dictum est, sic ueniet, subauditur, ad iudicandum, quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum. Item: Dixit dominus domui meæ sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Et alibi: Ascendisti in altum, cepisti captiuitatē, siue, ut alia editio habet, ascendens in altum captiuam duxisti captiuitatem. Hæc & huiusmodi similia dum adimpleuit, dum idem, qui descendit ipse super omne cœlos ascēdit, tūc, ut iam dictum est, quartum libri sigillum agnus aperuit. ¶ Sed aduersus hunc sedentem ad illam dexteram maiestatis in excelsis, sēuit inuidia diaboli per hæreticorum blasphemantium ora rabida, derogans in cœlo regnantī, cui per linguas manusq; Iudæorum atq; gentilium, contumelias irrogauerat in terra patienti. Auditur uox quarti animalis dicentis, ueni & uide. Illi autē nolunt uenire & uidere, sed e contra stare & inuidere. Toties namq; hoc animal auditur, quoties eadem ascensio Christi siue cōfessus eius ad dexteram patris ore cōfitentis ecclesiæ prædicatur. Sed inuidet hæreticus Arrius dicēs, quia minor est pater filius. Sequitur ergo: ¶ Et ecce equus pallidus, & qui sedebat desuper nomen illi Mors, & infernus sequebatur eum. ¶ Deniq; pallidus equus hæreticoꝝ est furor liuidus & inuidus, quorum insania tanta est, ut eos audiens recte pro Christo glorificato illud sapiētis dicas, gloriam semper sequitur inuidia. Vident quidem, sed inuidēt, iuxta illud, peccator uidebit & irascetur. Vident quia qui sedet ad dexteram patris, filius dei dicitur, & est deus, eidem patri cōqualis & cōsempiternus. Legunt enim & audiunt scripturas quibus hoc adfruitur, & dicere non audent quia mentiuntur. ¶ Aequalitati tamen derogant, quīs deum fateantur. Quare? Quia quodd deus est, inquit, hoc ei pater donauit, quemadmodum Apostolus dicit: Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, & cætera. Non quærunt cui donauerit, utrum homini an deo. Quando enim donauerit, euidenter apparet: Humiliauit semetipsum, inquit, usq; ad mortem, mortem

mortem autem crucis. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, quia factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Nunquid antequam hoc fieret, non erat altus dei filius, dei uerbum, deus apud deum, sed posteaquam propter hoc exaltatus est, quia factus est obediens usque ad mortem crucis, tunc coepit altus esse dei filius unicus dei deus, tunc coepit habere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus diceret? Hoc illi ergo donatum est, ut homini, secundum quem filius factus est obediens usque ad mortem crucis, quod iam habebat idem ipse dei filius deus, deo natus equalis. Verum de his à catholicis patribus contra illum pallidum diaboli equum sufficienter disputatum est. ¶ Recte ergo de equo illo dicitur: Et qui sedebat desuper nomen illi mors, & infernus sequebatur eum. ¶ Quia uidelicet inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Ipse quoque diabolus & ministri eius ^{inter uerba} mors et infernus dicti sunt, eo quod multis mortis causa & infernorum sint. Potest & simpliciter accipi, quod hic ipiritualiter mortuos, ibi pœna sequatur æterna. ¶ Et data est ei potestas super quatuor partes terræ interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terræ. ¶ Ecce Arrh̄ uesania de Alexandria nascens, ad Gallicū usque peruenit Oceanum, non fame tantum uerbi dei, sed & gladio corporali bestialiter p̄cis insequens. ¶ Amplius autem ad sensum & hoc proficit, ut quatuor partes terræ ipsas intelligamus, quas & hic præsens scriptura numerat, dicendo: interficere gladio, fame, morte, & bestiis terræ, & in propheta Ezechiele sua quatuor iudicia pessima dominus ipse nuncupat. Quod & si quatuor, inquit, iudicia mea pessima, gladium & famem, & bestias malas, & pestilentiam, misero in Hierusalem, ut interficiam de ea hominem & pecus, tamen relinquetur in ea saluatio educientium filios & filias. ¶ Istę sunt namque partes terræ, id est, portiones mentis terrenæ. Solet enim pars pro portione poni usu sacre scripturę, aliās singulariter, aliās uero pluraliter. Singulariter, ut illic ignis, sulphur, spiritus procellarū, pars calicis eorum, pluraliter uero, ut illic: tradetur in manus gladij, partes uulpiū erūt. Itaque super quatuor partes terrę, id est, super quatuor iudicia illa pessima, quę sunt portiones siue retributiones mentis terrenę, data est huic equo pallido, id est, furori hæretico potestas, ut gladio, fame, morte, & bestiis terrę interficiat. ¶ Notandum uero quod de quatuor iudiciis istis pessimis, unum tantummodo hic nomine cōmutatum est, scilicet pestilentia, pro quo nomine speciali generale nomen quod est mors positum est. Et recte, quia uidelicet furor humanus eod̄ nunquā pertinget, ut super pestilentiam, id est, creandi pestilentiam potestatem habeat, quomodo dñs deus cuius in persona dicit propheta: Ego dominus faciēs pacem & creans malū, id est, afflictionē, cuius quatuor partes sunt ista quatuor iudicia pessima, gladius, fames, pestilentia & male bestię. Sed nec famem creandi potestatem habet, nisi quia panem auferendo fame quempiam necare potest. Quod cum facit, nihilominus tamen uerum est quod scriptura dicit, non interficiet dominus fame animam iusti. Aliud namque est quod persecutor concluso iusto panem subtrahit, quod sepe factum est: aliud, quod iusto bene seruiēti, uerbi gratia, bene euangelizāti panis deest, eumque interficit fames, deo nusquam porrigente unde reficiatur, quod nunquam accidisse scriptura ulla refert. Nihilominus malas bestias creare furor hæreticus non potest, sed tantum bestiis obijcere, atque ita interficere fidelis animæ corpus potest. Gladium materiale uel quodcunque instrumentum mortis ferreum formare, & in eo interficere potest, ipsam autem materiam creare non potest. Sola ex illis quatuor pestilentia est, quam solus deus & creare, & in ea interficere potest, atque iccirco recte pro pestilentia nomen, ut iam dictum est, generale scilicet mors, hic positum est, multos continens uel significans mortium modos, quicunque esse uel excogitari possunt, præter gladij, famis, & malarum bestiarum mortes. ¶ Et cum aperuisset sigillum quintum, uidi subtus altare animas interfectorum propter uerbum dei, & propter testimonium quod habebant, & clamabant uoce magna, dicentes: Vsq̄quo domine, sanctus, & uerus, non iudicas & uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? ¶ Quando is qui ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, mittendo apostolis spiritum sanctum, spiritum ueritatis, qui illos induceret in omnem ueritatem, tunc profecto agnus quintum libri sigillum aperuit: Quædam enim non parua scripturę præconia quę de ipso erant, tūc adimpleuit. Exempli gratia: Et erit in die illa, dicit dñs, effundā super domū Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritū gratię & precum. Item: Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnē carnem, & prophetabunt filij uestri, & filię uestre: Senes uestri somnia somniabūt, & iuuenes uestri uisiones uidebunt, & cetera. Horum namque & similiū doctōrę eatenus clausum mysterium, ita tunc apertum est, ut Petrus diceret: Viri Iudei & qui habitatis Hierusalem uirsi, hoc uobis notū sit, & auribus percipite uerba mea. Non enī, sicut uos æstimatis, hi ebrj sunt, cum sit hora diei tertia, sed hoc est quod dictum est per prophetam Iohel: Et erit in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & cetera usque ad id quod ait, & erit omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. ¶ Aperto autem sigillo hoc, uidi, inquit, subtus altare animas interfectorum propter uerbum dei, & propter testi-

Diabolus & heretici dici possunt mors & infernus. Sapient. 2

quatuor iudicia dei pessima. Ezech. 14

Pars aliquādo p portione. Psal. 10 Psal. 62

Mors hic p pestilentia ponitur.

Esaia 45

Prouerb. 10

Quintū sigillū, missio spiritus sancti.

Zacha. 12 Iohel. 2

Actōr. 2

Animæ interfectōrū

F monium

martyrum
clamantes
pro uindi-
cta.

Matth. 23

* Subtus.
Cur clamāt
subtus alta-
re.

Gene. 4

Iudæi gens
terrena.

Iohan. 11

Psal. 34

Gene. 4

Iudæi nunc
uagi & pro-
fugi inter-
ra, ut Cain
olim.

Psal. 58

* Comme-
morationē

Flagellū de
funiculis.

Iohan. 2

Matth. 23

Quæstio de
Zacharia
duplici.

p. 108. 109.

4. Reg. 21

3. Paral. 23

Matth. 27

Matth. 23

Iacob⁹ fra-
ter domini

monium quod habebant, & clamabant uoce magna, dicentes: Vsq̃ue quo domine sanctus & uerus, non iudicas & uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Animæ istæ siue interfecti isti iudicium & uindictam reposcentes sanguinis sui, omnes illi sunt quos occiderunt homicidæ sectatores Cain, quos clamantes oportebat exaudiri sicut prædixerat dñs pessimæ generationi illi: Ecce, inquit, ego mittā ad uos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occiditis et crucifigitis, & ex illis flagellabitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus qui effusus est super terrā, à sanguine Abel iusti usq; ad sanguinē Zachariæ filij Barachiz, quem occidistis inter templū & altare. Omnes istas animas, omnes istos interfectos uidi, inquit, clamantes, scilicet ut uenirent hæc omnia super generationem istam. Quare? Quia uidelicet implebant mensuram patrum suorum, prophetas illos, sapientes illos & scribas, quos illo die spiritus sanctus impleuerat, occidendo, crucifigendo, flagellando in synagogis suis, & persequendo de ciuitate in ciuitatem. ¶ Quare autem * sub altare dei clamare uel interfecti esse uidetur? Videlicet quia primus eorum Abel propter sacrificiū deo placitum ab inuidente fratre occisus est, & omnes qui à sanguine illius iusti usq; ad sanguinē Zachariæ filij Barachiz quem occiderunt inter templū & altare interfecti sunt, propter eandem fidem siue uerbum atq; testimoniū passi sunt, & ita sub testamento dei tanq̃ sub ara reconditi clamant uoce magna, sicut de illo primo dictum est: Ecce uox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Magna autē uox siue magnus clamor, magnum est desiderium eorū quæ dominum facere uelle norunt. Nec em̃ fas est credere, animas illas cōtra dei nutum quicq̃ cupere, cum eorū desideria ex ipsius p̃deant uoluntate. Clamantes ergo & iudicium & uindictā requirentes, recte, ut fieri solet, in cunctis solennibus orationibus siue postulationibus à laude incipiunt, appellando sanctū & uerum. Et pulchre nimis compellatur nominibus istis, ut per ipsa cōmoueat, quia debitor est sanctus in suis factis, de factis alijs facere ueritatē iudicij. ¶ Dicendo autē de his qui habitant in terra, grauiter Iudæi criminis exprimit summam. Iudæi nanq; quia toti habitabant in terra, quia terræ inhærebant, quia ecclesiā nō quæ rentes tantummodo terrena depressis animis intuebātur & cupiebant, iccirco sanctos istos interfecerunt propter uerbum dei, & propter testimoniū quod cœlesti regno dei perhibebant, non probantes, imò redarguentes illorum cupiditatē terrenam. Ipsum quoq; dominū propter eiusdem terrenæ habitationis causam fictam interfecerunt. Dixerunt em̃: Si dimittimus eum sic, uenient Romani & tollent nostrum & locum & gentē. Vnde culpans eos spiritus sanctus per Psalmistā, & in iracundia, inquit, terræ loquētes, dolos cogitabant. ¶ Talium pater atq; exemplū fuit ille Cain, qui primus sanguinē iustum fudit, primusq; ciuitatē ædificans atq; dedicans ex nomine filij sui, uagus à deo & profugus habitabat in terra. Quod em̃ iudicium uel qualis est uindicta, quam istæ animæ magna uoce clamantes exposcere uisæ sunt, nisi ut secundū exemplum illius Cain, Iudæi à facie dei eieci atq; absconditi, uagi & profugi, sicut patet hodie, essent super terrā? Dixerat em̃ ipse Christus in Psalmos: Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos ne quādo obliuiscantur populi mei. Sed quid? Disperge illos in uirtute tua, inquit. Valet enim populis ad retinēdam * memoriam Christi id quod Iudæi nō omnino occisi, sed cum libris suis eundem Christū testificantibus per omnes gentes dispersi sunt. Hoc itaq; uoce magna clamabant ad illum iudicem siue uindictam sanctū & uerum, ut eos de terra & ciuitate illa iam eiiceret & cadere in ore gladij atq; captiuos duci faceret in omnes gentes. ¶ Sicut tunc illis ipse terribili præfigurauit signo, quando fecit quasi flagellum de funiculis, & omnes eiecit de templo, dicens illis post hæc inter cæteras ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Longum quippe de funiculis flagellū, longum significauit, quo cōstricti erant, funiculum peccatorū, à sanguine Abel iusti usq; ad sanguinem Zachariæ, inquit, filij Barachiz, quem occidistis inter templū & altare. ¶ De quo cum fuerit filius Ioiadæ, queritur, quare Barachiz dicatur filius & nō Ioiadæ. Barachias, in lingua nostra benedictus dñi dicitur, & sacerdotis Ioiadæ iustitia Hebræo nomine demonstrat. ¶ Sed iterum queritur, cur usq; ad illum Zachariam uel illius Zachariæ sanguinem dixerit aut dicere debuerit? Sanguis nanq; illius Zachariæ nō finis, sed fere principij fuit sanguinis iusti, quē illa Hierusalem fudit, uel qui in ea uel in circuitu eius fusus est. Illum Zachariam lapidauerūt ad imperium regis Ioas, cæteros autē non paucos deinde reges & principes Iudæ interfecerunt, præcipue Manasses, de quo scriptura refert, quia suum quoq; filium traduxit per ignem, & sanguinē innoxium fudit multū nimis, donec impleret Hierusalē usq; ad os. Verum ut de illis & sequentibus taceam, & ad euangelica tempora, quando hæc dicebantur, perueniā, sanguis sanctorum innocentum, sanguis sancti Iohannis Baptistæ, sanguis ipsius domini, de quo dixerunt, sanguis eius super nos & super filios nostros, sanguis istorum prophetarum, & sapientum, & scribarū, de quibus dicebat, ecce ego mitto ad uos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occiditis & crucifigitis, & cetera: nōne maxime debuerat uenire super eos? ¶ Cōsideremus ergo quod ait usq; ad sanguinē Zachariæ filij Barachiz quem occidistis inter templū

plum & altare, ne forte euāgelica prophetia sit de Iacobo iusto fratre ipsius domini. Nam propter nomen Zachariæ cætera cuncta cōueniunt huic. Potest autē propter similitudinē causæ uel mortis suę rectissime Zacharias dici, quomodo item propter similitudinē causę idem dñs noster Iohannē Baptistam Heliam nuncupauit. Hoc admissio, nihil est quod repugnet, nam & filius Barachiz uicinius dicitur iste q̄ ille, qui fuit filius Ioiadæ. ¶ Barachias namq̄ benedictus domini interpretatur. Iste autē & huius Iacobi & cæterorū apostolorum pater Christus dñs in hoc eodem euangelij loco benedictū domini sese nuncupari uoluit, dicēs eis: Dico em̄ uobis, non me uidebitis amodo donec dicatis: Benedictus qui uenit in nomine domini. Hoc sine dubio nō sine autoritate scripturę uult aut uoluit, de qua & paulo ante pueri assumpserant, ut dicerent: O sanna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini: Versus namq̄ est psal- mi cētesimiseptimidecimi. ¶ Et uide quanta secundū locum quoq̄ similitudo mortis, & illius quem primū ex prophetis illa ciuitas occidit, & huius post quem nullum eidem ciuitati occi- dere licuit, ut merito uterq̄, uno Zachariæ nomine cōsignificati, debeant intelligi. De illo sic est scriptū: Spiritus itaq̄ dñi induit Zachariā filium Ioiadæ sacerdotē, & stetit in cōspectu po- puli, & dixit eis: Hęc dicit dñs: Quare transgredimini præceptū domini, quod uobis nō pro- derit, sed dereliquistis dominū ut derelinquat uos? Qui cōgregati aduersus eum miserunt la- pides iuxta regis imperiū in atrijs domus dñi. ¶ De isto autē ita refert Iosephus: Ananus, in- quit, pontifex adolescēs Anani filius de genere sacerdotali, accepta occasione conciliū cōgre- gauit, & cōpellens publice Iacobum ut Christū dei filium denegaret, contradicentē lapidari iussit. Qui cum præcipitatus de pinna templi cōfractis cruribus adhuc semianimis tollēs ma- nus ad cælū diceret, dñe ignosce eis, quod em̄ faciunt nesciunt, fullonis fuste quo uestimē- ta extorqueri solent in cerebro percussus interiit. Tradit idem Iosephus tantæ eum sanctita- tis fuisse & celebritatis in populo, ut propter eius necem creditū sit subuersam Hierosolymā. ¶ Sufficiens ergo similitudo est, ut recte sic iste dicatur Zacharias, quomodo Iohānes dicitur Helias: Vterq̄ etiam secundū nomen Zachariæ, quod interpretatur memor domini, in ipso mortis articulo memor fuit domini, nisi quod ille secundū austeritatem legis cum moreretur ait, uideat deus & requirat, iste autē secundum dulcedinem euangelij: dñe, inquit, ignosce eis, quod enim faciunt nesciunt. Iustus quidē uterq̄ etiam in his uerbis extremis, sed differenter, uidelicet pro ratione uel qualitate utriusq̄ temporis legalis & euangelici. Quod si cui forte hæc displicent, dicat ipse si potest, cum in diuersis diuersa legantur, ut beatus Hieronymus ait, quis Zacharias ille sit, cuius & pater proprie Barachias dictus fuerit, & ipse inter templum et altare occisus sit, & in eo sanguis iustus, qui super Iudæos uenit terminari debuerit. Nos iam sequentia uideamus. ¶ Et datæ sunt illis singulæ stolę albę, & dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficien- di sunt sicut & illi. ¶ Stolę interfectis illis siue animabus interfectorum, quia indigebant, datę sunt: nudi quippe fuerant, nuditate quam omnibus posteris suis primi parētes nostri relique- rant, de quibus scriptum est: Cumq̄ cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fece- runt sibi perizomata. ¶ Sed nunquid uerbum dei & testimonium quod habebant, propter quod & interfecti fuerant, stola illis siue amictus non erat? Si uerbum, aut nomen siue cultus dei, uestis aut stola animæ non esset, nequaquam scriptura diceret: Videns ergo Moses populum quod nudatus esset, spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & in- ter hostes nudum constituerat. Cum ergo cultus dei, uerbum dei, stola sit animæ, iste autem animæ propter uerbum dei & propter testimonium quod habebant fuerint passæ, quid est, quod quasi adhuc nudæ essent, datæ dicuntur eis singulæ stolę albę. ¶ Sed notandum q̄ non dictum sit tantummodo, datæ sunt illis stolę, sed stolę albę: Nam stolas quidem habe- bant, id est, illam propter quam interfecti fuerant uerbi dei siue testimoniij iustitiam, sed illæ stolę nondum albę erant. Nisi lauarentur in sanguine Christi, candidæ esse non poterant. ¶ Testatur unus ex illis Esaias, qui sine dubio uerbum dei, & testimonium habuit propter quod & interfectus fuit, nam ferratum quoque illum à Manasse autumant Iudei. Facti sumus ut immundi omnes nos, quasi pannus menstruata omnes iustitiæ nostræ. Et Dauid: Asper- ges me, inquit, hyssopo & mundabor: lauabis me, & super niuem dealabor. Et Zacharias: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutione peccatoris & menstruata. Nihil immundius menstruata, quæ quicquid attigerit, secundum legem im- mundum facit. Et huic comparandæ erant omnes, ut ipsi testantur, ipsorum iustitiæ uidelicet nisi eius, in quem credebant & quem expectabant, abluerentur Christi sanguine. Ergo stolas quidem iam habebant, sed stolę ipsæ albę nondum fuerant. ¶ Proinde quod dictum est, & datæ sunt illis singulæ stolę albę, sic intelligendum est ac si diceretur, & datum est illis, ut stolę eorum essent albę, quanquam & ipsæ stolę, id est, qualescunque eorum iustitiæ non ab ipsis essent, sed à deo fuissent datæ. Et ideo cum legimus hic, & datæ sunt illis singulę sto- lę albę, ut intelligamus id esse ac si diceretur, & stolę illorum factæ sunt albę, simul memi-

potest dici
Iacobus
filius Bara-
chiz.
Matth. ii
Chrs Bara-
chias, bene-
dictus dñi
dicitur.
Matth. iij

Similitudo
inter Zacha-
riā Ioiadæ
& Iacobū
fratrē dñi.
2 Paral. 24

Ioseph⁹ de
morte Iaco-
bi li. 20. An-
tiquit. c. 7

Iacobus di-
cit Zacha-
rias, sicut Io-
hannes He-
lias.

Gene. i
Stola ē cul-
tus aut uer-
bum dei,
Exodi 32

Stolę deal-
bant in san-
guine agni

Esaia 64

Psal. 50
Zacharia. iij

Datæ sunt
illis stolę
albę.

Infra 7 nisse debemus, quod postmodum de his & conseruis eorum scriptum est: Hi sunt qui uenerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. ¶ Inter hæc animaduertere perpulchrum est, quia illis quidem iam mortuis stolæ illorum dealbatæ sunt in sanguine agni, qua hora idem agnus suum in cruce sanguinem fudit, isti autem conseruis & fratribus eorum, qui post illam passionem Christi, uel post aduentum spiritus sancti, ad eandem fidem ingrediuntur, adhuc uiuentibus stolæ suæ candidantur, quando in eodem Christo Iesu siue in morte Iesu Christi baptizantur. Si autem post hoc etiam proprium pro eodem Christo sanguinem fundunt, quod fecerunt, & adhuc plurimi sub nouissima persecutione Antichristi facturi sunt, multo amplius candent dealbatæ stolæ ipsorum. ¶ Illud quoque sciendum, quia non iccirco datæ sunt illis stolæ albæ, quia clamabant, sanguinis sui iudicium reposcentes & uindictam, sed quia interfecisti fuerunt propter uerbum dei, & propter testimonium quod habebant. Nam ubi Christus passus est, tunc, ut iam dictum est, dealbatæ sunt stolæ eorum in sanguine eiusdem Christi. Clamor autem ille iam dudum audiri coeperat, ex quo occisus est primus ille Abel, dicente deo: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. ¶ Item quod dictum est eis, ut requiescerent tempus adhuc modicum, non iccirco dictum est, ut cessauit clamare, non enim clamare cessant aut cessabit usque in finem seculi sanguis eorum, quippe cum de iam dicto Abel dicat Apostolus, quia per fidem suam defunctus adhuc loquitur. Quam diu in ecclesia clamans dicit: Vindica domine sanguinem seruorum tuorum qui effusus est, siue ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est, introeant in conspectu tuo gemitus compeditorum, quam diu, inquam, terra, quæ est ecclesia clamabit, & hæc uel his similia dicet: non sic requiescent ut clamare cessent. Quod ergo dictum est illis, ut requiescerent tempus adhuc modicum, intelligendum est uel subaudiendum, non ab illo clamore reposcente uindictam sanguinis sui, sed à laboribus suis, sicut in hoc eodem libro legimus: A modo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. ¶ Quod cum ita sit, cur ita dictum est, ut requiescerent tempus adhuc modicum? Nunquid requies eorum durabit ad tempus modicum? Non utique, sed iccirco sic dictum est, quia post tempus modicum, cum impleti fuerint conserui eorum & fratres eorum, qui occidendi sunt quemadmodum & ipsi, tunc fiet aliud quid magnum, ut copiosum suæ requietionis capiant augmentum. Resurgent enim, & quibus nunc datæ sunt singulæ stolæ albæ, tunc dabuntur gemine, ut sint beati tam immortalis beatitudine animæ, quam beata corporis immortalitate. Scimus enim quia peccante Adam in quo omnes peccauerunt, omnes nihilominus in eo duplici stola, scilicet corporis & animæ felicitate spoliati sunt. De prima quæ est animæ, sic scriptum est: Cumque cognouissent se esse nudos, cõsuerunt folia ficus & fecerunt sibi perizomata. Talis amictus nimis animæ nuditas erat, quia uidelicet tota cõfusio carnis, deintus, ubi perierat animæ pulchritudo, procedebat. Altera nuditas est corporis mortalitas, de qua cum dixit deus, quia pulvis es & in puluerem reuerteris. ¶ Fecit quoque, ut ait scriptura, dñs deus Adæ & uxori eius tunicas pelliceas. Sic enim tunicati uere nudi erant, & naturali, quæ prius sine amictu non erubescabant, corporum suorum, quæ plasmauerat deus, spoliati pulchritudine, si numquam in ipsis tunicis gestantes nuditatis & miseriæ suæ, uidelicet quæ corpora eorum mortalia sic ueterascere & deficere deberent, sicut ueterascunt tunice pelliceæ. Igitur qui in primo parente duplicem stolam, id est, & animæ & corporis felicitatem perdiderant, nunc interim singulas habeant stolas, id est, felices tantummodo sint in anima, & sic requiescant donec accipiant, quod futurum est post tempus modicum, stolam alteram, id est, immortalium quoque corporum gloriam. ¶ Et uidi cum aperuisset sigillum sextum, & ecce terremotus factus est magnus, & sol factus est niger tanquam laccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & cetera. ¶ Terræ motus istum, & solis nigredinem, atque lunæ sanguineum ruborem, stellarum casum, & cetera malorum prodigia, quæ hic scripta sunt, plerique ad nouissimam persecutionem & ad Antichristi tempora referunt. Nos autem proposito tenemur, & scripturarum lucernam libri referati claritatem, qua possumus, uia se qui conamur. Cœptum ergo sequamur ordinem. Quando repellentibus Iudeis uerbum dei & indignos se uitæ æternæ iudicantibus, apostoli ad gentes conuersi sunt, ac deinde circumdata est ab exercitu Romano Hierusalem, & ceciderunt in ore gladii, & captiui ducti sunt in omnes gentes, tunc utique sextum agnus libri sigillum aperuit, quia uidelicet multa quæ de hoc scripta erant, tunc adimpleta sunt. Vnde & in euangelio ipse dominus, quia dies, inquit, ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Exempli gratia: Ecce, inquit Esaias, respice, populus tuus omnes nos, ciuitas sancti tui facta est deserta Sion. Deserta facta est Hierusalem, desolata domus sanctificationis nostræ & gloriæ nostræ, ubi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustione ignis, & omnia desiderabilia nostra uersa sunt in ruinas. Nunquid super his continebis te domine, tacebis & affliges nos uehementer? Et respondit dominus: Quæsierunt me qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non quæsierunt me. Et dixi: Ecce ego ad gentem quæ non inuocabat nomen tuum. Exponens causam cur eisdem scilicet Iudeis derelicta domo sua deserta Iese ad gentes conuertat, expandi, inquit,

manus

manus meas tora die ad populum incredulum qui graditur in uia nō bona post cogitationes suas. ¶ Multa sunt ualdeq; sonora & ad intelligendum aperta quæ sub isto sigillo cōtinebantur, id est, quæ Iudæorum desertionem atq; gentium uocationem clari uocibus legis & prophetarum atq; psalmos futuram testificabantur. Nunc iam eiusdem sigilli sexti reueratū lo cum spatiosum perambulemus. Cum, inquit, aperuisset sigillum sextum, ecce terramotus factus est magnus. Et est sensus: Vt impleretur id quod de Iudæos dispersione atq; gentiū con uocatione sacris literis continebatur, mota est terra, cōmotus est orbis Romanus, Vespasiano & Tito arma undiq; cōtrahentibus, & Hierusalem exercitu suo circundantibus. ¶ Tunc sol, inquit, factus est niger tāquam saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ cœli ceciderunt super terram sicut ficus mittit grossos suos, cum à uento magno mouetur. ¶ Hierusalem illa, terrena æstimatione sua, erat sicut sol & erat sicut luna, quippe cum fuisset sedes David, in qua ille homo regnando temporaliter federat. Legebant enim id quod ipse David in psalmo canebat ex dei persona: Semel iuravi in sancto meo si David, mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in eternū, & testis in cœlo fidelis. At ille non de sede manufacta, non de lapideo, aut, ut rutilum, aureo throno, qualem sibi rex præpotens facere poterat, hoc dicebat, quod tanquam sol in conspectu dei manere deberet, aut sicut luna perfecta, sed de hominibus sanctis, quæ uera sedes Christi sunt & ciuitas, qui in futuro quantum ad animam erūt sicut sol, & quantum ad corpus sicut luna perfecta, quæ utiq; tūc plus emittit luminis quando perfecta est & plena. Ergo uerū qui dem scriptura dicebat, quod sedes David, id est, manu fortis Christi sic foret sicut sol, & sicut luna perfecta. ¶ Sed illa ciuitas, illa Satanæ synagoga falsebatur præsumptione sua, reputans quod esset sol mundi, & orbis terrarum luna pro generis Dauidici & templi augustissimi Salomonis longe peruulgata gloria. Talis sol tunc factus est niger tanquam saccus cilicinus, & talis luna tota facta est sicut sanguis, quādo ciuitatis illius intolerabilis superbia durāq; rebellio gentium cunctarum uictores Romanos aduersus seipsam concitauit. Legamus Iosephum miserabilem excidij illius tragœdiam referentē, quæ pro sua magnitudine legentibus semper noua est. Quo abiit illa quasi solaris pulchritudo. Niger factus est ille sol, & purpurea splendor eius superbia uersa est in ciliciū. Imò, ut Hieremias quoq; prædixerat, denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis, adhæsit cutis eorum ossibus, aruit & facta est quasi lignū. Et erit, inquit Esaias, pro suauitate odoris, foetor: & pro zona, funiculus: & pro crispanti crine, caluitium: & pro fascia pectorali, cilicium. Non partim, sed, ut ait, tota facta est luna illa sicut sanguis: foris obsidione, intus seditione, foris & intus ferro & igne, amplius autem intus ferro uel sanguine, pauore & fame. Nam foris uastabat eos gladius, & intus pauore iuuenem simul ac uirginem, lactentem cum homine sene, & cōsumebantur fame. Manus mulierum misericordium, inquit Hieremias, coxerunt filios suos: facti sunt cibus eorum in cōtributionem filiæ populi mei. Quare: Propter peccata, inquit, prophetarū eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius, sanguinem iustorum. Milia interfectos uix quisq; dinumerare potuit. ¶ Sol ergo factus est niger sicut saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, ita recte talis denigratio siue decoloratio præsignari debuerat tenebris illis, quæ factæ sunt super uniuersam terram, quando sol uerus Christus scelere ipsosq; extinguebatur in patibulo crucis. Neq; enim tantummodo foris ita denigrati, uerum etiam, quod grauius est, intus in corde sunt excæcati. Persequebatur quippe lunam illam iusta sententia, ut fieret tota sicut sanguis, suomet iudicio, cum dicerent illi, sanguis eius super nos & super filios nostros. ¶ Et stellæ cœli, inquit, ceciderunt super terram. Stellis quoq; sua æstimatione Iudæi populi res cōparabiles erant, præsertim cum audirent dicentem Moyses: Dixitq; uobis illo tempore, non possum solus sustinere uos, quia dominus deus noster multiplicauit uos, & estis hodie sicut stellæ cœli plurimi. Dominus deus patrum uestrosq; addat ad hūc numerum multa milia. Ex hoc quoq; Moyses non humana lenitate, sed pro diuina dixit auctoritate, quippe qui dominum nouerat & scripserat dixisse ad Abraham: Suspice cœlum & numera stellas si potes. Et rursum: Sic, inquit, erit semen tuum. Et quidem secundum hanc auctoritatem semen Abraham stellis cœli comparabile erat, ueruntamen non omnino uel utcunq; sed pro parte electos, id est, eorum qui non tantum carnis, sed promissionis sunt filij. Etenim non qui filij carnis, inquit Apostolus, hi filij dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. At illi non promissionis, sed tantū carnis filij erant. Quod etiam improperebat illis prophetica ueritas, dicendo, qui existis de aquis Iuda. ¶ Ceciderunt ergo qui uidebantur sibi esse stellæ cœli, ceciderunt, inquam, non ut uere stellæ cœli, sed sicut grossi immaturi fructus fici, magno uento mouente agitati, id est, spiritu diabolico multum exagitati. Cōgrua sane similitudo ab arbore fici & grossis eius caducis, quia uidelicet illi quoq; qui tunc temporis in Christum crediderant ex Iudæis, & erant quasi primi fructus crucis Christi, exciderunt magno uento mouente, uento inuidiæ, scilicet odientes gentium salutem, & contra fidem euangelij suam æmulantes pleriq;

De disper
sione Iudæo
rū & uoca
tione gen
tium.

Hierusalem
sicut sol, &
sicut luna,
perfecta.

Sol niger
ut saccus
cilicinus.

Excidiū ur
bis Hierusa
læ à Roma.

Threnor. 4

Esaia 2

Deut. 32

Threnor. 4

Luna tota
ut sanguis.
Lucæ 23

Matth. 27
Stellæ cecid
erūt super
terram.
Deut. 1

Gene. 15

Roma. 9
Esaia 48

Ceciderūt
ut grossi
ficus.

Act. 15: 21 **circumcisionem, sicut & Actus Apostolici testantur. Itaq; sponte excidentes à gratia Christi,**
 recte ceciderunt etiam in ore gladij fere omnes Iudæi: & qui superfuerunt, captiui in omnes
 gentes ducti sunt, non stellis, ut iam dictum est, sed pulueri quem projicit uentus à facie terre,
 coelū recessit, id est, sci- comparabiles. Et coelum recessit sicut liber inuolutus. Coelum in quo sibi quasi stellæ luce
 entia legis. re uidebantur, scientia legis erat in qua cum despectu gentium omnium quasi alti & nitiduli
 Matth. 21 Iudæi gloriabantur. Sed auferetur à uobis, inquit deus, regnum dei, & dabitur genti facienti
 Sicut liber fructus eius. Coelum ergo recessit, quia uidelicet sensus illorum coangustati sunt, & disparuit
 inuolutus. ab illis, imò non data est illis, propter inopiam cordis, spiritalis sacrę legis intelligētia. ¶ Quo
 modo recessit? Sicut liber inuolutus, inquit. Pulchre satis innuit quid per coelum recedens in-
 telligi uoluerit, qui recessum illum libro inuoluto similauit. Quid namq; est dicere, quia coelū
 sicut liber inuolutus recessit, nisi ac si diceretur, quia inuoluta & clausa illis est omnis scriptu-
 ra diuina & cœlestis? Et illis quidem à quibus recessit hoc coelū, hic cœlestis liber inuolutus,
 imò & signatus est, nobis autē ad quos uenit recedendo ab illis, referatus & apertus est. Nam
 hoc est quod nunc in manibus habemus tractantes, quia librum de dextra sedentis in throno
 signatum accipit agnus, & soluit septem signacula eius, uidelicet nobis aperiens qui fideme-
 ius habemus, confitentes quia dignus est eundem accipere librum, & soluere septem signacu-
 la eius. Et omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt. Et reges terræ, & principes, & tri-
 buni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber, absconderunt se in speluncis & petris mon-
 tium. Et dicunt montibus & petris, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super
 Verba Chri- thronum, & ab ira agni. Quoniam uenit dies magnus iræ ipsorū, & quis poterit stare? Quid
 sti huius tex- aliud dominus noster dicebat conuersus ad mulieres quæ plāgebant & lamētabantur eum,
 tui conforma- quod traditus esset à præsīde uoluntati Iudæorum, & duceretur ad crucifigendū: Filia, in-
 mia. quit, Hierusalem nolite flere super me, sed super uosipsas flete, & super filios uestros, quoniam
 Lucæ 23 ecce uenient dies in quibus dicent: Beatæ steriles & uentres qui non genuerūt, & ubera quæ
 non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus operite nos.
 Lucæ 21 Dies namq; uenturæ à Romanis obsidionis & captiuitatis significat, de quibus superius inter
 Lucæ 23 alia discipulis ait: Tunc qui in Iudæa sunt fugient in montes, & cætera. Tunc, inquit, incipiet
 dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Deniq; & Iosephus refert, insistenti-
 bus sibi Romanis Iudæos certatim cauernas montium, & collium petissē speluncas, ita ut se-
 metipsum testetur munitione quodam destructæ urbis Iotopata in spelæo cum quadragin-
 ta comitibus proditum inuentum, atq; ab hostibus captum. ¶ Montes ergo qui sint, & insulæ
 Reges & principes Iudæorum. quæ de locis suis motæ sunt, manifestioribus exprimit uocabulis dicendo, & reges terræ &
 principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus & liber absconderunt se in spelun-
 cis, & petris montium. Reges namq; isti & principes ipsi sunt de quibus & in psalmo scriptum
 est: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus dominum & aduer-
 sus Christum eius. Hoc deniq; uersiculo premisso in Actibus Apostolorum, conuenerunt e-
 nim, inquit, uere in ciuitatem istam aduersus puerum sanctū tuum Iesum quem unxisti, He-
 Act. 4 rodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis I Israēl, facere quæ manus tua & consilium
 decreuerunt fieri. Montes isti propter superbiam, insulæ autē recte dicūtur propter profun-
 dam auaritiā. Non quidē in propria persona illi Herodes & Pontius Pilatus ad illud obsidio-
 nis malum peruenerūt, sed prius suum singuli receperunt iudiciū, uerum quotquot tunc tē-
 poris inuenti sunt & potentes, at principes, pharisei atq; pontifices, eo modo quo iam dictum
 est, de locis suis moti sunt, eiciēte illos domino Iesu de templo suo & de loco suo flagello ira-
 cundię suæ, cadentes in ore gladij, ruente pariter illo suo templo & ciuitate super oculos ipso-
 rum in combustionē ignis, & ipsi qui supererant captiui in omnes gentes abducti. ¶ Inter-
 rea frustra dicebant montibus & petris, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedētis su-
 per thronū, & ab ira agni. Frustra, inquam, abscondebantur in montibus & in cauernis petra-
 rum, frustra nihilominus spem habebant in Abraham Isaac & Iacob. Mose quoq; & cæteris
 Iohan. 5 patribus atque prophetis, montibus utiq; magnis, & uiuentibus petris. Nam illi non eos tunc
 Ab ira dei & agni. protegebant, imò magis accusabant. Manifeste quippe illis dominus de Mose dicit: Est qui
 uos accuset Moses in quo speratis. ¶ Et hoc dixisse sine dubio illis competit, abscondite nos à
 facie sedentis super thronum, & ab ira agni. Nescire enim non poterant in conscientia truci,
 quin agnus quem occiderant iterum uiueret, & potenter irascere tur eis. Quoniā, inquit, ue-
 nit dies magnus iræ ipsorū, & quis poterit stare? Dies iræ ipsorū, scilicet sedentis super thronū
 Matth. 24 & agni, patris & filij, dñi & Christi eius, aduersus quem astiterūt & conuenerūt principes isti,
 iam uenit, & adhuc ueniet: quia uidelicet initia dolorū sunt omnia hæc: finis autē eorundem
 Deut. 32 dolorum, finis incōsummabilis & cōsummatio infinita erit in gehenna. Sic enim de his in can-
 tico Deuteronomij deus ipse proclamat: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usq; ad
 inferni nouissima. Et quis poterit stare? Vere nullus poterit stare, nullus poterit resistere. Be-
 ne autē illi erit quicumq; pro eo quod non stetit aut restitit, tunc poterit iram fugere. ¶ Simile
 Christiani quid

quid in eodem Hierosolymorum excidio iuxta litteram factum est: Appropinquante namque bello Romano & exterminio Iudaicæ gentis, oraculo admoniti omnes, qui erant in prouincia, Christiani, longius discesserunt, ut ecclesiastica narrat historia, & trans Iordanem sedentes manebant ad tempus in ciuitate Pella, sub tutela Agrippæ regis Iudæorum, cuius in Actibus Apostolorum mentio est, qui cum ea quæ sibi obtemperare uolebat parte Iudæorum, semper Romanorum imperio subditus agebat. Post hæc uidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor uentos terræ, ne flarent super terram, neque super mare, neque super ullam arborē. Quo ergo iret, quo recederet cælum de quo supra dixi, & cælum recessit sicut liber inuolutus: Illud quippe cælum, id est, doctrina uel scientia cœlestis à Iudæis recessit, dicentibus apostolis, qui & ipsi iuxta Psalmistam, sunt cœli qui enarrant gloriam dei, siue firmamentum opera eius annuntians: Vobis quidem primum oportebat loqui uerbum dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad gentes. Quo iret cælum illud, & quomodo conuerteretur ad gentes? Quatuor namque angeli stantes super quatuor angulos terræ, tenebāt, inquit, quatuor uentos, id est, omnia regna mundi prohibebant ueritatis prædicatores. ¶ Venti quippe hoc loco in bona partem accipiuntur, & apostolos Christi siue uniuersos significant prædicatores euangelij. Vnde & Psalmista dicit in laudibus nominis dei: Educens nubes ab extremis terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit uentos de thesauris suis. Et est sensus: Illos qui nunc sunt cælum de quo dixi, omnia quæcunque uoluit dominus, fecit in cœlo & in terra, id est, in perfectioribus & in minoribus sanctis, illos, inquam, apostolos siue apostolicos uiros educens & eleuans ab extremis terræ, id est, ab ea uilitate in qua erant inter terrenos, & secundum possessionem temporalium & secundum scientiam, tantum secularia appetentes, fecit esse nubes, officium nubium eis iniunxit ut pluerent abundantia prædicationis, & fulgurarent clarissima atque terribili comminatione iudicij dei, atque eosdem sic sublimauit, sic extendit secundum agilitatem intellectus, quomodo sublimiter producti uolant uenti, & hoc totum de thesauris suis, de donis suis, de occultis iudicij & cōsilijs suis. Ergo uenti isti idem sunt qui & nubes, scilicet agiles & expediti, scientes & facundi prædicatores euangelij. ¶ Porro quatuor angeli stantes supra quatuor angulos terræ, uniuersa regna sunt, quorum quatuor ista principalia hæc fuere, Babylonicum, Persicum, Macedonicum atque Romanum. Quatuor ista, imò uniuersa terrarum regna, uentos prædictos tenebant, id est, tenere uolebant, ne flarent super terram, neque super mare, neque super ullam arborē, id est, ne prædicarent fidem Christi in ullis prouincijs, in aliquibus insulis, in ulla qualitate aut conditione hominū. Hoc prohibendo tenebant uentos istos. Nec uero leuiter aut parua intensione tenebāt, sed legibus ac proscriptionibus publicis, & cunctis poenarum generibus aduersus ueritatis præcones propositis. Sed attende quid sequitur: Et uidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum dei uiui & clamauit uoce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos dei nostri in frontibus eorum. ¶ Alter iste angelus, ille est magni cōsiliij angelus, qui iam dictis apostolis suis dicit: Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad cōsummationem seculi. Iste ascendit ab ortu solis, uidelicet illuminare his qui se debāt in tenebris & in umbra mortis, ascendens ab inferis, resurgens ex mortuis, quæ resurrectio uere nobis ortus est solis, & ascendendo dicens illis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Hunc talem, inquit, uidi habentem signum dei uiui, id est, palam facientem ex uerbis & operibus suis, quod sit deus uiuus, filius dei uiui: quod & Petrus uidens & agnoscens dixerat illi: Tu es Christus filius dei uiui. Vere deus uiuus & filius dei uiui, qui mortuus quoque secundum carnem detineri à morte non potuit, sed resurrexit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum detineri ab eo. Ab hoc signo debere illum cognosci Apostolus quoque insinuat, cum dicit: Qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi dñi nostri. Nam quod uere filius sit dei uiui, ex eo maxime claruit, quod resurrexit à mortuis. Hoc signum habens uoce magna clamauit quatuor angelis: Clamauit, inquam, & clamantibus apostolis suis cōclamauit, ita ut in omnem terram exiret sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Clamorem quippe uel sermonem eorum cooperando firmavit sequentibus signis. Audierunt illi angeli quibus datum est nocere terræ & mari, id est, senserunt uirtutem insuperabilem euangelicæ prædicationis in uniuersa regna mundi, quæ potestate suo præfocabat omnia, nec ullum sinebat respirare pro libitu sui iuris. Nolite, inquit, nocere terræ, neque mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos dei nostri in frontibus eorum. Hoc dicere illis, est malam uoluntatem eorum impedire, ut quantumcunque insaniant uel noceant atque tyrannizent, persequendo, proscribendo, occidendo, dei tamen propositum præpedire uel auertere non ualent, quo minus eos, quos præsciuit & prædestinauit cōformes fieri imaginis eiusdem filij, uocet, iustificet & magnificet. ¶ Signum uocationis atque iustificationis, meritumque & spes future magnificationis est signari seruos eiusdem dei in

sub Agrippa tempore excidij.

CAP. VII.

Cœli apostoli dicuntur.

Psal. 23

Actoꝝ 13

Venti & nubes hica postoli dicuntur.

Psal 134

Ibidem.

Quatuor anguli terræ, quatuor regna.

Alter iste angelus, Christus est. Matth. 28 Lucæ 1 Matth. ult.

Matth. 16 Actoꝝ 2

Roma. 1

Psal. 18 Marci ult.

Roma. 8 Signum crucis.

Nolite nocere terræ & mari, & cetera.

Iohan. 20.

Coloss. 3.

Roma. 2.

Ibidem.

Numerus CXLIII. milia, signat mysteriū. Arithmetica ratio in XII. multiplicatis.

Mysterium trinitatis in hoc nūero.

Exodi 3.

Ibidem.

Filij Israel, aut Abraham, non carne, sed fide. Roma. 9.

Alii hic ordo tribuū q̄ apud Moysen.

frontibus eorum signo crucis, quod olim fuit obprobrium & pœna damnatorū, nunc autē deus & salus iustorum. Nolite nocere, nolite impedire d̄ angeli potentes, d̄ regna potentia, quatuor angulos siue partes terræ obtinentia, sed eousq; inefficax potentatus uester, & uanus sit furor uester, eousq; friuolæ uestre leges & inanes sint sanctiones, uniuersa mortium genera distantes, ut nihilominus signemus seruos dei nostri uexillo uictoriosæ crucis, non tantum in abscondito cordium, sed etiam in aperto, in frontibus eorum. Seruos dei nostri, dixit angelus iste, cum sit deus, & habeat signum, id est, proprietatē dei uiui, deum omnium deum suū esse profitens, quemadmodū dicit & in euangelio apostolis suis: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, deum meum & deum uestrum. Et hic dei nostri, & illic deum meum dicit, uidelicet pro humilitate assumpti hominis. Et audiui numerum signatorū: centum quadraginta quatuor milia signati ex omni tribu filiorū Israël. Seruorum dei quicunq; signatur in frontibus suis, reuelata iustitia dei in euangelio eius per magnā uocem huius clamantis angeli, quā distinctio non fit, siue acceptio personarū, utrum Iudæi sint an Græci, primū tamen locum obtinent Iudæi, dicente Apostolo: Gloria autē, & honor, & pax omni operanti bonum. Iudæo primum, & Græco. Contra illos qui istud signum dei uiui non recipiūt primi in damnationem Iudæi sunt, dicente ipso in eodem loco: Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnē animam hominis operantis malum, Iudæi primū, & Græci. Recte ergo & hic primo loco numerantur qui signati sunt Iudæi ex omni tribu filiorū Israël, & deinde, post hæc uidi, inquit, turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis: quas omnes Apostolus sub uno Græci uocabulo uult intelligi. Porro numeri huius centum quadraginta quatuor milium generationem siue cōpositionem si rite perspicis, pulchrum tibi atq; præclarū ex eo mysterium elucescit. Dicamus ergo aliquid quod forte simplicioribus minus planum sit aut intelligibile, sed causa præsens ita postulat, arithmetice uero, qui maxime rationes nouerunt abaci, rationabile atq; iucundū continuo apparebit. Duodecarius, qui numerus erat primorū filiorum Israël, ita disponitur, ut in deceno unitas, in singulari uero limite binarius constituatur. Ut autē isti duodecim primigeni in totidem, id est, duo decim milia succrescant, unitas illa decena unum & alterum limitem transiit, & in tertio consistit, & decem milia sunt. Item binarius singularis, qui coniunctus eidem decenæ unitati duodecim perficiebat, unum & alterum limitem transiit, & in tertio consistit, & duo milia sunt. Quæ uidelicet duo milia decem milibus iam dictis in secundo ab eis limite cōstitutis connumerantur, & duodecim milia fiunt. Ita qui duodecim tantum erāt filij Israël, iam in duodecim milia multiplicati, rursus duodecies multiplicantur, & fiunt centū quadraginta quatuor milia. Qui uidelicet numerus ita disponitur, ut tribus limitibus distinguatur. Nam in centeno milleno unitas, in deceno milleno quaternarius, in milleno item quaternarius collocatur. Nota diligenter. Duodecim primi uel singulares, ut duodecim milia fiant, tres limites ascendūt, & eadem duodecim milia duodecies secundū eundem numerū filiorum Israël ducta, centū quadraginta quatuor milia faciunt, numerum uidelicet tribus, ut iam dictum est, limitibus distributum. Quid ergo sanctam huius reuelationis gratiam intendere arbitramur, nisi id quod omnis legalis, prophetica, euangelica atq; apostolica ueritas testatur, nulli ualere ad salutē q̄ sit Israël aut Abraham filius per carnem, nisi sit etiam filius eiusdem per eam, quæ non minus q̄ trium no minum confessione perficitur, fidem? Fidei namq; confessio nunc reuelatæ gratiæ tēpore manifestas necessariō exprimit personas patris, & filij, & spiritus sancti. Dudum autem in illa umbra Moisaicæ legis arcana professione significabatur totidem nominū paternorum in illo populo dei, deum Abraham, deum Isaac, deum Iacob p̄lām confitentibus atq; inuocantibus uniuersis. ¶ Et nunc quidē in frontibus suis signatur serui dei signaculo crucis & sanguinis Christi, in confessione nominis unius dei patris & filij & spiritus sancti, tunc autē signabant postes domorum suarū sub iam dictis nominibus Abraham, Isaac & Iacob: unum deum confitentes eiusdem dei autoritate prædocti. Dixerat enī Moysi: Hæc dices filiis Israël: Dominus deus patrum uestrorū: deus Abraham, deus Isaac & deus Iacob misit me ad uos. Hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem. ¶ Quid ergo, inquam, in his taliter multiplicatis, taliterq; dispositis intelligimus numeris, nisi ac si dicerent serui dei nostri, signati nostri ex Iudæis sunt hi, qui non tantū secundum carnem, sed & secundū fidem filij sunt Israël aut Abraham fidelis patris sui? Non enim, inquit Apostolus, omnes qui ex Israël hi Israël itæ, neq; quia semen sunt Abraham, omnes filij: sed in Isaac uocabitur tibi semē, id est, non qui filij carnis, hi filij dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Itaq; hoc numero finito, innumerabilis significatur ecclesiæ totius multitudo, quæ de patriarchis, uel pro sapia carnis, uel fidei imitatione progenita est. ¶ Porro & in ordine isto nominum duodecim filiorum Israël, ratio mystica non deest, quia uidelicet non secundū ordinem suæ generationis, quo secundū carnem geniti uel nati sunt, hic dispositi inueniuntur, quod utiq; nō per ignorantiam accidit, sed certi causa mysterij. Hoc ergo eodē sensu & eisdem quibus ante nos uer-

his tra-

his tractatum est, hic perscribere non pigeat. Ex tribu Iuda, duodecim milia signati, & cætera. Conuenienter & à Iuda inchoat, ex qua tribu ortus est dominus noster, & Dan præter misit, ex qua dicitur Antichristus esse nascendus, sicut scriptum est: Fiat Dan coluber in uia, cerastes in semita, mordens ungulas equi ut cadat ascensor eius retro, quia non ordinem terrenæ generationis, sed iuxta interpretationem nominum uirtutes ecclesiæ decreuit exponere. Quæ à confessione & laude præsentis ad dexteram uitæ festinat æternæ. Hoc enim nomen Iuda qui primus, & Beniamin, qui ultimus ponitur, sonant. ¶ Primus ergo Iudas qui confessio siue laudatio interpretatur, ponitur: quia ante initia confessionis, culmē bonorū operū nullus apprehendit, & nisi per confessionem renuntiemus actibus malis, non informamur rectis. ¶ Secundus Ruben qui interpretatur uidēs filium. In filiis opera designari testatur Psalmista, qui in beati uiri benedictionibus inter cætera dicit: Filij tui sicut nouellæ oliuarum. Et infra: Et uideas filios filiorum tuorum. Non enim qui timet dominum, nisi genuerit filios nepotesque susceperit, non potest esse beatus, cum uirgines fideles potior merces expectet, sed in filiis opera, in filiis uero filiorum fructus operum, id est, mercedem designat æternam. Post Iudam uero Ruben, id est, post exordia diuinæ confessionis & laudis perfectio sequitur actionis. ¶ Sed quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum dei, post Ruben sequitur Gad, qui tentatio uel accinctus interpretatur. Post inchoationem enim boni operis, maioribus necesse est hominem tentationibus probari, atque ad bella grauiora succingi, ut fidei illius fortitudo comprobetur dicente Salomone: Fili accedens ad seruitutem dei, sita in timore, & præpara animā tuam ad tērationem. Item Psalmista: Præcinxisti me, inquit, uirtute ad bellum. ¶ Et quoniam beatificamus eos qui sustinuerunt sufferentiam, ideo post Gad Aser, id est, beatus ponitur, congruo satis ordine. Beatus enim uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam uitæ. ¶ Quia uero huius beatitudinis fida promissione securi non angustantur, sed spe gaudentes, in tribulatione patientes, cum Psalmographo decantant, in tribulatione dilatasti me. Et item: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum, & cum matre beati Samuelis exultantes dicunt, dilatati est os meum super inimicos meos, quia læta sum in saluari tuo, propterea Neptalim succedit, quod est latitudo. ¶ Sed & ipsum Manasses sequitur, qui interpretatur oblitus siue necessitas. Cuius nominis mysterio monemur, ut tērationum præsentium angoribus edocti, ea quæ retro sunt obliuiscens, sic in ea quæ ante sunt secundum Apostolū extendamur, ut carnis curam nō in desiderijs, sed sola necessitate humanæ conditionis restricti faciamus. De qua Psalmista meliora suspirans ait orans: De necessitatibus meis eripe me. ¶ Huic supponitur Simeon, id est, audiuit tristitiam, uel nomen habitaculi, ut etiam qualitate huius uocabuli euidentius indicaret, & quid hic habendum, & quid sit salubriter expectandum. Illis enim habitaculi celestis gaudiū dabitur, quorū hic animus fructuosa pœnitentia cōtristatur. Quibus & dicitur: Tristitia uestra uertetur in gaudium. ¶ Proinde Leui subnectitur, id est, additus. In quo intelligimus siue eos qui in temporalibus æterna merentur, sicut Salomon dicit: Redemptio animæ uiri propriæ diuitiæ, siue illos qui dei sequendo consiliū percipiunt in hoc seculo cētuplicia cum tribulationibus, in futuro autē seculo uitam æternam. His & quod scriptū est, conuenit: qui addit scientiam addit & laborē. Nam sancto Iob ad hoc tribulationū acerbitas addebatur, ut probato præmio merces amplior redderetur. ¶ Vnde nō immerito Isachar ei ordine recte succedit, qui interpretatur merces, quia (sicut docet Apostolus) nō sunt condignæ passionibus huius tēporis ad futurā gloriam, quæ reuelabitur in nobis: fructuosius quippe pugnamur, ubi merces certa speratur. ¶ Hæc autem in habitaculo fortitudinis deus operatur & perficit, quod dicitur Zabulon, quādo uirtus in infirmitate perficitur, & corpus quod ab inimicis putatur infirmum, & per cuius materiam animo quoque inferre nituntur interitum, deo confortante, experiantur inuictum. ¶ Augmento succedente felici, quod uocabulum Ioseph indicat, gratiarum uidelicet addenda dona designans, siue de talentorum dupla redibitione usuras commodi spiritualis intelligas, siue in his quæ uotiuia fidelium religione redemptori deo redduntur, accipias. ¶ Atque ut hos omnes, quos & ordo, & interpretatio nominum hic significatiue positos indicat, in futuro iudicio ad dextrā Christi regis æterni futuros intelligas, Beniamin, ut prædixi, postremo loco supponit, id est, filius dextere, tanquā ipse finis sit ordinis, cum nouissima inimica destructa morte felicitas hereditatis æternæ donabitur electis, siue unusquisque fidelium filius dextere iure dicatur, seu omnis ecclesiæ cœtus, de qua canimus, affuit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietate. ¶ Sciendum quia de tribu Dan nasciturus est Antichristus, iuxta illud Iacobi: Fiat Dan coluber in uia, & cætera usque, cadat ascensor eius retro. Enjicitur itaque ex hoc loco Dan, ut ostēdatur Antichristus ex omni numero enjciendus sanctorum. Imò sicut iste de hoc catalogo spiritali est eiecus, sic omnes Israëlites, qui nō ex fide, sed tantū ex carne sunt Abrahæ, ab omni numero & cœru filiorum & hereditate eiusdem patris Abrahæ siue Israël extorres iudicantur. ¶ Post hæc uidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tri-

Cur tribus
Dan amittitur hic.
Gene. 49

Cur tribus
Iuda primo
loco ponitur.
Ruben.
Psalm. 127

Gad.
Actoꝝ 14

Ecclesi. 2
Psalm. 17
Aser.
Iacobi 1

Psalm. 4
Psalm. 118
1. Reg. 2
Neptalim.
Manasses.
Philip. 3

Roma. 13
Psalm. 24
Simeon.

Iohan. 16
Leui.
Prouer. 11
Matth. 19
Ecclesi. 1

Isachar.
Roma 8

Zabulon.
1. Cor. 12

Ioseph.
Matth. 25

Beniamin.
1. Cor. 15

Psalm. 44

Gene. 49

& tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis al-
 bis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant uoce magna dicentes: Salus deo nostro qui se-
 det super thronum, & agno. ¶ Omnes isti conferui sunt & fratres eorum, quibus supra datæ
 sunt singule stolæ albe, dictumq; est ut requiesceret tempus adhuc modicum, donec implean-
 tur conferui & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi: Sunt enim isti amicti stolis al-
 bis. Dicit autem postmodum unus de senioribus: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde
 uenerunt? Et subiungit: Hi sunt qui uenerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas,
 & dealbauerunt eas in sanguine agni. ¶ Sunt ergo illi qui ex omnibus gentibus, & tribubus,
 & populis, & linguis, filij Abrahamæ, filij sanctoꝝ patriarcharum, cum dicantur & sint fratres il-
 lorum sanctoꝝ priorum. Et recte. Nam & Apostolus dicit de illo patre sanctoꝝ Abrahamæ:
 Et signum accepit circumcisionis, signaculum iustitię fidei quæ est in præputio, ut sit pater o-
 mnium credentiũ per præputium, ut reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circumcisionis,
 non his tantũ qui sunt ex circumcisione, sed & his qui sequuntur uestigia fidei quæ est in præ-
 putio patris nostri Abrahamæ. Sed iam dicta hic paulo diligentius percurramus. ¶ Vidi, inquit,
 turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. Numerus sanctoꝝ in scripturis bifariam
 intelligitur, alia quidem pro multitudine ipsorum, aliã autem pro multiplici profectu uirtu-
 tum. Pro multitudine ipsorum, ut illic dinumerabo eos, & super harenam multiplicabuntur.
 ¶ Psal. 138 Non quod plures sint quàm harena, sed idem est ac si dicat: Nō paucos, sed multos assumam,
 & ad modum rei numeratæ & bene custoditę eos custodiam. Pro multiplici incremento uir-
 tutum siue beatitudine, ut illic: Notum fac mihi domine finem meum, & numerũ dierum meo-
 rum qui est, ut sciam quid desit mihi. Non quod ibi plures sint dies, sed una tantum continen-
 tior quàm simul omnes dies, ubi est spatiositas interminabilis, numerus non transitorius, sed
 status uitæ permanentis & æternus. Secundum utrunq; modum turbam illam dinumerare
 nemo poterat. Nam & pluralitate sua hi qui iam sunt, cum eis, qui nouissima persecutione An-
 tichristi martyres stolas atq; uictoriæ palmas accepturi sunt, soli deo numerati uel numerabi-
 les sunt, & quàm multoꝝ dierum sint, de quibus & alibi in consolatione iusti dicitur, longitu-
 dine dierũ implebo eum, estimari non potest, quippe ubi numerus infinitus est. Ex omnibus,
 inquit, gentibus, & tribubus, & populis, & linguis. ¶ Gens & tribus hoc differunt, quod una
 gens multas tribus habet. Gens enim est multitudo ab uno principio orta, siue ab alia natione
 secundum propriam collectionem distincta, sicut ab uno Iacob uel Israël una gens Israëlita,
 quæ duodecim tribus habebat. Romana autẽ gens in triginta & quinque curias, quę nomine
 alio, quàm uis non proprie, tribus appellantur, dispersita erat. ¶ Porro populus aliquando pro
 gente, aliquando pro uniustantũ ciuitatis habitatoribus poni solet. De linguis hoc sciendum,
 quia quàmuis prius gentes & tribus, atq; populos, ac deinde linguas posuit, non ex gentibus
 linguæ, sed ex linguis gentes exortæ sunt. In initio quot gentes tot linguæ fuerunt. Deinde
 plures gentes quàm linguæ, quia ex una lingua multæ sunt gentes exortę. ¶ Sunt autem tres
 linguæ sacrę, Hebręa, Gręca, Latina; quę in toto orbe maxime excellunt. His enim tribus lin-
 guis super crucẽ domini à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatẽ sanctarũ
 scripturarum, harum trium linguarum cognitio necessaria est: ut ad alteram recurratur,
 si quam dubitationẽ nominis uel interpretationem sermo unius linguę attulerit. Igitur iam
 non gloriari licebit carnali Iudaismo uel circumcisioni carnis, in eo quod scriptum est primũ
 notus in Iudęa deus in Israël magnũ nomen eius, quia ex omnibus gentibus, & tribubus,
 & populis, & linguis, ecce sunt, in quibus notus sit deus, in quibus magnũ & uictoriosum sit
 nomen eius. ¶ Stantes ante thronũ & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in mani-
 bus eorum. ¶ Nimirum hæc statio ante thronum uel in se thronus ille est, de quo Daniel cum
 præmisisset: Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierũ sedit, subinde dixit: Thro-
 nus eius flamma ignis, rotę eius ignis accensus. Iterũ: Milia miliũ ministrabant ei, & decies mi-
 lies centena milia assistebant ei. Non quidem istis talibus & taliter stantibus thronus ille flam-
 ma est ignis urentis, nisi tantum ignis illuminantis, sed profecto illis qui occiderunt, flamma
 erit ignis urentis siue liquefacientis, quemadmodũ Psalmista dicit: Sicut cera fluit à facie ignis,
 sic pereant peccatores à facie dei. Quid enim istis est ante thronum stare, nisi hoc ipsum quod
 illis superioribus sub altare dei clamare? Nempe & isti stantes, & illi clamantes idem prospici-
 unt, idem iudicium & uindictam sui sanguinis exposcunt. Stantes autem ante thronum, sta-
 bant etiam in conspectu agni. Nihil uerius. Etenim cum deo patre in eodem throno sedet hic
 agnus à dextris eius. Nam hoc ipsum est quod ibidem Daniel loquitur: Aspiciẽbã ergo in ui-
 su noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierũ
 peruenit, & in cõspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem & regnum.
 & cætera. ¶ Bene quoq; ita stantes amicti sunt stolis albis, subauditur sanguine agni dealba-
 tis, ut uidelicet illi cui assant similes sint. Nam uestimentum eius, ait idem qui supra, quasi nix
 candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. ¶ Et palmæ, inquit, in manibus eorum. ¶
 Quia

Supra 6

Filij Abra-
hæ.

Roma. 4

Quã dinu-
merare ne-
mo pote-
rat.

Psal. 138

Psal. 38

Psal. 90

In una gẽte
tribus mul-
tæ.Tres linguę
sacrę. ¶
Iohan. 19

Psal. 75

Stantes an-
te thronũ.
Daniel. 7

Psal. 67

Daniel. 7

Ibidem.

Et palmę in

Quia nimirum quatuor angelos supradictos, id est, quatuor principalia regna mundi, uicerunt: & ipsis uolentibus nocere reluctantibus, & omni conatu resistētibus, nihilominus signati sunt, & signum dei uiui in frontibus suis acceperunt. Vnde per pugnam quatuor uetorum, post excursum quatuor bestiarum, ait idem qui supra, uenit antiquus dierum, & iudicium de dei sanctis excelsi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti. Palmæ ergo in manibus eorum, & ipsæ palmæ florentes interim crescūt, donec penitus interficiatur bestia quarta aliarum quoque bestiarum penitus omnis ablata sit potestas, tandemque ultimū se deat iudicium, regnumque potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctoꝝ altissimi, singulis stolis quas nunc habent in illa corporum gloriosarū resurrectione duplicatis. **¶** Et clamabant uoce magna dicētes: Salus deo nostro qui sedet super thronū, & agno. **¶** Perditio & mors quæ per unum hominē in hunc mundū intrauerat in omnes homines pertranfierat, quia in eo omnes peccauerunt. Sed sicut per unum hominē peccatū in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors, ita, inquit Apostolus, per unum Christū damnatio & mors peccati, præstans uitam æternā. **¶** Recte ergo memores sancti, quod in primo homine peccauerint, & per peccatū eius mortui fuerint, gratia autē dei per Iesum Christū saluifacii sunt, confitentur & dicunt: Salus, subauditur, qua saluati sumus, deo nostro, nō nobis attribuitur, & agno, id est, filio dei, per cuius sanguinē in salutē recuperati sumus. **¶** Et omnes angeli stabant in circuitu throni & senioroꝝ, & quatuor animalium, & ceciderūt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum dicentes: Amen. **¶** Sicut turbæ magnæ ex omnibus gentibus, tribubus, & populis, & linguis, numerus nemini cōprehensibilis est, ita & hic & superius ubi primum agnus librum accepit, angelos numerus diffinitus non est, de istis amilic dictum est, quia etsi nō per ipsum redempti sunt, quia non perierant, attamen per diuinitatē eius conditi sunt, & per sanguinē eius, ut Apostolus quoque testis est, nobis conciliati, siue pacificati sunt, & in-
 stauratus est ex hominibus numerus ipsoꝝ, qui diminutus fuerat per ruinam angelos apostatarum. Ergo qui ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum dicētes, amen: congratulatio est beatorum beatis & beatificatis, siue recuperatis illis, qui perierāt congaudentium. **¶** Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & uirtus, & fortitudo deo nostro in secula seculos, amen. **¶** Septem sunt uoculæ, benedictio, sapientia, claritas, gratiarum actio, honor, uirtus, fortitudo. Solet autem septenario numero designari uniuersitas tam apud seculares philosophos, quā apud ecclesiasticos, ergo & hic quicquid laudis, quicquid glorificationis aut iubilationis cōcipere potest mens aut proferre, quæcunque illa est lingua angelos, sub istis uoculis nō dubitamus ab illis beatis spiritibus deo nostro de-
 clamari, pro sanctis omnibus, quia mortui fuerant, et reuixerūt: perierant, & inuenti sunt. **¶** Et respondens unus de senioribus dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde uenerunt? Et dixit: Domine mi tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui uenerūt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerūt eas in sanguine agni, ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius. **¶** Cum hæc huiusmodi dictio, qui sunt, & unde uenerūt, non responsio fit, sed interrogatio siue percontatio, recte tamen respondisse dicitur, uidelicet eo quod ad respondendum intendat, id est, ut iccirco interroget, ut cum attentum ipsa interrogatione fecerit, tunc demum respondeat. Hi sunt, inquit, qui uenerūt de tribulatione magna. **¶** Vere ex magna tribulatione omnes sancti uenerūt, cuius uidelicet tribulationis causa uel initium fuit originale peccatum. Omnes enim qui ex tunc pie uiuere uoluerūt, tribulationem siue persecutionem passi sunt. **¶** Veruntamen in illa tribulatione insignis atque splendidi-
 us, ueluti aurum in camino ignis, martyres fulserunt: de quibus continuo subiungit dicēs: & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Nam & si uniuersa ecclesia sanguine Christi mūdāta est ab omni delicto, multo magis isti murdati atque candidati sunt, qui a deo cōmunicauerunt sanguini Christi, ut suum quoque sanguinem funderent pro Christo. **¶** Ideo sunt ante thronū dei, uidelicet quia mūdi sunt, quia candidi sunt, quia in stolis albis spectabiles & gratiosi incedunt, iccirco familiares assistunt, ideo læti aspicientem aspiciunt, & dulcedine pleni atque inefabiliter occupati, eius, quem uidēt, mutuos ab intuitu eius aspectus auertere nō possunt. Nec uero dubium, quin præsentia sua clament idem ante thronum, quod subtus altare priorū animarū interfectoꝝ, usque quo domine non iudicas & uindicas sanguinem nostrum. **¶** Et seruiūt ei die ac nocte in templo eius. Die ac nocte, id est, in æternitate seruiūt siue ministrant, ut Daniel ait, milia milium ministrabant ei, nō utique laborioso siue seruili ministerio, sed iucūdo atque liberali amoris eterni tripudio. Hic enim dum uiuit, seruitus siue ministeriū dei labor & opus est, ibi autē seruitus dei laboris premiū, et seruitutis merces est. In tēplo eius, inquit: Omnis illa pa-
 tria tēplum dei est, sanctuariū dei est, sanctū sanctoꝝ est, quo nihil nisi mundū admitti potest. Hic quidē dum uiuit, in templū dei, ubi nomen eius inuocatur, nihil immundū admitti debet, in illud autē templū dei nō manufactū, ubi facies cōspicit, nihil immundū admitti potest. **¶** Et qui sedet super thronū, habitat super illos: & in ipsis & super ipsos habitat qui sedet super thronū:

manibꝯ eo-
rum.

Ibidem.

Mors per
unū homi-
nē intrauit,

Roma: 5

Salus deo
nostro &
agno.Angelos
congratu-
latio.

Supra 5

Coloss. 1
* Coetus.Numero
VII. defi-
gnatur uni-
uersitas.

Lucæ 15

Qui sunt
& unde ue-
nerunt.

2. Timot. 3

Ideo sunt
ante thro-
nū dei.Supra 6
Et seruiunt
ei die ac no-
cte.Danielis 7
Quale tem-
plum dei
in celo.

nam

nam ipsi & domus & thronus eius sunt. In ipsis habitat, tanquam uita ipsorum, super ipsos habitat, tanquam ornamentum & gloria ipsorum. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus: quoniam agnus, qui in medio throni est, reget eos, & deducet eos ad uitæ fontes aquarum. Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. ¶ *Esaia 49* Ne eisdem uerbis & eodem sensu *Esaia* loquitur. Non esurient neque sitient amplius, & non percutiet eos æstus & sol, quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Nam *Ibidem.* & quod ille dixit: Ecce isti de longe uenient, & isti ab aquilone & mari, & isti de terra australi, hoc est, quod hic dicit, turbam quam uidit ex omnibus esse gentibus, tribubus, & populis, & linguis. ¶ Item quod *cm* dixisset dominus: nolite timere eos qui corpus occidunt, statim adiunxit: & post hæc non habent quid faciant, hoc magnifice hic amplificat cum dicit, non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus, fuit enim quondam in potestate persecutorum siue homicidarum illorum, ut sancti esurirent atque sitirent, ut æstu afficerentur & gelu, circumeuntes, ut *Apostolus* ait, in melotis in pellibus caprinis, egentes, angustii, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis & cauernis terræ. Verum hoc iam in potestate illorum amplius non erit ut faciant. ¶ Sed & illa esurie laudabili & bona siti, quam hic sancti habebant, de qualibus & dominus: Beati, inquit, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, non esurient aut sitient amplius, nam ibi saturabuntur & inebriabuntur. Denique isti fontes aquarum, ad quos deducet eos agnus qui regit eos, illi sunt fontes siue ille fons atque torrens, quem prospiciebat *Psalmist* cum diceret: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons uitæ. ¶ Quis hæc explanare sufficiet? Quis hæc digne tractabit aut exponet? Imò quis ista sensu percipiet? Qualem aut quantum scriptura laborat intimare nobis diuinæ charitatis affectum, dicendo: & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum? Deficimus in hac admiratione, quia oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit deus diligentibus se. ¶ Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo quasi media hora. ¶ Quando is qui ascendit in cælum, & sedet à dextris dei, ueniet ad iudicandos uiuos & mortuos, tunc sigillum septimum soluetur, quia scripturarum non paruum aut leue momentum adimplebitur. ¶ Exempli gratia: De illa die iudicii *Sophonias* propheta dicit: Iuxta est dies domini magnus, iuxta est uelox nimis. Vox dei domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies ire dies illa, dies tribulationis & angustiae, dies calamitatis & miserie, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris super ciuitates munitas, & super angulos excelsos. Et tribulabo homines, & ambulabunt cæci, quia domino peccauerunt. Et effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora. Sed & argentum eorum & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ domini. In igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus in terra. ¶ Hæc & huiusmodi, quæ *psal-* sim leguntur in scripturis, tunc adimplebuntur, & tunc finis erit, quia tunc consummabuntur omnia. Ait ergo: Factum est silentium in cælo quasi media hora. Silentium quippe hoc loco recte quietem illam significare intelligitur, de qua *Psalmist* loquitur: Terra tremuit & quieuit, cum exurgeret in iudicio deus, ut saluos faceret omnes mansuetos terræ. Præmisit enim, de cælo auditum fecisti iudicium, more prophetico pro futuro tempore ponens præteritum. Et est sensus: Quando de cælo ueniens, auditum facies iudicium, dicendo iustis: Venite bene dicti patris mei, & cætera. Tunc terra tremuit & quieuit, id est, impii timebunt & desinent male operari. ¶ Sed & sancti qui nunc sub altari dei clamant, ut supra scriptum est, dicentes: usquequo domine nō iudicas & uindicas sanguinem nostrum, tunc quiescēt finemque ponent suo clamori, quia tunc factum erit, tunc iudicatum erit, in-terfectoribus eorum undique eliminatis, ultra interficere non possint. Huiusmodi silentium, siue quietem in cælo, id est, in cœlesti ecclesia sine fine futurā, silentiū illud significabat. ¶ Quod autem ait, quasi media hora, & ad significationē satis est iam dictæ pacis & quietis, & ad dissolutionem ualet eorum quæ præmissa sunt, & eorum quæ sequuntur, quia uidelicet iam nunc ab alio exordio mysteriorum siue reuelationis ordo recapitulatur.

QVARTI LIBRI FINIS.

RVPER.

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHAN-
NIS APOSTOLI COMMENTARIO.
RVM LIBER V.

T VIDI SEPTEM ANGELOS STANTES IN CON-
spectu dei, & datae sunt illis septem tubae. Et ecce alius angelus uenit,
& stetit ante altare habens thuribulum aureum in manu sua. Sicut ue-
re dixit Christus quia persecutores corpus occidunt, sed animam oc-
cidere non possunt, sic uere dixit Christi Apostolus, quia laboro usque
ad uincula, sed uerbum dei non est alligatum. ¶ Ecce enim laborante
istio Christi discipulo usque ad exilia, & in angusta secundum corpus clau-
so insula, uerbum dei liberum atque expeditum, liberam eius animam per
ampla ducit seculorum spatia, tota amplitudine dilatam, ut per an-

norum milia per omnium fere scripturarum quasi multa miliaria, digestas operum dei ratio-
nes mysticas coram se conspiciat. Ducit ac reducit à primis usque ad nouissimas usque
ad priora secula, uidelicet ab ultimi sigilli apertione quod in nouissimo die aperiendum erit
usque ad primam tubam quae post diluuium personuit ad destructionem peccati, ad astruendum,
quod cura esset deo de peccatis hominum, & quod omnes in nouissimo die iudicaturus sit.
¶ Operosum atque perpulchrum est ostendere de scripturis, ubi, quando uel quomodo quisque
angelorum istorum tuba cecinerit, quae tertia pars terrae ignea grandine combusta sit, qui mons
magnus in mare missus, & quae tertia pars maris siue creaturae mortua sit, quae tertia pars flu-
minum amara facta, uel in abissi uersa sit, quae uel cuius solis aut stellarum tertia pars per-
cussa & obscurata fuerit, quis puteus abyssi, & quomodo illum stella de caelo cadens aperue-
rit, unde fumus ascendit & locustae exierunt, qui quatuor angeli alligati in flumine magno Eu-
frate, sed ad uocem iubentis dei soluti, quod ultimum sit uerbum, & quae uoces dicentium: Factum est
regnum huius mundi, domini nostri & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Opero-
sum est, inquam, certis ex locis scripturarum ostendere haec omnia, nouissimum magni iudicii die,
claris testimoniis praecurrentia. ¶ Praeterea iam hic sciendum, quia quando plagae iam dictae fie-
ri coeperint, ad fidem siue confirmationem futuri iudicii dei, simul quoque misericordiae praeparatio
non defuit, quae iudicium illud fugientibus semper praesto est, & omnibus occurrit. Pul-
chre ergo ubi dictum est, & uidi septem angelos, & datae sunt illis septem tubae, antequam ali-
quis illorum tuba caneret: ecce, inquit, alius angelus uenit, & stetit ante altare habens thuribu-
lum aureum, & caetera. Iste namque angelus siue angeli istius actus uel habitus, misericordiae at-
que fidelis pontificis Christi sacerdotium designat, quod ibi iam figurari coeptum est, ubi ange-
li tuba, & plagae fieri coeperunt, quod sermonis nostri sequentia pro posse declarabunt. ¶ Itaque
sicut in praecedentibus septem libri sigillis absolutis, spiritum intellectus, sic in istis septem an-
gelorum tubis, & in illo alio angelo thuribulum habente, spiritum consilii operatum esse siue
operari agnoscimus. Vnde post cantum tubae sexti angeli leuat manum suam in caelum for-
tis angelus, iurans per uiuentem in secula seculorum, quia in diebus uocis septimi angeli, cum coe-
perit tuba canere, consummabitur mysterium dei. Mysterium namque hoc loci idem est quod se-
cretum consilium. ¶ Et hoc uere magnum fuit consilium magni dei, quod ultimum iudicium
per ignem futurum non ita repente aut ex improviso uoluit euenire, sicut illud anterius iudi-
cium per aquam factum, sed multa praemisit ad idem iudicium pertinentia, per quae non du-
bitaretur esse futurum, socia ubique misericordia pro illis quos poenitentiam agere uel acturos
esse prauidit ante ipsum iudicium. ¶ Habentes ergo in hac recapitulatione magnam miseri-
cordiae atque iudicii materiam, unde grandis sermo iure nobis sit, nisi quia imbecilles sumus ad
dicendum, primum de misericordiae instrumento loquamur, secundum talem huiusce ange-
li actum uel habitum. Res ipsa iam postulare uidetur, ut primo inquiramus, quis esse secun-
dum suam personam aestimetur iste angelus: Deinde cuius figuram gestet, siue quem signifi-
cet dicemus, iuxta sensum, quem publicus sanctae ecclesiae iam dudum commendauit usus. Omnium
quidem angelorum pium atque benignum esse studium circa genus humanum, multa commendat
sanctarum testimonia scripturarum, ut exempli gratia illud euangelicum: Dico uobis, gaudium
erit coram angelis dei super uno peccatore poenitentiam agente. Illi congaudentes redemptio-
ni nostrae, nato domino magna multitudine solennizantes atque persultantes gloriam in altissi-
mis deo, & in terra pacem hominibus bonae uoluntatis decantando annuntiant, & annuntian-
do decantant ipsi resurgente domino, eodemque ascendente in caelum, in albis uestibus appa-
rentes, salutis nostrae festiuitatem concelebrant, & celebrandam fidei nostrae intimare festi-
nant. ¶ Veruntamen praeter omnibus Michael atque Gabriel coram domino pro nobis sunt, pro-

G pter

Matth. 10
2. Timot. 2
Spūs Iohā-
nis liber in
exilio & di-
latatus.

Argumen-
tum VII. tu-
barum.

Spūs cōsiliū
aperiet VII.
tubarū my-
steria.

Iudiciū pi-
gnē nō ue-
niet repēte,
sicut per a-
quas factū
est.

Pius ange-
lorū affectus
erga nos.
Lucā 15
Lucā 2
Matth. ult.
Actōr 1

Michael &

Gabriel præcipue nobis bene uolunt.

Daniel: Gabriel præpositus præliorum.

Lucæ 1
Psal. 23

Daniel: 9

Michael angelus propitiationis.

Daniel: 10
ibidem.

Lucæ 1

Infra 12

Daniel: 10

Michael princeps populi dei filiorum Abrahamæ
Daniel: 12

Roma. 4. 9
Angelus iuxta aram templi, Michael est.
Gene: 15

Ara templi, Christus est. Templum ecclesia.

Gene: 22

Thuribulum aureum, fides.

Incensa preces sanctorum.

Exodi: 1

pter nos fatagunt, & in nostrum eunt atque ueniunt adiutorium, sicut testatur utrumque uetus scilicet & nouum testamentum. Nam in ueteri Daniel audiuit uocem dicentis sibi: Gabriel, fac intelligere istum uisionem. Virum istum qui Gabrieli loqui præcepit, ut Daniele faciat intelligere uisionem, Iudæi Michael autumant. ¶ Consequenter autem quia uisio de præliis erat regnumque certaminibus, imò regnorum successionibus, Gabriel, qui prepositus est præliis huic officio micipatur. Gabriel enim in nostra lingua uertitur fortitudo uel robustus dei. Vnde & eo tempore, quo erat dominus nasciturus, & indicturus bellum demonibus, & triumphaturus de mundo, Gabriel uenit ad Zachariam & ad Mariam, & postea in psalmis de domino legimus triumphante: Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus fortis ipse est rex gloriæ. De hoc in alia uisione idem propheta: Adhuc, inquit, me loquente in oratione, ecce uir Gabriel quem uideram in uisione à principio, cito uolans tetigit me in tempore sacrificij uespertini & docuit me. ¶ Porro ubi populo prospera promittuntur, & propitiatio uel expiatio necessaria est, Michael dirigitur, qui interpretatur, quis sicut deus. Hinc est illud: Princeps autem regni Persarum restitit mihi uiginti & uno diebus, & ecce Michael unus de principibus primis uenit in adiutorium meum. Itemque post pauca: Veruntamen annuntiabo tibi quod expressum est in scriptura ueritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his nisi Michael princeps uester est. Denique cum dicit: Nisi Michael particeps uester est adiutor meus, subaudiendum est, ad rogandum deum pro uobis, ad offerendas deo orationes uestras. ¶ In nouo autem testamento, & Gabriel annuntiandæ dominicæ incarnationis fungitur officio, & Michael princeps in prælio contra diabolum secundum hanc ipsam Apocalypsin declaratur. Nam factum est, inquit, prælium magnum in cælo, Michael & angeli eius præliabantur cum dracone, & cætera. Cum igitur omnium, ut iam dictum est, angelorum circa nos homines pium sit beneuolentia peruigili studium, multo maxime de istis hoc sentiendum est, quos utriusque, ueteris scilicet & noui testamenti tam celebre per nomina sua tantis negotijs designat præconium. ¶ Sed & istorum tam excellentium maximus nobis est Michael, quippe qui & illius alterius testimonio princeps noster & dicitur & est, princeps in prælio, princeps in orationis suffragio. Usque ad finem seculi princeps iste principatur populo dei, testante eodẽ angelo, qui & supra cum diceret Danieli: In tempore illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui, & ueniet tempus, quale non fuit ex eo, ex quo gentes esse cœperunt, usque ad tempus illud. Pro filiis populi tui cum dicitur Danieli, nos ipsos recte intelligimus, quia nimirum & nos, quicunque ex fide Abraham sumus, cum Daniele & cum omnibus non tantum carnis, sed & fide Abraham filijs unus populus autoritate scripturarum & dicimur & sumus. ¶ His itaque testimonijs astipulatibus, ueraciter agnoscimus et dicimus, hunc angelum, qui tali schemate stetit iuxta aram templi, Michaellem esse archangelum principem nostrum, & istum cunctis retro seculis antequam nasceretur nobis de uirgine puer, qui dicitur & est magni consilij angelus, ante, inquam, scilicet ex quo gentes cœperunt, ex quo credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam, istum stetit pro filiis populi illius, eorumque fuisse adiutorem non dubitamus. Ex quo credidit Abraham deo, ut iam dictum est, & reputatum est ei ad iustitiam, iste angelus stetit iuxta aram templi habens thuribulum aureum in manu sua. Nondum significationem stantis attigimus de qua postmodum dicturi sumus, sed adiutorij eius quo populum priorem in propria persona adiuuit princeps, actus commemorare intendimus. ¶ Quam ergo iuxta aram templi, uel cuius templi iuxta aram illum stetit intelligimus? Nimirum templum dei sanctum, sancta uniuersalis ecclesia est, & huius templi ara siue altare Christus est. Quomodo in templo manufactio uisibile altare omnimoda dignitate religionis præeminet, sic in ecclesia sua deus & homo Christus, diuina simul & regia maiestate præpoller. Quomodo iuxta aram huiusmodi iste angelus stetit? Vbi primum ara ipsa in templo suo fundata est: ubi Christus per fidem in cordibus patrum repositus est, credentium huic uerbo: Et in semine tuo benedicetur omnes gentes, quod utique semen Christus est, extitit angelus iste gentis illius princeps factus est, & ideo recte iuxta aram stetit dicitur quia propter huiusmodi fidem tutor & adiutor illi populo datus est. ¶ Stetit ergo, inquit, habens thuribulum aureum in manu sua. ¶ Thuribulum aureum fides illorum erat sancta, fides pura, fides aurea, uidelicet multis tribulationibus eorundem super terram peregrinantium, uelut aurum in camino ignis probata. Hanc illorum fidem tanquam thuribulum habebat in manu sua, scilicet ipsam habens pro illis iustitiæ causam, ad impetranda dei beneficia. Vnde & sequitur: Et data sunt ei incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum quod est ante thronum. ¶ Quid per incensa uelit intelligi ipse exposuit dicendo, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum. Ergo incensa quæ illi data sunt, sanctorum orationes sunt. Quid autem orabant sancti illi, quorum iste angelus in tali ministerio princeps erat, sicut prophetica ueritas astruit? ¶ Quid orabant, uel pro quare orationes maxime faciebant? Plenè quidem sunt diuine pagine clamoribus magis quam orationibus illorum, qui non nisi in necessitate & temporali salute deum inuocare nouerunt. Exempli gratia: Mortuus est rex Aegypti, & ingemiscientes filij Israel propter

pter opera uociferati sunt ad dominum. Ascēditq; clamor eorum ad dominum pro operibus, & audiuit gemitum eorum. Item: Iratus est dominus cōtra Israhēl, tradidit eos in manus illius, seruiueruntq; ei, & clamauerunt ad dominum, qui suscitauit eis saluatores & liberauit eos. Ple ne, inquam, sunt diuine pāginę huiusmodi clamoribus illorū. ¶ Sed nunquid hi soli clamores, uniuersę illę orationes sanctorū & uniuersa incensa fuerunt quę isti angelo data sunt? Si nihil aliud adorauerunt, ergo ne orationes illorum, incensa uocari, & ante altare siue ante thronum in conspectu dei adoleri dignę fuerunt? Igitur orationes sanctorū patrum siue patriarcharum, quę hic incensa digne uocari meruerunt, illę fuerūt quas effundebant propter Christum, propter adipiscendū eius aduentum magno patri Abrahamę repromissum, ut in ipso bene dicerentur cum omnibus gentibus siue cognationibus terrę, atq; absolverentur ab illa primę pręuaricationis maledictione. ¶ Hoc maxime Dauid sanctus in psalmis patenter intendit, q̄s orando canit, quippe qui & pro ipsa intētionē tantę dignitatis iudicat easdem orationes suas, ut in persona eius, cuius aduentū suspirat, plerorq; psalmos proferat, quod ipse sensus eorum indubitanter attendentibus indicat. Exempli gratia: Deus laudem meam ne tacueris, & cęte rapro eo ut diceret: Deus laudem Christi filij tui ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super eum apertū est. Locuti sunt aduersus illum lingua dolosa, & sermonibus odij circūdedērunt eum, & expugnauerūt eum gratis. Proinde hęc & huiusmodi incēsa uera esse non ignorans, quodā loco cum dixisset: Domine clamaui ad te exaudi me, intēde uoci meę cum clama uero ad te, subiunxit cōtinuo: Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in cōspectu tuo, & est sensus: Hoc fac, ut oratio mea sit directā, nō in cōspectu hominū, qui sospitatē corporis & diuitias orare & similia, directā putant esse orationē, sed in cōspectu tuo, in beneplacito tuo, quod idem est ac si diceret: Hoc fac me orare quod orandū est. Sequitur ergo: Et ascendit fumus incēsorū de orationibus sanctorū de manu angeli coram deo. ¶ Fumus incensorū suauissima est affectio sanctorū precum, quę sic ex fide per dilectionē operante, dulcescit, & coram deo cōsurgit, quomodo ab igne cremante dum liquescit incensum, fumum creat odoriferum, sursum naribus patulis sensum inspirās infitę suauitatis. Illuc usq; pulchra gradatione huiusmodi fumus ascēdit. De orationibus sanctorū ad manū angeli, de manu angeli corā deo ascendit. Quid deinde? ¶ Et accepit angelus thuribulū & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram. Et facta sunt tonitrua, & uoces, & fulgura, & terrę motus magnus. ¶ Hoc thuribulū aureum fumus incensorū, hoc manus angeli mediātis impetrauit, ut de igne altaris pleno thuribulo mitteretur in terrā, & fierēt tonitrua, & uoces, & fulgura, & terrę motus magnus. Hoc, inquam, ut manifestius dictū sit, aurea sanctorū patrum fides emeruit, ut tanta fierēt in gente illa signa & prodigia, quibus cōtrita est Aegyptus, Pharaō submersus cum curribus suis & equitibus suis, filijs Israhel per mediū maris transeūtibus, utq; fieret in mōte Synai quod scriptū est: Iam aduenerat dies tertius, & mane inclauerat, & ecce cōeperūt audiri tonitrua ac micare fulgura, & nubes densissima operire montē, clangorq; buccinę uehementē perstrepebat, timuitq; populus qui erat in castris. Hoc respiciēs Moyses homo dei, saluo sacratione intellectu, dum benediceret filijs Israhel dixit: Dominus de Syna uenit, & de Seyr ortus est nobis. Apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorū milia. In dextera eius ignea lex. ¶ Igneam legem dixit, ne dubites per ignem quem angelus iste misit in terram, recte legem debere intelligi. Et quid est lex ignea, nisi lex spiritu dei, qui per ignem solet significari, cōscripta: & cōtra peccata perseveratīa zelo fortissimo feruida? Quod autē iste ignis manu angelica in terrā missus sit, quod ista lex ignea per angelos administrata sit, Stephanus protomartyr in Actibus Apostolorum patenter edicit: Et occiderūt, inquit, eos, qui pręnuntiabāt de aduentu iusti, cuius uos nūc proditores & homicidę fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorū, & nō custodistis. Quid hoc testimonio manifestius? Legem, inquit, in dispositione angelorū accepistis. Apostolus quoq; ad Galatas scribens, dicit: Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est donec ueniret semen, cui repromiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Qua in manu, uel cuius mediatoris? ¶ In manu nimirum mediatoris angeli magni, qui nūc mediator dei & hominū est homo Christus Iesus. Hunc em̄ & iam dictus protomartyr in Actibus Apostolorum patenter innuit dicēdo: Hunc Moysen deus principē & redemptorē misit cum manu angeli qui apparuit illi in rubo. Et Malachias propheta manifestius exprimit quis uel quātus sit angelus iste, cum dicit: Et statim ueniet ad templum suum dominator quem uos quærītis, & angelus testamenti quem uos uultis. ¶ Itaq; quomodo angeli, quorū in dispositione siue ordinatione, promissio ad Abrahamā & Isaac, & Iacob facta est & lex data est, plures fuerūt, iste, qui autoritate prophetica princeps illius populi dicitur fuisse, archangelus Michael in tanto negotio nullatenus defuisse credendus est. Nam et si illic de suę personę manifestis indicijs taceret, aliās nō tacet. Deniq; cum esset Iosue in agro urbis Hiericho, leuauit oculos & uidit uirū stantē contra se, & euaginatū gladium tenentē, perrexitq; ad eum & ait: Noster es an aduersarius? Qui respōdit: Nequaq; Sed sum princeps exercitus dñi, & nūc uenio. Sane qđ dixit, sed

Iudic. 8

Que orationes digne uocantur incensa.

Gene. 22

Orationes Dauid in psalmis.

Psalm. 108

Psalm. 148

Fumus incensorū, affectus. Galat. 5

Miracula ex fide patrum.

Exodi 14

Exodi 29

Deut. 35 Lex ignea est ignis in terrā ab angelo missus

Actorū 7

Galat. 3

Angelus magnus & mediator christus.

Actorū 7

Exod. 3

Malach. 3

Vbiq; Michael in negotijs angelorū præsens fuit. Iosue 5

sum princeps exercitus domini, non sufficiens fuisset de scriptis personæ huius Michaelis archangeli, nisi suppleuisset ipsa quam supra diximus autoritas prophetalis, qua dixit ille alius angelus, & nemo est adiutor meus in omnibus istis nisi Michael princeps uester. Itemq; alibi: In tempore, inquit, illo cōsurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui. Multa sunt nimis & plura, q̄ ut presenti loco cōmemorare patiat̄ tenor propositi nostri, quæ per ministerium principis huius facta sunt, sicut scripturis sacris cōtinentur: ex quibus omnibus magnus iste princeps, quia per ipsum disposita sunt, sortitus est nomen Michael quod interpretatur, quis sicut deus. Quid enim aliud hoc nomine innuitur, nisi quia qualia per ipsum facta sunt, nemo facere possit nisi deus? Hoc deniq; & Psalmista perspiciebat, quis deus, inquit, magnus sicut deus noster? Tu es deus qui facis mirabilia, & cætera. ¶ Sciendū tādem quia angelus iste non in re, sed tātum in significatione mediator fuit. Nam idem Apostolus, ut supra meminimus, dixit, quia lex propter transgressores posita est, donec ueniret semen cui repromiserat ordinata per angelos in manu mediatoris. Et alibi dicit: Unus deus & unus mediator dei & hominū homo Christus Iesus. Significatione ergo qualiter mediator fuerit, id est, qualiter mediatorē dei & hominū secundum hanc uisionem significauerit, iam dicendū est. ¶ Venit, inquit, angelus & stetit ante altare habens thuribulū aureum in manu sua. Angelum esse Christum dei filium, angelum, id est, nuntiū magni consilij. Hunc esse uel dici non solum prophetica, uerum etiam legalis autoritas astruit, cum ad Moſen deus dicit: Ecce ego mittam angelum qui præcedat te, & custodiat in uia, & introducat in locum quem parauī. Obserua eum & audi uocē eius, nec contemnendum putes, quia nō dimittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo. Nam angelus in quo debeat esse nomen dei, id est, qui deus aut dñs iure debeat dici, unus & solus est deus, Christus filius dei. Hic, inquit, uenit, uidelicet in hunc mundū, per incarnationis mysterium. Nam & ex eo quod sic uenit, & uoluntatem patris nobis annuntiavit, angelus dicitur & est. Veniens autē stetit ante altare habens thuribulū aureū in manu sua. Quomodo stetit ante altare, nisi præsto se exhibens, ad subeundum opus obedientiæ spontanea? Cum enim tanq̄ deus manu sua se tueri posset, tanq̄ homo infirmum se inueniri & teneri passus est, dixitq; orans ad patrem: Mi pater, si possibile est transeat à me calix iste, ueruntamē non sicut ego uolo, sed sicut tu. Itaq; nō se defendens stetit ante altare, uidelicet tanq̄ ouis, ductus ad immolandū, & nō aperuit os suū. ¶ Taliter astitit, aureū in manu sua habēs thuribulū, scilicet apparens in conspectu ecclesiæ factus ipse thuribulū, ut super altare crucis thuribulū suum aureum, id est, corpus immaculatū & de spiritu sancto cōceptum, offerret patri pro nobis. Et data sunt illi incēsa multa, ut daret de oratiōibus sanctōz omnium super altare, quod est ante thronum. De orationibus sanctōz obtulit incensa. Ipsi enim libauit ecclesia preces, suas dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Accepisse autem de orationibus sanctōz idem dicitur & obtulisse, quia per ipsum omnium possunt preces ad dominū suauiter peruenire. ¶ Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctōrum de manu angeli coram deo, Christo domino se hostiam suauitatis offerente, compunctio cordis sanctōrum, acceptabilis facta est, quæ ab igne nascens intimo, sicut fumus solet excitare lachrymas, & accepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, bene thuribulum igne plenum inducit. Non enim ad mensuram dat deus spiritum. Quod proprie de Christi humanitate nouimus adimpletum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et misit in terram. Sic & dominus in euangelio: Ignem, inquit, ueni mittere in terram. Et facta sunt tonitrua, & uoces, & fulgura, & terræ motus. Tonitrua comminationes supernæ. Et uoces, id est, exhortationes. Et fulgura, id est, splendores miraculorum. Terræ motus, ut quibusdam insequentibus, quibusdam uero insequentibus istis dicentibus bonus est, illis autem, non, sed seducit turbas. Nunc ad ordinem recurramus: Diximus supra, quia sicut in præceptis præcedentibus, septem libri sigillis absolutis, spiritum intellectus, sic in istis septem angelorum tubis, et in illo alio angelo thuribulum habente, spiritum consilij operatum esse siue operari agnoscimus, ipsum tamen dei consilium in eo magnum & mirabile fuisse uel esse, quod ultimum iudicium per ignem futurum, nō repente aut ex improviso uoluit euenire, sicut illud antea iudicium per aquam factum, sed multa præmisit ad idem iudicium pertinentia, per quæ non dubitaretur futurum esse, socia ubique misericordia, pro illis quos poenitentiam agere uel acturos esse præuidit ante ipsum iudicium. ¶ Cum igitur angelus iste staret, ut supra iam dictum est, datus in principem Abraham & semini eius, sumpto thuribulo paratus ad suscipienda orationum incensa, ad impetrandam pro illis misericordiam suffragia. ¶ Tunc & septem angelis septem tubæ datæ sunt, & parauerunt se ut tuba canerent. ¶ Videlicet ad intonandum iudiciū aduersus peccata gentiū, quæ sub eodem tempore uias suas ingredi cœperūt. Tūc, inquam, illis datæ sunt, uidelicet ad excitandum orbem terrarum ut pugnaret pro deo aduersus insensatos, ut per quæ peccabant, per ipsa & punirentur. ¶ Et primus angelus tuba cecinit, & facta est grando & ignis, mixta in sanguine, & missum est in terram, & tertia pars terræ cōbusta est, &

Daniel. 10
Daniel. 12Psal. 76
Angelus mediator est,
non re, ut
Chrs, sed si
gnificatio-
ne.Galat. 3
1. Timot. 2
Esaia 9
Exodi 23
Verba Moſi
de angelo
Christus ē.Matth. 26
Lucæ 22
Esaia 53
Thuribulū
aureū, cor-
pus Chri.

Psal. 140

Fumus in-
censoz in
oblatione
Christi.Iohan. 3
Coloss. 2
Lucæ 12

Iohan. 7

Spūs cōsiliij
in VII. tubisVII. tubæ cō-
tra peccata
gentium,
Sapient. 5

est, & tertia pars arborum combusta est, & omne scenum uiride combustum est. ¶ Primi angeli uel primę tubę cantus, clamor ille fuit de quo dominus ad prædictum patrem Abraham taliter locutus est: Clamor Sodomę & Gomorrę multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam & uidebo, utrum clamorẽ, qui uenit ad me, opere compleuerint: an nõ est ita, ut sciam. Deniq; ab angelis nobis deputatis, quotidie die noctuq; domino factori nostro opera nostra nuntiantur. Si ergo magnũ sit opus quod agimus, dum annũtiatur, ipsa annũtiatio quasi cãtus tubę est, quasi magnus clamor. Siue pergrande peccatũ siue oratio sit uehemens, ante deum clamor est. Nam qui dixit: clamor Sodomę & Gomorrę multiplicatus est, ipse alio loco dicit: Vidi afflictionem populi mei, & clamorẽ eius audiui. Canente ergo tuba primi angeli, facta est grando, & cætera. Quãdo uel quomodo hoc factũ sit, cui incognitum est? Pluit enĩ dominus super Sodomã & Gomorram sulphur & ignem, & subterrit ciuitates has, & omnẽ circa regionem, uniuersos habitatores urbium, & cuncta terrę uirentia. ¶ Deniq; terrę, arborę, atq; sceni nomine homines subintelligẽdi sunt, cum bene nota scripturarum autoritate. Terrę, ut exempli gratia, cum deus dicit: Quia puluises, & in puluerem reuerteris: siue, terra es & in terrã ibis. Et alibi: Quid superbit terra & cinis? Arborę, cum idem dominus dicit: Nõ est arbor bona quæ facit fructus malos, neq; arbor mala faciens fructũ bonum. Sceni, cum idem dñs dicit per prophetã: Clamat Omnis caro scenũ, & omnis gloria eius quasi flos sceni. Exiccatur est scenum, & cecidit flos, uerbum autẽ domini manet in æternum. Ergo terra, arbores, scenum uiride, homines Sodomitę, cupidi, elati, luxuriosi, imò libidinosi fuerunt. ¶ Sed cur tertia pars terrę siue arborę, id est, hominũ dicti sunt? uidelicet ob duplicẽ causam: quia & de stirpe Cham, & impcẽnitẽtes fuerũt: genus quippe Cham recte tertia pars hominum dicitur, & est: quia nimirũ tres erant filij Noẽ, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham & Iaphet. Porro Cham ipse est pater Chanaan: de cuius posteris Sodomitę diffeminati sunt, sicut scriptũ est: Per hos diffeminati sunt populi Chanaanę orę, facti sunt termini Chanaan uenientibus à Sydone Geraram usq; Gazam, donec ingrediaris Sodomam & Gomorram, & ad Amam, & Seboym usq; Lesa. Ergo natura, id est, genere siue natione, tertia pars, id est, de tertia parte hominum erãt, cum essent de stirpe maledicti Chanaan unius ex posteris Cham, dicente patri: Maledictus Chanaan, seruus seruorũ erit fratribus suis. Hęc una est causa ob quã Sodomitę tertia pars terrę, siue tertia pars arborũ recte dicantur. ¶ Alia est causa, quia sicut iam dictũ est, impcẽnitentes fuerunt, peccatũ suum prædicantes nec abscondentes. Vnde haecenus ijs qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis, cur damnentur à deo iudice, causa redditur huiusmodi: Quia peccatũ suum, inquit, sicut Sodoma prædicauerũt, nec absconderunt. Impcẽnitentes namq; ita pars tertia hominũ sunt, ut iusti qui digne prædicare debeant, & peccatores qui audiunt, & ad prædicationẽ illorum cõuertuntur, saluare non dubitentur animas suas, & sola quæ superest impcẽnitentiũ pars, sine dubio mittenda sit in gehẽnam. ¶ Et secundus angelus tuba cecinit, & tanq; mons magnus igne ardens, missus est in mare. Et facta est tertia pars maris, sanguis: & mortua est tertia pars creaturę, quæ habet animas, & tertia pars nauium interiit. ¶ Tunc secundus angelus tuba cecinit, quãdo mortuo rege Aegypti, ingemiscentes filij Israël propter opera uociferati sunt ad dominũ, ascẽditq; clamor eorum ad deum pro operibus, & audiuit gemitũ eorum. Canente autẽ hac tuba, tanq; mons, inquit, magnus igne ardens missus est in mare. Recordatus est enĩ, inquit scriptura, scederis, quod pepigit deus cum Abraham, Isaac & Iacob, & respexit super filios Israël, & liberauit eos. Quomodo liberauit eos? Extende, inquit, manum tuam super mare, & reuertantur aquę ad Aegyptios, super currus & equites eorũ. Reuersęq; sunt aquę, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant in mare, ne unus quidem superfuit ex eis. ¶ Ergo tanq; mons magnus igne ardens missus est in mare, scilicet Pharaon cum curribus suis, exemplar superbix diabolicæ. Mõtis namq; nomine superbia, ignis ardentis eorundẽ scilicet Pharaonis & Aegyptiorũ, designatur inuidia. Nam de superbia illorum Iethro quoq; cognatus Mosi cum dixisset: Benedictus dñs qui liberauit uos de manu Aegyptiorũ & de manu Pharaonis, qui eruit populũ suum de manu Aegypti, cõtino subiunxit: Nunc cognoui, quia magnus dñs super omnes deos, eò q; superbe egerint contra illos. Porro inuidiæ suę ignẽ urẽtem ipse satis indicat Pharaon, cum dicit in initio: Ecce populus filiorũ Israël multus, & fortior nobis est, uenite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur. ¶ Maris nomine gentes hic significantur, quemadmodũ & in psalmo cum dicit: Et trãferentur montes in cor maris. Idem est enĩ ac si diceretur, dum à Iudæis in mediũ gentium transibunt apostoli. ¶ Nauium quoq; nomine uita hominũ transitoria designatur, quemadmodũ & in Iob: Dies mei, inquit, transierunt, sicut naues poma portantes. ¶ Itaq; & hic per tertiã partem maris siue nauium, sicut supra, per tertiã partem terrę atq; arborę, tertia pars hominum intelligitur recte, scilicet, progenies Cham. Aegyptij namq; de Mesraim, uno ex posteris Cham, exorti sunt: Scriptum quippe est: Filij autẽ Cham, Chus, & Mesraim, & Phur, & Chanaan, ac deinceps. At uero Mes-

Prima tuba
contra So-
domam &
Gomorrã.
Gene. 18

Exodi 3

Gene. 19

Gene. 3
Ecc. 10
Matth. 7
Lucæ 6
Esaia 40

Cur Sodo-
mitę dicti
sunt tertia
pars terrę?
quia de stir-
pe Cham
erant.
Gene 10

Gene. 9
Impcẽnitẽ-
tes, tertia
pars hoim.
Prouerb. 2
Esaia 3

Secũda tu-
ba contra
Pharaonẽ
& exercitũ
eius.
Exodi 13
Exodi 2
Exodi 14

Mons ma-
gnus missus
in mare.

Exodi 15

Exodi 1
Mare gẽtes
significat.
Psal 45
Iob 9

Aegyptij
q; de stir-
pe Cham.

Gene. 10

raim genuit Ludim, & Ananim, & Laabim, & Neptuim, & Pherufim, & Chessuim, de quibus
 egressi sunt Philistim, & Capturim. Quod ex isto scilicet Mesraim, Aegyptij quoque, ut iam
 dictum est, orti sunt, antiquiores tradunt. Psalmista quoque patrem eius Cham, patrem Aegyptio-
 rum fuisse astruit, cum dicit: Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis la-
 boris eorum in tabernaculis Cham, id est, ubi filij Cham, filij Noe habitant. ¶ Aliam nihilominus
 ob causam Aegyptij tertia pars fuerit, uidelicet quia & ipsi impoenitentes fuerunt adeo, ut cum
 coram illis signa & prodigia multiplicarentur, ipsi amplius indurarentur. Oderant enim filios
 Israel, & inuidebant eis, & ideo, ut proprium est odientium atque inuidientium, quanto plura ui-
 debant pro eis signa fieri, quae gloria illorum erat, tanto duriores efficiebantur, augmentum per
 singula signa capiente magnitudine odij. ¶ Hoc praevidens ipse dominus dicebat ad Moysen: Ego
 indurabo cor eius, & non dimittet populum. Quod idem est ac si diceretur: Ego quidem signa
 coram eo faciam, sed haec illi ad nihil aliud ualebunt, nisi ut odientis crescat inuidia, inuidientis
 augescat odium. Impoenitentes ergo erant, & cum, ut supra dictum est, tres sunt partes hominum,
 alij quippe iusti, alij poenitentes, alij impoenitentes sint isti, quia de impoenitentibus erant, de ter-
 tia parte erant. Quod autem hic dicitur, quia tertia pars maris facta est sanguis, quoniam mare, ut
 supra iam dictum est, gentes significat, quod, inquam, tertia pars maris, & tertia pars quae habebat
 animas, mortua est, patet ad illud spectat, quod percussit aquam fluminis coram Pharaone &
 seruis eius, quae uersa est in sanguinem, & pisces qui erant in flumine, mortui sunt, et iumenta
 quoque igne & grandine combusta. Vnde & Psalmista: Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occi-
 dit pisces eorum. Ac deinceps: Et tradidit grandini iumenta eorum. Item: Viam fecit semitae ire
 suae, non pepercit a morte animarum eorum, & iumenta eorum in morte conclusit. Et rursus: Qui per-
 cussit primogenita Aegypti, ab homine usque ad pecus. Iam ergo secundum litteram tertia pars
 hominum, id est, genus Cham, unius ex tribus filiis Noe, secundo percussa est: Historicam nan-
 que percussiones ostendere magis intendimus. ¶ Et tertius angelus tuba cecinit: Et cecidit de
 caelo stella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes
 aquarum, & nomen stellae dicitur absinthium. Et facta est tertia pars aquarum absinthium, &
 multi homines mortui sunt de aquis, quia amarae factae sunt. ¶ Fluminum quoque nomine gen-
 tes significantur, ut illic: Eleuauerunt flumina fluctus suos, a uocibus aquarum multarum, quod
 est diceretur: Inimice gentes eleuabunt tanquam fluctus quasdam commotiones suas, scilicet mi-
 nas, uerbera, & cetera talia: & hoc facient a uocibus aquarum multarum, id est, propter uoces
 praedicantium euangelium Christi, siue propter clamorosas accusationes multorum, cum po-
 pulari tumultu dicentium: nouae religionis cultores, suorumque exterminatores aduenisse deo-
 rum. ¶ Porro tertia pars gentium, sicut iam dictum est, genus erat Cham. Igitur tunc tertius
 angelus tuba cecinit, quando post quadraginta annos ab exitu filiorum Israel de Aegypto, com-
 pletae sunt iniquitates Amorraeorum, & ceterarum gentium siue regnum Chanaan. Quod & pa-
 tientia dei expectans, cum dixisset ad Abraham: Scito praenoscens quod peregrinum futurum sit
 semen tuum, in terra non sua, & cetera ita subiunxit: Necdum completae sunt iniquitates Amor-
 raeorum usque ad praesens tempus. Itaque canente tuba tertia, id est, istorum quoque clamore ascen-
 dente ad deum, eo quod perseveranter peccando iniquitates suas adimpleissent, tempusque esset ut
 iam terra illos euomere deberet: Cecidit, inquit, de caelo stella magna ardens tanquam facula.
 ¶ Stella ardens tanquam facula, id est, ira dei magna de caelo cecidit super gentes illas: ira, inquam,
 dei nobis stella, illis tanquam facula. Nobis enim lucet ira dei, & ad cognitionem proficit eiusdem
 dei, quae illos tanquam facula consumpsit: ita ut furore suo arderent, & nullam misericordiam quaer-
 rerent, neque se uictoribus traderent. Nam sic scriptum est: Non fuit ciuitas quin se traderet filiis
 Israel, praeter Euaxum qui habitat in Gabaon. Omnes bellando cepit Iosue: Domini enim senten-
 tia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, & caderent, & non mereren-
 tur ullam clementiam, ac perirent, sicut praedixerat dominus Moysi: Et cecidit in tertiam partem flu-
 minum, & in fontes aquarum. ¶ Id est, in illas gentes quae, sicut iam dictum est, de tertia erant parte
 hominum, scilicet de genere Cham. Item & ob aliam causam de tertia erant parte hominum, ui-
 delicet quia impoenitentes erant: Nam tres partes ibi maxime distinctae apparuerunt, iustorum
 scilicet, quod erant filij Israel propter dei cultum: Poenitentium, ut erat domus Raab meretricis,
 quae nuntios filiorum Israel suscepit, de qua & scriptum est: Raab uero meretricem & domum pa-
 tris eius atque omnia quae habebat fecit Iosue uiuere, & habitauerunt in medio Israel, usque in pre-
 sentem diem. Porro impoenitentium pars ipsi erant, quippe & magnalia dei quae in Aegypto
 & deinceps facta fuerant, aequae ipsi audierant, & inde, illa inquit, elanguerunt omnes habita-
 tores terrae: sed non, ut ipsa & domus eius, ad poenitentiam conuersi sunt. ¶ Et nomen, inquit,
 stellae dicitur absinthium: Absinthium Graecum nomen est herbae, quae gustu amarissima est,
 suauis odore, temperamentum corpori praestans, cuius contusa folia succo suo uomitum extor-
 quent, & auferendis doloribus uel contusionibus corporum utilissima comprobatur. Huic re-
 cte comparatur, eiusque nomine nuncupatur ira illa uel sententia dei, quae super gentes illas ue-
 nit, ita

Psal. 77. 104

Aegyptij q
que impoe-
nitentes.Indurabo
cor Phara-
onis.

Exodi 7

Exodi 7

Exodi 9

Psal. 77. 104

Flumina
gentes si-
gnificant.

Psal. 92

Act. 17
Tertia tu-
ba contra se-
ptem gentes
Chanaan.
Gene. 15Stella ar-
dens ira dei
est.

Iosue 11

Chanaanai
quae tertia
pars hoim
dicunt, quia
impoenite-
res, & de ge-
nere Cham
erant.

Iosue 2

Iosue 6

Iosue 2

Natura ab-
sinthij.

nit, ita ut euomeret eos terra, & quasi malis humoribus eiectis, releuato pectore liberaretur. Sic enim de illis ipse deus loquitur: Omnes execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante uos, & polluerunt eam. Cauete ergo & ne uos euomat cum paria feceritis, sicut euomuit gentem quæ fuit ante uos. Recte ergo, ut dictum est, stella illa cadens, id est, sententia dei super gentes illas ueniens, dicitur absinthium, quæ talem tamque necessariū terræ illi fecit uomitum. [Et facta est tertia pars aquarū absinthium, & multi homines mortui sunt, quia amare factæ sunt.] Facta est absinthium, id est, demonstrata est esse amarissima, nimiumque perniciosa filiis Israël eorundem cohabitatio gentium, & multi ex eis mortui sunt de aquis, id est, de gentibus illis, quia amaræ factæ sunt: uidelicet sicut prædixerat deus ipse Israël denuntiāns per Moysen. Caue ne unquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, qui tibi sint in ruinā. Nō in eas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cum fornicatæ fuerint cum dijs suis, & adorauerint simulacra eorum, uocet te quispiam, ut comedas de immolatis, & cætera. Non enim audierunt prohibentē dominū, sed biberunt aquas amaras multi, & mortui sunt, id est, cōmixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalū. [Et quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ut obscuraretur tertia pars eorum, diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.] Eleuata est manus percutientis à tertia parte terræ, maris atque fluminum, ad solem, lunam & stellas, & percussa est tertia pars eorum, id est, à genere Cham tertia, ut iam sæpe dictum est, parte hominū siue gentium, terram amantiū, semetipsos amaricantiū, & semper in uitij & peccatis defluentū, ad ipsum genus Sem, ad ipsum semen Abraham, ad ipsam stirpem Iacob. ¶ Nam sicut illi qui deum nō quærit, qui cælū nō suspiciunt, propter hoc ipsum terra sunt, mare sunt, flumina sunt, sic contra semen uel filij Abraham, sol sunt, luna sunt, stellæ sunt. Sol uidelicet propter Christū uerum solem, semen unum eidem Abraham repromissum: luna propterea, quia ecclesia sunt: stellæ, propter diuinitatē, quam habuerunt singuli superni luminis gratiam. Quod prospiciens Moyses: & estis, inquit, hodie sicut stellæ cœli plurimi. Nouerat quippe & scripserat, deum dixisse ad Abraham: Suspice cælum, & numera stellas si potes: moxque subiunxit, sic erit semen tuum. Amplius autē ad comprobandum quod sub nominibus solis, lune ac stellarum, gens illa siue patres & matres, singuli que filij gentis illius recte debeant intelligi, illud testimoniū uel solum sufficit: Vidi, inquit Ioseph, quasi solem & lunam, & stellas undecim adorare me. Quod cum patri suo retulisset, quid, inquit ille, sibi uult hoc somniū quod uidisti? Num ego & mater tua & fratres tui adorabimus te super terram? ¶ Igitur quartus angelus tuba cecinit, id est, murmuratio filiorum Israël in deserto præsentē angelo qui præcedebat eos in columna nubis, nimium cōcitata, usque ad aures dñi peruenit. Vnde Moyses: Accedite, inquit, coram dño: Audiuit enim murmur uestrum. Diu tuba illa personauit, diu aures dei cātus ille horrifonus moleste tetigit. Quapropter permotus ipse dicebat Moysi: Vade descēde, peccauit populus tuus quē eduxisti de terra Aegypti: Recesserunt cito de uia quā ostendisti eis. Deinde tūc aures eiusdem dñi tuba illa molestissime tetigit, quando reuersis exploratoribus & detrahentibus terrā quam inspexerant apud filios Israël, uociferans omnis turba fleuit, & murmurati sunt contra Moysen & Aaron cuncti filij Israël, dicentes: Vtinam mortui essemus in Aegypto, & nō in hac uasta solitudine. Vtinā pereamus, & nō introducat nos dñs in terram istam, ne cadamus gladio, & uxores & liberi nostri ducantur captiui, & cætera. ¶ Tūc percussa est tertia pars solis illius, lunæ illius, stellarum illarum. Iurauit enim in ira sua, si introibūt in requiē meam. Viuo ego, inquit, omnes homines qui uiderūt maiestatem meam, & signa quæ feci, nō uidebunt terrā pro qua iuravi patribus eorū. Ac deinceps: Viuo ego, ait dñs, sicut locuti estis audiēte me, sic faciā uobis. In solitudine hac iacebūt corpora uestra, oēs qui murmurati estis à uiginti annis & supra, & murmurastis contra me, nō intrabitis terrā super quam leuaui manū meam, ut habitare uos facerē, præter Galeph filiū Iephone, & Iosue filiū Nun. Nō tūc est ex sacris historijs, quomodo disperierint, quibus adhuc pro causis dispersi sint, ita ut alios terra uiuos absorberet, alios ignis egressus à dño interficeret, alios gladius concideret. ¶ Vita & fine suo palam fecerunt, quod & ipsi quoque de tertia parte essent. Nō quidem secundum carnis progeniem de tertia parte generis humani erant, id est, de genere Cham, sicut supramemorati Sodomitæ, sicut Aegyptij, sicut Chanani, sed secundū imitationem de eadem parte erant, testante deo, cum tali Israeli per prophetā loquitur: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæus quippe & Cethæus fuere de genere Cham, & filij Chanaan. Ergo tertia pars isti fuerunt, ut putabatur, solis, lunæ, & stellarum id est, populi sanctiorum, reuera autem tertia pars, id est, ad tertiā partem pertinetes hominū siue gentium, partem Cham, partem Chanaan. ¶ Ita factū est, ut diei nō luceret hæc pars tertia, & noctis similiter. Semen illud Abraham siue gēs Israelitica, quæ respectu solis & lune, eodē erat dies clara, & nox lucida. Dies clara, uidelicet pro cōsanguineo sibi Christo patribus repromisso, sole eterno: Nox lucida, pro rege temporalī euentu bono, terręque Chanaan possessione promissa, & regno terreno multis mirabilium

Leuit. 19. 20

Chanānī facti sunt absinthium filiis Israël. Exodi 23 & 34 Deut. 7

Filijs Sem & Abraham cōparant soli, lune, & stellis. Deut. 1 Gene. 15

Gene. 37

Quarta tuba contra murmurantes filios Israël in deserto. Exodi 13 Exodi 16 Exodi 32 Numer. 14

Psal. 94 Numer. 14

Numer. 16 Murmuratores erant de tertia parte, non genere, sed imitatione Ezech. 16 Murmuratoribus neque sol uerus luxit neque nox.

Numer. 14. bilium dei signis illustrato. At illi infideles murmuratores, quicunque in superbia deo detraxerunt, & ob hoc ore dei dicti sunt multitudo pessima. Exempli gratia, cum dixit: Vique quo multitudo hæc pessima murmurat contra me: Neque in futura uita Christum solem, neque in præsentis uita temporalem uidere meruerunt patrum hæreditatem. Itaque diei similiter & noctis pars ista, quæ putabatur diei esse & noctis lucidæ, cum potius ad illam, ut iam dictum est, tertiam partem pertineret, in qua Chanaan reputatus est, non luxit, non clarificata est, sed tenebrosam post memoriâ reliquit. Et uidi, & audiui uocem unius uolantis aquilæ per medium cœli, dicentis uoce magna: Væ uæ uæ habitantibus in terra: de cæteris uocibus angelorum trium, qui erant tuba canituri. Aquila hæc uolans & prænuntia, sacra scriptura est. Notandum quod præcedentes quatuor percussiones nulla aquila prænuntiavit, quia uidelicet Sodomitæ, quod cœlesti igne uel sulphurea pluuia perdendi, Pharaonis & Aegyptiis, quod in mari Rubro perituri, Amorrhæis quod completis iniquitatibus suis puniendi, & à terra sua forent euomendi, nulla scriptura, nulla lex scripta comminata est aut prædixit. Tantummodo per legem naturalis iudicati & damnati sunt. ¶ Similiter & murmuratores filij Israël, quorum corpora prostrata sunt in deserto, eandem murmurationis & rebellionis sue poenam quam passuri essent, scriptura prædicente, uel per iudicium scripturæ non audierant: quippe qui & ante murmurare cœperunt, quæ scriptura cõdita uel scripta esset lex, antequam saltem priores tabulæ decem præceptorum digito dei scriptæ essent, quæ ipsæ factæ sunt ante scriptam legem, uel illi populo incumberebat. Verbi gratia, cum dixisset dominus pro reatu uituli quem fecit Aaron: Certe non quod populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos. Cumque non dimitteretur stante Mose in confectione, id est, in nimia mentis humilitate in conspectu eius, ait tandem: Ego autem in die ultionis uisitato & hoc peccatum eorum. Lex, inquam, nondum scripta aut certe recitata fuerat, & ideo nec istud uæ prænuntiasse scribitur hic uolans aquila. ¶ Tria uæ quæ supersunt, sancta scriptura prænuntiavit. Primum uidelicet quod filij Israel in eo passi sunt, quod peccantes domino traditi sunt in manus gentium, & dominati sunt eorum qui oderunt eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum. Secundum quod pertulerunt in eo quod in captiuitate ducti sunt, & quatuor regnorum, scilicet Babylonij, Persici, & Macedonici, atque Romani fortitudinem imperiosam propter peccata sua miserabiliter sustinuerunt, quorum quartum, scilicet Romanum imperium bestia terribilis atque mirabilis & fortis nimis, & dentes ferreos habens magnos, comedit eos atque cõminuit, & reliqua pedibus suis cõculcauit. Tertium erat uæ, ultimum iudicium, quando tam ipsi quibus scripta est lex, quam & omnes gentes condigna recipient, quia uidelicet quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Hæc, inquam, tria prius fierent, deus per suam scripturam enuntiare uoluit, & ideo recte per uolantem aquilam hic tertio pronuntiatur uæ, de cæteris uocibus trium angelorum qui erant tuba canituri. Et quibus uel qualibus uæ: Habitantibus, inquit, in terra, id est, eis quos omnino ne sursum aspiciant detrahit terra, detinet affectio terrena. ¶ Et recte sancta scriptura uolanti aquilæ assimilatur, aquilæ, inquam, uolanti per medium cœlum, quia uidelicet tota eius intentio sursum tendit, & terrena despicit, soli iustitiæ qui est Christus, claros & apertos oculos inficiens, & per publicum, utpote irreprehensibilis & honesta tota cum libertate procedens. ¶ Et quintus angelus tuba cecinit, & uidi stellam de cœlo cecidisse in terram, & data est illi clavis putei abyssi, & aperuit puteum abyssi: & cætera usque, uel unum abijt. Hoc unum uæ magnū & prolixum, magna & multa breuiter & mirabiliter replicat, mala uariæ seruitutis filiorum Abrahamæ ludibria, quod scilicet post mortem Iosue peccauerunt domino seruietes Baalam & Astaroth, & ob hoc tradidit eos in manus Chusanrataim regis Mesopotamiæ, seruiueruntque ei octo annis: quod iterum fecerunt malum, in conspectu domini, & ob hoc cõfortauit aduersus eos Eglon regem Moab, seruiueruntque ei decem & octo annis: quod rursus addiderunt facere malum, & tradidit illos dominus in manus Iabin regis Chanaan, qui & uehementer oppressit eos per uiginti annos: quod deinde fecerunt malum, & ideo tradidit eos in manus Madian septem annis: quod iterum dimiserunt dominum, et non colebant eum & ideo iratus tradidit eos in manus Philistinum & filiorum Amon. Postquam ab illis longo duello cõtusi tandem per uirtutem uictoriosi regis Dauid ita sunt liberati, ut humiliaret Philistinos, & ceteras gentes in circuitu: sicut scriptum est: Et tulit Dauid frenum tributi de manu Philistinorum, & percussit Moab, &c. eod processit iniquitas ipsorum, ut scinderetur decem tribus à domo Dauid & templo domini, uitalos aureos sibi fabricantes, primi heretici, & uniuersæ exemplum hæreticæ peruersitatis. Nunc iam literæ ordinem prosequamur. ¶ Et quintus, inquit, angelus tuba cecinit, & uidi stellam de cœlo cecidisse in terram. ¶ Tunc profecto ille quintus angelus tuba cecinit, quando impleta est ueritas dei quæ dixerat Moysi: Ecce tu dormies cum patribus tuis, & populus iste cõsurgens fornicabitur post deos alienos in terra ad quam ingreditur ut habitet in ea, ibi derelinquet me, et irritum faciet fœdus quod pepigi cum eo. Item: Ego enim, inquit Moyses, scio contentionem tuam & cer-

ceruicem tuam durissimam. Adhuc uiuente me & ingrediente uobiscū semper cōtentiose egistis contra dominum, quanto magis cum mortuus fuero. Ac deinceps: Noui enim q̄ post mortē meam inique agētis, & declinabitis cito à uia quam pręcepi uobis. Tunc, inquam, quātus angelus tuba cecinit, quādo nuntiātū est omnia scienti deo, q̄ post deos alienos fornicaretur Israël. **¶** Et uidi, inquit, stellam de cœlo cecidisse in terram. **¶** Stella ista quæ de cœlo cecidit, diabolus est, cui propheta dicit: Quomodo de cœlo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris. Et notandum q̄ huiusmodi stellam non dixit, uidi cadere, sed uidi cecidisse. Iam dudū quippe ceciderat, & per terram repebat, quando hæc fieri cœperunt, quæ præsenti loco ista uisio mystica replicat. Quando ille cecidit, nullus hominū erat qui uideret, præter illum qui in euāgelio suo loquitur dicens: Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Qui em̄ hæc dicit homo Christus, prius erat deus q̄ homo fieret, prius q̄ angelus ille, stella illa, siue Lucifer ille caderet, imò priusquam angelus aut creatura aliqua fieret. Bene ergo nō ait uidi cadere, sed uidi cecidisse. **¶** Et data est ei clauis putei abyssi, & aperuit puteū abyssi. Et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ. **¶** Summam breuiter mystica significatione tangit causæ uel originis, quæ idololatrię uel omnis hæreseos initium fuerit. Nam data est illi clauis putei abyssi, id est, permissa est potestas siue facultas angelo illi, qui in ueritate nō stetit, omnis mendaciū fundamentum nullū habentis, nec em̄ alicui rei innititur existēti. **¶** **¶** Iccirco bene mendaciū quod loquitur ex proprijs, & cuius pater est, puteus dicitur abyssi, uidelicet infinitæ profunditatis: quia, sicut iam dictū est, rerū existentium fundamentū nō habet nihilq̄ ei subest, loquit em̄ qd nō est. Hūc talē puteū abyssi aperuit miseris loquēs hominibus, & dicēs, se deū esse, suadēsq̄ se se in simulacris pro deo colendū. **¶** Et ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ. **¶** Ascendit, inquam, uidelicet etiā usq̄ ad sapiētes seculi, q̄s obscurauit. De quibus **¶** Apostolus dicit: Sed euāuerūt in cogitationibus suis, & obscuratū est insipies cor eorū. Dicētes em̄ se esse sapiētes, stulti facti sunt, &c. Et tūc fumus eiusmodi sicut fumus dicitur fornacis magnæ, quia uidelicet sicut fumus nō nisi ex subiacēte igne fit, sic nō nisi ex præcedēte causa cupiditatis siue cōcupiscentię nascitur cecitas mētis, siue obscuratio cordis insipietis. **¶** Et obscuratus est sol & aer de fumo putei. **¶** Ad id peruentū est, propter qd & casum stellę, & apertionē prēmiserat putei abyssi fumātis. Sol namq̄ & aer ille, ut supra iam dictū est, erat Israël: sol propter patres uel patrum fidē, ex quibus Christus sol iustitię secundū carnem: aer uero propter susceptā exinde eiusdē fidei illuminationē. Hic post mortē Iosue ita obscuratus est, ut dimitteret dominū deū patrū suorū, & sequeretur deos alienos, deosq̄ populorū qui in circuitu habitabāt. Suscitauit illis iudices dñs, qui liberarēt eos de uastantiū manibus. Sed nec illos audire uoluerūt, fornicantes cum dñs alienis & adorantes eos. Sol ergo & aer de fumo putei obscuratus est. Quid deinde? **¶** Et de fumo exierūt locustę in terrā. **¶** Locustę de fumo exierunt, quia uidelicet propter fumum erroris & stultitię qua obscurati sunt, hostes illis suscitati iudicio diuino emerferūt Me sopotani, & Moabite, Chananei, & Madianite, simulq̄ Amalechite Philistinim, & filij Amon. Dicit em̄ de illis quodā loco scriptura sic: Ipsi em̄ & uniuersi greges eorū ueniebāt cum tabernaculis suis, & instar locustarū uniuersa cōplebant, innumera multitudo hominū & camelorum, quicquid tetigerant deuastātes. **¶** Non utiq̄ uane aut sine pondere instar locustarū dixit, sed quia reuera multitudines eiusmodi ad malū exultātes, leuitate animi & corporis, tanq̄ totidē locustas salientes intueretur & irridet is, qui habitat in cœlo, prouidēs illis cito futurū qd per quendam sapientia eius dicit: Florebit amigdalu & impinguabitur locusta. Quod idem est ac si dicat: Qui nunc uiridis & rectus incedit, & tanq̄ locusta salit, canescet, & curuus uix incedere incipiet, habensq̄ crura tumentia, nequaq̄ ut nunc leuis & gesticulosus in saltū sese excutiet, locusta namq̄ impinguatur, dum transacta leui iuuentute, crura tumescunt, ut fieri solet senibus. Locustę ergo exierunt, id est, hostes Israël propter peccata multiplicati sunt. **¶** Et data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terrę. **¶** Scorpio, uermis potius quā animal, aut serpens armatus aculeo, & ex eo Gręce uocatur, quod cauda figat, & arcuato uulnere uenena diffundat. Idcirco dixit, scorpiones terrę, quia scorpio uermis terrenus est, ore uel capite innoxio pręblandiēs, & tunc demum cauda conuersa incautum feriēs. Huiusmodi potestas locustis illis data est, ut uidelicet cum filios Israël ad illecebras lege dei prohibitas per mulierum lenociniā prouocassent, & transgressores factos auxilio dei nudassent, tūc demum aduersus eos armis consurgerēt. Hoc primus Balach filius Sephor rex Moab facere didicit, per Balaam ariolum dicentem sibi: Veruntamen pergens ad populū meum dabo con-

Ibidem.

Stella, quæ de cœlo cecidit, diabolus est.

Esaia 14
Lucæ 10Iohan. 8
Puteus abyssi, mendaciū est.

Fumus putei, sapiētia huius seculi. Roma. 1

Obscuratus sol & aer, Israël est. Iudic. 2

Locustę de fumo, hostes sunt filiorū Israël. Iudic. 6

Natura locustarum.

Ecc. 12

Hostes israel, sicut scorpiones terrę.

Numer. 24

Numer. 23

Numer. 31

Iudic. 2

mortem

mortem Iosue: Itaq; filij Israël habitauerunt in medio Chananei, & Ethæi, & Amorrej, & Pherezæi, & Iebusei, & duxerunt uxores filias eorū, ipsiq; filias suas eorum filijs tradiderunt, & ser uierunt dijs eorū. In hoc facto nimirū scorpiones quasi blandū caput porrexerūt, sed cōtinuū cauda percusserunt. Cōsequenter enim uictores illoꝝ, quibus deus iratus erat, effecti, uehē menter illos affixerunt. ¶ Et præceptum est illis ne læderent scœnum terræ, neq; omne uiride, neq; omnem arborem nisi tantum homines qui non habēt signum dei in frontibus suis. ¶ Per spicue ostendit, quia non per proprietatē, sed per similitudinē locustas de fumo illo exisse di xit, dum quod locustas est facere, hoc illis interdictū esse scribit. Locustarū nanq; est lædere scœnū terræ, & omne uiride, omnemq; arbore, quemadmodū & inter plagas Aegypti scriptū est: Deuorata est igitur herba terræ, & quicquid pomorum in arboribus fuit, quæ grandio di miserat, nihilq; omnino uiuens relictum est in lignis & herbis terræ in cuncta Aegypto. Istis autem ne quid talium, sed tantum homines læderēt, quia uidelicet & ipsi homines erant qui hic locustas dicti sunt. Attamen futurum erat, ut hostes eiusdem populi peccatis exigētibus, non solum homines sed & scœnū & omne uiride, & omnem arbore, imō uniuersam terrā eorū læderent & ciuitates igni succenderent, sed nondum erat tempus. Postmodum ubi tuba ceci nit sextus angelus, hoc factum esse memorabimus. Nam ubi quintus iste angelus tuba ceci nit, ita plaga temperata est, ut læderentur & in seruitutem redigerentur tantum homines. Et quidem tunc temporis cum sœuisset Israel, ait scriptura: Ascendebat Madian, & Amalech, & cæteri Orientalium nationū instar locustarum uniuersa cōplentes, sicut erant in herbis cun cta uastabant, nihilq; omnino ad uitā pertinet, & relinquebant in Israel, non oues, non boues, non asinos: sed illa læsio cōparatione eius de qua post hæc dicendū est, ubi Babylonio igne cū cta cremata sunt, nec læsio reputanda est. ¶ Quod tandē ait de hominibus qui lædendi essent distinctionem faciens, qui non habēt signum dei in frontibus suis, idem est ac si diceretur, qui dereliquerūt legem dei sui, qui à fide patris sui Abraham sunt alienati. Nam quod modo signū dei, signum crucis Iesu Christi pingimus Christiani in frontibus nostris, hoc suo more secun dum tempus facere fuerant iussi, ut uidelicet in carne sua circuncisi, postes & superliminaria domorū suarum signarent sanguine agni. At illi hoc facere contemnebant, seruientes dijs alie nis. Erant igitur homines non habentes signū dei in frontibus suis, non habentes fidem in cor dibus suis. ¶ Et datum est illis ne occiderent eos, sed ut cruciarentur mēsisbus quinq;. ¶ Et hoc futurum erat ut occiderentur siue caderent in ore gladij, sed nōdum tempus erat, nondū hoc datum est illis locustis. Sed quid? Ut cruciarentur, inquit, mēsisbus quinq;. Menses quinque quibus cruciati sunt, mutationes seruitutis fuerunt quinque, quibus hostibus suis sunt traditi & seruierūt illis, quas hoc ordine scriptura digessit: Primo tradidit eos dñs in manus Chusan rasathaim regis Mesopotamiæ, seruieruntq; octo annis. Secundo confortauit aduersum eos Eglon regem Moab, & copulauit ei filios Amon, & Amalech, seruieruntq; decem & octo an nis. Tertio tradidit eos in manu Iabin regis Chanaan, qui & oppressit eos uiginti annis. Quar to tradidit eos in manu Madian septem annis, & oppressi sunt ualde ab eis. Quinto tradidit eos in manu Philistinū, à quibus & uarijs sunt afflictionibus contusi, donec uentum est ad Da uid, qui & tulit, inquit scriptura, de manu Philistinorū scœnum tributū. Quæ deinde Israël ma la propter peccata sua pertulit, à tempore Babylonie captiuitatis, ad cantum pertinet tubæ sexti angeli. ¶ Quinq; ergo mēsisbus cruciati sunt, quia quinquies in seruitutem traditi sunt. Quar autem mēsiū potius quàm annorum nomine uel numero illa seruitutis tempora desi gnantur: uidelicet quia in mēsisbus secundū lunam, quos solos Hebræi, de quibus sermo est, nouerunt uel cōputant, mutabilitas clementi uel decemēti est, quæ & stultorū mutabilitatē significat, dicente scriptura, stultus ut luna mutatur. ¶ Annō illi ut luna mutabantur, ut meri to stultitiæ arguerentur. Sic enī de illis scriptū est: Cumq; dominus iudices suscitaret, in die bus eorū reflectebatur misericordia, & audiuit afflictos gemitus, & liberabat eos de cæde ua stantium, postq; autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multa maiora faciebant q̃ pa tres eorum, sequentes deos alienos, & seruientes eis, & adorantes eos: Quod ergo dictum est, sed ut cruciarentur mēsisbus quinq;, idem est ac si diceretur, sed ut quinquies in stultitiam mu tati, in seruitutem redigerentur per uices quinque. ¶ Et cruciatus eorum ut cruciatus scorpj cum percutit hominem. ¶ Hoc idem est quod supra dixit, & data est illis potestas, sicut habēt potestatem scorpiones terræ. Nam sicut scorpis prius capite blanditur, & post cauda feris mortifera uenena diffundit, sic illi prius ad illecebras sacrificiorum, & ad connubia prouoca bant eos filiarum suarum, ut deus offenderetur, & tūc demum aduersus inermes, & quasi nu dos armati consurgebant, cum auxilio deesset deus, quo ueluti armis & scuto protegebatur. Sed iccirco de scorpionum & locustarum similitudine nunc repetit, quia plura est inde dictu rus. ¶ Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam. Et cupient mori, & fugiet mors ab ipsis. ¶ Hæc dicta recte accipias, tanquam supradictæ aquilæ uolantis & di centis, uæ uæ: de tribus angelis qui erant tuba canituri, quorum istud uæ primum est

Tanq̃

Locustæ nō
per proprie
tatē, sed per
similitudi
nem.

Exodi 10

Iudic. 6

Signū dei i
frontibus.

Exodi 12

Cruciari
mēsisbus
quinq;, est
quinq; ser
uitutes sub
hostibus
pati.

Iudic. 3

Iudic. 4

Iudic. 6

Iudic. 10

2. Reg. 8

Cur ait qn
q; mēsisbus
poti⁹ q̃ qn
q; annis.

Ecc. 27

Iudic. 2

Similitudo
hostiū Isra
el cum scor
pijs.

Supra 8

Tanq̃ dicat: Væ istud tantū erit, ut quærāt homines mortē, & non inueniāt eam: ut cupiāt mori, & fugiat mors ab eis, id est, ut mors illis uita charior sit, ut miserā longam cōpendio finire uelint. Quare? uidelicet iram talem, iam tunc cōeperūt thesaurizare sibi, quando frustra mortem optauerunt sibi, nulla existente causa, cum nihil noceret eis. Dixerunt enī: Vtinam mortui essemus in Aegypto, & non in hac uasta solitudine. Vtinam pereamus, & non introducat nos dominus in terram istam, & non cadamus gladio, & uxores ac liberi nostri ducātur captiui. Tūc cupierūt mori, ut sonabat lingua prē nimio rancore & amaritudine impatiētis animi, fiet illis succrescentibus peccatis, ut pro re optent mori, & fugiet mors ab eis, praeceptum seruauit locustis, ut non occidant, sed crucient eos mensibus quinque. Et similitudines locustarum similes equis paratis in praelium. Quid magis dissimile secundū rem uel naturam, q̃ equi & locustae? Quid tam impar & inaequale? Ergo aut locustae in equorum magnitudinē creuerunt, aut quod mirabilius est, isti homines ita minuti sunt, ut locustae cōparatione ipsorum, magnitudinem habere uiderentur equorum. Nimirum hoc quod posterius dixi factum esse constat iudicio dei, non decremento uel diminutione corporum, sed defectu animarum. Qui enim pro uita cōtemptibili locustae erant in oculis domini, locustae ut erāt permanferunt, scilicet laescentes Chanaanorum populi, qui autē homines esse debuerāt imminuti sunt merito, & quodammodo locustae locustae effecti timētes eos, quibus debuerant esse timori. Reddebat enī illis uicē iustus iudex, quia uidelicet filij erant patrum detractores & murmuratores, eorum peccata sequentes qui detraxerāt eidem terrae dicētes: Populus quem aspeximus proceras stature est. Ibi uidimus mōstra quēdā filiorum Enach de genere gigantū, quibus cōparati, quasi locustae uidebamur. Ergo quasi prosecutione, tūc illis dixit deus: Sicut locuti estis audiente me, sic faciam uobis, in solitudine hac iacebunt cadauera uestra, tali nihilominus posteris eorum haec aquila uolās & uē pronuntians pene loquitur & dicit: Sicut locuti estis, sic fiet uobis: Locustae illae cōparatione uestri, similes erūt equis, uos cōparati illis locustae uidebimini. Item: Sicut locuti estis, utinā mortui essemus, utinā pereamus, sic fiet uobis. Quēretis mortē & non inuenietis, cupietis mori, & mors fugiet à uobis. Sed nec illud uacat, quod cum dixisset, similes equis addidit, paratis in praeliū. Videlicet magnam exprimit illarum confidentiā locustarum, magnā uim animorum hostilium, ut ultro ueniant ad praeliū, & eos armis quærāt quos prius fugerunt. Quod euenisse patenter historiae referunt. Et super capita eorum tanq̃ coronae similes auro. Reges uel principes gentiū illarum, qui per capita recte intelligūtur, tanq̃ coronati, & nō uere coronati uictorij fuerūt, quia uidelicet nō sua uirtute illi uicerunt, sed pro peccatis suis isti homines uicti sunt. Ipsae quoq̃ coronae nō ueraciter aureae, sed similes auro dicūtur, quia nimirum falsum erat quicquid de uictoria tanq̃ sapiētes & fortes gloriabātur. Non enī uirtutis eorum aurum erat quod praeualebāt, sed diuinā dispensationis examen, quo Israël exercebat ad suimet experientiā. Nam & hoc prae monstrat scriptura: Hec sunt gētes quas dñs dereliquit, ut erudiret in eis Israël, & omnes qui nouerāt bella Chanaanorum, & postea discerēt filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praeliandi. Et facies earum sicut facies hominum, Et habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes eorum sicut leonum erāt, & habebant sicut loricas ferreas. Cuncta haec in diminutionem filiorum Israël accipi possunt, quasdam quasi magnitudines illarum effere do locustarum, ut, sicut iam dictum est, ipsi potius cōparati illis, quasi locustae uiderentur. Distincte tamen in facie humana simulatio rationis, in capillis mulierum fluxi & effeminati mores, in dentibus leonum, qui & laniare & naturalem solent afferre putore, mentis ferocitas, in loriciis ferreis, omnis armatura bellica recte intelligitur, quae tanta illis erat, ut falcatis quoque curribus abundarent. Nam & hoc de rege Chanaan scriptum est, quia nongentos habebat falcatos currus, & per uiginti annos uehementer oppressit eos. Et uox alarum earum, sicut uox equorum currētium in bellum. Vox alarum, exaltatio est superbiae locustarū talium, quam & audiuius uocem. Exēpli gratia, in primo libro Regum sibi metipsis dicentiū: Cōfortamini & estote uiri Philistinū, ne seruiatis Hebraeis, sicut illi seruierūt uobis, cōfortamini & bellate. Nempe hoc dicere, cōfortamini & bellate: Vox erat quasi currentiū equorum multorum currentiū in bellum. Et habebāt caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum, Potestas eorum nocere hominibus mensibus quinque. Hoc iam tertio locustae illae, scilicet hostes Israël scorpionibus similes demonstrati sunt, id est, in facie uelut innocui, sed in posterioribus uenena seruantes. Cur hoc? Videlicet quia tertio legūtur filij Israël decepti fuisse per gentiū illarum mulieres, quatenus offenso deo in cōspectu hostiū caderent, uelut arma sua nō habētes. Primo ubi scriptū est, quod su prae meminimus, quia uocauerūt eos filij Moab ad sacrificia sua. Et fornicatus est, inquit scriptura, populus cum filiabus Moab, & adorauerunt deos earum, initiatusq̃ est Israël Beelphegor. Secundo ubi post mortē Iosue scriptū est: Itaq̃ filij Israël habitauerunt in medio Chanaan, & Ethaei, & Amorraei, & Pherezai, & Euzai, & Iebusaei, & duxerunt uxores filias eorum, & cetera. Tertio ubi de Salomone scriptū est, quia amauit mulieres alienigenas multas, filiā quoq̃

Primū nā,
q̃reremortē,
& nō in
uenire eā.
Numer. 14

Quae simili-
tudo inter
equos & lo-
custas.

Filij Israel
facti ut lo-
custae corā
hostibus
suis.

Numer. 13

Numer. 14

Coronae nō
aureae uere,
sed similes
auro.
Iudic. 3

Quid signi-
ficat capil-
li mulierū,
dentes leo-
num & lo-
ricae.
Iudic. 4

Vox alarū,
exaltatio
superbiae.
1. Reg. 4

Ter aucti
sunt filij Isra-
el à deo per
mulieres a-
lienigenas.
Numer. 25

Iudic. 3

3. Reg. 11

quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Amonitidas, Idumæas & Sydonias, & Cethæas, & deprauatum est per mulieres cor eius, & iratus est dominus. Et primo quidē grauis fuit ira domini dicentis: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, & occidat, inquit, unusquisque proximos suos qui initiati sunt Beelphegor. Secundo autem grauior, quia tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum qui oderunt eos. Tertio uero grauissima, quia scissa est gens una, & unum regnū in duo regna, & ipsa schismata irreparabilia sunt hostibus postmodum data. Venit enim rex Assyriorum & transfudit Israël in Assyrios, collocauitque eos in Hala & in Habor fluuios Gozam, in ciuitatibus Medorum. Verum illa translatio Israël in Assyrios, sicut & translatio Iudæ in Babylonem, ad cantum pertinet tubæ sexti angelī, de quo postmodum uicendum est. Sequitur ergo repetens quod iam dixerat: Potestas eorum nocere hominibus mensibus quinque. Id est, seruituti eos subijcere per uices quinque. Et habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce autem Apollyon, & Latine habet nomen Exterminans. Angelus iste abyssi, manifeste contrarius est, angelo magni consilij, rex contrarius regi, rex filiorum superbiæ aduersus uel oppositus regi filiorum sapientiæ. Nam & scriptura nominis huius, & scriptura nominis illius Hebraice, Græce & Latine deposita, illum malum, istum bonum gentibus omnibus agnoscendum prædicat. Hebraice namque Græce & Latine scimus scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Ille Hebraice Iesus, Græce Soter, Latine Saluator. Hic autem, ut nunc in præsentī habemus, Hebraice Abaddon, Græce Apollyon, Latine Exterminator. Agnoscendus, inquam, erat iste Exterminator illis, quibus agnitus ille saluator, ut dum scitur quā nouus sit iste Exterminator, melius sciatur quā uere, quā recte is, qui ab isto saluat, uocetur saluator. Porro nomen Exterminatoris prius autoritas diuina in ueteri scriptura pene expressit, cum dicit: Transibit enim dominus percutiens Aegyptios: Cumque uiderit sanguinē in superliminari, & in utroque poste, transcedet ostium, & non sinet percussorē ingredi domos uestras & ledere. Unus idemque angelus rex abyssi, Exterminator siue percussor, & illic non nisi in domibus quæ sanguinē non habebant in superliminari & utroque poste, permissus est quenquam ledere, & hic præceptū habet cum suis locustis, non nisi tantum homines qui non habent signum dei in frontibus suis, cruciare. Vnde unum abiit, & ecce ueniunt adhuc duo uæ. Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui uocem unam ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos dei, dicentem sexto angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor angelos qui alligati sunt in flumine magno EufRATE. Sextus angelus tuba diu cecinerat, quando super Hierusalem & Iudam dominus hæc locutus est. Ecce ego adduco mala super locum istum, & super habitatores eius, cunctaque maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda, quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis, ut me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarum. Idcirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur. Quid enim iniquitatis, quid clamoris de gente illa, de regibus, principibus & sacerdotibus gentis illius, unde iudicium & iustitiam expectauerat dominus, non audierat? Prophetas eius occiderant, altaria eius suffoderant, & sanguine innocentium impleuerant Hierusalem usque ad os. Sculptile quoque & conflatile signum posuerant in domo domini: De qua locutus est dominus ad David & ad Salomonem filium eius, dicens: In domo hac & in Hierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israël, ponam nomen meum in sempiternum. Nimirum propter peccata eiusmodi adduxit super eos dominus regem Chaldaeorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo sanctuarij. Non est misertus adolescentis, & uirginis & senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit manibus eius, & incēderunt hostes domum domini, destruxerunt murum Hierusalem, uniuerfas turres combusserunt & quicquid pretiosum fuerat demoliti sunt. Si quis euaserat gladium, ductus in Babylonem seruiuit regi, & filijs eius. Post hoc secundum sustinuerunt, licet mitius sibi regnum Persarum, deinde iugum tertij regni Græcorum, propter perseverantiam multitudinem peccatorum. Sub quarto tandem regno Romanorum impleuerunt mensuram patrum suorum, occidendo Christum dei filium, ut ueniret super eos uel super generationem illam omnis sanguis iustus qui effusus est super terram. Ait ergo: Et audiui uocem unam ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos domini dicentem sexto angelo qui habebat tubam: Solue quatuor angelos qui alligati sunt in flumine magno EufRATE. Vox ista quam audiuit quatuor angelos soluere iubentis, permissio iudicij quæ fuit malum, id est, afflictionem hominibus propter peccata ipsorum iuste creantis & adducētis, quemadmodum in Esaia dicit: Ego dominus faciens pacem & creans malum. Porro altare hoc aureum, ipsum est de quo supra habemus, quia uenit angelus & stetit ante altare, habēs thuribulum aureum in manu sua, & cetera. Et hoc altare iam superius fidem Christi fuisse diximus, fundatam in sanctorum patrum cordibus, ex quo primū ad Abraham deus locutus est, in semine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes. Quid igitur sunt cornua altaris, nisi patriarchæ & prophetæ regesque & duces siue iudices illius populi, principes eiusdem fidei, quam & cecinerunt scriptis, præsi-

Numer. 25

Psal. 105

1. Reg. 12

4. Reg. 7

Angelus abyssi contra
Christum.

Iohan. 19

Exterminator iste præ
figuratus in
percussore
Aegypti.
Exodi 12

2. Paral. 34

Propter
peccata sua
traditus est
Israel Chaldeis,
& alijs
regnis præ
cipuis.

1. Reg. 19

2. Paral. 33

3. Paral. 36

Math. 23

Esaia 45
Altare aureum
Christi.

Supra 6

Gene. 22

Cornua altaris patri-

præsignauerunt factis mysticis: Et quidem unum est cornu maximum huius altaris, de quo Psalmista: Constituite, inquit, diem solennem in condensis usque ad cornu altaris, id est, uacate à seruilibus operibus peccati, in multiplicitate uirtutum intenti, usque ad cognitionem diuinitatis Christi, sed nihilominus sic multa sunt cornua altaris, sicut multi participes eiusdem Christi, de quibus & alibi Psalmista dicit: Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ cõsortibus tuis. ¶ Quomodo ex huiusmodi cornibus altaris audita est uox dicentis, solue quatuor angelos? Prophetico modo, concessiuo modo: Nam & præscientes prædixerunt, & consentientes diuinæ iustitiæ concesserunt, quatenus quatuor regna quæ consurgere haberent, de terra soluerentur, id est, nullis obstaculis sanctorum angelorum, & præcipio Michaëlis principis cohiberentur, quin populum Iudæorum, cuius erat princeps, captiuarent, occiderent, in seruitutem redigerent, & in omnes gentes dispergerent. Exempli gratia: Hieremias in semetipso considerans peccata populi prophetas persequentis, & multos ex eis interficientis, ipsumque Christum interfectorum: Et tu, inquit, domine exercituum probator iusti, qui uides renes eorum, uideam queso ultionem tuam ex eis, tibi enim reuelauimus causam meam. Daniel eadem quatuor regna sub imaginibus quatuor bestiarum præuidens sic exprimit: Prima quasi læna, hæc est regnum Babyloniorum: Sequens similis urso, hæc est regnum Persarum & Medorum. Tertia quasi pardus, hæc est regnum Græcorum: Quarta sine nomine, terribilis atque mirabilis, fortis nimis, hæc est regnum Romanorum. ¶ Plerique scriptores Persarum & Medorum regnum prætereuntes, siue cum regno Babyloniorum pro uno computantes, Africanum, cuius caput Carthago extitit, tertio loco ponunt. Principio, inquit, fuit Babylonium, deinde Macedonicum, post etiam Africanum, atque in fine Romanum, quod usque nunc manet. Ita fuerunt ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus distinctis gradibus eminentes, ut Babylonium regnum ab Oriente, Romanum ab Occidente, à Meridie Carthaginienſe, à Septentrione Macedonicum. Verum huiusmodi computatio ad sacram scripturam non pertinet, in tali negotio, cum de regnis ageret uel agere deberet, tantum his quæ gentem Hebræorum propter peccata sibi permissam diuersis temporibus affligerent. ¶ Nam quod in Daniele de bestia, quæ similis erat urso, & in parte stetit, & sic dicebatur ei, surge comede carnes plurimas, notum est quod regnum Persarum & Medorum significauerit. Quodque dicitur in parte una stetitisse, idem est ac si dicatur, regnum illud aduersum Israël nihil crudele gessisse. Item quod dicebatur ei, surge comede carnes plurimas, illud tempus significat, quando sub Assuero ad suggestionem Aman Agagitæ, una die omnes Iudæi iussi sunt trucidari. Et pulchre non ait deuorabat eos, sed sic dicebant ei, ut conatus tantum fuerit, & nequaquam rei sit exitus consecutus. ¶ Ut autem pro regnis angeli scriberentur dicendo, solue quatuor angelos, illa causa est, quia angelis regna credita sunt, & in eodem propheta principes regnorum scribuntur. Ait enim Danieli angelus, qui uenerat propter sermones eius. Princeps autem regni Persarum restitit mihi uiginti & uno diebus. Ecce Michaël unus de principibus primis uenit in adiutorium meum, & ego remansibi iuxta regem Persarum. Restitit enim princeps, id est, angelus Persarum faciens pro credita sibi prouincia, ne captiuorum omnium populus dimitteretur. Resistente autem Persarum angelo, uenit mihi, inquit, in adiutorium is qui præest populo Israël, uidelicet princeps siue archangelus Michaël. Postmodum dicit: Et nunc reuertar, ut præliar aduersum principem Persarum. ¶ Cum ergo egrederer apparuit princeps Græcorum ueniens. Apparuit, id est, ingressus est in conspectu dei, scilicet ut accusaret Persarum principem atque Medorum, ut in loco eorum regnum Macedoniarum succederet, Et reuera mira sacramenta dei, laxato enim de captiuitate populo Iudæorum, Persarum regnum atque Medorum interfecto Dario subuertit Alexander rex Macedonum, & princeps Græcorum, uicit principem Persarum. ¶ Igitur quod ait angelo, qui habebat thuribulum, solue quatuor angelos qui alligati sunt, idem est ac si dicat, omnia cornua altaris, id est, sancti patres, sancti principes uel prophetæ illius gentis quondam deum uerum secundum fidem paternam colentes. Ne resistas quatuor regnis, ne offeras incensa orationum contra illa pro Iudæis, ne impediās orando quin ueniant & præualeant contra eos, & adducant captiuos. ¶ Alligati fuisse dicuntur in flumine magno Eufrate, id est, hactenus non permitti terminos Israël introire. Nam flumen Eufrates, recte ponitur pro cunctis terminis Israël, idcirco uidelicet, quia secundum auctoritatem scripturæ, hic fluuius unus de terminis illius est. Sic enim ad eos à domino dictum est: A deserto & Libano usque ad flumen magnum Eufraten, erit terminus uester. Quando ergo primum transierunt Assyrii siue Chaldæi flumen magnum Eufraten, & ab ipsis transductus est in captiuitatem populus Israël siue Iuda, tunc angeli isti soluebantur, ne alligati tenerentur in illo magno flumine Eufrate. ¶ Loquente tunc temporis domino ad Hieremiam: Vade & posside tibi lumbare siue cinctorium lineum, & pones illud super lumbos tuos. Ac deinceps: Tolle, inquit, lumbare siue cinctorium quod possides, quod est circa lumbos tuos, & surges uade ad Eufraten, & absconde illud in foramine petrae. Et abiit Hieremias, & fecit sic. Et post dies plures dixit iterum dominus: Surge, uade ad Eufraten, & tolle inde lumbare quod præcepi tibi,

archæ & phetæ, &c. Psal. 117

Psal. 44. Quatuor angeli, quatuor regna sunt præcipua.

Hiere. 11

Daniel. 7

Aliq. regnum Africanum pro tertio ponunt.

Regnum Persarum urso simile.

Daniel. 7. Hester 3

Cur quatuor angeli pro quatuor regnis hic ponuntur Daniel. 10

Solue quatuor angelos.

Alligati in flumine Eufrate.

Iosue 1

Hiere. 13. Lumbare ad Hieremiam ad Eufratem asportatum.

H ut ab-

ut absconderes ibi. Et abh, inquit, ad Eufraten & fodi, & tuli lumbare de loco, ubi absconderam illud, & ecce cōputruerat, ita ut nullo usui aptum esset. Et factū est uerbum domini ad me dicens: Sic cōputrescere faciam superbiam Iudæ, & superbiam Hierusalē multam, et populū istum pessimum, qui nolūt audire uerba mea. Sicut em̄ adhæret lumbare ad lumbos uiri, sic adgluti naui mihi omnē domū Israël, & omnē domum Iudæ, & cetera. ¶ Deniq; lumbare siue cinctorium, quod dei renibus iungebatur, populus Israël erat, qui in lini similitudinē assumptus de terra, & illotus, nec mollitudinē habuit, nec candorem, & tamen per illius misericordiā adhæsit deo. Cumq; peccasset (rationale quippe est huiusmodi linū atq; lumbare) ductus est trās Eufraten, & in Assyrios, & ibi absconditus est, hoc est in multitudine magnarū & innumerabilium gētium quodammodo absorptus & nihil reputatus. Post longum autē tempus ipse propheta in typum dei populū liberat de captiuitate, qui nihilominus & post reditum præcepta dei nō fecit, sed secutus deos alienos, ad extremū & manus in dei filium misit, & sic æterna perditione cōtabuit, quomodo lumbare illud cōputruit & nulli erat aptum usui. Hæc iccirco de propheta præsentī loco sumpta sūt, ut nō dubium uel ignotum sit quomodo uel in quo angelī illi in lumine magno Eufrate alligati fuerint. Videlicet quandiu lumbare illud dei renibus adhæsit, eodem lumbari siue cinctorio tenebatur astric̄tū, quādo autē iubente dño Hieremias illud in Eufrate abscondit, illi sūt soluti, quod est dicere: Quandiu populus Israël siue Iudæ legē dei sui custodiuit, regna illa nō lacerauerunt eos, neq; captiuauerūt eos Assyrii siue Chaldei: quando autē deos alienos coluerunt & seruierunt Baal, imō & prophetas occiderunt, illi permittente deo, transferūt Eufraten, & traduxerūt eos in captiuitatem. ¶ Quis em̄ sapiens, absq; dei ordinatione putet illud accidisse, siue ab alio q̄ a deo angelos eiusmodi solutos fuisse? Deniq; omnem potestātē a deo esse, omnemq; ordinationē, & qui non legerunt sentiūt, & qui legerunt agnoscunt. Quod si potestates a deo sūt, testante quoq; Apostolo cum dicit, nō est enim potestas nisi a deo, quanto magis regna a quibus reliquæ potestates progrediuntur? Si autē regna diuersa, quāto magis regnū aliquod maximum, cui reliquorū regnorum potestas uniuersa subijcitur, qualia nimirū ista fuere, unumquodq; suo tempore. Sequitur ergo: Et soluti sūt quatuor angeli, qui parati sūt in horam, & diem, & mensem, & annum, ut occiderēt tertiam partem hominum. ¶ Quis dinumerare posset occisiones siue strages hominū, quas regna illa per totum mundū surgendo & cadendo fecerūt. Quare autē hoc fieri est permittum, nisi propter peccata hominum? Peccatores enim & impij erant, omnesq; in maligno positi, ad nil aliud nisi occidi uel occidere parati & intenti. Recte ergo dicuntur tertia pars hominum, id est, omnes reprobi, qualis fuit Cham tertius post diluuium pater hominum. ¶ Sed ad ea magis respiciendum est quæ ad præsens pertinent negotium uidelicet quæ in gentem Iudæorum mala fecerunt, deo iudice, propter peccata ipsorum. Qui parati sūt, inquit, in horam, & diem, & mensem, & annum. Cum hac distinctione quadripartita rememorādum est id, quod supra dixit in cantu tubæ quinti angeli. Et dictum est illis, inquit, ne occiderent eos, sed ut cruciarentur mensibus quinq;. Cruciatu illos mensium quinq; monstrauimus fuisse seruitutes quinq; quibus seruierūt: Primo uidelicet regi Mesopotamiæ, secundo regi Moab, tertio Chanaan, quarto Madian, quinto Philistīm. Hoc ergo rememorantes, sicut per menses seruitutes illas, sic per horam, & diem, & mensem, & annū, captiuitates siue seruitutes intelligimus quas perpeffi sūt, sub istorum dominatione regnorum, ita distantes diuturnitate uel quantitate temporum, sicut palām est diuersarum esse quāritatū horam, & diem, & mensem, & annum. ¶ Videlicet per horam illos intelligimus septuaginta annos qui a trāsmigratione Babylonis usq; ad annum primum Darij filij Assueri de semine Medorum computantur, qui subuertit regnum Chaldeorum. ¶ Per diem ducentos & triginta annos regni Persarum, scilicet usq; ad initium regni Macedonum. ¶ Per mensem trecentos annos regni Macedonum, uidelicet usq; ad imperium Romanorum. ¶ Per annum Romani imperij diuturnitatem, sub quo Iudæi non utcunq; captiui, sicut prius, sed miserabiliter cōminuti atq; conculcati, & qui mortibus super fuerunt, uēditi in omnes gentes dispersi sūt, & quasi toto anno, id est, usq; ad finem seculi sic dispersi permanebūt. ¶ Quomodo uel ad quid tali hora, tali die, tali mense, & tali anno parati fuerunt: uidelicet ad rapiendam permissionem siue opportunitatē male agendi, sicut serui ne quam parati steterūt, & sicut flagella dei in malum suum pro huiusmodi apparatu seruoꝝ malorum dñs deus Assur uirgam & furoris sui baculū, ipsumq; Nabuchodonozor, qui ad captiuandum Iudæos primus affuit, primusq; seruiuit, uocat seruum suum: Væ, inquit, Assur: Virga furoris mei & baculus ipse est, in manu eius indignatio mea. Item: Ecce ego mittam & assumam omnes cognationes aquilonis ait dñs, & Nabuchodonozor regem Babylonis seruum meum, & adducā eos super terrā istā & super habitatores eius. ¶ Quid mercedis pro hoc seruitio receperit, postmodū claret dicēte ipso cui seruierat deo: Cumq; impleti fuerint anni septuaginta, uisitabo super regē Babylonis, & super gentē illam, dicit dñs iniquitatem eoꝝ, & cetera. De cæteris quoque regnis idem sentiendum, quia singula post concessa mali seruitutū tempora,

Lumbare illud, erat filij Israël.

1. Reg. 19
Ois potestas & omne regnū a deo est.
Roma. 13

1. Iohan. 5

Per horā, diem, mēsem & annū, designantur quatuor captiuitates Iudæoꝝ.

Hora est captiuitas Babylonica.
Dies, Persarū 230. anni.
Mēsis, Grecorum 300. anni.
Annus, Romanorū imperium.
Qui parati sūt scilicet ad malū sicut serui nequam.

Esaia 10
Hierem. 25
Ibidem.

tempora, mala sibi premia receperunt. ¶ Notandum & hic, quia Iudeos reputat in genere Cham qui uel cuius genus, ut saepe dictum est, post diluuium legitur esse tertia pars hominum, quia non nisi tres filij Noë fuerunt, qui cum illo arcam egressi sunt. Quomodo Iudeos in illo reputat: uidelicet dicendo, ut occideret tertiam partem hominum. Et recte: Nam sub eodem tempore, quo sic occidi & captiuari merebatur, propheta quasi ratione reddens, cur ita futurum esset, hoc genti illi improperebat: Pater tuus Amorreus, & mater tua Cethæa. Et cui dubium, quia Cethæus & Amorreus non de Sem, sed de semine Cham pullulauerunt: Sequitur: Et numerus equestris exercitus uicies milies dena milia audiui numerum eorum. ¶ Non ab re numerus equestris exercitus scribitur, quia uidelicet in equis & equitibus superbia regno: illo rum plurimum gloriabatur. Vnde contra Ezechiam clamante Rabface, rex magnus rex Assyriorum dicit nimium gloriabundus: Sed nunc trade te domino reo regi Assyriorum, & dabo tibi duo milia equorum, nec poteris ex te præbere ascensores eorum. ¶ Porro quod dicit uicies milies dena milia, idem est ac si diceret, e conuerso decies milies uiginti milia, quæ sunt ducenties mille milia. Idem, inquam, est in quantitate, sed non in mysterij ratione. Omnino aliud intelligere licet, per hoc quod sic dixit, uicies milies dena milia, quam si dixisset, decies milies uiginti milia. ¶ Ut clarius atque intelligibilius fiat quod nunc dicere cupimus, prius de natura multiplicatis numerorum pauca dicamus. Vnitas, id est, character, qui, sicut Abacistæ melius norunt, in primo limite, qui & singularis dicitur, unum significat, transpositus ultra in quintum limitem decem milia designat. Item binarius, id est, character, qui in iam dicto singulari limite duos significat, translatus ad eundem, id est, quintum limitem, qui decenus millenus dicitur, uiginti milia designat. Sunt itaque in uno eodemque deceno limite, & unitas multiplicanda, & binarius multiplicator, unitas uidelicet decies millena, & binarius nihilominus uicies millenus. ¶ Non nihil mysterij in hoc subesse arbitramur, quod in ista quantitate equestris exercitus, in uno eodemque limite cubant unitas & binarius, & quod non unitas binarium multiplicat secundum hunc modum ut diceretur, & decies milies uiginti milia audiui numerum eorum, sed e contra binarius unitatem, dicendo: & uicies milies dena milia audiui numerum eorum. Quid enim unitas decena millena, nisi gentem Hebræam unius dei cultricem significat. Quid porro binarius decenus millenus (qui interdum infamis est) in scriptura sacra, ut illic, de immundis uero bina & bina ingredientur in arcam? ¶ Igitur unitas in eodem limite cum binario cubat, quia uidelicet gens Israëlita, quæ unius dei populus esse debuerat, in terra gentium immundarum, & abominabilia facientium collocata est. Illic profecto non gens Israëlita gentes immundas & idololatrias ad mundam uitam uniusque dei cultum conuertit, sed e contra gentes immundas & idololatrias, gentem illam ad immunda & abominabilia peruerterunt. ¶ Nam hoc est quod Esdras & Neemias cæteri, qui cum eis erant, timentes dominum, reuerfi de Babylone deplorant, dicentes: quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt usque ad cælum. Et post aliqua: Et post omnia quæ uenerunt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro maximo, quia tu deus noster liberaisti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem sicut est hodie, ut non conuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum istarum, & cætera. ¶ Amplius autem cum sub regno Græcorum essent, non ipsi Græcos ad ueri & unius dei cultum conuerterunt, sed e contra Græcos in leges deo uero aduersas peruerterunt. Nam hoc est quod in libro Machabeorum Mattathias cum filiis suis scissis uestibus plangit, dicens: Vex mihi, ut quid natus sum uidere contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cum datur in manibus inimicorum? Sancta in manus extraneorum facta sunt, templum eius sicut homo ignobilis, & cætera. Multi enim ex Israel cõsenserant relinquere legem dei, & sacrificabant idolis. ¶ Itaque recte non unitas binarium, sed binarius unitatem multiplicat, & quod inde excrescit, item binarius est, fiunt enim ducenties mille milia. Si quidem per binarium multiplicata unitas binarius fit hoc modo, bis unum, duo: & quia unitas decies millena, & binarius decies millenus est, ipse binarius qui inde excrescit, in quinto ab eo qui multiplicatur limite ponitur, & sicut iam dictum est, ducenties mille milia sunt, ibique binarius tam multiplex immundam Israëlitis & gentium permixtionem significat. Sequitur: Et uidi equos in uisione, & qui sedebant super eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & capita equorum erant tamquam capita leonum, & de ore ipsorum procedit ignis, & fumus, & sulphur. Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne, & fumo, & sulphure, qui procedebat ex ore ipsorum. ¶ Numerum quidem non definiendo, sed mysterium eius significando præscripserat dicens, & numerus equestris exercitus uicies milies dena milia audiui numerum eorum. ¶ Nunc demum & equorum & equitum subscribit dicendo, & ita uidi equos, & qui sedebant super eos, Assyrii siue Chaldaei, Persæ, & Macedones atque Romani, cum fuerint uel sint natura homines, equos ascendentes, & in equis gloriantes, nihilominus tamen pro quadam similitudine dicuntur & fuerunt equi, imò & asini, iuxta illud propheticum:

Quo Iudæi dicantur de genere Cham. Gene. 8

Ezech. 16

Esaie 36

Mysterium numerorum.

Abacistæ, numerorum calculatores in abaco.

Mysterium cur hic binarius multiplicat uirtutem.

Gene. 7 Vnitas Hebræos, binarius gentes designat.

1. Esdræ 9

Ibidem.

Iudæi sub Græcis idololatriæ. 1. Macha. 2

Vicies milies dena milia, sunt ducenties mille milia

Gentes hic equi dicuntur, quia à diabolo agitantur.

Ezech. 23 Carnes afinorum carnes eorum, & fluxus equorum fluxus eorum. Quorum uel qualium equorum fuerunt isti equi uel qui sedebant super eos, nisi agitadores superborum atque luxuriosorum spiritus maligni: Isti sedebant super eos, isti agitabant eos, & cum saliret in curribus & in equis, currus & equi erant diaboli. ¶ Habentes, inquit, loricas igneas, & hyacinthinas & sulphureas. Spiritus namque maligni, quorum cordibus præfident, eorum sunt poenis amicti, imò & quales efficiant eos quibus infident, tales in præfenti uisione apparent. Quales autem efficiunt, nisi cupidos, superbos, libidinosos: Quid uero per ignem nisi cupiditas: Quid per hyacinthum, qui color cœli faciem imitari dicitur, nisi superbiam: Quid per sulphur foetidum, nisi libidinem, maximeque cum quæ est contra naturam intelligimus: Tales nimirum regnorum illorum gentes fuerunt, cupiditate ardentes, superbia tumentes, libidine foetentes. ¶ Bene ergo postquam de equitibus cecidit, eadem fere de equis subiunxit: & de ore, inquit, ipsorum procedit ignis, & fumus, & sulphur. Solummodo hyacinthinarum appositionem loricarum commutauit, pro illo colore superbiam significante ponens fumum, per quod nihilominus superbia significari solet, iuxta illud Psalmistæ: Inimici uero domini mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Igitur equitibus de quibus dixerat, habentes loricas igneas, & hyacinthinas et sulphureas, equos suppare fuisse testatur cum dicit, & de ore ipsorum procedit ignis, & fumus & sulphur. Similes enim sunt homines eiusmodi malignis spiritibus infessoribus atque habitatoribus suis, licet dæmones in hoc minus habeant, ut non actu sed tantum uoluntate libidinosi sint, quippe qui sine carnibus sunt. Et quis hæc ignoret, quod illi inimici domini, cupidi, superbi fuerint & libidinosi: ¶ Nam de igne cupiditatis eorum quippiam prædicare ex abundanti est: Palam quippe est quia ignis eorum eiusmodi, totum mundum conflagrauit, regnumque aduersus regnum concitando, nullam orbi terrarum requiem uel refrigerium concessit. ¶ Porro de fumigante illorum superbia illud pro argumento satis est, quod reges eorum homines mortales deos se haberi uoluerunt, ut exempli gratia Nabuchodonosor, qui præceperat Holoferni quatenus omnes deos terræ exterminaret, ut ipse solus diceretur deus, ab ijs nationibus quæ possent eius potentia subiugari. Item in regno Persarum Aman superbissimus indignans, quod à Mardocheo non adoraretur, pro causa hac omnem Iudæorum nationem qui erant in regno Assueri perdere conatus est. In regno Græcorum Antiochus illustris ascendens Hierosolymam in multitudine graui, intrauit in sanctificationem cum superbia, & locutus est superbia magna, existimans præ superbia terram ad nauigandum, pelagus uero ad iter agendum deducturum, propter mentis elationem. In regno Romanorum elati imperatores, etiam dum ad uiuerent pro dijs coli uoluerunt. Vnde Octauiano Augusto Flaccus adulas inter cætera dicit: Præfenti tibi maturos largimur honores, Iuradasque tuum per nomen ponimus aras. Itemque Vergilius de eodem: O Melibee deus nobis hæc otia fecit, Namque erit ille mihi semper deus, illius aram sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus. ¶ Quid tandem de libidinibus regnorum eorundem multis opus est: Nam ut de diuinarum testimonijs taceam scripturarum, quale illud est Apostoli: Tradidit illos deus in reprobum sensum. Quid turpe de illis non cantitant satyræ Græcorum & Latinorum: ¶ Præter hæc unum quid interposuit, quod maxime ferocitatem siue crudelitatem designat huiusmodi equorum. ¶ Et capita, inquit, equorum erant tanquam capita leonum. Hoc ita perspicuum est, ut in Daniele primum regnorum illorum, scilicet Babylonium, significatum sit per leonem. Prima, inquit, bestia quasi leona, & alas habebat quasi aquilæ. ¶ Sic enim regnum illud propter sæuitiam & crudelitatem figuratum est, siue propter luxuriam, & uitam libidini seruientem, non leo sed leona appellatur. Aiunt enim hi, qui de bestiarum scribere naturis, leonas esse ferociiores, maxime si catulos nutrant, & semper gestire ad coitum. Quod autem habebat alas aquilæ, superbiam regni significat potentissimi. Quæris quare ab huiusmodi equis uel equitibus homines, id est, Israëliticum populum occidi permisit deus: Sequitur & dicit: Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum de igne, & fumo, & sulphure, quæ procedebant ex ore ipsorum. Ab ijs tribus plagis, id est, propter istas tres plagas, quomodo & in psalmo: A uoce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ, id est, propter uocem diaboli dicentis: Comedite & eritis sicut dii, quæ materia principiumque fuit gemitus mei, contabui & factus sum mortalis. Et propter illam uocem creditam, quemadmodum in tabescente corpore adhæret os carni, ita in me rationalitas consentit sensualitati. Item: Quia cinerem tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam, a facie iræ & indignationis tuæ, id est, propter faciem siue præsentiam iræ indignationis tuæ. Itaque ab ijs tribus plagis, id est, propter istas tres plagas occisa est tertia pars hominum de igne, & fumo, & sulphure, id est, propter ignem & fumum & sulphurem, quæ peccata fuisse iam diximus gentium siue regnorum illorum, uidelicet concupiscentiā, superbiam, libidinemque Sodomiticam. ¶ Eadem enim & ipsi fecerunt, & eorum similes in culpa fuerunt, quibus ad poenam traditi sunt. Hoc nobis scripturarum testimonijs comprobare ex abundanti

Quid defignat triplices lorice.

Quid ignis, fumus & sulphur defignant.

Psalm. 26

Cupiditas quatuor regnorum.

Judith. 3

Hester. 3

1. Macha. 1

2. Macha. 5

Horat. in epist. 1. lib. 2

Verg. in Bucol.

Roma. 1

Daniel. 7

Cur leonæ poti⁹ q̃leo inassimilatur regnū Babylonicum.

Tres plagæ

Psalm. 101

Gene. 3

Psalm. 101

Iudæi eadē fecerunt

danti est, sicut fuit Apostolo, ubi commemoratis sceleribus gentilium, conuertitur ad Iudæum reprehendentem & iudicantē eos qui ex gentibus crediderant, dicitq; ad eum: Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas: Eadem enim agis quę iudicas. Iuste igitur occisa est hæc pars hominum, scilicet gens Hebraica, quia tribus istis peccati plagis coram deo confauciata fuerat. Inde & dicitur tertia pars hominum, id est, reputatur in parte Cham, qui unus de tribus filiis Noë peccator fuit, & maledictus esse meruit. Processisse autē dicuntur hæc plage ex ore equorū, quia uidelicet ut talia facerent Iudæi, ex colloctione & consortio gentium contraxerunt. ¶ Exempli gratia: Iason frater Onig (ut in libro Machabæorū legitur) Antiochi fauens sceleris imperijs, legitima ciuium iura destituens, praua instituta sancibat. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasiū constituit, & optimos quosq; ephæborū in lupanaribus ponere. Erat autē hoc non initium, sed incrementum quoddā & profectus gentilis & alienigenę conuersationis, propter impij & nō sacerdotis Iasonis nefariū & inauditū scelus, ita ut sacerdotes iam nō circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo & sacrificijs neglectis, festinarent participes fieri palęstrę & præbitionis eius iniustę, & in exercitijs disci, & patrū quidem honoris nihil habentes, Gręcas glorias optimas arbitrabantur. Quarum gratia periculosa eos contentio habebat, & eorū instituta emulabantur, ac per omnia ijs cōsimiles esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerant. ¶ Ita & igne perusti, & fumo elati siue obscurati, & sulphure corrupti sunt, quę de ore procedebant eiusmodi equorū, & ideo ab illis occisi atq; captiuati sunt deo iudice, deo potestatem illis equis iuste tradente, ut quorū gloriolas & libidines se stabantur, eorū gladijs occiderentur. De qua potestate illis tradita protinus sequitur: Potestas enim equorū in ore eorum est, & in caudis eorum. ¶ Et est sensus: Iccirco nanq; potestatem in eos deo dante acceperunt, quia illi ad ora illorum accesserunt suscipiēdo errores eorum. ¶ Et caudis eorum adhaferunt, id est, prophetis siue ariolis & magis eorū consenserūt. Nam propheta docens mendacium, ait Esaias, ipse cauda est, uidelicet, quia quodammodo protegit stercore, dum ipsum quod loquitur mendaciū quanta potest ueri similitudine perornat. Et eiusmodi caudas equorum, id est, prophetas tales siue ariolos gentilium Israël habuisse, permulta sunt exempla siue testimonia scripturaz, quippe cum unus Helias de talibus quadringentos quinquaginta uiros occiderit, omnes prophetas Baal. Igitur potestas equorū in ore ipsorum, & in caudis eorum, id est, potestatem quam habuerunt in populū dei, regna illa, male colloctiones & pseudoprophetaz, incātatores magi & arioli siue aruspices eundem populū seducendo illis adqui fuerunt, qualibus maxime Babylonij & Persę abundauerunt. Et quasi quęres unde de caudis ut talem potestatem fecerint, cōtinuo subiungit: Nam caudę eorū similes serpentibus, habentes capita, & in illis nocent. ¶ Similes sunt serpentibus, id est, imitantur malignos spiritus, suntq; pleni spiritu mendacię, qui per serpentē primū hominē decepit, habēt capita & in ijs nocent, id est, principibus & potentibus, regibus & imperatoribus adhærent, & eorum patrociniō fulti, quos seducere non ualent, premere præualent, ut ipsorum uel inuiti sequantur errorem. Nam exempli gratia, in ipso Israël prophetarum Baal lezabel caput erat, & pro tali capite sic fortes erant, ut contradicere illis nemo ausus fuerit, nisi solus Helias, licet præter eum reliqui essent septem milia uiroꝝ, qui non curauerunt genu ante Baal. Eodem modo reges Babyloniorum, & Persę ceterorumq; regnorū magis & aruspicius suis capita fuerūt, ut ipsorū ui siue gladio perficerent, quod ore suo loquendo siue suadendo de populo uerum deum colente facere non possent. ¶ Et cæteri homines qui non sunt occisi plagis, neq; poenitentia egerunt de operibus manuum suarum, ut nō adorarent dēmonia & simulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quę uidere possunt neq; audire, neq; ambulare, & non egerunt poenitentia ab homicidijs suis, neq; a ueneficijs suis, neq; a fornicatione sua, neq; a furtis suis. ¶ Certum est quia non omnes homines illos, homines Israelitas siue Iudæos illos regnorum reges occiderūt. Nam & nouissimo illos scilicet Romano imperio, quod quasi bestia terribilis atq; mirabilis cuncta comedit atq; cōminuit, aliqui superfuerunt qui captiui ducerentur in omnes gentes. ¶ Itemq; certum est, quia sic captiui & dispersi poenitentia non egerunt ab homicidijs & cæteris peccatis suis, nam usq; hodie Christo rebelles existunt, & Christum blasphemant, quem patres eorum occiderunt. Quid igitur erit illis? Quid subaudiendū est in dictione huiusmodi? Fecit enim eclipsin, id est, defectum sermonis, dicēdo, & cæteri homines qui non sunt occisi his plagis, & cætera. Quid ergo erit? Nunquid erunt impuniti? Non utiq; sed subaudiendū est, quia ipsi bibent de phyalis plenis iracundia dei uiuentis. De quibus suo loco plenius dicendū erit, ut non profit eis quod corporaliter non fuerunt occisi, cum in æterna morte animę sint detinēdi tanto profundius quāto in peccatis suis permanēt pertinacius, qui tot plagis uel mortibus attriti, non sunt ad percutientem se reuerfi.

quę gentiles.
Roma. 2

2. Machab. 4.
Scelera Iasonis Iudę.

Caudę equorū sunt magi, arioli, & cætera.
Esaię 9

3. Reg. 18

Capita in caudis reges & principes sunt, pro falsis prophetis agentes contra nos.

3. Reg. 18
Ibidem 19

Daniel. 7

Iudei superstitiosius peius post hanc uitā habebūt

Infra 16

R V P E R T I A B B A

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHAN-

NIS APOSTOLI COMMENTARIO.

RVM LIBER VI.

Septima tuba est nouissima iudicij.

1. Cor. 15
1. Theff. 4

Tuba nouissima maxime terribilis.

Sopho. 1

CAP. X.

Angelus alius q. Christus est.

Psal. 23

Amictus nube.

Iris in capite eius.

Gene. 9

Hebr. 5

Iohan. 17

Luc. 1

Roma. 15
Marci ult.

E SEPTEM TVBIS VNA SVPEREST TVBA NOUISSIMA, post quam tuba eiusmodi nulla canitura est. Sex enim tubæ cecinerunt, & cum tantum septem datæ fuerint, toridem angelis, singulæ singulis, profecto septima quæ superest, nouissima est, quam & Apostolus non ignorans Corinthiis dicit: Omnes quidem resurgemus, sed non immutabimur. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. Item ad Thessalonicenses: Quoniam ipse dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba dei descendet de cælo. Hoc idem Videlicet, quod hæc tuba septima nouissima sit, iurans hic protinus

fortis angelus astruit dicendo, quia tempus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi angeli cū cœperit tuba canere, consummabitur mysteriū dei, sicut euāgelizauit per seruos suos prophetas. ¶ Hic timor & tremor, & ualde terribilis expectatio est. Non enim hæc tuba cæteris consimilis existimanda est, alius fragor, alia tempestas quàm in cæteris cantibus tubarum, in illius tubæ clangore comparebit. Nam & propheta circa eius descriptionē ualde laborat cum dicit: Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustię, dies calamitatis & miserię, dies tenebrarū & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. Sed quid multis nitimur argumentis? Etenim pro argumento magnitudinis tubæ illius uel solum illud sufficit, quod filius dei suo illam aduentu præuenire curauit, & declamare nobis sua uoce quod illa talis tuba canitura sit, ut non simus imparati. Nam & hoc quod sequitur. ¶ Et uidi alium angelum fortem descendentem de cælo amictum nube, & iris erat in capite eius. ¶ Et subinde: Et angelus quem uidi leuauit manum suam in cælum, & iurauit per uiuentem in secula seculorū: qui creauit cælum & ea quę in eo sunt, & terrā & ea quę in ea sunt, & mare & ea quę in illo sunt, quia tempus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, cōsummabitur mysterium dei, sicut euāgelizauit per seruos suos prophetas. ¶ Quis enim ille est angelus alius, nisi angelus magni consilij, angelus testamenti dei, sæpe dictus, & sæpe dicendus, uere alius, & longe dissimilis angelis omnibus. Hunc angelum fortem dicit, nam uere est fortis, imò & princeps fortitudinis. Hinc & Psalmista: Dominus, inquit, fortis & potens, dominus potens in prælio. Proinde & angelus ille qui hunc uenientem prænuntiavit, Gabriel dicitur, id est, fortitudo dei. De cælo, inquit, uidi illum descendentem. De cælo, inquam, uidelicet ubi erat prius. Nam quo descendit de cælo, nisi in uterum uirginis? Non enim de illo uirginis utero initium habuit existendi, sicut quidam dixerunt blasphemantes hæretici, quorum primus Cherintus fuit, sed in illum uterum de cælo descendit, de sinu patris aduenit. ¶ Et qui deus erat, homo factus est: quodq; erat uerbum in principio, caro factum est, non mutata in carnem diuinitate, sed assumpta carne. Hoc est quod dicit, amictum nube. Nubes enim & hic & in plerisque scripturarum locis mysticis, carnem illam significat, pulchra nimirum & congrua considerata similitudine: quia uidelicet sicut sol, cum nube tegitur & latet, & tamē scitur quia præsens est dum suum orbem non ostēdit, & tamen orbi uniuerso diem facit: sic in illa carne deus & latuit, & præsens dinosci potuit, dum diuinitatem suam, ut semper erat, inuisibilem continuit, & tamē per opera uisibilia mundū uniuersum illuminauit. ¶ Et iris, inquit, in capite eius. Iris, id est, arcus cœlestis misericordiam designat eiusdem fortissimi: est enim signum uel pro signo datus propitiationis, dicente domino ad Noe: Nequaquam interficietur omnis caro ultra aquis diluuij. Ac deinceps: Hoc signum scēderis inter me & uos: Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum inter me & inter terram. Igitur iris in capite eius, id est, misericordia in summa & principali intentione aduentus eius. Idcirco nanq; sic nube carnis amictus aduenit, ut præpararet nos talesq; efficeret, qui possumus stare in illa die iudicij, cū tuba illa nouissima cecinerit, quæ præparatio est peccatorū remissionem dare, quod fecit ille pœnitentiā prædicans, & lauās nos à peccatis nostris in sanguine suo. Vnde misericors & fidelis dicitur pontifex, quia talis erat iris in capite eius. ¶ Et facies eius erat ut sol, & pedes eius tanquam columina ignis. ¶ Facies eius est notitia eius, quæ à tempore resurrectionis eius (qua clarificatus est claritate quam habuit priusquam mundus fieret) orbi uniuerso sereno lumine infulsit, impleto, quod Zacharias eodem mox nascituro præcīnens: Visitauit nos, inquit, oriens ex alto, illuminare ijs qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Huius solis resurgentis ortum respiciens Paulus apostolus dicit: Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Nox enim prius erat, extunc autem sole surgente, dies appropinquantibus sibi appropinquat. Marcus quoq; euangelista

gelista in mysterio loquens, cum dixisset: Et Valde mane una sabbathorum ueniunt ad monumentum, orto iam sole. Nisi mystice dictum intelligatur, de isto sole iustitiæ, qui diem nouum mundo indidit suæ resurrectione, repugnantia sunt, ualde mane, & orto iam sole. Et pedes eius, inquit, tanquam columna ignis. Hæc descriptio non nihil à priore differt, ubi primū ipse qui nunc describitur huic Iohanni uisus est. Illic namq; primum filius hominis manifeste scribitur, hoc autem in loco angelus fortis dicitur. Illic caput eius & capilli tanquam lana alba, & tanquam nix candidi scribuntur: Hic autem de huiusmodi canicie tacetur, & hoc solum dicitur, quia iris erat in capite eius. Illic scriptum est: Et pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti. Hic autem nunc dicitur: Et pedes eius tanquam columna ignis. Has talium descriptionum diuersitates quærere, cur habitæ sint non otiosum est. ¶ Dicimus ergo quia prioris illius habitudinis alia fuit causa uel intentio, quam illic non facimus, & alia huius presentis, quam similiter præterire non conamur. Illic namq; contra Cherintum & Hebionem, cæterosq; antichristos, qui interim dum hic Iohannes in insula Pathmos exularet, Christum ante Mariam fuisse negare cœperant, ostendebatur eidem illo tali schemate uel figura, quale scripturus foret euangelium, uel quale oporteret eum de Christo perhibere testimonium: Hic autem omnibus fidelibus pariter & infidelibus significabatur, quale uel quantum orbi uniuerso impendat negotium, propter quod uenerit Christus in hunc mundum, ut prouidum siue inexcusabilem faceret omnem hominem, nouissimæ tubæ terribilem sonum, id est, ultimum prænuntiando iudicium. Idcirco & illic naturam utranq; unius eiusdemq; Christi recte significatam accipimus: Hic autem officium eius. Inde est quod illic filius hominis, quod naturæ est: Hic autem dicitur angelus, quod officij est. ¶ Item illic caput eius scribitur præ canicie candidum, significando diuinæ naturæ antiquitatem: Hic autem iris in capite eius, uidelicet designando suscepti officij misericordiæ & pietatem. ¶ Illic pedes qui sunt infimæ partes cuiusq; corporis, dicti sunt similes aurichalco, quo significatur inferior, id est, humana Christi natura, permanente substantia, in auream transmutata esse gloriam diuinitatis. Hic autem pedes eius dicuntur tanquam columna ignis, quo dicto significantur prædicatores eius, per quos uenit ad nos, spiritu sancto firmati atq; illustrati sunt. Sunt enim pedes eius omnes euangelij eius portitores, atq; ministri, de quibus & propheta dicit: Quam speciosi pedes euangelizantis & annuntiantis pacem, annuntiatis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion regnabit deus tuus. Isti pedes ex eo facti sunt tanquam columna ignis, ex quo uenit super eos spiritus sanctus tanquam ignis. Extunc enim qui prius fuerant imbecilles & pauidi, idiotæ & sine literis, facti sunt fortes & securi, facundi & omnium scripturarum periti. Exempli gratia: Petrus ante frigidus & ad prunas sedens & calefaciē se, timuit & negauit propter uocem unius ancillæ ostiarij: extunc autem columna ignis siue columna ignea factus est, ut & firmiter stans ecclesiam dei tanquam columna sustineret, & zelo bono feruens tanquā ignis, principes & reges, summosq; imperatores in uerbo uirtutis iustitiæq; responsis adureret, & eidem ecclesiæ quam uelut columna sustinet, uelut ignis lucem ueritatis infunderet. ¶ Et habebat in manu sua libellum apertum. ¶ Libellus iste idem liber quem uidit idem Iohānes signatum sigillis septem in dextera sedentis super thronum. Apertus autem nūc dicitur, uidelicet quemadmodum & illic scriptum est: quia agnus illum aperuit, & soluit signacula eius. Siquidem agnus qui illic librum aperuisse scribitur, ipse est angelus iste, qui hic in manu sua libellum apertum habere creditur. Habet enim in manu sua ueraciter libellum hunc apertum, quia uidelicet in potestate eius est nota facere credentibus in se secreta scripturarum. Hæc potestas iam tunc in manu eius erat, quando resurgens & apparens discipulis suis, sicut euangelista refert, aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas. ¶ Et posuit pedem suum dexterum super mare, sinistrum autem super terram. ¶ Omnes eiusmodi pedes huius angeli ex quo facti sunt sicut columna ignis, id est, ex quo spiritu sancto sunt firmati et illustrati, eo ipso quod sic firmati, sic sunt illustrati, omnes dexteri, id est, boni sunt & electi. At uero priusquam sic firmarentur, sic illustrarentur, uidelicet ante passionem dominicam, omnes sinistri, quia multi reprobī, omnes autem infirmī erāt. Nam, exempli gratia: loquente illo & dicente: Nisi māducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis, & ihs similia: multi discipulorum eius, inquit euangelista, audientes abierunt retro, & iam non cum illo ibant. De residuis quoq; duodecim unus diabolus erat. ¶ Petrus quoq; nunc pes fortis & dexter, pes bonus & electus, & iuxta prophetam ualde speciosus, tunc pene sinister fuit, quia lapsus est, & eum, quem portare, id est, prædicare debuerat Christum negando, cecidit. Itaq; ante passionem dominicam omnes, ut iam dictum est, pedes huiusmodi fuerunt sinistri, quia multi reprobī, omnes autem erant infirmī. ¶ Scimus autem quia pedes isti ante iam dictam passionem dominicam, tantummodo Iudæam perambulauerunt, id est, nō sola Iudæa prædicauerunt, ipso sic præcipiente illis: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Post passionem uero suam cum surrexisset à mortuis,

In qbus differt hæc descriptio Christi à priore. Supra 1

Ratio diuersitatis.

Caput.

Pedes.

Esaie: 51

Acto: 2

Lucæ: 21

Cur hic agnus, supra signatus liber ponitur. Supra 5

Lucæ ult. Ante paracletum missum, oēs pedes erāt sinistri, postea dexteri Iohan. 6

Petrus.

Matth. 10

Marci ult.
Matth. ult.
Pes dexter
sup mare: si
nister super
terram.

Psal. 45

Gene. 49
Amos. 1

Amos 3
clamor iste
in passione
crucis ubi-
que audit⁹
est.

Matth. 27

Amos 3

Septē toni-
trua sunt o-
mnium pro-
phetarū o-
racula.

Deut. 32

Die tertia
suscitabit
nos.

Osee 6

Clamor
Chri sicut
rugitus leo-
nis.

Lucā ult.

Apostolis
mysteria
scripturarū
non erant
incognita.
Iohan. 15

dicit eis: Euntēs in mundum uniuersum, prādicare euangelium omni creaturā, euntēs doce-
te omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. ¶ Igitur pedes su-
um dexterum posuit super mare, sinistrum autem super terram, id est, prādicatores suos iam
confirmatos in uniuersitatem gentium misit, cum autem adhuc essent infirmi, tantum in Iu-
dāa illos prādicare iussit. Nam plerunq; nomine terrā, Iudāa: maris autem uocabulo, gen-
tes significantur, ut exempli gratia, in psalmo cum dicit: Propterea non timebimus dum tur-
babitur terra, & transferentur montes in cor maris. Est enim hic sensus: Non timebimus futu-
ras tribulationes quā erunt dum turbabitur terra, id est, Iudāi qui debuerant esse terra culta
& fertilis, & modo sunt in terra, id est, solis terrenis de diti, & in mediū gentium transferētur
apostoli. Sequitur: Et clamauit uoce magna, quemadmodum cum leo rugit. ¶ Ponendo pe-
des suos angelus iste, dext. rū super mare, sinistrum autē super terram, sicut iam dictum est,
uoce magna clamauit: quia prādicatores suos constituendo, uocem euāgelicā, quam totus
orbis audiret mirabiliter edidit. Quomodo uel quā magna uoce clamauit: Ita, inquit, quem
admodum cum leo rugit. Vere quemadmodum cum leo rugit. Nam & hoc patriarcha Iacob
prādixerat ijs uerbis: Catulus leonis Iuda, ad prādam fili mi ascendisti, requiescens accubui
sicut leo, & quasi leōna. Et propheta Amos: Dominus de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit
uocem suam: Et multis alijs prophetarū dictis huiusmodi prādicatur hoc ipsum, quod nunc
dicitur, quemadmodum cum leo rugit. Aīunt qui de naturis scripserunt, quia ad uocem siue
rugitum leonis omnia contremiscunt, & cuncta animantiū natura terretur. Hinc est illud pro-
phetā: Leo rugiet, quis non timebit? Et statim ostendens quid per hanc similitudinē uelit in-
telligi: Dominus deus, inquit, locutus est, & quis nō prophetabit? ¶ Itaq; & sic sciendū, & sub-
intelligendum est, clamorem huius angeli sic magna uoce clamantis, quemadmodū cum leo
rugit, illum fuisse clamorē passionis uel mortis eius, quo infernus contremuit, & cœlum pate-
factum est, patuitq; ianua cœli, siue paradisi animabus prorumpentibus, effractis claustris in-
ferni, tremuitq; terra, & aperta sunt monumenta, multaq; sanctos qui dormierant surrexe-
runt corpora, cunctaq; bestiarum natura, id est, malignos spirituum territa est potentia, & si-
cut illic prophetice dictum est: Dominus deus locutus est, quis non prophetabit? Omnis pro-
phetia, cunctosq; prophetarum oracula consonauerunt, & quid uellent aperuerunt, ad tantum
tam magni clamorē angeli illius. Vnde & protinus sequitur: Et cum clamasset, locuta sunt se-
ptem tonitrua uoces suas. ¶ Quid enim sunt septem tonitrua, quo numero plerunq; & maxi-
me in hoc libro significatur uniuersitas, nisi omnium qui à seculo sunt sanctos prophetarum
oracula: Eorum profecto uoces prius sic erant tanquam tonitrua, quia sicut tonitruum & ter-
ribiliter sonat, & tamen articulātū siue intelligibilē sonum non dat: sic uoces legis & prophe-
tarum prius & terribiliter sonabant, & tamen quid eisdem uocibus significaretur, populares
non intelligebant. ¶ Exempli gratia: In cantico Deuteronomi scriptum est: Leuabo ad cœ-
lum manum meam & dicam, uiuo ego in æternum: Si aciero ut fulgur gladium meum, & ar-
ripuerit iudiciū manus mea. Reddam ultionē hostibus meis, & ijs qui oderunt me retribuam.
Qui illic loquebatur dicēs: Leuabo ad cœlum manum meam, & cætera ipse est angelus iste
de quo hic postmodum dicitur: Et angelus quem uidi stantem leuauit manū suam in cœlum,
& reliqua. ¶ Amplius autē hic pro exemplo resplendet illud dictum in Osee: Viuificabit nos
post duos dies, in die tertia suscitabit nos: Hoc etenim pulchre in sensu contingit illud quod
nunc dictum est, & clamauit uoce magna quemadmodū cum leo rugit. Rugitus quippe leo-
nis hanc uim naturalemq; potentiā tradunt physiologi: Cum genuerit leōna catulum, tribus
diebus & tribus noctibus catulus dormit, & tunc deum patris fremitu ueluti tremefactus
cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientem. ¶ Quod si ita est, nimirū magna similitu-
dinis causa est cur merito nunc dici debuerit, quemadmodū cum leo rugit, quia uidelicet sic
nostra in Christo natura tribus diebus & tribus noctibus somno mortis obdormierat, & tūc
demum diuinitatis potentia ueluti fremitu leonis tremefactus est sepulchri locus, & surrexit
qui fuerat mortuus homo in deo assumptus, in quo & nos omnes surreximus. ¶ Hæc & ijs si-
milis profecto prius erant tonitrua, id est, soni siue uoces quasi inarticulate, eo quod mysteria
continerent nondum intelligibilia, sed postquam angelus iste tali modo clamauit facta sunt
intelligibilia, aperiente illo sensum discipulis suis ut intelligerēt scripturas. Ait ergo: Et cum
clamasset, locuta sunt septem tonitrua uoces suas. Sequitur: Et cum locuta fuissent septē to-
nitrua uoces suas, ego scripturus eram. Et audiui uocem de cœlo dicentem: Signa quę locuta
sunt septem tonitrua, noli ea scribere. ¶ Ego, inquit, scripturus eram. Quid est ea scribere quę
locuta sunt septem tonitrua, nisi per calamus & atramentū tractando, cuncta explanare my-
steria scripturarum? Hoc iste non fecit neq; cæteri apostoli. Quare? Nunquid nescierunt neq;
intellexerunt? Absit hoc. Imò ipsi erant amici quolibet nihil deberet abscondi, quemadmo-
dum ipse dicit: Iam nō dico uos seruos, sed amicos meos, quia omnia quę cūq; audiui à patre
meo, nota feci uobis. Nota feci uobis dixit pro eo ut diceret, nota faciā: quia uidelicet cum hæc
diceret,

diceret, id quod mox facturum erat, tam certum erat, ac si iam fecisset. Mox enim resurgendo aperire habebat illis sensum, ut intelligerent scripturas, dando spiritum ueritatis qui eos omnem ueritatem doceret, cum fuerint eatenus homines sine literis & idiotæ. ¶ Quare ergo? Nunquid noluerunt, uel propter laboris impatientiam subterfugerunt? Non utique. Nam ego, inquit iste, scripturus eram, id est, scribere uolebam. Quid igitur obstitit, nisi præceptum uel regula sanctæ discretionis? Non enim cuncta simul uel eodem tempore poterant expleri propter tarditatem hominum, qui tunc rudes erant & imbecilles ad audiendam sapientiam eiusmodi. Vnde Paulus Apostolus cum dixisset: & consummatus, factus est omnibus obtemperatibus sibi causa salutis æternæ, appellatus à deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech, continuo subiunxit: De quo nobis grandis sermo & interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum debueritis magistri esse propter tempus, indigetis ut uos doceamini quæ sunt elementa exordij sermonum dei, & facti estis quibus lacte opus sit non solido cibo, & cætera. Ergo ut non scriberent tam iste quæ ceteri apostoli, ea quæ locuti sunt eiusmodi tonitrua, non illis facultas defuit aut uoluntas, sed eorum qui audituri siue lecturi tunc essent obfuit sensus imbecillitas. Alioquin nisi pro causa huiusmodi tempus importunum tunc fuisset. ¶ Sicut idem Apostolus interdum pro tempore & re pauca prælibauit. Exempli gratia: Cum dixit scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, eorumque mysterium allegoricum perstrinxit. Et sic hic idem Iohannes testimonio legis & prophetarum competenter uti sciuit uel potuit, exempli gratia, dicendo: Facta sunt enim hæc ut scriptura impleatur: Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Sic & cæteras uoces quas continebant cuncta illa legis & prophetarum tonitrua explicare scissent & potuissent. ¶ Fuerit ergo laudandæ discretionis illorum necessarium duntaxat fidei ponere fundamentum, cum non defuturos in posterum scirent uel sperarent eos, qui ut cætera bona, sic & sacrarum expositiones scripturarum superædificarent. Vnde idem Apostolus: Dei enim, inquit, sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædificatio estis, secundum gratiam dei quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat. Vnusquisque autem uideat, quomodo superædificet: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, qui est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum & argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscuiusque opus manifestum erit, & cætera. Hæc ille de superædificantibus. ¶ Scimus autem quia superædificantium principales duæ distinctiones sunt, quia uidelicet alius in actiua, alius in contemplatiua superædificat uitam. ¶ Quod si actiue uitæ opera, quæ sunt, esurientem cibare, sitienti potum dare, nudum uestire, hospitem colligere, infirmum & in carcere positum uisitare, digne quisquam existimat aurum, argentum, lapidesque pretiosos reputari debere. ¶ Quanto dignius contemplatiue uitæ insignia splendida, quæ sunt, uerba dei audire, eademque ruminare, sanctarumque scripturarum mysteria & uoce proferre & calamo scribere, talibus nominibus scilicet auri, argenti, lapidum pretiosorum debet subintelligere. Hoc denique est aurum, hoc argentum, hoc lapides pretiosos superædificare, sanctam scripturam, quæ extrinsecus in litera uidetur subobscura, præclaris sensibus intrinsecus ornata ostendere. Et hoc nimirum spiritale opus apud illam sapientis animæ amicam magnum habet meritum, sicut & ipsa testificans: Et qui, inquit, elucidant me uitam æternam habebunt. Profecto & ipse Apostolus ibidem in superædificando hoc maxime studium sese intendere innuit, cum postmodum dicit: Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur, & cætera. Dicit ergo: L Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, noli ea scribere. ¶ Quod est dicere: Mystera scripturarum quæ tibi datum nosse promptumque est exponere, signa, claude, id est, signata ut sunt & clausa posteris quærenda relinque, ut non sint uelut merces ultroneæ, de quibus uulgo dicitur, quod soleant putere. Pretiosa illa erunt, quando opus erit ut quærantur, scilicet urgentibus diuersis hæresibus quas necesse erit esse, ut qui probati fuerint manifesti fiant. Tunc & præclara ingenia multorum multipliciter exercebuntur, & quæ de scripturarum thesauris laborioso fuerint studio conquisita, non uilia uidebuntur. Hoc dictum huic, nihilominus uniuerso dici arbitramur ordini illi primorum discipulorum Christi, quorum unus & præ cæteris dilectus erat hic. Sequitur: L Et angelus quem uidi stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam in cœlum, & iurauit per uiuentem in secula seculorum, qui creauit cœlum & ea quæ in illo sunt, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, quia tempus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. ¶ Quod paulo ante dixerat, & clamauit uoce magna quemadmodum cum leo rugit: Hoc ipsum nunc repetit, latius & uehementius exprimens quid clamauerit, uel clamando quid fecerit: Leuauit, inquit, manum suam in cœlum. Manus angeli huius illa est magnificentia, & eleuatio manus, illa est eleuatio magnificentiæ, quam admirans Psalmista loquitur: Domine dominus noster quam

Lucæ ult.
Iohan. 16
Cur apostoli
scripturas
non expla-
nauerunt.
Hebr. 5

Galat. 4

Iohan. 19
Exodi 12
Zacha. 12
Apostoli
posuerunt
nobis fidei
fundamentum
1. Cor. 3

Alii superæ-
dificant,
In uita acti-
ua.
In contempla-
tiua.

Ecci. 24
1. Cor. 4

Mysteria
scripturarum
non sunt
merces ul-
troneæ sed
pretiosæ.
1. Cor. 11

Leuauit
manum suam
in cœlum.
Psalm. 8

ster quam

ster quàm admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Quæ autē illa est magnificentia, nisi resurrectio & ascensio dominica? Sequitur enim postmodū, & dicit ad patrem eiusdem domini nostri: Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum, Omnia subiecisti sub pedibus eius. Nimirum hæc ipsa manus eleuatio, id est, magnificentiæ siue omnipotentia tantum angeli ab illa cœpit exaltatione, de qua ipse dixit: Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Eleuatus namque siue exaltatus in altitudinem crucis, iam ipso cruciatu mortis in eo leuabat manū suam, quod cōsummabatur autor salutis omnium, primam faciens nobis resurrectionē quæ est animarum, quia uidelicet peccata debebat omnium per sanguinē suum. Eleuatus deinde & resurgens de sepulchro, eadem ipsa resurrectionis eleuatione fiebat primogenitus mortuorum, id est, princeps ex mortuis resurgentium, secundā in semetipso dedicans resurrectionē, quæ est corporum. Deinde cernentibus apostolis suis eleuatus & ascendens in cœlum, eadem ipsa ascensionis eleuatione constitutus est iudex uiuorum omnium & mortuorum, sedens ad dextram patris, hoc modo cōtestantibus angelis: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cœlum? Sic ueniet quemadmodū uidistis eum euntem in cœlum, Hac omnimoda suæ manus eleuatione in cœlum, iurauit angelus iste per uiuentem in secula seculorum. ¶ Iurauit, inquit, id est, immutabili ueritate firmavit. Neque enim uerbis aut uulgari iuramentorum effusione iurauit, sicut testis est totus euangelici textus sermonis, in quo nusquam inuenitur, quod uerbo uel uoce iurauerit, imò & constat quodd iurare omnino dissuasit, ait enim: Audistis quia dictum est antiquis: Non periurabis, reddes autē domino iuramenta tua, Ego autē dico uobis, non iurare omnino. Et subinde: Sit autem sermo uester est est, non non, Quod autē his abundantius est, à malo est. Iurauit ergo, id est, immutabili, ut iam dictum est, ueritate firmavit. ¶ Hoc solum interponens dictis suis pro signo firmamenti: Amen amen dico uobis, id est, uere siue fideliter dico uobis, dum quippiam tale proloquitur, quod huiusce ueritatis interpositione dignum sit. Exempli gratia: Venit hora & nunc est, quādo mortui audient uocem filii dei, & qui audierint uiuent. Venit hora quando omnes qui in monumentis sunt uocentur uocem eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectionem iudicii. ¶ Ita iurauit per uiuentem in secula seculorum, id est, per semetipsum qui fuit mortuus & nunc uiuit in secula seculorum. Resurgens enim ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur: Ne longius queramus cum dicit, sicut iam diximus, amen amen, iurat, id est, affirmat per semetipsum quem constat esse ueritatem, testem fidelem, sicut & longe supra testatur spiritus dicens ecclesiis: Hæc dicit amen testis fidelis & uerus. Ipse est per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Seipsum ergo describens recte dicit: Qui creauit cœlum & ea quæ in illo sunt, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt. Quod ipse esset ille uiuens per quem iuraret, quod ita iurando per semetipsum iuraret, ipso eiusdem stantis habitu subintelligi promptum est. Sic namque stabat, ut contingeret tria hæc, ipsum se esse significans qui omnia contineret. Dextrum namque pedem super mare, sinistrum autē super terram posuerat, & in cœlum, quod horum tertium uel primum est, manum suam leuauerat. Qui ergo creauit hæc, qui manu sua & pedibus suis, id est, omnipotentia sua, continet hæc, certū est quia quod iurauit in hæc uerba, quæ dixit adimple re potest. ¶ Quid enim iurat? Quia tempus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei. Tempora quippe circa uel intra cœlum & terram, & mare, & ea quæ in eis sunt uariātur, sibi quæ decedendo succedunt, ac perinde qui illa creauit, sine dubio tempora quoque illorum præfixit, eademque finire potens est cum uoluerit. ¶ Quia tempus, inquit, amplius non erit, subauditur poenitentia, quemadmodū fuit hæcenus, postquam anteriores tubis cecinerunt angeli. Nam & postquam primus angelus tuba cecinit, & descendente igne in pentapoli perierunt impij, euadente iusto Loth, tempus poenitentia super fuit, & postquam secundus angelus tuba cecinit, & transeunte populo dei per mare Rubrum, inimici illorum sunt demersi, tempus poenitentia super fuit residuis, & postquam tertius angelus tuba cecinit, & habitatores terræ per opera odibilia defluentes, in manu filiorum Israël perdere uoluit, tempus poenitentia reseruatū fuit, & postquam quartus angelus tuba cecinit, & quasi in solem, id est, in populū dei ira facta est, ut corpora eorum in deserto profternerentur, tempus poenitentia datum est cæteris, & postquam quintus angelus tuba cecinit, & illi qui introierant in terrā repromissionis, traditi sunt quinque in manus gentium, pro eo quod non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis, tempus poenitentia super fuit, & postquā sextus angelus tuba cecinit, & soluti sunt quatuor angeli, id est, quatuor principalia regna mundi, Babylonium, Persicum, Macedonicum, atque Romanum, ut occiderent & in captiuitatem Iudæorum ducerent genus propter peccata eiusdem populi, adhuc poenitentia locus est, ut reliquæ saluæ sint. ¶ Sed tandem quid cum septimus angelus tuba cecinerit, id est, cum uenerit extrema dies iudicii? Nihil omnino temporis amplius erit, nullus locus, nul-

Iohan. 12
Duplex re-
surrectio,
prima ani-
mæ, secūda
corporis.
Roma 8

1. Cor. 15
Actos 1

Quo iura-
uit Chrs.

Leuit. 19
Matth. 5

Amen amē
dico uobis.
Iohan. 5

Per uiuen-
tē in secula
seculorum, id
est, per sei-
psum.

Supra 1
Roma. 6
Supra 3
Iohan. 1

Tēpus am-
plius non
erit.

Gene. 19

Exodi 14

Iosue 1 & 12
Numer. 16
Iudic. 2 & 3

psal. 105
Supra 9
Roma. 11

Post septi-
mam tubā

cus, nullum spatium poenitendi ultra iam erit. Namq; illa particularia siue localia iudicia fuerunt, illud iudicium uniuersale erit, neq; reseruabitur huic seculo quisq; ut poenitentiam agere possit. Cum ille tuba canere coeperit, quæ tuba nouissima erit, cuius & apostolus Paulus meminit, omnes, inquit, resurgemus, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti: Tunc consummabitur mysterium: Id est, secretum consilium dei, quo hactenus usus est erga peccatores, flagellando, & inter flagella longa illis spatia præstado poenitendi. In quo consummabitur illud mysterium dei: In eo nimirum quod ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam. Sicut euangelizauit per seruos suos prophetas: Id est, per apostolos & per euangelistas. Nam istos quoq; dñs prophetas appellat: Ecce, inquit, ego mitto ad uos prophetas & sapientes, & scribas. Prophetæ namq; ueraciter sunt dicti, qui de summis rebus, de iudicio, seculoq; futuro prophetauerunt. Tanta erit illa nouissima tuba, ut qui illam prospiciunt, qui de illa loquuntur, & magnitudinē eius prædicant, recte dñs ipse appellat prophetas. **¶** Et uox quam audiui de cœlo iterum loquentē mecum, & dicētem: Vade accipe libellum apertum de manu angeli stantis supra mare & super terram. Vox ista, uox fuit alterius q̃ illius angeli fortis, supra mare & supra terram stantis, dicit enim: Vade accipe libellum apertum de manu angeli stantis supra mare & supra terram. Cuius ergo uox ista erat, nisi eius angeli qui hæc & cætera illi ostēdebat, quiq; illi in primordio dixerat, quod uides scribe in libro: Et forte ideo nūc dicit se iterum audisse uocem eiusmodi, quia quod illic semel significatum est dicendo, quod uides scribe in dipsum nunc iterum significatur dicendo: Vade & libellum accipe. **¶** Veruntamen quoniam postmodum sic dicitur: Et datus est mihi calamus similis uirgæ dicens: Surge & metre templum dei, sic distinguere licet, ut quod dictum est huic: Vade & accipe libellum apertum de manu angeli, commune sit ei cum cæteris apostolis, uidelicet scripturas sensu aperto intelligere, & euangelicæ officium subisse prædicationis. Quod autem postmodum dicit: Et datus est mihi calamus similis uirgæ dicens: Surge & metre templum dei, proprium ei datum significauerit, scilicet ius & facultatem scribendi euangelij, & ponendi terminos euangelicæ fidei, quos nulli transgredi licitū sit, unde postmodum dicendum erit: **¶** Et abiit ad angelum dicens ei ut daret mihi librum. Et dicit mihi: Accipe librum & deuora illum, & faciet amaricare uentrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum de manu angeli, & deuorauillum, & erat in ore meo tanquam mel dulce, & cum deuorassē eum, amaricatus est uenter meus. **¶** Quid enim fuit huic Iohanni ceterisq; apostolis abire ad hunc angelum post clamorem eius tam magnum, & dicere illi ut daret eis libellum, quem in manu tenebat apertum, nisi id quod omnes ex euangelica ueritate notum habemus, quia post eius uictoris ascensionem regressi sunt in hierusalem cum gaudio magno, ut sederent ibi quousq; induerentur uirtute ex alto, fierentq; fortes & idonei ad prædicandum ea quæ scripta erant in illo libello, imò in magno sanctorum prophetarum, legis quoque & psalmoz libro: Nempe quod, sicut Lucas testatur, omnes erant perseverantes una nimirum in oratione cum mulieribus & Maria matre Iesu, & fratribus eius. Hoc erat dicere illi magno angelo, ut daret eis librum ad deuorandum, id est, appareret eis & idoneos faceret ad prædicandum euangelium, dando spiritum sanctum, quo agente posset homo illorum interior deuorare talem librum, id est, legendum in imis uisceribus recondere, & prædicando rutilare sanctarum sacramenta scripturarum. Quod & factum est. Nam cum cōplerentur dies pentecostes, factus est repente de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus uehementis, & repleuit totam domū ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ lingue tanq̃ ignis, seditq; supra singulos eorum. Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & coeperunt loqui uarijs linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Ait ergo: **¶** Et accepi librum de manu angeli, & deuorauillum. **¶** Ac si dicat: Et accepi dono filij dei & patris eius facultatē intelligēdi scripturas, ac prædicandi uirtutē & ministeriū, & legēdo atq; intelligēdo, necnō & loquēdo siue prædicando delectatus, relectus & confortatus sum. **¶** Et erat, inquit, in ore meo tanq̃ mel dulce. **¶** Nihil uerius. Nam & de huiusmodi gustu Psalmista loquitur: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauū ori meo. Et ipsa sancta scriptura, uere dei sapiētia de semetipsa dicit: Transite ad me omnes qui cōcupiscitis me, & à generationibus meis implemini: Spūs enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauū. Memoria mea in generatione seculoz. Qui edūt me, adhuc esurient: & qui bibūt me, adhuc sitient. Hæc & his similia quæ dicuntur in scripturis de dulcedine huiusce libelli, sola melius persentit felix anima, quæcumq; meruit experiri quæ gustauit, quæq; gustado dulcis ipsa effecta est tanq̃ fauus mellis, quo delectatus ipse spūs & dilectus eius dicit ei: Fauus distillās labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua. Sed uide quid sequitur: **¶** Et cū deuorassē, inquit, eū, amaricatus est uenter meus. **¶** Magna uere dulcedo libelli huius quotiescunq; deuorat, sed ipsa dulcedo nūc interim, dū in hoc seculo uiuitur, multis amaritudinibus respergitur. Non enim aduersarij desunt, qui tribulationum & mortis inter dū inferāt abfinthiū, Nam hoc est quod de illis, qui in illa sua dulcedine simul

neq; locus,
neq; spatiū
poenitendi
erit.
1. Cor. 15

Matth. 25
Apostoli et
euangelistæ
dicunt etiā
prophetæ.
Matth. 23
* Et audiui
uocem.
Vox angeli
quā princi
pio uisiois
Iohanni ap
paruit.
Infra 11

Oēs aposto
li acceperūt
libellū aper
tum in die
pētecostes
Lucæ ult.

Actoz 1

Actoz 2

Libet i ore
tanq̃ mel
dulce.
Psalm. 118
Ecclesi. 24

Cant. 4
Amaricat⁹
est uenter
meus.

simul

Matth. 20
Iohannes.

simul amaritudine eiusdem amaricati sunt, scimus & didicimus quia calicem domini biberunt iuxta promissum ipsius dicentis: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Et rursum Calicem quidem meum bibetis, & cetera. ¶ Isipse Iohannes quamuis materiali gladio siue ali qua hominum ui non fuerit peremptus, non tamen omnino expers fuit amaritudinis illius. Nam & in feruentis olei dolium fuerat missus, & nunc, cum hac uideret, in Pathmos insula exilio relegatus tenebatur. ¶ Igitur accipiat quidem librum, & deuoret illum cuiusq; hoc datum est, sed illud sciat, qui cum deuorauerit illum, cum uiuere & docere cceperit secundum il lum, uenter, id est, anima eius amaricabitur à persecutibus, iuxta quod & ueredicus pronun

2. Timot. 3

tial Paulus: Omnes qui pie uolunt uiuere, persecutionem patiuntur. Ad reliqua tendamus.

Cōmunio
Iohanni cū
ceteris apo
stolis.

¶ Et dicit mihi: Oportet te iterum prophetare populis & gentibus, & linguis, & regibus mul tis. ¶ Quæ hactenus uiderat uel audierat in descensu uel habitu illius angeli, communia sibi cum ceteris fuisse apostolis, quia uidelicet & ipsi libellum apertum de manu angeli accepe runt, & deuorauerunt, & fuit in ore eorum dulce tanquam mel, uenter autem eorum amari catus est, id est, acceperunt apertum sibi sensu ad intelligendū scripturas per spiritum sanctum, prædicandi officium: & pro bona uoluntate fuit illis dulce hoc facere, pro infidelium autem

Propriū Io
hāni: Opor
tet te iterū
pphetare.

& impiorum persecutione uentres, id est, animæ eorum amaricatae sunt. ¶ Hoc autem quod nunc refert dictum sibi: Oportet te iterum prophetare, erga proprietatem dictum uel actum intelligendum est ipsius personæ, ut quod dictum est, oportet te iterum prophetare, hoc fit,

oportet te ab hoc exilio absolui, et euangelicam ueritatem calamo & atramento conscribere. Sequitur enim: Et datus est mihi calamus similis uirgæ. Ergo oportet te, inquit, iterum prophe rare, ac si dicat: Iam dudum quidem scio, quod absolui uelis à corpore, ex toto corde deside rans faciē meam uidere, & odor meus concupiscentias æternitatis excitauit in te, & pro hoc multoties rogasti me ut uenires ad me. Dixi tibi quoties rogasti me, & nunc dico tibi, expecta ut populum liberes crediturū mihi. Ob hanc causam oportet te expectare, oportet te iterum prophetare populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis, id est, quod summa cum reue rentia legant & audiant populi & gentes, & linguæ, & reges multi. Nam ecce dum exulas tu,

Hæretici cō
tra diuinita
tē Christi.

interim Cherintus insanit, Marcion furit, Hebion blasphemare incipit, ceteriq; bacchantur an tichristi contra uerbum fidei, contra maiestatem & antiquam diuinitatem filij dei, dicentes qd ante Mariam non fuerit, & qd tam recens deus sit ut ex illa initium existendi acceperit. ¶ Præ

Arrius per
uicax dia
boliatelles

terea futurum est, ut ueniat Arrius peruicax satelles diaboli, dicturus & persuasurus populis & gentibus & regibus multis, quod idem filius dei creatura sit, & in tempore esse cceperit, quodq; fuerit tempus quando idem filius non fuerit. Propter istos oportet te iterum prophe rare, & prouidere populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis, ut ab his pestibus popu lum Christianum liberes crediturum mihi. Quomodo prophetare? Ait: Et datus est mihi ca

CAP. XI.

lamus similis uirgæ dicens: Surge & metire templum dei & altare, & adorantes in eo: Atrium autem, quod est foris templum, eijce foras, & ne metiaris* eum, quoniā datum est gentibus. ¶

* Illud.
Calamus si
milis uirgæ

Calamus similis uirgæ facultatem scribendi significat cum magisterij autoritate. Calamus nanq; scriptorum, uirga magistrorum est: Et sunt uel fuerunt aliqui quibus calamus datus est, sed non similis uirgæ, id est, similis facultas, sed non cum illa magisterij dignitate, ut de nulla illorum sententia siue dictione liceat cuiquam ecclesiastico dubitare: Hoc nanq; magisterium tantummodo prophetarum & apostolorum est, & illis solis hæc uirga data est. Vnde in psalmo sic determinatum est: Dominus narrabit in scripturis populos, & principum horum qui fue runt in ea. ¶ Et principum horum, inquit, qui fuerunt in ea, id est, apostolorum & prophetarum,

Psal. 86

siue etiam euangelistarum. Vide quid dicat: Qui fuerant, non, qui sunt, ut exceptis apostolis, quodcunq; aliud postea dicitur abscidatur, nec habeat postea autoritatem. Quamuis ergo sit aliquis sanctus post apostolos, quamuis disertus si non habeat autoritatem, quoniam domi nus narrat in scripturis populos, & principum horum qui fuerunt in ea. Igitur datus est mihi calamus similis uirgæ, id est, data est mihi facultas scribendi cum principatu & omnimoda ma gisterij autoritate, ut principatum cathedramq; magisterialem haberem in medio ecclesiæ,

Post apo
stolos & e
uāgelistas
nulli data ē
similis scri
bendi auto
ritas.

cuius ad pedes federent, cuius ab ore penderent omnes filij ecclesiæ, non dubiū habituri, non negligere ausuri quippiam eorum, quæcunq; meo calamo exarātū haberet uolumen meum, uolumen euangelicæ ueritatis & gratiæ. Talis calamus mihi datus est, & is qui dedit, præcepit ita dicens: Surge & metire templum dei & altare, & adorantes in eo. ¶ Ac si dicat: Ecce con gregatio taurorum in uaccis populorum, id est, ecce tumultus hæreticorum in ecclesiis populorum, ut excludant eos qui probati sunt argento, ut eijciant à templo dei qui probitatē tenent, qui pro bi & probati sunt, sensumq; probatum habent in omni uerbo uel sermone diuino. Insurge in crepemus feras istas, feras arundinis, tauros cornupetas & ceruicosos, uastatores scripturarū ueritatis. Surge, inquam, & metire templum dei & altare, id est, Christū dei filium, qui & tem plum dei est, & altare sanctæ ecclesiæ: templum uidelicet dei, secundum corpus quod assump sit ex uirgine: altare uero, secundum dignitatem utriusq; naturæ, diuinæ scilicet & humanæ.

Psal. 67
Congrega
tio taurorū
ī uaccis po
pulos, hæ
retici sunt ī
ecclesia.

Corpus

Corpus nanq; quod assumpsit templū dei est, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, propterea dixit: Soluite templū hoc, & ego in tribus diebus excitabo illud. hoc autem dicebat de tēplo corporis sui. ¶ Porro altare sanctæ ecclesiæ est eadem substantia iam glorificati corporis, simul cum illa quæ habitat in eo plenitudine diuinitatis, iuxta ueridicam auctoritatem sanctæ ac mysticæ legis, in qua deus dicit: Altare de terra facietis mihi, id est, Christum uerū deum uerumq; hominē, terreno corpore incarnatū siue incorporatū confitentes, ueras hostias offeretis mihi. Istud templū dei, istud altare metire. Nam ecce mali mēsores male & pessime mēsi sunt, & de terminis eius, quos hæretica infidelitate nimie mutilāt, dicendo, Christū non fuisse ante Mariā, grandem tumultū facere incipiūt. ¶ Tu ergo metire, & mensuras eius extēde, calamo isto perscribēs quantā longitudinis aut latitudinis sit aut debeat esse. Longitudinē eius supra extēde, supra, inquam, ante Mariā & ante Abraham, imō & ante Adam, sed & ante cælum & terrā usq; ad antiquū dierum, usq; ad antiquitatē antiqui dierum, & dic: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum & deus erat uerbū, hoc erat in principio apud deum. Ita metire templū hoc, & altare, & tam longe mensuras eius extēde. ¶ Metire etiā adorantes in eo, id est, ostēde cuius uel quantæ magnitudinis sint qui fideliter credentes bene sentiūt de eo. Verbi gratia sic dicēdo: Quotquot autē receperūt eum, dedit eis potestātē filios dei fieri. Sic metire, & talis uel tantæ mensuræ fore illos ostēde, ut filij dei nominentur & sint. ¶ Atrium autē quod est foris, eijce foras, et ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus. ¶ Quod est illud atriū quod iam foris est, nisi quodcunq; conuenticulū hæreticorum, qui & si sese intus esse contendūt, nihilominus tamen foris sunt, & in illud dei templū, id est, ad Christum nequaquā pertinent aut perueniūt: Illos ergo foras eijce, id est, foris esse, foras exisse conuince. Exempli gratia, ut dicat: Ex nobis exierūt, sed non erant ex nobis. Illud atriū, illos hæreticos, qui sicut atriū templo quidem uicinū est, sed in templo uel templū non est, ita sunt habentes quidē speciē pietatis, uirtutē autem abnegātes, ne metiaris, id est, nihil ad illos pertinere cōtesteris mensurā illam, quæ data est his qui receperūt eum, qui credūt in nomine eius, scilicet potestātē filios dei fieri. Quare: Quoniā, inquit, datū est gētib; id est, quoniā inter gentiles reputātur, Dicūt se Christianos esse & nō sunt, sed mentiūtur, quia Christiani nō sunt, sed cum gentibus eodē malignitatis spiritu debacchātes, Christianos persequūtur. Nam hoc est quod sequitur: ¶ Et ciuitatē sanctam calcabūt mēsisbus quadragintaduobus. Et dabo duobus testibus meis, & prophetabūt diebus mille ducētis sexaginta amicti & sacco. ¶ Notū est ex historijs ecclesiasticis, quia ciuitatē sanctā, id est, ecclesiam, hæretici cum gentibus simili furore persecuti sunt, non tantū mēsisbus quadragintaduobus, sed mēsisbus & annis multo plurimis. ¶ Cur ergo dixit mēsisbus quadragintaduobus, qui mēses nō sunt amplius quā mētrium annorū & semissis: uidelicet propter intimandū magnitudinē persecutionis Antichristi, quæ tanta erit, ut pene sola debeat cognosci uel prænosci, & pro cunctis persecutionibus sola cōputari, quasi ceterę persecutiones illi cōparatę persecutiones nō sint aut fuerint. Illam nimirum persecutionē tantifuturā esse temporis. ¶ Daniel quoq; hoc modo dictum sibi audiuit. Et putabit q; possit mutare tempora, & leges, & tradentur in manu eius usq; ad tempus, & tēpora, & dimidiū temporis. Item: Quia in tēpus & tempora, & dimidiū temporis, & cum cōpleta fuerit dispersio manus populi dei, cōplebuntur uniuersa hæc. Tempus nanq; & tempora & dimidiū temporis, tres & semis annos intelligimus. Nam & supra in eodem propheta legimus, q; septem tempora trāsierunt super Nabuchodonozor, id est, septem anni efferationis eius. Ipse quoq; quod per tempus, & tempora, & dimidiū temporis, annū, & duos annos, et dimidium anni uelit intelligi, manifestius exprimit per numerū dierum postmodū dicendo sicut Et à tempore cum ablatū fuerit iuge sacrificiū, et posita fuerit abominatio in desolationē, dies mille ducēti nonaginta. Etenim si iuxta rationē mensium lunariū, quos solos cum embolismis suis nouerūt Hebręi, dies istos diuidas, uix paucos supra inuenies q; attinet ad tempus, & tempora, & dimidiū temporis, id est, ad annū & duos annos, & dimidiū anni. ¶ Nunc illud quære dignū est, cur hic Iohānes cum dicere potuisset, & ciuitatē sanctam calcabunt tribus annis & dimidio, dicere maluit mensibus quadragintaduobus. Itemq; & prophetabunt, inquit, diebus mille ducentis sexaginta, qui sunt dies eorundē temporis siue annorū trium ac semissis, tricenis diebus per menses singulos distributis. Nunquid enim casu uel absq; ratione numeros istos mensium atq; dierum taxare maluit? Non utiq; sed sicut aliās in scripturis per numeros multa significatur sensuū utilium dignitas pulchra & delectabilis, ita & hic sub numeris istis pulchrum aliquid et delectabile uult intelligi. Quod ut manifestius fiat, de natura quorundā numerosū ratio postulat aliquid prælibare, quod ostium intelligētię citius aperiat. ¶ Numerorum parium, alijs sunt superflui, alijs diminuti, alijs perfecti. ¶ Perfecti dicūtur, qui suis partibus æqui sunt, nec crassantur abūdantia, nec egent inopia: ut exempli gratia, senarius: Nanq; senarius habet partē mediam, id est, tres, & tertiā, id est, duos, & sextā, id est, unum, quę in unā summam si redactę sint, per totū numeri corpus suis partibus inuenitur, id est, integer ex ip̄s senarius

Coloss. 2
Iohan. 2
Altare eccle
się Christi
est.
Exodi 20

Metire tem
plū dei & al
tare.

Iohan. 1

Atriū quod
est foris, cō
uenticula hē
reticorum
sunt.
1. Iohan. 2

2. Timot. 3
Iohan. 1

* Saccis.

Mensibus
XLII. id est,
annis tribus
& dimidio.

Daniel. 7
Tempus &
tempora &
dimidiū tē
poris.
Daniel. 12
Daniel. 4

Daniel. 12
Dies 1290.

Mysteriū
numerosū.

Numerus
par, triplex
est.
Perfectus uē
senarius.

diminutus
ut octona-
rius.

Superfluous
ut duode-
narius.

Partes nu-
meri 42.

Partes nu-
meri 1260.

Per hos nu-
meros sup-
fluos defi-
gnatur abū-
dantia ini-
quitatis.

Matth. 24
Psal. 39

Qui sunt il-
li duote-
stes, q pro-
phetabunt.

narius restituitur. ¶ Diminutus uero ille numerus dicitur, cuius eodem modo cōpositæ par-
tes pauciores sunt, & eiusdē numeri cuius erāt partes multitudine superātur, ut exempli gra-
tia, octonarius: Habet enī octonarius partē mediam, id est, quatuor, habet & quartā, id est, du-
os, habet & octauā, id est, unū. Quæ cūctę in unū redactę septē colligunt, minorē scilicet sum-
mam q̄ erat octonarius cōcludentes. ¶ Porro superflui nominātur illi, quorū partes ultra q̄ sa-
tis est sese porrexerint, ut exēpli gratia, duodenarius: Huius enī partes maiorē summam colli-
gunt, q̄ erat ipse duodenarius. Est enī duodenarij medietas sex, pars tertia quatuor, pars quar-
ta tres, pars sexta duo, pars duodecima, unū. Omnisq̄ hic cumulus redū dat in sedecim, maio-
rem utiq̄ summā q̄ erant duodecim. ¶ Est autē (inquiūt philosophi tam seculares q̄ ecclesiasti-
ci) magna in his similitudo uirtutis et uitij. Perfectus nanq̄ uirtutū, diminutus atq̄ superfluous
similitudinē habent uitioꝝ. ¶ Nimirū de superfluis isti sunt numeri, quos hic scriptura ista no-
bis obtulit, uidelicet quadraginta duo & mille ducēti sexaginta. ¶ Habet nanq̄ hic numerus
scilicet quadraginta duo, partem mediā, id est, uiginti unū, tertiā, id est, quatuordecim, sextā, id
est, septē, sep. mā, id est, sex, quartamdecimā, id est, tria, uicesimamprimā, id est, duo, quadra-
gesimamsecundā, id est, unū. Quæ profecto partes in unū redactę, maiorē summam q̄ erant qua-
draginta duo simul colligūt. Quinquaginta enī & quatuor faciūt. Ita numerus iste mensium
quadraginta duorū superfluit, & ultra mensurā suę originis partes excreuit, tanq̄ si quis mul-
tis super naturā manibus natus sit, ut Centimanus gigas, uel triplici coniunctus corpore Ge-
ryon tergeminus, uel quicquid unq̄ mōstrosū naturę in partiū multiplicatione surripuit.
¶ Amplius autem numerus dierum mille ducentorū sexaginta in partibus suis excreuit & su-
perfluit, habet nanq̄ hic numerus mediā partem, id est, sexcentos triginta, tertiā partem, id
est, quadringentos uiginti, quartā, id est, trecentos quindecim, quintā, id est, ducētos qua-
draginta duo, sextā, id est, ducētos decem, septimā, id est, centum octoginta, nonā, id est, cen-
tum quadraginta, decimā, id est, centum uigintisex, duodecimā, id est, centum quinq̄, quar-
tamdecimā, id est, nonaginta, quindecimā, id est, octoginta quatuor, octauamdecimā, id
est, septuaginta, uicesimā, id est, sexaginta tres, uicesimamprimā, id est, sexaginta, uicesimā
octauā, id est, quadraginta quinq̄, tricesimā, id est, quadraginta duo, tricesimamquintā,
id est, triginta sex, tricesimam sextā, id est, triginta quinq̄, quadagesimamsecundā, id est,
triginta, quadagesimamquintā, id est, uiginti octo, sexagesimā, id est, uiginti unum, sexa-
gesimamtertiam, id est, uiginti, septuagesimā, id est, octodecim, octogesimamquartā, id est,
quindecim, nonagesimā, id est, quatuordecim, centesimamquintā, id est, duodecim, cente-
simam uicesimam sextā, id est, decem, centesimamquadagesimā, id est, nouem, centesimā
octogesimā, id est, septem, ducentesimamdecimā, id est, sex, ducentesimamquinquagesimā se-
cundā, id est, quinq̄, trecentesimāquintādecimā, id est, quatuor, quadringentesimā uicesimā,
id est, tres, sexcētesimā tricesimā, id est, duo, millesimā ducentesimamsexagesimā, id est, unum.
Omnes istę partes numeri huius, id est, mille ducentorū sexaginta in unum redactę tria milia
centum & octo faciunt. Intantū numerus iste suis partibus excreuit & effluit. ¶ Cum igitur,
ut supra iam dictum est, philosophorū omnium tam seculariū quā ecclesiasticorū eadem sen-
tentia sit, similitudinem in huiusmodi numeris, qui ita sunt, uel dicuntur superflui, non uirtu-
tis esse sed uitij: Quid scripturę huius autorē intendere arbitramur, dum mauult dicere, men-
ses quadraginta duo. Itemq̄ dies, mille ducentos sexaginta, q̄ tempus & tempora, & dimidiū
temporis, siue annum & duos annos, & dimidium anni: Quid, inquam, nisi ut significet ex nu-
meris tam superfluis, illam quæ tunc temporis futura esse à domino prædicta abundantia ini-
quitatis: Ipse enim dixit: Et quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Sed
& alibi scriptum est: Annuntiaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Vtrunq̄
scriptura ueridica tradit, & quia annuntiante Christo domino, hi qui credentes uel Christia-
ni dicerentur multiplicandi essent super numerum, multis uacuam nominis huius professio-
nem suscipientibus, qui ad electorū non pertinerent numerū, & quia tempore persecutionis
abundante iniquitate refrigescere haberet charitas multorū. Bene ergo & numerus mensium
quadraginta duorū satis superfluis, & numerus dierum mille ducentorū sexaginta, multo ma-
xime superfluous, hic legētibz offertur, ut utrunq̄ scilicet & multiplicitas credentiū siue pro-
fitentium, de qua dictū est, annuntiaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerū, & abū-
dantia iniquitatis de qua item scriptum est: Et quoniam abundauit iniquitas, refrigescet cha-
ritas multorum, pulchra & uenerabili significatione ministerium regni dei nosse merentibus
significetur. ¶ Qui porro sunt, uel quid sibi uolunt duo testes isti, de quibus dicit: Et dabo
duobus testibus meis & prophetabūt. Nunquid non plures q̄ duos homines testes ad pro-
phetandum iste prophetarum dominus & autor habuit uel habiturus est? Nunquid non te-
stes eius oēs (ut de ceteris nunc confessoribus taceam) apostoli sunt & martyres? Magna ue-
re & grauissima, ponderisq̄ immensi est hæc in ore potentis dictio, ut cum testes habeat tam
multos tamq̄ innumerabiles, duos tantū se habere pronūtiat, & hoc legitimo satis testium nu-
mero

mero contentus sit. Duorum namq; ad minus huiusmodi testimonium lex sacra recipit, & si plures non sint, tamen paucis contenta est. Sic enim dicit: Non stabit testis unus contra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum aut trium testimonium stabit omne uerbum. ¶ Igitur & dabo, inquit, duobus testibus meis, & prophetabunt: Sic intelligi digne potest, ac si diceret: Cum tu mensus fueris templum dei & altare, id est, cum tu terminos fidei dilataueris & prolongaueris, ut expedit, calamo tuo, id est, autoritate scripturæ euangelicæ, non patiar deesse aliquos qui te testificentur pro me ita scripsisse, ita sensisse. Quid enim, si ita dixi, & uerum dixi, quia multi uocati, pauci uero electi? Nunq̃ tam pauci erunt electi, nunq̃ per abundantiam iniquitatis ita refrigescet charitas, ut minus q̃ duos testes inuenire, quæ euan-gelij ueritas. ¶ Quid uero inquis, si saltē duo testes cōtra tot aduersarios extiterint? Nimirū iustum ac legitimum damnationis iudiciū ad eiciendū foras illud, quod supra dixi, atriū gentibus datum. Nonne & cōtra tantā multitudinem filiorū Israël murmurantiū, & terræ repromissionis detrahentium, duo testes uidelicet Iosue filius Nun, & Caleph filius Iephone, suffecerūt ad ipsorum iudiciū, ut merito prosterneretur in deserto corpora eorū? Soli namq; duo hi ad omnem multitudinē locuti sunt dicētes: Terra quam lustrauimus ualde bona est, & omnis multitudo, quia testimonium illorum nō recepit, in deserto prostrata est. Igitur & nūc etiam si nō plures q̃ duo testes mihi fuerint, qui testimonium perhibeant ueritati, omnis multitudo contradicentium portabit iudiciū quantacūq; sit. ¶ Si em̃ in passione duo falsi testes aduersarij meis cōtra me sufficere uisi sunt, qui surgentes dixerūt: hic dixit possum destruere templum dei, & in triduo reedificare illud, cur nō & mihi uersa uice contra aduersarios meos duo ueritē testes sufficere debeant? ¶ Veruntamen quoniā, ut supra dicere uel quærere cōperā, innumera-biles nobis sunt multitudines martyrum, id est, testium, etiā si numerare uelimus solos qui in testimonio sanguinē suum fuderūt, recte iam dicendū quia testes huius qui hæc loquuntur, & uere q̃ multi sunt, & nihilominus iuxta quandā rationem tāmmodo duo, id est, duobus ordinibus distincti sunt, uidelicet, q̃modo Enoch & Helias, ambo sancti & deo dilecti a semetip-sis differūt: Enoch namq; nullas legitur persecutiones pertulisse, sed in pace cum deo ambulauit, & nō inueniebatur, quia tulit eum deus. Helias uero notū est quantas persecutiones impiissimæ Iezabelis pertulit. Secundū duos illos usq; hodie & usq; in finem seculi testes Christi distincti sunt, ita uidelicet ut alij sint testes qui in pace sanctæ ecclesiæ fideliter uiuentes, lo-quendo pariter & scribendo testimonium ueritati perhibuerūt & perhibere nō desinunt: alij qui in persecutione pro statu fidei pugnādo, supradictas templi dei & altaris, & adorantiū in eo mensuras defenderūt, & in defensione sanguinē suum fuderūt uel fusi sunt. Hi duo san-ctorum ordines recte dicuntur duo testes. At ergo: Et dabo duobus testibus meis. Quid dabo eis? Nimirū os & sapientiā, sicut promisi dicens: Ponite ergo in cordibus uestris nō præmeditari quemadmodū respondeatis: Ego em̃ dabo uobis os & sapientiā, cui non poterūt resistere & cōtradicare omnes aduersarij uestri. Quo dicto nō utiq; testibus suis solitudinē adi-mit, sed hoc imperat, ut nō prophetent de cordibus suis, illa tantūmodo scire & dicere cōten-ti, quæ sancta scriptura porrexerit, quæ sanctus sanctæ scripturæ cōditor spiritus suggererit. ¶ Et prophetabunt, inquit, diebus mille ducentis sexaginta. ¶ Prophetabunt, id est, prædica-bunt, non utcūq; sed ita ut intelligant & reuelent ea, quæ intus reposita sunt arcana scriptu-rarum, & hoc diebus mille ducentis sexaginta, id est, etiā in illa nō omnes refrigescens iniquitatis abundantia, quam huius numeri supra scripta superfluitas significat. Diximus quidē pro posse de huius numeri natura superflua. ¶ Sed adhuc restat quod forte quis quærat, uide-licet q̃ cum Daniel dies scripserit mille ducentos nonaginta, isti magis placuerit dicere mille ducentos sexaginta. Ad hoc respondere licet, quia paulo quidē maior est numerus mille du-centi nonaginta, q̃ mille ducenti sexaginta, ueruntamen de partibus minoris huius q̃ de parti-bus maioris illius, excreuit multo numerosior quantitas. Huius namq; minoris numeri, id est, mille ducentorū sexaginta partes coaceruatæ, ultra tria milia, sicut iam præmonstratū est, ex-crescunt, illius autem maioris partes (quis & ipse superfluus sit, ad duo milia nō perueniunt, ¶ Quod etiā hic demonstrare promptū est, habet namq; ille Danielis numerus, scilicet mille du-centi nonaginta partē mediam, id est, sexcentos quadraginta quinq; tertiam, id est, quadringen-tos triginta, quintā, id est, ducentos quinquaginta octo, sextā, id est, ducentos quindecim, deci-mam, id est, centū uiginti octo, quintādecimam, id est, octoginta sex, tricesimam, id est, quadra-gintatres, quadragessimam tertiam, id est, triginta, octogessimā sextam, id est, quindecim, centesi-mam uicesimam nonā, id est, decem, ducentessimam quintam decimā, id est, sex, ducentessimā quin-quagesimam octauā, id est, quinq; quadringentesimam tricesimā, id est, tres, sexcentessimā qua-dragessimam quintā, id est, duo, millesimam ducentessimam nonagesimā, id est, unum. ¶ Plures uel alias huius numeri partes non facile quis reperiet, quæ uidelicet partes simul coaceruatæ superfluunt quidē ultra quantitatem, cuius partes sunt, ueruntamen nec ad duo milia, sicut iam dictum est, excreuit, faciunt em̃ mille octingentos septuaginta octo, cum numeri minoris, id

Deut. 9

Matth. 20
Matth. 22
Duo testes
ueritatis cō-
tra totam
multitudi-
nem hære-
ticorū suf-
ficiunt.
Numer. 13
Numer. 14

Matth. 26

Gene. 3
3. Reg. 18. 19

chrs dat os
& sapienti-
am testib⁹
suis.
Lucæ 21

Propheta-
būt diebus
1260.

Cur Iohan-
nes ait dies
1260. Dani-
el uero dies
1290.

Partes nu-
meri 1290.

Numerus
1260. est ma-
gis superflu⁹
in partibus
suis, q̃ nūc-
tus 1290.

est, mille ducentos sexaginta, qui presenti loco datus est, in uno redactæ partes, ultra tria milia, sicut iam dictum est, protendatur. Igitur & ille Daniel & iste Iohannes, siue is qui Iohanni loquitur, uterque numeris superfluis usus, illam de qua iam sæpe dictum est, iniquitatis abundantiam significat. Sed iste qui ex ipsius dñi ore audierat, quoniam abundauit iniquitas refrigeret charitas multorum, ut eandem iniquitatis abundantiam acius innueret, et multo magis superfluum numerum accepit uel dedit, & ab eadem temporis quantitate quam Daniel præuiderat, non ualde in longum recessit. ¶ Notandum tandem ualde, quod cum dixisset, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, addidit: Lamiſti ſacco. Quid est enim amiſti ſacco, nisi multum humiliati, omnimodo poenitentia studio: Saccus namque duram poenitentia austeritatem significat, quo lugentes operiri solent, maximeque poenitentes. Sicut de rege Ninive scriptum est, quia ad prædicationem Ionæ surrexit de solio suo, & abiecit pallium suum a se, & induit est sacco, & sedit in cinere. Sed quis non miretur testes istos tantæ dignitatis sacco debere amictiri? At tamen ita est: Eorum namque est in sacco & cinere peccata hominum lugere, & tanto magis coram dño humiliari, quanto maior in suo tempore est abundantia iniquitatis. ¶ Sic Helias cum Iezabel & Achab propheta dñi occiderent, & altaria eius suffoderent, non mollibus uestiebatur aut in domibus regum erat, sed in desertis, incultus & hispidus, asperam uitam ducebat. Nam de eiusmodi cultu uel habitu eius sic scriptum est: Cuius figure & habitus, inquit Ochozias, est uir qui occurrit uobis, & locutus est uerba hæc: At illi dixerunt: Vir pilosus & zona pellicea * accinctis renibus. Qui ait: Helias Thesbytes est. ¶ Hoc respiciens & Apostolus cum dixisset: Sancti ludibria & uerba experti, in super & uincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, etiam hæc intulit: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiiati, afflicti. ¶ Itaque testes isti fideles eo ipso quod fideles sunt uel erunt illa tribulatione, peccata lugebunt populorum, quomodo tunc Helias & Heliseus in desertis, in solitudinibus, in montibus, & in speluncis peccata Israël lugebant, ceterique filii prophetarum. Nunquid enim absque causa peccati, dies illi tribulationis tales erunt? Non utique sed sicut alibi scriptum est: De humo non egredietur dolor, sic & tunc non pro nihilo, sed pro peccato consurgit illa tribulatio. Cum autem multa sint peccata in populo Christianitatis, non ab re est scire uel querere scripturarum exemplis quo maxime uel quali pro peccato illa talis tribulatio contra ecclesiam consurgere permittenda sit. ¶ Illustis & notæ scientia uel fidei uir beatus Hieronymus locum illum in Michæa pertractans: Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & propheta eius in pecunia diuinabant, & super dominum quiescebant, dicentes: Nunquid non dominus in medio nostrum: non uenient super nos mala propter hæc, causa uestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi acerus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum. Hæc inter cetera dicit Petrus apostolus: Argentum, inquit, & aurum non habeo. Poterat utique Simoni Magouendere quod petebat, imò poterat simulare uendentem. Spiritus enim sanctus nec uenundari nec emi potest, sed oblatam pecuniam cum offerente damnavit. Nunc uideas prophetas Hierusalem non habere in ore prophetiam, & in domino quiescere & dicere: Non uenient super nos mala. Quorum causa speculatorum dei hostili aratro diuiditur, & locus quondam pacis ruinis plenus fit, & templum domini in uepres spinasque conuertitur, & est habitaculum bestiarum. Et post aliqua: Propter quod causa nostri qui tales sumus, qui Sion ædificamus in sanguine, & Hierusalem in iniquitate, qui iudicamus in muneribus, qui in mercedibus respondemus, qui in pecunia diuinamus, & super hoc fictam nobis sanctimoniam uendicantes dicimus: Non ueniet super nos mala. Audiamus sententiam domini quæ sequatur: Sion, & Hierusalem, & mons templi, speculatorum & uisio pacis, & templum Christi, in consummatione & in fine, quando refrikerit charitas, & rara fides fuerit, quasi ager arabitur, & redigetur in tumulos, & erit in ecclesia sylvarum, ut ubi amplæ quondam domus erant, & absque numero acerui frugum, ibi uix parua sit casula seruans speciem ciborum, refectorem animæ non habentium. ¶ Cum hæc dicit, profecto scire nobis & dicere licet, quia causa futuræ tribulationis tam magnæ, peccatum est maxime graduum ecclesiasticorum, peccatum uenalitatis & auaritiæ, quod nunc aspiciamus & ubique regnare uidemus, ambitione nimia cuncta deuastante, auaritia pene uniuersa reposita intus in ecclesijs deuorante, ubi quia licet uiuere, libet etiam ambire: Vnde tunc merito fiet, ut quia non licebit uiuere, etiam non libeat ambire, multo amplius, multo miserabilius quam tempore persecutionis Neronianæ siue Diocletianæ, quibus urgentibus nimirum gradus ecclesiasticos nec emere delectabat, nec uendere uacabat. Igitur amiſti ſacco prophetabunt, id est, poenitentiam agentes & alij prædicantes, & populo testimonium ueritatis annuntiant, & deo quatenus plagam cessare faciat, siue ut se ne in errore inducantur liberet, tota intentione supplicabunt. Sequitur: Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra, in conspectu domini stantes. ¶ Quasi quæres, quis ex eo, quod amiſti ſacco prophetabunt, fructus sperari deberet? Hi sunt, inquit, duæ oliuæ, & duo candelabra. Ac si dicat: Quia sic prophetabunt, ideo erunt in suo tempore arbores bonæ, arbores oliuæ, pulchræ & fructiferæ, feraces misericordiarum de celo

Matth. 24

Amicti sunt
sacco, poenitentia
scilicet studio.

Ionæ 3

Amictus
Helias.

3. Reg. 19

4. Reg. 1
* Accinctus.
Hebr. 2Testes illi
lugebunt
peccata popu-
lorum.

Iob 5

Michæ 3

Act. 23

Act. 26

Peccata sacerdotum

Contra ambitionem
& auaritiam ecclesiasticorum.Hi sunt duæ
oliuæ.

cœlo impetratæ, ut propter eos breuietur dies illi tam mali, tam calamitosi. Ipsi namq; sunt electi illi, de quibus ipse in euangelio futura hæc prænūtiā dicit: Et nisi breuiasset dominus dies, non * fuisset salua omnis caro. Sed propter electos quos elegit breuiavit dies. Itaq; erūt oliuæ, id est, causa misericordiæ tūc accelerandæ. Oliua namq; misericordiā dñi solet in scripturis significare, non solummodo pro similitudine fructus, cuius suauis & leni uulnera curantur unctione, uerum etiam pro ipso suo nomine quod tractum est à Græco ^{olīa}, quod Latine dicitur misericordia. ¶ Candelabra uero in quo sunt: In eo uidelicet quod in illis diebus tam nigris, tam tenebrosis, clara prophetia siue prædicatione lucebunt, ita ut fieri non possit ut in errorem inducatur quispiam electorū. Cuius uidelicet erroris tantum erit periculum, ut dicere curauerit ipse dominus custos electorū: Surgent enim pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Itaq; & duæ oliuæ & duo candelabra hi sunt. ¶ Sic in illo tempore, cum Iezabel, nox, & illius antiquæ ecclesiæ magna obscuritas, cœlum obtenebrasset, et per suos satellites prophetas Baal tenebras spargeret, stetit Helias, qui & tanquam candelabrum lucem funderet opportunam, quatenus diceret populus: Dominus ipse est deus, dominus ipse est deus, & tanquam oliua de cœlo impetraret populo misericordiā, ut cœlum daret pluuiam, & terra daret fructum suum. Vnde dicitur in laudibus patrum: Et surrexit Helias propheta quasi ignis, & uerbum illius quasi facula ardebat. Et post pauca: Qui inscriptus es in iudicijs temporū lenire iracundiam domini, conciliare cor patris ad filium & restituere * tribui Iacob: Beati sunt qui te uiderunt, & in amicitia tua decorati sunt. ¶ Heliseus tunc temporis oliua altera, & alterum fuit candelabrum, qui pro eiusdem utilitatis intentione, ut misero populo posset prodesse, hoc, optione sibi data, elegit orare, quatenus magistri spiritus duplex fieret in se. De quo ibidem scriptum est: Et in Heliseo completus est spiritus eius. Et quidem in omnibus istis, inquit ille, non pœnituit populus, & non recesserunt à peccatis suis usq; dum abiecti sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnem terram. Attamen sequitur: Et relicta est gens per pauca, & princeps in * domum Dauid. Et continuo subiungit: Quidam eorum fecerūt quod placeret deo, alij autem multa commiserūt peccata. Ac si dicat: Et si nō omnes correxerūt, attamen multis ad correctionem profuerūt. Nimirum ita erit & tecum. ¶ Istis namq; oliuis & candelabris, de quibus nūc dicitur, in conspectu domini stantibus, etsi multi scandalizabūtur, fieri tamen nō poterit, ut etiam electi in errorem inducantur. Sane quod ait de istis in conspectu domini stantibus, eiusdem Helie siue Helisei quoq; professioni cōsonat, quorū alter uidelicet Helias dicit ad Achab: Viuit dominus deus Israël, in cuius cōspectu sto, si erit annis his ros & pluuiā: alter uero, scilicet Heliseus ad Ioram regem Israël: Viuit dominus exercituum, inquit, in cuius cōspectu sto, quod si non multū Iosaphat regis Iudæ erubescerem, ne attendissem quidem te, nec respexissem. Et hic & illic uerbum stantis, habitū significat uirtutis, quod uidelicet testes fideles, testes domini, non cum errantibus & foris eiiciendis iacent in peccatis & uitijs, sed cum ueritate recti atq; expediti stant in exercitio pietatis, in defensione iustitiæ, in obsequio dei super thronū sedentis, & orbem terræ in æquitate iudicantis. Sequitur: Et si quis uoluerit nocere, ignis exiet de ore ipsorum, & deuorabit inimicos eorum. Et si quis eos uoluerit ledere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi cœlum ne pluat diebus prophetiæ eorum, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga quotiescunq; uoluerint. ¶ Totahæc testium dignitas cum scripturarū maiestate procedit, & pulchrius quā uerbis queat explicari, dum futuris * uel præsentibus intendit, præteritorū quoq; memores nos esse compellit, si uerum uolumus eorum quæ dicūtur sensum consequi. ¶ Cum enim dicere sic posset: Si quis eos uoluerit in errorem inducere, & prædicationem siue regulam ueritatis hæreticæ prauitatis turbinibus obruere, iudiciū damnationis exiet de ore eorū, ut anathematizent eos, & Satanæ in æternū tradant interitū. Cur sic maluit intelligere, & si quis eos uoluerit nocere, ignis exiet de ore ipsorū, & deuorabit inimicos eorū: Cur, inquam, nisi quia potestatis eius in illo sēpe dicto Helia mysticum præcessit exemplum? Sic enim scriptū est: Misitq; ad eum, uidelicet Ochozias, quinquagenariū principem, & quinquaginta qui erant sub eo: Qui ascendit ad eum, sedentiq; in uertice montis ait: Homo dei, rex præcepit ut descendas. Respondensq; Helias, dixit quinquagenario: Si homo dei sum, descēdat ignis de cœlo, & deuoret te & quinquaginta tuos. Descenditq; ignis de cœlo & deuorauit eum, & quinquaginta qui cum eo erāt. Misit principem quinquagenariū alterum, & quinquaginta cum eo, & similiter ignis exiuit de ore eius, id est, descendit ad imperiū oris eius, & deuorauit eos. Vnde constat quod intentione nocendi dixerint: Homo dei, rex præcepit ut descendas: Homo dei, hæc dicit rex: Festina, descende, & iccirco dixerit ille: Descendat ignis de cœlo & deuoret uos, dictūq; effectus consecutus sit. Nimirum quomodo tunc ignis de ore illius uisibilis exiuit, & inimicos eius regiam tumore mandata perferētes deuorauit, sic de ore istorum ignis exiet inuisibilis, id est, iudiciū damnationis, & deuorabit eos qui regibus impijs, regumq; impiorum capiti Anti-

Matth. 24
 * Fieret.

Et duo candelabra.

Matth. 24

Helias olim oliua & candelabrum ecclesiæ.

3. Reg. 18
 Ecc. 48

* Tribus.
 Heliseus altera oliua.

* Domus.

3. Reg. 17

4. Reg. 1

* Et.
 Cur dicit:
 Ignis exiet
 de ore ipsorum.

4. Reg. 1

exiuit ignis
 de ore Helig

Christo adulantes nocere illis siue laedere illos uoluerint. ¶ Item cum dicere posset: Hi habent potestatem ligandi in cœlo & in terra, ut nō ueniat super inimicos eorum propitiatio uel peccatorum remissio, cunctis diebus ministerij uel officij, id est, usq; in finem seculi, siue in sempiternum, cur sic dicere maluit: Hi habent potestatem claudendi cœlum ne pluat diebus prophetiæ eorum? Cur, inquam, nisi quia talis quoq; pluiæ siue potestatis ad pluiam huiusmodi cohibendam in eodem Helia claruit mysterium? Ille etenim oratione orauit ut non plueret super terram, & nō pluit annos tres & menses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit pluiam, & terra dedit fructum suum. Quod cum facere domino iubente intenderet, magna cum potestate dixerat regi Achab: Viuit dominus deus Israël in cuius cōspecto sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei uerba. ¶ Sic profecto testes isti aduersarij suis inimicis Christi & hostibus ueritatis claudunt cœlum, clausa cōtinent ora sua qui ipsi sunt cœlum, ne pluant super eos uerbum, nolentes effundere sermonem, ubi auditus non est, utpote quos secundum Apostolum post primam & secundam ammonitionem deuitare debent, quia subuersi & proprio iudicio condemnati sunt. Talem ob causam primum Iudæis subuersis, & proprio iudicio condemnatis, clausum est huiusmodi cœlum deum sequētes autorem, qui de illis uel contra illos in propheta culpam ipsorum præuidens, & nubibus meis, inquit, mandabo ne pluant super eos imbrem. ¶ Item cum dicere posset: Et potestatem habent super doctrinas nequam condemnandi eas, & anathematis dare sententiam, ut quicumq; receperit eas similem sortiatur damnationem, cur sic maluit dicere: Et potestatem habent super aquas cōuertendi eas in sanguinem, nisi ut ad mysticam nos mitteret historiā, ubi testes Moyses & Aaron aquas Aegypti uerterunt in sanguinem? Deniq; quomodo illis potestatem habentibus, materiales Aegyptiorum aquæ uersæ sunt in sanguinem, sic isti iudicij diuini potestate utentibus, hæreticorum prauam doctrinam effundentiū, & omnium illis consentientiū conscientia, hic audiunt horridam & sanguineā quam sunt bibitori mortis æternæ damnationem. ¶ Addidit hic, & percutere terram omni plaga quotiescunq; uoluerint habent potestatem, subaudiendum est, quomodo illi iam dicti Moyses & Aaron terram Aegypti uisibiliter tot plagis percusserūt. Sic enim sententijs multiplicibus terram, id est, terrenos homines inuisibiliter percutiūt, donec deficiant rebelles, & ultima damnatione inuoluantur, quomodo illi terram Aegypti uisibiliter tam diu contriuerūt, donec ultima plaga percussū Aegyptij cum rege suo deuoluerēt in maris profundū. Sequitur: Et cum finierint testimoniū suum, bestia quæ ascendet de abyssu faciet aduersus illos bellum, & uincet illos & occidet eos. Et iacebūt corpora eorū in plateis ciuitatis magnæ, quæ uocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & dñs eorū crucifixus est. ¶ Cum, inquit, finierint testimoniū suum. Nimirū cuiq; testium fidelium suum præfinitū est tempus suusq; numerus, uidelicet quousq; testificandi officio fungātur, uel quam usq; ad mensuram meritorū illorum cumulus sit perficiendus. Hoc ignorātes ipsi dum adhuc in corpore uiuentes a dño peregrinantur festināter nonnunq; cupiunt dissolui & esse cum Christo, non attendentes præfestinatione desiderij sursum ad deum anhelantes, utrum perfecerint testimonium suum an non. Ille autē sciens & præuidens quid uel quantū adhuc super sit, ad ipsorū perfectum differt cōplere desiderium, quemadmodū & iste Iohānes, sicut in gestis eius legimus, cum multoties rogaret, quatenus hinc exire & ad Christū sibi uenire cōsideretur, refert responsum fuisse sibi, expecta ut populū liberes crediturū mihi. ¶ Item persecutores impij, uerbi dei profectū & gloriā testimoniij eius odiētes, testes sanctos auferre de terra festinant, deus autē seruat illos, & insidiantium conatus præuenit & cassat, donec illi testimoniū suum finiant. Sic & ipsum testē fidelem, testiumq; fidelium principem Christū festinabat Herodes occidere, & permissus nō est, donec ille testimoniū suum finiret, quod ita Lucas refert: Accesserunt quidam phariseorū dicentes illi: Exi, uade hinc, quia Herodes uult te occidere. Et ait illis: Ite & dicite uulpi: Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consumor. Veruntamen oportet me hodie & cras, & sequenti die ambulare: Quia nō capit prophetā perire extra Hierusalē. ¶ Igitur cum finierint testimoniū suum, id est, nō ante q̃ finiant testimonium suum, bestia scilicet Antichristus, qui iam dudum, ut ait Apostolus, operatus est & operatur ministeriū iniquitatis, faciet aduersus illos bellum: Quale bellum? Nimirū quale solet esse inter ueritatē & mendaciū. Isti namq; testes cōtra quos ille facit uel faciet bellū, non ferro materiali, sed tñ uerbo ueritatis pugnare consueuerūt. Bellū ergo faciet aduersus illos, id est, ueritatem fortiter erecto impugnabit mēdacio. ¶ Et uincet illos: Id est, pene usq; ad uictoriā deprimet illos, sicut illud qd alibi dictū est: Et impleuerūt ambas nauiculas ita ut mergerentur, id esse oportet ad submersionē premerentur. Exurgent enī, inquit Christus, pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabūt signa & portēta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. Tunc itaq; pius martyr inter tormēta signa nō faciet, bestia autē illa mendacia faciet signa per prophetas suos, & in hoc uidebitur superior. Quid tandem? Ecce occidet illos, inquit. Quis occidet nisi is qui occidere solet? Nam ipse quidē in persona sua nondū uenit, qui proprie Antichristus

Helig potestas.

3. Reg. 17

Iacobi 5

3. Reg. 8

Duorū testimoniū potestas.

Tit. 3

Esaiæ 5

Et potestatem habēt, cōuertendi aquas in sanguinem.

Exodi 7

Et percutere terrā omni plaga.

2. Cor. 5

Philip. 1

Nō cōceditur persecutoribus, occidere testes, nisi finito iam testimonio.

Lucæ 13

Bestia, id ē, Antichristus faciet contra illos bellum.

2. Thess. 2

Lucæ 5

Matth. 24

christus dicitur, & cōstat quia uenturus est, sed in spiritu eius iam uenit Nero, & post eum ceteri, in quibus ille filius perditionis, qui in suo tempore reuelandus est, ministerium iniquitatis iam diu multūq; operatus. Et iacebūt corpora eorū in platea ciuitatis magnæ. Bestia quę ascēdet de abyſſo, id est, de occulto nobisq; incognito malitię & tenebrarū profundo, ubi nūc est diabolus deo contrarius, autēquam perditum illum hominem ingressus, proprie dicatur & sit Antichristus, cum occiderit corpus, post hæc amplius non habebit quid faciat, sed hoc tantum faciet, ut corpora quę occiderit insepulta iacere faciat in plateis. Hoc q̄ sæpe iam factum sit nō ignorat qui martyriū gesta uel passionē legit. ¶ Porro ciuitas magna cuius in plateis iacerunt testium istorū corpora, ciuitas est sanctę ciuitati contraria, ciuitas diaboli contraria ciuitati uel ecclesię dei, cuius primus ciuis & opifex fuit fratricida Cain, & exinde omnes filij superbię, cuius uel quorū rex ipse diabolus est. Ipse enī, inquit dñs ad beatum Iob, rex est super omnes filios superbię. Eiusmodi ciuitatis ædificia sunt uitia omnia, maximeq; libido & superbia. Ideo nūc dicitur. Quę uocatur spiritaliter Sodoma & Aegyptus. Sodoma uidelicet propter libidinē, maxime illam quę est cōtra naturam, cuius Sodoma illa localis in sua pœna horrendū fuit exemplum. Aegyptus propter superbiā, cuius q̄ damnabilis sit præsumpcio, Aegyptij cum rege suo in mare merſi cum curribus & equis, magnū & famosum uniuerso mundo præbuere documentū. Recte ergo talibus denotatur uocabulis illa ciuitas. LVbi, inquit, & dñs eorum crucifixus est. Dñs testium istorū Iesus Christus est testis fidelis, & hic Hierosolymis extra portam ciuitatis crucifixus est. Ergo ne Hierusalem ciuitas illa, in qua reges olim iusti regnauerūt, in qua singulare fuit unius dei templum, Sodoma uocatur & Aegyptus? Ita plane si ad prophetiā respicias ueritatem, qua suggerente Esaias ita locutus est: Audite uerbū dñi principes Sodomorū, percipite auribus legē dei mei populus Gomorrae. Præmiserat autē in titulo dicens: Visio Esaię filij Amos quam uidit super Iudam & Hierusalem. Igitur qui carnaliter erāt Iuda & Hierusalem, spiritaliter illic Sodoma & Gomorra dicti sunt. ¶ Alius quoq; propheta cum dicit eidem populo, pater tuus Amorraeus, & mater tua Cethæa, nomini huic alteri locum & causam dat, ut Aegyptus dicatur eadem ciuitas, quia uidelicet sicut Amorraei & Cethæi, sic & Aegyptij de posteritate maledicti Cham fuere exorti. Ferat proinde opprobrium suum ciuitas illa, ubi dñs istorum crucifixus est, ut uocetur spiritaliter Sodoma & Aegyptus, id est, pars computetur magnę ciuitatis diaboli, quę istis nominibus denotatur. Et sicut super Sodomā pluit dominus ignem & sulphur, & sicut in Aegypto aquę uirga Moſi percussæ in sanguinem uersæ sunt, sic illi qui dominū crucifixerunt, dignum cum cæteris, imò pro cæteris ubiq; gentium homicidis atq; immundis subeant æternum ignis & sanguinis iudicium. Et uidebunt de populis, & tribubus, & linguis, & gentibus corpora eorum tribus diebus & dimidio, & non sinent ea poni in monumentis. Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iocundabuntur, & munera mittent inuicem, quoniam hi duo prophete cruciauerunt eos qui inhabitant super terram. Peccatum peccatorum omniū deterrimum est, impios lætari cum malefecerint, & exultare in rebus pessimis, & merito talibus multus & inexhaustus repositus est thesaurus irę dei uiuētis. Hoc peccatum in illos occisores testium sanctorū grauissime denotat enuntiatio hæc, qua nunc dicitur: Et uidebunt & gaudebunt, & iocundabuntur, & munera mittent inuicem. Quid enim uidebunt? Vtiq; magnū scelus suum, scilicet corpora sanctorū quos occiderūt non posita in monumentis, & suę potestatis esse, ut nō ponantur in monumentis. Et quā ob rem super hoc tantopere gaudebūt & iocundabūtur, & munera mittent inuicē? Quoniā, inquit, hi duo prophete cruciauerunt eos, & subaudiendū est, quia occidēdo illos magno, ut ipsi putāt, cruciatu liberauerunt semetipsos. In prōptu esset de gestis uel prelijs sanctorū proferre exēpla, & demonstrare ubi uel quādo truces homicidæ prostratis legionibus martyriū gauisi & iocundati fuerint, imò & in medio funerū discumbētes, profusis cōuiujs epulati fuerint, tanq̄ de maximis hostibus ingētes triūphos cōsecuti. ¶ Sed unum de dño ipsoꝝ qui crucifixus est exemplū sufficit. Cum enim crucifixissent illum ita gauisi sunt & iocundati, ut mouētes capita sua dicerent: Vah qui destruit templū dei, & in triduo illud reædificat. Præterea quasi munus sibi miserūt inuicem, ducētes illū ad Annā primū, deinde ad Caiphā, deinde ad Pilatū, deinde ad Herodem, deinde rursus ad Pilatū. Ita quasi spectaculi munus miserūt inuicem, & huic muneri suo gratiam impiam habuerūt. Deniq; Annas honorē sibi fieri arbitratus est, q̄ ad se ducere primū quia erat socer Caiphæ. Pilatus autē & Herodes amici facti sunt in ipsa die, nam antea inimici erant ad inuicem. Adeo gaudebant & iocundabantur, tanq̄ immenso liberati cruciatu: quia uidelicet sicut nunc dictū est, quoniā hi duo prophete cruciauerunt eos qui inhabitant super terrā, sic & multo uehementius ipse dñs prophetarū cruciauerat eos, adeo ut grauis esset illis etiam ad uidendū. ¶ Pro eo quod ipsi erant inhabitantes terrā, id est, non minus corde q̄ corpore terre sue terrenis cupiditatibus inhærebant, iste autem cœlestia loquebatur, & terrenam illorum reprehendebat auaritiā. Veruntamen quod de testibus istis dicitur, & corpora eorum non

2. Theſſa

Bestia de abyſſo ascēdens.

Lucæ 12

Ciuitas magna, diaboli & impiorum.

Gene. 4
Iob 41

Gene. 19

Exodi 14

Hierusalem dicitur Sodoma,
Esaiæ 1Dicitur etiā Aegyptus.
Ezech. 16Gene. 9
Exodi 7Proter. 2
Peccatum grauissimū lætari in rebus pessimis.Illusio Iudeorū in Christi in cruce pendente.
Matth. 27Iohan. 68
Lucæ 23

finent poni in monumentis, hoc in illum dominum ipsorum qui crucifixus est illi facere non sunt permitti. Prouiderat enim illi spiritus sanctus sacre ac mystice legis per preceptum huiusmodi: Quando peccauerit homo quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver eius in ligno, sed in eadem die sepelietur, quia maledictus a deo est qui pendet in ligno. In qua sententia notandum quod maledictum non poena facit sed culpa, cum sic prae mittit & diligenter determinat, quando peccauerit homo quod morte plectendum est, demumq; subiungit, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo. At illi eum qui non habebat culpam arbitrati quidem suo maledictum esse uoluerunt propter poenam.

Deut. 21
Lex de pen
dente in li
gno.

Sepultura
Christi.

¶ Veruntamen sicut iam dictum est, autoritate legis suffragante, non licuit eis prohibere sepulturam, atq; ita etiam in hoc nescientes salutis nostrae deseruerunt, ut cuius anima descenderat ad inferos, cunctas per potentiam infusae sibi diuinitatis libertura electorum animas, eius corpus non prohibita sibi sepultura poneretur in terra, daturum corporibus mortuorum, ut de sepulchris suis exiliant in resurrectione futura. ¶ Notandum tandem, quod sic tempora circumscribit ut dicat, tribus diebus & dimidio uidebunt corpora eorum, rursumq; L & post tres dies & dimidium spiritus uitae a deo intrauit in eos, & steterunt super pedes suos. ¶ Quantum enim temporis supra significauerat dicendo: Et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus. Itemq; Et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, tantumdem significat dicendo, nunc tribus diebus & dimidio. Itemq; & post dies tres & dimidium. Tempus ergo & tempora, & dimidium temporis, id est, annos tres ac semissem, tres dies ac dimidium hic appellat.

Cur hic di
es, p annis
ponitur.

Iohan. 21

Infra 21

Roma. 8

¶ Cur hoc? Cur dum prophetarent testes isti, tempus prophetiae illorum diebus mille ducentis sexaginta, id est, tribus annis & dimidio praefinitum est, postquam autem prophetauerunt, postquam bestia occidit corpora, post haec non habitura quid faciat, pro tribus annis & dimidio, tres dies & dimidium dicere uel scribere complacitum est: Nimirum quia sanctis dei testibus in agone permolesto pro ueritate certantibus, dum instat, dum praesens est angustiae tempus, dum quonolunt ducuntur sensui fragilissimae carnis longum uidetur, postquam autem abierit tempus illud, ut iam ultra non sit mors, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor, quae prima abierunt, tunc demum positus in aeternitate beata, respicientibus post tergum, breue uidebitur fuisse quod pertulerunt, & tunc perpendent quam uere Apostolus dixerit, quia non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis. Ait ergo: Et post dies tres & dimidium spiritus uitae a deo intrauit in eos, id est, post breue tempus, quamuis multum uideatur, futurum est ut reduces spiritus in iussu omnipotentis reuertantur in artus proprios, & resurgant qui mortui in sepulchris iacuerant, uel etiam in sepulchris proiecti fuerant.

Cur hic pri
mū in futu
ro postea i
praeterito
loquitur.

Stabunt iu
sti in ma
gna constā
tia, &c.
Sapient. 5

Gloria iu
storum.
Matth. 25
1. Thess. 4
Sapient. 5

¶ Mutata sunt tempora uerborum, cum hactenus de futuro fieret enuntiatio, & ciuitatem sanctam calcabunt, & dabo duobus testibus meis, & prophetabunt, & iacebunt in plateis corpora eorum, & uidebunt de populis & gaudebunt, nunc autem praeterito tempore sic dicitur, spiritus uitae a deo intrauit in eos & steterunt. Nimirum hoc indicio mutata esse persona significatur, quia uidelicet ab eo quod supra dictum est, atrium autem quod est foris templum ence foras, & ne metiaris, quoniam datum est gentibus, & ciuitatem sanctam calcabunt, haec & cetera usque ad hunc locum uerba sunt eius personae quae calamus dedit, hic autem persona Iohannis rursum loqui incipit, eodem tempore uerborum, scilicet praeterito, quo loquebatur superius, quod non inusitatum constat esse sermonibus prophetis. Sapienter namq; dum futura praenuntiant, uerbis utuntur praeteriti temporis. ¶ Et steterunt, inquit, super pedes suos. ¶ Subauditur in magna constantia. Hoc enim innuit illud quod additum est, super pedes suos. Tunc etenim, ut sapientia dicit, stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores illorum. Videntes turbabuntur timore horribili. De quo timore malorum, simulq; de illo statu sanctorum hic protinus subditur: ¶ Et timor magnus cecidit super eos qui uiderunt eos. Et audierunt uocem magnam de caelo dicentem illis: Ascendite huc. Et ascenderunt in caelum in nube, & uiderunt illos inimici illorum. ¶ Hoc nimirum uiderunt, imò uisuri sunt inimici eorum, quia uocem audient magnam, dicentis: Ascendite huc, dicentis: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Tunc, inquit, Apostolus, rapiemur in nubibus obuiam domino in aera, & sic semper cum domino erimus. Hoc est quod uidentes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatae salutis, gementesq; praeter angustia spiritus, dicentes intra se poenitentiam agentes, & praeter angustia spiritus gementes: Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudine improprietatis. Nos insensati uitam illorum aestimabamus infamiam, & finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati sunt inter filios dei, & inter sanctos fors illorum est? ¶ Et in illa hora factus est terrae motus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, et occisi sunt in terremoto nomina hominum septem milia. Et reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam deo caeli. ¶ Nihil uerius quam quod in illa hora quando resurgent mortui fiet terrae motus magnus, ut euigilent omnes, cum tali tamq; profundo somno sopiantur. ¶ Porro quod supra ciuitatem magnam dixit, quam & spiritualiter Sodomam & Aegyptum uocari

Decima

vocari asseruit, id nūc non ciuitatem, sed decimam appellat partem ciuitatis, quam & cecidisse uel casuram esse dixit. Et reuera quæ dicitur ciuitas diaboli, non ciuitas est sed ruinae sunt, magnæ & sanctæ ciuitatis Hierusalem cœlestis, cuius nouem sunt ordines angelorum, & iccirco qui inde ceciderunt, & homines qui de illorum sorte sunt, recte dicuntur decima pars, ruinosam partem eiusdem ciuitatis. Vtrique ceciderunt, id est, cadent, uidelicet in infernū cum diabolo, & angeli eius, & homines sequaces eius. Iccirco non fuit contentus dixisse decima pars ciuitatis cecidit, sed addidit: Et occisi sunt in terræ motu nomina hominū septem milia. Nam septem milia hominū idem est ac si diceret, uniuersitas hominū impiorum. ¶ Maluit tamen dicere nomina hominū, quā simpliciter homines, per quod intelligimus nominatos in hoc seculo & inclutos homines uidelicet de qualibus in psalmo scriptū est: Tabernacula eorum in progenie & progenie, uocauerunt nomina sua in terris suis. Et in Esaia: Propter hoc dilatauit infernus animā suam, & aperuit os suum absque ullo termino, & descendent fortes eius, & populus eius & sublimes eius, gloriosusque eius ad eum. Quomodo cecidit uel casura est illa decima pars ciuitatis, & hominū nomina quomodo occidenda sunt in illa hora terræ motus tam magni? Nimirum eodem, qui dicet testibus suis, ascendite huc, id uenite benedicti patris mei, possidete regnum, eodem, inquam, domino dicente, cadite illuc, id est, discedite maledicti in ignem æternum, cadent & ibunt in supplicium æternum. ¶ Et reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriā deo cœli. ¶ Qui sunt uel erunt reliqui, nisi omnes electi qui stabunt à dextris? Nunquid autē isti timebunt uel in timorē mittentur, quando diabolus uidentibus cunctis præcipitabitur? Timebunt plane, quia sic ad beatum Iob domino loquente audiuius uel legimus: Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur. Tanto quippe pondere terroris excutietur, ut sanctos etiam prædicatores quos angelos scriptura nominare consueuit, fortitudo turberetur. Erit autē in eis aliquo modo tremor lætus, & timor securus, quia & cœlesti regno se remunerari certi erunt, & pro carnis infirmitate contremiscent per tanti turbinis merum. ¶ Et dederunt, inquit, gloriam deo cœli. ¶ Videlicet admirantes uirtutē fortissimi, qui tam fortem tamque superbum tam fortiter præcipitabit. Tali modo decima pars supernæ ciuitatis quæ dudum de cœlo cecidit, remanentibus nouem, ut iam dictum est, angelorum ordinibus, tunc de terra quoque & de aëre isto (in quo hactenus nequiter uagantur illi magni spiritus) cadet & præcipitabitur, quam uidelicet partem Apostolus uocat spiritalia nequitiae in cœlestibus, & homines impij simul mittentur. ¶ Væ secundū abiit, ecce uæ tertium ueniet cito. ¶ Hoc illi loco superiori iungitur, ubi præmissio, uæ unum abiit, & ecce ueniunt adhuc duo uæ, continuo sequitur, quia sextus angelus tuba cecinit. Et plaga magna subscribit, solutis quatuor angelis, à quibus occisa est tertia pars hominū tribus plagis, scilicet plaga ignis, plaga fumi, & plaga sulphuris. ¶ Siquidem ea quæ hoc sequenti libello tractata sunt, ab eo loco quo sic cœpit: Et uidi alium angelū fortem descendente de cœlo, usque ad præsentē locum quo nūc dicit, uæ secundū abiit, & ecce uæ tertium ueniet cito, neque ad illud secundū, neque ad istud tertium uæ, sed ad laudē pertinet Christi, & magnificentiam gloriæ eius & misericordiæ, qui illud ultimū uæ ne electis eius imparatis ex improviso superueniret, per semetipsum uenire, & illud prænuntiare dignatus est. ¶ Hoc animaduertētes quicunque credimus quia Christus Iesus in hūc mundum peccatores saluos facere uenit, & quicunque legimus quia per semetipsum ore proprio in euangelio suo illud ultimū uæ, id est, iudicium damnationis impiorum futurum esse prædixit, dicamus cum isto qui hæc dicit uel scribit, quia secundū uæ abiit, & ecce uæ tertium ueniet cito. ¶ Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt uoces magnæ in cœlo dicentes: Factum est regnū huius mundi dñi nostri & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Et uigintiquatuor seniores qui in cōspectu dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt deum dicentes: Gratias agimus tibi dñe deus omnipotēs, qui es, & qui eras, * qui accepisti uirtutem tuam magnā & regnasti, & iratæ sunt gentes. Et aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicare, & reddere mercedē seruis tuis, & prophetis, & sanctis, & timentibus nomē tuum pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruerunt terram. ¶ Tuba hæc septima, illa, ut iam supra memorauimus, tuba nouissima est, cuius & Apostolus meminit ubi ad Corinthios scribens ita dicit: Omnes quidē resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba: Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. Itemque ad Thessalonicenses: Quoniam ipse dominus in iussu & in uoce archangeli, & in tuba dei descendet de cœlo. ¶ Quis autē dubitet ad cantū tubæ illius septimæ siue nouissimæ, resurrectionem mortuorum pertinere uel futuram esse, de qua & illic Apostolus dicit, & mortui resurgent incorrupti, & hic iste iam præmisit, quia spiritus uitæ à deo intrauit in eos, & steterunt super pedes suos: Quare ergo sic iste anticipauit, ut prius diceret, spiritus uitæ à deo intrauit in eos, quod est mortuos resurgere, & deinde scriberet, uæ secundum abiit, & ecce uæ tertium ueniet cito, addens continuo, & septimus angelus tuba cecinit: Quare, inquam, nisi quia resurgere à mortuis & stare super pedes, non est uæ sed gaudium magnum testibus illis, de quibus uel pro quibuslibet

pars ciuitatis, est ruina angelorum & impiorum hominum.

septē milia hominū, id est, omnes impij. Psal. 48. Esaia 5

Matth. 25

Iusti quoque tunc timebunt tantus erit terror. Iob 41

Ephē. 6
Supra 9

Bonitas
Christi nos
præmonen-
tis.
Supra 10
1. Timot. 1

* Et qui uertur es, quia

Tuba VII.
nouissima
iudicij est.
1. Cor. 15
1. Thessa. 4

Ratio ordinis per anticipationem.

bus illam prophetiam contexuit? Denique quod dixit, quia facta terramotu decima pars ciuitatis cecidit, quoniam pro gloria testium eorum dixit, magis in gaudium sanctorum debuit enuntiari, & ideo tandem ad illud uerbum respiciens septimae tubae cantum intulit, cuius canentis haec summa uox est, qua ipsum uerbum ira concludit: Et aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicare, & reddere mercedem seruis tuis, & exterminandi eos qui corruerunt terram. Hoc nimirum est ultimum uerbum, & iste cantus tubae septimae, de quo ueraciter iurauit iste angelus fortis, quia tempus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi angeli cum coeperit tuba canere, consummabitur mysterium dei. Canente ergo septimo angelo, factae sunt uoces, inquit, magnae in caelo dicentes: Factum est regnum huius mundi domini nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. ¶ Voces istae magnae beatorum angelorum & sanctorum omnium non conticescunt in sempiternum. ¶ Cum autem dicunt factum est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, subintelligendum est nobis, ita ut impletum sit iam ex illa nouissima tuba id quod domino filio dixit pater dominus: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nam nunc quidem regnat dominus, & iam Christus eius qui dicit in psalmo: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, in gloria regni sui est, ex quo resurrexit a mortuis, & in caelum ascendit, iuxta propheticum eiusdem Psalmistae praedictum: Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. ¶ Sed adhuc rebellis ex magna parte recalcitrat mundus, & sanctos eius ministros persequitur. Proinde Apostolus cum huius testimonium meminisset, dicens: Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subiecisti sub pedibus eius, continuo subiunxit futurum de quo loquimur: Nunc autem nondum uidemus omnia illi esse subiecta. Itaque sicut iam dictum est, iam quidem regnat dominus, & Christus eius, & praesens quoque ecclesia regnum eius dicitur & est, sed sunt adhuc multa in regno eius scandala, quae canente nouissima tuba colligentur. Quod cum factum fuerit, tunc demum pleno ore rite cantabitur: Factum est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, quia uinctis in carcere inferni cunctis hostibus, pacatum regnum, & in pace regnabunt in secula seculorum. ¶ Et uiginti quatuor seniores qui in conspectu dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas & adorauerunt deum dicentes: Gratias agimus tibi domine deus omnipotens, qui es, & qui eras, quia accepisti uirtutem tuam magnam & regnasti, & irate sunt gentes: Et aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicare, & reddere mercedem seruis tuis, & prophetis & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruerunt terram. ¶ Multis & bonis dei operibus, magnis & aeternis beneficiis eius, magnae & sempiternae gratiarum actiones debentur. Quid autem isto eiusdem domini dei omnipotentis beneficio maius & pulchrius, quod commemorantes dicunt, quia accepisti uirtutem tuam, & regnasti? Quid enim magnificentius quam quod uirtutem suam dominus accepit & regnauit? Regnabat quippe peccatum, regnabat mors ab Adam, regnabat diabolus mundi huius obtinens principatum, & hic erat fortis armatus qui in pace sua possidebat & custodiebat atrium suum. Super hoc generi humano condolens accepit uirtutem suam, & regnauit, superuenit fortior, uicit illum, & uasa eius diripuit. Haec est illa acceptio uirtutis & regni, de qua & Psalmista praedixit: Dominus regnauit decorum induit, induit dominus fortitudinem, & praecinxit se uirtute. ¶ Quomodo uel quando illam uirtutem suam accepit? Immo quae est illa uirtus dei, nisi spiritus dei, digitus dei, dicente ipso qui regnauit, si in digito dei enuncio demonia, profecto peruenit in uos regnum dei? Nam quod spiritus dei uirtus eius recte dicatur & sit, Gabriel quoque archangelus ad Mariam testatur cum dicit: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. ¶ Unde notandum, quod non dixerint tantum quia accepisti uirtutem, sed accepisti, inquit, uirtutem tuam. Etenim homo factus dei filius, siue cum fieret homo, in ipsa quidem conceptione sui uirtutem istam accepit, sed antequam fieret homo, uirtus eadem sua erat, quia suus & patris unus spiritus erat. Itaque non sine magno pondere dictum est, accepisti uirtutem tuam, quia quod fideliter credimus uirtutem siue spiritum quem in natura humanitatis dono accepit, eandem uirtutem, eundem spiritum, prius quam mundus fieret, unus idemque dei filius in natura diuinitatis consubstantiali sibi habuit. ¶ Recte igitur ubi tale tantumque regnatis domini beneficium consummabitur, cadentes in facies suas uiginti quatuor seniores, id est, uniuersi ecclesiarum patres, magistri siue rectores, adorant & dicunt: Gratias agimus tibi domine deus omnipotens, & caetera. Illa gratiarum actio cadentium in facies suas, id est, ordinata reuerentia subiectientium animas suas, finem nullum habitura est. ¶ Quod dicunt, qui es, & qui eras, malam damnatorum aduersariorum uoluntatem percutit, & sine fine diuerberat, qui hoc agere nitebantur ut non esset, ut non subsisteret, sicut & Psalmista ex persona ipsius aduersum illos contestatur: Inimici mei dixerunt mala mihi. Quando morietur & peribit nomen eius? Praemisso namque, quia accepisti uirtutem tuam, & regnasti, id est, incarnatus de tuo spiritu sancto, & principem mundi foras eiecisti, continuo subnectunt: Et irate sunt gentes. Ad quid enim iratae sunt

Supra 10

Factum est
regnum huius
mundi.Psal. 109
Psal. 2

Psal. 8

In regno
christi id est,
ecclesia, sunt
adhuc multa
scandala.
Hebr. 2Accepisti
uirtutem tuam
et regnasti.

Roma. 5. 6

Iohan. 12

Matth. 12

Luc. 11

Psal. 92

Virtus illa,
spiritus dei est.

Matth. 12

Luc. 11

Luc. 1

Cur dicat
uirtutem tuamViginti quatuor
seniores,
omnes ecclesiarum
patres.

Psal. 40

irate sunt

sunt gentes, uel quid irascendo efficere uoluerunt gentes, nisi hoc ut non esset? Sane hic à nomine gentium Iudæi non excipiuntur, quia primi irati sunt & maxime inuiderunt, tradentes illum gentibus ad illudendum, & flagellandum & crucifigendum, dicentes (sicut iam meminimus) quando morietur & peribit nomen eius. Vnde item in psalmo uehementer insultabundus illis impropere spiritus sanctus: Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania? Vere inania meditati sunt, quia tu domine & antequam homo fieres deuseras, & nunc postquam gentes iratæ sunt & fremuerunt te occidentes, resurrexisti & es. Hinc est quod itidem in David dicis ad patrem: Exurrexi & adhuc sum tecum. Iratæ sunt igitur gentes, id est, te occiderunt, & (sicut iam dictum est) te occidendo fremuerunt. Sed quid deinde? Et aduenit, inquit, ira tua. Recte & ordinate, quia gentes prius iratæ sunt, post aduenit ira tua. Hic est ordo iustitiæ legitimus, ut nulli deus irascatur, nisi illi qui prior fuerit iratus intumescendo, resistendo, suumque reatum in similitudinē preuaricatoris Adæ defendendo. Vbi quis irascitur & resistit, ibi demum deus irascitur & resistit, & contra fortem utitur sua ui, quæ non potest portari. Hinc Psalmista cum dixisset: Tu terribilis es, & quis resistit tibi, continuo subiunxit, extunc ira tua. Ac si dicat: Non ex quo quis peccat, sed ex quo peccatum suum defendendo, tuæque iustitiæ resistendo multiplicat, extunc ira tua, cui non est qui resistere ualeat, sicut alibi scriptum est: Deus cuius iræ nemo resistere potest. Hic & particulariter in singulis hominibus, & uniuersaliter in omni genere humano iudicii ordo seruatur. Dicunt ergo: Et iratæ sunt gentes, & aduenit ira tua. Ac si dicant: Quia gentes poenitentiam te prædicante recipere noluerunt, sed e contra magis iratæ sunt & fremuerunt & inania meditati sunt, & astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus dominum & aduersus Christum eius, iuste nunc demum aduenit ira tua, sicut ibidem de te subscriptum est: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Nam exponentes quid dixerint, & aduenit ira tua, subsequuntur & dicunt: Et tempus mortuorum iudicare, & reddere mercedem seruis tuis, & prophetis, & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruerunt terram. Iræ eius quæ aduenit effectus est, exterminare eos qui corruerunt terram. Nam reddere mercedem sanctis, non ira sed gratia pro gratia est, gratia beatitudinis pro gratia uocationis, uel fidei beatitudinem promerentis. ¶ Et recte sic sermo contextus uel ordinatus est, ut prius dictum sit, reddere mercedem seruis tuis, ac deinde & exterminandi eos qui corruerunt terram. Nam & secundum ueridicum ordinem siue ordinatam ueritatem euangelij, prius merces reddetur dextris seruis dei, deinde exterminabuntur sinistri. Prius enim dicit rex ille his qui à dextris erunt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum: ac deinde his qui à sinistris erunt: Ite maledicti in ignem æternum. Talinamque modo & seruis dei merces reddetur, & corruptores terræ exterminabuntur. ¶ Qui autem sunt corruptores terræ, nisi corruptores corporum & animarum, seruiens omnimodæ cupiditati suæ? Neque enim in iudicio dei causa exigitur corruptionis, nisi eius qua corrumpitur creatura rationalis, quæ cum terra dei esse deberet, & afferre fructum fidei, sanctimoniam & pacis, siue dilectionis, ita corrupta est in semetipsa, ut amaras incredulitatis omniumque libidinum spinas afferret, ac perinde maledictioni deputata sit. ¶ Ita in diebus uocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei, & sicut iurauit angelus ille fortis qui stetit supra mare & supra terram, manumque suam in cælum leuauit, tempus amplius non erit, tempus poenitentiae non dabitur ultra peccatoribus, per tantos tubarum præcedentium (quas enumerauimus) cantus terrificos sufficienter præmonitis. Non partim, sicut in cæterarum cantibus tubarum, sed simul omnes corruptores terræ peribunt, & exterminabuntur in iussu regnantis domini, in uoce archangeli, in tuba dei, ut nullum ultra regno dei faciant scandalum.

gētes & Iu
dæi contra
Christum.
Matth. 20
Lucæ 18
Psal. 2

Psal. 118

Ira dei post
iram pecca
toris.

Psal. 75

Iob 9.

Psal. 8

Prius datur
merces bo
nis, deinde
extermina
tur impij.
Matth. 25

Non erit ul
tra tempus
scilicet poe
nitentiae,
Supra 10

1. Thessa. 4

LIBRI SEXTI
FINIS.

RVPER.

CAP. XII.

Supra 8

Ordo narra-
tionis.Spūs forti-
tudinis hic
prædicat.Quādo ap-
tum est tē-
plum dñi.Daniel. 10
Supra lib. 5
in pñcipio.
Arca testa-
mēti est in-
carnario
Christi.

Exodi 37

Tonitrua
& terre-
motus in dati-
one tum le-
gis tūeuan-
geli.Supra 8
Actoꝝ 2
Exodi 19
Actoꝝ 7
Psal. 67Mulier ec-
clesia dici-
tur.Amicta so-
le.

Luna sub

T A P E R T V M E S T T E M P L V M D O M I N I I N
cælo, & uisa est arca testamenti eius in templo eius. Et facta sunt fulgu-
ra, & uoces, & terræ motus, & grando magna. Et signum magnum ap-
paruit in cælo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capi-
te eius corona stellarū duodecim, & in utero habens, & clamabat par-
turiens, & cruciatur ut pariat. ¶ Meminisse hic oportet loci superioris,
ubi septem angelis stantibus in conspectu dei, datæ sunt septem tubæ,
qui & parauerunt se ut tuba canerent, quorū p̄r cantus singulos quid
acciderit, quid actum sit scriptura hæc per ordinem hætenus digessit,

Nam illic antequam dicatur, & septem angeli parauerūt se ut tuba canerēt, introductio fit al-
terius angeli, qui uenit & stetit ante altare habens thuribulū aureum, & data sunt illi incensa
multa, ut daret de orationibus sanctorū omnium super altare aureū quod est ante thronū. Ita
dispositis hinc septem angelis quibus tubæ datæ sunt, inde alio angelo qui habebat thuribu-
lum aureum, prius digestum est quid actum sit per singulos cantus tubarum, & conscriptæ
sunt septem uindictæ peccatoꝝ. ¶ Et nūc demū resumpto principio scribitur quid actum sit
cum officio angeli habentis thuribulū aureum, & narratur grande bellum certamenq; proli-
xum angeli, qui & nunc Michael dicitur, præliantis cum dracone magno & rufo septem ca-
pitum, & insignes declamantur uictoriæ martyꝝ, cantantiū tandem post labores præliorum
quasi canticū nouum. ¶ Hic manifeste spiritus fortitudinis opera prædicantur, qui in ordine
septem spiritū quartus inuenitur, spiritui consilij coniunctus, cuius in septem tubis canenti-
bus prouidentiam supra memorauimus. Ait ergo: ¶ Et apertum est templū domini in cælo. ¶
Coniunctione ista qua dicit, & apertū est, nos ad superiora reducit ubi dixerat: Et alius an-
gelus uenit & stetit ante altare, & cætera. Simul nanq; actum est, ut & templū domini aperire-
tur, & iuxta altare staret angelus. ¶ Tūc etenim templū domini apertū est, quando fidem do-
mini promissiones Christi in cordibus suis receperūt sancti homines, & tūc iuxta altare stetit
angelus, quando propter eandem fidem genti iustorū Michael est princeps deputatus, sicut
in suo loco plenius cum scripturarū autoritate monstrauimus. Apertum est ergo templū do-
mini in cælo, id est, crediderūt, & credendo in Christū uenturum, templum domini facti sunt
sancti patres, Abraham, Isaac & Iacob. ¶ Et uisa est arca testamēti eius in templo eius. ¶ Id est,
prospecta & à longe salutata est incarnatio Christi filij dei, quæ nunc in templo suo, id est, in
ecclesia sua, auro mūdiffimo, id est, diuinitatis suæ magna claritate radians conspicitur. Iccir-
co autem per arcam testamēti recte incarnatio intelligitur filij dei, quia uidelicet in typū eius
domino iubente fecit Moses in eremo arcam foederis simul & propitiatoriū. Arca nanq; eun-
dem dei filium incarnandū, propitiatoriū uero eūdem significabat pro peccatis hominū pas-
surum. ¶ Et facta sunt fulgura, & uoces, & terræ motus, & grando magna. ¶ Subauditur ubi ac-
cepit angelus thuribulū, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terrā. Sic etenim illic con-
tinuo subiunctū est: Et facta sunt tonitrua, & uoces, & terræ motus. Quod licet recte intelliga-
tur de spiritu sancto quem domin⁹ in apostolos suos misit, qui & sedit super eos tanq; ignis, ni-
hilominus tamen & de eo recte intelligi diximus, quod genti illi lex data est in mōte Synai in
dispositione angelorū, ut ait Stephanus protomartyr. Siquidem fulgura & uoces, quæ per a-
postolos spiritaliter micuerūt uel audiatæ sunt, realiter in mōte Synai, quando data est lex, nō
defuerūt, ut recte de utraq; scilicet legis & euangelij cōmotione intelligere liceat illud Psal-
mistæ: Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransieris in deserto, terra mo-
ta est, & cætera. Itaq; ad illa reducta tempora, quibus beata sanctorū progenies Christi uentu-
ri fidem in promissione concepit, & ceteræ gentes uas suas permissæ sunt ingredi, sicut in se-
ptem tubis, tōtidem notas & insignes spectauimus uindictas peccatoꝝ, sic nūc iam in his quæ
sequuntur, usq; ad agnū stantem supra mōtem Sion bella spectemus uictoriasq; sanctorū. Hoc
ita incipit: ¶ Et signum magnū apparuit in cælo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius,
& in capite eius corona stellarū duodecim, & in utero habens, & clamabat parturiens, & cru-
ciatur ut pariat. ¶ Vere magnū & magnæ rei fuit hoc signū. Significabat nanq; mulier illa san-
ctam ecclesiam, quam & in multis prophetarū locis scripturarū inuenimus appellari mulierē,
uiro suo, id est, deo coniunctam & dilectam, imō & nonnunq; pro parte præuaricatorū, uitijū
& peccatis idololatriæ seruientiū redargui uelut adulteram. ¶ Hæc mulier extūc recte dici-
tur amicta sole, ex quo Christū uerum iustitiæ solem accepit in repromissione. ¶ Luna sub pe-
dibus

dibus eius, id est, temporalium bonorum claritas sub administratione eius. Luna namque pro sui
 mutabilitate recte mundi huius bona mutabilia significat, quibus stultus seruit, sapiens impe-
 rat. Hoc ergo laudi est sanctis patribus, quod diuites quidem fuerunt, sicut sacrae historiae tra-
 dunt, sed ipsas diuitias non passi sunt suis affectibus dominari, sed ipsi dominati sunt diuitijs,
 dispensando ut poscebat usus priuatus aut publicus, atque ita laudabiliter eiusmodi diuites ex-
 cusantur, quia non est census in crimine sed affectus. ¶ At contra quisquis credit quidem in
 Christum, sed affectu inhæret & seruit lucris rerum temporalium, seruus est, non dominus illarum,
 neque dici recte potest de anima eius, quod sit mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, sed
 nimis peruerse amicti luna, solemque nititur habere sub pedibus. Sequitur: Et in capite eius
 corona stellarum duodecim. ¶ In capite huius mulieris corona stellarum duodecim conspici-
 tur, quia in initio nascentis ecclesiae duodecim patriarchae, itemque in initio renascētis eiusdem
 duodecim apostoli notissimi ac splendidi dinumerantur. Nunc interim ordinem mirabilium
 coelestium secuturi, coronam duodecim stellarum, numerum intelligimus duodecim filiorum si-
 ue tribuum Israel. Nam & Ioseph somnium narrans, uidebam, inquit, solem & lunam, & stellam
 undecim adorare me. Etenim pater ipse propter Christum quem in promissione habebat, qua
 si sol erat: mater autem quaecumque illi optima erat (quoniam naturalis mater obierat) luna erat, pro
 eiusdem Christi fide lucida: undecim autem fratres quibus somnium narrabat, undecim stellae fu-
 turae erant: Ioseph ipse stella erat duodecima. Igitur in capite mulieris corona stellarum duode-
 cim, in initio ecclesiae chorus filiorum uel tribuum Israel duodecim. ¶ Et in utero habens, & cla-
 mabat parturiens, & cruciatur ut pariat. ¶ Quid erat habere in utero, nisi promissionis fidem ser-
 uare in cordis secreto: Etenim quando primum ad Abraham locutus est deus dicens: Et in semine
 tuo benedicentur omnes gentes (quod profecto semine Christus est) ille promittenti credidit,
 in eandem fidem sperantibus eius posteris, extunc mulier in utero habere coepit. Erat autem deus
 qui promiserat eiusdem mulieris uir, paterque & autor illius conceptionis, id est, fidei, per quam
 Christus qui uenturus erat, iam in patrum credentium cordibus habitabat. Proficiente autem per
 tempora credentium multitudine, successerunt Moyses & prophetae, qui fidem quam susceperant,
 loquendo pariter & scribendo non sine magna desiderij intentione significabant. Sequitur ergo:
 Et clamabat parturiens, & cruciatur ut pariat. ¶ Quod dixit: & clamabat parturiens, hoc
 repetiuit immo compleuit addendo, & cruciatur ut pariat. Parum quippe fuisset dixisse hoc tan-
 tum, & clamabat parturiens: Videretur enim nihil amplius intelligi uelle quam ac si dixisset:
 cum pareret coepit clamare. At illa priusquam pareret, priusquam partum effunderet, partu-
 ruit & clamauit. Parturire namque est ante partum cruciari: quia uidelicet parturire meditati-
 uum, parere autem perfectum uerbum est. Igitur quomodo mulier carnaliter grauida, instā-
 te hora pariedi tota est in meditatione partus sui, tandiu in illa expectatione occupata est, tan-
 diu cruciatum sustinet donec pariat, ita & illa talis mulier spiritualiter praegnat: Clamabat, in-
 quit, parturiens, & cruciatur ut pariat. Clamores eius multos ad medium proferre possemus,
 sed exempli gratia unus hic in Esaia propheta sufficit locus: Domine quis credidit auditui no-
 stro, & brachium domini cui reuelatum est: Et ascendit sicut uirgultum coram eo, & sicut ra-
 dix de terra sitienti. Non est species ei neque decor, Et uidimus eum, & non erat aspectus: & de-
 siderauimus eum despectum & nouissimum uirorum, uirum dolorum, & scientem infirmita-
 tem: Et quasi absconditus uultus eius & despectus, unde nec reputauimus eum. Vere languo-
 res nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. ¶ Haec & his similia dicentes sancti pro-
 phetae cum clamarent & dolerent, nunquid eiusdem clamoris uel doloris sui causam eueni-
 re, certam uel esse nolebant: Immo maxime cupiebant, ipso attestante domino cum dicit: Beati
 oculi qui uident quae uos uidetis. Dico enim uobis, quod multi prophetae & reges uoluerunt ui-
 dere quae uos uidetis, & non uiderunt: & audire quae auditis, & non audierunt. Nonne in hoc
 quoque uera est similitudo mulieris parturiētis & parturiendo clamantis: Illa namque parturien-
 do quidem clamat, quia dolet: sed nimirum sic mauult dolere, quam sano utero sterili permanere.
 Sequitur: Et uisum est aliud signum in caelo, & ecce draco magnus & rufus, habens capita
 septem, et cornua decem, et in capitibus suis septem diademata, et cauda eius trahebat tertiam
 partem stellarum caeli, & misit eas in terram. Et draco stetit ante mulierem quae erat paritura,
 ut cum peperisset, filium eius deuoraret. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes
 gentes in uirga ferrea. Et raptus est filius eius ad deum, & ad thronum eius. ¶ Vere, aliud, id est, al-
 terius rei fuit hoc signum. Fuit enim signum diaboli, qui semper aduersus mulierem illam inimi-
 citias exercuit, & exercere non desinit, malas sibi, bonas autem mulieri. Deus namque bonus, easdem
 pro bono mulieris inimicitias posuit, quemadmodum in initio loquens ad serpentem dicit: In-
 imicitias ponam inter te & mulierem, & seminem tuum & semen illius. Ipsa conteret caput tuum,
 & tu insidiaberis calcaneo eius. Denique serpentis illius, id est, diaboli qui in serpente locutus
 est, draco iste signum fuit: sicut e contra mulier illa sole amicta, signum erat ecclesiae totius, cuius
 beata uirga Maria portio maxima, portio est optima pro felicitate uteri proprii. Visum est ergo, in-

pedibus
 eius.

XII. stellae;
 xii. tribus
 Israel.

Gene. 27

In utero ha-
 bens scilicet;
 promissio-
 nis fidem.
 Gene. 22
 Galat. 3

Clamabat
 partur ens;
 scilicet per
 prophetas;

Esaiae 55

Desiderium
 prophetarum
 Lucae 10

Inimicitiae
 inter mulie-
 rem & ser-
 pentem.
 Gene. 3

Draco magnus & rufus.

Corpus diaboli generatio Cain.

Plal. 23

VII. capita draconis, sunt VII. regna cōtra fidē ecclesie.

Exodi 1.5
1. Reg. 19

I. Pharaōis & Aegyptiorum.

Exodi 1.5
II. Iezabelis & ioas.
3. Reg. 19
3. Paral. 24

III. Babylonicorum.
Daniel. 3

III. Persarū & Medorū.
Hester 3
1. Reg. 15

Hester 7
V. Macedonum.
Epiphani.

1. Machab. 1
2. Machab. 6
ibidem.

VI. Romanorum.

Matth. 20

Iohan. 19

go, inquit, signū aliud: & ecce dracomagnus & rufus. Vnde magnus & unde rufus? Magnus, uidelicet, quia habēs capita septem, & cornua decem: rufus autem ex eo maxime, quia cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & rufum sanguinem sitiēs, stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cum peperisset, filium eius deuoraret. Inde magnus, inde rufus. ¶ Quid porro significabant illa septem capita? Hoc nimirum ut compendiosius clarescat, primo sciendum est, draconem talem sic magnum, sic rufum, ita significasse diabolum, ut simul etiam significaret corpus eius uniuersum, scilicet omnem generationē nequam, generationem Cain, aduersantem ab initio generationi sanctæ, generationi Abel, generationi quærentiū dominum, quærentium faciem dei Iacob: cuius, ut iam dictum est, mulier talis signum fuit. ¶ His ita perspectis, iam intelligi promptum est, capita draconis illos recte dici qui principales extiterunt in opere siue intentione diaboli, uidelicet in obsidione iam dictæ mulieris, in intentione occidendi puerperū ecclesie dei, præfocandi uerbum dei, destruendi fidem seminis Abraham, id est, Christi. Huiusmodi capita ueraciter septem sunt: quia nimirum ex quo pater Abraham & posterius eius fidem seminis (in quo benedicetur omnes gentes) susceperunt, septem sunt mundi huius regna ex traditione sanctarū scripturarum, quæ aduersus eandem fidem dimicauerunt, sed nondum uenit regnum septimum. Primum namque ex quo credidit Abraham, regnū fuit Pharaonis & Aegyptiorū filios Israël odientium: secundum regnum fuit Iezabelis, & filiorum uel posterorum eius impiorū, regnum Israël & Iuda, qui prophetas occiderunt: tertium Babylonium, quartum Persicum siue Medicum, quintum Macedonicum, sextum Romanū, septimum quod futurum est Antichristi regnum. Præter hæc regna septem nullum aliud memorat sancta scriptura stetitisse uel stare ante illam mulierem ad deuorandum filium eius, contra sanctam ecclesiam, ex qua credidit Abraham, ad destruendam fidem seminis eius. Singulorum huiusmodi capitum sanguineos rictus paulisper exempli gratia contingamus. ¶ Primus Aegyptiorū rex Pharaō, populo suo dicit: Quicquid masculini sexus natum fuerit in flumen proncitet: quicquid fœminei, reseruate. Item: Vacatis otio, & iccirco dicitis: Eamus & sacrificemus domino. Et multa his similia. ¶ Post hunc Iezabel captiuato uiro suo rege Achab, ut abiret & seruiret Baal & adoraret eum, prophetas domini occidit, quemadmodū & Helias Thesbytes gemebundus dicit: Domine altaria tua destruxerūt, & prophetas tuos occiderūt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam ut auferāt eam. In Iuda quoque semen eiusdem Iezabelis, rex Ioas Zachariam prophetā occidit, atque extunc etiam in Hierusalem draco ille mulieris huius sanguinem bibere cœpit, prophetas occidendo ne prophetarent, uel quia prophetabant in nomine domini: nec ante destitit, donec partu editum filium eius crucifigendo deuorare se credit. Sed de hoc postmodū planius dicendū erit. ¶ Tertio loco Nabuchodonozor rex Babylonis, traductis in captiuitatē cum reliquis Iudæis prophetis domini, statuat erexit, & eo usque abolere uoluit nomē domini, ut diceret tribus pueris: Si nō adoraueritis, mittemini in fornacē ignis ardētis. Et quis est deus qui eripiat uos de manu mea? Et cætera. ¶ Quarto deinde loco regnum Persarum atque Medorū, genus uniuersum Iudæorū, in quo tātum eatenus notus erat deus, delere uoluit agente Aman hoste Iudæorū, qui erat de stirpe Agag quē occidit, & in frustra cōcidit Samuel coram dño. Cum enim illum exaltasset rex Assuerus, & posuisset solium eius super omnes principes quos habebat, cunctique serui regis qui in foribus palatii morabantur, flecterent genu & adorarent Aman: solus autem Mardocheus non flecteret genu, neque adoraret eum, iratus est ualde, & pronihilo ducēs in unum Mardocheum mittere manus suas, magis uoluit omnem Iudæorū qui erant in regno Assueri perdere nationem. Vnde Hester: Hostis, inquit, & inimicus noster pessimus iste est Aman. Item: Nunc autē hostis noster est, cuius crudelitas redundat in regem. ¶ Quintum caput draconis huius, regnum Macedonicum. Qualiter regnante Antiocho, qui appellatus est Epiphanes, id est, nobilis siue illustis, mulierem istam infestauerit, compellendo Iudæos ut se transferrent à patrijs & dei legibus. De quo etiam uidelicet Antiocho scriptum est: quia misit contaminare quod in Hierosolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympi, & in Garizim prout erant hi qui locū inhabitabant, Iouis hospitalis, Machabæorū passionibus & prælia testantur. Nam illud quod maxime ad nequissimam draconis intentionem pertinet sic incipit: Duce mulieres delatæ sunt natos suos circuncidisse: Quas infantibus ad ubera suspensis cum publice per ciuitatē circunduxissent, per muros præcipitauerunt. Quid enim intendeat per hoc & per cætera quæ sequuntur, nisi hoc ut cōceptus mulieris, id est, seminis Abraham fides, cuius testimonium illis erat signaculum circuncisionis, funditus extingueretur? ¶ De sexto capite, id est, regno Romanorū, quis nesciat quantū sæuerit ad deuorandum filiū huius mulieris? Nempe istud est quod cum capite illo secundo scilicet Iudaico regno cōcordi rictu ferociter nimis hiauit, in primis ut filiū illum in persona propria deuoraret, quādo traditus est filius hominis gentibus ad illudendū, & flagellandū & crucifigendū, capite illo scilicet Iudaico populo dicē te ministro huius alterius magni capitis: Si hunc dimittis nō es amicus Cæsaris. Deinde, quod paulo-

paulopost dicemus, bellum maximum quod fecit draco repugnare Michaeli & angelis eius. Item quod adiecit, facere praelium cum reliquis de semine mulieris huius, quo capite factum est nisi Romano imperio, quod per orbem uniuersum missis edictis & legibus publicis tot milia martyrum interfecit: ¶ De septimo tandem capite cum se erexerit, id est, de homine peccati filio perditionis Antichristo cum reuelatus fuerit, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur, quis nesciat quia mulierem istam siue reliquias seminis eius ita persequetur, ut quemadmodum dominus dicit, talis tunc tribulatio sit, qualis non fuit ab initio, nec est, nec erit: Ipse namque erit de quo Danieli angelus dicit: Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret, & cetera. ¶ De istis septem capitibus alio postmodum loco cum dixisset huic Iohanni angelus, septem capitibus bestiarum septem montes & reges septem sunt, continuo subiunxit: Quinq; ceciderunt, unus est, & alius nondum uenit. Et cum uenerit oportet illum breue tempus manere. Quod hic tacitum est, illic suppletur, uidelicet quod super bestiam (quae non est alia nisi draco iste) mulier federit, mulier alia, mulieri isti quam draco impugnat semper opposita, id est, ciuitas diaboli, ciuitati dei semper contraria. Quid autem est quod ait, quinq; ceciderunt, unus est, & alius nondum uenit? Videlicet quia cum haec uiderentur uel scriberentur, quinq; regnorum iam dictorum reges, qui mulierem saepe dictam persecuti sunt, iamdudum transierant, regis autem regni Romani, regis siue imperatoris Neronis decreta contra Christi ecclesiam sequebantur, & a successoribus eius seruabantur. Alius autem scilicet Antichristus nondum uenerat, sed necdum uenit. Sed de his aliis. Nunc praesentia persequamur. ¶ Cum dixisset habens capita septem, addidit: Et cornua decem. ¶ In Daniele quoque scriptum est de bestia quarta, quae significabat regnum Romanorum, quod haberet cornua decem. Et omnes fere scriptores ecclesiastici tradiderunt in consummatione mundi, quando regnum destruendum est Romanorum, decem futuros reges qui orbem Romanum inter se diuidant, & undecimum surrecturum esse paruulum regem, qui tres reges de decem regibus superaturus sit, regem Aegyptiorum, regem Africae, regem Aethiopiae, atque hoc esse quod illic scriptum est: Et ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus primis euulsa sunt de facie eius, quod uidelicet cornu erit Antichristus. Verum hic ubi non quarta bestia, ut illic, solum significans regnum Romanorum, sed draco, id est, diabolus conspicitur, & septem eius capita describuntur, nulla fit mentio de tribus euulsis cornibus, aliud dicere licet, quod cepto sensui cum scripturarum autoritate coniungatur. Septem quidem tantummodo draconis capita, sed decem uidentur cornua. ¶ Quia uidelicet unum ex regnis supradictis regnum Macedonicum in reges quatuor diuisum fuit. Mortuo namque Alexandro Magno surrexerunt pro eo quatuor duces eius qui sibi imperium diuiserunt. Aegyptum enim Ptolemaeus Lagi filius tenuit, Macedonas Philippus qui & Arideus, frater Alexandri, Syriam & Babylonem, & omnia regna orientis Seleucus Nicanor, Asiae regnauit Antigonus. Hoc est quod in Daniele legimus: Hircus autem caprarum factus est magnus nimis. Cumque creuisset fractum est cornu magnum, & orta sunt cornua quatuor subter illud per quatuor uentos caeli. Quod exponens angelus dicit: Porro hircus caprarum rex Graecorum est: Et cornu grande erat inter oculos eius, ipse est rex primus. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente eius consurgent: Continuoque addit: Sed non in fortitudine eius. Nullus enim illorum fortitudini siue magnitudini Alexandri potuit aequari. Itaque septem, ut iam dictum est, capita, sed decem cornua, id est, septem regna, sed decem fuerunt reges, quibus draco ille sese armauerat. Sed sequitur adhuc: Et in capitibus suis septem diademata. ¶ Si decem cornua decem reges sunt, quomodo non totidem sunt diademata quot cornua? Nonne omnes illi quoque reges quatuor, in quos regnum illud unum diuisum est, habuerunt diademata? Scriptum est enim in libro Machabeorum primis: Et obtinuerunt pueri eius uidelicet Alexandri regnum, unusquisque in loco suo, & imposuerunt sibi omnes diademata post mortem eius. Quomodo ergo non dictum est decem, sed septem diademata, cum fuerint decem cornua? Nimirum quia quamuis unius capitibus quatuor cornua, id est, unius regni Macedonici reges quatuor fuerint, uno tantum ex illis aduersus mulierem draco usus est, scilicet posteritate Seleuci, cuius in partem Syria, in qua continebatur Iudaea, obtinuit. Ex illis namque qui regnauerunt in Syria, exiuit radix peccatrix Antiochus Epiphanes, id est, illustris. Hoc unum diadema ex illis quatuor draco rufus in sua causa contra mulierem induit, & illud sanguine sanctorum saeuus homicida cruentauit. Denique licet & ceterae regni diuisae partes Iudaeam interdum lacerauerint, tamen hoc uere constat, quia partis unius rex qui Syriam & cum illa Iudaeam obtinebat, causam draconis contra mulierem egit, intentionem diaboli contra dei legem exercuit. Hic ut iam dictum est, erat Antiochus illustris, de quo Daniel prauidens dicit: De uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum, & factum est grande contra Meridiem, & contra Orientem & contra fortitudinem, & magnificatum est usque ad fortitudinem caeli: Et deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas, & usque ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo tulit

Septimum
Antichristi,
2. Theff. 2
Matth. 24
Daniel. 2

Infra 17

Cornua de
ce, sunt de
ce reges Ro
manorum eo
de tempore.
Daniel. 7

Cornu par
uulum in
medio.

Regnum Ma
cedonicum
post mor
tem Alexan
dri

Daniel 8

Cur ait VII.
diademata
cum dicat cor
nua decem.
1 Machab. 1
Responsio.

Antiochus
Epiphanes
id est, illu
stris.
Daniel. 8

iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est contra iuge sacrificium propter peccata, & prosterneatur ueritas in terra, & faciet, & prosperabitur. Quod itidem exponens angelus qui supra: Post regnum, inquit, eorum cum creuerint iniquitates, cōsurget rex impudens facie, intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed nō in uiribus suis. Et supra q̄ credi potest uniuersa uastabit, & prosperabitur & faciet, & interficiet robustos, & populum sanctos secundum uoluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius, & cor suum magnificabit, & in copia rerum omniū occidet plurimos, & contra principem principū consurget. ¶ Iste nanq; rex ille iam dictus Antiochus extitit, qui usq; ad fortitudinem cœli, id est, filios Israël, qui angelos uallabatur auxilio, erexit magnificentiam suam, ita ut de sanctis plurimos idololatriæ subijceret, & uelut stellas cœli cōculcasset pedibus suis. Atq; ita factum est, ut Meridiem & Oriētem, id est, Aegyptum & Persidem suo teneret imperio. Quodq; ait, & usq; ad principem fortitudinis magnificatus est: Hoc significat quod erectus sit contra deum, & sanctos illius persecutus, & ab eo tulerit iuge sacrificium, quod mane & uespere offerebatur, & polluerit atq; deiecerit locum sanctificationis eius: & hoc non sua uirtute, sed propter peccata populi. Atq; ita factum est ut ueritas prosterneatur in terram, et cultu idolos floreante, dei religio (quæ istius sæpe dictæ mulieris erat ornatus) cōquiesceret. Nunc cetera prosequamur: Et cauda eius trahebat tertiā partem stellarū cœli, & misit eas in terram. ¶ Stellas cœli filios Israël significare iam supra diximus, & duodecim stellarū coronā, quam in capite suo mulier habebat, duodecim fuisse patriarchas, per q̄s ecclesia in initio propagata est, iuxta illud somniū Ioseph dicentis: Videbam solem & lunā, & stellas undecim adorare me. Ipse nanq; Ioseph stella erat duodecima. Ad omnē quoq; multitudinem filiosq; Israël Moses dicit: Dixiq; uobis illo in tempore, nō possum solus sustinere uos, quia dñs deus uester multiplicauit uos, & estis hodie sicut stellæ cœli plurimi. ¶ Quis autē nesciat in illa oppugnatione mulieris, ubicunq; draco illam impugnavit, plerosq; ex illa gente fouisse atq; adiuuasse dolosam nequitiam draconis? Nam exēpli gratia: Vbi in Antiocho iam dicto draco iste sæuere cœpit, sic scriptū est: In diebus illis exierūt ex Israël filij iniqui, & suaserūt multis dicentes: Eamus & disponamus testamentū cum gentibus, quæ circa nos sunt, quia ex q̄ recessimus ab eis, inuenerūt nos mala multa. Et bon⁹ uisus est sermo in oculis eorū. Et destinauerūt aliqui de populo, & abierūt ad regē, & dedit illis potestatem ut facerent iustitiā gentiū. Et ædificauerūt gymnasiū in Hierosolymis secundū leges nationū, & fecerūt sibi præputia, & recesserūt à testamēto sancto, & iuncti sunt nationibus, & uenūdati sunt ut facerēt malū. Plura omittimus quæ proferri possent in exemplū stellarū eiusmodi cadentiū de altitudine cœli, de dignitate testamēti dei, ita ut etiā adiuuarent partes diaboli, impugnando illos qui perseuerare uolebant in religione paternæ fidei. Cauda ergo draconis palām est quia trahebat tertiā partem stellarū cœli. ¶ Et misit eas, inquit, in terram. ¶ Ut uidelicet terræ incumberent qui cœlo intendere debuerant, terrena tantū cuperent, qui beatam cœlestiū spem expectare iussi fuerant. Sequitur: Et draco stetit ante mulierē quæ erat paritura, ut cum peperisset, filiū eius deuoraret. ¶ Hec erat intentio draconis tot capita subrigentis, tot cornua uibrantis: Hæc, inquam, erat nequissima cupiditas diaboli, tot regna cōmouentis, tot reges inflammantis in odium diuinæ religionis, ut cum peperisset mulier quæ erat paritura, cum Christū ædidisset ecclesia, pariente uirgine Maria, filium eius deuoraret, id est, nomen eius de hominū memoria tolleretur, ut partus huiusmodi nulla utilitas, nullus fructus existeret. Sed sequitur: Et peperit filium masculū, qui recturus erat gentes in uirga ferrea. ¶ Ac si dicat: Ille quidē draco funestus mulieris parturientis excitatus clamoribus, stabat ante illam attentus ut deuoraret filium eius, maximeq; in Herode insaniebat sanguineū caput, quādo prophetico cōmotus ille oraculo quod audierat, & tu Bethleem terra Iuda, nequaquā minima es in principibus Iuda, ex te enī exiet dux qui regat populū meum Israël, quæsiuit puerum ad perdendū eum, misitq; in Bethleem, & occidit oēs pueros qui erant in ea, & in omnibus finibus eius, quasi impossibile foret non simul occidi & illum. Sed sic fatuus draco, qui in illo sæuiebat, quomodo cōsiliū siue propositū dei euacuare se posse putabat? ¶ Ille nanq; recturus erat gentes in uirga ferrea, & hoc in scripturis ueritatis præfixū fuerat, exempli gratia, ipso dicente in Psalmista: Dñs dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me & dabo tibi gentes hereditatē tuam, & possessionē tuam terminos terræ. Reges eos in uirga ferrea. Quomodo ergo illum tam cito malitiosa draconis fatuitas, deuorare se posse sperabat, cum scriptū fuisset de illo, quod recturus esset gentes in uirga ferrea? Sane uirga ferrea, id est, inflexibili iustitia. ¶ Item quod ait filium masculū, idem est ac si diceret, fortissimum: Masculus enī, id est, fortis filius tunc natus est nobis, quemadmodum propheta prædixerat: Et uocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis. Egit tamen draco ille quantum potuit, non desistens filium illum persequi, ut deuoraret, id est, ut memoriam eius deleteret, dicens illud quod in psalmo audimus: Quando morietur & peribit nomen eius? Hæc dicendo impatienter effecit ut crucifigeretur: & hoc agendo, deuorari

Ille Antiochus maximus impius fuit.

Tertia pars stellarū, id est, filiorū Israël.

Gene. 37

Deut. 1

Multi Iudeorū ad idolā cōuersi.

Ut filiū eius deuoraret.

Matth. 2

Michæ. 5

Qui recturus erat gentes in uirga ferrea.

Psalm. 2

Et peperit filiū masculū.

Esaie. 9

Psalm. 40

rari illum, & perire putauit nomen eius. Sed uide quid sequitur: [Et raptus est filius eius ad deum & ad thronum eius.] Quam uere hoc factum sit quis nescit? Quis non audiuit? Cum enim deuoratus esse putaretur, utpote in terra sepultus, & signato lapide in terra cōclusus, tūc solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, resurrexit & in cōclum ascendit, & sedet à dextris dei, triumphante ueritate scripturæ dicētis in Dauid: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Raptus est igitur filius mulieris, ecclesiæ filius, mulieris uirginis Mariæ ad deum & ad thronum eius, atq; illinc despiciens uniuersa capita draconis irridet, sicut iridē in psalmo spiritus sanctus locutus est: Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo cōturbabit eos. Ego autem constitutus sum rex ab eo, & cætera. Sequitur: [Et mulier fugit in solitudinē ubi habet locum paratum à deo, ut ibi pascant illam diebus mille ducētis sexaginta.] Rapto filio suo ad deum & ad thronum eius, mulier in solitudine fugit, id est, sedente iam Christo domino ad dexteram patris, & dato spiritu sancto ecclesia illius temporis uitam solitariam elegit. Sic enī in Actibus Apostolorū legimus: Multitudinis credentiū erat cor unum, & anima una. Nec quisquam aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia cōmunia. Diuidēbatur autē singulis prout cuiq; opus erat. Nimirum hoc erat, mulierem fugisse in solitudinē, quia uidelicet nihil possidere uel concupiscere in hoc mundo, fida & tranquilla mentis solitudo est. Contra, possidere uel cupere uel ambire, non solitudo, sed magna sollicitudo & inquietudo est. Itaq; in solitudinem mulier fugit, quando ecclesia nil in hoc mundo possidere proposuit, prouocans filios suos ad imitandū se. Exempli gratia: Cum in Apostolo dicit: Præterit enim figura huius mundi. Volo autē uos sine solitudine esse: Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat deo. Inter hæc & huiusmodi dicit: Vellem autem omnes homines esse sicut meipsum. ¶ In huiusmodi solitudine habet, inquit, mulier locum paratum à deo. Quis est locus mulieris in hac solitudine, nisi deus ipse. Deniq; & Psalmista orans dicit: Esto mihi in deū protectorem, & in locum refugij. Et in Iob de peccatore pereunte scriptum est: Sicut cōsumitur nubes & pertransit, sic qui descendit ad inferos, non ascendet, nec reuertetur ultra in domum suam, neq; cognoscet eum amplius locus eius. Nam quod ait, neq; cognoscet eum amplius locus eius, idem est ac si diceret: Non requirit eum amplius deus, qui omnium beatorū locus est, extra quem nullus est beatus, in quo etiam nunc dum ab ipso peregrinamur, pes animæ, id est, Christiana spes figitur. Hunc locum paratum habet à deo, à nullo enim parari nobis potest deus nisi ab ipso deo, & hoc in illa tali solitudine, ubi contemplationi uacando possit hunc locum suum cognoscere, semperq; casum suum cauere, dicēdo: Non ueniat mihi pes superbi, & manus peccatoris nō moueat me. ¶ Præterea & in hoc paratus est illi locus à deo in illa solitudine, ut ibi pascant illam. Hanc enim legem dominus præscripsit filiis matris, ecclesiæ filiis, qui nondum peruenerūt ad apicem perfectionis maternæ, ut nihil in hoc mundo uelint possidere, & hoc illis iussit, ut pascant illam matrem suam, id est, euangelizantem sibi charitatem maternam, perfectionem apostolicam. Dixit enim: Dignus est operarius cibo suo. Et alibi: In eadem autē domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Huius dignitatis siue debiti memor Apostolus ad Corinthios dicit: Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt: Et qui altari deseruiūt, cum altari participantur. Ita & dominus ordinauit ijs qui euangelium annūntiant, de euangelio uiuere. Item: Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnū est si nos carnalia uestra metamus: ¶ Pascunt ergo illam diebus mille ducentis sexaginta, id est, quā diu peregrinando in hoc seculo persecutiones tolerat. Nam quia tanto tēpore agitanda est persecutio summa draconis isto, in illo perditionis filio scilicet Antichristo, totas effundente inimicitias, recte tot diebus uniuersa persecutionū omnium tempora subintelligimus, de quo uidelicet tempore siue dierū numero iam loco alio plenius tractātū est. Sequitur: [Et factum est prælium magnum in cœlo: Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone. Et draco pugnabat & angeli eius, & non ualuerunt, neq; locus inuentus est eorum amplius in cœlo.] Magnum & mirabile in conspectu animæ Iohannis talium imaginū spectaculum, mirabilis sensus siue animi eius habitus, quem concipere poterat spectando talia uel tanta tamq; horrida signa mirabiliū secretorum. Vix summam admirationis somnare uel meditando nobismetipsis imaginare possumus, uidelicet admirabili eum horrore illud persensisse. ¶ Quā inuitus draco ille diabolus de templis & aris uel simulacris gentium pelleretur: quod fieri cœptum est, ubi raptus est filius ille ad deum & ad thronum eius, Dixit enim mox ascensurus: Euntes in mundum uniuersum prædicate euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Quod idem erat ac si diceret: Euntes fortem illum armatum à me iam uictum de atrio suo propellite, draconem illum diabolu à me fune ligatum, imò & quasi hamo captum, & in sudibus nares perforatum, circulo in naribus, & armilla in maxilla perforata confictum, de templis & aris extrahite, ut uasa eius trahā ad me sicut prædixi: Quia si exaltatus fuero à terra, omnia

Matth. 27

Act. 1: 2
Psal. 109

Psal. 2

Christiani
solitudine,
id est, nihil
propriū pos-
sidentes.
Act. 4

1. Cor. 7

Locus ec-
clesiæ para-
tus à deo ē
ipse deus.
Psal. 30
Iob 7Psal. 35
Vt ibi pa-
scant illā.Matth. 10
Luc. 10

1. Cor. 9

diebus 1260

Præliū quod
draco à tem-
plis & aris
pulsus est.
Marci ult.
Matth. 12
Luc. 11

Iohan. 12

Prælium in
cælo, id est,
in ecclesia.

Quomodo
draco in
cælo.

Esaia 4.

Cælū pro

aere.

Psal. 6

Ephe. 6

Spiritualia
nequitiae in
cælestibus.

Ephe. 2

Præliū ima-
ginariū in
cælo.

Philip. 3

Psal. 73
Adiutoriū
angelorū.

4. Reg. 19

Esaia 37

Psal. 77

Arma dra-
conis.

Arma Mi-
chaël & so-
ciorū eius.

Hebr. 1

traham ad me ipsum. Inde terrifici sonitus persecutionū per orbem uniuersum, quā uer erat
signum hoc præliū imaginariū, prælium magnum. Factum est, inquit, prælium magnum,
Vbi? In cælo. Per quod significabatur ecclesia, terra longe altior, terrenis hominibus & terra
sapientibus longe superior, cuius est in cælis conuersatio. Non enim iam ecclesia, postquam
raptus est filius eius ad deum & ad thronū eius, pugnare dignaretur in terra, quod tamē an-
tea licito facere solebat, quando propter terram, propter terrena bona, sancti reges & prophe-
tæ armis materialibus multa gesserunt prælia. Nunc alius erat causæ status, & alius perfectæ
intentionis affectus, contemnere terram & appetere cælum, cohibere manus & librare lin-
guam eruditam, offerre gladijs carnem & uerbo defendere fidem. Pugnabat itaque in cælo.
¶ Quomodo autem draco erat uel pugnabat in cælo? In cælo nimirū erat arbitratus suo, uide-
baturq; sibi similis altissimo, cum exhiberet ei quasi diuina religio, & à miseris gentibus (quas
seduxerat) coleretur pro deo. Itaq; & ipse pugnabat quasi in cælo, dum contenderet haberi
pro cælesti deo. ¶ Propterea nemo fere qui nesciat draconem istum in aëre uagari, & permis-
sam usq; ad tempus iudicij exercere potestatem, ipsumq; aërem usitato in scripturis more cæ-
lum dici, ut illi: Volucres cæli & pisces maris. In isto cælo, id est, in aëre nos quoq; usque ho-
die contra illum pugnam habemus, sicut & Apostolus ad Ephesios scribens loquitur: Nō est
nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus et potestates et re-
ctores mundi tenebrarū harum, aduersus spiritualia nequitiae in cælestibus. ¶ Sunt ergo spiri-
talia ista nequitiae scilicet draco iste & angeli eius in cælestibus, non ubi sidera disposita efful-
gent & sancti angeli commorantur, sed in huius aëris infimi caliginoso habitaculo, ubi & ne-
bula conglobatur. Et tamen scriptū est quod cooperit cælum nubibus, ubi & aues non uoli-
tant, & tamen dicuntur uolatilia cæli. In his ergo cælestibus, non in illa superiore tranquilli-
tate cælestium habitant isti nequissimi spiritus, contra quos nobis colluctatio spiritualis indici-
tur, ut deuictis angelis malis, illo præmio perfruamur, quo angelis bonis incorrupta eternita-
te sociemur. Vnde alio loco idem Apostolus, cum significaret tenebrosū diaboli principa-
tum, secundū spiritum, inquit, mundi huius, secundū principem potestatis aëris, qui nūc ope-
ratur in filijs infidelitatis. Quod ait hic, principem potestatis aëris, hoc illic dixit, spiritualia ne-
quitiae in cælestibus. ¶ Igitur & iuxta literam sic recte intelligitur, quod præliū imaginariū
in isto cælo, id est, aëre Iohannes fieri uiderit, in significationem eius prælii, quod de templis
& aris imō & de cordibus hominū diabolus iam coeperat eijci, cuius uidelicet prælii finis erit,
ut mittatur in ignem eternū draco iste cum angelis suis, atq; ita fiat quod subiunctum est: Et
non ualuerūt, neq; locus inuentus est eorū amplius in cælo. In cælo, inquam, non tantū quod
est spiritualis uel cælestis fidelium hic peregrinantium conuersatio, sed nec in aëre isto in quem
detrusus est, detrudendus iterum in tartarū illo iudicij die magno & tremendo. Sed iam ipsa
uerba ordine persequamur. ¶ Michaël, inquit, & angeli eius præliabantur cum dracone: Et
draco pugnabat & angeli eius. ¶ Nusquam in tota serie scripturarū ante illum sæpe dicta mu-
lieris partum Michaël archangelus pugnasse cum dracone, eumq; uicisse legitur, quia uideli-
cet nondum draconis eiusdem caput, ut uinci posset ab angelis, cōtriuera ille mulieris filius,
quod nunc fecit, & faciendo raptus est ad deum & ad thronum eius, unde & illi in psalmo ca-
nitur: Tu contribulasti capita draconum in aquis: Tu confregisti capita draconis. ¶ Et qui-
dem plura leguntur in scripturis antea facta pro hominibus insignia angelicæ fortitudinis. Exē-
pli gratia, ut illic: Factum est igitur in nocte illa uisit angelus domini, & percussit castra Assy-
riorum centum octoginta quinque milia. Verum hoc & cætera huic similia fieri nō erat pugna-
re angelos bonos aduersus angelos malos pro hominibus impijs ad pietatem conuertendis,
sed erat angelos bonos ad impiorū hominum perditionem malorum angelorum seruitio uti,
testante psalmo cum dicit: Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram & tri-
bulationē, immisiones per angelos malos. Hic nō ita est. Mali angeli nō immittuntur ut homi-
nes impij occidantur, sed contra malos angelos à bonis angelis prælium committitur, ut ho-
mines ab impietatis errore liberentur. ¶ Quomodo prælium hoc gestum est aut geritur? Qui-
bus uel qualibus armis acies illę utuntur? Et quidē in illa uisione Iohannis huius armorū mate-
rialiū qualdā similitudines uideri potuisse non dubitamus, sed angeli siue boni siue mali, cum
sint spiritus, corporali siue materiali armatura non induuntur. Attamen draco ille quod natu-
ra non habuit arte maligna sibi assumpsit, scilicet omne genus armorum quibus bella gerun-
tur inter homines, & homicidia peraguntur, scilicet gladios regum & imperatorū, secures cō-
sulum, uincula carceresq; iudicum, & omnia omnino genera tormentorū. Primus quem Ro-
mæ inuasit siue arripuit, Neronis gladius extitit, & in illo pugnauit. ¶ At uero Michaël & an-
geli eius e contra præliantes, nihil de huiusmodi genere armorum habuerunt aut quæ fierūt,
sed ut sunt ministratoriū spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt sa-
lutis, commilitonibus suę partis hominibus Christiānis, qui sunt uel erant de semine illius ma-
gnæ mulieris, signa miraculorum ab Iesu Christo per spiritum sanctum data ministrauerūt,
præsen-

præfentes illis & cooperantes ad curandos infirmos, ad fuscitandos mortuos, affistentes pijs martyribus in tormentis & aculeis colloquentes illis, & colloquio suo consolâtes & refouentes illos, in carceribus & uinculis, religantes etiam angelos draconis, & extrahentes de antiquis templorum simulacris, quæ omnia sic esse facta non ignorat quisquis sanctos martyrum siue apostolorum gesta legit. ¶ Exempli gratia: Vbi agonizanti in aculeo martyri miles adhuc gentilis dicit: Video ante te iuuenē pulcherrimum stantem cum linteo & extergentem membra tua. De qua re adiuro te per Christū qui te misit angelum suum, ne me derelinquas. Nunquid illic tantū, ubi uisibiliter apparuerunt sancti angeli pijs martyribus, præfentes fuisse credendi sunt? Imò & ubi uisibiliter non apparuerunt præfentes, semper affuerunt, cōpatientes patientibus, adhærentes laborantibus, uulnera dinumerantes, sanguinem profluentē metientes, responsa singulorum conscribentes, & inter hæc omnia preces gemitusq; morientium aureo thuribulo uelut incensa multa concremans ante oculos dñi dei, & illius qui raptus fuerat ad thronū eius filij uictoriosi, perferebat Michael. Hoc modo cum dracone præliabat Michael & angeli eius. ¶ Cæterū armis materialibus ad defensionē sui pars ista nihil agere moliebat, cum totæ interdū legiones martyrum prosternebantur arma tenētes militaria, quibus ad defensionem reipublicæ fideliter sese ac fortiter accinxerūt, quæ tamē in causa fidei Christianæ ulla tenus attrectare despiciebant. Vnde uerissime propheta cum dixisset: Iugum enim oneris eius & uirgam humeri eius, & sceptrū exactoris eius superasti, addidit: sicut in die Madian, uidelicet quādo mirabili genere pugnandi Gedeon cum trecētes uiris Madian superauit. Quomodo? Intra lagenas missæ sunt lampades, cōfractis uero lagenis ostēsæ sunt lampades, quarum choruscante luce hostes territi in fugam uersi sunt. Designatus est in tubis clamor prædicationis, in lampadibus claritas miraculorum, in lagenis fragilitas corporum, quorum despecta salute martyres hostes suos moriēdo prosternebant, eorumq; gladios non armis & gladijs, sed patientia superarent. Nimirum huiusce prælij cōplices esse, in quo duces & principes Michaelē & angelos eius iure delectabat. ¶ Draco & angeli eius materialibus quoq; ut iam dictū est, armis pugnabant, & illius sexti capitis scilicet Romani regni diadema cruentū cæde Christianorum, & abundantia sanguinis imbutum, quoties se in pugnam excutiebat, toties orbem terrarum sanguine compluebat. ¶ Et non ualuerunt, inquit, neq; locus inuentus est eorum amplius in cœlo. Quid non ualuerūt? Nimirum contra fortioris Michaelis & angelorum eius fortitudinem diutius stare, quin foras eicerentur cum illo suo principe rufo dracone, sicut ille filius mulieris prædixerat: Nunc princeps huius mundi eicietur foras. ¶ Ita namq; foras eiectus est, ut in locis, in quibus sordes eius cōputruerant, religio Christiana floreret, in templis in quibus idolum cuiusq; turpitudinis steterat, crux Christi splendesceret, ut per ora, quæ Iouem ad ultem cantitare solita fuerāt, nomen Christi, & laus sanctæ trinitatis cum gloria personaret: Hoc est quod ait: Neq; locus inuentus est eorum amplius in cœlo. Quod idem est ac si diceretur: Neq; relictus est illi locus in quo exhiberetur ei cœlestis uel diuina religio. Futurum autem est, ut, sicut iam supra dictum est, nec in isto illi uacet comparare cœlo aërio. Eousq; prælium protenditur, donec in profundum inferni, uidentibus cunctis precipitetur, non ultra, saltem ad hoc cœlum ascensurus. Vnde adhuc sequitur: ¶ Et proiectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui uocatur diabolus & Satanas, qui seducit uniuersum orbem, proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. ¶ Nam proiectus est in terram, id est, perditā grandi æstimatione qua cœlum sibi obtinere uidebatur dum coleretur ut deus, amisso electorum populo, in quo cœlo suo iam inhabitat deus, eos tantum nunc possidet, qui pertinaciter terram diligendo, ipsi terra sunt, tandemq; cum illis & angelis suis mittetur in ignem æternum. Nimirum quando sic projicitur, tūc melius cognoscitur ab eis quorum de cordibus eicitur, uel quibus uidentibus præcipitatur. Recte ergo nunc tandē nominibus & proprietatibus suis idem draco describitur cum dicitur: ¶ Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui uocatur diabolus & Satanas, qui seducit uniuersum orbem. ¶ Nam quasi quæres, quis est ille draco magnus, addidit dicens: serpens antiquus, ac si diceretur: Draco tam magnus ipse est ille serpens, qui in tēpore antiquo quādo factus est primus homo, serpentē animātem ingressus, per os eius locutus est, & inde serpens dici meret, quia per serpentē, quē ingressus est, opus iniquitatis & malitiæ operatus est, decipiēdo plasma dei, in eo quod ait: Comedite & eritis sicut dñi. ¶ Item quasi quæres, quod est nomen eius, addidit: qui uocatur diabolus & Satanas. Diabolus deorsum fluens, Satanas aduersarius interpretatur, utrorunq; uocabulorum causæ notæ sunt. Diabolus namq; id est, deorsum fluens idcirco dicitur, quia de cœlo per superbiam cadendo deorsum fluxit, perijtq; peccator à facie dei, sicut fluit cera à facie ignis. Satanas, id est, aduersarius idcirco dicit, quia sic quoq; de cœlo lapsus, deo creatori aduersari nō desinit. ¶ Adhuc enim tanquam parum sit aut fuerit quod dixit: Similis ero altissimo, altius per tumorem extollitur, testante Apostolo cum de illo perditionis filio in quo iste diabolus erit, ita loquitur homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus,

Assistentia
angelorum in
supplicijs
martyrum.

Angeli &
martyres
corporali-
bus armis
nō pugnat
Esaie 9
Iudic. 7

Iohan. 12
Draco eie-
ctus est fo-
ras, scilicet
à templis
& aris.

Proiectus ē
in terram.

Serpēs anti-
quus.
Gen. 3

Esaia 14
Psalm. 57
Esaia 14

Superbia
diaboli.
2. Thess. 3

Terram, id
ē, terrenos
seducit &
comedit ser
pens.

Gene. 3
Iudæi sunt
terra diabo
li.

Psal. 34
Iohan. 11

Deut. 32

Vox ma
gna de cœ
lo ecclesiæ
cātus est.

Luce 2
Psal. 65

Quanta bo
na p mortē
Chrī p Sa
tanæ proe
ctionem.

Roma. 6
ephe. 2

Iohan. 13

Matth. ult.
Accusator
fratrum.

Deletū in
cruce chi
rographū.
Coloss. 2

Psal. 98

aut quod colitur. In quo Satanas iste aduersatur? In eo uidelicet quod loquitur mendacium, ut decipiat creaturam, ad faciendū secundum adulterium, ostēdens se tanquam sit deus, atq; ita diabolus ipse pro deo, tāquam adulter pro uiro legitimo suscipiatur. Sequitur ergo: Qui seducit uniuersum orbem. Quo enim uel unde seducit uel abducit orbem uniuersum, nisi à cultu dei debito ad cultum suimet indebitum. ¶ Hic talis proiectus est in terram, ut uidelicet solus deus suum cœlum, id est, mentes intimas & religionem publicam possideat electorum omnium, ille autē solam possideat terram, id est, perditos hominum uitam omni modo terrenam, de qualibus ad eum in initio seductionis locutus est deus: Terram comedes cunctis diebus. ¶ Terræ eiusmodi portio præcipua sunt Iudæi, qui quasi emulando terram crucifixerint deum cœli, loquentes cum astutia maligni huius serpentis, quemadmodum in persona eiusdem Christi psalmus dicit: Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquētes, dolos cogitabant. Nempe quasi iustæ iracundiæ causam pergrandem sibi finxerunt, quando uelut pauitantes & tremebundi dixerunt: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & ueniet Romani & tollēt nostrum locum & gentem. Itaq; et istos terram suam serpens comedit, completa prophetia cantici Deuteronomij quæ dicit: Dentes bestiarum immittam in eos cum furore trahentiū super terram atq; serpentiū. Sequitur: Et audiui uocem magnam de cœlo dicentem: Nunc facta est salus, & uirtus, & regnum dei nostri, & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte. Et ipsi uicerunt illum propter sanguinem agni, & propter uerbum testimonij sui, & non dilexerunt animam suam usq; ad mortem. Propterea lætami cœli & qui habitatis in eis. Vox illa magna quam iste in spiritu audiuit, concentus iste publicus, quo cœlum dei, id est, ecclesia per totum orbem hodie laudes canit, concinentibus imò præcinentibus angelis gloriam deo in excelsis, secundū propheticam concessionem psalmi dicentis deo altissimo: Omnis terra adoret te, & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. Et subinde: Benedicite gentes deum nostrum, & auditam facite uocem laudi eius. Vis igitur audire & scire quis fructus quæ ue utilitas, ex eo prouenerit, qd ille draco magnus, ille serpens antiquus diabolus & Satanas proiectus est in terrā cum angelis suis: Dicunt magna uoce cantores gratiæ dei, laudatores operum Christi filij dei: Nunc facta est salus, & uirtus, & regnum dei nostri, & potestas Christi eius. Vnde constat ita factum esse: Quia proiectus est, inquit, accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante cōspectum dei nostri die ac nocte. ¶ Ergo ne antequam ille projiceretur in terram non erat salus, & nō erat uirtus? Non erat regnum, non erat potestas dei nostri & Christi eius? Non utiq; salus erat sed perditio, & mors: non erat uirtus, sed infirmitas & corruptio: non erat in hominibus regnum dei nostri, sed regnum peccati & mortis: non erat potestas Christi eius, sed potestas principis tenebræ qui in hoc mundo principabatur. Non erant hæc omnia facta, sed futura, uel facienda promittebātur, & paucos in lege ueteri spes ista consolabatur. Quādo autem raptus ad deum & ad thronum eius ipsa passione & resurrectione qua rapiebatur, & transibat ex hoc mūdo ad patrem, perditionem & mortem, corpore quoq; mortalium corruptionem destruxit. ¶ Tunc facta est salus & uirtus. Salus, id est, remissio peccatorum nostrorum, quæ est resurrectio animarum. Et uirtus, id est, reformatio resurgentiū corporum nostrorum. Tunc, inquam, & extunc factum est regnum, imò facti sumus nos regnū dei nostri, & facta est potestas Christi eius in cœlo & in terra, quē admodum non antē, sed postquam resurrexit ipse astruens, data est, inquit, mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Recte igitur quia proiectus est ille Satanas, ita cantatum est. ¶ Quare autem uel unde ille Satanas accusator fratrum dictus est aut dici debet? Videlicet quia tenebat chirographum decreti aduersum nos, quod nobis contrarium erat, in quo peccatū Adæ scriptum erat, cuius nos recitatione semper accusabat, confidens & iactabundus, quod illo chirographo teste genus humanum iure esset possessio sua. ¶ Verum ubi proiectus est, ibi chirographum illud perdidit, quemadmodū Apostolus dicit: Conuiuificauit nos deus cum Christo, donans nobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & expolians principatus, & potestates traduxit confidenter, palām triūphans illos in semetipso. ¶ Quo facto irruerūt super eum uidelicet draconem magnum uulneratum, sicut in psalmo canitur: Tu humiliasti uulneratum superbum. Irruerunt, inquam, sancti apostoli & martyres (sicut præsens quoq; prælium testatur) adiuuantibus Michaële & angelis eius, magnū concidentes aduersarium, & de uictoria Christi in suo pariter & eius sanguine triumpharunt, hoc est quod nūc cantantes illi cœlestes dicunt: Et ipsi uicerunt illum propter sanguinem agni, & propter uerbū testimonij sui, & non dilexerunt animam suam usq; ad mortem. ¶ Qui ipsi uicerunt illum? Nimirum illi qui accusabantur ab accusatore illo, in ipsa accusatione siue accusationis causa, cōstanti certamine, legitima sui defensione illum uicerunt, & obmutescere fecerunt: Et hoc nō propter se, non propter uirtutem iustitiæ siue conditionis propriæ, sed propter sanguinem agni quo

quo redempti sunt, & propter uerbum testimoniū sui, id est, propter fidem per quam testimonium reddit illis spiritus quod sint filii dei. Adde quod pro eodem uerbo testimoniū sui, propter confessionem fidei suas animas expenderūt uictores siue praeliatores isti. ¶ Nam hoc est quod nunc dicitur: Et non dilexerunt animam suam usque ad mortem. Non dilexerunt, id est, odio habuerunt odio perfecto, de quo dominus ipsoz dicit in euangelio: Et qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam eternam custodit eam. Sic non diligendo, imò odiendo animam suam, ipsi uicerunt illum: Propterea lætamini cœli & qui habitatis in eis. ¶ Vos cœli, uos beatæ patriæ sinus lucidi, propterea lætamini & uos qui habitatis in eis: fratres nostri, qui prius accusabamini quod terra essetis, & ab illo magno & antiquo serpente comedi iure deberetis, nūc autē in cœlis habitatis, imò & cœli estis, de quibus ille proiectus & foras missus est. Sequitur: Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad uos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. ¶ Lætantibus cœlis & his qui habitant in eis, quasi à dextris reducto oculo, sinistros respiciens, uæ, inquit, terræ & mari. Meminisse nanque debemus quod ante dictum est: Et proiectus est draco ille magnus in terram: scire, terram illam in quam de cœlo proiectus est, impiorum & non credentium esse molem durissimam atque grauissimam, sola terrena & uana quærentium. Vnde & redarguuntur uoce spiritus sancti in psalmo dicentis: Filii hominum usquequo graui corde, ut quid diligitis uanitatem & quæritis mendacium? ¶ Dicuntur etiam mare, propter inquietas quas patiuntur & amant omnium uitioz curarumque inutilium amaritudines, imò & fluctus feri maris dicuntur in scripturis, iuxta illud Iudæ apostoli: Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes, sine timore semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ à uentis circūferuntur, fluctus feri maris, despumantes suas confusiones. Et ut altius cum diuina scripturæ antiquæ autoritate, hanc terram & hoc mare à cœlo illo distinguamus, de quo proiectus est draco ille: terra & mare omnes illi sunt, qui ultra benedictionem quæ data fuerat antequam peccaret Adam, creuerunt & multiplicati sunt, dicēte ad mulierem domino deo: Multiplicabo germen tuum & conceptus tuos. ¶ Nam illi cœli sunt quos ante peccatum nasci iussit benedicendo illis duobus primis, & dicendo: Crescite & multiplicamini. Et de isto cœlo sic proiectus est, ut omnes secundum propositum uocati sancti, imò præsciti & prædestinati, iustificati & magnificati constituentur à dextris, dicaturque eis secundum propositū, quo in illis primis parentibus fuerant benedicti: Venite benedicti patris mei, possidete præparatū uobis regnum, sintque ipsi patenter cœlum siue regnum cœloz. Væ igitur, inquit, terræ & mari, uidelicet omnibus qui cœlum non merentur esse uel dici. Quare: Quia descendit diabolus ad uos habens iram magnam. Apostropham fecit ad illam terrā & illud mare, quasi requisissent dicentes: Quare uel unde nobis uæ? Diabolus, inquit, descendit ad uos, subauditur de cœlo proiectus. ¶ Sed nunquid antequam de illo cœlo, de illis qui nunc dicuntur cœlum siue regnum cœloz, proijceretur, terram illam & mare illud nō possidebat? Imò & securior possidebat, & multo magis hæc illi possidenti in pace erāt, pace sua, pace maligna. Quomodo ergo ad hæc descendit? Nimis: maiorem ebullēdo iram in illis: Nam hoc est quod addidit, habēs iram magnam. Profecto & antea cum ira possidebat terram illam & mare illud, quia uidelicet quasi naturale semper habuit odium aduersum humanū genus. Cur ergo nunc dicit, habēs iram, addens etiā, magnam: nisi quia extunc nequiores fecit eos qui terra & mare dicuntur. ¶ Nam exempli gratia, de Iudæis utique terrenis, id est, terrā diligentibus, ita dñs mystice loquitur: Cum immūdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida & inaquosa, quæres requiē & nō inueniens, dicit: Reuertar in domū meam unde exiui. Et cum uenerit, inuenit scopis mundatam: Et tūc uadit & assumit septē alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi, & sunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Nec nanque dicēdo uehementi inuectione proloquitur, quod postquam draco ille de cœlo proiectus est in illam terrā, multiplicata iniquitate descendit, id est, postquam Christo passo princeps huius mundi foras missus est, maiore cum nequitia Iudæos possidet quā possederit olim in terra Aegypti, à quibus, tūc exiuit dum susciperent cultū unius ueri dei. ¶ Porro de gentibus, quæ per mare hic, ut alibi iam dictum est, recte significantur, de gentibus, inquam, quæcunque non receperūt euangeliū Christi similiter constat quod nequius eos nunc possidet quā antea possidebat, cum Christus nondū illis annuntiatus fuisset, quod nūc factum est. Vnde Apostolus: Sed dico: Nunquid non audierunt: Et quidem in omnē terram exiuit sonus eoz, & in fines orbis terræ uerba eoz. Et de illis quicunque adhuc gētes sunt, qui cunque post illum auditū gentiliter uiuūt, quid scriptura dicit, unde colligere possumus, quod ad illos licet iam possessos diabolus de cœlo descenderit: Cum dixisset Psalmista: Exurge domine non confortetur homo, continuo subiunxit, iudicentur gentes in conspectu tuo. ¶ Et addidit adhuc: Constitue domine legislatorem super eos, sciant gentes quoniam homines sunt, subauditur & non dñi, ut quidem ipsorum principes haberi uolunt aut uoluerunt, Quem legislatorem super eos constitui concedit nisi diabolus latorem legis suæ non dei, nō legis iustitiæ, sed peccati: Descendit ergo ad uos o terra & mare diabolus qui uos antea se-

Non dilexerunt animā suā usque ad mortem. Iohan. 12

Impiū dicuntur terra.

Psal. 4
Dicuntur & mare.
Iudæ 1

Gene. 3
Cœli sunt, qui sunt prædestinati.
Gene. 1
Roma 8
Matth. 25

Iudæi, terra, Matth. 12

Iohan. 12

Gentiles, mare.

Roma. 10
Psal. 18

Psal. 9
Legislator gentilium, diabolus.

gnus

In quo nūc
maior est i-
ra diaboli i
infideles q̄
prius fuit.
Iohan. 15

Applicatio
huius text⁹
ad heresim
Arrij.

Arrius ab
ecclesia in
synagogā
fideles ab-
ducit.

Misit ex ore
suo aquam
tanq̄ flumē

Cant. 4
Iohan. 7

Nicenum
concilium.

gnus possidebat. Qualis ad uos descendit? Habens, inquit, iram magnam. ¶ In quo iram eius
quam nunc habet sic descendens, sic proiectus, discernere possumus, quod uere magna sit cō-
paratione eius irē quam prius habuit? In eo uidelicet quod prius uos faciebat errare per igno-
rantiam, nunc autē facit uos blasphemare per inuidiam. Hęc est ira magna, inuidia maligna uo-
bis inspirata. Nunc enim, quia Christi euangelium audistis, excusationem de peccato uestro
non habetis: & claret quia non ignorantes, id est, irati, sed inuidentes estis. Tales uos ille mul-
tiplicatis secum nequitiae spiritibus nunc agit, sciens quia modicū tempus habet. Scit enim
quia dies iudicij prope est, ultra quod sibi mulierem illam persequi non uacet. Sequitur: Et
postquam uidit draco quod proiectus est in terram, persecutus est mulierem quę peperit ma-
sculum. Et datę sunt mulieri duę alę aquilę magnę, ut uolaret in desertum in locum suum,
ubi alitur per tempus & tempora, & dimidium temporis a facie serpentis. Et misit serpens ex
ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine. ¶ Hoc illud est
propter quod exclamauerat dicens: Væ terrę & mari, & cetera. Hęc cilla est ira magna proie-
cti in terram draconis, qui uocatur diabolus & Satanas, quam uideli? et iram mirabiliter hęc
uifio mirabilis insinuat in eo quod dictum est: Et misit serpens ex ore suo post mulierē aquam
tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine. ¶ Reuocemus ad memoriam de gestis eccle-
siasticis, quomodo postquam draco ille proiectus est in terrā, postquam proficiente Christia-
na fide, desertis ac destructis idolis, amisit usurpatam quasi diuinę culturę gloriam. Iam Ro-
mani fastigio imperij filium adorante mulierē huius, qui raptus est ad deum & ad thronum
eius, Christiano imperatore Constantino in fronte sua signum gestante crucis Christi, Ar-
rius presbyter magnus hæresiarches sub nomine Christiano in blasphemiam Christi filij dei
procaciter nimis erupit, loquacitate intolerabili: & cognoscemus quā uere, quā congrue
secundum rei gerendę proprietatem istud in uisione demonstratum & taliter dictum aut scri-
ptum sit. ¶ Quid enī uerius quā quod nunc ait, quia postquam uidit draco, quod proiectus
est in terram, persecutus est mulierem, mittēs post illam ex ore suo aquam tanquam flumen?
Vidit enim diabolus non posse ulterius ueterem idololatriam, summis principibus inclinatis
ad suscipiendam Christiani nominis professionem, totamq; conuertit suę malignitatis abun-
dantiā ad scripturarum ueritatem corrumpendam, atq; hoc modo ccepit persequi mulierē
quę peperit masculum. Vide quid dicat, quia nō ait, persecutus est masculum filium, sed per-
secutus est, inquit, mulierem quę peperit masculum. ¶ Non enim per os Arrij, cæterorumq;
eiusmodi hæreticorū doctrinam profundens impiam, hoc aperte exigebat a quolibet, ut ne-
garet Christum siue nomen Christianum, sed ut Christum quisq; confitens, aliam, quā apo-
stolica ueritas tradiderat, reciperet confessionis aut fidei regulam, hoc intendens, imō cōten-
dens, persequēbatur mulierem illam, ut de Christi ecclesia suam Satanas faceret synagogam.
Nimia loquacitate & clamosa hoc agens contentione, mittebat ex ore suo serpens ille aquam
tanquam flumen. ¶ Nota quod nō dixit, misit ex ore suo flumen, sed misit aquam tanquam flu-
men. Aqua deniq; quam serpens ille de ore suo mittit, similitudinem fluminis habere potest,
sed uere flumen esse non potest. Nam flumen uerum, flumen aquę uiuę, sancta scriptura, ue-
raq; catholica doctrina est, quam ecclesia quę est mulier ista, mittere consueuit de fonte ueri-
tatis, quam habens in semetipso hortus est domini, sicut dicitur in Canticis: Hortus conclusus
soror & sponsa hortus conclusus, fons signatus. Item in euangelio: Qui in me credit, sicut di-
cit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquę uiuę. Serpens autē de ore suo, quod erat Ar-
rius, aquas mortuas, aquas putidas doctrinę nequam emittebat: sed quia de scripturis eisdem
disputabat, & testimonia sibi usurpabat, quas recipit & habet mulier ista, aquam suam flu-
men aquę uiuę, flumen sanę doctrinę uideri uolebat. Ut quid hoc? Ut eam, inquit, trahi face-
ret a flumine. Nimirum a fide in perfidiam, a ueritate in mendacium, a luce in tenebras, a uita
in mortem, ab altitudine in profundum, a cælo in infernum. Sic enim & tam in diuersa imō cō-
traria trahuntur, quicunq; profluentem ex ore blasphemantium hæreticorū loquacitatē mi-
rantes sequuntur: Et audiuit terra mulierem, & aperuit os suum, & absorbit flumen quod
misit draco de ore suo. ¶ Tunc utique quando illud famosissimum in Nicea concilium feruor
Christiani principis Constantini excitauit, publicis consilis atq; multis, & curracibus equis, epi-
scopos & qui cum eis erant ad synodum uenire præcipiens, tunc, inquam, adiuuit terra mu-
lierem, quia de tota pene terra, de toto orbe terrarum conuenientes uiri illustres, ex omnibus
gentibus uiri religiosi, uiri famosi, disputare scientes, omni elocutionis arte exercitati, ad de-
fendendam catholicę ueritatis ecclesiā confederunt, inter quos eminentissimi erant magnus
Eustachius Antiochenę ecclesię præsul, & Eusebius cognomine Pamphili alijq; quā pluri-
res, quorum meritis & uiui curati & mortui ferebantur suscitati, inter quos erant etiam non
nulli ferro ignito superioribus persecutionibus ambusti, siue dextros oculos effossi, aut certe
dextras suas abscissi. Vnus horū erat Paphnutius Aegyptius. Illic nimirū uidebatur populus
athletarum & martyrum Christi in uno loco cōgregatorū. Aderant simul Syri, Cilices, Phœ-
nices Ara-

nices, Arabes, Palæstini, Aegyptij, Thebæi, Libyes, Mesopotamij, Persæ, Scythæ, Pontici, Afiani, Phryges, Thraces, Macedones, Achiui, & Epirotæ. Cunctarum omnino ecclesiarum quæ totam Europam Libyamq; & Asiam replebant, simul erant ministrorum dei congesta cacumina, unaq; orationis domus, tanquam à deo dilatata intrinsecus ferebat omnes in idem. ¶ Illic terra, id est, conuentus congregatus de uniuersa terra, aperuit os suum scilicet ad loquendum, ad disputandū, & ad proferenda testimonia scripturarū, & absorbit flumē quod misit draco de ore suo, id est, ad nihilauit atq; damnauit sectam doctrinæ nequam, quæ cōfecta fuerat spiritu diabolico. Illic nanq; Arrij dogma destructū est. ¶ Nihilominus & tūc quando Constantinopolitanum, quo Eunomij & Macedonij error cōuincitur. Et tunc quādo Ephesinum, in quo Nestorij impietas iudicatur. ¶ Et tunc quando Chalcedonense, in quo Eutychis Dioscoriq; prauitas reprobat, celebratum est cōcilium, terra aperuit os suum, & absorbit eiusmodi flumen, euadente muliere, & duabus alis uolante, sicut hic prædictum est: L Quia data sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum in locum suum, ubi alitur per tempus & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. ¶ Magna nanq; aquila, sicut alio iam loco superius diximus, sancta est scriptura, & huius duæ alæ duo sunt testamēta, quæ huic mulieri data, id est, intelligibilia sunt facta, ut habeat quo subleuet in cælum cor suum, & non incidat flumen quod fluit per terram, flumē diabolicum, flumē hereticæ loquacitatis laqueosum & sophisticis retibus plenum. ¶ Eiusmodi habens alas in desertum uolat in locum suum, id est, sanctum sectatur otium, ut uacet illi meditationi inseruire scripturarum, iuxta illud Sapientis: Scribe sapientiam in tempore otij, & qui minoratur actu, percipiet eam. Qui minoratur actu, id est, qui corporali exercitatione minus exercetur, quemadmodum Iacob, qui simplex domi habitabat, non tantum agens quantum Esau, qui utpote uenator corporaliter exercebatur. Iccirco nanq; Iacob sapientiam percepit, illi autem exercitatio qua exercebatur ad modicum profecit. Proinde Apostolus strenuum instruēs discipulum, exerce autem, inquit, te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicū utilis est, pietas autē ad omnia utilis est, promissionē habens uitæ quæ nunc est & futuræ. Illuc ergo mulier hæc euolans in illud desertū, in illum talem locum suum, & sanctum otium, ad pietatis exercitiū, aliter, inquit, subauditur cōtemplatione ueritatis, & lectionibus sacris, imò & corporalibus, ut iam alibi dictum est, ex munificētia filiorum suorū stipendijs. Aliter, inquam, à facie serpentis, id est, ita ut non timeat serpentem: L Per tempus & tempora, & dimidiū temporis. ¶ Id est, tribus annis & dimidio, quāto tempore Antichristus persecutione sua mundū uexabit, atq; iccirco recte per hunc terminū omne intelligitur tempus, quo persecutionē patitur ecclesia, pro eo q; in Christo pie uiuit. Absorptū est itaq; flumen siue phantasma fluminis serpentini, quādo concilium sanctū, conciliū Nicenum nefariū Arrij dogma damnauit. Sed uide quid sequitur: L Et iratus est draco in mulierē, & * adiecit facere præliū cum reliquis de semine eius qui custodiūt mandatum dei, & habent testimoniū Iesu. ¶ Iratus est draco in mulierē, quia uidelicet iam extincto Arrio, rursus per quendā presbyterū dogma illius pullulauit. Hinc rursus priuatim & publice disputationes, disceptiones, iniuriæ, inimiciæ & plurima quæ de talibus sapius solent euenire. Nec longa mora interfuit, & de imperatoris Constantij leuitate præsumēs hæretici, bellum cōmouerunt Christianis, nec minora fecerunt q̄ fecerant dudum persequētes tyrāni gentiles & sacrilegi. Ait ergo de dracone mulierē persequente: ¶ Et adiecit facere præliū cum reliquis de semine eius. ¶ Videlicet quia parum proficiebat solo flumine, quod miserat de ore suo: Quia trahere nō poterat mulierē illo doctrinæ suæ profluuiō, bellū exterius adiecit, gladium lingue suæ uis hæretica crudeliter addidit. ¶ Et primū quidem catholici suis expellebatur ecclesijs, deinde tormētis etiam cōmunicare cogebatur hereticis, ita ut plurimi plagarum immanitate deficerēt. Alij substatijs, alij humana ciuilitate priuabatur, alij in frōtibus characteres ponebatur, ut essent huiusmodi signo notati. Hæc agebatur per uniuersas urbes Orientis, præcipue tamē in regia urbe Constantinopoli. ¶ Accesserat nanq; tandē in auxilium diaboli Valens imperator, alloquio seductus hæreticæ coniugis, quæ primitus Arrianæ fallaciæ captionibus irretita, uirum quoq; corruere secum in blasphemias foueam persuasit autore seductionis Eudoxio, qui tunc temporis Constantinopolitanæ gubernacula tenēs ecclesiæ, nauim suam mergebat, non regebat. Hac fiducia freti Arriani amplius effrenati, uexabant uehementer orthodoxos, cædentes, contumelijs agentes, carceribus recludentes, damnificātes sepe pecunijs, & omnia cōtra eos facientes importabiliter. Sed cur parua de magnis loquor: Deniq; quanta, quā crudelia hæretici in catholicos commiserint, cum sparsim imò prolixè ecclesiasticis contineantur historijs. ¶ Pro documento breuiore uel solā sufficiunt literæ mirabilis Petri Alexandrini, in quibus ille tragedias illoꝝ temporum deplorans, hæc inter cætera dicit: Lucius quasi successor mihi expulso directus, lupi nequitiam & actus habere festinās, magnus impietatis diabolicæ socius indiuisus, armiger amarissimus & minister eius, collecta multitudine populorum, presbyteros atque diaconos decem & nouem numero comprehendens,

Illic absorbit terra dracōis flumen.

Aquila illa, sacra scriptura est.

Sapientia in otio & solitudine. ecci. 38. Gene. 35

1. Timot. 4

Tempora persequentis eccle się

* Abijt. Ira dracōis in mulierē per Constantium Augustum,

Valēs imperator Arrianus.

Epistola Petri Alexandrini de illa persecutione.

hendens, quorum quidam octogesium trāscenderant annum, tanquam captos in quodam scelere, & Romanorū inimicos legibus coartabat. Hæc etiam principem Valentem grata habere pronuntians: *flectimini, inquit, miserrimi, & Arrianorū concordate dogmatibus, flectimini, ignoscet enim uobis diuinitas. Et post aliqua: Omnia inhumanitas iudicātis magisq̃ præiudicantis. Qui enim propter pietatem decertati sunt, nec homicidis comparari possunt. Quorum utiq̃ corpora insepulta relicta sunt, & pie laborantes escis bestiarum uolatiliumq̃ proiecti sunt. Quicq̃ patribus natorum, naturali conscientia comparari uoluerunt, uelut iniqui capite secti sunt. Quæ lex Romanorū, quæ Barbarorū sententia, quoslibet patribus cōdolentes puniit: Quando quispiam ueterum huiusmodi gessit iniquitatem? His atq̃ huiuscemodi crudelibus gestis perspicuum est, quādo uel quomodo draco illē cum flumine loquacitatis male dogmatizantis quod emisit de ore suo, bellum quoq̃ facere adiecit cum reliquis de semine mulieris, qui superfuerant funestis persecutorū gentilium gladijs. ¶ Sed isti reliqui quales erant uel quomodo possent uinci? Ait enim: Qui custodiunt mādata dei, & habent testimonium Iesu. Idem enim est ac si dicat: Qui uigilantes sunt in bonis operibus, & sancto cōfirmati spiritu. Ipse namq̃ spiritus testimonium est Iesu, reddēdo, ut Apostolus ait, testimonium spiritui nostro quod sumus filij dei. Isti ergo tam flumine quā bello persecutionis circumuenti, dicebant fortes, dicebant insuperabiles cuicunque Arrianæ impietatis defensori: Quiesce, iam quiesce his nos terrere sermonibus, cessa uerba uana proferre. Nos neq̃ nouum neq̃ recētem colimus deum. Et licet inaniter furias teq̃ cōcutias sicut uehemēs uentus, in dogmatibus pietatis usque ad mortem consistimus, non impotentem, non insipientem, non sine ueritate aliquando fatentes deum, non aliquando quidem existentem, sicut impietas Arrii temporalem prædicat filium, & his similia.*

Bellum draconis cū reliquis de semine mulieris.

Roma 8

LIBRI SEPTIMI FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHANNIS APOSTOLI COMMENTARIO.
RVM LIBER VIII.

CAP. XIII.

Maxima tribulatio sub Antichristo erit.
2. Thess. 2

Matth. 24

Infida statio super arenam maris
Matth. 7

ET STETI SVPER ARENAM MARIS, ET VIDI de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiarū. Quæ huc usq̃ uisa uel scripta tractauimus de dracone magno & rufo tot capitum, tam multorū cornuum, qui deuorare intendat illius beatæ mulieris filium masculū, & illo rapto ad deum & ad thronum eius, tam grande commisit prælium, cum his qui habent testimonium eius, hætenus & ante nostram ætatem rebus adimpleta esse luce clarius est. ¶ Adhuc una tribulatio in nouissimo futura est, quæ te ræ complebuntur, dura & omnium pessima tribulationum, quando, ut Apostolus ait, reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita ut in templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus, cuius est aduentus secundū operationem Satanæ, in omni uirtute, & signis, & prodigijs mendacijs, & in omni seductione iniquitatis ijs qui pereunt, eo quod charitatem ueritatis non receperūt ut salui fierent. Ideo, inquit, mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati. Illa, inquam, una tribulatio nunc superest, quæ quod uere magna futura sit, dominus ipse grauissime testatus est, ita ut diceret: Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit deus usq̃ nunc, neq̃ fient. Item: Surgent, inquit, pseudochristi & pseudopropheta, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest etiam electi. ¶ De illo homine peccati filio perditionis, de extollentia & aduersatione eius, de uirtute & signis atq̃ prodigijs eius mendacibus, de tribulatione magna qua electos tribulabit, ut decipere possit, nūc uisio hæc celestis agere incipit, dum hic spectator mirabilem dicit: Et steti super arenam maris. Dignum spectaculo est quod dicit: Steti super arenam maris. Nam super arenam non fida statio, sed ruina siue propinquitas ruine spectari solet. Exempli gratia, ut in euangelio: Et omnis qui audit uerba mea hæc & non facit ea, similis est uiro stulto, qui ædificat domum suam super arenam, Et descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti,

uenti & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. Cum ergo super arenam ruina contingere soleat, hic autē se super arenam stetisse dicat, quid per hoc innuitur nisi temporis illius difficultas, & tribulationis nimietas, quæ tanta erit, ut quemadmodum dicitur nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, quando & talia totq; fient prodigia mēdach, ut in errorem inducātur, si fieri potest, etiam electi: Steti igitur, inquit, super arenam maris, dubium & periculofum ualde significans tunc temporis statum, quādo electi & stantes uacillabunt, & uacillātes stabunt, quia cum ipsa tribulatione signa uidentes, etiam ipsi qui dem mirabūtur, sed fieri nō poterit ut in errorem inducātur. Itaq; stans super arenam maris: Vidi, ait, de mari bestiā ascendentem. De quo mari: De illo nimirū cui uæ, cui ira & sempiternus ardor gehennæ, quia diabolus, uidelicet, bestia, quæ nūc ascendere dicitur, ad illud de scendit, sicut supra dictum est, ubi draco ille de cœlo proiectus fuerat: Væ terræ, & mari, quia descendit diabolus ad uos, habens iram magnā. Ille draco, ille diabolus nunc alio quidē sed uicino nomine bestia dicitur, nō ab re, sed pro noue rei magnitudine, quia, uidelicet, qui prius erat diabolus & draco dicebatur, in homine erit, & homine armabitur, qui & homo peccati, homo, ut paulo ante meminimus, erit filius perditionis. Idcirco pulchre appellatio quoq; mutata est, ut bestia dicatur: erit em̄ homo ille secundū operationem eiusdē Satanæ deo & omni creaturæ infestus, secundū proprietatem siue etymologiā appellationis: quia bestia quasi festia dicitur, per antiphrasin, eo q̄ infesta sit. De mari, id est, de seculo presenti nequam, de fluxu generis humani nascēdo bestia talis ascendit, de multitudine impiorū, de undosa populositate malignantiū. Tradunt nōnulli, q̄ ille locus maris, unde nasci debeat, Babylonia sit. Nam sicut, inquit, dñs & redemptor noster Bethleem sibi pręuidit ubi pro nobis humanitatē assumere dignaretur, sic diabolus illi homini, perditio, qui Antichristus dicitur, locū nouit aptū, in quo radix omniū malorū oriri debeat, scilicet, ciuitatē Babyloniæ. Verum quoniā hoc certam autoritatē de scripturis nō habet autenticis, unde cunq; ascendat, ubicunq; nascatur, sciēdum quoniā in ipso cōceptionis eius initio diabolus simul introibit in uterum matris eius, & ex uirtute diaboli confouebitur, & contutabitur in uentre matris eius, & uirtus diaboli semper cum illo erit. Et sicut in matre dñi nostri spiritus sanctus uenit, & eam sua uirtute obumbravit & diuinitate repleuit, ut de spiritu sancto conciperet, & quod nascere tur diuinū esset, ita quoq; diabolus in matrē Antichristi descendet, & totam eam replebit, totam circundabit, totam tenebit, totam interius & exterius possidebit, ut diabolo cooperante per hominē concipiat, & quod natum fuerit totum sit iniquum, totum malum. Vnde & ille talis, taliter conceptus, homo peccati recte dicitur, & est propria appellatio eius. Nullus enim usquam in omnibus scripturis tali appellatione censetur. Serui quidem peccati dicuntur, & dici possunt omnes qui faciūt peccatū, quemadmodum dñs dicit: Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Sed hic singularis peccator, ut aliquid plusq̄ peccati seruitus in illo esse significetur, homo peccati recte dici debuit: quia, uidelicet, quemadmodū Christus, qui, ut ait Apostolus, factus est nobis iustitia, homo iustus & deus iustitiæ dicitur, sic ecōtra ille Christo cōtrarius, homo peccator, & homo peccati recte nuncupatur. Notandū deinde q̄ non dixit: Vidi de mari bestiā illam progredientē, sed uidi, inquit, ascendentē: Quid em̄ est illam uideri uel dici ascendentē? Aut quo ascēdere siue ascensurā esse putamus bestiā talem? Nunquid in cœlum unde cecidit, iuxta ueritatem dicentē: Videbam Satanā sicut fulgur de cœlo cadentē? Non utiq; qui cecidit ille ascendit, sed qui descēdit ipse solus ascendit, de quo & Apostolus dicit: Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descēdit, primū in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. Quo ergo ascendit iste, qui non descendit, sed cecidit? Nusq̄ ascendit, sed in semetipso magis ac magis tumuit: Omnino sic intelligi oportet: Vidi bestiā ascendentē, ac si diceretur: Vidi bestiā in semetipsa se extollentē. Totus namq; ascensus eius, tanta extollentia est, quantā Apostolus per hæc uerba intimare intendit: Et extollitur super omne quod dicitur deus aut quod colitur, ita ut in templo dei sedeat, ostendens se tanq̄ sit deus. Melius igitur atq; uehementius dictū est, ut dici debuit: Vidi bestiā ascendentē, q̄ si diceretur: Vidi bestiā de mari exeuntem: quia sic & per nomen bestiæ stultitiæ ferocitatis eius, & per uerbū ascendētis, nimio tumori eiusdem cōpetenter exprobratur. Habētem, inquit, capita septē, & cornua decē. Hoc & de dracone illo magno & rufo supra dixit, q̄ haberet capita septē & cornua decē. Nimirū quia & bestia hæc & draco ille unus idemq; diabolus est, cū corpore suo, id est, cū uniuerso impiorū populo. Nam sicut illic iam dictum est, capita septē, regna sunt septē, quorū persecutiones bene ex scripturis cognitæ eo tenebant, ut in mūdo extingueretur sanctū uerū diuinitatis nomē. Et quidē hætenus sparsim atq; successim capita illa frenduerūt, unumquodq; uice sua cōtra deum faciēs bellum. Primo regnum Aegyptiorū filiū Israël illudentē Pharaone dicente: Vacatis orio, & idcirco dicitis, eamus & sacrificemus dño. Secūdo regnum carnalis Israël, Iezabel et posteris eius prophetas dñi occidentibus. Tercio regnū Babyloniorū, Nabuchodonozor cōpellente captiuatū dei po-

Matth 24

Supra 12
Antichristus
cur bestia
dicitur.De mari a-
scendens.Matth. 2
Michæ 5
Cōceptio
Antichristi.

Lucæ 1

Cur dicitur
homo pec-
cati.

Roma 6

Iohan. 3

2. Thess. 2

1 Cor. 1

cur ait ascē-
dentem.

Lucæ 10

Iohan. 3

Ephē. 4

2. Thess. 2

Septē capi-
ta, sunt se-
ptē regna
contra deū
& dei po-
pulum.

L pulum

Exodi 5
3. Reg. 19
Daniel 3
Hester 3
1. Macha. 1
2. Macha. 5
Matth. 24
Persecutio
sub Anti-
christo.

Cūr bestiae
decē diade-
mata tribu-
untur, dra-
coni uero
solū septē.
Supra 12
Rēspōsio.

Noīa bla-
spemīae, id
est, diuini-
tatis usur-
patāe.

Exodi 5
Pharao.
Ezech. 31

Iezabel.
3. Reg. 16

3. Reg. 19
Nabuchod-
onosor.
Daniel 3
Iudith. 3

Aman.
Hester 3
Hester 13

3. Reg. 1
Antiochus
Epiphanes.
1. Macha. 1
Daniel 8

pulum aureā quam fecerit statuā adorare. Quarto regnū Persarū atq; Medorū, uolēte Aman Iudaeorū genus uniuersum perimere. Quinto regnum Græcorū Antiocho Epiphane crudelia nimis & impia gerente, ut in libro Machabaeorū legimus. Sexto regnū Romanorū, Nerone & posteris eius Christianos persequentibus. Septimū quod futurū est regnum Antichristi, eodem filio perditionis tantā persecutionem agēte, quāta ab initio creaturæ nō fuit nec erit. Ita, inquam, haecenus sparsim atq; successim singula debacchata sunt capita draconis. ¶ Cum autem uenerit quod nūc tractamus, quum bestia hæc de mari ascēderit, habens capita septem, cuncta simul capita rictibus proprijs hiabūt atq; frendent super Christianos dentibus suis, secundū intentionē septiciui & maximi capitis quod Antichristus erit. Nam ille per uniuersum orbem nuntios mittet, & prædicatores suos. Prædicatio autē eius & potestas pertinet à mari usq; ad mare, ab Oriente usq; ad Occidentem, ab Aquilone usq; ad Septentrionem. Reges & principes primo ad se conuertet, ac deinde per illos persecutionē sub omni cœlo excitabit super omnes populos Christū confitentes. ¶ Proinde notandū quod cum dixisset, habentē capita septem & cornua decem, addidit: & super cornua eius decem diademata. Hoc loco quot cornua totidē scribuntur diademata. Non ita autē supra, sed de cem quidē scripta sunt draconis illius cornua, septem uero diademata. ¶ Meminisse ergo debemus regnos eorūdem quā iam numerauimus, quia cum regna fuerint septem, reges illos fuere decem, quoniam regnum Græcorū, quod unum erat mortuo Alexandro Magno in quatuor eius successores diuisum est, Ptolemæum Lagi filium, Philippū cognomento Arideum, Seleucū qui & Nicanor, & Antigonom. In partem Seleuci (sicut illo iam loco diximus ubi de dracone & capitibus atq; cornibus eius tractauimus) Syria cum Iudæis cecidit, & huius tantū posteri, quorū deterrimus ille Antiochus Epiphanes extitit, impugnaverunt nomen dñi, sicut habemus ex memorabilibus Machabaeorū gestis. Quapropter quoniam septem regnos decem quidē reges fuerunt, sed tres diuisiones regni, Græcorū reges cōtra dei cultum nihil egerunt, bene illic decem quidē cornua, septem capitū draconis, sed septem tantū diademata numerata sunt. At uero cum uenerit ille filius perditionis, nō ita erit. Nullum quippe regnum, nulla pars cuiusq; regni à persecutione in Christianos uacabit. Bene igitur quot cornua tot diademata, quia, uidelicet, quot erūt reges, tot erūt huiusce impietatis ministeria. Et super capita eius nomina blasphemiarū. Noīa blasphemiarū, id est, nomina diuinitatis usurpatæ uel affectatæ similitudinis diuinæ. Et quidem de primo istorū capitum, id est, de regno Aegyptiorū certum est quia blasphemauit, non tantū in eo q; cōtra deum stetit, filios Israël premendo ut nullā haberent recordationē nominis dñi, uerum etiā in eo q; ipsam affectauit similitudinē dei. Vnde & typū tenet diaboli, diciturq; prophetæ in exprobrationē illius ex ore dñi: Fili hominis dic Pharaoni regi Aegypti & populo eius: Cui similis factus es in magnitudine tua? Et post aliqua: Cui assimilatus es o inclyte atq; sublimis inter ligna uoluptatis? Ecce deductus es cum lignis uoluptatis ad terrā ultimam, in medio incircuncisorū dormies, cum his qui interfecti sunt gladio. Ipse est Pharao & omnis multitudo eius, dicit dñs deus. ¶ De regno Israelitarū certū est quia Iezabel blasphemauit, non tantummodo cogens Baal pro deo colī, uerum etiā peruertendo iurationē nominis dñi tunc temporis usitatam, ut quia solitum erat sic iurari: Hęc mihi faciat deus, & hæc addat, ipsa sic iuraret, exempli gratia, cōtra Heliam: Hęc mihi faciant dñi & hæc addant, nisi cras hac hora posuero animā tuam sicut animā unius ex illis, subauditur prophetæ Baal quos occidisti. De regno Babyloniorū notum est quia magnifice gloriatū est, maxime quando statuā erexit auream, cōpellens ut adoraret eam, blasphemauit & dixit: Et quis est deus qui eripiat uos de manu mea? Itemq; in libro Iudith scriptū est: Preceperat enim Holoferni Nabuchodonozor rex, ut omnes deos terrę exterminaret, uidelicet, ut ipse solus diceretur deus, ab his nationibus quæ potuissent eius potentię subiugari. ¶ De regno Persarū atq; Medorū item nouimus, quia superbiæ nomē illi Aman superbissimus inscripsit, quia comperto q; Mardocheus nō se adoraret, ualde iratus est. Mardocheus autē orans hæc ad deum inter cætera dicit: Libenter pro salute Israël etiā uestigia pedum eius deosculari paratus essem, sed timui, ne honorem dei mei trāferrem ad hominē, & ne quem adorare excepto deo meo. ¶ Quod cum dicit satis exprimit, quia superbus ille nō qualemcūq; adorationē, sed illam exigebat sibi, quę soli deo debita est. Nam est adoratio qua saluo honore dei liceat adorare & adorari, quā Mardocheus nō tantopere refugisset, cum & propheta sanctus regem hominē adorauerit, sicut scriptum est: Et nuntiauerunt regi dicentes: Adest Nathan propheta: Cumq; introisset & stetit in conspectu regis, & adorasset pronus in terram, & cætera. ¶ De regno Græcorum fere nemo qui nesciat quia blasphemauit, & blasphemiarū notam sibi inussit, uidelicet, quando Antiochus sæpe dictus ascendens Hierosolymis multitudine graui, intrauit in sanctificationem cum superbia, & locutus est superbiam magnam. De cuius superba blasphemia Daniel præuidens: Et magnificatus est, inquit, usque ad fortitudinem cœli, & deiecit de fortitudine & de stellis, & cōculcauit eas, & usq; ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo tulit iuge sacrifici-

sacrificium, & cætera. ¶ De regno Romanorum quis nesciat quod blasphemiam nomen sibi altius inscripserit, dando regibus suis, rapinam diuini nominis. Nam (ut de cæteris taceam, qui postquam mortui fuerunt inter deos relati sunt) Octavianus Augustus adhuc uiuens & in corpore præsens, deus dictus est, templum quoque atque simulacrum, necnon & sacrificiorum ritus sibi met exhibitos à fatuis nimiumque stultis adulantium populorum turbis nimis præsumptor admisit. ¶ De regno Antichristi quod caput septimum erit, non longius exempla petantur siue testimonia blasphemiam, qua caput illud impurum notandum siue coronandum sit. Nam hic postmodum de illo scriptura ista dicit: Et datum est ei os loquens magna & blasphemiam, & aperuit os suum in blasphemias ad deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius. Igitur super capita bestiarum nomina blasphemiam, quia singula regna regibus suis nomen, quod est deus, ascripserunt, uel ipsi reges ultro præripuerunt, quod nimirum est blasphemare. ¶ Et bestia quam uidi similis erat pardo, & pedes eius sicut urfi, & os eius sicut os leonis. ¶ Pardus in uisione Danielis, ubi quatuor bestiarum grandes ascendebant de mari diuersæ inter se, regnum significat Macedonum. Est autem bestia uelocissima quæ præcepserunt ad sanguinem, & saltu in mortem ruit. Comparatur ergo illi regnum Macedonum, regnum Alexandri, cuius uictorijs uelocius nihil fuit, quippe qui ab Illyrico & Adriaco mari usque ad Indicum oceanum & Gangem fluuium, non tam prælijs quam uictorijs percurrit, & sex annis Europæ partem, & omnem sibi Asiam subiugauit. ¶ Illi regno eiusmodi pardo similis erat, inquit, bestia, quam uidi uidelicet, secundum malignitatem supradicti Antiochi, qui, ut idem Daniel prædixit, magnificatus est usque ad fortitudinem cæli, siue usque ad principem fortitudinis, & ab eo iuge sacrificium tulit. Denique hoc plerique doctores ita ad Antichristum referunt, ut quod sub illo Antiocho in typo factum est, sub Antichristo in ueritate dicant esse complendum. Igitur similis erat pardo, id est, complebit Antichristus illud quod per Antiochum præfiguratum est de illo. ¶ Et pedes, inquit, eius sicut urfi. ¶ Versus in eadem Danielis uisione regnum Persarum atque Medorum significat, uidelicet propter eiusdem regni duritiam atque ferocitatem. Illius urfi pedibus, pedes huius bestiarum comparantur. ¶ Qui porro erunt huius pedes, nisi nequitie eius satellites, pessimarum eius legationum per totum mundum ad effundendum sanguinem portitores? Et qui illius urfi, scilicet, illius regni Persarum atque Medorum pedes fuerunt, nisi complices Aman Agagitæ, hostis Iudæorum, qui susceptas imò impetratas à rege crudeles epistolas de occidendis Iudæis, sæua mandata continentes, portare festinauerunt. Quod ergo dicit, & pedes eius similes urfi, id est, ac si diceret: & ministri eius sicut Aman ad effundendum sanguinem erunt festini. ¶ Et os eius sicut os leonis. ¶ In eadem uisione Danielis non leo, sed quod leuius est, leona regnum Babylonium significat, uidelicet, propter sauitiam eius & crudelitatem, siue propter luxuriam & uitam libidini seruientem. Igitur os eius sicut os leonis, uidelicet, cum superba loquitur atque crudelia, uelut ille rex Babylonis cum diceret: Et quis est deus qui eripiat uos de manu mea? ¶ Et nota quod illic in uisione Danielis, prima ponitur leona, deinde alia similis urso, deinde alia quasi pardus, deinde bestia quarta sine nomine terribilis atque mirabilis, & fortis nimis, hic autem ordine reciproco regnum Antichristi primum, bestia dicitur nomine generali absque nomine speciali: deinde in ea similitudo pardi, deinde in pedibus eius similitudo urfi, deinde in ore eius similitudo leonis. Per quod mystice apostasia diabolici spiritus, qui in homine illo totus redū dabit, significatur, quam pertinax sit, mala sua reciprocando, seque in sua uestigia reuoluendo. Sequitur adhuc: ¶ Et dedit illi draco uirtutem suam, & potestatem magnam. ¶ Mirabiliter & illuc reducti in eadem uisione Danielis detinemur, ut cum dicit: Dedit illi draco uirtutem suam, hoc esse uideamus contrarium ei quod filio hominis dedit ille antiquus dierum, uirtutem & potestatem suam magnam. ¶ Sicut illic post ascensum bestiarum illarum grandium leonem, ursum, pardum & quartam cuius nomen tacuit, continuo sequitur: Et aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Et subinde: Aspiciebam ego in uisione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & deiecit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ seruiunt ei. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Hic e contra postquam feram illam communi siue generali uocabulo bestiam appellauit, eamque similem pardo, & pedes eius sicut urfi, & os sicut leonis habere dixit, & hoc innuit, quia ille homo peccati usque ad antiquum draconem peruenit, dicendo: Et dedit illi draco uirtutem suam, & potestatem magnam: ac postmodum repetendo: Et data est ei potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem. Porro quod illic dictum est, potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur: Hic in isto contrario nulla tenus saltem adulteratum, ut cætera sunt inuenimus. Nec enim potestas illa quam dedit iste huic filio perditionis, æterna siue incorruptibilis potest esse uel dici. ¶ Quid igitur sibi uult iste ruinofus peccati tyrannus, iste mortis prepositus? Quomodo altissimum hic imitatur? Num istud est illud quod olim promittebat sibi dicens in corde suo, similis ero altissimo? O ueternofum patrem

Octavianus
Augustus.

Regnum Ale
xandri simili
le pardo, p
pter ueloci
tatem.

Regnum An
tichristi si
mile regno
Antiochi, p
malignita
tem.
Daniel 8
Daniel, 7

Pedes be
stiarum, pessi
mi eius le
gati.
Hester 3

Daniel 3
Daniel, 7
Duplex or
do in qua
tuor bestia
rum uisione,

Daniel, 7

Christum imi
tabitur An
tichristus, p
oia contra
rio modo.

Quid Anti
christus.
Esaia 14

trem mendacij, quomodo in eo quo maxime mendax est, ueracem se esse uult gloriari? Quid enim hac similitudine dissimilius, quid hac imitatione separatius? huc oculos suos mirantes ad tale spectaculū, conuertat omne cœlum, cunctus or bis terrarum, uniuersæ generationes seculorum. ¶ Altissimus de corde suo ueritatem, uerum & bonum uerbum genuit, ipsumq; incarnari uoluit, atq; illi homini propter perfectā humilitatis obediētiā, potestātē suā uere magnā in cœlo & in terra dedit: hic autē imitator eius, memor quod dixerat, ero similis altissimō, quasi similiter uolēs facere, mendaciū de corde suo genuit, ipsumq; in homine illo qui uerturus est, totū cōgregabit atq; fundabit. ¶ Illi quoq; omnē potestatem suā dabit, uidelicet, omnia regna mundi: Verū tamen nec illud de suo, sed de rapina dabit: Nam q; in euāgelio saluatori tentando ostendēs omnia regna mundi & gloriā eorū, dicensq; Hęc omnia dabo tibi si cadens adoraueris me, addidit etiam: Hęc omnia mihi tradita sunt, & cui uolo do illa, mētur quia non omnino aut uere tradita sunt illi, sed ipse rapuit, cuius, uidelicet, rapinæ principium deceptio fuit, quā primum hominem decepit. Deniq; iuxta ueritatem domini est terra & plenitudo eius, nihilq; est omnino quod illius esse debeat, præter solum rationalis creaturæ uitium. Ergo quod dicens potestatem siue uirtutem, addidit magnā: non pro uero, sed pro æstimatione eius dictū intellige. Videamus adhuc quod sequitur. ¶ Et uidi unum de capitibus suis quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est. ¶ Unus idemq; homo peccati Antichristus, & paulo ante bestia capitem septem, & hic unum de capitibus bestię dicitur, uidelicet, bestia tot capitem, pro corpore suo quod est omnis generatio impiorū, unum autem caput pro sua persona, & pro illius temporis sui quo reuelandus est, principatu, rex omnium superbę filiorum. ¶ Sane quod hic dicit, caput istud bestię quasi occisum in mortem, & plagam mortis eius curatam: hoc idem post aliqua repetit, caput ipsum bestię appellās, cum dicitur faciant imaginem bestię quæ habet plagam gladij, & uiuit. Vbi quæso caput istud occisum fuit? Vbi plagam gladij accepit? Quomodo plaga mortis eius curata est? Quomodo uiuit? Imò quomodo istud ad nomen spectat Antichristi, id est, Christo contrarij? Vere modo mirabili, modo execrabili. Verus nanque Christus plagas clauorum, & plagam lanceæ accepit, & peccato mortuus fuit: nunc autem mors eius curata est, & ipse deo uiuit. ¶ Hic autem & res mirā in cœlo coram patre & filio & spiritu sancto, iudicio subactus coram omni cœlorum curia, beatorumq; angelorum sancto senatu, pro superbę crimine sententiam capitalem accepit, & gladio percussus est æternę damnationis, atq; ira deo mortuus peccato uiuit, & adhuc uiuit. Viuit, certe uiuit, quia semetipsum nimis pertinaciter defendit, neq; se pro mortuo, sed pro deo uult haberi, imò supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, se extollit. Num quid ergo uere plaga mortis eius curata est? Nō curata est, sed ipse rebellis gladij, rebellis sententię dei, nihil sibi plagam illam nocuisse contendit. Quid enim? Et antequam in illum ingre diatur diabolus, propriū uas filius perditionis, quāuis in cœlo percussus fuerit, templā sibi atque aras atque sacerdotes, & sacrificia quasi deo uiuo conquisiuit: & postquam hominem illum ingressus fuerit, regna mundi obtinebit, & in templo dei se debet, ostendens se tanquam sit deus. Quomodo iste concedet, uel proprię saltem conscientię consentiens, quod occisus, quod uulneratus unquam fuerit, aut uulnerari aut occidi unquam debuerit? ¶ O tyranne, tyranne, miramur unde tam fatua durtia, tam dura fatuitas, quomodo uel unde tibi, et tamen in genere nostro multos tibi conformes à te prædoctos legimus, uidemus secundum exemplum tuum indurari & infatuari. Nam quisquis in crimine conuictus, iudicio addictus, contra conscientiam propriam facit, conscius quæ criminis semetipsum defendens, sententiam relidit. Exempli gratia: Potens quisquam adulteri siue homicidij reus atq; rebellis dum gladium anathematis quo iuste percutitur, uisua relidit, recte atque uere de isto iudicamus, quia habet plagam gladij & uiuit, id est, quia in conscientia proprio iudicio condemnatus est, & tamen per contumaciam sese defendit tanquam iustus sit. Sequitur: ¶ Et admirata est uniuersa terra post bestiam, & adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestię, & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis bestię, & quis poterit pugnare cum ea? ¶ Hic illa generatio maxime culpatur quæ talem illum hominem susceptura est, secundum grauē & ueridicā conqueſtionem illius hominis, qui benedictus uenit in nomine domini, quā dicit: Ego ueni in nomine patris mei, & non susceperunt me: alius ueniet in nomine suo, illum suscipiet. Illi nanq; terra sunt, & terrena sapiunt, & illa susceptio, quā suscipient illum, admiratio ista est de qua nunc dicitur: Et admirata est uniuersa terra post bestiam. In hoc ergo culpantur, in hoc illis exprobratur, quia nisi terra essent, si quid eorū quæ sursum sunt saperent, nō admirarentur, non magnipēderent terrenam eius altitudinem, terrenam potentiam, terrenam gloriā, quā uerus Christus adeo nihilipendit, ut eo tempore quādo primum salutabatur ex Israēl a turbis dicentibus: Benedictus qui uenit in nomine domini, a se illo sedere uoluerit, in contemptū omnis terrenę celsitudinis. Amplius autem eos percutit in eo quod subiungit: ¶ Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestię, & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis bestię

Regna mū
di, nō uere
sed per ra-
pinam sunt
in potesta-
te diaboli.
Matth. 4
Lucæ 4
Plal 23

Caput qua
si occisum.

Diabolus
deo mor-
tuus, uiuit
peccato.

2. Theſſ. 2

Potētes, q
anathema
contēnūt,
faciūt sicut
diabolus: quā
in mortē p
cussi uiuit.

Reprehen-
ſio terreno
rū, q; Anti-
christū reci-
piunt.
Iohan. 15

Matth. 21

bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea? Dicturus, & adorauerunt bestiam, præmisit & adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ. Quare? Videlicet quia ut adorarent bestiam, causa illa præcedens effecit, quod adorauerunt draconem talis bestiæ parentem. Etenim quo modo Apostolus dicit, eo quod charitatem ueritatis non receperunt ut salui fierent, ideo mittet illis operationem erroris ut credant mendacio. Item eodem modo recte dicas: Eo quod adorauerunt draconem, id est, diabolum, iccirco errare permittuntur ut adorarent bestiam, id est, Antichristum. ¶ Sed dicis: Quomodo saltem impij dicantur adorasse diabolum, qui etiam sæpe maledicunt diabolum? Ad hæc, inquam: Certe (ut de cæteris modo taceam) saltē in eo diabolum adorauerunt, quod mammonæ seruiuerunt. Nam & Apostolus de auaritia dicit, quod simulacrorum seruitus sit. Ergo quia mammonæ iam dudum serui fuerant, & mammonæ seruiendo adorabant diabolum, quid miraris quod deinde bestiam adorauerunt habentem diuitias, ualētem dare aurum & argentum, utpote cui dedit draco potestatem omnium quæ sua sunt? ¶ Itaq; admirantes & adorantes dicent: Quis similis bestiæ? Ita percontabuntur, sibiq; respondebunt: Nullus. Dicent adhuc: Et quis poterit pugnare cum ea? Sic fatui fatua loquentes, non recordabuntur quod quondā Pharaō cum curribus & equitibus suis, pugnante deo pro Israël, in mare mersus sit: quod canes comederūt Iezabel: quod Nabuchodonozor ex hominibus eiectus est, & per septem tempora scænum comedit ut bos: quod Aman in patibulo appēsus est: quod Antiochus uiuens intrinsecus computruit, & sicut Daniel prædixerat fine manu cōtritus est: quod Nero minister diaboli ut dedecorose uixit, ita & turpius periit. Horum non recordabuntur, imò nec si quis commemoret hæc, audire patientur. Nam de ipsis maxime uerum erit quod dicit Apostolus: Et à ueritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. ¶ Tam stultæ admirationis exemplum in illis quoq; mirari possumus, de quibus in Actibus Apostolorum scriptum est: Statuto autem die Herodes uestitus ueste regia sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat, dei uoces, & non hominis. Deniq; quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea, uoces dei sunt & non hominis, id est, uoces quas soli deo liceat appellare & non homini. Exempli gratia, in psalmo iustus dicit: Oia ossa mea dicent, domine quis similis tui? Isti autem dicunt: Quis similis bestiæ, id est, quis similis Christo? Nam ex persona Iohannis bestia dicitur, à seductis autem ille homo Christus dicitur. Item iustus deo dicit: Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Isti autem econtra dicunt de bestiæ: Et quis poterit pugnare cum ea? Hoc est quod nunc diximus exemplum eius Herodē quoq; fuisse, cui uulgus nimis prona adulatione acclamauit, uoces dei & nō hominis. Et quantum fuit propter quod illi uidelicet Herodi uoces acclamauerunt eiusmodi? Exiguū sane longeq; minus quā futura est magnitudo huius bestiæ. ¶ Ioseph⁹ in decimonono libro Antiquitatum euidētius cōmemorat illud uanitatis ridiculum: Cum, inquit, in honorem Cæsaris spectacula ciuib; æderet, uotiuo ut uidebatur salutis Cæsaris diei cumq; illuc totius prouinciæ uiri & honore & facultatibus præditi conuenissent, secundo spectaculo die indutus ueste fulgenti ex auro argētoq; mirabiliter intexta, incipiente die procedit ad theatrum. Vbi cum primos solis radios argentea uestis gremio suscepisset, percussio splendore duplicatam spectantibus lucem fulgore metalli uiuantis effudit, ut intuentibus perfringeret aciem terror aspectus, & per hoc plus aliquid de eo quā humanæ naturæ est, artifex arrogantia mentiretur, ilico adulantis uulgi cōcrepant uoces, honorem sonantes, sed exitium ferentes, & hinc atq; illinc ab eis clamantibus deus cōpellabatur, utq; fieret propitius suppliciter exorabatur, dicentibus populis, quod nunc usq; te ut hominē timuimus, sed ex hoc iam supra humanam naturam te esse fatemur. ¶ Igitur si pro ueste argentea sole radiante percussa homini unius prouinciæ regulo tantum attribuerunt, quanto putas bestiæ tam magnæ clangore uoces dei concrepabunt, possidenti omne aurum & omne argentum, simul etiam fulgenti luce miraculorum: aut nunquid homines illius temporis minus prouiderunt ad adulandum? Quales enim illis nouissimis diebus illis periculosis temporibus homines erūt. Nimirum, ut ait Apostolus, seipfos amātes, cupidi, elati, superbi, blasphemī, parentibus inobedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, uoluptatum amatores magis quā dei. Cum istis miserit deus operationem erroris, quid miraris eos acclamare uoces dei & non hominis? Et de illo quidem Herode tenuiter dictum est: eo quod non dedisset honorem deo, scilicet ad quiescendo immoderato fauori populi, de ista uero bestia longe maius est quod hæc scriptura dicit. Sequitur enim: Et datum est ei os loquens magna, & blasphemiam: & data est illi potestas facere menses quadraginta duos. ¶ Et continuo ut exponat oris illius magnitudinem, uel quæ magna illud os locuturum sit, adhuc addit: Et aperuit os suum in blasphemias ad deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitāt. Itemq; exponens quæ potestas illi detur, uel qualiter acceptam exercent potestatem per menses quadraginta duos, addit adhuc: Et datum est illi bellum facere cum sanctis, & uincere illos. Et data est ei potestas in omnem tribum, &

2. Thess. 2

Adoratores bestiæ, qui seruiunt mammonæ, Eph. 5

Exodi 14
4. Reg. 9Daniel 4
Hester 7
1. Macha 6
Daniel 3
1. Timot. 4
Actoꝝ 12Acclamatio populi ad Herodē.
Psal. 34

Psal. 75

Verba Iosephi de uanitate Herodis.

Adulatores bestiæ.

2. Timot. 3

2. Thess. 2
Actoꝝ 13

Tob 41
Rex filiorū
superbiæ.

2. Theſſ. 2

Antichriſt⁹
per oīa con-
trarius in
operibus
Chriſto.

ARTXPI 153.

In ore.

Eſaiæ 35

Eſaiæ 42

Matth 12

In cōfeſſio-

ne laudis.

Matth 11

Matth. 5

In poteſta-

te & impe-

rio.

Iohan. 14

Lucæ 12

Iohan. 6

Iohan. 18

Noīa ſcribū

tur, quādā

in libro ui-

ta, quādā

in terra.

Lucæ 10

Hiere. 17

Pſal 56

Quid liber

uitæ.

Daniel. 12

Contrariæ

cauſæ ſcri-

bendi.

Roma. 8

Scripta ab

origine

mundi.

Gene. 1

Liber agni

populum, & linguam, & gētem.] Hoc peccati inſigne eſt eius de quo ſcriptum eſt: Et ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, quod non tantū acquieſcet immoderato favori dicentium, quis ſimilis beſtiæ: uerum etiam os magnum, os magna loquens habebit, arrogando ſibi magnificentiam dei, & exigendo ab omnibus uoces dei & non hominis, ut diſcant omnes, quis ſi milis tui. Hoc exiget non tantū ore, uerum etiam bellica poteſtate. Iccirco aperiet os ſuum in blaſphemias ad deum: uidelicet, ſicut ait Apoſtolus, extollendo ſe ſupra omne quod dicitur deus aut quod colitur. Iccirco bellum faciet cum ſanctis, & uincet illos, uidelicet, qui blaſphemante ore non poterit, & illando ſe uindicabit atq; occidendo. ¶ Et nota diligenter quod hæc omnia faciet ſecundū nomen ſuum, imò ſecundū hæc iam nomen illi impoſitum eſt, quod eſt Antichriſtus, id eſt, Chriſto cōtrarius. Etenim omnia quæ hic dicuntur contraria ſunt eis quæ de Chriſto legimus. ¶ Primo, quod datū eſt illi os loquens magna, ori Chriſti contrarium eſt, Deniq; os Chriſti paruum & taciturnū fuit. Scriptū quippe eſt: Oblatus eſt quia ipſe uoluit, & nō aperuit os ſuum: Sicut ouis ad occiſionē ducetur, & quaſi agnus coram tondente cōmutetur, & nō aperiet os ſuum. Item in propheta cuius euāgelista quoq; meminit: Non cōtendet, neq; clamabit, neq; audiet aliquis in plateis uocem eius. ¶ Et hic quidem in blaſphemias ad deum illud os magniloquū aperiet: ille autē in cōfeſſionem & laudem dei os ſuum aperuit, Exempli gratia, cum dicit: Cōfiteor tibi pater dñe cœli & terræ. Hæc omnino cōtraria ſunt. Item nō ſolum nomen dñi, ſed & tabernaculū eius, & eos qui habitant in cœlo blaſphemabit, Ille autē non ſolummodo patri dño cœli & terræ cōfeſſus eſt, ſed & tabernaculū eius, id eſt, eccleſiā, & eos qui in cœlis habitant uel habitaturi ſunt honorificauit & beatificauit, & in hoc os ſuum aperuit ſicut in euangelio ſcriptū eſt: Et aperiens os ſuum docebat eos, dicens: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorū eſt regnum cœlorū, & cætera, quæ ita concludit. Gaudete & exultate quoniā merces ueſtra multa eſt in cœlo. Hæc manifeſte contraria ſunt. ¶ Item poteſtas eius facere bellum cum ſanctis per menses quadraginta duos: illius autē poteſtas per tantundem temporis fuit pacem parare ſanctis, quemadmodum dicit: Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. Hæc nimirū contraria ſunt. Item poteſtas huius in omnē tribum, & populum, & linguam, & gentem: illius autē poteſtas adeo nulla in quenq; fuit, ut ne ſaltem de minimis iudicaret agellis. Imò cum dixiſſet ei quidā de turba: Magiſter dic fratri meo ut diuidat mecum hæc reditāt, ille dixit ei: Homo quis me cōſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper uos? Sed & cum cognouiſſet quia uenturi eſſent hi quos pauerat de quinque panibus & duobus piſciſus numero quaſi quinq; milia, ut raperent & facerent eum regem: fugit, inquit euangelista, in montē ipſe ſolus, quia uidelicet ſicut poſtea dixit Pilato: regnum eius non erat de hoc mundo, nec eſt. Hæc nihilominus cōtraria ſunt. Sequitur enim: Et adorabunt eum omnes qui inhabitant terram, quorum non ſunt nomina ſcripta in libro uitæ agni qui occiſus eſt ab origine mūdi.] Magnā & ueram illoꝝ qui eum adoraturi ſunt determinationē fecit, dicēdo: quorum non ſunt nomina ſcripta in libro uitæ agni. In libro uitæ, hoc eſt, in cœlo, ſicut in euāgelio dictū eſt: Sed in hoc gaudete, q̃ nomina ueſtra ſcripta ſunt in cœlo. Vbi ergo ſcripta ſunt nomina illoꝝ qui eum adorabunt? In terra, ſicut propheta teſtatur: Recedētes a te in terra ſcribentur. Hoc ipſum in præſenti determinatione tacitū non eſt. Dicturus namq; quorū non ſunt ſcripta nomina in libro uitæ, præmiſit: omnes qui inhabitāt terram. Nam terram inhabitare, eſt terrenis toto deſiderio inhiare. Quod qui facit à deo recedit, & in terra ſcribitur, iuxta qđ alibi prophetica cōfeſſione dictū eſt: Deleātur de libro uiuentiū & cum iuſtis nō ſcribantur. At ille ſolos adoratores illos admittit, quorū nomina ſcripta ſunt in libro uitæ ab origine mundi. ¶ Qui liber eſt præſcientiæ dei, & beatæ certitudo prædeſtinationis, ſicut certa cum determinatione angelus ad Danielelem dicit: Et in tempore illo ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. ¶ Scripture iſtæ contrariorū ſunt, & libri ipſi contrarii, ſed & ſcribendorū cauſæ librorū contrariæ ſunt. Nam libri boni, libri uitæ in quo ſcripti ſunt omnes & ſoli ſaluandi, cauſa eſt propoſitū dei, de quo Apoſtolus dicit: Scimus quoniā diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundum propoſitum uocati ſunt ſancti. Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit cōformes fieri imaginis filiū ſui, & cætera. ¶ De iſto libro cum dixiſſet hic, quorū non ſunt ſcripta nomina in libro uitæ agni qui occiſus eſt, addidit ab origine mundi. Non ſic legendū uel ſubintelligendum eſt, in libro uitæ agni qui occiſus eſt ab origine mundi, ſed ita: Quorum nomina nō ſunt ab origine mundi ſcripta in libro uitæ agni qui occiſus eſt. Et eſt ſenſus: Non ſunt ſcripta in libro uitæ ab origine mundi, id eſt, non fuerunt in propoſito dei in ipſa origine mundi, uidelicet, quādo creatis primis hominibus benedixit illis, & ait: Creſcite & multiplicamini & replete terram, & ſubīcite eam. Deniq; quos illa benedictione iuſſit naſci, omnes & ſoli in libro uitæ ſunt ſcripti. ¶ Qui, uidelicet, liber uitæ iccirco recte dicitur liber agni, quia cuncti electi quorū nomina in illo ſcripta ſunt, non aliter q̃ per agnum Ieſum Chriſtum, per ſanguinem eiſdem agni Ieſu Chriſti, benedictionem illam qua naſci uel multiplicari iuſſi ſunt, quam & in Adam perdidit, recuperare potuerūt aut poſſunt.

sunt. Ad gloriam illius ut nascerentur & uiuerent, erant in proposito, & præscientia, & prædestinatione dei, sicut Apostolus iam loco supra dicto cum dixisset: His qui secundum propositum uocati sunt sancti. Nam quos præsciuit & prædestinavit, continuo subiecit: conformes fieri imaginis filij sui, & per humilitatē mortis eius uocati, siue ex dispersione in unum cōgregati, et iustificati, et magnificati sunt. ¶ Porro libri mali, libri mortis, in quo scripti sunt omnes & soli qui non pertinent ad illud propositū dei, causa fuit peccatum, quādo primum in hunc mundum intrauit per inuidiā diaboli, testante scriptura, cum non ante se post actum eiusdem peccati deus mulieri dicit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Ista multiplicitas siue superfluitas cōceptuum, & ab initio semper multitudine sua uehementer oppressit tardius atq; parcius nascentes filios benedictionis, incipiens à primogenito Eue Cain, qui fratrem suum Abel iustum occidit, & in illis nouissimis diebus, de quibus nunc sermo est, adorans & dicēs, quis similis bestię, & quis poterit pugnare cum ea, residuos persequetur, & occidet filios eiusdem benedictionis. Sequitur: Si quis habet aurem audiat. Qui in captiuitatē duxerit, in captiuitatem uadet: & qui gladio occiderit, oportet eum * similiter occidi. ¶ Vehementer nos excitare atq; ad audiendum attentos facere uoluit, præmittendo: Si quis habet aurem audiat. Quis autē ad istam uocem hæsitet? Quis non statim propositionem ueram esse concedat, qua dicit: qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem uadet: et qui gladio occiderit, oportet eum similiter occidi? Idem nanq; est quod cum Petro dixisset: Conuerte gladium tuum in locum suum, cōtinuo subiunxit: omnes enī qui acceperint gladium, gladio peribunt. ¶ Vbi & subaudiendum est, nisi pœnitentiam egerint: quemadmodum & in lege, ubi dictum est, qui hoc uel illud fecerit. Exempli gratia: Qui percusserit uolens hominē occidere, morte moriatur. subaudiendum est, nisi pœnitentiam egerit. Aliter enim regula sanæ doctrinæ non stabit. Itaq; uera propositione audita uel cōcessa, respice & considera, quia bestia hæc, homo iste peccati qui se dicit Christum esse, sed bestia est, gladium accepit, in captiuitatem duxit, & gladio occidit, faciendo bellum cum sanctis, ut sicut postmodum hæc scriptura dicit: Occidatur quicumque imaginem eius non adorauerit. Igitur inexcusabiles erunt quicumq; bestiā talem adorabunt. Habent enim signum quo cognoscant certissime esse illum non dei, sed diaboli filium, utpote hominem homicidam, hominem sanguinarium. Nam in hoc, inquit hic idem Iohannes, manifesti sunt filij dei & filij diaboli. In quo manifesti sunt: Continuo cum subiunxisset: omnis qui non est iustus, non est ex deo, addidit: & qui nō diligit fratrem suum. Statimq; euestigio cum dixisset: quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum, adiecit atq; ait: Non sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. ¶ Hoc est signum in quo cognoscāt hi qui ex deo sunt, ex maligno illum esse malignum, quia occidet, sicut iam dictum, & in captiuitatē ducet, quod non facit nec fecit omnis qui ex deo est. Hoc audiat si quis habet aurem, hoc ad memoriā reuocet quisquis fidelem habet rationem. Et cum uiderit illum ducere in captiuitatem & gladio occidere, etiam si sciētia copiam, uel testimoniorum de scripturis non habet abundantia, saltem ex hoc solo quod ille homicida est, sciat quod ex deo non est, & ideo non stabit. ¶ Sed sicut ceteri homines recipiūt uicem, ut qui gladium acceperint gladio pereānt ita & iste pro captiuitate captiuitatē, pro occisione recipiat occisionem, pro temporali eternā, pro simpla duplā, ut qui sanctorū corpora tantū captiuauit atq; occidit, ipse captiuitatē recipiat & occisionē simul animæ & corporis. ¶ Quid enī si non statim fiet? Imò si statim fieret, si statim cum prima blasphemia illud os magnū appellaretur, & cum initio belli siue gladij quem accipiet, statim gladio cœlesti periret, unde uel in quo patientia sanctorum probaretur & fides? Sequitur: Hæc est patientia & fides sanctorū. ¶ Ac si dicat: In hoc sanctorum fidelis patientia patiensq; fides probanda est, quia bestia illa faciet quidē & prosperabitur, & dirigetur dolus in manu eius. At illi nihilominus tamen credent & perseveranter pro uero habebūt id quod dictum est, quia qui in captiuitatē duxerit captiuaabitur, & qui gladio occiderit, ipse similiter occidetur. Nec uero frustrabitur hæc patientia fidesq; sanctorum, quia post finem uel consummationē bestialis occisionis quæ per mēses quadraginta duos protelabitur, imò ad breuiabitur, interficiet illum dominus Iesus spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui. Sequitur: Et uidi aliam bestiam, ascendentem de terra, habentē cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco, & potestatem prioris bestię omnem faciebat in conspectu eius. Et fecit terram & habitātes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum. ¶ Bestiam illam septem capitum uniuersam impiorum generationem esse iam diximus, & ipsa septem capita, septem fuisse uel esse regna mundi, quorum potentia diuersis temporibus sanctos altissimi contriuit, quorum septimum caput Antichristus erit. Quæ est ergo hæc alia bestia quam uidit ascendentē de terra? Aut quomodo duæ sunt bestię, cum unum sit corpus generationis prauæ & peruersæ, sicut ecōtra unū est corpus generationis unius sanctæ & electæ? ¶ Ad hæc sciendum, quia generatio nequam cum una sit, alia ta-

Peccatū est
causa libri
mortis.

Sapient. 2

Gene. 3

Gene. 4

* Gladio.
Qui gladiū
sumit, gla-
dio peribit

Matth. 26

Exodi 21

¶

1. Iohan. 3

Signū Anti-
christi, qd
occidet.

Recipiet ui-
cē & quidē
duplicem.

Daniel. 8

2. Thess. 2

Questio de
alia bestia.

Responso,

est ars ma-
gica.

Duæ bestie
simul ascē-
dunt de ma-
ri.

Exodi 1

Exodi 7

Præstigia
magorū tē-
pore Anti-
christi.

Matth. 24

Societas
gladij &
magicæ.

3. Reg. 18

Cornua
duo Iannes
& Mābres.

2. Timot. 3

Cornua si-
milis agni.

Exodi 12

Exodi 7

Exodi 8

Ibidem.

Esaie 14

men & alia dicitur bestia, propter geminam uim, scilicet, bellicam siue regiam atq; magicam. De magica ui nunc scriptura hæc narrationem diuine uisionis incipit, cum dicit: Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra. ¶ Quando putas alia bestia hæc ascendit, quam iste ascendentem uidit? Nimirum uno eodemq; tempore quando illa bestia prior ascendit, habens septem capita, quorum septimum caput regnum erit Antichristi. Etenim ubi primum generatio impiorum generationem sanctorū seruituti subiecit et afflixit, atq; ad amaritudinem perduxit in operibus duris, luti & lateris, insuper Pharaone præcipiente omni populi suo ac dicente: Quicquid masculini sexus natū fuerit, in flumen projicite; quicquid foeminei, reseruate: tunc cum illa regia siue hostica ui pariter contra deum ascendit & magica uis. Quomodo? Videlicet cum ingressi fuissent Moyses & Aaron ad Pharaonem, ut facerēt signa sicut præceperat dominus: uocauit Pharaon sapientes & maleficos, & fecerūt etiam ipsi per incantationes Aegyptias & arcana quædam similiter. Igitur aliam bestiam tunc ascendentem uidi, inquit. ¶ Quid autem hoc ad rem præsentem, ubi manifeste de aperta persecutione loquebatur Antichristi, quæ erit in d. bus nouissimis? Profecto quia prius quidem esse cœperunt, & pugne aduersus deum præstigia magorū, sed tunc magis abundabunt. Surgent enim, inquit Christus, pseudo christi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiā electi. Hoc idem de bestia hac præsentis capitulo scripturæ huius series declarabit. ¶ Nunquam defuit hæc pessima uis in societate crudelis gladij, regibus (qui persecuti sunt & contriuerunt sanctos altissimi) Aegyptijs, Israëlitis, Babylonijs, Medis atq; Persis, Græcis, Romanis; nec potestati Antichristi deerit, imò abundantior atq; potentior aderit. Verum Romani imperatores illa secretis usi sunt, quorum Iulianus apostata malitiosus atq; ardentius arti illi incubuit: Græci quoq; atq; Macedones non adeo euidenter superiores autē Persæ, Babylonij atq; Aegyptij, publice & quasi licenter illa usi sunt, publicisq; nominibus magi ipsorū se prædicauerunt, nec absconderunt. Porro Israëlitici reges magos suos prophetali nomine palliabant, qualium una die quadringentos quinquaginta uiros Helias occidit, omnes prophetas Baal. Qualem bestiam hanc ascendentē iste uidit? ¶ Habentem, inquit, cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco. ¶ Sicut bestia septem capitum, quæ prius descripta est cornua decem, sic & bestia hæc habet cornua duo: quia uidelicet sicut regnorū decem primi reges fuere notissimi, quos & superius cōmemorauimus, ita & magicæ artis duo sunt autores notissimi magisq; notati, quos contra Moysen & Aaron, sicut iam dictum est, Pharaon cōuocauit. Duo namq; fuerūt, Iannes & Mambres, sicut & Apostolus meminit. Qui cum dixisset: Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur uarijs desiderijs, semper discentes, & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes: continuo subiunxit: Quemadmodum enim Iannes & Mambres resistebant Moysi, ita & isti resistunt ueritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra nō proficiunt. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Igitur duo cornua bestia hæc habuit, ubi primum ascendit, id est, duos principes suæ efficacis magicæ ars habuit, ubi primum contra deum stetit. ¶ Et cornua hæc similia agni, uidelicet superba & contraria similitudine, faciendo similiter miracula, ut fiunt per uerbum dei, quod est agnus dei. Nam & si literam historicam spectes, ubi primum bestia hæc ascendit, ualde conuenienter & proprie dictum est, similia agni. Deniq; cuncta quæ fecerūt signa Moyses & Aaron coram Pharaone & Aegyptijs, pulchre dicuntur signa agni, uidelicet pro eo quod cuncta illa consummata sunt per sanguinem agni, quem populus Israël ut ultima plaga Pharaon & Aegyptus tangeretur, ad uesperam immolauit. Illic plane cornua bestię similia uidebantur cornibus agni, ubi scriptum est: Fecerunt malefici etiam ipsi per incantationes suas Aegyptias & arcana quædam similiter, proieceruntq; singuli uirgas suas quæ uersæ sunt in dracones. Item: Cum eleuans uirgam Moyses percussisset aquam fluminis, & uersa esset in sanguinem, fecerūt, inquit scriptura, similiter malefici Aegyptiorū incantationibus suis. Tertio fecerunt per incantationes suas similiter, eduxeruntq; ranas super terram Aegypti. Hucusque fingere potuerunt similitudinem cornuum agni, sed ultra nō potuerunt, uictosq; se esse fatentes, dixerunt: Digitus dei hic est. Eodem modo per tempora sequentia sub cæteris regnis supradictis ars magica semper affectauit similitudinem dei, uoluitq; uideri quod non minora faceret signa quàm fiebant per uerbum dei. De qua presumptione huius bestię nūc protinus dicit: Et loquebatur sicut draco, id est, sicut diaboli, qui taliter locutus est: Ero similis altissimo. Nam & hoc legimus in plerisque ueteribus gestis, quod ut pro dijs colerentur, quibusdam magicis exigebant tormentis. ¶ Et hæc bestia potestatem prioris bestię omnem faciebat in conspectu eius. ¶ Ac si dicat: Signa faciētes magi cōfortabant regios animos ad non credendū & resistēdum signis & uirtutibus dei, ut non minus potentes uiderentur sibi quàm erat deus, qui cum tantis prædicabatur prodigijs, cum haberet & ipsi secum tales, qui similia facerent illi. Hoc erat facere omnem potestatem bestię in conspectu eius, æstimationē magnifici cordis eius roborare, ne sibi met impotēs uideretur. ¶ (Et se-

LEt fecerunt terram & inhabitantes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Ceteris omissis quæ acta sunt, ex quo apparuerunt illa iam dicta duo cornua similia agni, quæ perpetravit ars magica coniuncta contra deum regnorum supradictorum gladijs, ad illos, de quibus paulo ante loquebar dies nouissimos, præsens litera nos reducit: Nam bestia cuius curata est plaga mortis, septimæ bestię caput erit Antichristus, de cuius plaga ubi illam acceperit, quomodo curata sit, siue curatâ uideri uelit, iam supra pro posse dictum est. Ergo fecit, id est, faciet terrâ & omnes habitantes in ea, scilicet, terrenos homines, thesaurizantes non in cœlo sed in terra, cupiditate sacrilega adorare bestiam primam, uidelicet, principalem Antichristi potentiam, bestialemque eius suscipere extollentiam, qua extollitur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur. Quomodo hoc fecit? Ait: LEt fecit signa magna, ut ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominū. Magna uis, magna & mira efficacia spiritus seductionis. Sed quibus hoc erit magnū? Nimirum his qui pereunt, ut ait Apostolus, eo quod charitatem ueritatis non receperunt, ut salui fierent. Diligenter animaduertendū. Cum enim dicit Apostolus eum, cuius aduentus secundum operationem Satanæ in omni uirtute & signis & prodigijs mēdacibus, & in omni seductione iniquitatis, ita subiungēdo his qui pereunt, eo quod charitatem ueritatis non receperunt, ut salui fierent. Euidenter astruit quia nisi perissent, iam non seducerentur, nisi charitatē ueritatis prius intus reliquissent, nequaquam foris mendacibus prodigijs ad quiescerēt. An non iste cōsuetus & antiquus est ordo pereundi? Denique & de primis hominibus fere omnes idem scimus, quia nisi prius intus per superbiam perissent, nisi charitatē ueritatis reliquissent, non tam facile foris tentati cederent, non tam cito prodigioso serpentis bruti animantis* colloquio sese inclinarent, aut promissionibus crederent. Quapropter id ipsum quod nunc uniuersaliter Apostolus dicit, eo quod charitatē ueritatis non receperunt, ut salui fierent, ideo mittet illis deus operationē erroris ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati, lamentabili ualde & damnofo nobis exemplo cōstās & indubitabile uerum est, quia sic primis parentibus nostris accidit, quibus quia charitatem ueritatis non receperunt, misit deus in illo serpente operationē erroris. Non ergo miremur quasi nouum id quod fiet illis, ut signa magna faciat in cōspectu eorum bestia talis, & seducat eos, sicut mox subiungendo scriptura dicit: LEt seducit habitātes in terra, propter signa quæ data sunt illi facere in cōspectu bestię dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestię, quæ habet plagam gladij & uixit. Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestię, & ut loquatur imago bestię. Nullum quippe seducet nisi eum qui perit, qui charitatē ueritatis reliquit. Quid autē uerē aut inauditæ magnitudinis habet signa hæc maxima quæ facere poterit, quæ hic scriptura pro ipsorum excellentia posuit? Vnum nanque est in eo quod ait, ut etiam ignem faceret de cœlo descendere in cōspectu hominum. Aliud uero miraculum in eo quod dicit: Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestię, & ut loquatur imago bestię. Nunquid hæc talia uel tanta sunt, qualia uel quāta diabolus nunquam fecerit. Nonne ignem quoque de cœlo descendere fecit in conspectu hominum, data sibi potestate ut tentaret Iob? Ignis dei (ait ille nuntius qui nesciret quid ageretur, quid Satan moliretur) ignis dei cecidit de cœlo, & tactas oues puerosque consumpsit, & effugie ego solus ut nuntiarem tibi. Nonne item diabolus idem spiritum dedit imagini suæ, & ut loqueretur imago sua, quando serpens locutus est uerba maligna, uerba mortifera? Nam per qualemcunque imaginem suam diabolus eo tempore locuturus sit, de illo serpente qui hominem primum decepit, cōstat quod imago eius sit, eo uel maxime, quod illud reptile genus humanum extunc quasi naturaliter odit. Quomodo ergo excusabiles erunt qui per huiusmodi signa seducti bestiam illam adorabunt? Nunquid de ignorantia excusari poterunt? Nempe si ignorant, si non legerunt quod primis hominibus talis imago bestię, scilicet, serpens locutus fuerit, & quod ignem de cœlo super oues beati Iob descendere fecerit, insipientes sunt si autē norunt, si legerunt, & tamen non sibi cauent, stulti sunt. Psalmista uero dicit, quia simul insipiens & stultus peribit. Quod si imaginē manufactam uelis intelligi, cui spiritum datura sit ut loquatur, pro eo quod cum dixisset scriptura, & seducit habitātes in terra propter signa quæ data sunt illi facere in cōspectu bestię, subiungit atque ait, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginē bestię, si, inquam, imaginē hic uulgari sensu uelis accipi, quales possunt ab hominibus fieri in ligno & lapide siue quocunque eramento, multo magis miraculum istud diabolicæ malitiæ usitatum fuit, ut loqueretur imago huiusmodi. Huiusmodi nanque imagines loquebatur in templis, arte spiritus maligni cauernas egerit, ut faciant homines imaginem illius bestię maioris. Exempli gratia, ut Esaias ait artifex lignarius extendit normam, formauit idolum in runcina, fecit illud in angularibus, & in circolo tornauit illud, & fecit imaginē uiri, quasi speciosum hominem habitantem in domo, & tali modo sederit in domo dei ille homo peccati filius perditionis, in loco de quo signum crucis Christi dei eiecerit, nonne multo magis insipiens aut stultus erit qui curuabitur & adorabit illud? Nimirum

2. Thess. 2

Tentati non tam cito cederent, nisi prius intus perirent.

* Alloquio.

Ista signa prius quæ facta sunt.

Iob 1

Gene. 3

Inexcusabiles ergo sunt qui propter signa credunt Antichristo.

Psal. 48

Loqui per imaginem manufactam

Esaia 44

Ibidem.
christus ta
lia signa ua
nitatis non
fecit.

4. Reg. 1
Lucæ 9
Lucæ 23

Qualia si
gna fecit
Christus.
Matth. 11

Non cogit
ad fidē suā
Chr̃s sicut
Antichr̃s
faciet.

3. Cor. 9

Character
Chr̃i sine p
sonarū ac
ceptiōe est.

Deut. 6

Matth. ult.

Numerus
no
minis dñi.

Numerus
bestiæ.

Antiqua pa
trum confi
deratio.

Numerus
666. in sin
gulis his
quatuor no
minibus.

mirum, ut ait idem propheta, cor inficiens adorabit illud, & nō liberabit, imō perditioni dabit animam suam. ¶ Talium signorū uerus Christus nullum fecit aut facere debuit. Nusq̃ ignem de cœlo in conspectu hominū descendere fecit, licet hoc ante aduētum eius Helias in uirtute ipse fecerit: nullā aliquando imaginē loqui fecit, aut facere debuit. Quæ em̃ utilitas est in signis huiusmodi? Imō cum dicerēt illi discipuli eius Iacobus & Iohannes: Dñe uis dicimus ut ignis de cœlo descendat, & cōsumat illos, uidelicet, Samaritanos qui non receperūt eum, quia facies eius erat euntis Hierusalē: cōuersus increpauit illos & dixit: nescitis cuius spiritus estis, Filius hominis nō uenit animas perdere, sed saluare. Item cum à Pilato remissus esset ad Herodem, qui & uiso illo gauisus est ualde, quia sperabat signū aliquod uidere ab eo fieri, nihil illi respōdit, maluitq̃ ab eo sperni & illud, q̃ curiositatem eius superuacuis pascere signis, quippe qui nō querebat signa pietatis, sed miracula uanitatis. ¶ At ille solummodo in causa uel in tempore opportuno, qualia signa dignetur facere uel profiteri, breuiter edicit. Exempli gratia, cum loquitur discipulis Iohannis: Euntes renuntiate Iohāni quæ uidistis & audistis. Cēci uident, claudi ambulant, leprosi mūdantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Taliū pietatis signorū non erit opifex pietatis aduersarius, scilicet, bestia quæ habet plagam gladii & cixit, neq̃ alia bestia prophetes eius, sicut non fecerunt duo cornua eius Iannes & Mambres, de quibus supra diximus. Illi nanq̃ nec Mosi saltē signa quæ illo tempore utiliter gesta sunt, se qui uel imitari potuerūt, sed defecerunt, & manifesta fuit omnibus insipientia eorū. De plaga gladii quam habet bestia iam superius dictū est. Sequitur: Et faciet ut quicumq̃ nō adorauerint imaginē bestię, occidātur. ¶ Hoc Christus nō fecit neq̃ prophetæ eius, neq̃ apostoli docuerūt, neq̃ reges Christiāni iam facti hoc acceperūt. ut occidant, & sanguine cumulandū existiment Christi seruitiū. Verus nanq̃ deus nō coacta sed spontanea seruitia uult. Ergo & in hoc, imō maxime in hoc palām faciet sensum habētibus & ratione pollentibus, q̃ uere sit Antichristus, q̃ uere non Christus, sed secundū nomen suum Christo sit contrarius. Hic est Christus qui sanguinē suum fudit. Hic est Antichristus qui sanguinē fudit alienum. ¶ Et faciet omnes pusillos cum magnis, diuites & pauperes, liberos & seruos, habere characterem in dextra manu, aut in frontibus suis, et ne quis posset emere aut uendere nisi qui habet characterē aut nomen bestię, aut numerum nominis eius. ¶ Hæc est illa peruersa mutatio: Hic est ille lōge dissimiliter similis altissimo. Altissimus nanq̃ faciet omnes pusillos & magnos, diuites & pauperes, liberos & seruos, absq̃ distinctione personarum siue originum, Iudæorū aut Græcorū, omnes, inquam, æqualiter habere faciet characterē suum in frontibus suis, & in manu sua, autoritate legali pariter & euāgelica. Nam in lege dicit: Verba quæ ego præcipio tibi meditareris sedens in domo tua, & ambulans in itinere dormiens aut consurgēs, & ligabis ea quasi signum in manu tua. In euangelio autē dicit: Euntes docete omnes gentes baptizātes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Cum em̃ baptizantur omnes siue pusilli siue magni, accipiūt in frontibus suis characterē nominis Christi, id est, signaculū crucis. ¶ Et numerum nominis dñi, numerum trium personarū, patris & filij & spiritus sancti. Item & hunc numerum accipiūt, ut profiteantur unius Christi, quia Christus nō homo tantū aut deus tantū, sed & deus & homo, ex anima ratiōali & humana carne, & uerbi diuinitate in una persona cōsistens. Hunc numerū de frontibus & cordibus & ore omnium, pseudoprophetæ auferre cōnabuntur, ut ecōtra character nominis bestię, & numerus nominis eius inscribatur. ¶ Hic sapientia est. Qui habet intellectionē computet numerum bestię. Numerus em̃ hominis est, & numerus eius est sexcenti sexaginta sex. ¶ Vigilantem uult esse auditorem, dum quasi digito locum designans atq̃ circumspiciens: Hic, inquit, sapientia est. Et continuo: Si quis habet sapientiam, computet numerū bestię. Qualem numerū, uel quare computet numerum bestię? Numerus enim, inquit, hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Quid est hoc quod & numerum præscribit ipse, & tamen dicit, qui habet sapientiam, computet numerū bestię? Num istud intendit, ut cōputando sapienter hoc totum perquiras, quot in isto numero sint monades aut certe decades? Quis sapientiam habens istud tam grandi scripto, quæreret uel quærendum proponeret? Ergo quoniam ad computandū citatur hic non alius nisi qui sapientiam habet, forte in numero problema est. ¶ Et quidē uiri illustres scripturæ huius tractatores, ante nos hunc numerū strenue uersantes, nomina quædā aduerterunt, tria Græca, & unum Gothicum, ANTEMOS APNOYME TEITAN GENEPHIKOS quorum primum interpretatur, honorari contrarius: secundum, negotium: tertium uero, solus: quartum, gentium seductor. ¶ Singulorū nō minum istorū literæ, numerum istum in se continent sexcenta sexaginta sex. Nam prima huius nominis quod est ANTEMOS litera A unum, M quinque, N quinquaginta, T trecentos, E breue quinq̃, M quinquaginta, O breue septuaginta, S ducentos significat. Similiter alio nomine APNOYME. Nam A unum ostendit, P centum, N quinquaginta, O breue septuaginta, Y quadringentos, M quinquaginta, E breue, quinq̃: qui simul ducti faciunt sexcenta sexaginta sex. Nominis autem quod est TEITAN litera, T trecentos exprimit, E breue, quinq̃, I decem, item, T trecentos, A unum, N quinquaginta.

quingenta: qui simul iuncti faciunt sexcenta sexaginta sex. Porro nomen Gothicū Græcis literis scriptū est hoc modo, *ΤΕΝΣΗΡΙΚΟΣ*: tria, E quinque, N quinquaginta, Z ducētos, H octo, P centum, I decem, K uiginti, O septuaginta, Z ducentos ostendit. ¶ Laudanda hæc patrum inspectio: uerū tamen est adhuc quod nō otiose quæritur. Nunquid em̄ illa bestia talibus uolet nominibus appellari, talibus uocabulis salutaris? Nūquid eos à quibus honori cōtrarius, siue gentium seductor dicetur, pace sua remunerabit, ut uendere uel emere possint? Sic em̄ hic habes, ut ne quis possit emere aut uendere, nisi qui habet characterē aut nomen bestię, aut numerū nominis eius. Nūquid hoc edicet, ut cōtrarius quod est Satan siue *ANTEMOS*, aut ut negator, uel gentiū seductor pronuntietur, & ut qui hoc pronūtiauerit, ille sit liber, illi uēdere uel emere possit? Aut nūquid gigantis nomen quod est *TEITAN* cōtentus erit, cum extollatur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur, ostendens se tanq̄ sit deus? Apud nos Latinos literæ quibus scribitur, *DIC LVX*, eundem numerū continent. Nam D quingentos, I unum, C centum, L quinquaginta, V quinque, X decem significat: quæ in unum collecta faciunt similiter sexcenta sexaginta sex. Sed etiam si scriptura hoc loco nomen istud illi palāma scriberet, & nominis huius numerū, sexcenta sexaginta sex esse diceret, nonne tūc quoq; ad quærendū superesset, quid ad illum hominē hic numerus pertineret? ¶ Igitur quoniā & numerus hic positus est, & tamen ad cōputationem eiusdem sapientiā quæritur dicendo: Si quis habet intellectum, computet numerū bestię: sapientiā quæramus, sanctam scripturā consulamus, sine qua nihil cōstans aut certū, siue de numero dei, siue de numero bestię, quæ aduersus deum extollitur, inuenire aut dicere possumus. Nam sicut ille Samson ueraciter dicere potuit: Si nō arafsetis in uitula mea, nō inuenissetis propositionē meam: sic dñs noster Iesus Christus, cuius nimirum propositiones siue problemata sunt omnia quæ in hoc libro cōtinentur profunda mysteria, ueraciter nobis dicat: Si non araueritis in alia scriptura, nō inuenietis solutionē numeri huius, quem præsens signauit scriptura. ¶ Primo diligenter animaduertendū est, quia prius quidem cum dixisset ut ne quis possit emere aut uendere, nisi qui habent characterem aut nomen bestię, aut numerū, signanter addidit nominis eius: post uero cum dicit: Si quis habet sapientiam, computet numerū, de nomine nullam mentionē fecit, sed tantummodo cōputet numerum bestię, inquit, ac deinde, & numerus eius, absq; interpositione nominis, est, ait, sexcenti sexaginta sex. ¶ Cur hoc, nisi quia aliud nomē bestię significat, & aliud ipsa est? Bestia nanq; ipsa homo est, & in ea diabolus inhabitat: nomē autē eius quod sibi usurpat, quod nisi quis cōfessus fuerit, uendere aut emere nō poterit, deus. Aduersatur nanq; & extollitur, ut sæpe iam dictum est, supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita ut in templo dei sedeat ostendens se tanq̄ sit deus. Duos ergo hic numeros intelligi oportet, alterū nominis eius quod illa bestia sibi usurpat, scilicet dei alterū bestię, id est, hominis eius quod ipsa erit. Alius nanq; est numerus dei, & alius hominis: imō omnis creaturæ rationalis quæ ad creatoris gratiā nō pertingit, siue hominis siue angeli. Debuerat quidē unus esse numerus creatoris & creaturæ, sed creatura numerum sibi alium elegit, dissentiendo à creatore. ¶ Quis est ille numerus creatoris? Numerus septenarius, sicut scriptura dicit: Cōpleuitq; deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit ab omni opere suo quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit deus ut faceret. ¶ Quis est autem numerus creaturæ? Numerus senarius, quia, uidelicet, numero dierū senario creaturā uersam scriptura comprehendit, & in sexto die, imō & sextus dies creatura est hominis. Et ille quidem ad hoc cōditus est, ut post obedientiæ opus consummatū cum deo in septimo sabbathizaret, id est, requiesceret, eoq; cōpleretur bono quod significatur dicēdo: cōpleuitq; deus die septimo opus suum, quod fecerat. Significat nāq; dies septimus remunerationē boni operis, Apostolo quoq; teste cum dicit: Incediemur em̄ in requiem qui credimus, quemadmodum dixit: Sicut iurauit in ira mea, si introibunt in requiē meam. Et quidē operibus ab institutione mundi perfectis dixit quodā loco de die septimo sic: Et requieuit deus die septima ab omnibus operibus suis, & in isto rursum: si introibunt in requiē meam. Quoniā ergo superest quosdam introire in illam, & hi quibus prioribus annuntiātū est, nō introierunt propter incredulitatē, iterum terminat diem quandā, hodie, in David dicendo post tantū temporis sicut supra dictū est: Hodie si uocē eius audieritis, nolite obdurare corda uestra, & cetera. Vt, inquā, in illam diei requiē introiret ut in illius numeri septenarij sabbathismo cū deo sabbathizaret homo, iccirco cōditus est: sed neq; homo tunc introiuit, neq; diabolus qui illū decepit unq̄ introibit. Nam uterq; sine deo, imō cōtra deum, in creatura mundi, & in semetipso uoluit gloriari. ¶ Ait ergo: Numerus em̄ hominis est. Præmiserat autē: Si quis habet sapientiā cōputet numerum bestię. Ac si dicat: Si quis habet sapientiā, cum uiderit illum hominē peccati, filium perditionis, potentē ac diuitē, extollentē se, & resistētes sibi occidentē, & in omnibus magnifice gloriantē, recogitet ac perpēdat, quia quicquid loquitur, quicquid agit, nō pertinet ad illā requiem, non est de illa septima creatoris, de uerbo dei, de regno charitatis, sed totum tātummodo

Insufficiēs
patrū con-
sideratio.

Numerus
iste in scri-
pturis quæ-
rendus.

Iudic. 14.

Aliud bestia
ē aliud no-
men eius si-
gnificat.
2. Thess. 2
Duo hic nu-
meri cōfide-
rādi sunt.

Numerus
creatoris ē
septenarius
Gene. 2
Numerus
creatoris
senarius ē.
Heb. 4
Psal. 94
Gene. 2

Psal. 94

Numerus ho-
minis non
dei, in Anti-
christo est.

1. Iohan. 2 modo de creatura mundi, de concupiscentia oculorū, de superbia uite, ac proinde quasi certo confirmatus argumento sciat & dicat, quia ille homo non est ipse quē se esse dicit, nō est deus, sed fallaciter se ostendit tanq̃ sit deus. ¶ Cum igitur dixisset, numerus enim hominis est, senarius simplex siue singularis, subintelligi potest, siquidē homo ille homo tantum, & non etiam diabolus esset. At uero homo ille homo quidem natura, sed diabolus in illo totus erit, cum omni sua uirtute, tota plenitudine, & eiusdem, uidelicet, hominis aduentus, ut ait Apostolus, erit secundū operationē Satanæ. Sequitur ergo: Et numerus eius sexcenti sexaginta sex. ¶ Ecce senarius numerus tertio repetitus, imō in decuplū, atq̃ inde in centuplū multiplicatus est. Notum maxime arithmeticis siue abacistis est, quod nūc dicimus: Senarius character de primo, id est, singulari limite in secundum, id est, decimum transgressus, sexaginta facit, idemq̃ in tertium, id est, centenū traductus, sexcentos efficit. Cum ergo dicit, & numerus eius sexcenti sexaginta sex, senarius qui erat numerus hominis, ut iam dictum est, ad septimū diem, ad sabbathum, id est, requiem dei propter suam præuaricationē non pertingentis, secundi & tertij limitis trāsgressionē multiplicatus est. ¶ Quid est hoc, nisi quia diabolus Satanæ, cuius secundum operationē ille homo ueniet, & qui in illo totus habitabit, postq̃ semel à requie dei, à sabbathismo cœlesti sese excussit, secundo ac tertio laborem suum multiplicauit? Nota replicamus, ubi, quando, quomodo numerū suum sic multiplicauerit trāsgressor antiquus, multiplicator laboriosus. ¶ Primo ubi perfectis cœlo & terra, & omni ornatu eorū, die septimo cōpleuit deus opus suum quod fecerat, & requieuit ab omni opere quod patrarat, ille cum requiescente creatore in septimo eius die nō requiescebat, quinetiam iam dudum propter inquietudinem superbię suę de cœlo in istum caliginosum aërem proiectus, in circuitu ambulabat impius & laborabat. Erat ergo in numero senario, in ista sex dierum creatura, in quo, uidelicet, senario se detineri dolens homo pœnitens, septimumq̃ diem suspirās dicit in psalmo: Notum fac mihi domine finem meum, & numerū dierum meorum, quis est, ut sciam, quid desit mihi. ¶ Ille autem impius & præuaricator angelus non sic, sed cum esset foris à requie siue septima die, & senarius eius adhuc simplex siue singularis esset, non cōtentus fuit labore suo, sed adiecit per inuidiam, ut genus humanum in eundem laborem traheret secum decipiendo protoplastum. Hoc agendo utiq̃ transgressionem auxit, & recte sicut proprius, ita & hominis labor imputatur illi. Multiplicatus est ergo primus eius senarius, & factus est iam numerus eius sexaginta sex. ¶ Verum nec isto cōtentus, adijciat adhuc ut illum hominem peccati, filium perditionis, totus ingrediatur, & faciet per illum id quod nūc de bestia maligna presenti loco miramur. Illic nimirum tertia transgressionē senarius eius multiplicabitur, quando is qui hominem primum dolo decepit sine ui, idem & dolo in prodigijs mendacibus pariterq̃ ui siue gladio dei, hominumq̃ manifestus hostis utetur, perseverante inuidia qua mundo mortem induxit, perseverante imō & in peius aucta superbia, qua sese in cœlo aduersus deum extulit. Bene igitur cum dixisset, numerus enī hominis est, addidit, & numerus eius sexcenti sexaginta sex, quia, uidelicet, labor peccati, qui in homine cum deo non sabbathizante simplex est, in illa bestia notis incrementis secundo ac tertio multiplicatus est. ¶ His animaduersionibus non ab re esse cuiquam uideri debet, quod plagam mortis eius hæc scriptura ter commemorat. Primo cum dicit, & uidi unum de capitibus suis quasi occisum in mortem, & plagam mortis eius curata est. Secundo cum dicit, & fecit terram & inhabitantes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Tertio cum dicit, ut faciant imaginem bestię quæ habet plagam gladii & uixit. Ter nanq̃ malignus ille plagatus est. Primo, quando iudicatus in cœlo sententiam damnationis accepit: secundo, quando in serpēte per quem deceperat hominem, maledictione multatus est: tertio, quando dominus Iesus interficiet eum spiritu oris sui, & destruet illustrationē aduentus sui. Hic est uerus bestię numerus sexcenti sexaginta sex. ¶ Cæterū numerum nominis eius, quem qui non habuerit, uendere aut emere non poterit, sic falso illi attribuitur, sicut & ipsum nomen quo se iactat, ostēdens se tanq̃ sit deus. Numerus nanq̃ septenarius dei est agni, dei, inquam, qui die septimo requieuit & agni cuius in hoc ipso libro septem sunt cornua, septemq̃ oculi. ¶ Deniq̃ quod hæc bestia septem ostentat capita, uolentum est atq̃ contrarium. Cōtra illud quod deus die septimo requieuit, caput huius septimum plagam habet mortis, plagam gladii, & non requiescit, sed semper laborat, & in labore uiuit iuxta Psalmistam dicentem, & laborabit in æternum & uiuet adhuc in finem. Iccirco & sicut supra dictum est, & super septem capita eius nomina blasphemię, quia non est nomen eius deus, quod inscriptum suis capitibus, sicut illic memorauimus. Quod si non est hoc nomen eius, certe nec nominis numerus. Iste numerus meriti est, & pro uero illi attribuitur, sicut iam dictum est, sexcenti sexaginta sex & nusquam ad septimum peruenit, quia nunquam pœnitentiam egit siue acturus est, ut requiescere possit.

R V P E R T I A B B A

CXXXIII.

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHAN-
NIS APOSTOLI COMMENTARIO.
RVM LIBER IX.

T VIDI, ET ECCE AGNVS STABAT SVpra montem Sion, & cum illo centum quadragintaquatuor milia habentes nomen eius & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Quo nunc eamus, quo sermonis cursum dirigamus, septem spirituum domini lucidus ordo cominus ostendit quem proposuimus sequi, sine quo nihil nos uidere, & nusquam rectum tenere tramitem nos posse sumus arbitrati. Neq; enim frustra gratiam & pacem à septem spiritibus qui in conspectu throni dei sunt, Iohannes iste in initio uoluminis septem scribit ecclesijs. Est autem in ordine spirituum eorundem secundum

CAP. XIII.

De spū sciē-
tiā hic age-
tur.

Esaia 11

Agnus stās
supra mon-
tem Sion.
Exodi 12

Agnus ue-
rus in lege
prēfigurat

Exodi 12
Signaculū
crucis prēfi-
gurati.
Exodi 12

Gene. 22

Numerus fi-
liorū repro-
missionis.
Roma. 10

Ex duode-
nario mul-
tiplicat nu-
merus
144000.

propheticum Esaia praeconium quintus scientiae spiritus, sequens illum cuius magnalia pre-
cedenti uisione spectauimus, in praelijs martyrum, scilicet, fortitudinis spiritum, quorum, ui-
delicet, praeliorum summum uel nouissimum certamen erit illud quod per semetipsam faciet
bestia prima, cuius paulo ante computauimus numerum, quae nimirum bestia Antichristus
erit, qui in suo tempore reuelandus est. Igitur quo nunc eamus nescimus, sed iste lucidus, ut
iam dictum est, spirituum ordo ducit nos, ut recapitulationē hic fieri perpendamus, & ea quae
in hoc mūdo gessit sanctus scientiae spūs ab hoc loco cōtemplemur, ubi supra montē Sion stās
conspicitur agnus. ¶ Nam ubi primum scientia dei dari coepit uel scribi, illic & agnus dei Chri-
stus coepit figurari. Etenim ubi primus scientiae dei scriptor legem scripsit Moyses, illic agnus
in typum Christi immolari coeptus est, et sanguine eius signati sunt postes filiorū Israēl. Proin-
de & in istis centum quadragintaquatuor milibus cantantibus quasi canticum nouum ante se-
dem, & ante quatuor animalia & seniores, & in quatuor angelis uolantibus per medium cœli,
& habentibus euangelium æternum, quorum quartus ipse est Iohannes qui dicit: Et audiui
uocem de cœlo dicentem: Scribe: Beati mortui qui in domino moriuntur, & septem phylis se-
ptem angelorum in istis, inquam, omnes scientiae cœlestis, id est, sanctae scripturae cōstructo-
res siue conscriptores intelligimus, & secundum istos siue secundum istorum studia mirabi-
lem sanctum scientiae spiritum predicare ingredimur. ¶ Et uidi, inquit, & ecce agnus stabat su-
pra montem Sion. ¶ Visio ista Iohannis oculum à fine seculorum, ubi paulo ante uiderat besti-
am siue malignum bestiae caput Antichristum, gladio damnationis aeternae percussum, sur-
sum reducit ad principia seculorum, scilicet, ad tempora promissionis uel fidei patriarcharum,
unde recapitulationes istae omnes currunt atque recurrunt. ¶ Sane agnus iste Christus est,
qui nunc quidem ecce in persona sua stat supra montem Sion, supra omnem ecclesiae dignita-
tem, supra omnem principatum, omnesq; uirtutes cœlorum, tunc autem quando promissio
fiebat uel recenter facta fuerat, stetit in figura, sicut iam dictum est, quando uel ex quo immo-
latus est agnus in domibus filiorum Israēl, cuius sanguine postibus signatis, dum comederen-
tur carnes eius, mortua sunt primogenita Aegyptiorū, & filij Israēl transierunt per mare Ru-
brum, & Pharaon cum curribus & equitibus suis illos persequens submersus est. ¶ Agnus iste
nomen suum & nomen patris sui scripsit in frontibus nostris cum signaculo crucis. Tunc au-
tem sumebatur de sanguine agni qui erat in limine, & ponebatur in superliminari, & super u-
trunque postem. In qua nimirum positione diuinum erat crucis praesagium siue sacramentū,
profuturū illis in plenitudine temporis, in tempore benedictionis, quando uerus agnus Chri-
stus semen Abrahæ, in quo benedicerentur omnes gentes, immolandus erat in ara crucis.
¶ Istos uidi stantes cum agno, quia nimirum quicumque secundum fidem Abrahæ uel pro-
missionem dei significabantur, sanguine illo benedicti sunt cum Christo, & uiuunt cum illo.
¶ Quid autem nos uult iste illorum numerus centum quadragintaquatuor milia? Hoc nimi-
rum nobis innuit, quod filij Israēl siue filij Abrahæ, qui per uenturum Christum essent saluan-
di, opus erat ut non tantum carnis, sed fidei uel promissionis existerent filij. Non enim, inquit
Apostolus, omnes qui Israēl hi sunt Israēlitæ, neq; quia semen sunt Abrahæ omnes filij, sed in
Isaac uocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis hi filij dei, sed qui filij sunt promissionis &
estimantur in semine: Hanc fidem simul cum operibus Abrahæ numeri huius plenitudo mysti-
ce significat. ¶ Denique numerus primorum filiorum carnis Israēl, scilicet, duodenarius, si se-
mel & iterum ac tertio in decuplum multiplicetur, norunt abacistæ, quia duodecim milia
fiunt. Item si duodecim milia per eundem duodenarium multiplicentur, fiunt centum qua-
dragintaquatuor milia. Labet adhuc dicere manifestius: duodecim, qui numerus primorum
(ut iam dictum est) filiorum erat Israēl, in decuplum transducti, fiunt centum uiginti. Rursus

M centum

mysterium
huius nu-
meri.

Exodi :

Virginitas
carnis ma-
gnā habet
prærogati-
uam.

1. Cor. 7

Vox de cœ-
lo, sacra scri-
ptura est.

2. Petri 1

Cur scriptu-
ra cōparat
aquis & to-
nitruis.

Esaie 55

Psal. 17

Gene. 7

Esaie 66

Sancti pro-
phetæ & a-
postoli sunt
uelut chor-
dæ in citha-
ris extensæ
per afflicti-
ones.

Numer. 11

Heb. 11

centum uiginti in decuplum promoti, fiunt mille ducenti. Item mille ducenti decies multi-
plicati, fiunt (ut alio loco iam dictum est) duodecim milia signati. Hęc trina in decuplum mul-
tiplicatio fidem nobis pulchre innuit sanctæ trinitatis, cuius cum confessione mystica do-
mos suas signabant illi, confitentes deum Abraham, deum Isaac & deum Iacob. Quia ue-
ro sola fides sine operibus ad perfectionem siue ad uitam non sufficit, rursus per duodenari-
um multiplicentur duodecim milia, & fiunt centum quadragintaquatuor milia, quonume-
ro & fidei confessio & bonorum operum significatur multiplicitas. ¶ Igitur stantes cum a-
gno tot sancti nomen eiusdem agni, & nomen patris eius scriptum habentes in frontibus su-
is, omnes perfecti sunt illius temporis filij Abraham, quo, uidelicet, tempore propaschalis a-
gni immolatione per singulos annos passurus pro omni mundo CHRISTVS præfiguraba-
tur. Eorum perfectionem magnifice & mirabiliter continuo præsens litera commendat. Se-
quitur enim: Et audiui uocem de cœlo, tanquam uocem aquarum multarum, & tanquam
uocem tonitruj magni, & uocem quam audiui, sicut citharcedorum citharizantium in citha-
ris suis. Et cātabant quasi canticum nouum ante sedem & ante quatuor animalia, & seniores,
& nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor milia, qui empti sunt
de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Hi sequuntur
agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore ipso-
rum non est inuentum mendacium. Sine macula sunt ante thronum dei. ¶ Primum de hoc ca-
pitulo causa postulat prælibare id quod cum dixisset: Et nemo poterat dicere canticum, nisi
illa centum quadragintaquatuor milia qui empti sunt de terra, continuo uelut interrogatus,
pro quo merito suo soli possint illi dicere canticum eiusmodi: Hi sunt, inquit, qui cum mulieri-
bus nō sunt coinquinati, uirgines enī sunt. ¶ De uirginitate carnis potest quidē collaudatio
ista non inutiliter accipi. Valet enim plurimum ad exhortandum, ad confortādum, ad corro-
borandum dulce illud uirginei decoris propositum, in quo licet cogitare quæ domini sunt.
Nam uere magnam habet prærogatiuam uirginitas carnis sociata cum uirginitate mentis.
Veruntamen ut propositum ordinem teneamus dicendum est & aliud, cui nulla de scriptu-
ris autoritas siue ratio refragari comprobetur. ¶ Neq; enim uirginitati carnis tantum tribue-
re quisquam leuiter audebit, ut canticum aliquod cantandū uirginibus sanctis, incantabile fo-
re iudicet omnibus alijs quantumlibet magni sint quidē ex eis. Exempli gratia: Petro aposto-
lo de nouo, & Mosi de ueteri testamento: De quibus constat q̄ secundū carnē uirginalis pro-
positi nō fuerint. His igitur breuiter præmissis, nunc ordinē prosequamur. Et audiui, inquit,
uocem de cœlo tanquam uocem aquarū multarum, & uocem tonitruj magni. Stante agno
supra montem Sion cum suis signatis, cœpit audiri uox de cœlo tanq̄ uox aquarum multarū,
& tanq̄ uox tonitruj magni, quia, uidelicet, quando per typicam immolationē paschalis agni
in Aegypto cœpit præfigurari passio Christi filij dei, tunc etiam cœpit audiri per scripturam
uox dei, quia tunc Moses legem scripsit, quam utiq; non de terra, sed de cœlo; non ab homine,
sed ex deo accepit. Post hunc cæteri iusti & prophetæ scientiam dei scripserunt, & ipsi quoq;
non de terra sed de cœlo locuti sunt. Vnde est illud: Neq; enim uoluntate humana allata est
aliquando scriptura sacra, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Audiui er-
go, inquit, uocem de cœlo. ¶ Porro scripturæ sacræ aquarum nomine solent aliquando signi-
ficari, at illi: Omnes sitientes uenite ad aquas. Tonitruo quoq; solet assimilari, uidelicet, pro-
pter terribile comminationem iudicij futuri, iuxta illud: Et intonuit de cœlo dominus, & al-
tissimus dedit uocem suam. Sane iudiciū primū per aquam iam factū, secundum autē eādem
scripturæ quasi quādoq; contonādo testātur per ignem futurū. Recte igitur uocem illam uo-
cem scripturarū cœlestium, tanq̄ uocem aquarū multarū dicit, & tanq̄ uocem tonitruj magni.
¶ Veruntamen nō solum iudiciū uox illa sonat, pœnasq; malorū, sed etiam misericordiā et lem-
piterna præmia sanctorū, quæ nimirū auditu uel intellectu dulcia & delectabilia sunt. Sequi-
tur ergo: Et uocem quam audiui sicut citharcedorum citharizantium in citharis suis. Deni-
que sicut in tonitruo terroris asperitas, in citharis uero sonantibus delectationis est suauitas,
ita in scripturis sanctis comminatio iudicij peccatores terret & salubriter turbat, promissio ue-
ro præmiorū bene operantes mulcet & lætificat. ¶ Et notandum quod in citharis chordæ so-
nantes audientes quidem delectant, sed ipsæ in extensione sua quodammodo laborant: Sic de-
nique hi, per quos sancta scriptura condita est, suo quiq; tempore bona promittendo bonos
auditores delectauerunt: sed ipsi apud semetipsos laborauerunt, & plerunque fatigati sunt.
Vnde primus illorum Moses dicebat ad dominum: Cur afflixisti seruum tuum? Quare non
inuenio gratiam coram te? Cur imposuisti pondus uniuersi populi huius super me? Ac dein-
ceps: Sin aliter tibi uidetur, obsecro interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tan-
tis afficiar malis. Sed & diuersis præterea modis fatigabantur sancti illi, sicut & Apostolus
eorum reminiscēs inter cætera dicit: Alij uero ludibria & uerbera experti, insuper & uincula
et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in
melotis

melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiatī, afflicti, & cætera. Erant igitur sicut citharædi citharizantes in citharis suis: quia, uidelicet, testimonia ueritatis personantes extendebantur tribulationibus multis. ¶ Sed & spontanea extensione sese affligebant, ut cœlestem beatæ cantionis mererentur accipere gratiam, sicut de Daniele & socijs eius legimus: quia propofitis sibi regalibus epulis, hoc magis elegerunt propter deum, ut leguminibus uelceretur. Pueris autem his dedit deus scientiam & disciplinā in omni libro, & sapientiam: Danieli uero intelligentiam omnium uisionum & somniorum. Sequitur ergo: Et cantabant quasi canticū nouum ante sedem, & ante quatuor animalia & seniores. Citharizabant & cantabant, id est, semetipsos affligebant, & gloriam dei personabant. ¶ Quid autē sibi uult quod non ait: Et cantabant canticū nouum, sed quasi canticum nouum? Quid enim est canticū nouum? Nam hoc præcognito cōtinuo clarebit quid sit, quasi canticum nouum. Canticum nouum est testamentum nouum, in quo ueterem hominē deposuimus & nouum induimus, in quo innouati similitudinem terreni parentis euasimus, & ad formam cœlestis autoris translati sumus. Porro quā si nouum canticū uetus est testamentum, quod per quasdam similitudines figurasq; multiplices eadem significat, quæ nouum testamentum continet. ¶ Cantabant igitur quasi canticū nouum, id est, mirabili prophetici spiritus potentia præuidebant euangelicæ gratiæ sacramentum. Et secundū hoc exemplar faciebant & docebant legale ministerium, & per figuras competentes profitebatur agnum dei Christum pro salute mundi passurum, suæq; passionē mundum innouaturum. Ita cantabant ante sedem & ante quatuor animalia, id est, in præparatione regni dei, in obsequio euangelij Christi, ad instructionem eorum quorum uenerabilis se necit, id est, uita immaculata regit ecclesiā dei. Sequitur enim: Et nemo poterat dicere canticum nisi illa cētum quadragintaquatuor milia, qui empti sunt de terra. Quare nemo alius dicere poterat? Quia, uidelicet, non uoluntate humana aliquando allatum est eiusmodi canticum, sed spiritu sancto inspirati cecinerunt cantores, id est, autores scripturarum. Et pro quō merito suo illi canticum illud dicere potuerunt? Ait: Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Quomodo uel quibus cum mulieribus non sunt coinquinati? Nimirū cum mulieribus alienigenis, super quibus præceperat dominus filijs Israël dicens: Non ingrediemini ad eas, neq; de illis ingredientur ad uestras. Certissime enim auertent corda uestra ut sequamini deos earum. Nonne causa magna est, & merito canticum agni de ore tollitur eorum, quicunq; eiusmodi mulieribus coinquinati sunt? Deniq; cum coinquinatione carnis simul animæ quoq; propter amorē mulierum, cum dæmonijs fornicatæ sunt. Primum propter illas initiati sunt Beelphegor, & sicut scriptum est, usque in præsentem diem macula huius sceleris in illis permanet. Deinde multiplicatæ sunt cum eiusmodi mulieribus coinquinationes, & earum omnium palmam tenet impijssima Iezabel. Et quis eiusmodi ignem alligauit in sinu suo, & uestimenta eius non sunt combusta? Salomon quoq; sapientissimus, quia talibus ardētissimo amore copulatus est, incombustus non euasit. Deprauatum est enim cor eius ab illis, cum iam esset senex, & abiit & seruiuit dijs & deabus earum. ¶ Dicat ergo pro maxima laude: Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines em̄ permanserunt, quia uero soli illi deo uero uirginem castam se exhibere, & corruptores gentium non deos sed dæmones effugere potuerunt, qui sese à mulieribus illorum incoinquinos custodierūt. Tales utiq; uirgines canticū bonum sibi thesaurizauerunt, dum adherentes unico uiro suo, uni deo suo, uerbum bonum de pectore eius mente conceperunt, ore protulerunt, calamo quoq; quidam ex eis ut legeremus nos, cōscripserunt. Hi, inquit, empti sunt de terra. Item: Hi sequuntur agnum quocunq; ierit. Et rursum: Hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno. Quatuor enuntiationes istę splendide uigilantibus & apertis oculis in ordine suo conspiciendæ sunt, quia nimirum gratiæ simul & meriti, nechon & præmiij castissima præconia sunt. Deniq; quod ualde notandū est prima & quarta gratiam prædicat, secunda meritum, tertia præmiū commendat. Siquidem prima est quod empti sunt de terra, quarta, hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno, quæ ambæ idem prædicant, scilicet, redemptoris gratiā. Quis nam ignoret eosdem sanctos iræ fuisse filios, & per gratiam esse redemptos: Vnus ex illa gente sanctus & magnus Paulus ait: Eramus enim & nos natura filij iræ sicut & ceteri. ¶ Præmissa ergo præconio tunc demum enuntiatur meritū. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Et recte, dicit enim & dicere debet quisq; eorum: Laboraui & sollicitus fui nō coinquinari, non autem ego sed gratia dei mecum. Subditur statim & præmiū, dicendo: Hi sequuntur agnum quocunq; ierit. Agnum sequuntur, uidelicet, emptorem siue redemptorem, cuius sunt sanguine redempti. Hinc Petrus apostolus ait: Redempti estis de uana uestra cōuersatione paternæ traditionis, pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi. Repetitio, hi empti sunt ex hominibus, magnæ intentionis est indicium, ut non obliuiscamur eos gratia redemptoris esse id quod sunt. Nam de terra & ex hominibus idem est, tanquam si diceret, ex massa terrena generis humani, quę uniuerſa in primo parente

Spontanea
quorundā
afflictio.
Daniel. 1

Quasi can-
ticū nouū.

Ephe. 4
1. Cor. 15

2. Petri 1

Qui cū mu-
lieribus nō
sunt coinq-
nati.
3. Reg. 11
Deut. 7
Numer. 25

3. Reg. 16
Prouerb. 6
3. Reg. 11

Virgines e-
nim sunt.
2. Cor. 7

Quatuor
hic enun-
tiationes
gratiæ me-
ritiq; & præ-
miij.
Gratia.
Ephe. 2
Meritum.

1. Cor. 15
Præmiū.

1. Petri 1

1. Cor. 15

Hi sequuntur
agnū quo-
cunq; ierit.

Psal. 118

Iob 23

1. Iohan. 3
Primitiæ
deo & a-
gno.
Leuit. 2

Quo ueteres
exempla se-
quimur.
Infra eodē.

3. Reg. 19

* Coeli.

Humilitas
Iohānis de
seipso lo-
quentis.

Vetus testa-
mentū uni-
tantū gen-
ti datum.

sub peccato se uendidit. ¶ Notandū præ terea, quia cum dixisset: hi sequuntur agnum, addidit quocunq; ierit. Nunquid enim agnus necessario pro negotiis regni sui disponendis de loco ad locum uadit, aliosq; in comitatū assumens sese absentat alijs? Sed nimirum remota uariatione huiusmodi, duobus modis sequuntur agnum quocunq; ierit, uidelicet, in uestigatione iudicio-
rum eius quæ in sacris continentur scripturis, de qualibus sanctos iste unus dicit: In labijs meis pronuntiavi omnia iudicia oris tui, & imitatione exemplorū eius, de quibus item unus illorū dicit: Vias eius custodiui, & à præceptis eius nō discessi. Sequuntur ergo agnū quocunq; ierit, dum iudicia eius & per spiritū intelligunt, & per charitatē laudant, & iustificant eum in eisdē omnibus iudicijs eius, & dum exemplū charitatis eius imitatur usq; ad mortē, quemadmodū Iohannes dicit, quia ille pro nobis animā suā posuit, & nos debemus pro fratribus ponere. ¶ Item & hoc non præterit idū, quia cum dixisset: Hi empti sunt ex hominibus, addidit primitiæ deo & agno. Nam & per hoc liquet priores sanctos intelligi, de qualibus sancta & my-
stica lex dicit: Si obtuleris munus primitiarū frugum tuarū domino, de spicis adhuc uiuentibus, torres eas igni & cōfringes eas in morem faris, & sic offeres primitias tuas dño, fundens supra oleum, & thus impones. ¶ Spicæ namq; adhuc uiuētes, fuerunt priores seculi sancti homines, de quibus tunc offerimus munus dño, quādo bene uiuere proponimus eorū exemplo. Verum in eorū actibus nōnulla inueniuntur tunc cōcessa, quæ nūc maturiore seculo euāgelij falce refecantur, sic postmodū ad sedentē super nubem filiū hominis dicitur: Mitte falcē tuā acutam, quia uenit hora ut metatur, quoniam aruit messis terræ. Torres ergo eas igni, id est, per sanctū discretionis spiritū statim discernēs utriusq; tēporis, ea quæ imitanda non esse in euāgelio didicisti, nō quidē reprehendēs, sed nec imitaberis, & sic offeres cum impositione olei & thuris, id est, bona illoz imitaberis cum charitate ad honorem dei. Igitur hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno, quod idem est ac si diceret: istos redemit de massa generis humani agnus dei Christus, testimonio fidei probatos inuētos illo priori & recenti adhuc seculo. De quo testimonio fidei adhuc subditur: Et in ore ipsorū non est inuentū mendaciū. ¶ Fideles enim fuerūt, mendaciū non coluerūt, sed unum uiuum & uerum deum. De qualibus cum nullum superesse putaret Helias nisi se solum, diceretq;: Dñe prophetas tuos occiderūt, & altaria tua suffoderūt, & relictus sum ego solus, & quærūt animā meam: reliqui mihi, ait dñs, septem milia uiros, qui non curauerunt genua ante Baal. Itaq; quia cum mulieribus supradictis nō sunt coinquinati, & mendaciū deorum illarum non sunt locuti: Sine macula, inquit, sunt ante thronum dei. Et uidi alterum angelum uolantem per medium * cœlum, habentem euangelium æternum, ut euangelizaret sedētibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum, dicēs magna uoce: Timete dominum, & date illi honorem, quia uenit hora iudicij eius, & adorare eum, qui fecit cœlum, terram, & mare & omnia quæ in eis sunt, & fontes aquarū. Et alius angelus secutus est dicens: Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ à uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. Et angelus tertius secutus est illos, dicens uoce magna, Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit charactērē in fronte sua, aut in manu sua: & hic bibet de uino iræ dei, qui mixtus est mero in calice ire ipsius, & cruciabitur igne & sulphure, in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum: Nec habēt requiem die ac nocte, qui adorauerint bestiam & imaginem eius, & si quis acceperit charactērem nominis eius. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt. mandata dei & fidem Iesu. Et audiui uocem de cœlo dicentē mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino moriuntur. Amodo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. Opera enim illorum sequuntur illos. ¶ Post canticū unius montis Sion, quatuor isti non stant in uno quolibet monte uel loco, sed uolant per medium cœlum, & uoce magna & uoce publica toti mundo prædicant. Quartus ipse est Iohānes, qui de semetipso humiliter sentiens, non dixit, quartus secutus est tres alios uolantes per medium cœlum, sed audiui, inquit, uocem de cœlo dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino moriuntur. Siquidem quemadmodum dixerat, uidi angelum uolantem per medium cœlum, ut euangelizaret dicens, timete dominum, & alius secutus est eum dicens, cecidit cecidit Babylon: & tertius secutus est eos dicens, si quis adorauerit bestiam, & cætera. Sic poterat dicere, & quartus ego secuturus eram eos dicens: Beati mortui qui in domino moriuntur. Sed recte sic maluit loqui, ut & de seipso humiliter enuntiaret, & rem aliquantulum exprimeret. ¶ Nunc enim per istos euangelizantes siue euangelium æternum habentes, quorum quarto in loco seipsum ponit, quatuor euangelistas datur intelligi, quorum ipse est quartus, quia nouissimus euangeliū scripsit. ¶ Interea meminisse oportet, quia supra diximus, septem spiritus, qui in conspectu throni dei sunt, ordinem respicientes, sub imaginibus præsentis huius uisionis propria spiritus scientiæ opera siue dona prædicari. Quicquid autem huius gratiæ datum fuerat ante aduentū Christi, quicquid erat cœlestis scientiæ in lege & prophetis, in uno tantum monte Sion, in uno tantū celebrabatur templo quod erat in Hierosolymis, ibi enim tan-
tummo

tummodo erant sancta illius populi. ¶ At ubi Christus uenit, continuo per publicum orbis terrarum euangelium eius sonuit, sociatis sibi lege & prophetis, & tunc scientia dei multiplicata est, completo quod Daniel prædixerat, quia pertransibunt plurimi & multiplex erit scientia. Recte igitur secundum has uisiones prius quidem canticum in monte tantum Sion auditum est, isti autem quatuor angeli per medium cælum uolant euangelizantes, quia, uidelicet, lex & prophetæ prius in angusto gentis unius loco sonabant, nunc autem apostolis prædicantibus Christi euangelium, cum testimonio legis & prophetarum totus mundus audiuit, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terre uerba eorum. ¶ Porro quod euangelij prædicatores, siue sancti quique sacerdotes recte angeli dicantur fere nulli dubium est, cum scriptum sit: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Ipse agnus, ex cuius ore sine dubio requiritur & requirenda est uniuersa lex, angelus, magni consilij angelus dictus est. Angelus quippe non naturæ sed officij nomen est, & est Græcum uocabulum, quo Latine dicimus nuntium. Bene ergo cum supra dixit: Et uidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion, nunc dicit: Et uidi alterum angelum uolantem per medium cælum. ¶ Nunc singula dicta scrutemur, simulque perperdamus utrum singuli secundum facies suas loquantur. Notæ quippe sunt facies eorum, & ordo quo in hac eadem Apocalypsi superius designatæ sunt. Nam animal primum simile leoni, & secundum animal simile uitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilæ uolanti. De diuersitate ordinis huius ab eo, qui in Ezechiele scriptus est, suo loco aliqua diximus. ¶ Sane quod nunc de primo dicit, uolantem per medium cælum, habentem euangelium æternum, ut euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum: idem & de alio qui secutus est eum, & de tertio qui secutus est eos, & de quarto qui personam suam exprimit, pariter subintelligendum est. Primo quod ait uolantem per medium cælum, dictioni supra scriptæ fere oppositum est, quia dixit stetit cum agnoscebat supra montem Sion centum quadragintaquatuor cantantes quasi canticum nouum. Illi cantantes stabant supra unum montem Sion, iste autem & cæteri sequentes uolabant per medium cælum. Quod est dicere: Antequam in semetipso pateretur agnus dei, cum adhuc sacrificaretur in figura eius agnus irrationalis, tantum in Sion siue in Iudæa erat notitia uel scientia dei, ubi autem ille passus est, continuo illa scientia ad omnes gentes conuolauit, illo uolatu de quo propheta cum dixisset: Venite ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius, subiunxit atque ait: Quia de Sion exibit lex, & uerbum domini de Hierusalem. ¶ Volabat ergo, id est, exibat de una gente ad omnem mundum, & hoc per medium cælum, id est, in auditu omnium, non in una tantum lingua ut prius, coangustatum habens dei uerbum, sed omnibus linguis dilatatum, maxime autem Græca & Latina, quibus æque ut Hebraica lingua scripsit Pilatus super caput eiusdē agni in cruce hūc titulum: Iesus Nazarenus rex Iudæorum. ¶ Sed & libertatē euangelizantium designat hic uolatus per medium cælum. Neque enim quicquam eorum quæ euangelizant in angulo gestum, aut erubescendum est: hinc ipse dominus ait: Quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Hinc Paulus ait: Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum, ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescō euangelium. Virtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudæo primū & Græco. Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem ex fide uiuit. Reuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui ueritatem dei in iniustitia detinent. ¶ Volantem igitur per medium cælum, id est, cor habentem sursum cum despectu terrenorum incedentem per publicum, non erubescit ministeriū suum, eo quod nihil gerat aut doceat inhonestū aut infirmum. Nam hoc est quod sequitur: Habentē euangelium æternum. Virtus enim dei est, ueritas dei est, quæ transire aut ueterascere non potest. Nam cælum, inquit, & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt. Quod uel ad quid uolabat? ¶ Vt euangelizaret, inquit, sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum. ¶ Et est sensus: Vt prædicaret in omnes gentes incipiens ab Hierusalem, absque acceptione personarū, absque distinctione Iudæorum & gentium, & tribuum, & linguarum, & populorum. ¶ Timete, ait, dominum, & date illi honorem, quia uenit hora iudicii eius, & adorete eum qui fecit cælū & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt, & fontes aquarum. ¶ Sic in hoc libro superius quatuor animalia designata esse meminimus, ut facies leonis prima sit. Nam animal primum simile leoni. Porro natura leonis timorem cæteris animantibus incutit. Nam ad rugitum eius uniuersa animantium natura contremiscit. Vnde est illud: Leo rugiet quis non timebit? Et continuo: dominus deus locutus est quis non prophetabit? Recte ergo primus timorem exigit dicendo: Timete dominum, & date honorem illi. Causa quoque timoris congrua redditur, quia uenit, inquit, hora iudicii eius. Timor iste pœnalis est, cuius causa est expectatio iudicii, nondū plena sapientia, sed sapientiæ inchoatio, si-

Nonū testa-
mentū da-
tū cunctis
gentibus.
Daniel. 12

Psal. 18
Euangelistæ
etiā dicunt
angeli.
Malachiæ 2

Ezechiel. 1
Volantes per
mediū cœ-
li, nō stātes
in mōre tñi
Sion, ut ue-
teres.

Esaiæ 2

Euangelium
omnib⁹ gē-
tibus & lin-
guis com-
munē.

Iohan. 19
Non erube-
scet in pu-
blico euāge-
lium.
Matth. 10
Roma. 1
Abacuc 2

Volatus e-
uangelij.

Matth. 24
Lucæ 21

Primus an-
gelus in fa-
cie leonis.

Amos 3

Timor iudi-
cij pœnalis

quidem est
sed tamen
bonus.

Psal. 110

Secūdus an-
gelus in fa-
cie vituli.

Leuit. 4

Hebr. 3
Cecidit Ba-
bylon, ciui-
tas diaboli
per mortē
Christi.

Io han. 12

Gene. 4

Gene. 6

Ephe. 6

Tertius an-
gelus in fa-
cie hoīs.

Vinū mero
mixtū, iro-
nice dicit.

Error quo-
rundam.

Matth. 25

Roma. 11

1. Cor. 13

Patientia
sanctorū in
seueritate
iudicij.

tio, sicut scriptum est: Initium sapientiæ timor domini. Habet tamen non nihil iustitię, quia de fide procedit. Nisi enim quis iudiciū futurum credat, non timet. Est ergo utilis dum peccato-rem sollicitū reddit, & ad poenitentiam compellit. Vnde cum dixisset: Timete dominū, cōtinuo subiunxit: & date honorem illi. In quo? Videlicet, in eo ut relictis simulacris ad ipsum conuer-ramini. Sequitur enim: Et adorare eum qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia quę in eis sunt, & fontes aquarum. Et alius angelus secutus est eum dicens: Cecidit cecidit Babylon il-la magna, quæ à uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. Et hic secundus secundū faciem suam dicit, secundū faciem vituli: Nam secundum animal simile vitulo. Vitulus autem sacrificium pro peccato offerebatur, cuius sanguis in sancta per pontificem inferebatur, cor-pus autē cremabatur extra castra, dominum nostrum Iesum Christū significans, qui pro pec-cato generis humani oblatus, & extra portam passus est. Quod Apostolus commemorans se-quitur & dicit: Exeamus igitur ad eum extra castra improprieū eius portantes. Ait ergo: Ce-cidit cecidit Babylon. Babylon quod interpretatur confusio, regnum est peccati, principatus mundi, latrocinium diaboli, hoc sine dubio deletū est omnino in electis per passionē Christi si-cut ipse cōtinuo passurus dixit: Nunc iudiciū est mundi, nūc princeps mundi huius eiicietur foras. Quicquid iniquationis siue per uim siue per suasionē ciuitas diaboli, ciuitati dei inges-sit, ex quo ciuitatē illam primus Cain cruētis manibus ædificauit, & ex quo filij dei, scilicet, de stirpe Seth uidentes filias hominū q̄ pulchrę essent, uidelicet, quę erant de stirpe Cain accepe-runt sibi uxores ex omnibus quas elegerāt, uniuersa iniquitas, omnia peccata, quæ de cōmix-tione reproborū electi contradixerant, pariter cum originali peccato per mortem Christi de-leta sunt, & rectores mundi huius tenebrarū harum de potestate pristina corruerunt, ut non seducerent gentes, ut liceret gentibus conuerti ad deum uerum, agere poenitentiam & accipe-re remissionem peccatorum. Cecidit ergo cecidit Babylon, quæ à uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes, id est, iudiciū factum est, princeps mundi huius per mortem Christi iudicatus est, & exinanita est omnis erroris cōfusio, quia ebrietas fornicari à deo & in iram mit-ti faciebat omnes gentes. Sane cum improprio dicitur magna, quia semetipsam superbiēdo magnificabat. Et tertius secutus est eos, dicens uoce magna: Si quis adorauerit bestiā & ima-ginem eius, & acceperit characterē in fronte sua, aut in manu sua, & hic bibet de uino irę dei, qui mixtus est mero in calice irę ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelo-rum sanctorum, & ante conspectum agni. Et fumus tormentorū eius ascendet in secula seculo-loꝝ: Nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerint bestiā & imaginem eius: Et si quis acceperit characterem nominis eius. Et iste tertius secundum faciem suam dicit, secundum faciem hominis. Nam tertium, inquit, animal habens faciem quasi hominis. Quid enim dicit? Post primum qui dixerat, timete dominum & adorare eum, legem ponit & sententiam præ-scribit eis qui adorauerint alium præter eundem deum. Nam in iudicandis illis qui hoc fece-rint, facies hominis omnibus apparebit. De bestia hac & imagine eius, de nomine eius, imò de numero nominis eius, & de caractere eius, quem qui nō habuerit in illa nouissima persecutio-ne, uendere aut emere non possit, superius dictum est. Porro quod sic ait: & hic bibet, iccirco ait, quia dixerat anterior, cecidit cecidit Babylon, cui nimirum cadere, poculum damnationis bibere est. Ipsa autem damnationis poena, uinum aut merum mixtum, grauissima cum iro-nia dicitur: nam fel amarissimum magis proprie diceretur. Alias & uere uinum merū est, quia iudiciū iustum & irreprehensibile est. Illic omnino sine misericordia iudiciū erit. Quis em̄ miserebitur, ubi & ipse agnus misericordiarum suarum memoriam nō erit? Notandū quip-pe quod cum dixisset, & cruciabitur igne & sulphure, addidit in cōspectu angelorum sancto-rum, nec isto contentus, addidit adhuc & in cōspectu agni. Iudicem ipsum hic agnum appel-lauit, & tamen addidit adhuc: Et fumus tormentorū eorū in secula seculorum ascendet, nec habent requiem die ac nocte, & cætera. Magnum & mirabile est, quod is qui iudicat uel pu-nit sic ipse agnus est, & tamen in secula seculorum ad misericordiam inflexibilis est, & dicitur: Multa hic iudiciorū eius abyssus nos latet. Multi ignorātiā profunditatis huius impatien-ter tulerunt: Et quasi nimiam seueritatem deo ascribere fugientes, æternitatem tormētorum fore negauerunt, non considerantes stultitiam suam, quia dum misericordiam facere conten-dunt, mendacem facere non timuerunt eum qui dixit: Et ibunt hi in supplicium æternum, ius-ti autem in uitam æternam. At uero sancti ueridicę scripturę credunt, deumq̄ nihilomi-nus misericordem esse sine dubio sentiunt, suum quoq̄ potius defectum esse deputant, quod altitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei penetrare, uel iudicia eius comprehendere, & uias eius inuestigare non possunt, eundemq̄ defectum suum patientissime ferunt, cogno-scentes ex parte donec ueniat quod perfectum est. Vnde mox subditur: Hic patientia sancto-rum est, qui custodiunt mandata dei, & fidem Iesu. Hic, inquit, id est, in eo q̄ dicitur esse cru-ciandi in secula seculorum, in conspectu agni, in eo quod dicitur agnus fore illis ad misericor-diam in secula seculorū inflexibilis, patientia sanctorum est, dum nō quasi de nimia seueritate murmu-

murmurant qui custodiunt mandata dei, uidelicet, scientes futurum esse iudicium, qui custodiunt fidem Iesu, scilicet, non dubitantes fidelem & ueracem esse Iesum, qui tam terribile prælocutus & comminatus est iudicium. Sequitur: **Et audiui uocem de cælo dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino moriuntur.** A modo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis: Opera enim illorum sequuntur illos. **Et iste quartus secundum faciem suam audit & scribit, secundum faciem aquilæ uolantis.** Nam quartum, inquit, animal simile aquilæ uolanti. Iste est Iohannes qui quarto loco audit & scribit: quia post alios euangelistas rogatus ab ecclesijs, doctusq; reuelationibus de cælo, accepit secundum faciem, & iam dictum est, aquilæ uolantis, incipiens secretam altitudinem principij sempiterni, & inde incipiens ea scripsit, quæ fere omnia in seculo alio, id est, in cælo reposita sunt. Eorum omnium quæ scripsit nimirum hic finis & hæc summa est: Beati mortui qui in domino moriuntur, & cætera. **Et uidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.** Quem supra designauerat dicens, & uidi, & ecce stabat supra montem Sion, eundem manifestius se uidisse exprimit, similem dicens filio hominis, quia, uidelicet, qui prius in lege per agnum immaculatum figurabatur, ipse per semetipsum in euangelio locutus est, filius hominis factus, de Maria uirgine incarnatus. Nam caro illa uirginea, caro immaculata sine aliqua sordē peccati originalis assumpta, per nubem candidam hic significata est secundum prophetam dicentem: **Ecce ascēdit dominus super nubem candidam, & ingreditur Aegyptum, id est, assumet carnem de uirgine, & ingreditur in hunc mundum.** Nam quomodo sol super nubem candidam diem quidem nobis efficit sed nō totam claritatem suam ostendit, lucem quidem dat, sed formam suam subtrahit, nec totos ignes suos exerit, & frigus tamen competenter exuperat præteritæ algidæ noctis: sic diuinitas clarissima in carne miraculis quidem & sermone sapientiæ nos illuminauit, sed non semetipsam, sicut est, manifestauit: locutus quidem est & fecit ut deus, non tamen formam dei ostendit, nec totam uirtutem suam exeruit, & tamen ad expugnanda spiritalia nequitiae satisfecit. Sedebat ergo super nubem candidam, similitudo filij hominis, imò & ipsa super quam sedere uidebatur non realiter nubes erat, sed similitudo nubis. Neque enim corporaliter, sed in spiritu ista uidebat. Quamquam autem ista sessio filij hominis de secundo eius aduentu recte accipi uideatur, nos tamen, ut propositum rerum gestarum ordinem pro posse teneamus, de primo aduentu eius accipere nō incongrue possumus. Deniq; in agno scite supra montē Sion, eius que cantoribus centum quadraginta quatuor milibus typicum legis sacrificium & integros fideles temporis illius in quatuor euangelij æterni præconibus huius filij hominis quadrigas euangelicas accepimus. Nunc ergo dicendum qualiter in primo aduentu suo gemina falce acuta usus fuerit, secundum præsens capitulum huius uisionis. Nam & hic falcem ad metendum, & postmodum alius angelus, per quem significatur idem qui filius hominis magni consilij angelus, falcem ad uindemiandum in manu sua habere dicitur. Sedentem, ut iam dictum est, uidi, inquit, filium hominis habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Duplicem ob causam hic filius hominis auream in capite suo dicitur habere coronam: tum quia rex, tum quia sacerdos est. Nam quod sacerdotij honor coronam habeat testatur Sapiens, cum in laudibus patrum de sacerdote dicit **A A R O N:** Corona aurea super mitram eius, expressa signo sanctitatis, gloria honoris & opus uirtutis. Dicit autem hoc de lamina sancta in qua scriptum erat ineffabile nomen domini tetragrammaton, id est, quatuor literarum ייחיה: Significabat enim coronam huius filij hominis, de qua Psalmista cum dixisset: **Quid est homo quod memores eius, aut filius hominis quoniam uisitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, continuo subiunxit: Gloria & honore coronasti eum.** Et illud nomen eius de quo dicit **APOSTOLVS:** Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. Habeat igitur in capite suo coronam auream, & in manu sua, inquit, falcem acutam, subauditur, ad metendum. Sequitur enim: **Et alter angelus exiuit de templo, clamans uoce magna ad sedentem super nubem: Mitte falcem tuam acutam, quia uenit hora ut metatur, quoniam aruit messis terræ. Et misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terram: & messuit terram.** Quærenda ergo est messis quam primo aduentu suo hic filius hominis messuerit. Nam de illa messe quam intendit dicens: finite utraque crescere usque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus: colligite zizania, & ligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem recondite in horreum meum. De illa, inquam, messe certum est quod finis seculi sit. Dixit enim: **Messis uero consummatio seculi est: Messores autem angeli sunt.** Vbi ergo messis alia inuenitur? Nimirum ubi hic idem filius hominis fatigatus ex itinere & sedens super puteum, fidem gentium paratam esse uidens ad audiendum, dicebat discipulis suis: **Nonne uos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis uenit? Ecce dico uobis: Leuate oculos uestros & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad messem.** Et qui meritis mercedem accipit, & congregatru-

quartus angelus in facie aquilæ.

Nubes candida, id est, caro immaculata christi

Esaię 9

Christus figuratur sol in p. nubem candidam.

Habebit in capite suo coronam auream, quia rex est & sacerdos.

Ecc. 46

Psal.

Philip. 2

Duplex messis, una iudicij. Matth. 13

Alia, messis euangelij.

Iohan. 4

Lucæ 10 gat fructum in uitam æternā, ut & qui seminat simul gaudeat, & qui metit. Ego misi uos metere quod non seminastis: alij laborauerūt, & uos in laborem eorum introistis. Quinam sunt illi qui laborauerunt, uel qui seminauerunt, nisi Moses & prophete, qui Christum uenturum prædixerunt? Porro alij in labores illorum introierunt, & sata illorum messuerunt: quia, uidelicet, illi Christum, quem prophetauerūt tempore suo nō uiderunt, apostolorum autem beati oculi uiderunt. Cum ergo uenisset Christus, iam tempus messis extitit, ut, uidelicet, quemadmodum metendo plenum frumentū in spica separatur ab arida stipula, ita suscipiendo Christum uiuificans spiritus, separatur ab occidente litera. ¶ Itaq; exiens alter angelus de templo,

Alter angelus hic Iohannes est Baptista.

Matth. 11
Malach. 3
chrs q̄q̄an
gelus dicit.
Ibidem.

Exiit de templo, q̄a fili⁹
sacerdotis.
Matth. 3

& clamans uoce magna: Mitte, inquit, falcem tuam acutam, quia uenit hora ut metatur, quoniam aruit messis terræ. Quis porro iste alter angelus sit, euangelica filij hominis nobis insinuat auctoritas, cum de præcurfore suo Iohanne dicit: Quid exiitis in desertū uidere? Prophetam? Etiam dico uobis, & plus quā prophetam. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. ¶ Ergo angelus Iohannes, & hic iccirco recte dicitur alter angelus, quia & hic filius hominis ad quem clamat, cuius præco uel præcursor est, angelus dicitur, sicut & propheta in quo illud de Iohanne scriptum est, continuo dicit: Et statim ueniet ad templum sanctū suum dominator quem uos queritis, & angelus testamēti quem uos uultis. ¶ Hic alter angelus exiuit de templo, imō & de templi illius manufacti umbratico sacerdotio. Sacerdos namq; erat pater eius Zacharias, & secundum legem, patri sacerdoti, filius sacerdos succedere iure debebat. At ipse exiuit, in desertum abiit, zonā pelliceam & pilos camelorum: præclaris illius sacerdotij stolis prætulit. Illic iuit clamare uoce magna, supplicare magno desiderio, ut eum quem salutauerat exultando clausus in utero, uidere & ostendere mereretur mundo. Nesciebat quippe illum facie, licet per spiritum prophetiæ sciret eum aduenisse. Quid ergo dicebat? Mitte falcem tuam acutam: Hoc est manifestare in Israël, & prædica per temetipsum, & prædicando doce homines foris relinquere occidentē literam, & colligere uiuificantē spiritum, & intelligere quod hætenus lex et prophetæ prophetauerunt. Quare? Quia uenit hora ut metatur, quoniam aruit messis terræ. ¶ Quemadmodum in agris quā diu frumentū spica nondum plene formatū est, ad maturitatem perductum est, foris cum stipula manet, ubi autē permaturuit, tūc demum secatur, & stipula foris relicta intus comportatur. Ita quā diu uenturus expectabaris, lex carnaliter obferuabatur: ubi autem tu aduenisti, iam te prædicante, litera legis cum carnalibus Iudæis foris relinquenda, & spiritalis sensus intus colligendus est, ita ut uerbi gratia, sint celibes, & tamen nihilominus, imō multo melius attendant id quod dictum est: Maledictus omnis qui non facit semen in Israël. Tandiu clamauit donec illi responsum est, ut ueniret in aqua baptizans dato huiusmodi signo: Super quem uideris spiritum descendētem sicut columbam & manentem in eo, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Factumq; est atque hoc signo manifestatus in

Lex nūc spiritaliter intelligenda.

Iohan. 1

Matth. 3. 4

Primitiæ messis apostoli.

Matth. ult.

Falx acuta, sentētia in Iudæos.

Lucæ 23

Heb. 9
Alius angelus de altari, Moses ē.
Iohan. 5

Israēl, extunc coepit prædicare & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Sequitur ergo: Et misit qui sedebat super nubem falcē suam in terram, & messuit terram. ¶ Messis illius primitiæ apostoli fuerunt, & post illos omnes qui ex gente illa credētes relicta carnalium ceremoniarū arida stipula, legem spiritalem spiritaliter adimplere si uiderunt. Porro de illis omnibus qui stipulam illam, id est, legis occidentem literam carnaliter emulant, & euāgelico spiritui inuidentes apostolorum Christi persecuti sunt, eadem impietate qua ipsum occiderunt Christum, quale factum sit iudicium sequentia uisionis protinus significat. ¶ Et alius angelus exiuit de templo quod est in cœlo, habēs & ipse falcem acutam. Et alius angelus de altari qui habet potestatem super ignem clamauit uoce magna ad eum qui habebat falcem acutam dicens: Mitte falcem tuam acutam, & uindemia botros uineę terræ, quoniam maturæ sunt uuæ eius. Et misit angelus falcem suam in terram, & uindemiauit uineam terræ, & misit in lacum iræ dei magnum, & calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu usq; ad frenos equorum per stadia mille sexcēta. ¶ Alius iste angelus eundem significat Christum, iam per passionem mortis acquisitam habentē potestatem in cœlo & in terra, quemadmodum dixit postquam resurrexit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. ¶ Hic in manu sua falcem acutam, id est, in eadem potestate sua ineuitabilem habebat sententiam, uidelicet, super inimicos suos Iudæos iusto iudicio proferendam, ut sicut prædixerat de illis cum iam caderent in ore gladij, & captiui ducerentur in omnes gentes. Eiusmodi falcem habens exiuit de templo quod est in cœlo. Iam enim quando uenit ira eius super infelices Iudæos, circundante illos exercitu Romano, ipse ascēderat in cœlum, & intrauerat in illud templū suum non manufactū ubi nunc, sicut ipse Apostolus ait, assistit uultui dei, pro nobis pontifex factus in æternum. ¶ Et alius angelus de altari qui habebat potestatem super ignem, clamauit uoce magna ei qui habebat falcem acutam dicens: Mitte falcem tuam acutam, & uindemia botros uineę terræ, quoniam maturæ sunt uuæ eius. ¶ Angelus qui hæc clamat Moses recte intelligitur, qui Iudæos accusat. Ipse namq; dominus quodam loco dixit eis: Nolite putare q̄ ego accusaturus

cusaturus sim uos apud patrem. Est qui accusat uos Moyses, in quo uos speratis. Iste nimirum clamauit & accusauit botros amarissimos, scilicet Iudeos, qui dominū totius uineę aceto mixto cum felle potauerant, & usq; in hodiernū diem accusare nō desinit, exempli gratia, quoties legitur aut canitur illud de cātico Deuteronomij: De uinea Sodomorū uinea eorū, & de suburbanis Gomorrae. Vua eorū uua fellis & botri amarissimi. Fel draconū uinum eorū, & uenenum aspidum insanabile. Hęc profecto cum dicit, clamat & accusat uineam malo suo uindemiam. ¶ Quid autē est quod de altari clamare & super ignem potestātē habere dicitur? Tabernaculum & altare, & sancta sanctorū primus idem Moyses illis fecerat, & in illo altari sic super ignem potestātē habebat, ut eo inuocante ignis a dño super holocausta descēderet, itemq; ira to illo contra sacerdotij temeratores, & dicente ad deum, ne respicias ad sacrificia eorum, non super holocausta ignis propitiationis descēderet, imò eosdem præsumptores, uidelicet, Chore & omne concilium eius, ignis irę dei consumeret. Et quidem de illo altari ritus ab eodem Mose Iudæis traditus, propitiatio erat usq; ad illud eorum sacrilegium, quo dominum occiderunt. ¶ Extunc autē clamante Mose, & dicente ad deum, ne respicias sacrificia eorū: omnia sancta illorū igne excidij resistentibus Romanis irrecuperabiliter exusta sunt. Mitte ergo, inquit, falcem tuam acutam, & uindemia botros uineę terrę. Quare? Quoniam, inquit, mature sunt uue eius, id est, quoniam implete sunt iniquitates eius, quemadmodū per concessionem dixerat ipse paulo post occidēdus: Implete mensuram patrum uestrorū. Et post pauca: Ecce ego mitto ad uos prophetas & sapientes, & scribas, & ex eis occidetis, & crucifigētis, & ex eis flagellabitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, usq; ad sanguinē Zacharię filij Barachiz quem occidistis inter templum & altare. Sequitur ergo: Et misit angelus falcem suam in terram, & uindemiauit uineam terrę, & misit in lacum irę dei magnum. ¶ Nota est orbi uniuerso uindemiatio illa, excidium illud infelicitum, quo super illos congestus est acruus omnium miseriarum, quarū ipse quoq; lectiōes horrore & admiratione plene sunt. ¶ Sed quid est quod cum dixisset, & uindemiauit uineā terrę, addidit: & misit in lacū irę dei magnū? Nimirū id ipsum quod per Mosen cum pręmissum esset, ignis succensus est in furore meo, adiunctū est: & ardebit usq; ad inferni nouissima. Non em̄ tantummodo materiali gladio uindemiati, aut corporali tantū captiuitate captiuati sunt, sed temporali pariter & æterna damnatione damnati. Vnde & propheta per concessiōē loquitur: Et duplici cōtritione contere eos dñe deus meus. Hinc est quod adhuc subiungitur: Et calcatus est lacus extra ciuitatem. ¶ Quid est em̄ extra ciuitatē, nisi extra regnū dei, extra ecclesiā Christi? Eiecti nanq; sunt de ciuitate illa cuius principem occiderūt, ac regno illo cuius regem crucifixerunt. Idcirco autem eiecti sunt, quia sic uoluerūt dicendo: Nolumus hunc regnare super nos. Cum ergo ciuitatis æternę regem super se regnare nolentes, Romano exercitu circūdante pessundati sunt, nimirum lacus extra ciuitatem calcatus est. Et o inestimabilis calamitas, incōsolabilis miseria, Non sic botris illis, quomodo alijs qui calcantur intra muros ciuitatis, & ideo pro torcularibus cantant, quia si calcantur pressuris huius mundi, non defluunt in stagnum inferni, sed in apothecam domini, in illa dilectissima tabernacula dñi, in illa ubi concupiscentes deficiunt, & deficientes cōcupiscunt atria dñi. Damnationem siue contritiōē illorum duplicē mirabiliter significauit uel significatam uidit: Et calcatus est, inquit, lacus extra ciuitatē. ¶ Et exiuit sanguis de lacu usq; ad frenos equorum per stadia mille sexcēta. ¶ Ordo uerborū est: Et extra ciuitatem per stadia mille sexcenta calcatus est lacus, & exiuit sanguis usq; ad frenos equorū. ¶ Per stadia, inquit, mille sexcenta longe extra calcatus est. Nimirum hoc plus quā sabbathi iter est. Deniq; secundū legem non plus quā mille passus in sabbatho extra progredi licet. Porro stadia mille sexcenta, ducenta sunt passuum milia. Longe ergo plus est q̄ sabbathi iter. Dominus autē, apud quem tota lex spiritalis est, statum uel seculū illud, quod pręsentī uitę succedit, sabbathi nomine uult intelligi dum tam populi illius prędictā tribulationem & iram, q̄ illam quę per omnes sub Antichristo futura est, pręnuntians: Orate autem, inquit, ne fiat fuga uestra hyeme uel sabbatho. ¶ Et est sensus: Orate ne finis omnium mors uos comprehendat in infidelitatis hyeme, uel ne tunc primum conueriti & per pœnitentiā uelitis effugere iram dei, quando iam non licet operari. ¶ Oigitur miseri nunq̄ misericordiam consecuturi, quorum tam longe extra ciuitatē calcatus est lacus, ut iam in illam nō possint reuerti, quia sabbathum est illic quo nō licet pulsā mille passus proficisci, id est, non nisi de minoribus peccatis ueniam cōsequi. ¶ Qui porro sunt equi quorū usq; ad frenos sanguis exiuit, nisi spiritus maligni, qui nunc quidem quasi in frenos equi per aërem ferūtur indomiti, ultimo iudicio tandem aliquando frenandi? Nimirum usq; ad frenos equorum eiusmodi sanguis illorum exiuit, quia socij & compares erunt dæmonum in supplicijs æternis. Scripta nanque iam est sententia qua dicitur: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. ¶ Et uidi aliud signum in cœlo magnum & mirabile, angelos septem habentes septem plagas nouiss.

Matth. 27

Deut. 32

quō Moyses
exit de altari.

Leuit. 9

Numer. 16

Moses clama-
uit con-
tra Iudæos
propter oc-
cium Chri-
stum.

Matth. 23

Duplex Iu-
deorū tribu-
latio, tēpo-
ralis, scili-
cet, & æter-
na.

Deut. 32

Hier. 17

Extra ciui-
tatē, extra
regnū dei.
Lucæ 19

Psal. 83

Per stadia
mille sexcē-
ta, id est, p-
ducēta mi-
lia passuū.

Matth. 24

Ne fuga ue-
stra fiat hy-
eme uel sab-
batho.Sanguis usq;
ad frenos
equorū.

Matth. 25

CAP. XV.

Ordo uisio-
num.

Daniel. 12

Psal. 18

Phylax a-
postolusunt
& uiri apo-
stolici.

Ciathis ue-
ro assimilā-
tur prophe-
tæ & legis
doctores.

Septē ange-
li cū phya-
lis, sunt oēs
p̄dicatores
euangelij.

Vasa miseri-
cordiæ ab
ira dei præ-
seruata.

Roma. 1

Mare uitre-
um bapti-
smus est.

Exodi 14
Sancti pa-
tres sub le-
ge, per figu-
ras cathezi-
zati, p̄pas-
sionē Chri-

nouissimas, quoniam in illis consummata est ira dei. Post canticum cantatū cum agno supra montem Sion, & post uolatus magnasque uoces trium angelorum quibus additur Iohannes ipse quartus est, sedente filio hominis & uindemiante uineam terræ, septem angeli habentes septem plagas nouissimas in septem phyalis, sicut postmodum scriptum est, conspiciuntur quia post prisca legis & prophetarum cantica, condito Christi euangelio, iamque sedente ad dextram patris eodem Christo cuius iudicio populus Iudaicus modo supradicto uindemiatus est, predicatorum sancti multiplicati sunt, orbemque uniuersum scientia domini repleuerunt. Meminisse namque & hic conuenit, quia libri huius partes distinguendo secundum septem spiritus domini, eum, cuius operum imagines in presenti conspiciuntur uisione, iam diximus sanctum esse spiritum scientiæ. ¶ In phyalis ergo recte intelligitur illa profusio siue multiplicitas, de qua in Daniele scriptum est: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia: simulque illa linguarum copia, de qua David cum dixisset, dies diei eructat uerbum, & nox nocti indicat scientiam, continuo subiunxit: Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur uoces eorum. ¶ Phylax namque ore grandi exterius dilatantur unde & nomen sortiuntur. Siquidem phylax Græce, & Latine, alin uero utrum dicitur, & inde uasa huiusmodi dicta sunt, quod ex uitro facta, uentre mediocri contenta, ore, ut iam dictum est, patulo dilatantur. Nimirum huiusmodi uasculis predicatorum noui testamenti, apostoli siue apostolici uiri recte simulantur, quorum & mentes spiritus sanctus scientia sua intus repleuit, et ora foris dilatauit, ut sicut iam dictum est, non essent loquelæ neque sermones, quorum non audirentur uoces eorum, id est, ut in ore eorum omnia genera nascerentur linguarum. ¶ Contra catores supradicti apud quos lex & prophetæ in una tantum Hebræa gente latebant, quique cantica illa una tantum, scilicet, Hebræa lingua cantabant siue legebant Ciathis assimilantur: Quæ uascula uentre distenta ore pusillo coangustantur. Ait itaque: Et uidi aliud signum in celo magnum & mirabile. Reuera post illud signum, quo uiderat stare agno supra montem Sion stare cum illo centum quadraginta quatuor milia, cantantes canticum nouum, magnum & mirabile est hoc signum, quo, uidelicet, filio hominis uindemiante uineam terræ, angelos illos septem plagas nouissimas habere, & in illis iram dei consummare. ¶ Qui enim sunt septem isti angeli nisi uniuersi predicatorum euangelij, ueritatis nuntij: Nam quia spiritus sanctus, qui iam dictas & postmodum dicendas illis phyalas dedit, septiformis est, recte septenario numero comprehenduntur, & simul intelliguntur uniuersi. Porro plagas nouissimas primarum respectu plagarum dicit, quas, uidelicet, primas septem plagas memorauimus superius, ubi septem angeli septem cecinerunt tubis. De singulis istis plagis nouissimis postmodum ordine dicendum erit, quomodo illæ primæ, istæ nouissimæ dicantur & sint. ¶ Veruntamen & hic breuiter prælibandum est, quia plagæ illæ iccirco primæ dicuntur, quia percusserunt corpora: istæ autem nouissimæ, quia perueniunt usque ad animas. Vnde & notandum est quod dicit, quoniam in illis consummata est ira dei. Ira namque dei occidendo corpora inchoatur, & postquam occiderit, animas in gehennam mittendo consummat. Sequitur: Et uidi tanquam mare uitreum mixtum igne, & eos qui uicerunt bestiam & imaginem eius stantes super mare uitreum mixtum, habentes citharas dei: & cantabant canticum Moysi serui dei, & canticum agni dicentes: Magna & mirabilia opera tua domine deus omnipotens, iustæ & ueræ uia: tuæ rex seculorum. Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum? Quia tu solus es pius, quoniam omnes gentes uenient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt. ¶ Isti reueruati sunt in uas misericordiae, & cantando salutem suam citharizando saluatoris sui gratiam, feliciter effugerunt de terra & de mari, de fluminibus fontibusque aquarum, de solis aestu uel igni, de sede uel regno bestiarum tenebroso, de flumine magno Eufrate, de aëre siue potestatibus aeris huius, in quæ omnia phylax ira dei iam dicta postmodum effusa narratur. Isti enim sunt, qui reuelata per euangelium ira dei de celo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, crediderunt & poenitentiam egerunt, & baptizati sunt in remissionem peccatorum. Iccirco ab illis ire filijs qui credere noluerunt, narrationis ordine segregantur, & prius istorum salus, ac deinde illorum perditio narratur. Ait itaque: Et uidi tanquam mare uitreum, mixtum igne. ¶ Hoc mare baptismi Christi sacramentum, est aqua illa, quæ cum sanguine de lanceato latere eius pendens in cruce uisibiliter cucurrit, quæ peccata omnia delet & mundat, sed non sine inuisibili spiritus sancti potentia siue præsentia. Recte ergo cum dixisset, & uidi tanquam mare, addidit, mixtum igne: quia, uidelicet, in baptismo, sicut iam dictum est, uisibilis aqua nil ageret sine inuisibili spiritus uirtute. Et pulchre cum dicere posset: Et uidi aquam, dicere maluit: Et uidi tanquam mare, quia nimirum baptismi Christi quo peccata forbetur, cum Rubro mari, quo Pharaon cum curribus & equitibus suis perijt, non parua uel ignota quædam similitudo est. ¶ Nouit autem catholica fides, quia illi quoque priores citharædi siue cantores qui supra uisi sunt stantes cum agno supra montem Sion, simul cum istis iunioribus supra hoc mare steterunt, id est, non sine aqua baptismi, non sine sanguine passionis Christi & igne spiritus sancti salui facti, uel ad perfectum adducti sunt. Neque enim illa sacramenta umbratica, uerbi gratia: quod in Moysi bapti-
zati sunt

zati sunt in nube & in mari, & manna comederunt, & aquam de petra biberunt, non, inquam, hæc & cætera figuratiua dei mirabilia, illos ad perfectũ adduxerunt, sed per illa omnia quasi cathezizati, tandẽ aduenientis saluatoris passione regenerati sunt, tunc in simul omnes, quando patefacto, sicut iam dictum est, eius latere, & profluente aqua cum sanguine, sacramentum baptismatis conditũ est. Nos enim iccirco singulatim baptizamur, quia ecclesiæ quæ tunc regenerata est, nõdum incorporati eramus, imò necdum omnino eramus. ¶ Igitur quod nunc ait: Et eos qui uicerunt bestiam & imaginem eius uidi stantes supra mare uitreum. Tam de ueteris quàm de noui testamenti sanctis omnibus recte intelligimus: quia nimirum & illi qui crediderunt uenturum, & isti qui credunt aduenisse Christum, ipsa fide dum credunt & baptizantur, uicerunt bestiam & imaginẽ eius, id est, diabolum & omnem impium hominẽ imitatoreẽ eius. Deniq; cuncta crimina, uniuersa peccata tam originalia q̃ actualia, quæcunq; siue suasionẽ siue exẽplo ingessit istis, illa bestia & illa imago eius in mari isto obruitur, ipsi uero supra mare stant, id est, superstitẽs sunt, ut transeant ad ueram terrã promissionis, quam promittendo tũc abscondēbat litera legis, nunc autẽ reuelat spiritus euangelij. ¶ Quapropter pulchre dicitur, hoc mare uitreum, quia sicut in uitro quod continetur translucet, sic in isto euangelij sacramento iam nil occultum est, sed quod primũ in figura gerebatur, nũc in re geritur, & totum manifestũ est. Sed & iccirco mare uitreũ dictum recte intelligis, ut cognoscas, quia omnes qui accedũt debent esse uitrei, id est, simplices, per ueritatẽ puræ confessionis, quia scriptum est: Spiritus em̃ sanctus disciplinæ effugiet fictum. Qui autẽ scrutatur corda & renes deus, ipse uidet qua mente, quo affectu quisq; stet supra hoc mare, quali uel quanta cum gratiarum actione accipiat siue respiciat mare quod pertrāsuit, quales uel quãtos inimicos persequentes euaserit, quomodo super hoc nõ ingratus humili exultatione trepidet aut tripudiet in laudẽ dei. Vnde & protinus subiungit: Habẽtes citharas dei, & cantantes canticum Mosi serui dei, & canticũ agni. Profecto citharæ dei nõ manufactæ sunt, qualibus homo fidiculas arte dimensas super extendit, sed citharæ pectorũ fidelium, in quibus per fidem musica cœlestis, id est, uerbum inhabitat ueritatis, ubi chordæ sunt extentæ præceptorũ dei, de quibus Psalmista dicit: Cõfitemini dño in cithara, in psalterio decẽ chordarũ; psallite illi. Decem quippe legis præcepta sunt, quorũ sine obseruatione non placet deo quicunq; hoc mare transiit. Cum em̃ dixisset, euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, addidit adhuc, docentes eos seruare omniã quę mandauit uobis. Hæc nimirum obseruare, est super hoc mare stando cantare, primũ in cithara, deinde in psalterio clarius sonante, id est, primũ in timore, deinde in perfecta charitate. Habẽtes igitur citharas dei, inquit, id est, bene operantes ad gloriã dei, non ut uideantur uel audiantur ipsi ab hominibus, sed ut glorificent patrem ipsorũ qui est in cœlis. ¶ Porro quod dicit, & cantantes canticum Mosi serui dei, iuxta historiã notum est, quod uel quale canticũ Moses seruus dei, cum filijs Israël trāsito mari cãtauerit, submerso Pharaone cum curribus & equitibus suis: Cantemus, inquit, domino, gloriose enim magnificatus est, equum & ascensorem eius proiecit in mare, & cætera. Iuxta mysticum euangelicæ ueritatis intellectum, qualiter canticũ hoc eis congruat qui de lauacro regenerationis ascēderunt, fere nullus ignorat. ¶ Cum ergo dixisset cantantes canticũ Mosi serui dei, recte addidit, et canticũ agni, quia nimirum quod sub Mose historialiter in figura gestum est illo transitu maris, hic spiritualiter in baptismo suo quo nos regenerauit, agnus dei, Christus adimpleuit. Et pulchre hoc loco scriptura præsens, filium dei, cuius in mortẽ baptizati sumus, agnũ dei nominauit, quia, uidelicet, quando Moses canticum illud cecinit, id ipsum propter quod canebat euenerat per immolationem agni, mense primo, quartadecima die mēsis ad uesperam domino iubente, immolati in typum eiusdem Christi filij dei, propter peccata nostra ut ea tolleretur immolandi. Magna, inquit, & mirabilia opera tua domine deus omnipotens, iustæ & ueræ uia: tuæ rex seculorum. Hoc nimirum etsi non uerbis, sensu nihilominus canticum est Mosi serui dei. Etenim cantico illo non semel sed multis uicibus in operibus illis collaudant magnificentiã domini. Gloriose enim, inquit, magnificatus est. Item: Dexterã tuã magnificatã est in fortitudine. Item: Quis similis tui in fortibus domine, quis similis tui magnificus in sanctitate? Ergo canticum est Mosi, cantatur enim & sensu & exemplo Mosi. Sunt autẽ duo maxima quę hoc breui uersiculo citharizant in uoce exultationis & confessionis, scilicet, fortitudo dei, & iustitia regis sempiterni. ¶ Nam quod dicunt magna & mirabilia opera tua, fortitudinis laus: quod adiungunt iustæ & ueræ uia: tuæ, iustitiæ confessio est. Nimirum hæc duo in anima contentis, non æqualium meritorum sunt. Nam bene quidem meretur qui fortissimi spirituum dei mirabilia uidēs opera, timet & laudat atq; cõfitemur. ¶ Optime autẽ is qui iustitiã eius in eisdẽ operibus, & ubi intelligit, cõtra calūniarẽ rem illud, quod quenq; nostrũ dicere docet Apostolus: O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uisę eius. ¶ Exempli gratia. Pha-

baptizati sunt.

1. Cor. 10

Cur mare illud uitreũ dicitur.

Sapient. 1
Hier. 17Psal. 32
Psalteriũ decem chordarum.

Matth. ult.

Matth. 5

Cantantes canticum Mosi.

Exodi 15

Et canticũ agni.

Roma. 6
Exodi 12

Magna & mirabilia opera dei.

Exodi 15

Roma. 11
Fortitudo

manifesta. Exodi 15 Iustitia oc- culta. Exodi 7 Exodi 33 1. Cor. 13 Dug uig do mini. Psal. 24 Misericor- dia. Ephe. 2 Veritas. Exodi 7 Roma 9 1. Cor. 2 1. Cor. 13 Deo resiste re nemo potest. Iohan. 9 Psal. 75 Ordo narra tionis. Marci ult. Templū ta bernaculi, ecclesia sub lege. Exodi 36 Psal. 75 Matth. 29 Lucæ 24 Templum illud aper- tū est in cœ- lo, id est, in apostolis. Psal. 18 Matth. 10 Actoꝝ 13

tias Pharaone submerso cum curribus & equitibus suis, super quo cantatur supradictum can- ticum Mosi serui dei, cantemus domino gloriose enim magnificatus est, promptum est scire, cur domino ut uere forti cantetur: quia manifestum est fortitudinis eius mirabile opus. ¶ Vbi autem de eodem Pharaone loquitur deus, ego indurabo cor eius. Itemq; ad Moſen: Misere- bor cui uoluerō, ibi proculdubio & si minus uidetur, credenda & confitenda est iustitia uia- rum eius. Nam inde fit, ut prius latebat, ipsa subiectionis humilitas, interdum aliqua ex parte cognoscere mereatur, donec ueniat quod perfectum est. ¶ Sunt autē ipsæ uiaē domini dug, al- tera misericordia, altera ueritas. Sic enim dicit scriptura: uniuersæ uiaē domini misericordia & ueritas. De misericordia cantant uictores isti, quia tu solus es pius, quoniam omnes gentes uenient & adorabunt in conspectu tuo. Hoc nanq; gratiæ misericordiæ uel misericordis gratiæ est, quod gentibus omnibus absq; personarū distinctione euangelizatum est ut ueni- rent, & ut hi qui erāt longe, prope fierent. Idcirco cum dixisset, quia tu solus pius es, ipsum pie- tatis opus subiunxit quoniam omnes gentes uenient, & adorabunt in conspectu tuo. ¶ Por- rō de secūda uia quæ est ueritas protinus dicunt hi: Quoniā iudicia tua manifesta sunt. Subau- ditur enim, quod sunt uera. Vero nanq; iudicio factum est & illud quod ad supra memoratū Pharaonem dicit: quia in hoc ipsum te excitaui, ut ostendam in te fortitudinē meam, & illud quod modo superius dictum est, uindemiauit gentem Iudaicam, ut non solummodo cæci fie- rent qui prius uidebant, uerum etiam caderent in ore gladii, & captiui ducerentur in omnes gentes. Huiuscemodi eius iudicia manifesta sunt, non quidē omnibus, sed eis quibus ipse per spiritum suum reuelauit, & non perfecte adhuc, sed ex parte donec ueniat quod perfectū est. Quorum secundū sensum poterat hic latius tractari, si non traheremur studio proficiscendi. Inter huiusmodi opera fortitudinis & iustitiæ domini admirātes dicunt cantores isti: Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum? Cum dicunt, quis non timebit, subau- diendum est, & pacem habebit: Sic enim alia scriptura dicit: Quis resistit ei & pacem habuit? Item & alibi scriptum est: Tu terribilis, & quis resistet tibi? subauditur enim nullus. ¶ Et pro- tinus causa grauissima reddis, cur resistere posset nullus: Extunc ira tua. Et est sensus: Ex quo peccator non per infirmitatem labendo, aut per ignorantiam errando, sed per superbiam tibi resistendo peccat, extūc ira tua, ut uidelicet, non iam dissimiles aut auersum reuoces, sed ferias atq; fortiter confringas. Igitur quis nō timebit te domine, & magnificabit nomen tuum, idem est ac si dicat: Cum tam magna & mirabilia sint opera tua domine tamq; iustæ & ueræ uig tue, superbi & ingrati ubi parebunt? Qui enim non timet nunc, subiectus timebit, imō conturba- bitur oppressus, iuxta illud quod per Esaiam prophetica in eum inuectione dicitur: Ingrede- re in petram, abscondere fossa humo à facie domini & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. Post hæc uidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimoniū in cœ- lo, & exierunt septem angeli, habentes septem plagas, de templo, ueluti lapide mundo candi- do, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et unus ex quatuor animalibus dedit septem an- gelis septem phylas plenas iracundiæ dei uiuentis in secula seculorum. Post hæc, inquit, ui- di: subauditur id quod supra iam narrare cœperam, dixerat enim: Et uidi aliud signum in cœ- lo magnum & mirabile, angelos septem habentes septem plagas nouissimas, quoniam in illis consummata est ira dei. Sed cum hoc dicere cœpisset, protinus omisit, pulchramq; digressio- nem fecit, ut prius id quod simul uiderat, scribere: scilicet, mare uitreum, & eos qui stando su- pra illud plagas illas gratia Christi euaserunt, & deinde ordinem plagarum earundem, quali- tere effusæ sint siue effundantur in eos qui non crediderunt, & supra mare illud stare neglexe- runt. ¶ Nam hic est ordo euāgelicus: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Prius salus credentibus, deinde damnatio proposita est non credentibus. ¶ Vidi ergo, inquit, post hæc, & ecce apertum est templum tabernaculi testimo- niū in cœlo. Templū tabernaculi testimoniū ecclesia erat tēporis anterioris, cuius ritus omnis uel ordo figuratiuus à tabernaculo testimoniū initiatus est, quod fecit in eremo Moſes. Hoc templum, id est, hæc ecclesia in una tantum gente Iudæa claudebatur, in qua sola notus erat deus. Claudebatur loci angustijs, claudebatur non intellectis ceremoniarum causis mysticis atq; figuratiuis. Verum domino Iesu tradente spiritum, & in morte sua supra dictum conden- te baptismatis sacramentum, uelum templi scissum est à summo usq; deorsum, & ipse resur- gens à mortuis, aperuit discipulis suis sensum ut intelligerent scripturas. ¶ Apertum est ergo templum tabernaculi testimoniū. Vbi? In cœlo, inquit. Cœlum uel cœli, omnes sancti, in quibus deus habitat, & maxime apostoli sunt. De illis nanq; scriptum est: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum. In cœlo ergo, id est, in apostolorum cordi- bus apertum est, utpote quibus sicut iam supra dictum est, aperuit sensum ut intelligerēt scri- pturas. Itaq; sic aperto templo. Exierūt septem angeli habentes septem plagas de templo. Quomodo exierunt, uel quo exierunt? Nimirum relinquendo carnales legis ceremonias de templo exierunt, imō & excutiendo puluerem pedum suorum in Iudæos incredulos, ad gen- tes exie-

tes exierunt. Habētes, inquit, septem phyalas, id est, prædicare iussu iram & indignationem & tribulationem in omnē animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci, sic e contrario gloriam & honorem & pacem in omnē animam hominis operantis bonum, primū Iudæi & Græci, uidelicet, quales erant illi quos paulo ante dixit stantes supra mare, & cantātes canticum Moysi serui dei. At uero plagas eiusmodi habentes, & seculo huic nequam mala uentura opportune importune nuntiaturi, oportebat ut essent inter aduersa securi, & ad perferēdas tentationes bene præparati. Sequitur ergo: **L** Vestiti lapide mundo candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. **L**apis mundus & candidus Christus est, sanctus, innocens & impollutus. Ait autē Apostolus: Omnes qui in Christo baptizati estis, Christū induistis. Porro zona aurea circa pectora, charitas in cordibus perfecta. Nam charitas dei, inquit idem Apostolus, diffusa est in cordibus nostris per inhabitantē spiritum eius in nobis. Bene igitur præparati & præmuniti exierunt, foris cōtra persecutiones lapidei, intus contra tentationes præcincti. **E**t unus, inquit, ex quatuor animalibus dedit septem angelis, septem phyalas plenas iracundiæ dei uiuentis in secula seculorum. **T**unc angelis istis phyalæ datæ sunt, quādo qui erant homines sine literis & idiotæ, acceperunt, sicut iam diximus supra, scripturarum intelligentiam, & omnium linguarum copiam. Hoc quādo & qualiter factū sit unus & solus ex quatuor euangelistis Lucas scribit: Cum autem, inquit, complerentur dies pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodē loco, & cætera. Recte igitur phyalas unus ex quatuor animalibus dedit, quia unus tantū ex quatuor euangelistis narrauit, quomodo discipulorū & corda per scientiam, & ora per omnimodā eloquentiam tanq̃ phyalas dilatauit, de quibus iam superius dictum est. **E**t illud quoq; superius dictū est, quia spiritus sanctus qui repleuit illos, septiformis est. Et iccirco quīs duodecim fuerūt apostoli, imō centū uiginti discipuli super quos spiritus sanctus descendit, recte tamen eos omnes q̃ & uniuersos prædicatores, quos extunc usq; in finem seculi spiritus idem mittere nō desinit, numero suo designant septē angeli. **E**iūsmodi phyalas, quod ualde terribile est, plenas dicit iracundiæ dei uiuentis in secula seculorū. Quid enim est dei uiuentis in secula seculorū iracundia, nisi æterni iudicii sentētia, æterna peccatorū uindicta. Huius nimirū iracundiæ phyalæ plenæ sunt, eis qui nō credunt, qui ueritati contradicunt, qui opera iniquitatis faciūt. Hæc ira dei de cælo per ministeriū euangelij istorū reuelatur super eos. **O**lim nō ita plenas iracundiæ habebāt phyalas præcones sancti, sicut iam superius dictum est: In una tantū gente, in una lingua ora sua cōstringebant, & cyathi potius q̃ phyalæ erant, paucis hominibus loquētes, & eisdem per figuras & ænigmata loquendo, pleraq; subtrahētes. Istorū ora linguis omnibus in uniuersum orbem terrarū dilatata sunt, ut palam regibus & gentibus annūtiarent futuri iudicii imminētē iracundiam, simulq; ipsam quæ iudicatura est personā, quæ dictura est his qui à sinistris eius erunt: **I**te maledicti in ignē æternum, qui parati estis diabolo & angelis eius. Sequitur: **E**t impletū est templum fumo à maiestate dei, & de uirtute eius: Et nemo poterat introire in templū donec cōsummarentur septē plagæ angelorū. **E**x euntibus angelis de templo, ipsum templū fumo impletū est: quia uidelicet, prædicatoribus relinquentibus & relinquēdas esse docentibus carnales legis ceremonias, Iudæi nimis impatiētes, suo furore excæcati sunt, & hoc à maiestate dei & de uirtute eius, id est, propter prædicationē sanctæ trinitatis, & propter miracula quæ uirtuose fiebant, cum prædicatione fidei huius. Sic & Esaias scribit, quia clamantibus seraphin sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth, impleta est domus domini fumo. **U**bi enim prædicari cœgit una maiestas trinitatis, patris & filij & spiritus sancti, & regnū domini sedētis, ut ait idem propheta, super solium excelsum & eleuatū, scilicet, ad dexterā patris, supra omnem uirtutē, & principatum, & potestātē, Iudaica corda suus liuor excæcavit, & hic est fumus quo templum impletum est à maiestate dei. Neq; enim alijs nisi tantum incredulis obortus est ille fumus. **S**tephanus cum staret in medio illorum, eiusmodi fumum sibi met facientium, nihilominus clare uidit, imō & multo clarius uidere meruit, dum intuens in cælum dixit: **E**cce uideo cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris dei. **H**ic deniq; de cōsortio angelorum istorum erat, qui de templo exierunt, & inde accusabatur à dicentibus: **A**udiuimus enim eum dicentem, quodd Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & immutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. **H**ic quoq; phyalam habebat plenam iracundiæ dei cum diceret illis: **D**ura ceruice & incircuncisis cordibus & auribus, uos semper spiritui sancto resististis, & cætera. **E**t nemo, inquit, poterat introire in templum donec cōsummarentur septē plagæ septem angelorū. **Q**uod est dicere: Et nemo potest conuertere populū Iudaicum, donec per totum orbem prædicetur Christi euāgelium, quo plagosum nuntiatur imminere iudicium. **E**t audiui uocem magnam de templo dicētem septem angelis: **I**te effundite phyalas iræ dei in terram. **M**agna uox ista est quia magnam sonat iram. **H**ęc de templo auditur: quia cum de ceremonijs templi Iudaici exituri essent, sicut iam dictum est, eisdem angelis mox passurus prædixerat dominus Iesus: Et cum uenerit paracletus ille arguet mundum de peccato & de iustitia, & de iudicio.

N

De pec-

2. Timot. 4

Lapis Christi est, zona, charitas. Galat. 3. Roma. 5

Quādo datæ sunt phyalæ in die pentecostes. Actuum 2

Septem angeli, uniuersi prædicatores.

Roma. 1. Cyathi sub lege, phyalæ sub euangelio.

Matth. 25

Fum⁹ quo excæcati sunt Iudæi gloria trinitatis. Esaiæ 6

Stephanus de templo exiit. Actuum 7

CAP. XVI. Vbi iubet Christus phyalas iræ effundere. Iohan. 16

De peccato quidē, quia non crediderunt in me: De iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me: De iudicio autē, quia princeps mundi huius iam iudicatus est. Ite ergo, inquit, & effundite phyalas iræ dei in terram, id est, palam arguite mundū, et dicite quas ob causas homines qui terra sunt amando terram, dei uiuentis mereantur iram. LEt abiit primus, & effudit phyalam suam in terram: & factum est uulnus sæuum ac pessimum, in homines qui habent characterē bestię, & eos qui adorauerūt imaginem eius.] Hic iam ad memoriā reuocandus est primarū ordo plagarum, scilicet, earum quæ superius ad uoces septem angelorū tubis canentium factæ sunt. Illarum namq; respectu plagæ istæ nouissimæ dictæ sunt. ¶ Ad uocem

VII. plagæ
primæ per
VII. tubas.

VII. plagæ
nouissimæ
per septem
phyalas.

Gētes in re-
probū sen-
sum datæ
propter cō-
temptum.
Roma. 8

Vulnus sæ-
uum & pes-
simum.

Gene. 13

Differentia
inter pri-
mam tubā
& primam
phyalam.

Roma. 1

Alia differē-
tia.

Gene. 9

Roma. 3

primi angeli tertia pars terræ combusta: ad uocem secundi, tertia pars maris sanguis facta: atq; ad uocem tertij, tertia pars fluminū in absinthium uersa: & ad uocem quarti, tertia pars solis, lunæ atq; stellarum obscurata est: ad uocem quinti angeli, locustæ pugnaces de puteo abyssi in terram exierunt: et ad uocem sexti, quatuor angeli qui alligati erant in flumine magno Eufrate, soluti sunt: atq; ad uocem septimi, uictoriosæ uoces in celo factæ sunt. ¶ Eodem ordine per easdem mundi partes plagæ istæ nouissimæ effunduntur. Prima namq; in terram, secūda in mare, tertia in flumina & super fontes aquarū, quarta in solem, quinta in sedem bestiæ, sexta in flumen magnum Eufraten, septima effunditur in aërem. Loco putei abyssi, sedem bestiæ in hoc ordine scripsit, cætera eisdem nominibus expressit. Nunc ergo nouissimæ istæ primis illis conferendæ sunt, singulæ singulis, pariterq; uidendum prout ueritas sese ostendere digna bitur, qua ratione post illas istæ nouissimæ dicantur uel sint. LEt factum est, inquit, uulnus sæuum ac pessimum, in homines qui habent characterē bestię, & eos qui adorauerunt imaginē eius.] Bestiæ, id est, diaboli character superbia est, & hūc habere recte iudicatur quisquis sciēter & per contemptū peccat, sicut de quibuscūq; Apostolus dicit: quia cum cognouissent deū non sicut deum glorificauerūt, aut gratias egerunt, imō & sicut idem ait: Non probauerunt deum habere in notitia. Itaq; & in eo quod sequitur, & in eos qui adorauerunt imaginē eius: promptum est intelligi idololatriæ scelus, quia dicit ibidem de illis Apostolus: Et immutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & uolucrū, & bestiarum, & quadrupedum, & serpentium. In istos profecto factum est uulnus sæuum ac pessimum. ¶ Quod est illud uulnus sæuum ac pessimum? Propterea, inquit, tradidit eos deus in passionēs ignominiæ, ut faciant ea quæ nō conueniunt. Nam sceminæ eorū immutauerunt usum naturæ in eum usum qui est cōtrā naturam. Similiter & masculi relicto naturali usu sceminæ, exarserunt in semetipsis in inuicem, masculi in masculos turpitudinē operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipiētes. Quid hoc uulnere peius aut seuius? Iccirco cum dixisset: uulnus sæuum, addidit ac pessimum. Est enī non solum peccatum, sed & pessima peccati pœna. Igitur primus effudit phyalam suam in terram, id est, in eos qui peccauerunt peccatum Sodomorū, quorum peccatū fuit saturitas panis & otium, quos terra cœpit, quæ, ut scriptura refert, irrigabatur prius sicut paradisus dñi, eos, inquam, redarguit & conuicit iccirco tam pessime ulceratos esse, quia deum in notitia habere nō probauerunt, & palam pronuntiavit q; pro hoc peccato, imō ab hac pœna peccati iure trāsserri debeant ad pœnam ignis æterni. Hoc modo suam iste phyalam effudit, sed nihilominus factum est in illis uulnus sæuum ac pessimum, ipsi enim huiusmodi passionibus sese exulcerare perstiterunt, post auditum futuri iudicij adiciens cōtemptum. ¶ In quo hæc prima phyla & illa prima tuba differunt, & recte illa tuba primarū, & hæc phyla nouissimarū una dicatur plagarum. In eo, uide licet, quod scriptura in qua tuba illa sonuisse, id est, clamor Sodomorū ad deum legitur ascendisse, nullam futuræ in nouissimo die damnationis uel iudicij sententiā siue doctrinam protulit, sed tantummodo quod præsentialiter atq; uisibiliter factum est, narrauit: scilicet, q; corporali morte multati sunt per pluuiam ignis & sulphuris. Hic e contra ubi prædicatores euangelij de coelo reuelant iram, nullam in similes peccatores corporalis uisibiliter aut præsentialiter de coelo uindicta descendit, sed cōminatio fit de futuro tempore, de inuisibili & æterna damnatione, dicendo: quoniā qui talia agunt digni sunt morte. Quæ illic pro ratione temporis tacita est futura peccatorū pœna, hic palam pronuntiatur: & e contra quæ illic acta est corporalis uel præsentialis pœna, hic pro exemplo quidē commemoratur, sed nō infertur. Ergo recte illa de primis, hæc plaga una dicitur de nouissimis. ¶ Notandum præterea, quia illic tertia tantum terræ uel arborū pars combusta esse narratur, per quas, uidelicet, arbores figurata locutione homines significantur, hic autē non tertia pars hominum, sed homines sæuo ac pessimo uulnere plagati esse referuntur. Deniq; tam Sodomitæ q; Aegyptij necnon & Chananæi, quæ gentes temporibus illis diuersa iudicia sustinuerunt, omnes de tertia parte hominum fuerūt, scilicet, de stirpe Cham, qui ex tribus filiis Noë unus fuit, quem & pater maledixit. Sed in nouissimo magni iudicij die, nunquid illa sola pars generis humani quæ de Cham processit, secundum opera sua iudicabitur? Imō absq; distinctione personarū uel gentium ira & incignatio, & tribulatio in omnē animā hominis operantis malū, ait Apostolus, iudæi primū & Græci, quorū

ei, quorum neuter de posteris Cham, sed alter de posteris Sem, alter de posteris Iaphet. Recte igitur non, ut illic, in tertiā partem hominū, sed in homines uindicta secuta est. Et secundus effudit phylam suam in mare, & factus est sanguis tanq̃ mortui: & omnis anima uiuens, mortua est in mari. Mare omnes illi sunt, qui elati potētia seculi, timorē imitantur Pharaonis & Aegypti. Pharaon nāq; & serui eius Aegypti tanq̃ mare tumuerunt, & fluctus suos eleuaerunt cōtra dominū. Nam sicut mare tumidū reciprocis intra semetipsum fluctibus confunditur, & nūc accessibus nunc recessibus effertur, tandemq; in semetipso delassatum frenatur atq; sedatur, sic Pharaon uel Aegyptus, cōtendendo cōtra deum uariabatur, nunc dicēdo, peccaui nūc ingrauando rursus cor suum, quod simile erat recessui & accessui maris, tādēq; cōgruo moribus suis elemēto, scilicet, in medio maris perijt. Omnes ergo qui similiter contēdendo cōtra dominū uariantur in semetipsis. Exempli gratia, de qualibus Psalmista dicit: Cum occideret eos quærebant eum, & reuertebātur, & diluculo ueniebant ad eum: Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autē ipsorum non erat rectū cum eo, nec fideles habiti sunt in testamēto eius: omnes, inquā, qui in eiusmodi infidelitate p̃seuerant, recte intelligūtur sub appellatione maris, & in eos effunditur phyla iracundiæ dei taliter, ut modo supradictō plaga nouissima sit. Etenim ubi secunda tuba cecinit, per quam intelligimus clamorem filiorū Israel qui ascēdit ad deum, propter superbiam Aegyptiorum, nulla de nouissimo die iudicij, uel de p̃cenis inferni cōminatio in eos sonuit, sed tantummodo minutis presentium malorū plagis decies percussus, & tandē in mari Rubro leguntur & cātantur submersi. Superbia illorū igne ardens inuidiæ illic significatur, ubi secundo canente angelo, & tanq̃ mons magnus, inquit, igne ardens missus est in mare. Porro euāgelij prædicatio, nihil tale infert si milibus impijs, sed futuro illos iudicio terribiliter addicit. Itaq; & illa ad canticū angeli demersio montis ardētis secunda, de primis: hæc effusio phylæ in mare secūda dicitur de plagis nouissimis. Et factus est, inquit, sanguis tanq̃ mortui. Id est, damnatio huiusmodi impiorū erit sicut damnatio diaboli, qui uere iam dudū mortuus, id est, deo uiuo cōtrarius est. Ei nāq; sociabūtur dicente iudice: Ite in ignē æternū, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Et omnis, ait, anima uiuēs mortua est in mari. Quia, uidelicet, nō tantū tertia pars generis humani, de qua fuerūt Aegypti, orti sunt quippe & ipsi ex uno de posteris Cham, sicut iam dictum est, sed omnis anima indifferenter iudicabitur, quæcūq; est in mari huiusmodi, siue Iudei anima sit siue Græci. Et recte anima quæ sic moritur, uiuens mori dicitur: quia, uidelicet, uiuere in peccato dicitur quicūq; scienter & bono inuidens, malū operatur: sic Pharaon qui non per ignorātiā, sed per inuidiā filios Israel persequēbatur. Et tertius effudit phylam suam super flumina & super fontes aquarū, & factus est sanguis. Fluminum appellatione hoc loco illi intelligendi sunt, qui materiali quoq; gladio sanctos persecuti sunt. In eiusmodi flumina fontesq; aquarū tertio angelo tuba canente, stella magna ardens tanq̃ facula de cœlo cecidit, id est, ira dei quæ septem gentes ad introitum filiorū Israel Iosue duce deleuit. Illæ nāq; gentes odio habuerūt Israel, ex quo ascēdit de terra Aegypti, sicut habes in cātico Moysi. Cum enī dixisset, dux fuisti in misericordia populo quem redemisti, & portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum sanctū tuum, cōtinuo subiunxit: Ascenderūt populi & irati sunt, dolores obtinuerunt omnes habitatores Philistiim, & cætera. Nondum enī pertransierant filij Israel, & illi iam torquebantur. Vnde & imprecādo dicitur: Fiant immobiles quasi lapis donec pertransit populus tuus dñe, donec pertransit populus iste quem possedisti. Primus Amalech bello illos aggressus est, quem pugnantē orādo uicit Moses. Vnde dicit Balaam filius Beor. Principium gentiū Amalech, cuius extrema perdetur. Horum iccirco nūc meminisse libuit, ne dicaseos qui arma tulerunt cōtra Israel, zelo & necessitate ductos omnes propter terram suam quam auferret Israel. Solam quippe terrā, in qua ius sepulchri sibi emerat Abraham, ubi cum eo & cum Sara matre sua sepulti erant Isaac & Iacob, ex promisso dei repetebat Israel. Quare ergo uenit Amalech qui erat ex Edom fratre Iacob, & pugnauit cum Israel? Quare ipse Edom exiuit armatus obuiam fratri suo? Igitur super flumina & super fontes aquarū, quorū in tertiā partē tunc ira dei cecidit, quādo tertius angelus tuba cecinit, effudit hic tertius angelus phylam suam: Et factus est, inquit, sanguis. Tunc non ita factū est, sed facta est tertia pars aquarum in absinthiū, & multi homines mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt. Multi nāq; Chananeorū qui erāt de sæpe dicta tertia parte hominū, tunc superfuerūt, inter quos etiam cōmixti sunt filij Israel, & didicerūt opera eorū, & seruierūt sculptilibus eorū, & factū est illis in scandalū. Quod utiq; erat aquas uerti illis in absinthiū, quæ & bibētibus ita amaræ factæ sunt, ut propterea dei sui iram incurrerēt. Porro hic ubi effunditur nouissimæ tertia plagarum, id est, phyla tertia, nō ita est: Non tertia pars aquarū fit in absinthiū, sed uniuersaliter fit sanguis. Non enī sola posteritas Cham, qui, ut sæpe dictum est, de tribus Noë filijs unus fuit, sed uniuersitas gentiū persecutricū æterno iudicio addicitur per hanc tertiā phylam iracundiæ dei, ita ut iam non super sint ex eis, qui sanctos eius persequi aut sollicitare ulterius possint. Sen

Mare potētes seculi.

Exodi 18

Iudæi q̃q; ut marc. Plal. 77

Plaga secūda tube in Aegyptios Eodi 14 Supras

Plaga secūda de phylæ.

Diabolus q̃ modo est mortuus. Matth. 25

Quō anima uiuens moritur.

Flumina, p̃secutores sanctorū.

Odiū Amalech et Edō cōtra filios Israel. Deut. 32

Exodi 17 Numer. 24

Gene. 23

Plaga phylæ tertiæ. Plaga tube tertiæ.

Psal. 105

Aqua sanguis.

quitur: **Et audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es, quies, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti: quia sanguinem sanctorum & prophetarum fuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, ut digni sunt.** ¶ **Quis est iste angelus aquarum?** Imò quales istæ aquæ sunt: Vtiq; fideles de qualibus in Esaia scriptum est: **Aquæ eius fideles sunt: Qui ambulat, inquit, in iustitijs & loquitur ueritatem, qui proicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aurem suam ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne uideat malum: iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum: sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt.** Porro aquæ fideles aquæ uiuæ sunt, quæ de uentre credentis fluunt, sicut ait earundem dator aquarum: **Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ.** Ergo iste angelus aquarum ille est, cuius aquæ illæ sunt, cui datæ sunt, cuius de uentre fluunt, uidelicet, omnis scribe doctus in regno cælorum, omnis sanctarum fidelis interpres, siue etiam autor scripturarum, qui pro eo quod labia eius custodiunt scientiam, meretur hoc loco insigniter dici angelus aquarum: non quod secundum personam unus homo tantum, sed quod secundum fidem unus sit sensus omnium. Omnium quippe qui ueraciter in sanctarum conuersantur aquis scripturarum, unus spiritus est, & una fides, & si illas rite confulas, omnes concorditer dicunt, & in isto cõsentiunt, quia deus iudex iustus est. Ait igitur angelus aquarum: **Iustus es, qui es, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti: quia sanguinem sanctorum & prophetarum fuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, ut digni sunt.** ¶ Hæc descriptio æterni dei iam ante in hac scriptura frequentata est, qui eras, & qui es, & qui uenturus es. Porro tertium hoc, & qui uenturus es, iccirco non dicitur hic, quia confessio ista iustitiæ dei, temporis illius est, post quod iam ultra non est uenturus. ¶ Igitur quies, & qui eras, id est, qui & nunc permanes in secula, & qui eras ante secula, in quo frustrata sunt omnia, quæ nomen tuum absorbere molita sunt flumina. Es enim qui eras, & in sua firmitate stat, & persistit illa ueritas prophetica: **Initio tu domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uestimentum ueterascent: Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.** Tu, inquit, qui hæc iudicasti iustus es. Quid enim iudicasti? Quia sanguinem sanctorum & prophetarum fuderunt: iccirco sanguinem eis bibere dedisti, & hac retributione homicidas & sanguinarios dignos iudicasti. ¶ Nimirum in tali damnatione primi ante omnes gentes bibere digni sunt Iudæi, quippe qui non solum sanctorum & prophetarum sanguinem fuderunt, uerum etiam ipsum sanctum sanctorum & prophetarum dominum occiderunt. Iccirco iam adhuc uiuentes prægustant potum sanguinis ubique miseri, & torti conscientia crudeli, trahentes à patribus suis hæreditatem sanguinis, cum isto quasi scripto testamento: **Sanguis eius super nos & super filios nostros.** ¶ Iccirco quicquid de scripturarum aquis bibere se putant in synagogis suis, sanguis eius sit: quia mortifero illas intellectu corrumpunt sibi metipsis, concedente illis & iudicante spiritu prophetiæ cum dicit: **Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum.** Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Sequitur: **Et audiui altare dicens: Etiam domine deus omnipotens uera & iusta iudicia tua.** Apud nonnullos ita legitur: **Et audiui alterum dicens: & legendo alterum, subaudi uoluit uerbum siue responsum.** Porro in emendationibus codicibus altare scriptum est, & hoc non frustra placet si recc. as sanctos & prophetas, quorum isti sanguinem fudisse accusantur. superius subtus altare clamasse ad deum, ubi sic scriptum est: **Et cum aperuisset sigillum quintum, uidi subtus altare animas interfectorum propter uerbum dei & propter testimonium quod habebant, & clamabant uoce magna dicentes: Usquequo domine sanctus & uerus non iudicas & uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?** ¶ Vt autem dicatur, audiui altare dicens, sitq; sensus, audiui eos qui erant subtus altare dicentes, non inusitatus apud grammaticos locutiois modus est, siq; per tropum qui *μετωνομια* dicitur, per id quod continet significans id quod continetur. ¶ Igitur audiui altare dicēs, id est, audiui subtus altare illos quos prius audieram non iam clamantes, & iudiciū aut uindictā sui sanguinis reposcētes, sed iam peracta uindicta quam exigebāt, iudicantis atq; uindictantis iustitiā laudantes atq; dicētes: **Etiam dñe deus omnipotēs, uera & iusta iudicia tua.** Vera utiq; in uerbo, iusta in factio. **Et quartus angelus effudit phyalam suam in solera, et datum est illi estu afficere homines et igni.** Illic ubi quartus angelus tuba cecinit percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, tertiaq; pars stellarū. Et hic & illic per solē illa dei sedes intelligitur, de qua in psalmo dicitur: **Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, scilicet, ecclesia de qua uel in qua Christus est, sol iustitiæ.** ¶ Verum hoc interesse didicimus, quod talis illic ecclesia significata est, qualis habens iam re promissionem nascitur ex se solis Christi, de Aegypto ascendit, & percussa est atq; in deserto prostrata pars eius quæ murmurauit. Hic autē talis significatur, qualis de baptismo post Christi passionem ascendit, & damnantur in ea qui sunt falsi fratres, falsi Christiani, deum se nosse confitentes, factis autem negantes. Deniq; in eos quoq; pleno ore sua effunditur phyla, pro eo quod

Angelus aquarum, id est fidelium.

Esaia 33

Iohan. 7

Matth. 13
Malachi. 2

Cur hic nō dicitur: Et qui uenturus es.

Psal. 101

Ante oēs Iudæi sanguinem bibere digni sunt.

Matth. 26
Aqua scripturæ Iudæis sit sanguis.

Psal. 68

Supra 6

Metonymia tropo loquendi.

Supra 8
Psal. 68

Ecclesia prior ascendit de Aegypto, posterior de baptismo.

eo quod sua elemosynis redimere negligunt peccata, nec faciunt sex opera misericordie, quæ sunt, esurientē cibare, sitienti potum dare, nudum uestire, hospitē colligere, infirmū uisitare, ad eum qui in carcere est, uenire. Qui ista nō faciunt imō & faciētibus detrahunt, nunquid nō & ipsi bibunt de phylā iracundiæ dei, ut eant in ignem æternū? Effudit igitur phylā suā in solem, & datum est illi & stu afficere homines & igni. Hoc datum est huic angelo, ut homines, uidelicet, carnales, inter quos uerbi gratia, zelus est & cōtentio, redarguens quod homines sint, afficiat eos malo duplici, & stu & igni, id est, præsentiali pariter & futura potestate iudicandi. Nam de illis quidē qui foris sunt dicit Apostolus, quid ad nos iudicare? subaudiē dum, in præsenti de illis autē qui intus sunt, nonne uos iudicatis, ait & intelligendū est tam de præsenti q̄ de futuro iudiciū. ¶ Iudicant namq; prælati iam nunc eos qui intus sunt, exempli gratia cum dicit idem Apostolus: Ego quidem absens corpore, præsens autē spiritu, iam iudicaui tradere eiusmodi hominē Satanæ in interitū carnis, ut spiritus saluus sit in die domini. Taliter iudicare nimirū est homines & stu afficere. Aestuant namq; quodā pudoris & stu, quando à cœtu ecclesiæ segregantur, ita ut nec aue dicere, nec cibū liceat cum huiusmodi sumere. ¶ Quod si tali & stu correpti nō corriguntur, tunc demū iustū erit ut in futuro afficiant eos igni, ut iudicio ipsoꝝ, quoniā rebelles & cōtemptores extiterunt, tradantur gehennæ igni. Sequitur: Et & stuauerunt homines & stu magno, & blasphemauerūt nomen dei habētis potestatem super has plagas, neq; egerunt pœnitentiā ut darent illi gloriam. Hoc plerunq; & fecerunt & faciunt in omni ordine ecclesiæ homines eiusmodi, superbi, elati, procaces, proterui, detractores, murmuriosi, uoluptatū amatores, doctrinæ sanctæ cōtemptores, qualium omnium exemplum fuerunt Dathan & Abyron, & cæteri carne & nō fide filij Israhel, quos sicut superius in ordine septem tubarū quarto canēte angelo meminimus, corpora in deserto diuersis modis prostrata sunt. Eiusmodi namq; homines quādo pro suis excessibus corripiuntur, & stuant & stu magno, uidelicet, irascendo, cōtradicens, contentionis, rixæ & implacabilis odi flammā contra rectores suos conspirando, secundū formam iam dictoꝝ Dathan & Abyron, & ceteroꝝ qui cōsurxerunt aduersus Moysen & Aaron. Talium amaritudo & uerbamala quæ proferunt ex abundantia fellis, quanti sint criminis illud insinuat quod subiungitur: Et blasphemauerūt nomen dei. ¶ Quicquid enim aduersus prælatos uel patres insaniunt, totum redundat in deum, quemadmodum iam dicti attestantur Moyses & Aaron. Nos enim, inquiunt, quid sumus quia murmuratis cōtra nos? Neq; enim contra nos est murmur uestrum, sed contra dominū. Hoc ipsum præsens locus adhuc altius exprimit cum præmisso, & blasphemauerunt nomen dei, subiungitur: Habētis potestatem super has plagas. ¶ Ac si dicatur, blasphemando prælatos, & eorum contemnendo iudicialē sententiam, non ipsos sed nomen dei blasphemant, & iccirco illis culpa hæc pro blasphemia in deum iuste reputabitur: quia quod prælati propter disciplinam faciūt aut iudicant, non sua sed dei potestate uel autoritate faciūt. Quod perpendens Paulus non dubitat dicere, quod sciret esse districtus, uidelicet, pro potestate eius qui in ipso loquebatur. Ait enim: An experimentū quæritis eius qui in me loquitur Christus? Recte igitur rebellio contra disciplinā pro blasphemia in deum illis reputatur, præsertim quia de illis subditur adhuc: Neq; egerunt pœnitentiā ut darent illi gloriam. ¶ Cor namq; impœnitēs conuincitur blasphemare deum, imō spiritum sanctum, quia dum defendit iniquitatem, sine dubio pugnat cōtra deum, impugnat spiritus sancti iudiciū. Hinc est illud quod ad Saul Samuel loquitur: Quoniam quasi peccatū ariolandi est, nolle auscultare, & quasi idololatriæ scelus, nolle adquiescere. ¶ Et cōmanducauerunt linguas suas super sedem bestiæ, & factum est regnum eius tenebrosū. Et cōmanducauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt deum cœli præ doloribus & uulneribus, & nō egerūt pœnitentiā ex operibus suis. ¶ Vbi quintus angelus tuba cecinit, illic aperitur fumigantis puteus abyssi, hic autem ubi quintus angelus phylā suā effudit, sedes bestiæ cōtenebrescit. In cæteris tam tubarum cātibus q̄ phylarum effusionibus res siue partes mundi nominibus eisdem proferuntur, terra, mare, flumina & fontes, sol & fluuius Eufrates: hic appellatio uariatur, cum pro puteo abyssi sedes bestiæ scribitur. ¶ Quid rogo est sedes bestiæ, nisi illud super quod bestia innititur? Quid autē illud est nisi mendaciū? Deniq; sicut autoritas dei non nisi ueritas est, sic fulcimentum diaboli non nisi mendacium est. Igitur sicut illic in puteo abyssi, sic & istic in sede bestiæ mendaciū recte intelligitur. ¶ Nimirum ex quo diaboli mendacio per linguas hæreticoꝝ se prodente, uenerabilis ordo sanctoꝝ patrum e contra exurrexit, & perfidiam illorum promptis scripturarū testimonijs conuictam, insuper æterno anathemate damnauit, extunc angelus iste suā super sedem bestiæ phylā effudit. Sed quid e contra hæretici? Nunquid quieuerunt, & uictorici obtemperauerunt ueritati? Non utiq; imō magis insanierunt, & magis suā impietatem dilatauerunt, & in furore suo laborare fecerūt orbem terrarū. Sequitur ergo: Et factū est regnum eius tenebrosū, & cōmanducauerunt linguas suas præ dolore. ¶ Ipsi enim regnum bestiæ sunt uel fuerunt, utpote in quibus locum paratū inuenit illa sedes bestiæ, id est, mendacium.

Tit. 1
Daniel. 4
Matth. 23

1. Cor. 3

1. Cor. 5

Aestus ex-
cōmunicatio per prælatos.
Ibidem.
2. Iohan. 1
Ignis, gehē
næ adiudicatio.Numer. 16
Roma. 10

Numer. 16

Rebellio
cōtra prælatos, in deū
blasphemia est.

2. Cor. 13

Defendere
peccatum
grauis blasphemia.
1 Reg. 15

Sedes bestiæ mendacium.

Phylā grauis
ta in hæreticos;

Cōmandu-
cauerūt lin-
guas suas,
scilicet, sen-
tiendo con-
traria.

Psal. 7
Psal. 9

Arri bla-
phemia,
ex odio.

Hæretici
peccant in
spiritū san-
ctum.
Matth. 12

Plaga per
sextā tubā
in corpora.

Plaga sextæ
phyalæ in
animas.

Malū sextæ
phyalæ tri-
fidum.

Eufrates.

Prophetæ
Eufratē nō
transierunt
sicut apo-
stoli.

Iohan. 16.
Spūs Chrī

Effusa ergo phyla, regnum bestiarum factum est tenebrosus, quia datis sententiis iudicialibus super perfidiam hereticorum, illi furore & inuidia fumigantes amplius execrati sunt. Quomodo autem isti comanducauerunt linguas suas? Nimirum contra semetipsos sentiendo, contraria sibi meti p̄s dicendo, aduersus semetipsos sectarum contrarietatibus dimicando. Nam contra catholicam quidem ecclesiam pari & quasi cōcordi malignitatis spiritu depugnant, sed contra semetipsos discorditer cōfligendo, hæreses multifidas fecerunt, & ita suas quicquid partes defendendo, cōtendendo atque rixando linguas suas comanducant. ¶ Quare? Præ dolore, inquit, id est, præ inuidia. Non enim hic dolor aliter intelligendus est, quā illic ubi scriptum est: Ecce parturit iniustitiam, & cōcepit dolorē, & peperit iniquitatē. Item: Cuius maledictione os plenum est, & amaritudine & dolo, sub lingua eius labor & dolor. Præ dolore huiusmodi linguas suas comanducauerunt, id est, præ inuidia sectas inter se contrarias faciendo, semetipsos linguis suis infestauerunt. Additur adhuc: Et blasphemauerunt deum præ doloribus & uulneribus suis. Mira res. Et blasphemauerunt, inquit, deum. Quare? Præ doloribus & uulneribus suis, id est, propter inuidias & odia priuata, quæ profecto uulnera sunt non corporis, sed cordis. Hoc mirabile est, attamen uerum est. ¶ Nam exempli gratia, sicut ecclesiasticæ literæ testatur, propter odium in Alexandrum pontificem suum Arrius presbyter in blasphemiam contra deum erupit, & ut illi scandalum concitaret, quoniam oderat eum, & inuidebat illi, contraria de filio dei dogmatizare coepit. Igitur uniuersaliter de hæreticis ueraciter dixerit: quia blasphemauerunt deum præ doloribus & uulneribus suis. Ad extremum dicit adhuc: Et non egerunt poenitentiam ex operibus suis. Quomodo isti agerent poenitentiam, qui contra spiritum sanctum uerba dicebant? Denique sicut priorum quoque patrum tradit autoritas, ille contra spiritum sanctum uerbum dicit, qui non per ignorantiam, sed per inuidiam sanctæ scripturæ contradicit, quæ sine dubio uoces & uerba sunt spiritus sancti. Dominus autem dicit: Quia quicumque dixerit uerbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Iudicium namque est spiritus sancti, ut qui sic peccauerit, nunquam condignam poenitentiam agere inspiret illi. Vbi autem poenitentia non præcedit, remissio non potest subsequi. Non igitur remittetur eis qui poenitentiam non egerunt neque agere potuerunt, ex operibus suis, deserti iudicio spiritus sancti, quia blasphemauerunt deum, non per ignorantiam, sed, ut iam dictum est, præ doloribus & uulneribus suis, doloribus inuidiæ, uulneribus odij. Et sextus effudit phylam suam in flumen illud magnū Eufraten, & siccauit aquas eius, ut pararetur uia regibus ab ortu solis. Et uidi de ore draconis, & de ore bestiarum, & de ore pseudoprophetæ spiritus tres immundos in modum ranarum procedere. Vbi sextus angelus tuba cecinit, soluti sunt quatuor angeli qui alligati erant in flumine magno Eufrate, & plaga fuit corripiens populū dei per quatuor principalia regna mundi, sub quibus afflictī sunt filij Israel siue Iuda per iudicium dei. Non fuit illa plaga de nouissimis in quibus cōsummat iracundia dei: quia non animas sed corpora tradebat talibus angelis, id est, regnis terrenis. ¶ At uero hæc phyla in flumen effunditur iracundiæ dei, in illud flumen, non ut soluatur tales angeli, sed ut siccarentur aquæ eius, & pararetur uia regibus ab ortu solis. Ergo in aquam fluminis effunditur phyla iræ dei, & ideo aquam talem oportet intelligi, cui rationabiliter dicatur deberi iracundia dei. Alias autem cum & mare, & flumina, & fontes aquarum in sanguinem anteriores phylæ damnauerint: Quid est quod flumen Eufrates propriam meretur phylam, nisi quia inter cætera mala quæ fiunt sub sole, malum quoddam aquæ fluminis huius significat? ¶ Est enim malum cuius damnationem in anterioribus phyalis nondum attigimus, quod hic & prius per aquas fluminis illius, & deinde per tres immundos spiritus in modum ranarum prorepentes significari recte intelligitur. Nimirum malum hoc trifidum est, & eius partes sunt præstigia magorum, commenta philosophorum, fragmenta poetarum. Eorum profunda malitia & turbida loquacitas congrue per aquas Eufratis significatur. ¶ Quia, uidelicet, Eufrates Babyloniarum flumen est, & per eam fluens in multa capita diuiditur, quæ ipso quoque nomine suo in scripturis significare solet uniuersam generationem impiorum, contrariam generationi rectorum, ciuitatem diaboli contrariam ciuitati dei. Babylon quippe interpretatur confusio. Igitur postquam in mare & super flumina fontesque aquarum phylæ effusæ sunt, effunditur & ista in Eufratem quia condemnationem sibi aquisierunt tyranni uel reges impij cum nationibus sibi subditis, illis quoque ira debetur qui illos demeruerunt, erroremque illis auxerunt uaniloquijs, imò & scripturis suis malitiosis, mendacibus, fabulosis. ¶ Antequam super aquas huiusmodi reuelaretur ira dei de coelo per euangelium Christi, non poterant eas transire reges sancti, scilicet, hi qui principes siue autores fuerunt scripturarum ueritatis, quorum etiam seculari dignitate reges fuerunt nonnulli, quales recte dicuntur uenisse ab ortu solis, quia non uenerunt aut locuti sunt à semetipsis, sed ut loquerentur, quid loquerentur acceperunt ab illuminatione diuinitatis. Non poterant aquas illas transire reges isti, non poterant cum una lingua Hebraica occurrere Græcis facundis, disertisque Latinis grammaticis, rhetoribus, dialecticis, tot poetis, tragicis, comicis, satyricis. ¶ At ubi uenit ille spiritus ueritatis ut argueret mundum de peccato & de iniustitia, & de iudicio nimirum arguendo

arguendo id quoque effecit, ut siccaretur tantæ aquæ tam magni fluminis: stultam enim fecit sapientiam huius mundi. Procedente namque sapientia dei & ratione reddente de eo quod uidebatur stultum dei, quemadmodum Apostolus dicit: Nos autem prædicamus Iesum Christum, & hunc crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus stultitiâ, ex cõparatione eius stultum esse apparuit & aridum, quod eatenus grâde uidebatur & profundum. Quam uilis quamque execrabilis & abiecta fuerit uel apparuerit illa talis sapientia seculi in oculis eorum quos ueritas illuminauit, pulchre in sua persona insinuat cum dicit: Et uidi de ore draconis, & de ore bestię, & de ore pseudoprophetæ spiritus tres immundos in modum ranarum procedere. Spiritus immundos ait, id est, sectas quasi sapientię & scientiæ, magicæ, poëticæ & philosophicę, quas cõtrarius sancto spiritui immundus huius mundi spiritus aspirauit. Spiritus namque immundos magi præcipue patronos quo nescio infelici quodam pacto ascuerunt sibi poëtæ sub nominibus honestis, eosdem rogitant spiritus immundos aspirare sibi, sacrilega præsumptione deos appellâtes cum daemones sint. Porro qui philosophis spiritus aspirauit, is quoque sine dubio immundus extitit. An non de illis Apostolus dicit quia dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & euaneuerunt in cogitationibus suis: Et uide quantâ usque ad immuditiam euaneuerunt, qui seruietes creaturæ potius quam creatori, propterea in passionibus ignominia sue in desideria cordis sui in immunditiâ traditi sunt. Recte ergo dicuntur spiritus immundi. Porro draconis nomine diabolus, bestię uero appellatione bestiale regnum diaboli hoc loco designari recte intelligitur. Nam apud Danielem per quatuor bestias quatuor mundi principalia regna significatur, scilicet, Babylonium, Persicum sue Medicum, Macedonicum atque Romanum. De ore ergo draconis spiritus primus processit, quia magicam artem humana curiositas de confabulatione diaboli addidit. De ore bestię sequens spiritus exiuit, quia bestiali regno mundi huius adulando humanæ mentis ignobilitas reges terrenos, homines, figmentis poëticis in deos euexit, & in cælum stellarumque orbis transfusos fabulosis nani decantauit. Pseudopropheta philosophia quoque extitit, quæ phanaticorum spurcitas deorum, uerbi gratia, adulteria Iouis zelumque Iunonis sororis & coniugis, & meretricia Veneris, & cetera talia retulit ad elementa mundi, cupiens ea, quæ iam erubescere poterant homines, de dijs suis quasi interpretationibus subornare allegoricis. Vere pseudopropheta talis quisque interpretis extitit, quia de corde suo prophetauit, & uane pudor humanum consolatus, adulteria deorum fictis & inutilibus adornando mysterijs, & in eo remanendo nihilo minus ut seruiret creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula, amen. Vidi, inquit, de ore draconis, & de ore bestię, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos, & addidit adhuc: In modum ranarum. Nimirum ranæ & immundæ sunt & turpes, & exiguæ, & quasi loquaces. In luto namque cõmorantes importune & quasi cum garrulitate coaxando quietem auferunt. Congrua ergo assimulatio dum ranis adæquatur, uel similes perhibetur hi qui sibi magni & eloquentes uidentur. Verbi gratia, poëtæ qui sibi magna sonare uidentur, sed omnis eorum materia fabulosa lutum est, & magnitudo eorum inflatio est. Quapropter quoniâ scientia illorum, cum nulla sit, inflatur aduersus scientiam dei, pulchre satis eorum spiritui congruit illud de fabella Aesopi, ubi sufflando tentans se extendere ad magnitudinem bouis, dum conatur & pellem frustra distendit, tandem ultra uires sufflando crepuit. Denique ubi nunc illi sunt grati diloqui qui se extulerunt aduersus ueram magnitudinem scientiæ dei: Perijt memoria eorum cum sonitu, & dominus eorum in æternum permanet. Quis enim loquacitati illorum hominum credit? Imò quis eorum theologias turpes legens uel audiens non irridet? Porro magi quorum principes in Aegypto Iannes & Mambres, per incantationes suas coram Pharaone aduersus Moysen & Aaron ranas eduxerunt, & ultra non ualuerunt, modum recte dicuntur habere ranarum, ut eis similes sint quas contra deum fecerunt, ultra quas eorum præstigia non ualuerunt. Sequitur: Sunt enim spiritus daemoniorum facientes signa, & procedunt ad reges totius terræ cõgregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis. Vere, inquit, illos spiritus immundos dixerim, sunt enim spiritus demoniorum. Nam reuera cum ueritati cõtraria sint dogmata eorum, nulli dubium quin omnes magnitudines imò inflationes eiusmodi sint aspirationes daemoniorum. Et procedunt, inquit, ad reges totius terræ cõgregare illos in prælium. Primi hoc (ut sancta narrat scriptura) iam dicti malefici illi Iannes & Mambres fecerunt. Processit enim qui in illis erat spiritus seductionis ad regem Aegypti, & fiducia signorum quæ faciebant quasi similia signis uirtutis dei, auxerunt stultitiâ eius, ut contra deum pugnantem pro Israël auderet præliari. Tales uel simili modo ceteri malefici, poëtæ, philosophi, congregauerunt reges totius terræ, non quidem in unum locum, sed in unum eundemque pessimæ uoluntatis statum, ut præliarentur contra dominum, ut præuenti magna æstimatione illorum reges terræ, de dignarentur aut negligerent magna æstimare miracula quæ serui domini facerent, uel mirari sapientiâ quam prædicarent, quoniâ & illi ecõtra mira facere, & magnifice ut sapientes illi loqui cõsueuissent. Preliati sunt ergo & præliari non desinunt, persequendo omnes qui in Christo pie uiuere uolunt, sed malo suo, quia taliter cõgregati in prælium cõgregabuntur in iudiciu.

stultos effecit sapientes mundi.

1. Cor. 1

Spūs immundi præfunt magis, poetis, philosophis.

Roma 1

De ore bestię magicæ, poëticæ & philosophicæ. Vanitas philosophorum gentilium. Ezech. 13

Roma 1

Similitudo eorum cum ranis.

Inflata scientia poetarum. 2. Cor. 10

Psal. 9

Magi quoque ranis similes.

Cõgregant reges non in unum locum sed in unam uoluntatem ut resistant deo.

2. Timot. 3

Vnde cum dixisset hic, congregare illos in prælum, addidit: Ad diem magnum omnipotentis. Nam dies omnipotentis dies erit iudicii, sine dubio magnus, sicut propheta dicit: luxa est dies domini magnus iuxta & uelox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, & cætera. Iuxta est ait ille, & uerum est. Nam etsi aliqua mora uidetur ex quo ille propheta uisit usq; ad illum diem magnū omnipotentis, at certe prope est unicuiq; mors, id est, presentis uitæ finis, & nescitur quādo uenturus sit. Ait ergo confestim: Ecce uenio sicut fur. Malus seruus dicit in corde suo, moram facit dominus uenire. Dominus autē dicit: Ecce adsum, cito uenior: additq; sicut fur, idelicet, negligentibus & dormientibus formidandus. Furis nanq; similitudinem ipse sibi adhibere dignatus est, dum præmisso seruis suis præcepit ut uigilent, quia nescitis, inquit, quā hora filius hominis uenturus est, ait: Illud autē scitote, quoniam si sciret paterfamilias quā hora fur ueniret, uigilaret utiq; & non fineret perfodi domū suam. Eadem intentione uel causa quā illic dicit: Sint lumbi uestri præcincti, beati serui illi quos cum uenerit dominus inuenerit uigilantes, cōtinuo & hic subiungit: Beatus qui uigilat & custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet, & uideant turpitudinē eius. Hoc propter magnum diem suum omnipotentis intulit, quia præmissum erat cōgregari reges terræ in præliū ad diem magnum omnipotentis. Sequitur: Et cōgregauit illos in prælium in loco qui uocatur Hebraice Hermagedon. Quos illos cōgregauit: Vtiq; reges, quia de regibus cōgregatio ista scribi cœpta est. Sunt autē hic diuersi imō oppositi & cōtrarij reges. Nam de bonis regibus præmissum fuerat, ut pararetur uia regibus ab ortu solis: de malis uero subiunctum, & procedent ad reges totius terræ cōgregare illos in prælium. Quos ergo regum istorū congregauit in loco qui uocatur Hebraice Hermagedon, uel quis cōgregauit tali illos in loco? Non enim singularem aliquam præmiserat, neq; aperte distinguit quos malos an bonos congregauerit. Ergo dicere licet, quia malorū & bonorum cōgregatio hic illa præsignata est, de qua nō ignoramus, quia cum federit filius hominis in sede maiestatis suæ, tunc congregabūtur ante eum non solum reges sed etiam omnes gentes. Illic in prælium mirabile congregabūtur, quia, uidelicet, illic præliū malorū & bonorum mirabilis & horrendus finis statutus est. Ille status recte designatur hoc nomine, quod hic ponitur Hermagedon. Interpretatur enī resurrectio in priora, siue mons globosus. Cōgregationem ergo illam recte significat, ubi & sancti reges qui uenerunt ab ortu solis in priora consurgent, & ad iudicandū sedebunt, & mali reges tanq; mons globosus tollentur cum diabolo suo principe, quia tunc reuera dicetur monti huic, tollere & mittere non iam in mare, sed in profundum gehennæ. Et septimus effudit phyalam suam in aërem: Et exiuit uox magna de templo à throno, dicens: Factum est. Et illic ubi septimus angelus tuba cecinit, factæ sunt uoces magnæ in cælo dicētes: Factum est regnum mundi huius domini nostri & Christi eius. Itaq; & hic cum dicitur, factum est, idem intelligendū est, scilicet, regnum domini nostri & Christi eius, illa tamen cum discretionē, ut plus iracundiæ dei uiuentis in hac septima phyla, quā in illa septima tuba perpēdamus. Istæ nanq; plagæ nouissimæ sunt, illæ autē primæ: quæ in eo discernuntur, quod illæ uisibilia, istæ inuisibilia diuersitates distinctionesq; sunt malorū. Ergo in illa septima tuba uisibilis cōflagratio uniuersi mūdi huius, in ista septima phyla recte illa plenitudo damnationis intelligitur, quæ demones puniendi sunt, qui nunc per istum aërem de cælo proiecti uagātur. Nam hoc est quod dicit: Et septimus effudit phyalam suam in aërem. Id est, super cateruas siue potestates aëreas. Et recte in illos phyla effunditur septima, quia, uidelicet, quicquid malorū præcedētib; sex phylis uindicatur, in ipsos redundat, qui malorū eorundem incentores sunt. Vnde & principatus, & potestates, & rectores mundi huius, tenebrarū harum, ab Apostolo uocantur. Cum igitur dicit magna uox ista: Factum est. Idem est, ac si dicat: In electis regnum dei adimpletum, & in reprobis ira dei cōsummata est, quia diabolus quoq; cum angelis suis in profundū inferni præcipitatus est. Et facta sunt fulgura, & uoces, & tonitrua, & terræ motus factus est magnus qualis nunq; fuit, ex quo homines fuerunt super terram talis terræ motus sic magnus. Non post illam uocem magnā dicentem, factum est, sed interim dum phylas suas effundunt angeli, facta sunt fulgura, & uoces, & tonitrua, & terræ motus. Fulgura nanq; miracula, uoces testimonia scripturarū, tonitrua cōminationes futurorū sunt malorū, quibus omnibus confirmauerunt sermonē suum angeli qui phylas suas effuderunt, id est, prædicatores qui iudicium dei futurū prædicare missi sunt in mundū uniuersum. Porro terræ motus qui factus est sic magnus, terræ motus cordium nostrorū extitit, quæ commota sunt audita prædicatione & uangelij, in quo reuelatur ira dei. De hoc tali terræ motu Psalmista dicit: Commota est & contremuit terra, & fundamenta montiū conturbata sunt, & cōmota sunt, quoniā iratus est eis, & cætera. Talis terræ motus sic magnus nō fuit, inquit, ex quo homines fuerūt super terrā: quia, uidelicet, nunquam ante Christi aduentū factum fuerat, ut prædicatores missi uniuersū cōmouerent mundū, ut cœlis enarrantibus gloriā dei, in omnem terram exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ uerba eorū. Terræ motus eiusdem magnitudinem ex subsequētib; uult intelligi

Sopho. 1

Lucæ 12
Dies dñi ut
fur ueniet.
Ibidem.Reges hic
duplices
sunt boni
& mali.

Supra 11

In quo dif-
ferūt septi-
ma tuba &
septima
phyla.Effusio se-
ptimæ phy-
alæ in dæ-
mones.

Ephe. 6

Terræmo-
tus in cor-
dibus ho-
minum.

Psal. 17

Psal. 18

intelligi cum dicitur: Et fracta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentium ceciderunt. Ciuitas magna hoc loco generis humani uniuersitas est. Nam ne putemus iam hic eam solam intelligi diuisionem in qua deputantur tantummodo reprobi, continuo subiungit de illa & dicitur: Et Babylon magna uenit in memoriam ante deum, dare ei calicem uini irae indignationis eius. Ergo utrunque oportet animaduerti, & unumquodque suo sensu probabiliter distinguere. ¶ Quod uniuersitas mundi non solum una ciuitas, uerum etiam quasi unum atrium unius fortis ante aduentum Christi extiterit, permixtum ex electis et reprobis, nota domini nostri Iesu Christi auctoritas hoc modo tradit: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quae possidet. Si autem fortior illo superueniens uicerit eum, uniuersa arma eius in quibus confidebat auferet, & spolia eius distribuet. ¶ Porro quod haec ciuitas ad praedicationem euangelii quo sicut iste phylax suimet effusione significat reuelatur ira dei, in tres partes diuidenda esset, ipse dominus hoc modo praedixit: Nolite putare quod uenerim pacem mittere in terram. Non enim ueni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Istae sunt tres partes quas Lucas adhuc distinctius expressit his uerbis: Putatis quia ueni pacem dare in terram? Non dico uobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinq; in domo una diuisi: Tres in duos, & duo in tres diuidentur. Pater in filium, & filius in patrem suum: Mater in filiam, & filia in matrem: Socrus in nurum, & nurus in socrum suam. Notandum quia duo sunt, scilicet, pater & mater, id est, uir & uxor, in quos tres diuiduntur: ipsi autem duo, scilicet, uir & uxor, contra se nequaquam propter euangelium diuiduntur. Neque euangelii causa, immo nulla, nisi sola fornicationis causa uiro ab uxore, uel uxori a uiro discedere conceditur. Igitur phylax effusis iracundiae dei ciuitas magna in tres partes facta est, id est, reuelata per euangelium ira dei, alijs ad poenitentiam confugientibus, alijs in impenitentia remanentibus, communes hominum necessitudines, quae naturaliter magnae sunt, trifariam diuisae sunt, dum sibi in uia domini non consentiunt, disceditque filius a patre, filia a matre, & nurus a socro sua. His partibus factis dum isti conuertuntur & fiunt Hierusalem ciuitas dei, illi auersi permanent, ut erant, Babylon ciuitas diaboli, profecto fiunt inexcusabiles, & tunc demum peccati illorum, quo fideles persequuntur, deus recordatur, ut, uidelicet, sicut scriptum est: Quoniam requirens sanguinem, eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum. Sequitur ergo: Et Babylon magna uenit in memoriam ante deum, dare ei calicem uini irae indignationis eius. Sententiam damnationis appellat calicem uini, addendo, irae & indignationis: uidelicet, ad distantiam boni & praecleari calicis, de quo in psalmo deus dicit: Et calix meus inebrians quod praeclearus est. Denique sicut calix ille gratiae feliciter, sic contra istum calix irae infeliciter inebriat, ut ciuitas diaboli aeterna sopiatur stultitia, sicut dicit Ecclesiastes, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia sunt apud inferos quo tu properas. Causam adhuc maiorem reddit cur ciuitas illa talem in memoriam ante deum uenerit. Ait enim: Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Idem namque est ac si diceret: Et in eo ciuitas illa memoriam sui in malum suum suscitauit: quia persecutiones tanquam fluctus maris fugientes serui dei, absconderunt se in remotis locis, sicut & de antiquioribus sanctis Paulus congemiscendo dicit: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiiati, afflictii, quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, in montibus & in speluncis, & in cauernis terrae. Denique per insulas, ecclesias: per montes, sanctos eminentiores, significari in scripturis usitatum est. Nunquid per ipsam sanctorum fugam euangelii praedicatione contineatur? Non uero: immo magis inualuit. Sequitur ergo: Et grando magna sicut talentum descendit de caelo in homines. Et est sensus: Quanto maiores sancti persecutiones passi sunt, tanto magis praedicauerunt, & iram dei de caelo super omnem impietatem hominum reuelauerunt. Haec erat grando magna, inquit, sicut talentum: quo dicto significat unicuique reddi quod meretur, quasi ad pondus secundum peccati sui modum. At illi qui eiusmodi sunt homines impii, & rebelles iustitiae & ueritatis, quanto plus arguuntur tanto deteriores fiunt, immo interdum uerbo quoque resistunt, & contradicunt & maledicunt. Sequitur ergo: Et blasphemauerunt homines deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est uehementer. Quod est dicere: Et conuerterunt se ad blasphemias impii, propter insuperabilem constantiam praedicationis, & quia ratione non poterant defendi, saeuerunt maledictis, quia tantus erat in illis spiritus sapientiae & fortitudinis, ut nullo modo possent exuperari. Tales primum sunt Iudei, de quibus in Actibus Apostolorum Lucas dicit: Cum uenissent autem Macedoniae Syllas & Timotheus, instabat uerbo Paulus testificans Iudaeis esse Christum Iesum. Contradicientibus autem eis & blasphemantibus, excutiens uestimenta sua dixit eis: Sanguis uester super caput uestrum. Mundus ego ex hoc ad gentes uadam.

uniuersitas
mundi una
ciuitas ante
aduentum
Christi.
Lucæ 11
Hec ciuitas
in tres partes
diuisa.
Matth. 10
Lucæ 12

Matth. 5. 19

Psal. 9

Duplex calix, unus praeclearus, alter irae dei.
Psal. 22
Eccles. 9

Heb. 11

Deut. 32

Blasphemiam impiorum contra uerbum dei.
Actoꝝ 18

LIBRI NONI FINIS.

RVPER-

Hic de spiri-
tu pietatis
ageretur.

2. Timot. 3

EHINC PER IMAGINES CONGRVAS DICTA
que conuenientia demonstratur spiritus pietatis, quid erga electos
suos operetur aut operaturus sit. Est enim opus siue officiū spiritus
sancti, secundū hoc ipsum nomen quod est spiritus pietatis, sanctos
omnes in hoc seculo peregrinantes, & persecutiones pie uiuendo pa-
tientes, cōsolari: ut nō fatigentur aduersis, neq; emulētur in malignā
tibus, dum faciendo iniquitatē eleuantur & exaltātur in gloria huius
mundi, & cupitis fruuntur diuitijs. Hoc autē in scripturā huius par-
te ista quam nūc ingredimur duobus agitū modis. Primo nanq; de

CAP. XVII.

* Prostitu-
tionis.

Vnus & i-
dem spūs p
omnē scri-
pturam sa-
crām.

Ciuitas dia-
boli non u-
num habet
caput, sicut
ciuitas dei.

Cur aquæ
populos si-
gnificant.

Fornicari, à
deo recede-
re ad crea-
turas.

Psal. 73

Inebriati p
cupiditatē

monstratur cito auferendam esse malignorū uim qui sanctos persequuntur: deinde successu-
ram fore gloriā regni dei, in quo deus à sanctis suis frequens alleluia dicentibus, æterna cum
exultatione laudabitur. Igitur sicut in præcedentiū septem phylarū effusione recte spiritum
scientiæ prædicari animaduertimus, ita in istis spiritum pietatis per opera sua cōmendari, non
dubitamus, qui illum in sæpe memorato prophetice lectionis ordine sequitur. Iste nanq; sex-
tus est septem spirituum, à quibus gratia mandatur ecclesijs in capite libri huius. Ait: Et ue-
nit unus de septem angelis qui habebant septem phyalas, & locutus est mecum dicens: Veni
ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedit super aquas multas, cum qua forni-
cati sunt reges terræ, & inebriati sunt qui inhabitant terrā, de uino * fornicationis eius. ¶ Unus
iste de septem angelis septem phyalas habentibus, unam fidem & unum significat spiritū qui
in eis loquitur. Omnes quippe angeli isti, id est, omnes scriptores siue scripturarū tractatores
quos ecclesia sancta recipit, idem dicunt, idem sapiunt, & schismata in eis nō sunt. Porro Iohā-
nes qui unum illum ad se uenisse, secumq; locutū esse dicit tot & tanta uerba cōsolationis, hoc
loco sanctorū omnium in sua persona typum gerit, quicunq; in hoc seculo peregrinantes me-
ruerunt uel merentur per consolationē scripturarū beata spe cōfortari. Nam hic idem Io-
hannes quādo hæc uidit, particeps eorū factus erat in tribulatione, quippe qui in Pathmos in-
sula exulabat, propter euangeliū illuc missus à Domitiano Cæsare: & ideo cōmunes eorū
consolationes propria meruit experiri uisione. ¶ Veni, inquit, ostendam tibi damnationē me-
reticis magnæ. ¶ Ac si dicat: O tu quisquis es æternæ inquisitor ciuitatis uel patriæ, cuius rex
unus est, id est, qui cōdidit illam deus, quid tantis cum suspirijs prospectas festinantē proces-
sum terrenæ patriæ uel ciuitatis diaboli, quæ paululum remorante regno unius regis dei, re-
gnare festinat, multorū regum quasi multorū hydra caput, & quasi multorum concubitorū
meretrix? Ne doleas aut fatigeris animo, quasi pro magna felicitate eius iam regnātis & insul-
tantis exilio tuo. Veni & ego ostēdam tibi damnationē eius quæ sibi magna uidetur: ¶ Pro eo
quod sedet super aquas multas. ¶ Vere enim sedet hæc meretrix super aquas multas: quia mul-
tæ sunt gentes, super quas regnat cupiditas. Deniq; hoc loco aquæ, populi siue gētes sunt. Sic
enim paulo inferius aperit angelus Iohāni: Aquas, inquit, quas uidisti ubi meretrix sedet, po-
puli sunt, & gentes, & linguæ. Quia ergo sedet hæc meretrix super aquas multas, id est, quia
multi sunt populi uel gentes quibus dominatur cupiditas, ideo cum dixisset, ostēdam tibi da-
mnationem meretricis, addidit, magnæ: sed profecto talis magnitudo eius fallax est, quia nō
stat. ¶ Neq; enim frustra gentes uel populos hic signi-
ficari placuit per aquas. Fluunt nanque
gentes per carnis generationem, & defluunt ab ortu suo usq; ad mortis occasum, & nunq; ad
certum locum in quo solidentur & stent perueniunt, id est, ad deum. Magna meretrix non ta-
men uera magnitudine, sed sua æstimatione. Causam reddit cur eam meretricē dixerit, dum
continuo subiungit: ¶ Cum qua fornicati sunt reges terræ. ¶ Vera nanq; & magna fornicatio
est, creaturæ rationalis, id est, hominis, elōgare se à deo, & adhærere mūdāæ cupiditati. Hinc
enim Psalmista cum dixisset, quia ecce qui elongant se à te, peribunt, continuo subiunxit: Per
didisti omnes qui fornicantur abs te. Hoc maxime reges terræ fecerunt, quorū cupiditati ad
regnandum nulla suffecerunt spatia terrarū, quinimò & pro dilatādis terminis suis cædes ho-
minum innumerabiles perpetrauerunt. Taliter fornicantes in eam quoq; amentiam deuen-
erunt, ut perdita rationis dignitate, homines dæmonia per uarias simulacrorum species cole-
rent, & ad colendū ea subditos sibi populos cōpellerent. Bene ergo cum dixisset, cum qua for-
nicati sunt reges terræ, continuo subiunxit: ¶ Et inebriati sunt qui habitant terrā de uino pro-
stitutionis eius. ¶ Fornicando nanq; cum mundi huius cupiditate inebriati sunt, id est, sicut hi
qui inebriantur uino, uirtutem discretionis perdunt, & cuncta absq; ratione dicunt & faciūt:
ita illi

ita illi per cupiditatem penitus ad terram incuruati, respicere non potuerunt ueram diuinitatem habentem in coelis, & uirtutem diuinitatis somniauerunt esse in idolis suis. Veni, inquit, & damnationem meretricis huius ostendā tibi. Cum dicit, ueni: intelligere debemus electam animam quasi intus uocari, ut non euagetur, & ipsa foras post concupiscentiam carnis & concupiscentiam oculorum, sed colligat se intus ad secretum contemplationis, ubi possit ea quæ sunt, & quæ post futura sunt pensare diligenter penes se cum iudicio rationis. Nam hoc est quod sequitur: **¶ Et abstulit me in desertum in spiritu.** Desertum namq; propter suam solitudinem significat hoc loco solitariæ mentis remotionem, cum sese remouet à tumultibus curarum propter indagandā dei ueritatem. Vnde bene cum dixisset, **¶ Abstulit me in desertum,** addidit in spiritu: quia profecto quisquis eiusmodi quærit solitudinem, non carne sed spiritu ducitur. Sequitur: **¶ Et uidi mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam nominibus blasphemiarum, habentem capita septem & cornua decem.** Paulo ante is qui loquebatur, meretricem super aquas multas sedere dixit, hic autē eandem super bestiam coccineam sedere dicit. Ergo ipsa multitudo aquarū, id est populorū siue gentium, bestia est. Vere ita est quia quæ sedet super talium multitudinē aquarum mulier meretrix, id est, cupiditas, agit illam ut bestialiter uiuat. Hęc bestia coccinea dicitur, qui color igneus est, quia, uidelicet, cui cupiditas imperat, omnis multitudo ad cædem & ad libidinem ardens est. Septem huius capita, decemq; cornua quæ sint uel fuerint, superius iam dictum est, ubi draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, & ubi uisa est de mari ascendēs hęc eadem bestia. Sed & de nominibus blasphemiarum quibus plena esse dicitur illic iam dictum est. Breuiter tamen capitum eorundem, cornuum atq; nominū blasphemiarum notitia, renouāda est. ¶ Sunt siquidē septem capita, septem mundi regna, quæ à tempore promissionis qua patri nostro Abraham semen benedictionis Christus re promissus est, fidem seminis eiusdem impugnaverunt, eamq; extinguere cōtenderunt, impugnando fidelem populū, scilicet regnum Aegyptiorū, regnum Israelitarū carnalium, regnum Babyloniorum, regnum Persarum atq; Medorū, regnum Macedonum, regnum Romanorū, & regnum Antichristi quod erit ultimū. Hęc septem mundi regna septem capita bestię sunt. ¶ Porro decem cornua septem capitum, decem reges intelligūtur eorundem septem regnorum. Nam unū ex illis regnis, scilicet, regnum Macedonū, quod uiuente Alexandro Magno, nō habebat nisi cornu unum, id est, regem unum eundem Alexandrū, mortuo illo in quatuor uentos cœli diuisum est, & cœpit unum regnū reges habere quatuor, atq; hoc modo fiūt cornua decem, id est, reges decem. ¶ Nomina uero blasphemiarum, nomina usurpatæ diuinitatis fuerunt, quia, uidelicet, regibus suis adulādo regna mundi siue gētes, deos illos haberi uoluerūt, maximeq; defunctos in cœlum falsis laudibus extulerūt. Super huiusmodi bestiā uidi, inquit, mulierem sedentē, id est, cupiditatē, omniumq; uitiorū corruptelam regnantem. **¶ Et mulier erat circumdata purpura & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis: habēs poculum aureum in manu sua, plenum abominationū & immunditię fornicationis eius: & in fronte eius nomen scriptum, mysterium: Babylon magna, mater fornicationū & abominationum terre.** Et uidi mulierē ebriam de sanguine sanctorū, & de sanguine sanctorum martyrum Iesu. ¶ Visurus damnationē mulieris siue meretricis iuxta sponsonem dicentis angeli: Veni ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, prius eiusdē damnationis testatur se uidisse causas. ¶ Earum prima est quod professionem publicam suscepit fornicationum & abominationū terræ. Nam cum dicitur, & in fronte eius nomen scriptū, mysterium: Babylon magna, mater fornicationū & abominationum, nimirū publicę professionis arguitur, uidelicet, qd non utcunque ciuitas diaboli peccet aut fornicetur, uerum ita ut in ipsis peccatis & fornicationibus suis gloriatur. Secunda damnationis eius causa est, qd sanguinem non consentientium sibi sanctorum fudit. Nam hoc est quod de uisione sua repetens, & uidi, inquit, mulierem ebriam de sanguine sanctorū, & de sanguine martyrum Iesu. Duas igitur damnationis eius causas hic prescriptas diligentius intueamur. **¶ Et mulier erat, inquit, circumdata purpura & coccino.** Purpura regius est amictus, cunctamq; regnorum siue regum huius mundi aulicam potestatem siue superbiam designat. Quis porro nesciat qd regiam potestatem pene semper comitata sit homicidalis crudelitas? Pleni sunt libri imō satiata iam sunt theatra orbis terrarum regum tragœdijs, quib; cupiditatem regnandi nō solum in externos arma tulerunt, uerum etiam in cognatos uel fratres, aut etiam parentes, ne participes aut emulos regni paterentur, ferrum crudele transegerunt. ¶ Recte ergo cum purpura sociatur coccinum, dicendo, & mulier erat circumdata purpura & coccino, quia profecto purpuram regnorum semper comitata est ignea crudelitas homicidiorum. Et pulchre dicitur quia circumdata erat purpura: quo nimirū dicto uigilanter audientibus ad animum reuocat, quāta in regali habitu superbiorū sit uanitas. Extrinsecus namq; pulchris quidem speciebus colorari possunt, quarū uel optima uidetur regia purpura, sed intrinsecus uel subtus eandem purpurā non solummodo propter fluxam libidinē ulcerosa, uerum etiā per accidentiū morborū genera di-

amissa discerptione.
1. Iohan. 2.

Desertū, locus cōtemplationis.

Bestia, multitudo populorum.
Meretrix cupiditas.

Supra lib. 7.

Septē capita septē regna contra populū dei
Gene. 22.

Decem cornua decē reges in septē regnis.
Daniel 5.

Duæ dānationis causę cōtra meretricē hęc.

Regū cupiditas.

Circūdata purpura & coccino.

uersa,

uerfa, misera & tabida non minus regum quam rusticorum sunt mortalia corpora. Sequitur adhuc: Et inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis. Omnes istae sunt diuitiae mulieris, omnes isti sunt fructus humanae cupiditatis falsae & fallentis. Querit enim extra se humana praesumptio non suam pulchritudinem, & alienum quasi suum affectat fulgorem, dum non ualens mutare naturam suam quin ipsa sit lutum, rutilum sibi met circumdat aurum, lapidesque pretiosos, & margaritas, ut interdum scabie squalens & lepra lurida, desuper talibus instrumentis ad se non peruenientibus superbissime niteat. Est autem etiam in hoc nonnunquam rationabili electorum intentioni permolesta, eorumque mentes multiplici temptatione fatigat. Sequitur ergo: Habens poculum aureum in manu sua, plenum abominationum & immunditiae fornicationis eius. Ad quid enim poculum habere in manu dicitur, nisi ut propinet & potionem suam offerat cunctis praetereuntibus? Quae autem est potio eius, nisi error & obliuio qua recedit a deo sensus hominis uitiorum delibutus illecebris? Poculum ergo mulier habere dicitur in manu sua plenum abominationum & immunditiae fornicationis suae: quia nimirum totus cupiditatis fructus siue effectus est, suauertere hominem rationalem, sensumque eius funditus obruere, ut a deo uiuio & uero mente fornicetur & corpore, traditus in anima idololatrie, subditus in corpore omni immunditiae & cunctis passionibus ignominiae. ¶ Et notanda pessimae intentionis insinuatia: quia ut magis alliciat & citius decipiat, non ligneum aut aeneum, sed aureum dicitur habere poculum in manu sua. Tale nimirum poculum tunc mulier ista corripuit, quando ad seducendos facilius oculos hominum cupidinosos atque ambitiosos, non solum lapidea siue lignea, uerum etiam aurea statuerunt reges mundi simulacra, quae cedere nimirum abominationum summa, totiusque immunditiae & fornicationis principium erat. Exempli gratia: Quando Hieroboam non ligneos aut lapideos, sed aureos fecit uitulos, quorum alterum posuit in Bethel, & alterum in Dan: tunc nimirum mulier poculum habuit aureum in manu sua, plenum abominationum & immunditiae fornicationis eius: quia regnandi cupiditas quae nimia sedebat super hominem illum, per auri pulchritudinem populares decepit oculos, ut biberent fornicationem dicentis: Isti sunt dii tui Israel qui te eduxerunt de Aegypto, ut fornicarentur a deo suo, et recederent a domo David, & a templo domini quod erat in Hierosolymis: maxime quia apud tales deos licebat illis edere & fornicari, polluere & pollui, & cunctis abominationibus atque immunditijs afficere corpora sua in semetipsis. Eiusmodi contumelias non saltem in occulto gentes exercebant, uerum, quod deterius est, publice & passim gloriabundi frequentabant. Unde & de quodam Iudaicae gentis homine sacrilego, in libro Machabeorum scriptum est: quia secundum exemplum gentium ausus est gymnasium & ephoebian in Hierosolymis constituere, & optimos quosque ephoeborum in lupanaribus ponere. Sequitur ergo: Et in fronte eius nomen scriptum, mysterium: Babylon magna: mater fornicationum & abominationum terrae. Nam idem est ac si dicat: Quia ciues ciuitatis diaboli non saltem abscondunt opera suae turpitudinis, imò letantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Denique in fronte nomen scriptum, quod est Babylon, habere, quid est, nisi opera confusionis publica testari professione? Hinc prostituta Iudaea per prophetam exprobrando deus dicit: Frons mulieris meretricis facta est tibi, et erubescere noluit. Recte ergo mulier haec in fronte sua nomen scriptum habere dicitur, Babylon magna: mater fornicationum & abominationum terrae: quia ipsa est corpus siue uniuersitas impiorum, qui fornicationes atque abominationes adinuenerunt, & frontosi in ipsis aduentionibus suis incedunt, de quolibet item scriptum est: Peccatum suum sicut Sodoma praedicauerunt nec absconderunt. ¶ Sed cum ita sit & taliter habeat in fronte sua scriptum, seque in rebus pessimis magnificet, dicatque quod sit Babylon magna, magnificando fornicationes suas: quomodo ipsum in proptulo scriptum dicitur uel est mysterium? Sic enim ait: Et in fronte eius scriptum mysterium. Ergo uel ironice dictum, uel iccirco quia omnem fornicationis actum, in quo meretrix ista gloriatur, ipsa natura uult esse mysterium, id est, secretum: & licet meretricia procacitas praedicet, naturalis tamen pudor contendit fieri occultum. Haec, ut iam supra dictum est, prima demonstrande damnationis causa est. Sequitur, causam edicens aliam: Et uidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu. Uiderat iam meretricis huius habitum eiusmodi: qui si solus esset, ad damnationem eius sufficere poterat. At illa non contenta, talem se esse qualem praemissa descriptio denotat, adiecit hoc aliud malum, ut sanguinem funderet sanctorum, eo quod uideret illos non esse consentientes immunditijs fornicationum suarum. Recte igitur repetitum uisionis uerbum interposuit, dicendo, & uidi: quia non quidem aliam mulierem siue meretricem, sed eiusdem aliam iniquitatem uidit. ¶ Notandum praeterea quia distinctio nem fecit sanctorum & martyrum Iesu, dicendo: de sanguine sanctorum, et de sanguine martyrum Iesu: illos proprie nuncupans martyres Iesu, quos eadem meretrix occidit pro confessione nominis Iesu post aduentum ipsius. Cum ergo dicit, de sanguine sanctorum: subaudiendum est, prophetarum, & aliorum qui occisi fuerunt propter testamentum dei, antequam in carne uenisset Christus Iesus: & cum subiungit, & de sanguine martyrum Iesu: illi manifeste designantur, qui, ut iam dictum

Falsa & aliena pulchritudo in auro & gemmis.

Potio eius, error & obliuio.

Poculum aureum, ut magis alliciat.

3. Reg. 12. Aurei uituli Hieroboam.

Gymnasium ephoeborum. 1. Macha. 1. 2. Macha. 4.

Prouerb. 3.

Hiere. 3.

Esai. 3. Quomodo publicum crimen hic dicitur mysterium.

Sanguis sanctorum & martyrum.

est, interfecti sunt pro testimonio uel confessione nominis huius, quod est Iesus. ¶ Proinde constat quia prima & præcipua meretricis huius portio gens Israelitica extitit, quæ sanctos prophetas occidit. Vnde & merito nomina sortitur muliebria, & fornicata fuisse cõuincitur cum regibus, de qualibus hic in damnatione meretricis huius supra scriptũ est, cum qua fornicati sunt reges terræ. Ait enim dñs per prophetã: Fili hominis, duẽ mulieres, filiẽ matris unius fuerunt, & fornicatę sunt in Aegypto, in adolefcẽtia sua fornicatę sunt, Ibi subacta sunt ubera earum, & fractę sunt mãmę pubertatis earum. Nomina earũ Oolla maior siue senior, & Oolla soror eius, & habui eas siue factę sunt mihi, & pepererunt filios & filias. ¶ Et nomina earũ Samaria Oolla, Hierusalẽ Ooliba. Fornicata est igitur Oolla super me, & infaniuit siue abiit ad amatores suos in Assyrios, qui adpropinquabāt ei, uestitos hyacinthinis, principes & magistratus, iuuenes cupidinis siue electos uniuerfos, equites ascẽsores equorũ, & dedit fornicationes suas super eos, electos filios Assyriorũ uniuerfos, & omnium, super quos infaniuit, immunditijs siue adinuẽtionibus suis polluta est, insuper & fornicationes suas, quas habuerat in Aegypto non reliquit. Nam & illi dormierant cum ea in adolefcẽtia eius, & cõfregerant ubera pubertatis illius, siue et ipsi deuirginauerant eam, & effuderāt fornicationẽ suam super illam. Adeo carnalis Israel à nomine uel corpore meretricis huius quæ hic dicitur Babylon non excipitur, ut taliter cum diuina autoritate cum mulieribus & meretricijs denotetur nominibus, & scẽmineis arguatur insanisse libidinibus. Nam nomina, inquit, earũ Samaria Oolla, & Hierusalẽ Ooliba. ¶ Quod ẽ recte dicatur facile aduertis, si recolas quia mulier Iezabel in Samaria, & filia eius Athalia infaniuit in Hierusalẽ, agendo ut Israel & Iudas fornicaretur cum Baal, & occidendo sanctos prophetas. ¶ Igitur mulier ebria de sanguine sanctorũ gens quoq; Israelitica est, sicut & cætærę, imò plusquam cætærę gentes, quia fudit sanguinem sanctorũ, imò quia fudit sanguinem Christi sancti sanctorũ, & inde ebria est: quia non intelligit neq; uidet, & ratio uel sensus ueritatis illi non est, imò cunctis errorum retibus præ ebrietate illaqueata est, cõpleta prophetia quæ diuinæ cõcedendo iustitię, cum præmississet: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto, continuo subiunxit: Fiat mēsa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. ¶ Martyrũ quoq; Iesu, id est, eorũ qui receperũt siue perhibuerũt testimonium Iesu credendo euangelio eius, sanguinem prior ipsa fudit, quia Stephanum protomartyrem ipsa lapidauit, & Iacobum fratrem Iohannis ad placitum eius Herodes gladio occidit, ceterosq; tunc temporis testes Iesu flagellauit in synagogis suis, & de ciuitate in ciuitatem persecuta est. Hęc iccirco dicta sint, ut non dubiũ sit, aut excusari carnalis Iudaismus possit, quin illius Babylonis magnæ ciuitatis, imò sicut hic scriptũ est magnæ meretricis, cuius prima fundamenta posuit Cain, qui iustum fratrẽ suum occidit, prima uel præcipua portio sit. Sequitur: Et miratus sum cum uidissem illam admiratione magna. ¶ Admiratio hæc cordis imperfecti est. Neq; enim cor perfectũ purpuram, coccinumq; aurum, lapidesq; pretiosos & margaritas meretricis multũ admiratur aut magnipendit. Num ergo Iohānes iste cordis erat imperfecti? Non utiq; sed imperfectorũ formam in semetipso gerit. Sic magnus & sanctus propheta Dauid nō suo sensu, sed in eorum persona qui sunt cordis imperfecti, talẽ qualis ista est admirationem, exprimit, cum dicit: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei. Quia zelaui super iniquos pacem peccatorũ uidens. Nimirum hæc & cætærę quæ sequuntur, non suo, sed aliorũ qui adhuc infirmantur sensu dicit, qui adhuc tentantur & suspirāt post uanitates seculi, uidentes se tota die flagellari, peccatores autẽ prosperari & pacem habere in uoluptatibus suis. Nam suo sensu præmiserat: Quam bonus Israel deus, his qui recto sunt corde. Ita ergo & Iohānes iste in persona eorũ qui adhuc infirmo corde nitorem magnæ meretricis respexerunt, cum ipsi tribularentur, magna sese admiratione admiratum fuisse testatur, quia uere suo sensu nequaquam talia mirari dignaretur. ¶ Porro electis dei quicunq; meretricem illam per infirmitatem admirantur siue admirati sunt, consolatio nō defuit aut deesse poterit spiritus sancti suggerentis eis, quod non debuerint aut debeant super ea admirari, quodq; illa nihil dignum habeat quod quasi pro felicitate admirandũ sit. Sequitur ergo: Et dixit mihi angelus: Quare miraris? Ego tibi dicam sacramentũ mulieris & bestię quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem. Bestia quam uidisti fuit, & non est, & ascensura est de abyssu, & in interitum ibit. Et mirabuntur inhabitantes terram, quorum nomina non sunt scripta in libro uitæ à constitutione mundi, uidentes bestiam quæ erat & non est. ¶ Hic sermo angeli non dignam admirationem redarguentis, forma est uniuerse ueritatis, quæ nos in sanctis instruit scripturis, non debere nos attendere ea quæ uidentur, sed quæ nō uidentur: quia quæ uidentur temporalia sunt, quæ autem non uidentur, æterna sunt. Exempli gratia, cum dicit: Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem: quoniam tanquam fœnum & elociter arefcẽt, & quemadmodum olera herbarum cito decident, & cætærę. Ait ergo: Quare miraris? ac si dicat: Tu qui æterna cognoscis & æterna speras, quare zelas, quæ mouen-

Gens Israël:
litica præci-
pua portio
huius me-
trericis.
Ezech. 23

Duæ meret-
trices unius
matris filię
Samaria &
Hierusalẽ.

Iezabel &
Athalia.

Psal. 68

Martyrũ q̃
Iesu san-
guinẽ Israel
effudit.
Actoꝝ 7
Actoꝝ 12
Actoꝝ 14

Iohānes in
persona im-
perfectorũ
hic admira-
tur.

Psal. 72

2. Cor. 4

Psal. 36

tur pedes tui uidendo talem, id est, non ueram sed phantasticam pulchritudinem meretricis. Simulq; ut supra pramiserat, dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ quæ sedet super aquas multas, ingreditur ad consolandum eos de quorum sanguine illa sese inebriare non desinit, & dicit: Ego tibi dicam sacramentum mulieris & bestię quæ portat eam. Sacramentum hoc, id est, secretum, malum illius est, quod nunc ab oculis eius absconditum est, dum in purpura & coccino, aureq; & lapidibus pretiosis & margaritis nitet & fulget. Neque nunc interim credit aut scire uult, quod mali quippiam sibi euenire possit, sed dicit: Sedeo regina, & uidua non sum, & ignorabo sterilitatem. Sacramentum ergo, id est, secretum est, quod illi futurum est damnationis iudicium, & hoc iccirco sanctis et prophetis reuelatur, quorum nunc Iohannes typum gerit, ut consolentur in deo, nec moueantur pedes eorum aut zelentur, pacem, ut iam dictum est, peccatorum uidendo. Vnde & hoc nō prætereundum: quia tunc maxime cœpit eiusdem mulieris siue bestię damnatio reuelari, quando in captiuitatem Babylonicam ductus est populus dei, ut non mouerentur à spe sua ciues tardantis regni dei, uidentes properantem & quasi matutinam gloriam regni huius mundi, sub quo te nebatur captiuus. Tunc enim Daniel huiusmodi uisiones rerumq; imagines uidit, quemadmodum inter cætera dicit: Et uidi quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius & tradita esset igni ad comburendum. Aliter quoque sacramentum mulieris & bestię, quæ portat eam, significatio eius potest intelligi, ut quod ait: Ego dicam tibi sacramentum mulieris & bestię, quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem, idem sit ac si dicat: Ego tibi dicam quid significant bestię capita septem & cornua decem. Sequitur enim: Bestia quam uidisti, fuit, & non est, & ascensura est de abyssu, & in interitum ibit. Magnifice consolentur captiui filij Sion, quantumcunque tyrannizet captiuando illos crudelis & bestialis Babylonia quia bestia quam uidisti, inquit, fuit, & non est. At uero deus in quo uos spem uestram posuistis & captiui & peregrini, erat, & est, & uenturus est. Sic enim & pro hac eadem intentione in initio libri huius dictum est: Gratia uobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui uenturus est. Consolemini igitur, quia qui pro uobis est deus, semper est: quæ autem contra uos est bestia, fuit, & non est. Non enim semper est, sed omne quod agit, quod ualet aut potest, transitorium est. Ipsa esse desinit, dominus autem in æternum permanet. Et ascensura est, inquit, de abyssu, & in interitum ibit. Quod idem est ac si dicat: Crudelitatis suæ potentiam, quæ fuit & nō est, resuscitabit in Antichristo: sed cum ad modicum sæuierit, in interitum ibit: quia dominus Iesus interficiet eum spiritu oris sui. Et nūc quidem hoc tantum ueraciter dictum sit quia fuit, & non est: tunc autem dicetur, quia fuit, quidem bestia hæc & iam non est, nec erit. Et mirabuntur, ait, inhabitantes terram quorum nomina non sunt scripta in libro uitæ à constitutione mundi. Quid mirabuntur illi: Nimirū illud quod ego te nolo mirari, arguens te & dicens: quare miraris? Mirentur illi qui cælum non aspiciunt, sed terrā sicut corpore ita & mente inhabitant. Quorum nomina non sunt scripta in libro uitæ, id est, quos deus ad uitam nō prædestinauit à constitutione mundi, uidelicet, quando deus mundum siue genus humanum constituit, quando creatis hominibus primis benedixit eis & dixit: Crescite & multiplicamini. Quos tunc deus in libro suo non scripsit, quos tunc illa benedictione sua nasci non iussit, uel qui ad illam non pertinent benedictionem creatoris, illi mirabuntur ut hactenus mirati sunt bestiam huiusmodi. Qui nam sunt illi? Nimirum omnes quorum causa ut nascerentur peccatum extitit primæ præuaricationis, quia propter illud nati sunt illi omnes superflui, dicente ad mulierem deo: Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. Illi mirabuntur & semper mirati sunt magnitudinem bestię siue pulchritudinem meretricis, purpuram eius, coccinum eius, aurum eius, pretiosos lapides eius, margaritas eius. Videntes bestia quæ erat, & non est. In hoc iam stultitiæ arguuntur illi imitatores dum dicitur, quæ erat, & non est. Contra, tu illum mirare & mirabilem prædica, quæ erat, & qui est, & qui uenturus est. Et hic est sensus, qui habet sapientiam. Ac si dicat: In his quæ uidisti & quæ dico, sensus & utilitas latet, & ille sentit qui habet sapientiam, id est, qui in scripturis sanctis exercitatus est. Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt. Hoc superius iam diximus, quia septem capita septem sunt regna mundi nouissima, quorum unumquodque suo tempore, sicut sacræ testantur scripturæ, contra regnum dei stetit ciues eius in hoc mundo peregrinantes, uarijs tribulationibus pressit. Primum enim Aegyptiorum regnum filios Israel afflixit secundum regnum Israelitarum, iustos homines & prophetas domini Iezabel incipiente, occidit: tertium regnum Babyloniorum, Hierusalem igne succendit, & populum eius captiuauit, & tres pueros misit in caminum ignis: quartum regnum, Persarum & Medorum, instigante Aman superbissimo, uniuersum genus Iudæorum propter Mardocheum pene deleuit: quintum regnum, Macedonum per Antiochum Epiphanen, populum eundem crudeliter afflixit: sub quo & Machabæi fratres, mirando sunt martyrio coronati: sextum regnum, Romanorum, orbem terrarum Christianorum sanguine

Esaiæ 47
Sacramen-
tum mulie-
ris, damna-
tionis iudi-
cium.

Daniel 7

Cōsolatio
iustorum.

1. Thess. 2

Scripti in li-
bro uitæ à
cōstitutione
mundi.

Non scripti
in libro ui-
tæ.

Gene. 3

Tribulatio-
nes iustorū
à septē ca-
pitibus be-
stię.

Exodi 1

Exodi 5

3. Reg 19

Daniel 3

Mester 3

1. Macha 1

8. Macha 5

sanguine impleuit, septimū regnū Antichristi tāta tribulatione fideles tribulabit, ut si fieri potest, in errore inducātur etiam electi. ¶ Isti sunt septē montes, id est, septē regna. Deniq; regna hęc propter superbiam ipsorū qua in altū cōtra deum tumuerunt, mōtes appellauit. Vnde cū dixisset, septē capita, septē montes sunt, exponens quid dixerit, addidit: et reges septē sunt. Reges enī pro regnis equipollēter posuit, imō magis proprie, quia nō tam regna uel spatia terrarum q̄ reges in crimine sunt, ut bestię capita dicant & sint. Et quis multi in singulis regnis per successiones regnauerint, pulchre tamē quot regna sunt tot reges posuit, quia nō tam personas regnātes q̄ regias potestates numerari presens causa flagitat. Sequitur ergo: Quinq; ceciderunt, unus est, & alius nondū uenit. ¶ Etenim quādo hęc uidit Iohannes, illa mundi ætate iam & Aegyptius rex qui filios Israel oppressit, & Israeliticus rex Ahas siue Iezabel, quę uel cuius posteritas prophetas occidit, & Babylonius rex, qui populū dei captiuaui, & Perſicus rex, imō qui illū instigauit Aman hostis Iudæorū, & Antiochus de regno Græcorū, qui tanta tamq; nefanda gessit in illū dei populū, isti quinq; ceciderāt, in inferno sepultifuerant. Notandum quippe quia super singulos istorū talia cœlitus iudicia facta sunt, ut si cōsideres singulorum euentū, fateri nō dubites proprie dictū esse, quia ceciderunt. Deniq; rex Aegyptius cum curribus & equitibus suis in mare cecidit, sanguinē Achab linxerūt canes, & comederūt Iezabel: Nabuchodonosor de regno eiectus, foenū ut bos comedit: Aman in patibulum suspensus est: Antiochus cōputrescens impiā miserabili obitu uitā finiuit. ¶ Quinq; ergo iam ceciderāt, & unus est, inquit. Quis ille unus? Nimirū rex siue imperator Romanus, qui tūc erat & in Christianos sequebatur, quando hęc dicebantur. Iam quidem Nero de decorosis turpiter perierat, sed persecutio quā primus in Christianos edixerat, tūc in Romano principatu uigebat. Quāuis multi fuerint eiusdē imperij principes, Christianorū persecutores, tamē pro uno, sicut iam dictū est, regno uniuersitas illorū rex unus est. ¶ Et alius, inquit, nondū uenit. ¶ Nimirum qui Antichristus erit. Unus ille quē tunc esse dixit, & alius quem nondū uenisse asserit, addūtur illis quinq; qui ceciderūt, & septē fiunt. Cum dixisset, & alius nondū uenit, cōtinuo subiunxit: ¶ Et cum uenerit oportet illū breue tēpus manere. ¶ Quare breue & non longū tempus oportet eum manere? Videlicet, propter electos. Erunt enī, inquit dñs, illi dies tribulationis tales, quales nō fuerunt ab initio creature quam cōdidit deus usq; nūc, neq; fient. Et nisi breuiasset dñs dies, nō fieret salua oīs caro. Sed propter electos quos elegit, breuiauit dies. Ergo cum uenerit, oportet quidē illum manere, sed tempus breue. Hic quia superbi & infirmi sumus, misericordia domini cum socia ueritate & terret nos de magnitudine aduersitatis, & refouet de breuitate temporis. Sequitur: ¶ Et bestia quę erat, & non est, & ipsa octaua est, & de septem est, & in interitum uadet. ¶ Hoc loco bestiam, unum bestię caput intelligi oportet, quod, uidelicet, caput Antichristus est. Hęc, inquit, bestia & octaua est, & de septem est. ¶ Quod idem est ac si diceret: Antichristus unum idemq; bestię caput, & octauum & septimum est. Quod nimirum stare uel intelligi non posset, nisi constaret, quia in uno eodemq; Antichristo duo quędam sunt pariter. Etenim ille filius perditionis simul & homo & diabolus est. Itaque si solum quod exterius uidetur in Antichristo attendas, de septem est: quia de genere uel natura ceterorum regum uel impiorum hominum est. Si autē ad id respicias quod intrinsecus latet, octauum caput est, quia diabolus est, qui antequam ingrediatur habitaculum illius perditionis hominis, in cœlo semetipsum aduersus deum erexit, & nunc usque inuisibiliter superbit. ¶ Nihilominus tamen & in interitum, inquit, uadet: quia tam facile est deo mittere in interitum hominem simul & diabolum, quā hominem simplicem uel solum, ut ueraciter dicatur de utroque, quia fuit & non est, deus autem semper est. Sequitur: ¶ Et decem cornua quę uidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt: sed potestatem tanquam reges una hora post bestiam accipient. ¶ De hoc iam superius dictum est, quia septem quidem regna sunt notissima de sanctarum serie scripturarum, quę contra sanctos altissimi inimicitias exercuerunt: sed eorundem regnorum decem reges sunt, quia, uidelicet, unum ex illis regnum Macedonum post mortem Alexandri in quatuor successores eius per quatuor uentos cœli diuisum fuit, qui singuli diademata sibi imposuerunt, atque hoc modo decem reges facti sunt. ¶ Iccirco autem superius dixit, & reges septem sunt, & nunc dicit, decem reges sunt, quia tres ex illis successoribus Alexandri nihil fecisse leguntur aduersus populum dei, sed solus ille quartus qui Syriam tenuit, Ergo numero quidem decem, sed pro actu qui ad præsentem causam pertinet, id est, pro persecutione martyrum, tantummodo septem sunt. ¶ Cum autem paulo ante dixerit, quinq; ceciderunt, & unus est, quomodo nunc dicit, qui regnum nondum acceperunt? Videlicet, mira irrisione, tāquam dicat, regnare quidem uisi sunt, & regium factum nomenq; sibi met usurpauerunt, sed ueraciter nunquam regnauerunt. Neque enim regnum illorum uere est regnum, sed solius domini est regnum. Hoc ad illud spectat quod superius arguendo dixit: Quare miraris? Nam uere reges huiusmodi non mirandi, sed miseri sunt iudicandi, qui ut regnarent tot homicidia fecerunt, nanq; ceciderūt & mortui sunt, & regnum nondum

Matth. 24
VII. regna,
mōtes dictū
tur propter
superbiā.

Exodi 14
3. Reg. ult.
4. Reg. 9
Daniel. 4
Hester 7
1. Macha. 6
Et unus est,
scilicet, Ro
manus.

Alius non
dū uenit,
scilicet, An
tichristus.

Matth. 24

Antichristus
ut homo, ē
septima: ut
diabolus, ē
octaua be
stia.

In interitū
uadet.

Daniel. 8.

Regnū non
dū accepe
rūt, q̄a num
quere re
gnarunt.
Psal. 21
Psal. 103

Potestate
una hora
accipient.

Hi unū con-
siliū habēt,
scilicet per-
dere popu-
lum dei.

Antiquum
serpētis cō-
siliū.

Exodi 12
Cur ait pu-
gnabūt, po-
tius q̄ pu-
gnauerunt.

Esaie 53

Christus an-
teq̄ nascere-
tur ex uirgi-
ne, reges il-
los uicit.

Daniel 2

Daniel 2

nondum acceperunt. ¶ Sed quid? Potestatem, inquit, tanquam reges una hora accipiet post bestiam. Non uere regnum, sed quasi reges quandā potestatem accipient, & hoc una hora post bestiam ac si dicat: Extollētiam illorum nequaquam regnum uoces aut uocari debere putes. Regnū nanq; diuturnitate potestatis sonat: At illi nō diuturnam potestatem, sed una hora potestatem acceperūt siue accipient. ¶ Nam iccirco tēpore futuro accipient dixit, quia cū Antichristus uenerit, eorundē regum qui iam ceciderūt uires siue regna ad persecutionē sanctōrum reparabit. Quam autē uel qualē potestatem accipiet breuiter insinuat cū dicit: Post bestia. Idē nanq; est ac si dicat: Effundendū sanguinem sanctōrum, quia potestas bestię nō uere est ad regnandū, sed ad insaniendū, ad sanguinem effundendū. Pulchre igitur & uere dictū, quia regnum nondum acceperunt. Sequitur: Hi unum consiliū habent, & uirtutem & potestatem suam bestię tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus uincet illos, quoniam dñs domino-rum est, & rex regum, & qui cum illo sunt electi, & uocati, & fideles. ¶ Vnum, inquit, cōsiliū habent hi, subauditur cum Antichristus uenerit, & breue tempus manserit: omnes enim conspirabunt ad consensum illius filij perditionis. Quid illi reges ante aduentū eiusdem Antichristi? Nonne iam unum consiliū cum uenturo illo habuerunt? Nonne eandem intentionem? Nonne eandem uoluntatem? Deniq; quo consilio, qua intentione, qua uoluntate ille sanctos persequetur cum uenerit, eadem & rex Aegypti & ceteri, de quibus iam dictū est, suis quiq; temporibus afflixerunt populū dei, uidelicet, ut nullus memor existeret unius & ueri dei, & laborabat in eis & per eos diabolus irritā facere fidem promissionis, scilicet, seminis, quod est Christus, quem patribus deus repromisit. Hoc fuit antiquum serpentis illius consiliū, quando primum decepit hominem, uidelicet, ut nullus saluaretur hominum, & eodem cōsilio cunctos istos armauit, quos iam sēpe diximus Aegyptios, carnales Israelitas, Babylonios, Persas siue Medos, Macedones, siue reges Antiochos, Cæsares Romanos: tandemq; caput eiusdem consilij suscitabit in illo sēpe dicto homine peccati Antichristo. Vere ergo unum cōsiliū habent hi. ¶ Et uirtutem, inquit, & potestatem suam bestię tradent. ¶ Quod idem ac si dicat: Illi quod intendunt perficere non poterunt aut poterunt, diabolus autem cui deseruiunt, uirtutis potestatis illorum heredem faciet illum proprium hominem suum Antichristum, quasi id quod per illos adimplere non ualuit, saltem efficere possit per istum egregium. Sed quid? Hi cum agno pugnabunt, ait, & agnus uincet illos. ¶ Omnes iam dudum uicti sunt suis quiq; temporibus, & adhuc in uno Antichristo simul omnes uincens. ¶ Et pulchre cum dicere posset, hi cum Christo pugnabūt, & Christus uincet illos, maluit dicere: Hi cum agno pugnabūt, & agnus uincet illos, quia nimirū primus illorum, scilicet, Aegyptius rex per immolationem agni uictus est, ut filios Israel dimitteret, eosq; persequens in mari Rubro mersus est. ¶ Quā uis igitur futuro tempore dicat: Hi cum agno pugnabunt, & agnus uincet illos, nihilominus & de præterito ante istum Iohannem tempore intelligendum est, quia cum agno pugnauerunt, et agnus uicit illos. Iohannes nanque hic omniū illorum typum gerit, qui ab antiquo ex quo populus dei cepit affligi sub regnis supradictis, meruerunt diuinitus consolari. Hoc mirabile imō laudabile & uerum est, quia antequam agnus iste in hunc mundū uenisset, hi cum agno pugnauerunt, & ipse uicit eos. ¶ Vnde satis eleganter in propheta iubetur uocari nomē eius, uelociter spolia detrahe, cito prædare: siue, accelera spolia detrahere, festina prædari. Quare? Quia, inquit, antequam sciat puer uocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Quod idem est ac si diceret: Puer iste qui saluator est, antequam nascēdo ueniat in hunc mundum, sciens siue expertus matrē utiq; uirginem, & Ioseph patrem optimum, ipse liberabit Israel de manu inimicōrum suorum. ¶ Mira acceleratio, miranda festinatio, ut nondum natus puer ipse promissionem suæ natiuitatis habentem siue expectantem populum liberet. Hoc tamen ita uerum est, ut qui istud non credit, fidelis nō sit. Oportet enim credere quia priusquam nasceretur iste puer ex matre, deus omni-potens erat cum patre. Vnde cum dixisset: Et agnus uincet illos, continuo subiunxit: ¶ Quoniam dominus dominorū est, & rex regum. ¶ Nonne antequam nasceretur, Babylonios quoq; & Persas siue Medos atq; Macedones, qui cōtra se, id est, cōtra suos sui uenturi fidem habentes pugnauerūt, eosq; captiuos tenuerunt, iste uicit? Quid enim aliud Nabuchodonozor regi siue prophete Danieli demonstratur, quando lapis abscisus sine manibus percussit statuam grandē, & cōtrita sunt pariter aurum, argentū, & ferrum? Quid, inquam, nisi quia Christus qui est, ut dicitur, agnus, priusquam nasceretur miranda, sicut iam dictum est, festinatione uincere festinabat, suosq; electos sub illis regnis captiuos supra id quod poterant sustinere, tentari non sinebat? Qui enim postquam de uirgine natus est, ferrum, quod erat Romanum imperium, euangelicæ prædicationis uerbo tandem uicit & fregit, ipse priusquam nasceretur, aurum, argentum, id est, regna magna & fortia: Babylonium, Persicum & Macedonicum, contriuit, præeunte uerbo propheticæ ueritatis. Exempli gratia: De Antiocho Epiphane Daniel prædixerat: Et sine manu conteretur, & ita factum est. Diuinitus quippe percussus inuisibili

inuifibili & infanabili plaga computruit, miseramq; uitam misere, ut dignus erat, finiuit. Igitur & agnus, inquit, uincet illos: quippe qui et prius quam nascere, uicit primos: Vnde nō dubitatur quin uincat & residuos. ¶ Victoria eius participes sunt sancti siue electi eius: ipsi enim laborantibus, adiuuando uincit agnus. Idcirco addidit: Et qui cum illo sunt electi, & uocati, & fideles. Isti deniq; pugnant & uincunt, sed uictoriam agno attribuunt, sine quo sese nequaquam uincere potuisse aut posse sciunt. Vnde unus illorum cum dixisset: Quia plus laboraui, continuo subiunxit: Non autē ego, sed gratia dei mecum. Electi, & uocati, & fideles, ipsi sunt de quibus Apostolus dicit: Quos autē prae destinauit, hos & uocauit: Et quos uocauit, illos & iustificauit. Quos autē iustificauit, illos & magnificauit. Deniq; quos prae destinauit, ipsi hoc loco dicuntur electi. Prae destinari namq; eligi siue praelegi est. Item quos uocauit, ipsi hoc loco dicuntur uocati. Et quos iustificauit ipsi hoc loco dicuntur fideles: quia, uidelicet, electorū siue prae destinatorū atq; uocatorū iustitia uel iustificatio fides est. Vnde idem Apostolus post multa ueritatis argumenta dicit: Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad deum, per dominum nostrum Iesum Christum. Item quos magnificauit, ipsi hoc loco pugnare & uincere dicuntur cum agno. Talem namque bestiam uicisse, uera magnificentia est. Sequitur: Aquas quas uidisti ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguae. Merito aquarum nomine designantur populi & gentes, super quas meretrix sedet: quia nimirum pro hoc ipso quod eis domina talis praesidet, fluxae sunt & instabiles. Cum autē dicit, populi & gentes: Procul dubio non excipiuntur Israeliticae tribus, de quibus Balaam ariolus loquitur: Populus solus habitabit & inter gentes non reputabitur. Ergo populorū nomine hoc loco carnales tribus Israel, gentium uero uocabulo ceterae designantur nationes. Quis enim super Israel quoq; id est, Iudaicum populum, meretricem istam sedere aut sedisse dubitet? Ipsi namq; maxime cum cupiditate mundi fornicati sunt, quippe qui fornicationem ipsorum redarguentes sanctos & prophetas occiderunt. Aquae igitur & ipsi sunt, suo, uidelicet, uitio, sicut propheta dicit: Audite hec domus Iacob qui uocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis, id est, qui tantum carnis & non fidei filij estis. ¶ Cum dixisset, populi sunt & gentes, ad quid addidit, & linguae? Hoc enim necessario consequeretur, etiam si non dixisset: quia linguis nō loquuntur nisi populi & gentes. Cur ergo addidit dicens, & linguae? Nisi forte ut ad memoriam nobis reuocet, quod ut diuiderentur & multiplices fierent linguae, superbia comeruit meretricis huius magnae, in ipso iam pueritiae siue petulantis adolescentiae eius tempore. Cum enim construeretur turris Babel per superbiam hominū in caelum ascendere uolentium, à cuius nomine nunc haec ipsa meretrix dicitur Babylon, uidens hoc deus confudit linguam eorum, & inde diuisi ab inuicem recesserunt. Itaq; non frustra cum dixisset, aquae super quas meretrix sedet populi sunt & gentes, addidit & linguae: ut nec illud praetermitteret, qd diuisiones quoq; linguarum damnum uel plagam nobis superbia meretricis huius intulit. Sequitur: Et decem cornua quae uidisti, & bestia, hi odient fornicariam & desolatam facient illam & nudam, & carnes eius manducabunt & ipsam igni concremabunt. Mira assertio, mira & uehemens impiorū detestatio. Quo modo reges qui per cornua designantur fornicariā suam odisse dicuntur, cum qua ipsi fornicantur? Ipsi namq; & non alij sunt reges, de quibus supra cum dixisset: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnae quae sedet super aquas multas, addidit: cum qua fornicati sunt reges terrae. Ipsi ergo qui cum illa fornicantur, illam odisse & desolatam nudamq; facere, & carnes eius manducare, & ipsam igni concremare dicuntur. Mirum hoc, attamen uerū est. ¶ Quis enim nesciat de regibus mundi quantis odijs semper fuerint inquieti? Et cui sua inquietudine fuerunt infesti, nisi ipsi cupiditati uel gloriae mundi, cum qua utiq; fornicati sunt, praeferebant illam suo creatori? Instrumenta fornicationis eorum, pulchritudines ciuitatum, & locupletū multitudines gentiū quibus imperabant, extiterunt, ceteraq; talia quaecumq; in mundo sunt prouocantia concupiscentiā oculorum. At illi nunquam haec in pace sua florere permiserunt, bellis omnia desolantes, turbas hominū gladio interficientes, ciuitates & castella igni concremantes. Nec uero solummodo in alterutros reges contra reges, regna aduersus regna hostili more haec fecerunt, sed populis suis ciuitatibusq; proprijs singuli reges persaepe mala haec intulerunt. ¶ Nam ut de ceteris taceam, quis unquam Romae ciuitati populoq; & senatui proprio imperatore suo Nerone crudelior aut nequior hostis extitit? Ille desolatam urbem fecit, ille populum & senatum occidendo, quodammodo carnes eius manducauit: ille ciuitatem materiali quoq; igne concremauit, solummodo ut pulchritudine flammæ delectaretur, spectando in ea similitudine qualiter quondam arfisset Ilium, sedensq; in altissima turre Meccenatia, tali spectaculo tripudians Iliada decantabat. Tantae crudelitatis quidam reminiscens & congemiscens ita cecinit:

Nouimus quantas dederit ruinas
Urbe flammata patribusq; caesis,
Fratre qui quondam ferus interempto

Matris effuso maduit cruore,
Heu grauem sortem, & cetera,

O 3 Verum

i. Macha. 6

Electi qd
uincēt, non
per se, sed p
Christum.
1. Cor. 15

Roma. 8

Roma. 5

Populi, Iu
dæi: Geres
reliquae na
tiones.
Numer. 23

Esaie. 48

Roma. 10

Cur addi
dit: Et lin
guae? quia
p superbiam
confusae ac
diuisae sunt.
Gene. 6

* In bestia:
Decem cor
nua odient
illam.

Neronis o
dium in re
gnum Ro
manum.

Boethi⁹ de
Consolat.
Philoso. lib.
2. met. 6

Verum ergo est quia reges terræ qui relicto deo cum pulchritudine creaturæ mundanæ fornicati sunt, fornicariā suam oderunt, & quale uehementissima odia ministrabant pretium suæ fornicationis, illi rediderunt. Non enim est pax impijs, dicit dominus. ¶ O igitur miserabilis conditio Babylonis terrenæ ciuitatis, quæ à deo fornicatur cum amatoribus, quia non saltem fornicatur cum amatoribus, sed cum hostibus, quorum & si quis amor est, tanto felle amaritudinis permiscetur, ut ipsam hostiliter dilanient cum qua fornicantur. Horum causa uel incitator malorum diabolus est. Idcirco non dixit tantummodo, & decem cornua quæ uidisti hi odient fornicariā, sed & decem cornua quæ uidisti, & bestia, inquit, hi odient fornicariā suam, & cætera. Continuo subiungit: L Deo * autē dedit in corda eorum ut faciant quod illi placitū est, ut dent regnum suum bestię donec consummentur uerba dei. ¶ Vt faciant, inquit, quod illi placitū est. Cui illi? Videtur hoc referri ad deum, quia sic præmissum est: Dedit enim deus in corda eorum, & ita intelligi, ut faciant quod illi, subauditur deo, placitū est. Verum quia præmiserat: Et decem cornua quæ uidisti & bestia, hi odient fornicariā, & deinde cum dixisset, ut faciant quod illi placitū est, addidit, ut dent regnum suum bestię: rectius refertur ad eandem bestiam, scilicet, ut faciant quod illi, subauditur bestię, placitū est: & deinde, ut dent regnum suum bestię, id est, ut totius regni sui uires impendant diabolo, faciendo uoluntatem eius, quæ semper aduersatur bono dei proposito. ¶ Quid enim illi faciunt nisi malum? Malum autē deo non placet, imò eos qui malum operantur ipse odit, sicut scriptura ei testis est dicens: Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Item: Quoniā non deus uolens iniquitatē tu es. ¶ Sed iterum scriptura dicit: Faciens pacem & creans malum. Intra hæc secundū ueritatis rationē, & secundum patrum orthodoxorum ueridicam autoritatē dicendum & sentiendum est, quia malum illud quod est afflictio siue bellum paci contrariū, de qua dictum est, faciens pacem, deus aliquādo creat propter correctionē: malum autē, id est, iniquitatem siue peccatū neque creat, neque illi placitum est. Et est quidē uoluntatis eius, ut bellum siue aliam eiusmodi afflictionē, cum super uenerit ijs qui peccatis præcedentibus perpeti merentur, effugere nō possint, ut autē homines mala faciant uel mali fiant, nunquā fuit aut est placitū illi. ¶ Queritur ergo: Si malū quod faciūt, uel hoc ipsum quod mali sunt, non est deo placitū, quomodo hic præmissum est, deus enim dedit in corda eorum? Quod dū quæritur, cōsequenter uel simul & illud quærendū est quod dicit Psalmista: Cōuertit cor eorum ut odirent populū eius, & dolum facerent in seruos eius. Illud autē sic intelligi oportet, quatenus nulla unquā suspicio in corde hominis locū inueniat, quasi deus odij uel doli aliquādo autor existat, quod uel suspicari dementissimū atque impiū est. Deus enim neque Pharaonē indurauit, neque cor Aegyptiorum in odiū conuertit, uoluntatē habendo duritiæ uel odij ipsorum, sed tantūmodo bona fecit filiis Israel, multiplicādo illos in terra illa, sicut Abraham promiserat dicēs: Benedicā tibi, & multiplicabo semē tuū. ¶ Pharaō autē & Aegyptij sicut superbi ita & inuidi erāt, & secundū morem inuidentiū, quāto plura uel maiora dei beneficia uidebant impedi his quibus inuidebant, tāto maiori cōtra illos odio sæuebant. Hoc præuidens deus dicebat Moysi: Ego indurabo cor Pharaonis. Quod idem est ac si diceret: Ego quidem signa & prodigia pro filiis Israel faciā corā Pharaone & seruis eius, sed quia inuidi sunt, hoc illis ad nihil aliud ualebit, nisi ut odio maiori cōtra eos indurentur. Hoc scilicet uersiculū predictum pater Augustinus explanat. ¶ Igitur & quod hic dictū est, deus enim dedit in corda ipsorum sic intelligi oportet, ut nō latenus suspicemur quod deus in corda quorūlibet regū illoque miserit, quatenus facerēt quippiā mali, aut ipsi fierēt mali, sed bona quæ uoluit singulis in tēpore suo fecit regnis, reges autē mundi ut superbi ita erant & inuidi, & alternæ inuidebāt felicitati. Exempli gratia: Prospera fecit deus Babylonijs, ut ualentiores essent gentibus cæteris. Et ne dubium sit hoc illis à deo esse datum, deus ipse in propheta dicit: Iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, ut seruiant Nebuchodonozor regi Babylonis, & seruiant ei. Insuper & bestias terræ dedi ei. Hoc datum dei misit in cor Medis & Persis, utpote inuidentibus & æque superbis, ut ascenderent & facerent in eos quicquid potuerunt mali, deo non resistente illis, imò permittente propter peccata Babylonis. Eodem modo postea Macedones Persarum & Medorum felicitas cōcitauit, quam utique non casus sed ordinatio dei fecerat illis. Itaque deus, inquit, dedit in corda eorum ut faciāt quod illi placitū est, ut dent regnum suum bestię, id est, felicitas alijs concessa dono dei, aliorum inuidentium corda in odium conuertit, & ita contra alterutros per inuidentiā excitati sunt, ut uniuersas regnorum suorum uires ministerio certatim impenderent malitiæ diabolicæ. Usquequo? L Donec, inquit, consummentur uerba dei: Id est, adimpleantur ea quæ deus per sanctos & prophetas suos de regnis illis futura iudicia sua prædixit. Quid enim euenturum fuerat illis quod non ante prædixerat factus ad homines sermo dei? Aut quid prædixit de illis sermo dei, nisi quod eis iuste obuenire debuit? Denique futurū erat & fieri iuste debebat, ut Aegyptij postquam oppressissent filios Israel, ipsi poenas darent suæ iniquitatis, & hoc ante loquens ad Abraham deus ipse prædixit. Ait enim: Scito prænosces quod peregrinū futurū sit semen tuum in terra non sua, & sub-

Esaiæ 57
Miserabilis
conditio re-
gnorum tem-
poralium.

* Enim.

Malū face-
re, deo non
placet.

Psalm. 5

Esaiæ 45
Deus creat
malū, non
culpā, sed
pœnā.

Quō deus
dedit in cor-
da eorum.

Psalm. 104

Gene. 22
Quō deus
indurauit
cor Pharaō-
nis.

Exodi 7

Ex bonis da-
tis dei se-
quuta est i-
uidia regū
cōtra se in-
uicem.

Hiere. 28

Oīa regno-
rum gesta
prius sunt &
à deo præci-
ta, & in scri-
pturis præ-
dicta.

Gene. 15

& subijcient eos seruituti, & affligent eos quadringentis annis. Veruntamen gentem cui seruituri sunt ego iudicabo, & post hæc egredientur cum magna substantia. Item futurum erat, ut reges Israel & Iuda, propter abominationes quas fecerunt, & propter sanguinem innocentem quem effuderunt, condigna recepturi forent, tandemq; Israel & Iudas in Assyrios atq; Chaldaeos traducti captiui abirent, & hoc ante per prophetas deus non semel prædixit: Plerum sunt libri prophetarum: Esaiæ, Hieremiæ. Ezechiel quoq; uerbis domini ita prædicetis: Item futurum erat ut Babylon subuerteretur à Medis & Persis, & hoc ante per eosdem prophetas, & per Daniele deus quoq; prædixit: Item futurum erat ut Persæ & Medi ab Alexandro Macedone superarentur: & hoc ante per iam dictum Daniele deus præostendit & prædixit: Item futurum erat ut tam Macedones quam ceteræ gentes cōminuerentur atq; conculcarentur uiribus Romani imperij: & hoc ante eidem Danieli præostendit per bestiam quartam magnam terribilem q; & fortem nimis, dentes ferreos habentem, comedentem & cōminuentem, & reliqua pedibus conculcantē. Item futurum est, ut Antichristus regna hæc omnia supergrediatur operatione habitatis in illo diaboli, & plus omnibus cōterat sanctos altissimi: & hoc ante nō solum in prophetis uerum etiā per semetipsum in euāgelio suo prædixit filius dei. Igitur recte & ueraciter dictū, donec cōsummentur uerba dei, quia, uidelicet, nihil egerūt aut agere possunt regna mundi quasi cōtra propositū dei, qd deus nō præscierit imò & prædixerit. ¶ Nō tanta tamē infinita cunctos peruerfitas cum dicitur primo: hi cum agno pugnabūt, & deinde, hi odient fornicariā & desolatam faciet eam, & cetera: quia cōcorditer quidē contra deum dimicant, & uno spiritu malignitatis in hoc sibi cōsentiunt: ad concupiscentias uero suas, uel propter cupiditatē eorum quæ in mūdo sunt, discorditer insaniūt, & inuicem sēuiunt, & omnibus modis à semetipsis serpentina hæc capita dissentiūt. Tandemq; angelus idem dicit: Et mulier quam uidisti est ciuitas magna, quæ habet regnū super reges terræ. ¶ Breui recapitulatione renouat quod superius dixit, uel qd ipsa in fronte mulieris scriptura signauit: Babylon magna, mater fornicationū & abominationū terræ. ¶ Porro quod illic dixerat, cum qua fornicati sunt reges terræ, hic paulisper cōmutauit dicendo, quæ habet regnū super reges terræ. Et quidem multū est illic dictū ad significandā ignominiam regū terræ, sed multo amplius hoc ualet ad insinuandā seruilem stultitiā regum terræ cum dicitur, quæ habet regnū super reges terræ. Quid em? Nonne reges terræ supini incedunt & sese esse liberos cōfidunt? Sed ecce regnum super se habere cōprobantur: & quod turpissimū est, mulier meretrix super eos regnare, & ceruicibus eorū incumbere rationabiliter atq; irrefragabiliter asseritur. Mentiuntur ergo liberos se esse pronuntiantes: quia serui sunt, & meretriciū portant iugum, semper anhelantes & sub onere curui, tot dominorū serui quot uitiorū captiui. ¶ Et post hæc uidi alium angelum descendentē de cœlo, habentē potestatem magnā: & terra illuminata est à gloria eius, & clamauit in forti uoce dicens: Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio demoniorum, & custodia omnis spūs immundi, et custodia omnis uolucris immundæ & odibilis, quia de ira fornicationis eius biberūt omnes gētes, & reges terre cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de uirtute deliciarū eius diuites facti sunt. ¶ Necdum is qui loquebat angelus suū uidetur sponsonē peregrisse qua dixerat: Veni, ostendā tibi damnationē meretricis magnæ, & alius iam introducitur angelus exclamās in forti uocet & hic maxime damnationē eiusdē exprimit meretricis, quam ille tantūmodo quæ nam esset designauit, capitaq; eius & cornua descripsit. Hoc recte & secundū rem factū proprie perpēdis, si recolas quia meretricē hanc & prius totus prophetalis ordo, maximeq; Daniel demonstrās contra libidines & crudelitatem eius multa declamauit: & deinde per semetipsum ueniēs filius dei, angelus magnus & fortis de q; propheta dicit: Et ecce ueniet ad templū suum dominator quē uos quæritis, & angelus testamenti quē uos uultis, damnationē eius in auditu orbis terrarū iam adesse forti uoce clamauit, & euāgelica manifestatione prædicauit. ¶ Nūc alium angelū pulchre de cœlo descendentē se uidisse dicit, quia, uidelicet, iste de cœlo per humilitatē descendit, unde quidā alius per superbiam cecidit. Hic habet potestatem magnam, inquit, quod dixisse ad rem præsentē multū attinet, id est, ad eam quæ hic ostēditur damnationē meretricis. Ipse em quodā loco de semetipso loquens cum dixisset: Sicut em habet pater uitam in semetipso, sic dedit & filio uitā habere in semetipso, cōtinuo subiunxit: Et potestatem dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis est. Item: Neq; pater iudicat quenq;, sed omne iudiciū dedit filio. Recte ergo habentē potestatem magnam dixit, potestatem faciendi iudiciū siue damnationē meretricis. ¶ Et terra illuminata est à gloria eius. ¶ Et hoc uere dictū est, quemadmodū & eo ueniēte Zacharias propheta cecinit dicens: Visitauit nos oriēs ex alto, illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedēt. Et ipse cū uenisset de semetipso dixit: Ego sum lux mūdi, qui sequit me nō ambulabit in tenebris. Itē: Quādiu in mūdo sum, lux sum mūdi: Iste illuminator angelus: ¶ Exclamauit in forti uoce, dicens: Cecidit cecidit Babylon magna. ¶ Vbi uel quādo angelus iste hoc clamauit? Nimis apud multā Iudgorū turbā, in stāte articulo suæ passiois, qua, uidelicet, passione actū est, ut caderet ci-

Esaiæ 18
Hierc. 27
Ezech. 12
Daniel. 7
Daniel 8

Peruerfitas
in regester
ræ.

C. A. XVIII.

Angel⁹ hic
de cœlo de
scēdēs Chri
stus est.
Iohan. 5

Christ⁹ lux
mundi.
Lucæ 1
Iohan. 6: 12
Iohan. 9

CLXIII. RVPERTI IN APOCALYPSIM CAP. XVIII.

uitas diaboli. Dixit enim: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras: Hoc non quomodocumq; sed in forti uoce clamauit, id est, cōtra infirmitatem carnis confortatus ratione diuinitatis. Nam infirmabatur quidem caro ita ut diceret: Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora. Confortauit autē semetipsum proptinus, dicēdo: Sed propterea ueni in horam hanc. Pater glorifica tuum nomen. Confortatio siue fortitudo hęc nimirum memorabilis & laudabilis est. Recte igitur & opportune dictum, quia in forti uoce clamauit. Sed quomodo non repugnant sibi met partes clamoris siue dictio nis huiusmodi? Cum enī dixisset, cecidit cecidit Babylon magna, addidit: Et facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immundæ & odibilis. Quomodo & cecidit & nihilominus tamen ita clausa & munita est, ut uolucres uolare non possint? Ad hęc breuiter dicendū clamante angelo isto, id est, patiente Christo, quæ, uidelicet passio eius clamor grandis extitit. De quo Apostolus, qui in diebus, inquit, carnis suæ preces supplicationesq; ad deum, qui illum saluum facere possit à morte, cum clamore ualido ac multis lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia: taliter ad clamorem eius ciuitas diaboli cecidit, ut omnes & soli euadere ac ruinas eius trāsire possent electi, ruptis uinculis peccatorū tam originalis quā etiam actualium, propter iustitiam fidei ipsorū. ¶ Recte igit & cecidit Babylon, ait, & nihilominus facta est habitatio dæmoniorū, & custodia oīs spūs immūdi, & custodia oīs uolucris immūdæ & odibilis: quia, uidelicet, in electis tñ oīs structura peccati, cūctaq; mortis & inferni potestas corrui in reprobis, & dānatio peccati, & pœnalis inferni carcer persistit. ¶ Quod dixit, habitatio dæmoniorū, hoc repetiuit dicēdo & custodia oīs spiritus immūdi. Dæmones quippe spūs immundi sunt. Et quā ob rem repetiuit? Videlicet, quia damnati angeli qui sunt dæmones siue spiritus maligni, duplici pro causa pœnas dabunt. Altera causa est, quia in cœlo cōtra creatore superbiunt. Altera, quia genus humanum prima per serpentē prauaricatione deceptum, cunctis uitiorum sordibus poluerūt. Propter illam dæmones, hoc est, scientes, quia contra scientiam dei sese extulerunt: propter istam causam spiritus immundi dicuntur, quia spurcissimi sunt: quia, sicut iam dictum est, genus humanū per suas suggestiones multimodis immunditiæ atq; ignominie passionibus affecterunt. ¶ Porro uolucres immūdæ & odibiles omnes superbi tam dæmones quā homines recte intelliguntur. Volatus nanq; uolucrum, leuitatem atq; uanitatem significat superbientium. Nec uero qualibuscumq; uolucris, sed immundis assimilantur. Verbi gratia, noctuis siue upupis, quæ stercorebus humanis insidere delectantur, atq; iccirco recte immundæ & odibiles habentur. Taliscumq; uolucris Babylon facta est custodia, & sicut per Esaia dictum est, non poterit auolare de angustia. Causa siue ratio ruinæ quæ subiungitur, manifesta & superius partim exposita est: Quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa fornicati sunt: & quia de delicijs eius mercatores terrę diuites facti sunt. Tria hic dicuntur, quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, quia reges terræ cum illa fornicati sunt, & quia delicijs eius mercatores terrę diuites facti sunt. ¶ Cause summa, totum fornicationis opprobrium, regibus imputatur, & hi sæpius in hac lectione fornicationis eiusdem scelere denotatur. Et merito, quia, uidelicet, quod meretrix illa docuit non solum susceperūt, uerum etiam imperij sui decreto simul & gladio roborauerunt. Porro gentes quæ regibus subiectæ siue pro imperio illorum, siue sponte sua pro deo, monstra coluerunt recte de ira, inquit, fornicationis eius biberunt. Non ait tantū de fornicatione eius, sed de ira fornicationis eius biberunt: quia, uidelicet, fornicationem qua coluerūt & seruierunt creature potius quā creatori, propterea ira dei subsecuta est, ut dereliqueret eos, & traderet passionibus ignominie, traderet eos in desideria cordis eorum in immunditiam, ut traderet eos in reprobum sensum, ut facerent ea quæ non conueniunt. ¶ Nunquid uero contestanter dicitur, quia mercatores terrę de uirtute deliciarum eius diuites facti sunt, & non potius iñdem mercatores sic falso arbitrati esse culpantur? Deniq; non ipsa Babylon, id est, ipsa cupiditas radix omnium malorum, & quicumq; cupiditati præsunt, maligni dæmones atq; pueri homines orbis terrarum seductores, qualium uniuersitas hic Babylon dicitur, & magna fornicationum mater: non, inquam, pueritas talium, sed unius dei bonitas etiā bona eiusmodi, de quibus mercatores terræ ditati sunt, creauit & dedit: ipsi autem aliter sunt arbitrati. Vnde recte de talibus deus per prophetam dicit: Et filiorū illius non miserebor, quoniam filij fornicationum sunt, quia fornicata est mater eorum. Confusa est quæ concepit eos, quia dixit: Vadam post amatores meos qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, & oleum meum, & potum meum. Et hęc nesciuit quia ego dedi ei frumentum, & uinum, & oleum, & argētum multipli caui ei, & aurum quæ fecerunt Baal. ¶ Sed & quod non dixit tantū de delicijs, sed de uirtute, inquit, deliciarū eius diuites facti sunt, stultitiam denotat ipforum, apud quos paupertas probro habetur, & uelut immane contemnitur uitium, diuitiarum autē abundantia uirtus existimatur, cum contra Ethnicus quoq; dicat:

Vilius

Vilius argentum est auro, uirtutibus aurum. ¶ Notandum tamen q̄ non contentus est dixisse semel tm̄ cecidit Babylon, sed geminato casus uel ruine uerbo, cecidit cecidit, inquit, Babylon. Et quidē repetitio affirmatio est, sed & preter hoc sciendū, quia Babylon hęc, clamante angelo isto clamorem supradictū, id est, patiete Ch̄ro pro salute omniū, utrobique cecidit, tam apud inferos q̄ apud superos, id est, uiuētes, corrui. Deniq; & potestas eius infernalis confracta mortuos amisit, ut sanctorū populus qui tenebat in morte captiuus, de illis exiret claustris & uinculis, & falsitas eius denudata est atq; subuersa hic apud uiuentes in da monū templis atq; simulacris, ut qui tenebātur in diuersis erroribus à diabolo capti, exirent ad deū uiuum per euangelicā predicationē de tenebris suis ad lumē uerū euocati. Recte ergo geminātū est uerbū, q̄a illic uis mortis, & hic demonū cultus cecidit. ¶ Et audiui aliā uocē de cœlo dicentē: Exite de illa populus meus, ut nec participes sitis delictorū eius, et de plagis eius nō accipiat, qm̄ peruenerunt peccata eius usq; ad cœlū. Et recordatus est dñs iniquitatū eius. ¶ Postq̄ angelus ille clamauit, aliam uocē de cœlo audiui, inquit, quia postq̄ ipse Christus euangelizauit atq; passus est, spūs sanctus de cœlo uenit, & linguas alias apostolis Ch̄i dedit. Extūc triūphus dñicæ passionis cœpit annūtiari uniuerso orbi, extūc in oēs gentes pœnitentia & remissio peccatorū cœpit prædicari. Exite ergo, inquit, uox ista de Babylone populus meus, id est, agite pœnitentiā, & unusquisq; uestrū in nomine dñi baptizetur. Hoc em̄ ueraciter de Babylone exire est. ¶ Populus ait meus, id est, o tu oīs qui ad uitam æternā es præordinatus. Nam foris quidē omnibus prædicatur, & plerunq; reprobi quoq; quasi ad credendū perducuntur, sed intus in proposito dei soli electi requiruntur. ¶ Et quid intēdat dicendo, exite: pulchre diffinit, subiungendo: ut ne participes sitis delictorū eius, & de plagis eius nō accipiat. Nō ergo de loco ad locū exire iubent, sed uitā mutare, ut relictis peccatis & supradictis fornicationibus eius, cōsequenter & cōdigne plagarū quoq; eius immunes habeantur. Quoniā, inquit, peruenerūt peccata eius usq; ad cœlū, id est, quoniam fornicatio, & sanguine sanctorū sese inebriando ad hoc usq; peruenit, ut ipsum occideret cœli regē & dominū. Et ob hoc recordatus est, ait dñs iniquitatū eius, id est, diē statuit iudiciū uniuersalis, in quo iniquitates eius puniātur. Vnde & sequitur: ¶ Reddite illi sicut ipsa reddidit uobis, & duplicate duplicia secundū opera eius. In poculo quo miscuit, miscete illi duplū. Quantū glorificauit se, & in delicijs fuit, tm̄ date ei tormentum & luctū. ¶ Qui nam sunt hi qui reddere illi, sicut ipsa reddidit eis, & secundū opera eius duplicia duplicare iubentur, nisi hi qui cum dño sedente ad iudicandum in sede maiestatis suę sedebūt & ipsi iudiciarijs sedibus, uidelicet, sancti & martyres Iesu, quorū ebria sanguine hęc meretrix superius ostenditur: Reddite ergo, inquit, illi sicut ipsa reddidit uobis, id est, cōdemnate illam sicut ipsa sanguinē uestrum innocentē condemnauit. Parum erat dixisse, sicut ipsa reddidit uobis, nisi addidisset protinus, & duplicate duplicia secundū opera eius. Constat enim, quia dum hęc sanctos persequitur & martyres Iesu, corpus tm̄ occidit, & post hęc non habet quid faciat, ipsi autē potestatem hanc in iudicio cum eodem dño Iesu habent, ut corpus & animā mittant in gehennā. Bene ergo, duplicate duplicia, inquit, secundū opera eius. Itēq; & in poculo quo miscuit, miscete illi duplum. Cōtinuoq; ait: Quantū glorificauit se & in delicijs fuit, tantū date ei tormentū & luctum. Pro gloriatione qua se extulit, luctum: pro delicijs quibus inordinate usa est, date illi tormentum. ¶ Duę istę damnationis eius causę sunt: altera, quia sanctis & martyribus Iesu mala reddidit, dum sanguinē eorum fudit: altera, quia effluxit in delicijs & fornicationibus suis: quę, uidelicet, causę & superius perscriptę, & hic ordine præpostero repetitę sunt. Summa reatus eius nota, ut peccati eius interminabilis sit superbia eius, quia, uidelicet, non utcunq; peccat aut fornicatur, sed in peccatis & fornicationibus suis gloriatur siue glorificat se. Vnde adhuc subdit: ¶ Quia in corde suo dicit: Sedeo * regina, & uidua non sum, & luctum nō uidebo. Ideo in una die uenient plagę eius, mors, & luctus, et fames, et igne cōburetur, quia fortis est deus qui iudicauit illā. ¶ Quod taliter & sic dicat in corde suo, sedeo regina, & cetera: & q̄circo plagas istas sustinere habeat, prophetica iam dudū firmauit ueritas. Nam in Esaia propheta dicitur illi inter cetera: Descende, sede in puluere uirgo, si lia Babylonis, sede in terra. Virgo grauissima cum ironia dicitur illicita: nam hic ueraciter pronuntiatur meretrix. Subinde dicitur ei: Dixisti: In sempiternū ero dñā. Non posuisti hęc super cor tuum, neq; recordata es nouissimi tui. Et nūc audi hęc delicata & habitās confidēter, quę dicis in corde tuo: Ego sum, & preter me nō est amplius. Non sedebo uidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi hęc duo subito in die una, si erilis & uiduas, & cetera. ¶ Itaq; propter superbiam, quia nō quomodocunq; peccat hęc meretrix, sed superbiēdo peccat, & peccādo superbit & exultat, quod nō ita ut ciuitas dei, quę in hoc mūdo peregrinat, uidua sit, cū sit meretrix: & multi reges cū ea fornicentur, tanq̄ hoc sit matrimoniū legitimū beatę reginę potentis & dominātis. Propter hoc, inquam, iustum & irreprehensibile est iudicium ut ueniant plagę istę super eam, mors, & luctus, & fames, & æterno comburatur igni. * Hęc uero sententia dubitabilis est quin certum debeat habere effectum: quia fortis, inquit, est deus qui iudicauit

Cur ait hic, cecidit cecidit.

Alia uox de cœlo spūs sanctus est in uarijs linguis.

Actoꝝ 2

Exire, id ē, uitam mutare.

Matth. 9

Reddite ei duplicia.

Lucæ 12

Duę dānationis eius causę.

* Vt regina.

Esaia 47
Babylō itōnice uirgo: ibidem.

Iusta in eā sententia:

* Nec.

dicauit illam, & semel uoce uel scripto prolata, non impotēs est adimplere sententiam. **L** Et flebunt, & plagēt se super illam reges terrē, qui cum illa fornicati sunt, & in delicijs uixerunt. Et cum uiderint fumū incēdij eius, longe stabūt propter timorē tormentorū eius, & dicēt: **V** & uae ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam una hora uenit iudiciū tuum. **H**ic iam meminisse iuuat scripti illius siue uoluminis de quo in Ezechiele propheta scriptū est: **E**t uidi, & ecce manus missa ad me in qua erat inuolutus liber, & expādit illam corā me, qui erat scriptus intus & foris, & scriptę erāt in eo lamētationes & carmē, & uē. Ille nanq; liber, oīs scriptura diuinitus inspirata est, qui corā propheta expāditur, quia fideli uiro gratia Christi aperiēte intelligibilis reddit. **I**n illo libro scriptę sunt lamētationes, & carmē, & uae: quorū, uidelicet, triū, carmen & uē opposita sunt, lamētationes uero quasi mediū obtinent locū. Carmen quippe sempiternū sanctis & electis in futuro seculo sanctę scripturę repromittit. **V** & autē omnibus impijs, quales in isto loco denotāt reges terrę qui cum meretrice fornicati sunt & in delicijs uixerūt, & mercatores terrę, qui de uirtute deliciarū eius diuites facti sunt. Porro lamētationes pœnitentiū sunt, qui in præsenti peccata sua tēporaliter lamentantur, ne perueniant ad illud uē sempiternū. **H**æc oīa, scilicet, lamētationes, & carmen, & uē, scripturę huius præsens locus simul cōgregata studiose legētibus demōstrat. Cum em̄ dicitur: **E**xite de illa populus meus, ut ne participes sitis delictorū eius, et de plagis eius nō accipiatis: pœnitentia, sicut iam ante dictū est, in oēs gentes prædicat, quod nimirū lamentari est. **V** & autē manifestius, quod impiorū est, hic exprimit, cum ipsi dicunt: **V** & uae ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis quoniam una hora uenit iudiciū tuum. Et rursum: **V** & uae ciuitas illa magna quę amicta erat byssino, & purpura, & coccino, & deaurata est auro, & lapide pretioso, & margaritis, quoniam una hora destitutę sunt tantę diuitię. Itemq; tertio: **V** & uae ciuitas magna, in qua diuites facti sunt oīs qui habent naues in mari de pretijs eius: quoniam una hora desolata est. **T**ertio uae congemmatum est, atq; ita sexies uē dictū est. Et una eademq; causa dicendi uē uē ubiq; reddit, paucis tamen cōmutatis uocibus, quoniam una hora uenit iudiciū tuum, quoniam una hora destitutę sunt tantę diuitię, quoniam una hora desolata est. **O**mnium nanq; mundi ætatū, quę sex numero sunt, tūc simul uindicabūtur in eis scelera, quorū nulla est septima, id est, nullum sabbathū. **E**t hoc mirū atq; miserrimū erit uidere eis, qui tā opere amant hoc nequam seculū: quia tot diē & uel temporē, tot mundi ætatū opera mala iudicabūtur, & gaudia peribūt succedente interminabili quātitate tormentorū, una hora iudicij, una hora destitutiōis, una hora desolationis. **T**ūc oīa simul peribūt, in quibus fornicatores mundi amatores cum sepe dicta meretrice luxuriati sunt. **A**urum, & argentū, & lapides pretiosi, & margaritę, & byssus, & purpura, & sericū, & coccinū, & omne lignū tinum, & oīa uasa eboris, & oīa uasa de lapide pretioso, & æramēto, & ferro, & marmore, quę uniuersa pertinent ad fornicationem oculorū. **D**einde & cinanomū, & amomū, & cæterę species thuris, & odoramentorū, quę nimirū hic ad fornicariū referunt olfactū. **D**einde & species unguenti, quę ad luxuriosum spectant. **D**einde, inquit, & uini, & olei, & similes, & tritici, quę uel quorū similia referuntur ad gustū. **P**ost multa inferitur & uox citharcedorū, & musicoꝝ, & tibia canentiū. Et tuba nō audietur in te amplius, quę ad quintū spectant corporis sensum, id est, ad auditū. **I**gitur oīa fornicationis instrumenta in quinque sensibus corporis lenocinātia dārnātur, per quos, uidelicet, sensus omne adulteriū animæ a deo fornicitis exercetur. **I**umentorū quorū & ouiu, & equorū, & rhedarū, & mancipiorū, & animarum hominū seruitia, inter periturā mundi supellestilē numerantur. **S**ed & poma suo nomine exprimūtur q̄ & ipsa cupiditati inordinatę perire debeant, dicēdo: & poma tua desiderium animę discessit a te. **N**ihilominus inter hæc concluduntur quę cunq; sunt irritamētā gulę siue experimenta culinę, dum additur, & oīa pinguia & clara perierūt a te. **F**ere oīa uoluptatis instrumenta quę cunq; uel quantacunq; quinque sensibus corporis hauriuntur, & per quę dignior pars languescit hominis & captiuatur, suis nominibus peritura exprimūtur, opportuna nimirū uidentis & scribētis diligentia. **Q**uia, uidelicet, in illa hora cum cœperit hic mundus supremo igne cōflagrari, miserū cunctis amatoribus eius dedit spectaculū, ubi nō si ne magno dolore perire uidebunt, quę cunq; cum amore nimio possederunt. **V**nde ut doloris uehementiā insinuet fore nō paruam, semel & iterū ac tertio flentiū atq; lugentiū inconsolabilem præscribit miserā. **A**it em̄: **L** Et flebunt, & plangēt se super illam reges terrę. **E**t iterū **L** Et negotiatores terrę flebūt & lugebūt super illā, quoniam merces eorū nemo emet amplius. **A**c deinceps: **L** Et oīs gubernator, & oīs qui in loco nauigat, & nautę, & qui maria operantur longe steterūt & clamauerūt uidentes locū incēdij eius, dicētes: **Q**uę similis ciuitati huic magnę. **E**t miserūt, inquit, puluerē super capita sua. **P**uluis super capita pœnitudinis tristitię significat. **V**erū illa pœnitudo iam utilis nō est aut fructuosa, quia nimirū fera est. **S**imulq; sciēdum, quia iam in ipsis pœnitētib; ratio aut sapiētia nulla est. **Q**ualis em̄ uel q̄ rationalis est modus pœnitētię, ubi flentes & lugētes clamant & dicūt, quę similis ciuitati huic magnę. **E**t iā nunc phantasiā glorię trāsitorie, quam uiderant, arbitrātur magnam ciuitatē fuisse. **N**ō ergo tam

Liber in uolū
lur⁹ in quo
carmen &
uæ.

Ezech. 2
Carmē est
beatorū, uē
damnatorū,
lamētatio,
pœnitē
tium.

Sexies uæ.

Oīs mundi
cōcupiscē
tia peribit.

Oculorū.

Olfactus.

Gustus.

Auditus.

Oīs supel
lex.

Omne irri
tamentum
gulę.

Miserū spe
ctaculū in
ultimo mū
di incēdio.

Non uera il
lorū sic lu
gentiū pœ
nitudo.

tam dolēt se uoluptates noxias admisisse, q̄ easdem uoluptates sibi met irrecuperabiliter peti-
re. Et profecto si possent cūcta hęc pereuntia cupiditatis fomēta quę hīc cum tormēto ipsoꝝ
nominatim exprimūtur, de incēdio liberare, sibiq̄ retinere cuperēt. Sed proculdubio non po-
terunt, rebusq̄ pereuntibus longe aberit auxiliū ipsorum pariter pereuntiū. ¶ Vnde cum ma-
gna inualitudinis eoz̄ significatione semel & iterū ac tertio hic est dictū, quia longe stabant.
Cum, inquit, uiderint reges terrę fumū incendij eius, longe stātes propter timorē tormento-
rum eius, dicēt, uē, uē. ¶ Item: Et mercatores hominū qui diuites facti sunt ab ea longe stabūt,
propter timorē eius flētes & lugētes, & dicētes, uē, uē. Et paulo post: Et oīs gubernator & nau-
tę longe steterūt, & clamauerūt flētes & lugētes, & dicētes, uē, uē. Oēs omnino tam reges
q̄ nautę siue gubernatores, tam nautę q̄ negotiatores longe stabunt, non tam loco q̄ defectu
cordis, & animo inualido: q̄a, uidelicet, nec reges tūc arma uel exercitus ad pugnandum, neq̄
nautę remos ad nauigandū, neq̄ negotiatores insitās ad colligendas sarcinas habebūt. Nam
& iumentoz̄, & equorum, & rhedarū subsidia cūcta deerunt. ¶ Notandū interea q̄a pastores
aut ruricolę flētū hunc & luctū habituri non scribuntur: quia, uidelicet, simplicis uitę officia
sunt, magisq̄ necessario usui q̄ superflue cupiditati famulātur. Ab eiusmodi flētū & luctū re-
cte nimirū nautę nō excipiuntur, quia nōnihil & ipsi ridēt & gloriātur dum remigāt, & pro-
spero per maria cursu ferūtur. Hoc ita esse proculdubio presentī quisquis nauīū prospere ueli-
ficantium aliquādo uidit, nautarūq̄ lasciuientīū celeuma (quod est carmē nauticū) audiuit.
Neq̄ em̄ sic excusabiles ut ruricolę aut pastores, quoz̄ cum nonnullis deus ab initio locutus
est, isti quoq̄ uideri possunt, quoz̄ lacertis nō solum mercatorię, uerum etiam pugnatorię na-
ues actę cucurrerūt, & bellico sanguine marinos persepe fluctus infecerūt. Sequitur: Exulta
super eam cœlum, & apostoli, & sancti prophete: qm̄ iudicauit deus iudiciū uestrum de illa. ¶
Iam de lamētationibus & uē hīc in loco suo diximus, de carmine quod tertiū erat in supradic-
to uolumine scriptū, postmodū suo loco dicemus. Nūc interim quod superest de damnatio-
ne meretricis magnę, quodq̄ adhuc ad uē ipsius pertinet, prosequamur. Exulta, inquit, su-
per ea cœlum, & apostoli, & sancti prophete: qm̄ iudicauit deus iudiciū uestrum de illa. ¶ Sta-
timq̄ sequitur: Et sustulit unus angelus fortis lapidē quasi molarē magnum, & misit in ma-
re, dicēs: Hoc impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas, & ultra nō inuenietur. ¶ Memori-
ter tenendū est, q̄a cūcta hęc dānatio meretricis ad consolationē, non solum huic Iohāni, sed
prioribus quoq̄ reuelata est prophetis, sicut prędiximus in initio huius uisionis: ut, uidelicet,
cōsolationem habeant in aduersis, & tribulationes patiēter ferant, scientes q̄a quę illos perse-
quitur pars aduersa, nō sic semper erit, nō semper uoce pręualebit, sed tolletur de medio, pa-
catumq̄ relinquet dei regnū, & nullū ultra faciet illi scandalū. Quod cum factum fuerit, sicut
pręcedēs sermo uehemētī declamatione significauit, tūc nimirū & angelis & hominibus san-
ctis plenum gaudiū erit. ¶ Ait ergo: Exulta super eam cœlū, id est, iam cōpleta ex hominibus
cœlestis societas angeloz̄, exultate apostoli, exultate prophete sancti, & uos oēs martyres Ie-
su, qm̄ iudicauit deus iudiciū uestrum de illa, qm̄ factum est ut clamor uester expetebat dicē-
tium: Vsq̄e q̄ dñe sanctus & uerus nō iudicas & uindicas sanguinē nostrum de his qui habi-
tant in terra! Hic illius uocis uerba finiūtur, quę superius audita de cœlo sic exorsa est: Exite
de illa populus meus. ¶ Porro hic angelus fortis, qui cōtinuo lapidem magnū quasi molarē
sustulisse & in mare misisse dicitur: Hoc, inquit, impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas,
& ultra nō inuenietur, ipsum fortem & potentē significat dominū, qui sedens in sede maiesta-
tis suę, cōgregatis ante se cūctis gentibus, his qui a sinistris eius erūt proprio ore dictū est:
Ite maledicti in ignem eternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Tunc em̄ ueraciter uni-
uersa ciuitas diaboli cum magno impetu in profundū mittetur, & sicut lapis magnus in mare
missus nō supernatat neq̄ refilit ulterius, sic illa semel pręcipitata, de inferno nō emerget am-
plius. ¶ Et cōgrue non qualem cūq̄ lapidē, sed quasi molarē, pro exprimēda similitudine di-
xit: quia, uidelicet, Babylon ista sicut peccati pōdere grauis, ita & erroris agitatione instabilis
est. Hoc utrunq̄ lapis molaris cōuenienter innuit, qui & pondere grauis est, et pro molēdi of-
ficio semper circuit. Et cōtinuo sequitur: Et uox citharcedoz̄, & musicoz̄, & tibia canentiū,
& tuba nō audietur in te amplius. ¶ Hoc autē superius anticipauimus pro cōtinuandis quinq̄
sensuum corporis uoluptatibus, q̄a cætera quę illic deshebant, cæteris sensibus, luxuriātibus
famulātur, istis autē, id est, musicis instrumētis demulcetuz̄ auditus. ¶ Nec uero frustra tantę
meretricis musica oīs condēnatur, quia nimirū ludicra et lasciuia, imō etiam turpia, & demonū
quoq̄ phāsmata sunt, quę ab illa cātantur et eoz̄ suauitate maxime ad incitāmētā libidinū
eadē meretrix abutit. Ceterū in ueris dei ueri laudibus pulcherrime artis musicę rationale
obsequiū laudabiliter acceptat, & eis qui legitime canunt & sapiēter psallūt, remuneratio uel
prēmīū erit carmē eternū, de quo post paululū scriptura hęc bonū referens auditū, magnifice
cōsōlatur patientiā sanctorū. ¶ Et oīs artifex, & oīs ars non inueniet in te amplius. Et uox mole
non audietur in te amplius, Et lux lucernę non lucebit tibi amplius, Et uox sponsi & sponsę
non au-

Pastores et
ruricolę nō
habebūt il-
lud uē sicut
nautę.

Consolatio
iustoz̄ i tri-
bulatione,
quia tribu-
lantes peribunt.

Supra 6

Angelus la-
pidē in ma-
re mittens,
Christ⁹ est;
in die iudi-
cij.

Matth. 25

Musica me-
reticis da-
mnat, non
autē cātus
sanctorū.

non audietur adhuc in te, quia mercatores tui erant principes terræ, quia in ueneficijs tuis errauerunt oēs gentes. Et in ea sanguis prophetarū & sanctorū inuentus est, & omnium qui interfecit in terra. Hic oia ut dicuntur, ita sunt; quia non solum artificia quælibet nō supererūt, uerbi gratia: plantantiū uel ædificantium, imò etiam quæ plantata & ædificata fuerant penitus auferētur: quippe cum insuper scriptū sit: quia præterit figura huius mundi, & neq; molent, neq; cætera uentris ministeria iam quærēt aut inuenient, & sic lumine ois lucernæ carebunt, ut in sempiterno impij sint horrore tenebrarū, & sicut uerum est quod ante promittitur eis, ut dicant uæ uæ, ita certū & immutabile est quod nūc dicitur, & uox sponsi & sponsæ nō audietur adhuc in te. ¶ Quod autē subiungitur: Quia mercatores tui erāt principes terræ, idem est ac si dicat: Iccirco nihil omnino cōmoditatis remanebit in te, quia etsi quippiam uisa es habere qualiscunq; iustitiæ, tu bona recepisti in tuo tempore qualia quæfisti, pro qualibus acquirere dis siue tutādis tu leges nōnullas à ratione nō dissentientes foris uel intus habuisti & custodisti. Neq; enī tale quid propter ueram uitā obseruasti, sed ut securius principes tui negotiarentur in acquisitione auri & argenti, prædiorumq; & tractuum maris, & nihil deesset uoluptatibus explendis. Tuam ergo mercedē recepisti, de cætero quæ tibi reposita erat damnatio nūc debetur, & nunc red dicitur tibi æterni iudicij. ¶ Propter duo hæc, quia in ueneficijs tuis errauerunt, & quia sanguis prophetarum & sanctorū in te inuentus est, de quibus causis plenius iam supradictū est. Nō solum autē prophetarum & sanctorū requiritur ex te, uerum etiam omnium pariter qui interfecit in terra, quia, uidelicet, bellos & homicidios omnium quæ fuit causa, nisi radix omnium malorū cupiditas: Iam de lamentationibus pœnitentiū, & de multiplici uæ impiorū atq; impœnitentiū dictum est, nūc de carmine iustorū uocem magnā, uocem de siderabilem de cœlo auditā, sensu diligentiore carparamus. ¶ Post hæc audiui quasi uocem magnam tubarū multarum in cœlo dicentiū, alleluia. Laus, et gloria, & uirtus deo nostro, quia uera & iusta iudicia eius sunt, quia iudicauit de meretrice magna quæ corrupit terrā in prostitutione sua, & uindicauit sanguinē seruorum suorū de manibus eius. Et iterū dixerunt alleluia. Et fumus eius ascēdit in secula seculorū. Et ceciderūt seniores uiginti quatuor & quatuor animalia & adorauerūt deum sedentē super thronū, dicentes: Amen alleluia. Et uox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite deo nostro oēs serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni. Et audiui quasi uocem tube magnæ, & sicut uocē aquarum multarū, & sicut uocē tonitruorū magnorum dicentiū, alleluia. Hic est auditus cōsolationis, hoc est carmē in supradicto libro scriptū, carmen exultationis, carmē uestrum o peregrini ciues cœlestis patriæ, qui in hoc mūdo peregrinamini & lamentamini. Quando flebunt & lugebūt reges illi, mercatores illi, gubernatores & nautæ illi, uidentes perire uanitates & insanias falsas, in quibus sunt cōfisi, & dicent uæ uæ, tunc uos alleluia cantabitis. ¶ Alleluia namq; uerbum Hebraicū, interpretatur, laudate dominū: & hoc nomine pleriq; psalmi titulati sunt, quorū in uno taliter præscriptū est: Alleluia, reuersio Aggæi & Zachariæ. Aggæus & Zacharias prophætæ captiuationē filiorū Israel factam à Nabuchodonozor solui prædixerunt, & templi destructionē, & ipsi quoq; reuersioni illorum in Hierusalē, & reædificationi templi interfuerunt, in similitudinē, uidelicet electorū omnium de peregrinatione hac, ubi mala intulit illis damnata illa meretrix Babylon, ad æternam & cœlestē ciuitatem suam Hierusalē, redeuntium. ¶ Audiui ergo, inquit, post hæc quasi uocem tubarū multarum in cœlo dicentiū alleluia. ¶ Notanda mirabilis oppositio, quia illi euilantes tertio dicūt uæ uæ, ciuitas illa, isti ecōtraleantes tertio dicunt alleluia. Primo namq; audiui, inquit, quasi uocem magnā dicentium alleluia, secundo & iterū, ait, dixerunt, alleluia: tertio, & adorauerūt deum sedentē super thronū, dicentes: Amen alleluia. Nec isto cōtentus iterum repetiuit quod dixerat: Et audiui quasi uocē tube magnæ, & sicut uocē aquarum multarum, & sicut uocem tonitruorū magnorū dicentium, alleluia. Quater ergo dictū est, alleluia.

¶ Et si placet interpretationē uel sensum uocis huius & qui pollenter accipere, sicut illic sexies uæ, ita & hic alleluia sexies dictū est. Nam postq̃ primo dictū est, alleluia: subiunctū est, laus, & gloria, & uirtus deo nostro est. Item postq̃ dictū est, & adorauerunt deum sedentem super thronum dicentes, amen alleluia, subiunctū est: Et uox de throno exiuit, dicens: Laudē dicite deo nostro oēs serui eius. Igitur sicut illic sexies uæ ita hic sexies audis alleluia, siue laudē deo: quia & illi quorū est uæ, per sex mundi ætates in illis fornicationibus alij alijs succedentes, uæ illud sibi thesaurizauerunt: & isti, quorū est alleluia, itidem per sex mundi ætates alij alijs succedentes, semetipsos ad laudē & gloriam dei in sanctis uirtutibus exercuerūt. Cantant ergo & laudant, & speciosa est laus in ore ipsorū. ¶ Et quid cantantes laudant, quid laudantes cantant: Iudiciū & misericordiam, in quibus tota pendet materia cantionis & laudis diuinæ. Psalmista dicente: Misericordiam & iudiciū cantabo tibi dñe. Et quidem anteq̃ fiat iudiciū, prius est misericordiā, & deinde iudiciū cantare: postq̃ autem factū fuerit iudiciū, prius erit ueritatē iudicij laudare, deinde misericordias in eternū cantare. Nunc enī misericordia prius offertur, & deinde misericordiæ cōtemporibus iudiciū rependitur, tunc autē prius & semel iudicium actū

1. Cor. 7

Babylon nihil boni facit propter eternā uitā, sed propter temporalia bona.

Dux causæ dānationis

CAP. XIX.

Carmē cœlestis exultationis.

Alleluia.

Dānati dicūt ter, uæ uæ: Beati ter, alleluia

Imò sexies alleluia sicut sexies uæ.

Beati cantāt iudiciū & misericordiam. Psal. 100

actu celebratur, & deinde misericordia, sicut iam dictum est, in eternum cantatur. Prius itaque iudicium laudant cum dicunt: *Quia uera & iusta iudicia eius sunt, quia iudicauit de meretrice magna quae corripuit terram in prostitutione sua, & uindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius.* Duabus ex causis pro quibus meretricem superius damnatam esse diximus, ueritate iudicii laudant, quarum altera est, quia terram in prostitutione sua corripuit: altera, quia sanguinem sanctorum fudit. Deinde misericordiam dulcissimo concentu laudant cum dicunt: *Quoniam regnauit dominus deus noster omnipotens: gaudeamus & exulemus, & demus gloriam ei, quoniam uenerunt nuptiae agni, & uxor eius praeparauit se, & datum est illi ut cooperiat se byssino splendente cadido.* Inde laus & gloria, inde gaudium & exultatio, inde toties alleluia: quod dum iudicatur mulier illa meretrix & prostituta illa, celebrant nuptias suas agnus & uxor eius, mulier alia, mulier beata. Dicunt ergo alleluia succinendo, quoniam regnauit dominus deus noster omnipotens. Quis dominus, aut quis deus? Agnus ipse cum quo pugnauerunt fornicatores illi reges, & uicit illos: quoniam, inquit, dominus dominorum est & rex regum. Inde gaudeamus & exulemus, quia uicit & regnauit, & demus gloriam ei nos electi, et uocati, et fideles, qui cum illo sumus & cum illo uicimus. Nos uictores siue uictoriae eius participes, in eo demus gloriam ei, ut non nobis quod uicimus, sed illi totum attribuamus soli triumphatori, soli omnipotenti. Nec uero solummodo quia uicit & regnauit, sed quia uenerunt nuptiae eius, & uxor eius praeparauit se, quam pater illi destinauit, dicens in Dauid in cantico Epithalamii: *Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis uirga regni tui. Astitit regina a dextris tuis. In quo praeparauit se: In uestitu deaurato, in fimbreis aureis circumamicta uarietatibus: quarum omnium primum byssinum est splendens & candidum.* Byssinum enim, inquit, iustificationes sunt sanctorum. Porro iustificatio prima siue iustificationis principium fides est, quae sicut Abraham reputata est ad iustitiam, ita & nobis credentibus, inquit, Apostolus, reputabitur ad iustitiam. Hoc illi, uidelicet, uxori eius datum est, quia proculdubio fides donum dei est. Huic byssino splendenti & candido inimicum erat illud damnatae meretricis cocinum, non datum, sed raptum: non splendens, sed horridum: non candidum, sed sanguineum. Vox ista canentium, uox erat sicut aquarum multarum, & sicut tonitruorum magnorum, imo & sicut tubarum multarum, quia uox erit & concentus populorum multorum, magno tonitruo coridium, id est, magna deuotione innotanti multorumque militum sanctorum quasi tubicinando non bellum sed pacem & charitatem sanctae trinitati semper occurrentem, semper occurrat in suis cordibus excitatum. Et dicit mihi: *Scribe: Beati qui ad cenam nuptiarum agni uocati sunt.* Hoc apud omnem fidelem animam ita constans & certum est, ut illi magis uacet suspirare, quam de ueritate sententiae disputare. Verum namque est, & hoc uerum iam scitur uelut antiquum, & sciendum est semper quasi nouum. Scribe ergo, inquit, quia beati sunt uocati ad illam cenam, non qualiscumque calendae aut festiuitatis, sed nuptiarum agni. Ibi namque tota cena est amor, ubi uxor uiro, id est, anima coniungitur deo, non ad horam, sed eternaliter: quia haec cena nuptialis, hic amor coniugaliter uita aeterna est. Hinc est illud in psalmo: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, & torrente uoluptatis tuae potabis eos.* Et dicit mihi: *Hec uerba dei uera sunt.* Qui haec dicit, angelus unus est de septem angelis qui habebant septem phyalas, qui locutus est supra cum eo dicens: *Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnae quae sedet super aquas multas, & caetera.* Plus ostendit quam promiserat, quippe qui non solummodo damnationem meretricis, uerum etiam glorificationem beatae mulieris, uxoris agni, & auditum carminis ecclestis, quod est alleluia, ostendit & audire fecit. Et haec, inquit, uerba dei uera sunt: ut, uidelicet, omnia haec sic accipiamus, non ut uerba cuiusuis hominis aut etiam angeli, sed ut uere uerba dei & uera atque rationabilia esse arbitremur, etiam si minus intelligere aut exponere queamus. Porro Iohannes qui gratanter acceperit, quanti aestimauerit demonstrationes eiusmodi, claret ex eo quod dicit: *Et cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum.* Statimque sequitur: *Et dicit mihi: Vide ne feceris. Conseruus tuus sum & fratrum tuorum, habetium testimonium Iesu. Deum adora. Testimonium enim Iesu, est spiritus prophetiae.* Ergo Iohannes hic, qui nescire non poterat deum unum & solum ab homine debere adorari, paulisper pro excessu mentis in quo erat, minus clare hoc ipsum attendit. Veruntamen non longe a suo sensu aberrauit. Nam ante illum nonnullos ueterum sanctorum procidisse legimus angelos, & non esse prohibitos. Cur ergo hunc angelus iste tam uehementer prohibuit dicendo: *Vide ne feceris?* Videlicet, quia ex quo deus homo factus est, ueramque suscepit naturam hominis, & eandem pro omni mundo passioni & morti addictam suscitauit, & ad dexteram patris collocauit, sanctumque spiritum reconciliationis dedit hominibus, iam fratribus & amicis suis ex eo dignitas naturae humanae supra semetipsam creuit, & perducta est usque ad mensuram angelicae dignitatis. Proinde cum dixisset, *vide ne feceris*, continuo cur prohiberet rationem hanc reddidit. *Conseruus tuus sum & fratrum tuorum, habentium testimonium Iesu.* Ergo deum, inquit, adora, quem & ego conseruus tuus adoro. Et continuo quasi quereretur quid dixerit, habentium testimonium Iesu, uel quid sit testimonium Iesu, curauit statim aperire, testimonium, inquit, Iesu, est spiritus prophetiae. Et quis est spiritus prophetiae

Carmen beatorum.

Gaudium propter nuptias sponsi & spose. Psal. 44

Gene. 15
Roma. 4
Eph. 2
Differunt byssinum spose, & cocinum meretricis.

Hic non disputare sed suspirare potius iuuat.

Psal. 35
Verba angelum ad Iohannem. Supra 17Gene. 18
Cur angelus non permisit se adorari a Iohanne.

Testimonium Iesu,

spiritus prophetae.

Roma. 8

Cur ait spiritus prophetae, potius spiritus sanctus.

phetiae nisi spiritus sanctus? Hic plane testimoniū nostrum est, sicut dicit Apostolus: Non accepistis spiritū seruitutis iterū in timore, sed accepistis spiritū adoptionis filiorum, in quo clamus abba pater. Ipse enim spiritus testimoniū reddit spiritui nostro, quod sumus filij dei. Ergo quia testimoniū fidelium Christi spiritus sanctus est, & non de qualibet parua re testificat eis, sed de eo quod sunt filij dei, recte monent in uno Iohanne, quatenus neminem nisi solum & unum deum adorent, suae conditionis & acceptae gratiae respiciendo dignitatē. ¶ Quod cum ita sit, poterat quidem recte sic dici: Testimoniū enim Iesu spiritus sanctus est, siue spiritus adoptionis filiorum, quem acceperunt, sed pro persona Iohannis pulchrius dixit: Testimoniū Iesu, est spiritus prophetiae: quia prophetia est haec Apocalypsis, sicut praemissum est in exordio uoluminis cum dicit: Beatus qui legit & qui audiunt uerba prophetiae huius. Dicendo ergo, testimoniū Iesu est spiritus prophetiae: Iohannem ipsum commonitum esse uoluit, eius quam acceperat excellentioris gratiae, quia cum omnes qui spiritum sanctum acceperunt testimoniū habeant quod sint filij dei, multo magis iste dilectus Iesu Christi, qui talem tantamque prophetiam accepit.

LIBRI DECIMI FINIS.

RVPERTI ABBAS

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHANNIS APOSTOLI COMMENTARIO.
RVM LIBER XL.

Sancti ex peregrinatione consolati in patria coelesti.

Psal. 125

AVDENDVM ET EXVLTANDVM ESSE CONSOLATIS CUIBUS REGNI DEI, PEREGRINANTIBUS HIC INTER FILIOS HUIUS SECLII, VOX PAULO ANTE DE COELO AUDITA CECINIT ICCIRCO, QUIA DñS DE MERETRICE MAGNA IUDICAUIT, & QUIA IPSE DñS DEUS NOSTER OMNIPOTENS REGNAUIT, & QUIA VENERUNT NUPTIAE AGNI. RECIPIUNT CONSOLATIONE ISTAM INSINUATAM MENTIBUS SUI A SANCTO SPIRITU PIETATIS. EXEMPLI GRATIA, DUM IPSI DICUNT IN DAVID: IN CONVERTENDO DñS CAPTIVITATEM SION, FACTI SUMUS Sicut CONSOLATI. TUNC REPLETUM EST GAUDIO OS NOSTRUM, & LINGUA NOSTRA IN EXULTATIONE. TUNC DICENT INTER GENTES, MAGNIFICAUIT DñS FACERE CUM

eis. ¶ Cōgaudeamus igitur & nos & exultemus sicut consolati, sed ita ut gaudiū & exultationem moderetur, & cum disciplina sua dirigat timor dñi. Nam in eodē David dicit ipse spiritus timoris dñi: Seruite dño in timore, & exultate ei cum tremore. ¶ Sunt autē duo timores: alter servilis siue poenalis, quem perfecta charitas foras mittit, de quo Apostolus: Non accepistis, inquit, spiritū seruitutis iterū in timore: alter liberalis & dulcis, de quo Psalmista: Timor, ait, dñi sanctus permanēs in seculū seculi. Servilis ille timor locum nō habet hic. Vbi enim electi dei sic sunt consolati, post audita atque intellecta spūs sapientiae & intellectus, spūs cōsiliij & fortitudinis, spūs sciētiā & pietatis opera, quae sicut in scripturis sanctis sparsim expressa, ita & in hac mystica reuelatione sunt sub tantis imaginibus congregata, quō locum ullum timor poenalis haberet: ¶ Ergo timendū quidem cōsolatis, sed timore sancto, timore casto, uidelicet, ut humiliter in fundamento humilitatis sentiant, qui cōsolatione spiritus sancti digni habiti sunt. Itaque ab aliorum exordio demonstratio salutaris repetitur, & qui saepius in his reuelationibus agnus uisus uel dictus est Christus dei filius, tali schemate semel & iterū ac tertio cōspicitur, ut obliuisci non possint etiā consolati adhuc superesse quippiā cur timeant. Nam sequitur: Et uidi caelum apertū, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, uocabat fidelis & uerax, & iustitiam iudicat. Oculi autē eius sicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptū, quod nemo nouit nisi ipse. Et uestitus erat uentre aspersa sanguine: & uocatur non nomen eius, uerbum dei: Et exercitus qui sunt in caelo, sequebatur eum in equis albis, uestiti byssino albo mundo. Et de ore ipsius procedit gladius acutus, ut in ipso percutiat gentes, & ipse reget eos in uirga ferrea. Et ipse calcatur torcular uini furoris irae dei omnipotentis, & habet in uestimento & in femore suo scriptū: Rex regum & dñs dominantium. ¶ Cuncta haec bene perspicua usque ad id quod ait: Et uidi thronū magnum candidū, & sedentē super eum, a cuius cōspectu fugit terra, & caelum: & libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum, & infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis, cuncta, inquam, haec diligenter animaduersa plena timoris sunt, & prudentē animam ad timorem sanctū bene & utiliter instruunt: quippe cum nemo sapiens gloriari audeat, quod in illa die, in illa hora bene praeparatus inueniatur casto corde & perfecta conscientia. ¶ Nusquam in omnibus, quae in hac Apocalypsi a septem spiritibus, qui in conspectu throni dei sunt, reuelantur sub imagine tam terribili, Iesus Christus qui est testis fidelis cōspicitur, ab eo loco ubi sedens supra sedem similitudinis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardini, & iris erat in circuitu sedis, usque ad locum praesentē: Ibi spiritus

Psal. 2
Duplex timor, scilicet, poenalis & liberalis.1. Iohan. 4
Roma. 8
Psal. 18
Hic agendum de spiritu timoris dñi.

* Cum iustitia iudicat & pugnat.

Spiritus sapientiae.
Supra 4

ritus sapientiae reuelationes atque apparatus confiderauimus. ¶ Secundo loco agnus uisus est in medio throni, & in ipso accipiente de dextera sedentis in throno librū & aperiente illū, & sol uente septē signacula eius: suis in operibus sanctū predicauimus intelligentiae spiritū. ¶ Tertio loco ubi in figura eius stetit scribit angelus ante altare, aureū habens thuribulū in manu sua, septemque tubis in ordine suo canētibz, rursus ante cantū tubae nouissimae cōspicitur angelus & iris in capite eius: ea quae per ipsum circa nos egit sanctus consilij spūs opera perstruximus. ¶ Quarto loco filius masculus muliere magna pariente natus cōspicitur, qui reclusus erat oēs gentes in uirga ferrea, qui & raptus est ad deum & ad thronū eius, & ibi subsequenti bus bellis uictoriaeque multiplici celebrata, sanctū fortitudinis spiritū operantem agnouimus. ¶ Quinto loco agnus supra montē Sion stans, cum sodalibus suis canticū nouum citharizātibus cōspicitur: & deinde idē filius hominis falcē in manu habens acutā, post quē ingrediunt septē angeli, habentes atque effundentes septē phyalas plenas iracundiae dei, & ibi spectauimus sanctū scientiae spiritū, quae uel qualia circa genus humanū operatus sit. ¶ Sexto loco siue sex ta recapitulatione, ostensa meretrice & bestia quae portat eam, & praemisso de cornibus eius, id est, de regibus terrae, quia hi cum agno pugnabūt, & agnus uincet illos: item angelus de cōlo descendens, habens potestatem magnā cōspicitur, & terra illuminata est à gloria eius, & ex eius ore loquentē spiritū pietatis, ea quae ad cōsolationē pertinent sanctorū, agnouimus. ¶ Nusquam talis tam terribilis facies eius apparuit, ut in hac septima parte uisionis, ubi primū cum exercitu & gladio oris sui iudicās & pugnās, tandemque sedens fugiente terra & cōlo, iudiciūque agēs cōspiciat. Vnde hic nō incōgrue is qui in numero septē spiritū deorsum nouissimus est, spūs timoris ordine suo recognoscit, & operū suorum proprijs imaginibus. Nunc scripturę seriē persequamur. ¶ Et uidit, inquit, cōlū apertū, et ecce equus albus. ¶ Cōlum hic apertū, descendētis ad nos dei et dñi nostri designat prospectū, iuxta illud propheticū: Quia prospexit de excelsis sancto suo, dñs de cōlo in terrā aspexit. Itē: Veritas de terra orta est, & iustitia de cōlo prospecta. Denique hoc est quod protinus sequitur: Et ecce equus albus. ¶ Siquidē equus albus, immaculatum de uirgine sumptū est dñi corpus, de quo plenius illic diximus, ubi aperiente agno unū de septē libri signaculis, exiuit equus albus, & qui sedebat super illū habebat arcū: & data est ei corona, & exiuit uincens ut uinceret. Ipse qui illic habebat arcū, & cum corona exiuit uincēs ut uinceret. ¶ Vocat hic fidelis et uerax: & iustitia, inquit, iudicat & pugnāt, & oculi eius sicut flāma ignis, & in capite eius diademata multa, & exercitus qui sunt in cōlo sequebantur eū in equis albis. Et de ore eius procedebat gladius utraque parte acutus. ¶ Primū quod digna & quæ uera sunt uocabula, fidelis & uerax. Fidelis namque est, uidelicet, deo & patri, cui fideliter obediuit, quemadmodū Apostolus dicit: Cōsiderate apostolū & pontificē confessionis nostrae Iesum, qui fidelis ei qui fecit illū, sicut & Moses in omni domo illius. Amplioris enim glorię iste prę Mo se dignus habitus est. Et Moses quidē fidelis erat in tota domo eius, tanquam famulus in testimoniū eorum quae dicenda erāt: Christus uero tanquam filius in domo sua, quae domus sumus nos. Sed & per prophetam deus ipse dicit: Et feriā uobiscum pactū sempiternū, misericordias Dauid fidelis. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorē gentibus. Itē: Verax iste est, imō & ipsa ueritas: Ego, inquit, sum uia, ueritas, & uita. Et Iohānes Baptista: Qui autē, inquit, accepit eius testimonium, signauit, quia deus uerax est. Nimirum scriptura dicit: Oīs homo mendax. Hic autē quia non homo trā, sed & deus est, recte dicitur & est, deus uerax, homo cuius solius ueritas, imō qui cum sit ipsa ueritas, nos liberat. Ipse qui posuit hanc noīa, nōminū quoque ipsorum causas actuales apposuit, dicendo: Et iustitia iudicat & pugnāt. ¶ Nam quia iustitia pugnāt, & neminem nisi causa iustitiae impugnat, neminem nisi iuste expugnat: quippe qui non nisi contra superbos bellica corripit arma, sicut scriptū est: Deus superbis resistit, profectio fidelis est. Itē quia iustitia iudicat, nec dicit malum bonum, & bonum malum, nimirum uerax est. ¶ Et quia per ignorantia falli nunquam potest, ut iniuste iudicet, oculi, inquit, eius sicut flāma ignis. Oīa clare uidet, & sicut iam dictū est, falli non potest ut iniuste iudicet. Sunt autē oculi eius oēs numero septem gratiae sancti spūs. Vnde & in hoc eodē libro agnus, & in propheta Zacharia lapis unus septem oculos habere scribit. ¶ Item quia iustitia iudicat siue iuste pugnāt, semper superat, & tam in sua psona quam in singulis fidelibus suis pugnando triumphat. Idcirco protinus subditur: Et in capite eius diademata multa. Videlicet, quia sanctorum omnium uictoriae uel coronae ad gloriam & gratiam ipsius referuntur, idcirco multa diademata in capite eius. ¶ Nam hinc est quod de ipso sub nōmine Iesu filij Iosedech sacerdotis magni ad prophetam Zachariam deus loquitur: Sume à transmigratione à Beldai, & à Tobia, & ab Idaia, & uenies tu in die illa, & intrabis domum Iosiae filij Sophoniae, qui uenerunt de Babylone, & sumes argentum & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, & loqueris ad eum dicens: Hæc ait dominus exercituum dicens: Ecce uir oriens nomen eius, & cætera. ¶ Denique iuxta sensum mysticum Iesu filio Iosedech sacerdoti magno imponuntur coronae, sumpto argento & auro à transmigratione, siue ab ijs qui uenerunt de Babylone: quia nobis

Spūs intel-
lectus.
Supra 5
Spiritus cō-
silij.
Supra 8

Spiritus for-
titudinis.
Supra 12

Spiritus sciē-
tiae.
Supra 14

Spiritus
pietatis.
Supra 17
Supra 18

Spiritus ti-
moris dñi.

Cōlū aper-
tū prospe-
ctus dei ad
nos.
Psal. 101
Psal. 84
Supra 6

Vocatur fi-
delis & ue-
rax.
Heb. 3
Esaia 55

Iohan. 14
Iohan. 3
Psal. 115

Iacobi 4
Esaia 5
Oculi eius ut
flāma ignis
Zacha. 3

In capite eius
diade-
mata multa.
Zacha. 6

Christus in
singulis uir-

tutibus no-
stris coro-
natur.

2. Timot. 4

Ephes. in fi-
ne.

Nomen qđ
nemo no-
uit nisi ipse
scriptū est ī
libro uitæ
seu p̄scien-
tia dei.

Vestis, id ē,
caro eius as-
persa san-
guine.

Esaia 63

Cant. 5
Dñs exerci-
tuum.

Esaia 6

Psal. 23

Lucæ 14

Nō intran-
dū in iudici-
um cū deo
ga semper
habet du-
plū contra
nos.

Iob 9

Heb. 4

Matth. 15

Esaia 29

Matth. 9

Gladio oris
sui Chri-

proficiētibus & reuersis ad meliora, p̄ singulas uirtutes nostras dñs coronat, imò nobis p̄ uir-
tutem p̄nitētiæ coronatis, saluator in singulis coronā accipit, iuxta illud qđ et Paulus loqui-
tur: De cæter o reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi iustus iudex: nō solum autē
mihi, sed & omnibus qđ diligūt aduentū saluatoris nostri Iesu Chri. Quia ergo ueraciter mul-
ta diademata in capite eius, & sicut Apostolus ait ipse oīa in omnibus adimplet, recte subiungi-
tur: Habēs nomen scriptū, qđ nemo nouit nisi ipse. Nam p̄ter ipsum nemo scit quanto noīe
uel quantū ipse sit nominatus aut nomināndus, q̄ppe cum numerū eorū p̄ter ipsum nemo sciat,
quorū coronis ipse coronatur, quorū salutis autor ipse noīatur. Vbi ergo scriptū habet nomen
istud, si nō scitur? Deniq; in sanctis scripturis eius nullū scriptū est nomē ipsius qđ nō legatur,
qđ non sciat? Nec uero qđ dixit, habēs nomen scriptū qđ nemo nouit nisi ipse, cōsequenter di-
ci potest indiffinitē, qđ nomē eius nesciat. Nam qđ hoc dixit, ipse protinus ait: Et uocat nomen
eius, ȳbum dei. Illud ergo nomen qđ & scriptū esse, & à nemine scire asserit ubi scriptū est? Ni-
mirum in magno libro uitæ, qđ nō est aliud qđ secretū eius sciētiæ siue p̄scientiæ. Nam ubi scripta
sunt noīa electorū oīm, ibi nō potest abesse quantorū salutis autor ipse sit, quorū numerus p̄se-
cto cuiusdā noīs eius oībus incogniti diffinitio est. Et hic uestitus erat ueste aspsa sanguine,
& nomē eius, ȳbum dei. Quod idē est ac si diceret: Hic & ut homo passibilis & mortalis, pas-
sus & mortuus est: & impassibilis atq; immortalis, deus est. Nā in passiōe uestis eius, id est, ca-
ro eius suo sanguine aspsa est. Vnde & p̄pheta uehemēter admirāsp̄cunctatur & dicit: Quis
est iste qđ uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra? Et illo respōdente, ego qđ loquor iustitiā, &
ppugnator sum ad saluandū. Ait: Quare ergo rubrū est indumētū tuū, & uestimēta tua sicut
calcantiū in torculari? Quare, inqt, rubrū fecerūt uestimēta tuā: quare sanguinē tuum fude-
runt, si tu iustitiā loqueris, si tu peccata nō fecisti, nec inuētus est dolus in ore tuo? Ergo uestis
sanguine aspsa caro eius est innoxia, mortē et pprii sanguinis effusionē p̄fessa. Porro nomē
eius uocat ȳbum dei, ȳbum p̄ quod oīa facta sunt, & sine quo factū est nihil, qđ mori non po-
tuit: p̄ quod & ipsa, quę mortua fuerat, caro reuixit. Exemplū patiētię & mortis eius milia san-
ctorū sequūtur: Ait ergo: Et exercitus qđ sunt in celo sequebant eū in equis albis, uestiti byssi
no albo mūdo. Deniq; exercitus eius martyres et oēs sancti sunt, quicūq; in hoc mundo q̄li-
bet modo p̄pter ipsum agonizati sunt. Nā p̄pter ipsos agones qđ p̄tulerūt, exercitus dicunt.
Quō sequebātur eū? In eqs albis, inqt, uestiti byssino mūdo. In eqs albis, id est, in corporibus cā-
didis, baptismo purificatis, iustificatione bonorū opum, quæ p̄ byssinum albū & mūdū signi-
ficātur, decēter ornatis. Taliter eūtes sequebātur eū, hi maxime qui tē munditiā sanguinis sui
asperfione supinduerunt per martyriū. Nā & ipse prius equo albo sedēs, post etiā suo sangui-
ne aspsus est. Vnde sp̄sa eius in Canticis recte gloriādo loquitur: Dilectus meus cādidus & rubi-
cundus, electus est ex milibus. Cādidus, uidelicet, uirginitate, rubicū dus passione. Preterea
exercitus eius oēs uirtutes celorū sunt, & ipse est qui in prophetis & psalmis tories dicit dñs
exercitū, dñs uirtutū. Hic iam multū est quod timeat dum dicitur, qđ iustitia iudicat & pu-
gnat, & qđ exercitū siue uirtutū dñs est. Nā ipse est ille rex cui ad bellū non temere est occur-
rendum, id est, apud quē uel cuius in iudicio nō facile est de iustitia p̄sumendū. Deniq; iux-
ta illud exemplū euangelicū contra nostrū qualem cūq; exercitū ipse habet duplū. Si noster
decē miliū, eius exercitus uiginti miliū est, id est, si nos de opibus iustitię nostrę confidimus,
ipse de operibus simul & cogitūibz rationes cōtra nos est positurus. Iccirco p̄suadet & di-
cit: Aur̄s rex iturus cōmittere bellū aduersus alū regē: nōne prius sedēs cogitat, si possit eū
decē milibus occurrere ei qđ cum uiginti milibus uenit ad se? Alioquin adhūc illo longe agen-
te legationē mittens rogat ea quæ pacis sunt: Hoc sciens uir sanctus loquitur: Vere scio qđ nō
iustificetur homo cōpositus deo. Si uoluerit cōtendere cū eo, nō poterit ei respōdere unum p̄
mille. Et post pauca: Quātus ergo sum ego, qui respondeā ei & loquar ȳbis meis cū eo? Qui
etiā si habuero quippiā iustum, nō respondebo, sed meum iudicē deprecabor. Quod est dice-
re: Etiā si quid iusti operis admisi, nihilominus legationē mittens, rogabo ea quæ pacis sunt: qđ,
uidelicet, ad minus duplū cōtra me ille habet exercitū, id est, si de operibus ego me iustifico, il-
le cogitationes quoq; adducit ad iudiciū, qđ scrutator est cordiū. Vnde adhuc subditur: Et
de ore ipsius procedit gladius utraq; parte acutus, ut in ipso percutiat gētes, & ipse reget eos
in uirga ferrea. Hic nanq; gladius ille est de quo Apostolus loquitur: Viuus est em̄ sermo dei
& efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingēs usq; ad diuisionē animę ac spūs,
cōpagum qđ ac medullarū, & discretor cogitationū & intentionū cordis, & nō est ulla crea-
tura inuisibilis in cōspectu eius. Bene ergo gladius utraq; parte dicitur acutus, qui p̄cedit de
ore eius: qđ cum uocet nomen eius, & sit, ȳbum dei, nō solum facta uel dicta discernit, sed int̄
mas quoq; cogitationes penetrat & pcutit. Exēpli gratia cum dicit pharisæis: Hypocritæ be-
ne prophetauit de uobis Esaia dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autē eorū lōge est
à me. Item: Quid cogitatis mala in cordibus uestris? Et multa ijs similia. Ad quid procedit
de ore ipsius eiusmodi gladius? Vt in ipso, inquit, percutiat gentes. Hoc iam factum est & sit,
& usq;

& usq; in finem seculi fieri non desinit, donec distinguat gentes bonas à dextris, & malas statuens à sinistris suis, ubi & ultimā eandemq; irrevocabile exerat uim gladij, id est, sententiā iudicij in utraq; parte pro ipsorū meritis. Nūc interim differtur quidē ictus percutietis, sed iam uibratur gladius cōminantis. Hinc Psalmista dicit: Nisi cōuerſi fueritis, gladiū suum uibrabit. Item in cātico Deuteronomij ipse dicit: Si acuero ut fulgur gladiū meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddā ultionē hostibus meis. Veraciter ergo dictū est, ut in ipso percutiat gentes. Sed addit adhuc: Et ipse reget eos in uirga ferrea. Quos ipse reget, nisi ex gentibus pœnitentes? Nam quia dicitur de ore ipsius procedere gladius utraq; parte acutus, q̃a prædicatū est & prædicat, q̃ ipse sit gētes in euitabili uerbo iudicij percussurus, pœnitentiā egerunt gentes euāgelio credentes, & istos ipse reget in uirga ferrea, id est, in inflexibili iustitia, sicut dicit illi pater in propheta: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatē tuam, et possessionē tuam terminos terrę, reges eos in uirga ferrea. Quod illic cōtinuo dictū est, tanq̃ uas figuli cōfringes eos, & hic dicit, ut in ipso percutiat gentes, partim in bonam partē recte intelligi potest, q̃a, uidelicet, est percussio salubris, & cōfractio utilis, dum gentes, id est, ad uitā præordinati ex gentibus, audita per euangelij futuri iudicij anima ductione, timore cōcutiuntur, & ad pœnitentiā corde cōfringuntur. Ceterum oēs in infidelitate remanētes, malo suo percutientur, & malo suo confringentur, eruntq; sicut uas figuli irreuerabiles, cuius partes nō possunt rursus cōiungi aut conglutinari. Dicat aliq;: Quid uero Iudei? An illos gladius iste nō attingit, qui sic gentes percutit? Audi quod sequitur: Et ipse calcet torcular uini furoris irę dei omnipotentis, & habet in uestimēto & in scemore suo scriptū: Rex regum, & dñs dominantium. Ipse qui percutit siue percutiet gentes, & reget eos in uirga ferrea, iam calcet torcular uini furoris irę dei omnipotentis, id est, iam parat pressurā populo illi, iam causę fuscitatę sunt propter quas ueniat & incumbat illis pōdus & pressura Romani imperij, ut cōcludat multitudines eorum, & in angusto cōprimat exercitus Titi & Vespasiani. Hęc pressura nimirum recte & nimis congrue designatur per torcular uini. Gens namq; illa fuit uel esse debuit uinea dñi, et quia cum debuisset facere uuas, fecit labruscas, malū hoc illi euenturū deus ipse in propheta prædixit: Et quia de uinea Sodomorū uinea eorū: quia uua eorum uua fellis, iccirco mala hęc illis reddenda apud se condita & in thesauris suis esse signata, deus prædixit in cātico Mosi. In propheta Esaia cum ille ex persona sua præmisisset: Cantabo dilecto meo canticū patrum meorum, uineę suę, & cætera. Tandē deus dicit: Nunc ergo habitatores Hierusalē & uiri Iuda, iudicate inter me & inter uineam meam. Paucisq; interpositis: nunc, ait, ostendā uobis quid ego faciam uineę meę. Auferam sepem eius, & erit in direptionem. Diruam maceriā eius, & erit in conculcationē, & cætera. Post huiusmodi cōminationes item dicit: Uinea enim dñi exercituum domus Israël est, & uir Iuda germen delectabile eius. Dauid quoq; propheta cum dixisset, uineam de Aegypto tranſtulisti, eiecisti gentes & plantasti eam, & cætera. Præuidens hoc torcular & hanc pressuram, exterminauit eam, inquit, aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Nam aper de sylua siue singularis ferus, gentilis imperator, & Romanus intelligitur exercitus. Pulchre ergo ubi dixit, & ipse reget gentes in uirga ferrea, uolēs significare quid futurū esset Iudeis incredulis, & ipse, inquit, calcet torcular uini furoris irę dei omnipotentis, pro eo ut diceret: Iudei cadēt in ore gladij, & in omnes gentes ducētur captiui, siue erit pressura magna super terrā, & ira populo huic. Quare autē non contētus fuit dixisse solummodo furoris siue solummodo irę, sed ut utraq; furorē, scilicet, & iram cōiunxit dicēdo torcular uini furoris irę dei omnipotentis. Videlicet, quia uinum Iudeorū, quod uerius dici potest fel & uenenū, sicut Moses testatus est dicēs: Fel dracum uinū eorum, & uenenū aspidum insanabile. Vinū, inquam, Iudeorū uenenatū atq; fellitū, qui ipsum uineę dñm felle & aceto suspensum in cruce potauerūt, nō solum furorē aut solā irā, sed furorē simul & irā sibi cōparauit, id est, non tñ in presenti aut tñ in futuro, sed in presenti simul et in futuro damnationē sibi adq̃ſiuit, ut corpora hic trucidaret et captiuaret Romanus exercitus, animas autē illic possideret diabolus, cruciaret infernus. Vtranq; uindictā Moses uino breui uersiculo exprimit: Ignis, inquit, succēsus est in furore meo, & ardebit usq; ad inferni nouissima. Hoc præmisso & calcet torcular uini furoris irę dei omnipotentis, qđ grauissime sonuit. Neq; enī leue est tali in loco deum omnipotentē enuntiari, repente mirabiliter intulit. Et habet in uestimēto et scemore suo scriptū: Rex regū, & dñs dominantium. Subtiliter namq; & grauiter hoc dicto summā percutit reatus populi Iudaici, pro qđ calcatur in torculari furoris irę dei omnipotentis. Ipsi namq; sunt ciues illi, qui rege isto siue hoīe nobili abeunte, iuxta parabola euangelicā, in regionē longinquā, accipere sibi regnū & reuerti miserunt legationem post illū, dicēs: Nolumus hūc regnare super nos. At ille cū redisset accepto regno, & rationē cū feruis suis habuisset tandē ad suos cōuersus, ueruntamen, inquit, inimicos meos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc & interficite ante me. Igif illis ante regē quē negauerunt interfecit, & iuxta præsentē scripturę huius locū calcatis in torculari furoris irę dei omnipotentis,

stus in iudicio separabit agnos ab hœdis, Psal. 7 Deut. 32

Reget i uirga ferrea, id est, in iustitia inflexibili. Psal. 2 Tanq̃ uas figuli confringes eos

Vinea dñi fuit iſrael.

Esaia 5

Psal. 79

Torcular uini furoris irę dei. Deut. 32 Matth. 27

Deut. 32

Chrs rex regū, inuitis & crepantibus Iudeis. Luca 19

Exprobra
tio contra
Iudæos.

Psal. 3

Vestimen-
tū Chri uar-
ie accipit
scripturis
diuersis.

Psal. 21

Psal. 10

Iohan. 19

Psal. 132

Vestimen-
tū hic, sacra
scriptura ē.

Psal. 71

Rex regū,
teste dauid

Dñs domi-
nantū, eo-
dem teste.

Psal. 19

Lucæ 19

Hic rursus
dicit ange-
lus Chrs.

potentis, repente infertur: Et habet in uestimento & in scemore suo scriptū: Rex regū & dñs
dominantū: q̃a, uidelicet, irridendi sunt. & subsannandū illis est, qui illū respuerūt, putātes q̃
esse rex nō posset nisi secundū ipsos: placitū, nisi ipsi uellent, nisi ipsi reciperet eum. ¶ Eadē ex-
probrans animi indignatione in psalmo propheta, cum dixisset: Quare fremuerūt gentes, &
populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terrę & principes cōuenerunt in unū, aduersus
dñm et aduersus Christū eius. Distrūpamus uincula eorū, & proiciamus à nobis iugum ipsorū,
statim intulit: Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dñs subsannabit illos. Tunc loquetur ad eos
in ira sua, et in furore suo cōturbabit eos. Ego autē constitutus sum rex ab eo super Sion mon-
tem sanctū eius, & c. ¶ Quo autē in uestimento, uel q̃ in scemore suo nomen hoc habet scriptū:
Rex regū, & dñs dominantū: Vestimentū huius regis Chri aliter atq̃ aliter pro loci diuersita-
te intelligi debet. Nam aliās sanctā ecclesiā siue fidem catholicā, aliās sanctā significat scriptu-
ram. Vtrūq̃ ex uno psalmi uersiculo intelligit, ubi ipse loquitur dicens: Diuiserunt sibi uesti-
menta mea, & sup̃ uestem meā miserunt fortē. Nam uestimenta dñi diuisa, significant sacram
scripturā ab hæreticis sãpius deprauatā, ut alibi Psalmista: Quæ pfecisti destruxerūt. Vestis
eius quę desuper erat incōsutilis, & sup̃ quam fortē miserunt, designat ecclesiā uel fidem catho-
licam, diuina electione fidelibus datā, quę à nullo corrūpi potest. Item: Vestimentū eius eccle-
sia intelligitur, cum iterū dicit psalmus: Ecce q̃ bonum et q̃ iocundū habitare fratres in unū, si
cut unguentū in capite, q̃d descendit in barbā Aaron, q̃d descendit in oram uestimēti eius. Et
est sensus: Spūs sancti gratia, quæ plenarie in Chro capite nostro inhabitat, primum ex eo de-
scendit in fortes uiros apostolos, qui significant per barbā Aaron: & deinde in martyres cate-
rosq̃ ecclesiæ filios, magnos quidē, sed inferiores apostolis, qui intelligunt in ora uestimentis
q̃a post apostolos in ecclesia sunt p̃cipui, cuius fide & uirtutibus Christus ipse decorat, ad mo-
dum alicuius, q̃ uestimento p̃ioso induit. ¶ Porro p̃senti loco uestimentū recte sanctā intelli-
gitur significare scripturā. Amplius autē, q̃d magis placeat & pulcherrime splēdeat uestimen-
tum, simul & scemur eius cōtinens hoc scriptū, una eademq̃ est scriptura sancta, scriptura illa
quā patres carnis eius, quæ per scemur intelligit, conscripserunt. Hęc autē p̃cipue sit scriptu-
ra psalmorū, quæ ueraciter scriptura est scemoris Chri: q̃a scriptura est patris eius secundū car-
nem Dauid. Nēpe q̃ iste sit rex regū, ibi taliter scriptū habes: Deus iudiciū tuum regi da, & iu-
stitiam tuā filio regis. Versiculus quidē iste nondū regem regū, sed tantūmodo regē pronun-
tiat illū. Sequitur autē postmodū: Et dominabit à mari usq̃ ad mare, & à flumine usq̃ ad termi-
nos orbis terrarū. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabū & Saba dona addu-
cent, & adorabūt eum oēs reges. Absq̃ ulla contradictione rex cui ceteri reges munera offe-
runt, & dona adducūt, & nō solum hoc faciunt, sed etiā adorant eum, rex regū est. Et recte ho-
mines reges adorant regē hunc, qui cum homo sit, est etiā deus, q̃d breuiter & magnifice in-
nuitur, cum dicit in eodē: Ante solē permanet nomen eius. Quod idē est ac si diceret: Iste rex
deus erat anteq̃ homo nasceret: q̃a erat anteq̃ fieret mundus, cuius uita & pulchra pars est sol
iste quē uidemus. ¶ Porro dñs dominantū non adeo expressum est in hoc loco scripture, nisi
q̃d ait: & dominabit à mari usq̃ ad mare: Aliās ergo queramus. Dixit em̃ alio loco idē pater car-
nis eius, multorū profecto seruorū dñs, qui publica & solenni appellatione, ut regibus mos de-
bitus erat, appellabat dñs, quod promptū habes in historia gestorū eius: Dixit, inquā, idē rex
& dñs: Dixit dñs dñs meo, seor̃ à dextris meis. Dominū suū æque ut deū patrē appellauit eū
ille regnās & dominās. Item in eodē psalmo: Dominare, inquit, in medio inimicorū tuorū: quo-
rum multi profecto dñi sunt uel fuerūt, & per ampla dominati sunt & dominātur spatia terra-
rum, & tñ uelint nolint effugere nō ualent dñi huius dominatū. Igitur uerū est, manifestū est,
q̃a habet in uestimēto & in scemore suo scriptū, id est, in scriptura quā patres carnis eius cōscri-
pserunt testificatū, q̃ sit rex regū & dñs dominantū. Et quidē ciues eius qui oderant illū, ne-
gare illū & post illū legationē mittere potuerūt dicentes: Nolumus hūc regnare sup̃ nos, sed
scripturā hāc soluere uel abscondere non possunt. Sequitur: Et uidi aliū angelū stantē in sole, &
clamauit uoce magna dicēs omnibus auibz quæ uolabāt per mediū cœlū. Venite, congrega-
mini ad cœnā magni dei, ut māducatis carnes regū, & carnes tribunorū, et carnes fortiorū, & car-
nes equorū, & carnes sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorū ac seruorū, & pusillorū ac ma-
gnorū. ¶ Et hic alius, & adhuc tertius angelus eūdem signat Christū, propter aliud atq̃ aliud
tēpus aliudq̃ negotiū. Nam quod prius dictū est: Et uidi cœlū apertū, & ecce equus albus &
sedens sup̃ eum qui fidelis & uerax uocabat Christus deus uerus est de uirgine incarnatus
hic autē alius angelus in sole stans, idem Christus est, uerus hominis & dei filius, per speciem
colūbæ in Israel manifestatus. Porro ea quę iam dicta sunt, & in capite eius diademata multa,
& uestitus erat ueste aspersa sanguine, & cetera: per anticipationē dicta sunt. Nam ab hinc la-
tius eadem explicāda per figuras cōpetentes, atq̃ secundū ordinē quo gesta uel gerēda sunt
usq̃ in finem seculi sese p̃sentare incipiunt. ¶ Igitur uidi alium angelū stantem in sole, id est, ui-
di Christū manifestatū in Israel, magna spūs sancti siue columbæ & paternæ uocis manifesta-
tione,

tionem. Quod dicit, stantē in sole, mirabile quidē, sed non adeo nouum: quia prius quoque in antiquiore scriptura est dictū: In sole posuit tabernaculū suum, id est, in manifesto dixit & praedicauit, signis quoque comprobauit se deum dei filiū, propter homines hominē factum, & uerū assumpsisse corpus humanū. ¶ Hoc facere incepit à clamore uocis magnae, uocando aues quae uolabāt per mediū cœlum, id est, à uocatione apostolorum quae uocauit eos, ut relictis omnibus sequeretur eum. Aues namque hoc loco in bonā accipiuntur significationē, & uirā significāt spiritualium, ut illic: Homo ad laborē nascitur, & auis ad uolatū. Et in euangelio cum dixisset dñs, unus assumet, & unus relinquetur, & interrogātes apostoli dicerent, ubi dñs ubi cūq; ait, fuerit corpus, illuc cōgregabuntur & aquilae. ¶ Aues ergo cum determinatione bona, qua dicit nunc, quae uolabāt per mediū cœlum, apostoli sunt ueruntamen per anticipationē, id est, nō quā iam antea spirituales fuerint, sed quia per uocationem illā spirituales & sublimiū cognitores mysteriorum effecti sunt. Ista sunt uolatilia illa, quorum exemplo uel imitatione debemus omnē uictus aut uestitus sollicitudinē deponere, dicēte dño: Respicite uolatilia cœli, quia non serūt neque metunt, neque congregāt in horrea, & pater uester cœlestis pascit illa. Nam quia apostoli quibus primū & praesentialiter haec libertas auiū ad imitandū proposita est, ut cœlestiū contemplationi uacare possent, oīa terrena reliquerūt, ideo recte ipsi uolatilia cœli dicunt, & hoc loco uocatio illorum signata intelligi sub noīe auium. ¶ Vbi nam, uel quādo angelus iste auiibus huiusmodi dixit, uenite cōgregamini: Nimirū se cus mare Galilaeae, quādo uidit Petrū & Andream retia mittētes in mare, & uocauit eos dicēs: Venite post me, & faciā uos fieri piscatores hoīm. Similiter ceteros uocādo diuersis ex locis siue negotijs, pfecto auiibus dixit, uenite cōgregamini. ¶ Quo illos uenire, quo illos iussit cōgregari: Ad cenā magni dei, ad cenā illā quā ipse homo factus nobis fecit, iuxta illam parabolā euangelij: Homo quidā fecit cenā magnā, et uocauit multos. Et hoīes quidē excusauerunt, alius dicens, uillā emi, & necesse habeo exire & uidere illam alius, iuga bouem emi quinque, & eo probare illam alius, uxorem duxi, & ideo nō possum uenire. Aues autem istae siue uolatilia, quae sicut non serunt neque metunt, neque congregāt in horrea, ita neque uillas emunt, neque comparant iuga bouum, neque uoluptatū, quae per uxorem intelliguntur, habent studium. Quod est dicere: Cupidi amatores seculi, quales maxime tunc erant scribae & pharisaei, uocantem contempserunt: Hi autem qui liberum cor à cupiditatibus habere meruerunt, secuti sunt eum. ¶ Quid porro est, quod ait: L. Vt manducetis carnes regū, et carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum ac seruorum, & pusillorum ac magnorum: Videlicet, secundum metaphoram, qua per aues significantur apostoli, congrue uim atque intentionem apostolici designat officij, quia sicut aues manducandis carnibus auide insistent, neque curant quorum aut qualiū nobilium, aut ignobilium cadauera tranfuorēt, dum in campo magno stragem inuenerint occisorum. ¶ Ita apostolorum est auctoritate euangelica nullā facere uel habere distinctionem qualiumcūque hominū, sed siue Iudaei siue Graeci sint, cunctos indifferenter ad fidem suscipere & in corpus ecclesiae traduceret hoc enim est manducare, iuxta quod apostolo Petro significatū est. Vidit enim in excessu cœlum apertum, et descendens uas quoddam uelut linteam magnum quatuor initijs summitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentina terrae, & uolatilia cœli. Et facta est uox ad eum dicens: Surge Petre, occide & manduca. Nimirū qui illic per quadrupedia & serpentina terrae, & uolatilia cœli significabantur, hic manifestius exprimuntur homines, & ad fidem Christianam omnes admitti iubentur indifferenter, siue reges, siue tribuni, siue fortes, siue infirmi, siue serui, siue liberi, siue magni, siue pusilli, ad summū, siue Iudaei, siue Graeci. ¶ Vnum tamen hic est quod adhuc magis figurate fit accipiendum, scilicet, quod ait, carnes equorum. Neque enim in ista cena magni dei equorum quoque carnes manducantur sicut hominum, quia non equis sed hominibus praedicatur Christi sacramentū & exigitur ab illis ut mortificent & omnino derelinquant malas consuetudines operum carnalium. Est autē equus animal bellicum. Recte ergo per equos hi intelliguntur, qui aliquando Christi fidem impugnaverunt. Qui autē sedent in ipsis reges sunt & potētes huius seculi, qui talium ministerijs abutentes, edictis & proscriptionibus aliquando ferebātur ad necem Christianorum. Quis nesciat tales quoque ab apostolis apostolicis quiris plerumque reuocatos & cōuersos esse ad Christum, & poenitentiam egisse de sanguine sanctorum quem effuderunt: Bene igitur & carnes equorum & sedentium in ipsis manducetis, ait, id est, persecutores homines & agitatores eorum principes in unitatem uestri corporis, in societatem transferatis uestrae fidei. L. Et uidi bestiam & reges terrae, & exercitus eorum congregatos ad faciendum praelium cum illo qui sedebat in equo & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum ipsa pseudopropheta, qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiae, & adorauerunt imaginem eius. Et uiui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardētis & sulphuris. ¶ Vocante siue clamante angelo, & conuenientibus ad cenam iam dictis auiibus, bestia & reges terrae cum exercitibus suis ad praelium contra sedentem in equo, congregati esse referuntur,

Psal. 18

Vocatio auiū, id est, apostolorum. Matth. 4. Iob 5. Lucā 17

Matth. 6

Venite, congregamini Matth. 4. Matth. 9

Ad cenam dei. Lucā 14. Excusationes terrenorum.

In uocatione ad fidem nō est perfonarum distinctio & acceptio. Actos. 10

Carnes equorum, id est, eorum, qui fidem Christi impugnaverunt.

Praeliū bestiae & regū

terræ cōtra
Christum.
Lucæ 23
Psal. 2

Bestia & di
abolus Ro
manū im
periū est.
Daniel. 7

Iohan. 12

Pseudopro
pheta, cœ
tus phari
saicus &
Caiphas.
Iohan. 11

Caiphas
pseudopro
pheta uerū
p̄dixit sed
nō suo sen
su.
Iob 5
1. Cor. 3
Iob 12

Pseudopro
pheta, qui
cunq; & bo
fallaciē de
cipit popu
lum.
Exodi 7. 8

Iohan. 19

Barabbas
bestiæ cha
racter.
Iohan. 5

Viui descē
dunt in in
fernū, q̄ sciē
ter peccāt.
Psal. 123
Diabolus

runtur, q̄a p̄dicante Christo, & discipulis multis eum sequētib; atq; per ciuitates & castel
la euangelizātibus, diabolus & reges terrę, scilicet, Herodes & Pōtius Pilatus, ceteriq; eiusmo
di principes cum suis fautoribus cōmoti sunt, & sicut ait Psalmus: Astiterūt & conuenerūt in
unum aduersus dñm & aduersus Christū eius: Hoc est quod nūc ait, cōgregatos se uidisse ad
faciendū praeliū cum illo qui sedebat in equo, id est, cum Ch̄so deo incarnato, & cum exerci
tu eius cum fidelibus & p̄dicatoribus eius. ¶ Et recte hoc loco diabolus bestia nūcupatur; q̄a,
uidelicet, Romanū imperium, cuius potestati Iudei tūc instinctu diaboli dñm nostrum tradi
derunt, bestia erat illa magna & fortis & terribilis nimis, quam Daniel uidit dentes ferreos ha
bentem, comedentē atq; comminuentem, & reliqua pedibus conculcantē. Huius bestiæ pote
stati, scilicet, Pontio Pilato, ut eum traderēt Iudei, diabolus eorū cordibus immisit, atq; iccirco
tam diabolus q̄ ipsa Romana potestas recte hoc loco sub noīe bestiæ datur intelligi. ¶ Et ap
prehensa est, inquit, bestia, & cum ipsa pseudopropheta. ¶ Christus quidem passus est, sed ipsa
passionis eius uirtute diabolus apprehensus est & iudicatus, & foras missus est eterno igne pu
niendus. Nam hoc est qd ipse mox passurus dicebat: Nunc iudiciū est mundi, nunc princeps
huius mundi eiciet foras. ¶ Quis porro erat pseudopropheta qui tūc temporis apprehensus
est cum ipsa bestia? Nimirū cœtus pharisaicus, maximeq; is qui illius anni pontifex erat Cai
phas. Ille nanq; extitit pseudopropheta, q̄uis uerum sit illud qd prophetauerat. Siquidē colle
cto cōsilio aduersus dñm Iesum prophetauerat dicēs: Vos nescitis quicq; neq; cogitatis, q̄a ex
pedit ut unus moriat homo pro populo, & nō tota gens pereat. Etenim uerum quidē prophe
tauit q̄a Iesus moriturus esset pro gente, & non p̄m pro gente, sed ut filios dei qui erāt dispersi
cōgregaret in unū. ¶ Sed nihilominus pseudopropheta extitit, q̄a si sensum uel intētionē eius
respicias, omnino mentitus est. Hoc nēpe intendit, & a misero populo intelligi & credi uoluit,
q̄ nisi Iesus moreret, qui Christus rex iam a turbis putabāt, Romani, quorū sub imperio tunc
erant, hoc audiētes, q̄ iniussu ipsorū regem suscepissent, quasi cōtra rebelles exercitū mitterēt,
& tollerent eorū & locum & gentē. Igitur pseudopropheta extitit, & in astutia sua cōprehen
sus est ab eo qui cōprehendit sapientes in astutia eorū. Nam & in Iob maxime de talibus scri
ptum est: Apud ipsum est fortitudo & sapientia, & ipse nouit decipientē & eum qui decipitur
Adducit cōsiliarios in stultū finem, & iudices in stuporem, & cetera. Decipiens iste fuit qui sic
prophetauit, deceptus est aut stultus populus, qui, ut erat ad homicidia pronus, prophetiam
eius libēter accepit. Vnde sequitur: Qui fecit signa corā ipsa, quibus seduxit eos qui acceperūt
characterē bestiæ, & adorauerūt imaginē eius. ¶ Non quidē Caiphas ceteriq; tunc temporis
pontifices et pharisei ulla signa fecisse legūtur, sed sicut oēs persecutores, qui gladio materia
li occiderūt siue occidunt, in unū corpus redigūtur, & una bestia dicunt, ita oēs qui uerbo fal
lacię decipiunt in unū corpus redacti, recte unus pseudopropheta nūcupātur. Multi autē ex
eis dē deceptoribus signa mēdacia fecerūt, ut Iannes & Mambres, qui corā Pharaone Moysi re
stiterunt. Recte ergo cum de personis illorū sermo sit, qui ad occidendū dñm populū decepe
runt, nō incongrue hoc eis imputat q̄ fecerint signa corā bestia, id est, ad obsequiū bestiæ, q̄a,
uidelicet, sicut iam dictū est, cum uniuersis deceptoribus quorū aliqui signa fecerūt, unū sunt,
q̄uis nō omnino actu, tñ omnimoda uolūtate. ¶ Is maxime, de q̄ iam dictū est, Caiphas sedu
xit eos, qui acceperunt characterē bestiæ, id est, qui executi sunt ministeriū Satane, clamādo:
Crucifige, crucifige talē, non habemus regē nisi Cæsarē. Veraciter hoc dicēdo acceperūt cha
racterē bestiæ, id est, nimiam nimisq; spontaneā Cēsaris, aduersus dñm & aduersus Christū eius
professionē. Nihilominus accipiendo Barabbā seditionis autorem, reprobato principe pacis, cū
de his duobus haberēt optionē eligendi quē uellēt, acceperūt bestiæ characterē, seducti à iam
dictis pōtificibus ut illū acciperent. ¶ Quid em̄ Barabbas nisi bestiæ character extitit? Deniq;
in sua persona ille maxime magnū & p̄cipuū Antichristi exemplū fuit, q̄ illū sint uenientē
in noīe suo suscepturi, qui dei filiū non susceperunt, benedictū uenientē in noīe dñi. Nam ego,
inquit, ueni in noīe patris mei, & nō suscepistis me. Alius ueniet in noīe suo, illū suscipietis. Sa
ne qd dixerat, qui acceperūt characterē bestiæ, hoc repetiuit dicendo, & adorauerūt imaginē
eius: q̄a, uidelicet, extūc quantūcunq; deum adorare sibi uideātur, non deum, sed eum quē re
probato dei filio susceperūt uel suscepturi sunt, adorare cōuincuntur. Sequitur: Et uiui missi
sunt hi duo in stagnū ignis ardentis & sulphuris, & ceteri occisi sunt in gladio sedentis super
equum qui procedit de ore ipsius. ¶ Hi duo, inquit, scilicet, bestia et pseudopropheta uiui missi
sunt in stagnum ignis ardentis. Admirari & ad intellectū excitare nos nititur, cum dicit, uiui.
Quid est em̄ uiui, nisi scientes? Deniq; qui scienter ueritati resistit, uiuens in infernū descēdit.
Qui autē ignorantiam dei habens seruit iniquitati, quasi mortuus eodem descendit. Vnde est
illud in Psalmo: Cum exurgerēt homines in nos, forte uiuos deglutissent nos. Siquidē nisi q̄a
dñs erat in eis qui cōfortabat eos in uirtute spūs sancti, q̄uis uiui essent, q̄uis scientiā haberent,
uicti tormentis Christū negassent. ¶ Et de bestia quidē, id est, de diabolo certū est q̄a sciēbat
ipsum esse Christū, quem tñ ut occiderent Iudæi ipse immisit in cor eorū. De propheta autem
quem

quem hic dicit pseudopropheta, id est, de illo coetu malignantiũ pontificum & phariseorũ, de quibus unus Chaiphas, ut iam dictũ est, prophetauit, forte q̃s dubitet utrũ scierint illũ an nō? Sed dicit ipse de cuius dicto nō est dubitandũ: Si non uenissẽm & locutus fuissẽm eis, peccatũ non haberent. Nunc autẽ excusationem nō habent de peccato suo. Item: Si opera nō fecissẽm in eis quæ nemo alius fecit, peccatũ non haberent. Nunc autẽ & uiderunt & oderũt & me & patrem meum. Igitur sciẽter tam bestia q̃ pseudopropheta tam diabolus q̃ perfida synagoga cum pseudopropheta suo Caipha cõgregati sunt, ad faciendũ prælium cum illo qui sedebat in equo & cum exercitu eius, id est, astiterunt aduersus dominũ & aduersus Christũ eius, atq; iccirco rectissime uiui missi esse in stagnũ, uiui, inquam, descendisse dicunt in infernũ. ¶ Et notandum q̃a non contẽtus est dixisse in stagnũ ignis, siue ut frequẽter in euãgelio dictũ habes, in gehennã ignis: sed addidit, ardentis & sulphuris, siue ardentis sulphure, ut habent codices nonnulli: quod utrunq; idem est ac si diceret, ignis sulphurei. Cur hoc nisi pro illorũ perditorum meritis? Nam priuata illorũ uita nequã fuit & tam corrupta, ut merito sulphureo debeãt apud inferos igne cremari. Nonne ipsi erant quos propheta spiritali oculo prauidebat a longe, eorumq; pessimã execrans uitã digna cum animaduersione: Audite, inquit, uerbum dñi principes Sodomorũ, percipite auribus legem dei mei populus Gomorre: ¶ Et uere credendũ est, nec dubiũ esse debet, quin uita eorũ in occulto execrabilis fuerit, qui in manifesto tantũ scelus admittere potuerũt in dominũ maiestatis. Et ceteri, inquit, occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius. Duo illi iam dicti, bestia scilicet, id est, diabolus, & pseudopropheta, uidelicet, anni illius p̃otifex Caiph̃as, totusq; coetus scribarum atq; phariseorũ quia sciẽter impietate tantam cõmiserunt, uiui in stagnũ ignis ardentis sulphure missi esse dicuntur. ¶ Ceteri uero, subaudi, qui seducti sunt seducẽte illo pseudopropheta, id est, populares Iudæi, qui persuasi à pontificibus clamauerũt, crucifige, crucifige, nunquid excusati aut à p̃ce na immunes debuere relinqui? Nō utiq; sed sicut de illis Psalmista prauiderat: Tradentur in manus gladij, partes uulpiũ erunt, sic factũ est: Venerunt enĩ Romani, & sicut totus orbis audiuit, traditi sunt in manus gladij ipsorũ: uenerũt uulpes, id est, maligni spiritus, & in partes eorum cesserunt infelices animæ illorũ. Occisi sunt ergo in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, id est, secundũ sermonẽ quem ille proprio ore de istis elocutus est: Et cadẽt in ore gladij, & captiui ducẽtur in oēs gentes. Sed & Hieremias ante de hac ipsa uindicta per concessionẽ dixerat: Propterea da filios eorũ in famẽ, & deduc eos in manus gladij. Fiant uxores eorũ absq; liberis, & uiduæ, & uiri earũ interficiantur morte. Iuuenes eorũ confodiant gladio in prælio, audiat clamor de domibus eorũ. Adduces enĩ super eos latronẽ repente, &c. Hoc fuit illis torcular calcari, sicut supra per anticipationẽ dictũ est: Et ipse calcat torcular uinifuroris iræ dei omnipotentis. ¶ Veruntamen sicut iam dictũ est, percussione gladij oris eius in bonã interdu partẽ accipit, ita & hic ad gladiũ eundem referendũ est, quod quidã ex ipsis p̃enitentia egerunt, p̃dicantibus apostolis. Compuncti nanq; dixerunt ad Petrũ, & ad reliquos apostolos: Quid faciemus uiri fratres? Petrus uero ait ad illos: P̃enitentia, inquit, agite, & baptizet̃ unusquisq; uestrũ. Ac deinceps: Saluamini, ait, à generatione ista praua: subaudi, ne uos gladius ille pariter cõprehendat. Nam quoscunq; nō percutit ad temporalẽ p̃enitentiam, sine dubio percutit ad intemporalẽ p̃enam: plerosq; uero ex ipsis ita feriet, ut & corpus occidat, & animã mittat in gehennã. Sequit̃: Et oēs aues saturatæ sunt carnibus eorũ. ¶ Aues iam dictæ, sancti tũc temporis apostoli fuerunt. Veraciter oēs illi uel successores eorũ saturati sunt carnibus illorũ, sed nō eodem modo quo uoluerũt. Paucos enĩ admodũ ex ipsis conuertebant, & hoc nimis egre tulerũt. Vnde in psalmo prophetico sic scriptũ est: Cõuertentur ad uesperam & famẽ patientur ut canes, et circuibũt ciuitatem. Ipsi dispergẽtur ad manducandũ, si uero nō fuerint saturati, & murmurabũt. ¶ Alio modo saturati sunt, eo, uidelicet, de quo item in psalmo dictũ est: Lætabitur iustus cum uiderit uindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et quidẽ lætitia quæ dā competit in huiusmodi, pro gloria iustitię iusti iudicij dei: sed eadẽ lætitia rationabili amaritudine permixta est. Exempli gratia, cum unus illorũ dicit: Veritate dico in Christo, non mēior, testimoniũ mihi perhibente cõscientia mea in spiritu sancto, qm̃ tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo, pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundũ carnẽ, qui sunt Israelitæ. Postq; præliũ illud cõmissum est, in quo is qui sedebat in equo tãto superior, & hi qui cõtra illum pugnauerũt tanto inferiores effecti sunt, quid deinde actũ sit sequẽs sermo mystice p̃scribit, hoc modo: Et uidi angelũ descendẽtẽ de cœlo, habentẽ clauem abyssi, & catenã magnã in manu sua. Et apprehẽdit draconem serpentẽ antiquum, qui est diabolus & Satanas, et ligauit eum per mille annos, & misit eum in abyssum. Et clausit, et signauit sup̃ illum ut nō seducat amplius gẽtes, donec consumment mille anni. Post hæc oportet illũ solui modico tẽpore. ¶ Iste angelus idem Christus est, sed aliud agens, imò negotiũ superius cõceptũ potenter adimplẽs. Neq; enim quod paulo ante significatũ est dicen- do: Et uidi cœlũ apertum, & ecce equus albus: idẽ repetitur nũc, dicẽdo: Et uidi angelum de-

& Iudæi bẽ
ne sciuerũt
Iesum esse
Messiam.
Iohan. 15
Ibidem.

In stagnũ
ignis arden-
tis & sul-
phuris.

Esaie i
Vita illorũ
execrabilis

Psal. 62

Lucæ 21
Hier. 18

Gladij oris
eius, qm̃ p̃-
cutit ad p̃ce-
nitentiam.
Actoꝝ 2

Psal. 58

quõ iustus
lætatur de
uindicta.
Psal. 57
Roma. 9

CAP. XX.

Iste q̃q̃ an-
gelus Christi
est.

scen-

scendentem de caelo: sed quod illic coeptum, hic significatur qualiter sit peractum, & adhuc quod restat usq; in finem seculi peragendū. Illic nanq; Christus de caelo descendens in uirginis uterū ad destruendū mortis imperiū, & liberādos eos qui in inferno detinebātur: Hic itidē Christus de caelo descendēs significatur ad destruendū tenebrarū mundi principatū, ad liberandos eos qui ad simulacra muta ignorātes ibant prout ducebātur. ¶ Dicat ergo forte quis: Nunquid Christus postq; morte superata uictor in caelū ascendit, iterū huc inde descendit? Plane descendit, sed inuisibiliter. Descendit nō ut prius passibili humilitate sed impassibili atq; inuisibili maiestate. Descensum illū totus orbis audiuit, descēnsionis illius sonus in omnē terrā exiuit. An quādo factus est repente de caelo sonus tanq; aduenientis spūs uehemētis, & repleuit totā domū ubi erāt sedentes, Christus de caelo nō descendit, Christus hūc mundū non uisitauit? An separabilis est substantia uel maiestas filiī & spūs sancti, ut descendente ad hoīes spiritu sancto filius dei nō descēderit? Certe etsi non p̄ circumscriptā humanitatis suae formā descendit, at sine dubio p̄ incircumscriptā diuinitatem suā, per ipsum quē dabat spiritū sanctū, & per eos q̄s inspirabat apostolos ad uisitādas gentes descendit. Quod si autoritas ybi huius quæris q̄ dicimus, descendit, in psalmo propheta cum dixisset de p̄dicatione apostolorū & p̄cenitētia gentiū, cōmota est & cōtremuit terra, & fundamēta montiū conturbata sunt & cōmota sunt, qm̄ iratus est eis: Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo, continuo quasi q̄reres, qualiter hoc factū sit uel fieri potuerit, subiūxit: Inclinauit cœlos & descendit, id est, apostolos suos per spūs sancti datū cœlos effectos, hoībus condescēdere fecit, & p̄ ipsos ad gentes descendit, gentibus innotuit. Igitur uidit, inq̄t, angelū descendētē de caelo, id est, Christū rursus uisitantē mundū dato spiritu sancto. Iam in illo descensu propter passionē mortis gloria & honore coronatus fuerat, iam omnē in caelo & in terra potestatem habebat, iam dominator uitæ & mortis erat. Ait ergo: L̄ Habentē clauem abyssi & catenā magnā in manu sua. Nā qui uictor ab inferis iam dudū redierat, recte & ueraciter dictū quia clauem abyssi habebat. Hinc est qd̄ in initio huius Apocalypsis cū dixisset ipse: Etsi fui mortuus, & ecce sum uiuus in secula seculorū, tunc demū addidit: Et habeo clauēs mortis & inferni. Ipse nanq; prout uoluit, & electos suos illo descensu suo ad inferos eduxit, & reprobos inclusos reliquit ut exire non possint. ¶ Et catenā, ait, magnā in manu sua, id est, potestātē ad alligandū, uidelicet, & extrahendū foras diabolū, qui cubās in delubris gentiū sese pro deo colifaciebat. Hoc est qd̄ continuo sequitur: L̄ Et apprehēdit draconē serpentē antiquū, q̄ est diabolus & Satanās, & ligauit eū per mille annos. Palam est & ita ab effectis comprobātū, q̄ illū apprehēderit & ligauerit, ut de hoc aliquatenus dubitare dementiæ sit. Si em̄ ille ligatus à Ch̄o non est, quō tam imbecillissimē iacet ex quo Christus passus est? Quō tot ab illo euadunt hoīes? Quō tam multis non dico grādē uis & sapientibus uiris, sed à pueris tenerisq; puellis illusorū est? Confideremus quæ & qualia in eum p̄ infirmas ætates siue conditiones facta sunt, maximeq; recolendos gestū uel passiones martyriū, & delectabile spectaculū habemus. ¶ Quia nō solum ligatus, uerum etiā infatuatus est: nec solūmodo catena magna stringunt illi manus & pedes, uerum etiā sicut ad lob facturū se dñs promiserat & nares pforatas in sudibus, & linguā fūne ligatā, & circulū in naribus habet, & maxilla eius armilla pforata est. Inde est q̄ illudunt ei quasi aui non solū serui, sed etiā ancillæ dñi, q̄ concidunt eum amici, q̄ diuidunt eum negotiatores illi, quicunq; bonas margaritas quærentes, & unā pretiosā euāgelicē ueritatis margaritā inuenientes cōp̄trauerunt illā datis omnibus suis. Quis dīnumerare possit milia martyriū, multitudines confessorū, choros uirginū, plebemq; oīm electorū, qui extunc uidente & inuidente illo in cœlum euolauerunt, & uidente & retinere non ualente illo, de templorū eius sordibus eruperūt, sordesq; ipsas in oculos eius excutientes, ad deum uerum trāsfugerunt? Vere igit̄ dictū, quia apprehendit & ligauit eum. ¶ Quid sibi uelint tot noīa tetra quibus scriptura hæc illum infamat, dicendo, draconē, serpentē antiquū, qui est diabolus & Satanās, iam alio loco dictū, & hic breuiter iterandū est. ¶ Serpēs iccirco dicit̄, quia primū hoīem de cepit serpentem animātem ingressus. ¶ Draco uero, quia extūc creuit & multiplicata est in inuidio malitia eius, & ita quasi de serpente qualicunq; draco magnus, draco uetus siue antiquus effectus est. ¶ Diabolus qd̄ interpretatur deorsum fluens iccirco, q̄a non seruauit suum principatū, sed relinquens suum domiciliū, id est, cœlū, defluxit in istū caliginosum aërem. ¶ Satanās quod interpretat̄ aduersarius iccirco, q̄a uolūtati creatoris mala semp̄ intētiōne aduersat̄. ¶ Istū ligauit p̄ mille annos, id est, tēpore aliquāto siue per multos annos, ut solet in scripturis sanctis sepe numerus poni finitus pro infinito. L̄ Et misit eum, inq̄t, in abyssum. Hoc idem longe superius iam dictū est: Et proiectus est in terrā. Et illic noīe terræ, & hic noīe abyssi, nequā hoīes & reprobi significātur, qui terrā uel terrena tñ cupiendo, ipsi terra sunt, & mala excitādo profundius semetipsos abyssum fecerunt, eo q̄ uita ipsorū malitiā sit arcanū. In eo diminuta est potestas illius & quasi de alto missus est in abyssum, q̄ iam non publico celebrat̄ cultu in tēplis, nomen diuinū siue potius diuini noīs rapinā obtinens ut olim, atq; solennem ritum sacrificiorū, sed tñ qui superant

Quō post
ascensionē
suā, descen
dit de caelo
Christus.
Actoꝝ 2

Psal. 17

Heb. 2
Matth. ult.

Supra 1

Satan liga-
tus & inta-
tuatus.
Iob 41

Matth. 13

Varia noīa
diaboli.

Serpens.
Gene. 3
Draco.
Diabolus.

Satanas.
Ligat⁹ mil-
le annis.

Abyssus &
terra hoīes
reprobi.

per sunt miseræ seruitutis eius captiui hoïes in occulto illi seruiunt, in abditis exercent spurcicias & ueterû uestigia maleficiorum. Ait ergo: Et clausit & signauit sup illû, ut nō seducat amplius gentes: Id est, ut nō amplius cōcelebretur sacris et sacrilegis sacrificijs falsator spūs, qui non deus sed diabolus est, neq; adoret ut olim Saturnus falcifer, aut Iupiter adulter, aut meretrix Venus, quorū uel qualium ad cultū nefarium misero errore seductæ ducebantur gentes. Itaq; ligatus, ut est, tenebitur diabolus, donec consummētur mille anni, donec impleatur oīa tēpora præfinita euāgelicę libertati quę nescimus nos, pater autē deus illa in sua potestate posuit. Post hæc, inquit, oportet illum solui modico tēpore. Solutio draconis siue serpētis anti qui diaboli aduētus erit Antichristi. Tunc em̄ in illo perditionis filio ueraciter solutus ueniet diabolus, cuius tāta talisq; in Chři seruos erit psecutio, ut non qualecunq; iustitię uerbum sed ipsum nomen Christianū ne cōfiteri audeant illis interdicas. Et hoc non diu sed modico tēpore, scilicet, tñ tribus annis & semisse. Tam modicū tempus habebit ppter electos, qā nisi breuiati essent dies illi, ait dñs, nō fieret salua oīs caro. De hoc iam supius diximus, ubi sic scriptū est de septimo eodemq; nouissimo capite septēplicis bestię siue septimo rege. Et cum uenerit, oportet illū breue tēpus manere. ¶ Et hic & illic eodē uerbo usus est, dicēdo oportet. Quærīt ergo: Cur illū oportet solui modico tēpore, siue manere tēpus breue? Scīet enim hoïes huiusmodi quæstionē uentilare, & pene suspectā sibi faciūt dei uoluntatē, q̄ mala uelit euenire, & q̄ iccirco euenire oporteat, qā ipse (quod dictū quoq; nefas est) iniquitatē uelit. Nec enim, inquit, taliter euenire posset, nisi deus uellet. ¶ At uero Apostolus talē iniquę suspiciōis obiectionem auerso repellens aīo, o homo, inquit, tu qs es qui respōdeas deo? Statimq; calūniatore repulso, qui quæstiones multiplicet magis cōtendendi studio q̄ discendi, placide cōuertitur ad eum qui amica intētionē quęrit, ut non contendat, sed ut aliquātula ex parte cognoscere mereatur ueritatē diuini iudicij, non dubitans quin malorū nostrorum causa ex nobis sit. Volens, inquit, deus ostendere iram, & notā facere potentiā suam, sustinuit in multa patiētia uasa iræ apta in interitū, ut ostenderet diuitias glorię suę in uasa misericordię quę preparauit in gloria. ¶ Cum igitur quærīt de illo malignitatis septimo capite, id est, Antichristo, quod illum oporteat solui, quærāt & de cæteris capitibus bestię, cur unumquodq; illorū tempore suo manere oportuerit. Verbi gratia: De Pharaone, de quo Apostolus propter aduersariū obloquētem, taliter meminit: Dicit em̄ scriptura Pharaoni: quia in hoc ipsum excitauit te, ut ostendā in te uirtutē meam, & annuntiet nomen meū in uniuersa terra. Sicut em̄ de isto nūc dicitur, quia oportet illū solui: sic de illo ueraciter dicas, q̄ oportuit eum excitari. Quærāt ergo tam de istis q̄ de cæteris omnibus, & respōdebimus q̄d respondere nos docet Apostolus, scilicet, hæc iccirco oportere fieri, qā deus uult ostendere irā, & notā facere potentiā suam: & qā hoc uult, iccirco sustinet uasa iræ apta in interitū. Notandū quippe qualiter dixerit, qā bonum est q̄d uult, scilicet, & ostendere irā, & notā facere potentiā suam: mala autē sunt quę sustinet, uidelicet, uasa iræ apta in interitū. * ¶ Hunc iam pro exēplo propositū ab apostolis teneamus Pharaonē, uas iræ aptū in interitū, ut causa magis clarescat cur uelit deus ostēdere iram suā, & in quo bonum sit, quod uel tunc ostendit, uel nūc ostendere nō definit iram suā. Hoïes uoluptatū amatores, & ad omnē uanitatē proni, quales iam tūc erant in Aegypto filij Israel, nisi aliqua uexatio præsentialiter assit non intelligunt imō intelligere nolunt, q̄ deus bonus misericors & clemens irasci nouerit, uel q̄ iudiciū cum seueritate aut creaturę suę damnationē uisu suo sustinere possit. ¶ Tūc deniq; filij Israel cum dñs Aegyptiorū non minus q̄ Aegyptij fornicabant. Vnde & p prophetā Ezechielē sub specie mulierū Oolla atq; Ooliba cōtra Samariā & Hierusalem loquitur: Fornicata est ergo Oolla sup me, sup amatores suos filios Assyriorū: insup & fornicationes suas quas habuerat in Aegypto non reliquit. Et post aliqua: Multiplicauit Ooliba fornicationes suas, recordās dies adolescentię suę, quibus fornicata est in terra Aegypti. Item ad ipsam: Et uisitasti, ait, scelus adolescentię tuę, quādo subacta sunt in Aegypto uera tua, & confractę māmę pubertatis tuę. ¶ Ne igit nescirent rudes tunc filij Israel, qā deus cum sit clemens & misericors pater, nihilominus tamē zelum fortissimū habet, & cum seueritate iudicaturus est iramq; prepositā habet, qua peccatores uniuersos puniet quādoq; uniuersaliter, experimento opus erat, ira eius ut ostēderetur expediebat his, quos bonitas eius saluos esse cupiebat. Neq; em̄ aliter salui fieri possent, nisi iam aliquo experimento uenturā iram scientes à uentura ira fugerent. Oportuit ergo Pharaonem excitari, oportuit ut sustineret deus uas illud aptum in interitum hominem illum impium ac superbum sedere in solio regni, quod nimirum fuit excitari. ¶ Notandum quippe, quia non dixit scriptura, in hoc ipsum iniquum feci te, sed in hoc ipsum excitauit te, id est, cum esses iniquus in regnum ascendere feci te. Vt quid hoc? Ut ostendā in te uirtutem meam, ut ostendā in te quam uolo ostendere iram meam, ut te pro consuetudine iniquitatis tuę, pro infinita tibi malignitate, filios Israel affligente uexatio præsens det illis intellectū, & sentiant atq; experiantur apud me esse iram: & hoc sciētes fugiāt irā meam & confugiant ad me, à quo recesserant, deum suū, deum patrum suorū. Eandem ob causam oportet.

Per Christū cessauit cultus dæmoniorum.

Solutio modico tēpore, scilicet, tñ aduētu Antichristi. Matth. 24. Supra 17

Quæstio de uoluntate dei, an uelit malum.

Solutio ex Paulo. Roma. 9

Ibidem.

Ibidem. Exodi 7

* Nunc. Deus sustinet malos, & punit eos in exemplum pro electis. Fornicationes Israel in Aegypto. Ezech. 23

Deus & ira sci nouit & misereri.

Esaia 23

vnuerſitas
malignorū
upa beſtia.

Autoritas
pōtificū &
ſacerdotū ī
eccleſia.

Iohan. 5
Matth. 18
Iohan. 20
Summū tri
bunāl in ec
cleſia ſedes
Romana
Petri.
Matth. 16

Venerātur
nūc marty
res ab im
peratorib⁹.

Duæ reſur
rectiones ſi
cut & duæ
mortes.
Iohan. 5
Ibidem.

Marci ult.
Regnabūt
cū illo mil
le annis.
Pſal. 60

fam oportuit deinde Affyrios, cæterosq; hoſtes Iſrael excitari, ſicut ubiq; teſtificatur ſpūs ſan
ctus loquens in prophetis, & iccirco ſuſtinuit deus cūcta uafa iræ apta in interitum, ut electis
eius amaras facerent illecebras uoluptatū, propter quas obliuiſcebātur deum, ut uel ſic neceſ
ſitate cōpulſi reuentereretur ad ipſum. ¶ Porro vnuerſitas illorū pro uno malignitatis ſpū repu
tatur in unum corpus, & illud corpus beſtia eſt, quæ hoc libro toties eſſe dicitur ſeptē capitū,
quorū Antichriſtus ipſe ſeptimū eſt. Igitur cum dicitur, poſt hæc oportet illum ſolui, cauſam
eandem intelligamus, propter quam ut aſcenderet, iamq; ſex capita perſecutioni ſanctorū im
penderet beſtia ſæpe dicta, deum ſuſtinere oportuit, ut uidelicet, uſq; ad ſummū ira ſua nota
fiat, ut euident atq; ſufficientis teſtimoniū habeat, qd non iniquitatē uult, ſed iniquitatē odit, atq;
perinde ſedere illum deceat in nouiſſimo die in ſolio iudicij, & iudicare illos, quicunq; inuen
ti fuerint incorreſti. Palam quippe erit: qd malum, id eſt, peccatū ualde odit, qui malū, id eſt,
afflictionem ut ſuis quoq; electis inferret, aut ipſe inferret, ſuſtinere potuit. Sequitur: Et uidi
ſedes, & ſederunt ſup eas, & iudiciū datum eſt illis: Et animæ decollatorū propter teſtimoniū
Ieſu, & propter ybum dei, & qui nō adorauerunt beſtiā, neq; imaginē eius, nec acceperūt cha
racterem in frontibus, aut in manibus ſuis, & uixerunt, & regnauerūt cum Chriſto mille annis.
Cæteri mortuorū nō uixerunt, donec conſumentur mille anni. Et hæc eſt reſurrectio pri
ma. ¶ Ligato dracone diabolo, & libere per publicū procedente Chriſti euangelio, hominib⁹q;
qui fuerāt uafa eius, trāſmutatis in uafa dei, filios dei, templis idolorū uerſis in eccleſias Chriſti.
Qualis extunc per orbem terrarū ſanctæ eccleſiæ ſtatus eſſe cœperit, in uiſione proſpicit di
cendo: Et uidi ſedes, & ſederunt ſup eas, & iudiciū datum eſt illis. ¶ Iſtę nanq; ſedes, eccleſia
ſticæ ſunt dignitates, uidelicet, pontificum catholicorū, & inferioris quoq; ordinis ſacerdotū
ſue prælatorū, quorū poteſtas nimirū tanta eſt, ut recte ſit uel dici debuerit: qd datum eſt illis
iudiciū: Autoritate nanq; eius (cui pater omne dedit iudiciū) hoc illis datum eſt, ut quæcunq;
alligant ſup terrā, ligata ſint in cœlo, & quæcunq; ſoluunt ſup terram, ſoluta ſint in cœlo. ¶ Sū
mmū iudicij huius tribunal in eccleſia paratū eſt Romana, ubi ſedes apoſtolica beati Petri, &
noīe & corpore fundata eſt, cui ſpecialiter dictū eſt: Tu es Petrus, & ſuper hanc petrā ædifica
bo eccleſiā meam: Et tibi dabo clauſes regni cœlorū. Ex illius ſanctæ ſedis religioſa, & uenera
bili traditione memoriæ martyrum Chriſti ſic celebres, & ſplendidæ factæ ſunt, ut omni hono
re ſolennizetur per mundū, uniuerſi natalitij dies illorū, & ſuper ſacra illorū copora celebrent
ſolēnia miſſarū. Ait ergo: Et animę decollatorū propter teſtimoniū Ieſu, & propter uerbum
dei, & qui non adorauerunt beſtiā, neq; imaginē eius, nec acceperunt characterē in frontibus,
aut in manibus ſuis, & uixerūt, & regnauerunt. ¶ Quod eſt dicere: Eccleſia Chriſti in ordine ſuo
ſedente, principibus quoq; & regibus terrarū obedientibus iudicio eius, animę ſanctorū mar
tyrum (qui propter fidē Chriſti ſanguinē ſuum in pſecutione fuderunt, nolētes parere paga
nis principibus, ut Chriſtū negarent, & participes fierent de ſacrificijs demoniorū) uirtutibus
eximijſ ſeſe uiuere cōprobauerunt, & ita apud hoīes regnauerūt, quicunq; dānati fuerāt, ut re
ges q; & imperatores diſcinſti, & deſcripto diademate nudis capitiſ ſeſe proſternerent ad
uenerādas memorias eorū. Hoc ſit, et fieri nō deſinit mille annis, id eſt, ſicut iam dictū eſt, uſq;
ad aduentū Antichriſti: Tam diu regnabūt cum Chriſto, ut quicunq; Chriſtū cōſpiceretur, mar
tyres quoq; Chriſti ſuppliciter ueneret. ¶ Cæteri, inquit, mortuorū non uixerūt. Cæteri mor
tuorū, id eſt, qui aliter mortui ſunt, qui ſeculo uiuūt, & deo mortui ſint, lōge ab his differētes,
qui propter teſtimoniū Ieſu ſeculo mortui ſunt, & deo uiuūt: Iſti nō uixerunt, nec uiuere iudi
cati ſunt, ſed inter mortuos æſtimati, & uere ſunt, & hoc donec conſumentur mille anni, id eſt,
donec ueniat Antichriſtus, qui ecōtra tales utiq; uiuificabit: uiuos autē, id eſt, iuſtos deo uiuē
tes mortificabit. ¶ Et hæc eſt, ait, reſurrectio prima. ¶ Hęc nimirū alligatio draconis: Hoc iudi
cium ſedentiū ſuper ſedes: Hęc uita regnantiū cum Chriſto animarū ſanctorū martyrum, reſur
rectio prima eſt. Sunt em̄ duæ reſurrectiones, ſicut duæ mortes, altera animarū, altera corporū.
Reſurrectione animarū, credendo in Chriſtū, reſurreximus per baptiſmū, quam dñs intēdens
dicebat turbis Iudæorū: Amen, amen dico uobis, qd uenit hora, & nūc eſt, quando mortui au
dient uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Porro reſurrectione corporū in nouiſſimo die
reſurgemus oēs, quam itidem dñs inſinuās cōtinuo ſubſecutus eſt: Nolite mirari hoc, qd uenit
hora, in qua oēs, qui in monumētis ſunt audiēt uocē eius & procedēt qui bona fecerunt in re
ſurrectionem uitę, qui uero mala egerūt in reſurrectionē iudicij. Sequitur ergo: Beatus & ſan
ctus, qui habet partē in reſurrectione prima. In his ſecūda mors nō habet poteſtatē, ſed erunt
ſancti dei, & Chriſti, & regnabūt cum illo mille annis. ¶ Qui em̄ crediderit, & baptizatus fue
rit ſaluus erit, non tñ mille annis, ſed cunctis annis, & diebus æternitatis. Nam dies, inq; Pſal
miſta, ſup dies regis adiſcies, annos eius uſq; in diem generationis & generationis. Permanet
in æternū, & in ſeculū ſeculi. Sed qd ueniens Antichriſtus fidem illius in pleriq; turbabit, ic
circo ſic quodāmodo determinauit: Et regnabūt cum illo mille annis, addiditq; cōtinuū: Et
cum cōſummati fuerint mille anni, ſoluet Satanās de carcere ſuo. Et exibit & ſeducet gentes,
quæ

quæ sunt super quatuor angulos terre Gog & Magog. Soluet & exibit, id est, permissio utetur, & publicâ ubiq; terrarū persecutionē in Christianos excitabit: Et seducet oēs gentes, electis utiq; exceptis, qā fieri nō poterit ut in errore inducant electi: Hoc em̄ & superius expressum est, his ybis: Et mirabūtur inhabitātes terrā, quorū noīa nō sunt scripta in libro uite à constitutione mūdi. Gētes ergo, id est, gentiliter uiuētes, quā nimirū appellatione oēs qui Christi sunt, reputant superiores. Porro uniuersi, qui nō sunt Chri, miro hic denotātur modo, dū dicuntur Gog & Magog: Interpretatur autē Gog tectū: Magog de tecto. Quid igit, nisi occultos pariter & manifestos p̄ hęc intelligimus aduersarios? Nam p̄ Gog, id est, p̄ tectū falsos intelligimus fratres, qui intus sunt, & nobiscū profitētur nomē Christianū, qui pro eo q̄ nondū sese prodūt (qā rei uel tēporis occasio illis deest) recte dicunt tectū: Per Magog uero, qd̄ est, de tecto, illi recte significātur, qui sicut operibus, ita & ybo nobis aduersant, scilicet, pagani, iudei, atq; hæretici. Porro istis, cum acceperint occasione cū Antichristus uenerit, nō dissimili furore sociabūt falsi Christiani, pariterq; cum illis uim faciēt ueris, & simplicibus Christianis. Ait ergo: Et cōgregabit eos in praliū, quorū numerus est sicut arena maris, & ascēderunt sup altitudinē terrę, & circuiērūt castra sanctorū, & ciuitatē dilectā. Cōgregabit eos, nō utiq; in unum locū, sed in unū idēq; impietatis propositū, in unū idēq; nocēdi studiū. Et recte numerū illoz̄ dicit sicut arenā maris, qā, uidelicet, nō sunt ipsi, qui assimilent̄ ullo modo stellis cœli, nisi forte cū significatione casus & pditionis, ut illicita cauda eius, uidelicet, draconis trahebat terrā partē stellarū cœli, et misit eas in terrā. Quod de illis dūtaxat recte dici potest, qui aliquando potuere s̄s dici, sed exierūt ex nobis, quales hic p̄ Gog, id est, tectū significati sunt. Ecce ergo sicut arena maris, qā nō in cœlo nōiēoz̄, sed in terra scripta sunt, quemadmodū propheta dicit: Dñe oēs qui te dereliquūt confundent̄, recedētes a te in terra scribentur. Isti ascēderunt, ait, sup altitudinē terrę. De futuro rerū tempore, q̄ dixerat, soluet Satan̄, et exibit, & cōgregabit, ad præteritū uisionis tēpus redijt repēte dicendo, & ascēderūt, & circuiērūt castra sanctorū. Ascēderunt ergo, subaudi: in illa uisionis imagine: Nam ascēsurī sunt in res: Ascēsus eoz̄ superbia eoz̄ est. Deniq; tunc tēpus eoz̄ erit, ut ascēdāt in curribus, & in equis glorian̄tes, locustę subiliant, & diffundant sup altitudinē terrę, late potētes, late dominātes sub tali tantoq; terrarū principe. Ita ascēdentes, ita superbientes circuiērūt castra sanctorū, & ciuitatē dilectā. Quod dixerat castra sanctorū, hoc manifestius repetiuit dicendo, & ciuitatē dilectā: Nam ciuitas dilecta castra sunt sanctorū, castra pacis & dilectionis, firmata fide nō materiali lapide, armata uerbo nō ferro. Huiusmodi castra, talem ciuitatē circuiērunt, non irruerunt: impugnauerunt, nō infregerunt. Foris sunt, & in circuitu impij ambulant, qā etsi corpori nocent, nō tangunt animā, si lacerant carnē, non lædūt fidem. Quid tandem? Et descendit ignis de cœlo, & deuorauit eos: Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnū ignis et sulphuris, ubi & bestia & pseudoprophetes cruciabuntur die ac nocte in secula seculorū. Hęc oīa per anticipationē dicta sunt: Nam qualiter debeant fieri, qualiter ignis diabolū, & eos oēs quos ille seduxit, deuoraturus sit, uel quō in stagnū ignis & sulphuris mittēdi sunt, sequēti capitulo repetēs latius exponit. Ait em̄: Et uidi thronū magnum candidū, & sedētem sup eum acuius cōspectu fugit terra et cœlū, & locus nō est inuētus ab eis: Et uidi mortuos magnos et pusillos stātes in cōspectu throni: Et libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est uitę: Et iudicati sunt mortui, & ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsoz̄. Ergo sessio ista, et cunctus iste apparatus, ille est, quem prospiciens ipse qui sessurus est cum iam ad passionem pperaret hoc modo prolocutus est: Cum autē uenerit filius hoīs in maiestate sua, & oēs angeli cum eo, tūc sedebit sup sedem maiestatis suę: Et congregabūtur ante eum oēs gentes, et separabit eos ab inuicē, sicut pastor segregat oues ab hœdis, &c. Thronus magnus illa magna altissimę maiestatis sedis est: Thronus ille ut magnus, ita est et cādidus, qā nō est aut erit, quod in iudicio illo iure reprehendat̄. Sedentē sup eum, absq; ullo noīe dixit, magnificentius personā illā silentio innuens: qā nec ignota est, nec ignorari licet, et ut tunc non cognoscat̄ impossibile est: Imō prouidendū est, ut quādo sedens uidebit̄, beneuolū habeat oculū pręparatum qui uisurus est: Nam cōtra malignos oculos de isto propheta loquitur: Dñe exaltes manus tuas ut non uideant, uideāt et confundātur zelantes populi, et ignis hostes tuos deuoret. Nam quō zelantes populi, quō maleuoli sustinebūt oculi? Ait em̄, qā ab aspectu eius fugit terra & cœlum, et locus nō est inuentus ab eis. Quō tunc fugiet terra aut cœlum? Nimirū terra magno cōflagrata incendio pristinā amittet speciē, simulq; opera terrena disparebūt, opera regū atq; principū simul ruent, simulq; ardebūt, nec remanebit lapis sup lapidē ciuitatū siue munitiorum, quas cūq; hoies incipiente Cain ædificauerūt, nec saltē exiguus ex incēdio residuus erit puluis eoz̄: Hoc modo terra fugiēs sanguinem quoq; reddet omnē, quo corrupta est, ex quo iam dictus Cain interfecit fratrem suum Abel, et corpora uniuersa hoīm, quibus ab initio repleta est: Nam hoc est qd̄ ait: Et uidi mortuos magnos et pusillos stātes in cōspectu throni. Porro cœlū sic fugiet, quō per Psalmistā tā de terra q̄ de cœlo predictū est: Initio tu dñe terram

Matth. 24
Supra 17Gog & Ma
gog: Gog,
falsi fr̄es,
Magog, q̄
extra sunt.Sicut arena
maris, quia
noīa eorū
scribunt̄ in
terra.
Supra 12

Hierē. 17

Circuiērūt
castra san-
ctorū.Thron⁹ ma
gnus Chri,
in die iudi-
cij.
Matt. 25

Esaia 26

Tūc fugiet
terra, p̄ in-
cendiū di-
sparebit.

Gene. 4.

quō fugiet

Q

coelū, idē,
crassior
aer.

Psal. 101

Horatius.

Maximus
tūc erit fra-
gor coeli.

2. Petri 3
Crepit⁹ coe-
li ex uirib⁹
ignis.

Non erit lo-
cus aut fu-
gæ aut lati-
bulitunc.

Supra 6

2. Cor. 5

Liber uitæ
prædestina-
tio dei, i pri-
ma hois be-
nedictiōe.

Gene. 1

multoties repetitur
ista ab isto doctore
videre ut ay. in d. n. d.
libi dei lib. 12. c. 15.

Gene. 3

uictoriæ cō-
gratulatio.

Matth. 25

Iudiciū secū-
dū opera.

Matth. 25

terram fundasti, & opera manū tuarū sunt cœli: Ipsi peribunt, tu autē permanes, & omnes fi-
cut uestimentū ueterascent, & sicut opertoriū mutabis eos, & mutabunt. Quod hic singulari-
ter cœlum, hoc idem illic pluraliter cœli significant, uidelicet, cœlum aërium: quia nimirū iste
quoq; aër crassior atq; corpulentior cœlum dici cōsueuit. Vnde & uolucres, quæ uolatu suo
infimum nō excedunt aërem, dicuntur tamen uolucres cœli: Qui, uidelicet, aër cum sit unus,
sunt tamen diuersę qualitates aëris pro locis & regionibus diuersis, atq; iccirco & unū cœlum
& multi dicuntur cœli: Hinc ait quidā Ethnicon: Cœlum, non animum mutāt, qui trans mare
currunt. ¶ De istis cœlis non dubiū est, quin perituri sint, uidelicet, nimio calore soluti, quādo
super thronū suum magnū iste sedens apparebit: Nam de illis Petrus quoq; apostolus in epi-
stola sua dicit: Cœli autē qui nunc sunt, & terra eodē uerbo repositi sunt referuati in diem iu-
dici, & perditionis impiorū hominum. Mirabilis atq; pauca erit illa fuga cœli siue cœlorū: Ne-
que enī silentio fiet, sed terribiliter audienda est disruptio fugientiū, siue fuga disruptorū, scēq;
disruptiū, sicut uetus disruptitur uestimentum. ¶ Ignis quippe nō leuiter tūc suas iussus
exercebit uires, ut nō parumper cœli crepitēt, sicut nunc interdū inualecente æstiuo calore
crepitare solent: quem crepitū phisici dicūt esse tonitruum: sed erit tēpestas ualida, ualidusq;
ignis, qui in circuitu ardebit uenientis, utpote ad uindictā exire iussus impiorū, ad examināda
merita bonorū & malorū. Possunt prætereā per terrā fugiētē hoies peccatores: per cœlū au-
tē, id est, aërem recte intelligi dæmones, quorū in aëre potestas uagandi est. Sequit̃ enī: ¶ Et
locus nō est inuētus ab eis. Illā q̄q; terrā, & illud cœlū recte hic intelligim⁹, cui fugiendi qui
dē uoluntas sit, sed latēdi locus nullus inueniri possit à cōspectu sedētis super thronū, scilicet,
homines impios, & spiritus malignos, qui tanti iudicis aspectū fugere non ualebunt, nec obti-
nere poterunt optando abscondere se in scissuris petrarū, & dicendo montibus: cadite super
nos: & collibus, cooperite nos à facie sedentis super thronū: sed uniuerſi corā aſtabunt, oēs
producentur ad publicū. Vnde protinus subiungit: ¶ Et uidi mortuos magnos & pusillos stā-
tes in conspectu throni. ¶ Magnos & pusillos dixit, quod idem est ac si dicat, neminem latere
posse quin corā aſsit, siue magnus, siue pusillus ille sit. ¶ Nec uero facies tantū, sed conscien-
tiæ quoq; parebunt: Hoc est quod continuo subiicit: ¶ Et libri aperti sunt. ¶ Apertio nanq; li-
broꝝ manifestatio erit conscientiarū. Omnes enī nos, ait Apostolus, manifestari oportet ante
tribunal Christi, ut referat unusquisq; corporis sui prout gessit siue bonum siue malum. ¶ Et
alius liber apertus est, qui est uitæ. ¶ Liber iste diuinæ præscientiæ, & beatæ prædestinationis
certitudo est. Multum ad ueritatem iudici operabitur liber hic, quia, uidelicet, saluari fas nō
est, nisi tantū illos, qui in hoc libro uitæ scripti, id est, ad uitā sunt præordinati, quos iam tunc
deus scripserat, & quos nasci iubeat quādo formatis hominibus primis masculo & fœmina,
parentibus nostris gratuita benedictione benedixit illis, dicens: Crescite & multiplicamini.
Nam cæterorū omnium causa ut nascerentur peccatū accessit primæ præuaricationis, sicut in-
dicat textus uel ordo narrationis: Ad mulierē nanq; dixit idem deus peccato iam consumma-
to: Multiplicabo ærumnas tuas, & cōceptus tuos. Multum igitur, ut iam dictum est, ad ueri-
tatem iudici simulq; ad laudē misericordiæ liber iste apertus, qui est uitæ, operabitur cum cun-
ctis palām fiet, quia nullus eorū qui perditionē malis sibi operibus cōquisierunt fuit præordi-
natus, itemq; nullus eorū, qui ad uitā præordinati fuerunt, quicq; illa benedictione nasci ius-
si sunt salutē deerit, neq; cū eiusmodi opibus tūc apparebit ut debeat cōdemnari saluatiæ gra-
tia permanentis & perleuerātis eiusdem benedictionis. ¶ Hinc enī gratulādo pro uictoria di-
cet misericordia his qui stabunt à dextris: Venite benedicti patris mei per cōpitem regnū, quod
uobis præparatum est à constitutione mundi. Nimirum hæc eo dicente non paruo celebrabi-
tur uel commemorabitur triumpho uictrix benedictio dei, quod inter tot subsequatæ maledi-
ctionis spinas, & tribulos crescere, & ad perfectū perducī potuerit ad laudem ipsius, qui pro-
pter nos homo factus maledictionem soluit, & priorē benedictionem recuperauit. ¶ Et iu-
dicati sunt, inquit, mortui ex his quæ scripta erant in libris secūdum opera ipsorum. ¶ Hoc ita
certum est, ut nemini uacet nescire, cuius ore recitandum sit quicquid in libris illis scriptum
est: Rex ipse sedens super thronum ita se recitaturum asseruit, primum his qui à dextris eius
erunt: Esuriui enī & dedistis mihi māducare, sitiui & dedistis mihi potū, & cetera. Contra de
conscientijs illorū qui à sinistris erūt, pronuntiabit q; hæc omnia nō fecerint, & iccirco discedi-
te, dicet, maledicti in ignem æternū. Ibi deesse nihil licebit, ubicunq; uel qualicunq; sine con-
sumptus fuerit. Vnde & protinus subiungit: ¶ Et dedit mare mortuos suos, qui in eo erāt, &
mors, & infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant. ¶ Mare, uidelicet, corpora, mors,
& infernus dederunt animas. Et quidem non solum mare uerum etiam terra de sepulchris o-
mnia reddet corpora. ¶ Sed pulchre solum mare hic dixisse cōtentus est, de quo magis ab in-
fidelibus dubitari poterat, quibus cum incredibile uideatur posse nostra de puluere terræ in
integrum reformari corpora, multo magis impossibile æstimatur de mari, cunctisq; flumini-
bus reuocari, sic omnino consumpta, ut ne puluis quidem exiguus superfies usq; compareat.

¶ Porro

¶ Porro mors & infernus hoc differunt, q̄ infernus malorū tantum, mors autē dicatur & sit etiam bonorū: Nam pretiosa in cōspectu dñi mors sanctorū eius. Igitur mors & infernus dederunt mortuos suos, id est, & beatorū mortuorū, qui in dño mortui sunt, & damnatorū, qui in inferno deputati sunt, aī ad propria corpora reuertentur, ubicunq; corpora ipsa fuerint, etiam ipsa quæ in profundo maris beluina uoracitas cōsumpsit. Sequitur: *¶ Et iudicatū est de singulis secundū opera ipsorū, & infernus & mors missi sunt in stagnū ignis.* Hęc mors secunda est. Et qui nō est inuētus in libro uitæ scriptus in stagnū missus est ignis. *¶ Hoc iam dixerat, quia iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundū opera ipsorū, & interposito, quia dedit mare mortuos suos, qui in eo erāt, & mors & infernus dederūt mortuos suos, qui in ipsis erāt, tunc demū repetit: Et iudicatū est, ingens, de singulis secundū opera ipsorū.* ¶ Nimirū quia impiorū (de quibus protinus subiungit, & infernus & mors missi sunt in stagnū ignis) duplex damnatio est: Nam & anteq̄ resurgant cum corporibus suis resurrectione, qua mare quoque reddet mortuos suos, iudicatē apud inferos cruciātur animæ impiorū, & postq̄ resurrexerint, tunc iudicatæ pariter animæ cum corporibus suis cruciābūtur in secula seculorū. Tunc infernus & mors, id est, hoīes impij, qui à sinistris erunt cum diabolo & angelis eius mittentur in stagnū ignis. *¶ Et hęc, inquit, secūda mors est.* *¶ Videlicet, de qua superius cum dixisset: Beatus & sanctus qui habet partē in resurrectione prima, subiunxit atq; ait: In his secūda mors nō habet potestātē. Ergo cum sit resurrectio prima resurgere à peccatis per fidem Christi, recte prima mors peccatū, secūda autē mors recte intelligit æterna uindicta peccati, de qua iterum subiungit: Et qui nō est inuētus in libro uitæ scriptus in stagnū missus est ignis.* *¶ Quod iccirco repetere uidet, quia, uidelicet, ut mittant in stagnū ignis duplici pro causa fuit, id est, & pro peccato originali, à quo liberati nō sunt per fidem Christi, & pro actualibus peccatis, quæ singuli in uita sua, superaddiderūt preuaricationi illi.* Itaq; quod superius anticipando dixerat: Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnū ignis ardentis & sulphuris, ubi bestia & pseudoprophetes cruciābūtur die ac nocte in secula seculorū, hoc ipsum ab eo loco usq; ad presentem terminū demonstratum est qualiter fiet. ¶ Ab hinc beatū immortalitatis statum eorū, qui à dextris erunt, quibus dictū erit: Venite benedicti patris mei percipite regnū, significant sequentia uisionis qualis futurus sit. *¶ Et uidi cælum nouum, & terrā nouam: Primum enī cælum, & prima terra abiit, & mare iam nō est: Et ciuitatē sanctā Hierusalē nouā uidi descendentem de cælo, à deo paratā sicut sponsam ornatā uiro suo.* *¶ Exterminatis illis, qui corruerunt terrā, uidi, inquit, cælum nouum, & terrā nouam, id est, cæli & terræ species nouam, & in melius cōmutatam: Primum enī cælum, & prima terra, id est, cæli & terræ species pristina abiit siue fugit, sicut supra dictū est, q̄ à cōspectu sedentis sup̄ thronum fugit terra & cælum.* Porro de eo, q̄ ait: *¶ Et mare iam nō est.* *¶ Dubie à doctoribus tractatū est, utrum maris fluida substantia penitus ficcanda & ad nihilanda sit magnitudine illius incendij, quo deflagrabitur uniuersitas seculi, an in melius cōmutanda, ut eius quoq; substantia quidem permaneat, sed species alia sit.* Cunctis igitur innouatis: *¶ Vidi, ait, ciuitatē sanctā Hierusalē nouā.* *¶ Tāto nanque uenerabili præconio sanctorū, atq; electorū uniuersitatem efferri decuit, ut diceret eam ciuitatem, meritis sanctā, noīe Hierusalem, habitu nouā: Nimirū quia hæc ciuitas sancta est, illa autē, quam superius uiderat, inimica huius, meretrix et mater fornicationum, & dicitur & est.* ¶ Ista, Hierusalē noīe suo, suam & dei sui ueram significās pacem: illa, Babylon uocabulo suo, suam designās confusionem. Ista noua & perseverās in iuuentute æterna, illa celeri iuuentute per fornicationes expensa, atq; in breui consumpta, deinceps corrūgatur uetustate sempiterna. ¶ Quæ est enī huius nouitas, nisi gemina sanctæ regenerationis gratia: Nunc enī regenerata per primā resurrectionem, id est, per Christi baptismū, in nouitate uitæ ambulat, tūc autem, cum factū fuerit, quod presens uisio prescribit, regenerata erit per secundā resurrectionem, de qua ipse Christus: In regeneratione, inquit, cum sederit filius hoīs in sede maiestatis suæ, & cetera. Erit ergo tūcuere nouātam in corpore q̄ in anima. Talem uidi, inquit, descendentem de cælo, & exponens quid dixerit, addidit: *¶ A deo paratā: Non enī sibi arrogat, id q̄d est illa ciuitas sancta, sed à deo se accepisse, nō suis meritis, sed cælesti gratia semp̄ me minit, & sempiternas agat gratias.* Quō paratā à deo: *¶ Sicut sponsam, inquit, ornatā uiro suo.* *¶ Multum per oīa ciuitas hęc prædicat dissimilis ciuitati illi magnæ meretricis: Illa nanque in habitu meretricis sedens sup̄ bestiam coccineā, plena nominibus blasphemiarū, prostituta & fornicaria patenter arguitur, prostituta dæmonijs, fornicata cum regibus: Hęc autē uni uiro suo, uni deo suo pudice ornata pronūtiatur, & sicut sponsa, uidelicet, iam preparatas ingrediendo ad nuptias, adultera illa meritis mortis & inferni subeunte pœnas.* Sequitur: *¶ Et audiui uocem magnā de throno dicentē: Ecce tabernaculū dei cum hominibus, & habitabit cum illis: Et ipsi populus eius erūt, & ipse deus cum eis erit, eorum deus.* *¶ Vere magna & delectabilis uox ista, quam sanctā ciuitatē, & sponsam suam ipse, qui sedet in throno, dignam demonstrat atq; commendat: Neq; enī illa unq̄ commēdauit seipsam, atq; iccirco dignum est, ut uir suus, deus*

In quo differunt mors & infernus. Psal. 115. Supra 14.

Impiorū duplex damnatio.

Mors prima, peccatū. Mors secunda, æterna uindicta peccati.

De statu beatæ immortalitatis uisio sequens. C A P. XXI. Nouū cælū, id est, noua cæli species.

Ciuitas beatorum.

Nouitas Hierusalē per geminam regenerationis gratiā, Roma s̄ Matth. 19. A deo parata m. Dissimilitudo inter duas has ciuitates.

suus commendat illam. E contra meretrix illa corruptis & corruptoribus suis semetipsam commendat, semetipsam corde et ore proprio apud illos in malis proprijs magnificat: Nam in fronte eius nomen scriptum, mysterium: Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terre: Item ipsa in corde suo dicit: Sedeo regina & uidua non sum, & luctum non uidebo: Hec autem non semetipsam commendat, sed deus suus, uir suus, sedens in throno magna uoce illam commendat. **Ecce**, inquit, tabernaculum dei cum hominibus & habitabit cum eis. **Ecce** demonstrantis aduerbiū, magnum est magnæ gratulationis indicium lætantis ore prolatum, quia quemadmodū Psalmista dicit: **Lætabitur dñs in operibus suis: Hoc nanq; tabernaculum opus dñi est, uniuersa ornamenta eius abintus et de foris pulchra sunt opera dñi, digna præconia demonstrantis dñi, digna lætitia cordis dñi, ut sicut iam dictum est, propheta testante, lætetur in illis.** Ex quo formato homine primo costam de latere eius tulit, & edificauit eam in mulierē, extunc deus hoc tabernaculū suū ædificare nō desit, aut desuit donec cōpleat, & dicat: **Ecce tabernaculū dei.** ¶ Porro qd addit cum hominibus, idem est ac si dicat ex hominibus: Totum nanq; hoc tabernaculū ex hominibus ædificatū est: Vnde & lapides uiui dicuntur: tunc sōibus, pressuris expoliti, & suis quiq; locis per manū artificis dei benē dispositi. Quō autē & deus habitabit cum eis, nisi quia uerbum caro factū est, & habitauit in nobis, deus homo factus secundū ueritatem naturę est, & semper erit unus ex nobis: Et quia per passionē auctor salutis nostrę cōsummatu recte dictū: **Et ipsi populus eius erunt.** Et quia ipse qui possidet eos, quos possidet, possessio est, addit adhuc: **Et ipse deus cum eis erit eos deus.** Sequitur: **Et absterget deus omnē lachrymam ab oculis eos, & mors ultra nō erit, neq; luctus, neque clamor, neq; dolor erit ultra, quæ prima abierunt.** Mira ueritatis assertio: Absterget, inquit, deus omnem lachrymam ab oculis eos: magnificentijs exprimi non potuit multitudo cōsolationis, quę in isto seculo flentibus, illic reposita est sanctis & electis dei. Huiusmodi nanque dictio à similitudine tracta est matris, quę paruuli sui fletum non sustinens oculos eius, & faciem manu tergit, mulcet osculis. Pro intimando nobis tanto affectu suo idem deus in propheta inter cætera dicit: **Pueri eorum in humeris portabūtur, & super genua consolabuntur.** Statimq; ad ipsos paruulos apostropham facit, & dicit eis idem gratiæ spiritus: **Quemadmodum mater consolatur filios suos, ita & ego consolabor uos, & in Hierusalem consolabimini, & cætera.** Frustra autem de oculis fletus abstergi uidere tur, nisi etiam ipsa flendi causa tollere tur. Recte protinus sequitur, & dicit: **Et mors ultra nō erit.** Nomine mortis uniuersas breuiter comprehendit angustias mortalitatis. Ac si dicat: **Et meretrix illa, quam de sanguine sanctorū ebriam uidisti, nequaquā ultra quicquid de sanguine illorū bibere poterit, quippe qui nec ullo modo ultra iam poterunt mori: Sublata autē morte consequenter & luctus tollitur.** Ait ergo: **Neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor, erit ultra, quæ prima abierunt.** Statimq; sequitur: **Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia.** Hoc ille dicit, cuius dixisse fecisse est. **Noua erūt omnia, quia talia erunt, quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, & in cor hoīs non ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se.** Illa prima, scilicet, omnia uetera, omnia mala abierunt, mors, & luctus, & clamor, & dolor: & hæc omnia noua, omnia bona, ordine recto succedunt. Non ita autē in processu illius meretricis. Sed quid? Omnia bona illius prima abierunt, purpura eius, aurum eius, lapides pretiosi eius, margaritę eius, omne lignum thinū eius, omnia uasa eboris eius, & cæterę diuitiæ eius, quæ superius pereuntes referuntur, & deinde ordine suo succedunt, mors, & luctus, & fames, & combustio ignis sulphurei, & pro omnibus his semel & iterum, ac tertio, uæ, uæ, uæ, conclamatur illi. **Et dicit mihi scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt & uera.** Ipse qui sedet in throno, qui omnia faciēdo dicit, & dicendo facit ore suo, dicit mihi scribe, munere suo facit hoc ut sciā, & dignus sim scribere apostolica simul & euangelica autoritate. Et quare scribere debeam subiuncta testificatur causa, quia hæc uerba, inquit, fidelissima sunt & uera. Fidelissima, uidelicet, in promissione bonorum, uera in cōminatione malorū, quæ cunq; præcedenti loco conscripta sunt in apparatu terribili simul & expectabili sedentis super thronum. **Et dixit mihi: Factum est.** Ipse qui primo aduentu suo iurauerat, siue iurare uisus fuerat superius per uiuētem in secula seculorū, quia tempus amplius nō erit, sed in diebus uocis septimi angeli cum cœperit tuba canere consummabit mysterium dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas, idem hic in præsignatione secundi aduentus sui dicit: **Factum est.** ¶ Quid est enī dicere factū est, nisi mysteriū dei consummatū est? Ergo factū est, consummatū est tempus poenitentię siue cōmutionis amplius nō erit: Chaos enim magnū firmatum est inter Babylonem illam meretricem damnatā & Hierusalē istam ciuitatem sanctam, dei sponsam, ut nec illius tormentum aut luctus ultra mitigetur, nec istius gaudium uel ornatus amplius diminuatur. Hoc dicto confestim pulcherrimo quasi epologo utitur dicendo sic: **Ego sum α & ω, initium & finis: Ego sitienti dabo de fonte aquę uiuę gratis: Qui uicerit possidebit hæc, & ero illi deus, & ille erit mihi filius.** Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololatriis, & omnibus menda-

Psal. 103

Gene. 3

Cū hominib; id est, ex hominibus factū.

1. Petri 3
Iohan. 1

Deo ibi cōsolabitur sicut mater filiū paruulum, flentem.

Esaia 66

Quam diuersa fors sponsę a forte meretricis.

Esaia 64
1. Cor. 3

Supra 13

Supra 10

Factū est.
Lucæ 16

mendacibus, pars illorū erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secūda. Breuiter namq; ea, de quibus hactenus sermonē feci uel quorū huic imagines ostendit, q̄ uerba fidelissima atq; uera p̄nuntiāuit, scilicet, de bonis eorū, qui à dextris, & de malis eorū, qui in illo iudicio statuent à sinistris. Nam q̄ ait: Ego sitiēti dabo de fonte aque uiuę gratis, qui uicerit possidebit hęc, & ero illi deus, & ille erit mihi filius: fidelissima sunt v̄ba his reposita, qui à dextris erunt, quę sequitur: Timidis aut̄ & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololātris, & oībus mēdacibus, pars illorū erit in stagno ardēti igne & sulphure, qđ est mors secūda, v̄ba sunt uera in eos qui à sinistris erūt. ¶ De quorū oīum fidelitate ac ueritate ne q̄s dubitet, suā autoritatē ipsa q̄ loquitur v̄itas, mira cū grauitate interponit dicēdo: Ego sum A & Ω, initium & finis. De ista suimet quadā descriptione iam initio dictū est, ubi idē ait: Ego sum A & Ω, principium & finis. Veraciter oīa hęc, quę hac ultima periocha dicta sunt, eo modo dicta sunt ut plena sint timoris, & secundū hęc opera sua, uel iudicia sua spūs sanctus recte dicit, & est spūs timoris dñi. ¶ Hic timor dñi sanctus est, quia oēs sanctos & electos dei timoratos facit. Timoratos, inquā, nō timidos oēs illos facit, q̄a quantumcūq; in sanctitate p̄fecerint, considerantes ueritatē atq; seueritatē tremendi iudici, timent & tremunt adhuc. Nec em̄ sese cōprehendisse arbitrātur, & nihilominus fortes sunt, et currunt ut cōprehendant, qđ timidi non faciunt. Timidi namq; dicunt & sunt, qui neq; fidem neq; spem habent futuroꝝ, & tunc demū recte timidi dicūtur, cum de promissionibus dei dubitantes nihil forte p̄pter spem uitę, nihil arduum p̄pter premiorū fidutiam aggrediūtur. Iccirco recte p̄senti loco timidi cū incredulis sociātur, & sicut incredulorū, ita timidorū quorū pars in stagno ardenti fore denuntiatur. ¶ Et hęc quidē retributio iustitię est, illa aut̄ donatio gratię, quę sanctis promittit in remuneratiōe. Proinde cū dixisset: Ego sitiēti dabo de fonte aque uiuę, addidit gratis: q̄a nimirū hoc ipsum qđ fuit operādo, qđ operat̄ sitiēdo, & desiderādo ad deū, quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarū, totū muneris est diuini, muneris gratuiti. Ipse em̄ et gratis nos fecit, & gratis anteq̄ essemus oēs sanctos suos ad uitā p̄destinauit, & cū perissemus in Adam, itidē gratis nos uocauit, atq; à peccatis regenerante Christi gratia iustificauit. Cōsequenter igitur et illud gratię erit uel est, q̄ uocatos atq; iustificatos magnificauit illa magnificatione, ut sint filij dei, quę admodum dicit: Et ero illi deus, & ille erit mihi filius, & bibant de fonte aque uiuę, ita ut inebrientur, quemadmodū Psalmista dicit: Inebriabūtur ab ubertate domus tuę, & torrente uoluptatis tuę potabis eos: Quoniā apud te est fons uitę, & in lumine tuo uidebimus lumen.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

R V P E R T I A B B A

TIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHANNIS APOSTOLI COMMENTARIO.
RVM LIBER XII.

SEPTEM SPIRITVVM DEI OPERA SPECTA-
mus, quę uel qualia cum genere humano operati sunt ab initio usq; ad finem seculi, singuli ordine suo, à primo qui est spūs sapientię, usq; ad altimū eiusdē ordinis spiritū timoris dñi. ¶ Nam, sicut aliās dictū est, nobis quidē ascendētib; ad deum primus in ordine est spūs timoris dñi, testante scriptura cū dicit: Initium sapientię timor dñi. Sed descendēti ad nos gratia celesti, alius in propheta cōputatur ordo eorundē spiritū dñi, cum de flore qui de uirga p̄deunte ex radice Iesse ascēdit, loquens ita dicit: Et requiescet sup̄ eum spūs dñi, spūs sapientię & intel-

lectus, spūs consilij & fortitudinis, spūs sciētię & pietatis, & replebit eum spūs timoris dñi. Horum ergo spiritū opera secundū sanctarū autoritatē scripturarū regrentes spectauimus, et p̄ posse scrutati sumus septē periochas, determinando secundū eosdē spūs, qm̄ ab ipsis gratia & pacē nobis annūtiabat scriptor libri hui⁹ in Ch̄so Iesu dicēs in initio: Gratia uobis ab eo q̄ est, et q̄ erat, & q̄ uēturus est, & à septē spiritibus qui in cōspectu throni eius sunt, et ab Iesu Ch̄so, &c. ¶ Nunc tandē in calce uisionis siue reuelationis huius uniuerfitas huic Iohanni demonstratur totius operis, q̄ Iesus Christus tot impensis, tot spiritū suorū gratijs uel donis edificauit, scilicet, ciuitas sancta Hierusalem, quę est ecclesia dei, nō qualis in ista peregrinatione est, uel qualis in ultimo iudicio stabit à dextris, sicut pauloante dictū est, nō sine aliquāto timore donec trāseat furor dñi, quo in ignē æternū mittent sinistris: sed qualis post iudiciū in gloria æterna erit, sola & tota alienis oībus foras missis, perfruens uisione dei. Hoc ita incipit: Et uenit unus de septē angelis habētibus phylas plenas septē plagis nouissimis, & locutus est mecū dicens: Veni, ostendā tibi sponfam uxore agni: Et sustulit me in spiritu in montē magnū & altū,

Q 3 & ostendit

Ego sum A
& negoti
mendus.
Supra 1
Esaia 11
Psal. 18
Differentia
inter timo-
ratos & ti-
midos.
1. Cor. 9

Beatis oīa
gratis do-
nata.
Psal. 41
Roma 8

Psal. 35

Duplex or-
do septē spi-
ritū dñi.
Psal. 110

Esaia 11

Supra 1

Argumen-
tum libri
ultimi.

Vnus de se-
pte angelis
Christus q
in sanctis
loquitur.
2. Cor. 13

Cur spon-
sam & uxo-
re agni, si-
mul dicit.

Mons ma-
gnus & al-
tus, Chrs.
Daniel 2

Philip 2

Sup hunc
montē ædi-
ficata est ci-
uitas dei, ec-
clesia.

Esaiæ 28

Matth 21

Lucæ 20

Psalm 147

Fundamen-
tū huius æ-
dificij in
summo, nō
in imo est.

Cur hæc ci-
uitas dicit
Hierusalē.

Psalm 147

Descendit
humilis, ca-
dit super-
bus.

1. Cor. 15

Habēs clari-
tatem dei,
nō solū in
aia sed etiā
i corpore.

1. Iohan 3

Philip 3

In iaspide
virtutū o-
pera, in cry-
stallo fidei
puritas de-
signatur.

Quid mu-
rus illius tri-
nitatis.

Matth. 6

Lucæ 12

& ostendit mihi ciuitatē sanctam Hierusalē descendētem de cœlo à deo, habētem claritatem dei. ¶ Vnus iste de septē angelis, unus est Christus, qui in omnibus eisdem loquitur angelis, id est, prædicatoribus sanctis, quemadmodū dicit quidā illoꝝ apostolus Paulus: An experimentū queritis eius qui in me loquitur Christus? Hic unus futurū erat ut ueniret ad istum dilectum suum Iohānem, & appareret illi cum discipulis suis, sicut in peruulgata assumptiōis eius histo-
ria legis, dicēs: Veni dilecte mi ad me, q̃a tempus est ut epuleris in cōuiuio meo cum fratribus tuis. Hoc ergo p̃signans iste unus de septē angelis locutus est, ait, mecū dicens: Veni, ostendā tibi sponsam uxore agni. ¶ Qui em̃ hæc dicit, epulas utiq; nuptiales illic esse innuit, de quibus, ut iam dictum est, dicēdum huic erat, q̃a tempus est ut epuleris in cōuiuio meo cum fratribus tuis. Sponsa quippe est in cōuiuio nuptiali. ¶ Quare autē utrunq; dixit, & sponsam, & uxore agni? Videlicet, q̃a coniugij agni, & unice ecclesiæ eius uirginale est: Etiam illic ubi iam uxor erit in plenitudine uoluptatis, sponsa nihilominus permanebit, q̃a nimirum in illa beata copu-
la semper uxor cum filijs, semper uirgo erit permanentibus nuptijs & sponsalibus festis. ¶ Et su-
stulit me, inquit, in spiritu in montē magnum et altū. ¶ Vere qui ad uisionem diuinitatis trāsfer-
tur, quod huic futurū erat, sicut iam diximus, in magnā altitudinem altamq; magnitudinem montis eterni sustollitur. Mons quippe iste Christus est, qui tanq̃ lapis modicus de mōte exci-
sus sine manibus, id est, in humilitate nostræ conditionis de uirgine natus creuit, factusq; est
mons magnus, & impleuit orbem terrarū, creuit ascendendo super choros angelorū, dñs oim̃
coelestium, terre striū, & infernorū. In montem hunc magnū & altum sustulit me, ait, & osten-
dit mihi ciuitatē sanctam Hierusalē. ¶ Ergo sup̃ istum Christū ciuitas Christi fundata uel ædi-
ficata est. Hoc ita uerum est, ut per prophetam q̃dāq; deum legamus dixisse de illo: Ecce ego
mittam in fundamētis Sion lapidē summum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatū.
Sed & ipse lapis in euangelio contra scribas & pharisæos Psalmistæ pro semetipso utitur te-
stimonio, cum dicit: Lapidem quem reprobauerunt & edificantes, hic factus est in caput angu-
li. Recte ergo super montē ciuitas ostenditur, quæ sup̃ ipsum Christū ecclesia Christi fundata
esse cognoscitur, mira & edificatione, mira fundamenti & lapidum positione. ¶ Ois nanq; ædifi-
catio cuncta ædificij ciuitatum siue domoꝝ, quæ cunq; in hoc mundo sunt lapidem fundamē-
ti habent deorsum in simū & parietem sursum: Hæc autē ædificatio uel ciuitas quæ hic in spi-
ritu ostenditur, fundamentū sursum habet altissimū, unde pendet ois structura parietum, ois
spes & amor populorū fidelium, tam Iudeorū qui priores fuerunt, q̃ gentiliū qui posterius ædi-
ficati sunt. ¶ Hanc ciuitatē dicit sanctā, & nuncupat Hierusalē, quia sancta est ecclesia sponsi
sui sanguine sacrata, æternæ pacis possidens, & possessura uisionem: Vnde ad eam in psalmo lo-
quitur spiritus sanctus: Lauda Hierusalem dñm, lauda deum tuum, Sion: Qm̃ cōfortauit seras
portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te, qui posuit fines tuos pacem. ¶ Eam dicit: Descen-
dentem de cœlo à deo: ¶ Vt supra iam dixerat: Descendentem, inquam, non cadentem, ut ceci-
dit ille angelus, & factus est diabolus & Satanas: Cadere nanq; superbiæ est: descēdere humi-
litis, in quo semp̃ descensu se cōtinens illa Hierusalem in æternum stabit sciens, q̃a quod est,
non suis uiribus est, aut meritis, sed gratia dei, quæ cum Christo de cœlo descendit. Talis de-
scensus gloriosus est, & in magna claritate sublimis. Cum ergo dixisset: descendentem de cœ-
lo, recte subiunxit: Habentem claritatem dei. ¶ Pulchre nimirū descendit quæ in ipso descen-
su, in ipsa humilitate descensus sui claritatem habet dei, id est, similis est claritati dei: Clarissimū
quippe deum uidēdo ipsa quoq; secundū similitudinem eius resplēdet, & clarissima est: Hinc
in epistola sua hic idē Iohannes ait: Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit, q̃d
erimus: Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, qm̃ uidebimus eum sicuti est. Nec ue-
ro solummodo in anima, uerum etiam in corpore habebit claritatem dei, id est, claritatem, qua
post resurrectionē suā clarificatū est corpus filij dei: Sic em̃ & Apostolus dicit: Vnde & salua-
torem expectamus dñm nostrum Iesum Christū, qui reformabit corpus humilitatis nostræ
configuratū corpori claritatis suæ: Hoc ipsum præsentis loco amplius asruit, cum protinus
subiungit: Lumen eius simile lapidi pretioso, tanq̃ lapidi iaspidis, sicut crystallum. ¶ Nam ac-
si quæres, quomodo dixerit habentē claritatem dei, lumen eius simile lapidi pretioso, id est,
Christo, qui utiq; lapis dicitur, & pretiosus est. ¶ Porro hæc similitudo in diuersi generis lapi-
des duos dispertit dicendo, tanq̃ lapidi iaspidis, sicut crystallū: Non em̃ ex una re, sed ex dua-
bus ecclesia deo uel Christo similis efficitur, scilicet, nō ex fide tm̃, sed ex fide simul & uirtutū
operibus. Per iaspidē ergo uirtutū pulchritudinē: per crystallū fidei, quā in baptismo pcepit,
conseruatā intelligimus puritatē. ¶ Et habebat murum magnū & altū, habens portas duode-
cim, & in portis angulos duodecim. ¶ Murus magnus & altus est illi æterna firmitas incor-
ruptibilis præsidij, ubi suos quisq; fidelium thesauros securus reponere possit: Vnde ipse dñs
& rex ciuitatis huius dicit in euāgelio suo: Thesaurizate uobis thesauros in cœlo, q̃ fur nō ap-
propinquat, siue ubi fures non effodiunt, nec furantur. Murus iste chaos illud est, de quo pa-
ter Abraham sepultus in inferno uerissime dicat: Et in his omnibus inter nos & uos chaos
magnum

magnum firmatū est, ut hi qui uolunt hinc transire ad uos non possunt, neq; inde huc trāsmearē. ¶ Porro XII. portę eius, XII. apostoli sunt, qui pro officio quo hic nobis regnū dei prędicando aperuerūt, & ianuę nobis ad uitā extiterunt, honorē illic ampliorē habebunt quanto ampliorē in ciuitatibus habent portę honorē siue pulchritudinē à cætero ambitu murorum. ¶ In his portis anguli XII. uniuersi sunt doctores quicunq; ædificationi ecclesię studētes, eięq; uoce & literis seruientes, fidei & autoritati institerunt atq; innisi sunt apostolor; XII. ¶ Et noīa scripta quę sunt noīa XII. tribuū filior; Israel. ¶ Ipsi nanq; apostoli XII. noīati & inclyti sunt fili; spiritalis Israel, id est, Chři, cuius in typū pater Iacob siue Israel carnaliter XII. genuit filios XII. tribuū patres. Ergo et XII. apostoli Chři, et XII. tribus Israel, XII. ciuitatis huius portę sunt, sed modo diuersos: Apostoli nanq; in re, tribus uero Israel in significatiōe. Quod ut cōpendio sius clarescat uide quid sequitur: Ab Oriente portę tres, ab Austro portę tres, ab Aglone portę tres, & ab Occasu portę tres. ¶ Hoc de spiritali quę per Apostolos cōsummatum positione necessario intelligitur: Porro in profectiōe XII. tribuū filior; Israel ascēdentiū ex Aegypto talis ad imperium dñi positio castroz; extitit, ut ad Orientē tribus tres, ad Meridiē tribus tres, ad Occidentē tribus tres, & ad Aquilonē castrametarentur tribus tres. Itaq; cū de signatis XII. portis dicit. ¶ Et noīa scripta quę sunt XII. tribuū filior; Israel. ¶ Pulchre diligenter lectorem ad significatiuā illam castroz; positionem mittit, memorē simul quid huic sponsę suę, huic ciuitati sanctę Hierusalē dicat in Canticis: Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Hierusalem, terribilis ut castroz; acies ordinata. Item: Equitatu meo in curribus Pharaōis assimilaui te amica mea. ¶ Vt autē de spiritaliū positione portaz; cōcepta pcurramus, qđ sibi uult quod ait, ab Oriente portę tres, ab Austro portę tres, ab Aquilone portę tres, & ab Occasu portę tres: nisi qđ sancta apostolica fides in trinitatis noīe consistens, per ministerium illoz; excepit nos ab omni gente & natione, ab omni sexu & ætate uenientes: Amplius autē hęc plagarum mundi distinctio in his ætatibus utiliter intelligit, pueritię, adolescentię, iuuetatē atq; senectę, ut hoc sit ab Oriente, ab Austro siue Meridie, ab Occasu atq; ab Occidente ternas portas pate re ab omni ætate, quacunq; ætate quis cōuertatur, euāgelica atq; apostolica regula indifferen ter aditū in ciuitatē sanctā, id est, ecclesiā, per fidē sanctę trinitatis patuisse. Nam per Oriētem pueritiā, per Meridiē adolescentiā siue iuuentus feruida, per Occidentē ætas perfecta, per Aquilonē recte intelligit senectus decrepita. Vnde quidā Christianę scholę uerificator insignis ita dicit: Seu pueros sol primus agat, seu feruor ephœbos Accēdat, nimius seu cōsummabilis æui Perficiat lux plena uiros, siue algida Boreę Aetas decrepitā uocet ad pia sacra senectā, Occur rit trinū, quadrina ad cōpita nomen. ¶ Non autē hęc iccirco dicūtur, qđ illic iam post iudiciū susceptio futura sit uenientiū, sed quia quis cesset suscipiendi officiū, ordo tñ & meritū perse uerat eoz; qui toti mundo prędicātes, suo labore oēs gentes, uniuersas ætates ad unā fidē col legerunt & susceperūt. Sequitur: Et murus ciuitatis habens fundamēta XII. & in ipsis XII. no mina XII. apostolor; & agni. ¶ Idē apostoli qui portę, ipsi ciuitatis huius & fundamenta sunt: Nam super fidem illoz; fundata est ecclesiā dei, ueruntamē ita ut fundamenta ipsoz; Christus sit. Deniq; ab hoc fundamento unico, ipsi fundamēta sic dicūtur quō unus idemq; primus eo rum à petra, quę sine dubio Christus est, dictus est Petrus. Iccirco cum dixisset, & in ipsis fun damentis XII. nomina XII. apostolor; cōpetenter addidit: Et agni. Etenī quęcunq; scripserūt, quibus, uidelicet, scriptis eoz; tanq; fundamentis, uniuersum fidei Christianę & doctrinę ec clesiasticę innititur ædificiū, non de suo scripserunt sed de plenitudine agni acceperūt, & uer bis eius euāgelicis tota intentione inhæserunt atq; institerunt. Ista sunt fundamēta & istę por te, de quibus spūs sanctus in psalmo dicit: Fundamēta eius in montibus sanctis, diligit dñs por tas Sion sup oīa tabernacula Iacob. Est em̄ sensus: Sancti montes, id est, apostoli, per fidē et do ctrinam fundamēta erunt gloriosę ciuitatis dei, idemq; & portę eius, qđ per prędicationē & miracula illoz; intrabitur in illā Sion. ¶ Portas istas diligit dñs super oīa tabernacula Iacob, id est, plusq; oēs militantes sibi in priori populo: Licet em̄ Moyses & alij prophete sancte & iuste uixerint, & nimie sanctitatis & fidei fuerint, eorum tñ merita apostolor; dignitas excellit, qui nō solū recte uixerūt sed etiā ipsum dñm (quē illi à longe prędixerāt, corporali pręsentia uide runt, ac dulcissimā pđicationis eius interiori pastu refici meruerūt, suāq; crucē tollētes eius uestigia secuti sunt, nūtiantes pacē in morte eius hoībus datam ubiq; terrarū. ¶ Quāuis autē hic in his fundamētis noīa tñ apostolor; scripta dicant, & non etiā prophetarū, tñ & prophe tæ ciuitatis huius fundamēta sunt: Sic em̄ in uno ex istis fundamētis, scilicet, Paulo apostolo le gimus scriptū: Iam nō estis hospites & aduenę, sed estis ciues sanctoz; & domestici dei, supe rificati sup fundamēta apostolor; & prophetarū. ¶ Et illi quidē etiā tēpore priores qđ aposto li fuerunt, sed nobis superēdificatis uel superædificātib; sic semp fuit & est ædificandum, ut prophetas legēdo aut disserēdo quęcunq; illi scripserūt aut locuti sunt, cuncta studiose ad ap ostopolica cōportemus fundamēta, & nihil de illis sentiamus nisi qđ p apostolos cōscripta tam euāgelicis qđ epistolaribus libris euāgelica probat ac recipit ueritas. ¶ Ergo etiā prophetę fun

Lucę 16
Portę XII.
apostoli.

Anguli por
tarę, docto
res ecclesig

Numer. 2

Terribilis
ut castroz;
acies ordi
nata.
Cant. 6. 1
Quid defi
gnant qua
ter tres por
tę.
Quatuor æ
tates hoīm

Apostoli,
XII. funda
menta, à
Chřo sic di
cuntur &
sunt.

Psalm 86

Apostoli ex
cellēiores
prophetis.

Prophetę
qđ funda
menta di
cuntur.
Ephe. 2
Quō intelli
gendi sunt
prophetę.

Passio chři

fundamen-
tum oim.

Mēfor hui⁹
ciuitatis

Christ⁹ est.

Iohan. 1

1. Cor. 12

Mēfura arū

dinea aurea

Supra 11

Hic arundi-
nea, in coe-
lo aurea.

Pfal. 67

Per murū,

ceteri bea-
ti significā-
tur.

1. Petri 2

1. Cor. 3

Ciuitas in

quadro, in

summa cō-

cordia.

1. Cor. 1

Ambit⁹ hu-

ius ciuitatis

quātus est.

Vnus mur⁹

intra aliū,

uelut arx i-

tra urbem.

Duo ordi-

nes huius

ciuitatis.

damenta quidē sunt, sed apostoli fundamenta fundamentorū: Christus autē fundamentū o-
mnium fundamentorū, qui hic agnus dicit, iccirco, uidelicet, quia fundamenta hæc oīa maxime
fundamento innituntur passionis eius, ppter quam Christus dñs dicitur agnus. Sequitur: Et qui
loquebatur mecū habebat mensurā arundineam aureā, ut metiretur ciuitatē & portas eius &
murum. Et ciuitas in quadro posita est. Longitudo eius tanta est quanta latitudo: Et mensus
est ciuitatē de arundine per stadia XII. milia: Longitudo, & latitudo, & altitudo eius æqualia
sunt: Et mensus est muros eius, CXLIII. cubitorū mensura hoīs, quæ est angeli. Mensor iste
nimirum gratiarū distributor earumq; remunerator est: Ipse est em̄ de quo Iohannes Bapti-
sta loquitur: Et de plenitudine eius nos oēs accepimus, et gratiā pro gratia: Prius enim in hac
uita gratiā dat, diuersa credentibus in se tribuens charismata, et post in illo seculo, de quo nūc
sermo est, pro gratia bene expensa retributionis æternæ præmia recōpensat. ¶ Vnde notan-
dum quā presenti loco mensoris huius mensura, & arundinea dicit, & aurea: Porro supius quo-
dam loco cum diceret hic Iohānes: Et datus est mihi calamus similis uirgæ, dicens: Surge, &
metire templū dei, nō dixit quod calamus ille esset aureus: Illic namq; significabat quā necessariū
ecclesiæ Christi euangeliū erat scripturus, in quo, uidelicet, scribendi ministerio præsens est
labor, futura autē remuneratio, quādo pro illa bene expēsa gratia reddenda sperat gratia, nō
qualiscunq; sed aurea, id est, locupletissima, ut, uidelicet, illic perfecte cognoscat, qui hic fide-
liter scripsit aut docuit: qd ex parte cognouerat, hoc in isto significat mensura arundinea, men-
sura aurea. ¶ Nimirum prius quādo his, de quibus nunc sermo est, apostolis imō et prophetis
multisq; patribus sanctis dabatur prædicādi uel scribendi gratia siue autoritas, mensura erat
tm̄ arundinea: Tunc autē ubi, sicut iam dictū est, gratia reddj pro gratia, recte mensura & a-
rundinea est & aurea. Sed nūquid soli remunerabūtur hi qui facultatē utiliter acceperunt in
scripturis sanctis: ¶ Solet namq; per arundinē scriptura significari, ut illic: Increpa feras arun-
dinis, id est, cōpescē hæreticos ferociter corrūpentes scripturas ueritatis: Arundine namq; co-
dices conscribūtur. ¶ Nunquid ergo soli in illa ciuitate remunerabūtur principes illi, qui scri-
pserunt, & non etiā ceteri, qui talem gratiā non acceperūt: Imō & ceteri quicunq; scripturis
sanctis obedierunt. Ait em̄: Vt metiretur ciuitatē, & portas eius, & murū: Murus namq; cuius
& portæ & fundamenta sunt, uniuersitas est electorū, qui tanq; lapides uiui super fundamenta
hec superædificati sunt, ad quandā similitudinē lapidum materialium glutine congruo sibi met
in structura manufacta cohærentiū. Oēs omnino propriā mercedem accipient, singuli secun-
dum suum laborē, & secundū mēforis gratiā cum qua laborauerūt. Et ciuitas, inquit, in qua
dro posita est: Id est, summa omnium illic pax & cōcordia est, nec opus erit amplius, ut de pa-
ce cōmoneantur, uerbi gratia, quatenus id ipsum dicāt oēs, & nō sint in eis schismata: Oēs spō-
te quasi naturaliter ibi sunt cōcordes, sicut in quadro edificio parietes, siue anguli omnes sunt
æquales. Hoc ipsum ybis alijs repetit, cum dicit continuo: Longitudo eius tāta est, quāta &
latitudo: Amplius autē, cum protinus addit: Et mensus est ciuitatē de arundine per stadia
XII. milia, ¶ Vt totidem stadia per quatuor partes intelligas, addit adhuc: Longitudo & lati-
tudo eius æqualia sunt. Addit tamen & altitudinē de qua postmodū dicemus. ¶ Itaq; cum in
ambitu ciuitatis stadia XII. milia perspicias, ipsa autem ciuitas quadra sit, facile potes aduerte-
re quot stadijs latera singula dimetiant, scilicet, tribus milibus. Sed quomodo stabit id quod
sequit, & mensus est muros eius CXLIII. cubitorū, quod longe minus est q̄ tria milia stadiorū:
Posset hoc dictum uideri de altitudine murorum, quod, uidelicet, muri CXLIII. cubitis ten-
derent in altum, si non dixisset, quia longitudo, & latitudo, & altitudo ciuitatis æqualia sunt.
Erat autem, ut iam diximus, tam longitudo quā latitudo trium milium stadiorū, quod lon-
ge superat quantitatem CXLIII. cubitorum. ¶ Igitur murus hic est alius: longe em̄ alia, longe
minor huius quantitas est: Neq; enim hoc uel suspicari licet, quod hic quidem cum dicit: Et
mensus est muros eius, CXLIII. cubitorū quodcunq; latus quadræ ciuitatis: Illic autem, ubi di-
xerat: Et mēsus est ciuitatem per stadia XII. milia, aream intelligere debemus eiusdem ciuita-
tis: Geometricalis namq; disciplinæ ratio sic habet, quia omnis tetragonus equaliter latera ha-
bens unum latus multiplicat in se & ea semel multiplicatione aream suam implet. Porro quā-
titas hec CXLIII. cubitorū in semetipsam ducta, uix quippiam ultra XV. stadia complet. Quā-
longe hoc à XII. milibus stadiorū minus est: Igitur alius, ut iam dictum est, hic, atq; alius ille ci-
uitatis murus est: Quod qualiter in ciuitatibus manifestis fiat, ut intra murum ampliōrē mu-
rus angustior contineatur, nostra demonstratione non indiget. Deniq; non incongrue quis
ædificauerit, si intra ciuitatem, cuius ambitus XII. milia stadiorū sit, arcem fecerit, cuius latus
quodlibet CXLIII. cubitorū sit. De spiritali ædificatione quærēdum est, quia nimirum ex ipsa
literæ superficie sentire compellimur, quod murus alius breuior inter murum ampliōrem conti-
neatur. ¶ Quid ergo dicemus, nisi quia quāuis una ciuitas una ecclesia sit: Duo tamen sunt
ordines ciuitatis, alius eorum qui foris persecutiones passi fortiter sunt præliatis alius eorum,
qui bene operando in pace ecclesiæ cursum consummauerunt uitæ præsentis. Stadia namq;
pugnan-

pugnantium laborem, cubiti significant operantium pacem. ¶ Mensus est ergo ciuitatem de arundine per stadia XII. milia, id est, remunerauit magnum, & fortem illum sanctę ecclesię ordinem, qui in stadio cucurrit & pugnavit, & per quatuor partes orbis terrarũ sanctę trinitatis fidem testificādo: qui numeri, scilicet, quaternarius atq; ternarius partes sunt duodenarii: quater namq; tria, siue ter quatuor sunt duodecim: suum pro eodem testimonio sanguinē fudit, in quo nimirũ ordine apostoli sunt & martyres Chři. ¶ Huius profecto ordinis murus amplior breuiorē CXLI. cubitorũ interioris murum cōtinet: quia tantorũ merita propugnatorũ hoc effecerunt, ut infirmorũ multitudo in Chři fide cōfirmata, bonis operibus insistēdo ad eiusdem ciuitatis habitationem perueniret. ¶ Igitur nihil huic repugnat quod dicitur: Longitudo & latitudo & altitudo eius æqualia sunt, per quam pulcherrimę quadraturę figurā consona, & indissociabiliter cōcors significatur confessio cunctarũ, quę illuc ascenderũt siue ascēdunt tribuũ, tribuũ dñi ad confitendũ nomini dñi. Longitudo ciuitatis consonantiā fidei: latitudo sufficientiā charitatis: altitudo perseverantiā spei illorũ significat, quę illic remunerāda est. ¶ Mensura, inquit, hois quę est angeli: Aequales em̃, inquit dñs, erunt angelis, & filij sunt dei, cum sint filij resurrectionis. Iuxta literā, cum dicit: Mensura hois quę est angeli, angelum sibi apparuisse inquit in figura hois. ¶ Et erat structura muri eius ex lapide iaspide, ipsa uero ciuitas aurum mundũ simile uitro mundo. ¶ Cum distinctionem facit muri & ciuitatis dicēdo, & erat structura muri ex lapide iaspide, ipsa uero ciuitas aurum mudũ, noīe muri firmiores magisq; spiritalis propositi fideles: ciuitatis autē appellatione plateas ciuitatis, id est, laxioris uitę maximeq; laicalis ordinis multitudinē significat: Nec mirũ quod plateas ciuitatis aurum fore mundũ, siue sterni auro mundo prædicat. ¶ Addens, aurum illud sic fore mūdum, ut simile sit uitro mūdum, quia secularis quoq; uitę nonnulli sunt summis cōpti uirtutibus, qui & puritate mentis, & radio fulgent operis. Nam q̃a ueritatem fidei retinent, recte mundũ dicuntur aurũ: quia fides aurea uirtus est, imò et auro pretiosior dicente Petro apostolo: Vt probatio uestre fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur. Quia uero sanctā confessionem frequentāt, & peccata sua non defendũt, sed confitendo aperiũt, recte uitro mūdum simile dicitur hoc aurũ. ¶ Quod si qd reprehensibile adhuc in eis est, sperandũ est, q̃a post purgatorium ignē fulgidũ magis placebit hoc aurũ, ita ut totũ aurũ sit: quia sicut ait Apostolus, uniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit, et si cuius opus arserit, id est, peccatũ solubile fuerit, ipse saluus erit, sic tamē quasi per ignē. Sequitur: Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentũ primũ, iaspis: secundũ, sapphirus: terciũ, calcidonius: quartum, smaragdus: quintũ, sardonius: sextũ, sardonius: septimũ, chrysolithus: octauũ, berill⁹: nonum, topazius: decimũ, chrysopasus: undecimũ, hyacinthus: duodecimũ, amethystus. ¶ Fundamēta ciuitatis, sicut iam dictũ est, apostoli sunt, q̃a murus ciuitatis, ait superius, habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorũ, & agni. Ecce autē q̃ pulchra sunt fundamenta hec, q̃ pulchri lapides isti, lapides sancti, qui quādo uoluebant super terram contēptibiles uidebantur diuitibus huius seculi: Neq; em̃ pulchritudo illorũ tunc parebat in oculis hoim, quādo tundeantur & percutiebantur: sed in oculis dñi pulchri erāt: ut magis pulchri fierent percussione tribulationũ poliebantur. Illic pulchritudo & claritas illorũ manifestā omnibus est: & erit ita ut quādoq; uidētes dicant impj: Hi sunt quos aliquādo habuimus in derisum, & in similitudinē improprij: Nos insensati uitam illorũ æstimabamus infantiā, & finem illorũ sine honore. Quō ergo cōputari sunt inter filios dei, & inter sanctos fors illorũ est? Nimirum sicut lapides isti oēs pulchri et pretiosi sunt, diuersa tamen pulchritudine, ita ut nullo eorũ ulli alij sit omnino similis, ita sancti apostoli omnes quidem in clyti sunt & gloriosi, diuersa tamen gloria, prout cuiq; superueniēs in eos spiritus sanctus contulit: ita ut in distributione gratiarum, quas acceperunt miro modo, similitudo dissimilis, et dissimilitudo sit similis, & habitudo mentis siue interioris hominis, ubi Chři sunt cōfirmati, in nullis eorum omnino eadem sit. De naturis lapidum singulorum plerique studiosius conscripserunt, singulorum qualitatibus siue coloribus lapidum pene singula diligēter assimilantes merita sanctorũ. Sequitur adhuc: Et duodecim portę duodecim margaritę sunt per singulas, & singulę portę erant ex singulis margaritis. ¶ Apostoli, sicut iam dictum est, & fundamenta dicuntur & portę, miroq; modo & in fundamentis pretiosorum nominibus lapidum, & in portis pretiosarum gloriosi prædicantur similitudine margaritarum: C H R I S T V S enim pretiosus lapis & pretiosa margarita, quam inuentam negotiator sapiens emit datis omnibus suis: ipse conformes illos faciens sibi hoc dedit illis ut in fundamentis & in portis margaritę sint decoris: Decor namque siue pulchritudo, & gloria portarum, per quas in illam ciuitatem à quatuor mundi partibus uenientes introiuimus, pulchrius aut conuenientius quàm nomine uel specie margaritarum significari non potuit. ¶ Nimirum sicut scemina nobilis, pretiosis præculsa margaritis, solet ad oculos hominum gloriari, uiro suo subornata, sic ciuitas illa quę est ecclesia, talibus principibus, tantis patribus, tam gloriosis apostolis,

Q s gloriari

martyrum
scilicet, & i
pace defun
ctorum.
Martyrum
mensura
per stadia
12000.
Aliarũ men
sura est 144
cubitorum

Psal. 121

Hoīes ibi e
rūt angelis
æquales.

Aurũ mun
dum simile
uitro.

1. Petri 1

Ignis pur
gatorius.
1. Cor. 3

Sapient. 5

Apostolorũ
diuersa gra
tiarũ dona.

Apostoli &
fundamen
ta & portę
dicuntur.
Matth. 13

Apostoli
sunt mar
garitę spō
sæ.

2. Cor. 1

gloriari potest, sponso suo Christo sic ornata ut sponsa. Vnde sibi conscius Paulus apostolus, una profecto ex istis portis semper patentibus, Corinthiis loquitur: Nam gloria uestra nos sumus sicut & uos nostra in die dñi nostri Iesu Christi. Quod idem est ac si diceret: Tanta nobis charismatum dona spūs sanctus contulit, tm̄ tamq̄ fructuose nobiscum operata est gratia dei, ut recte uobis aduersum pseudoapostolos liceat gloriari pro nobis. Nihilominus, q̄ cū dixisset, nam gloria uestra nos sumus, subiunxit, sicut & uos nostra. Hoc bene atq; consonanter p̄sens litera p̄dicat, ubi p̄missio: & singule portę erant ex singulis margaritis, cōtinuo subiūgitur: Et plateę ciuitatis aurum mundū tanq̄ uirrum perlucidū. Sed & supra dicturus: Fundamēta muri ciuitatis omni lapide p̄tioso ornata, p̄misit: & erat structura muri eius ex lapide iaspide, ipsa uero ciuitas aurum mundū simile uitro mūdo. ¶ Igitur ueraciter gloria uestra, inquit, nos sumus, sicut & uos nostra, id est, gloriari uobis licet de collata nobis gratia, & nobis de fide uel cōuersatione uestra nostro labore parta, nec in alterutros nobis indecores aut indecētes sumus, sed sicut muros ex iaspide, uel ciuitatē auream, fundamenta deesse ex omni p̄tioso lapide ornata: sicut itidē auream ciuitatē portę ex margaritis condecant, sic populū Christianum cōdecorat p̄ncipatus apostolorum: itemq; uicissim tātis apostolis nō indecens est talis populi profiteri p̄ncipatū. Sequitur: Et templū non uidi in ea, dñs enim deus omnipotēs templum illius est & agnus. Et ciuitas non eget sole neq; luna ut luceant in ea: Nam claritas dei illuminat eam, & lucerna eius est agnus. Magnifica spe nostrā quę in hac peregrinatione est, inopiā siue indigentiam spūs ueritatis consolatur dum dicitur: Et templū non uidi in ea, & ciuitas nō eget sole neq; luna, dñs enim deus omnipotēs templū illius est & agnus, & claritas dei illuminat eam, & lucerna eius est agnus. ¶ Quātū em̄ hoc est uel erit ad cōparationem eius, quod de deo nunc habemus, qđ de deo & dei filio Iesu Christo nunc uidemus: Lapidēs cōgerimus, lapides materiales sine sensu & sine aīa comportamus, & ex ipsis domū construētes, in eisdem uel sup̄ eosdem nomen dñi inuocamus, ut cuius faciē uidere nō possumus, eius saltem sanctum nomē sciamus ubi uel quō inuocare debeamus. ¶ Tunc q̄ ignorantia eius dē quoq; nobis habuimus uel habemus lumen aliquātulum, id est, scripturā sanctā nobis adhibemus, ut in ipsa uel per ipsam utcūq; perpendere queamus, non iam quid uel quō sit deus, sed tm̄ quid non sit, & q̄ nulli creaturę assimilādus sit deus. ¶ At uero ubi in illa Sion deus deorū uidebit facie ad facie, et sicut est, et ipse p̄sens habebit intus in nobis ipsis, in ipsa substantia animarū nostrarum inhabitās & inundās diuinitas sentiet sicut impetus fluminis, sicut torrens uoluptatis, & exterioribus quoq; oculis (ut de substantia diuinitatis taceā) de cuius uisione sp̄s p̄sens disputatū est à patribus sanctis, utrū debeat uel possit corporalibus oculis uideri, exterioribus, inquam, oculis illud diuinitatis templū p̄sens uidebit, q̄ pulchre significatur cum dicitur: Et agnus templū est illius. Nam uere agnus templū dei, templū sanctę trinitatis est & erit, secundū fabricam sui corporis, in quo corporaliter habitat plenitudo diuinitatis. Ipse em̄ dixit: Soluite templū hoc, & in tribus diebus excitabo illud: Hoc autē, inquit euangelista, dicebat de tēplo corporis sui. Quo igitur ibi nobis templū manufactū, quale hic facimus ad inuocandū nomen dñi, cum ibi p̄sens cōspiciatur facies dñi, & pulchritudo templi non manufacti, id est, glorificati corporis Christi: Quo nobis illic solem aut lunā quærere scripturarū, ubi in semetipso & in corde patris, deus uerbū, cuius hic indices scripturę necessariae sunt: Nō sicut in Psalmo per id qđ dicitur: Dies diei eructat uerbū & nox nocti indicat scientiā, ita & hic per solē & lunam maiore & minore recte intelligimus scientiā scripturarū, quę illic necessariae non erunt. Aliās autē & uere uisibilib⁹ istis sole & luna ciuitas illa nō egebit ubi nox nō erit, sed nec dies, ut perpetuus ibi sit, huius qui nunc per circuitū girat, statione solis indigebit. Nam ut de cetero taceam lumine ciuitatis, ipse dñs in euangelio dicit: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorū. Quid ergo sol ad illuminationē illic cōferre poterit ubi tot quasi soles erunt, quot electi hoīes siue angeli? Verum ipse fulgor angelorū ex lumine erit unius diei, unde & dicit: Nam claritas dei illuminauit eam, & lucerna eius est agnus: Et ambulabūt gentes per lumē eius, & reges terrę afferent gloriā suam & honorē in illam. Ambulabunt gentes, inquit, atq; hoc dicto magnifica contingit atq; cōmemorat beneficia uel opera misericordiarum dñi: Nō em̄ parui ponderis aut momenti habet, q̄ gentes appellat eos hic qui ambulant in tali lumine tam gloriosę ciuitatis: Idem em̄ est ac si dicat: Illi qui prius erant gentes, ad simulacra muta, inquit Apostolus, prout ducebantur euntes, qualibus idem ait, propter quod memores q̄ aliquando uos gentes in carne, qui dicemini p̄putium, ab ea quę dicitur circuncisio in carne manufacta: quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati à cōuersatione Israel, & hospites testamentorū promissionis spem non habentes, & sine deo in hoc mūdo, &c. Illi, inquam, in tali ciuitate, in tali ciuitatis lumine ambulabūt facti domestici dei, & super illos, de quibus iam dictum est, apostolorū fundamentū superedificati. Mirabūtur quippe & ora ipsos semp̄ plena laudibus gratiæ dei, q̄ de tam longinquo in illam sint ciuitatē congregati: utpote quos, ut dicit psalmus, de regionibus congregauit eos, à solis ortu & occasu, ab Aquilone & mari, subiun-

Gloria uestra sumus, sicut & uos nostra.
* Decent.

Lumen hic in terra, scriptura est.

Psalm. 83
1. Cor. 13
Qualis uisio & iucunditas in cœlo

Agnus templū est, & uidebitur oculis corporalibus.

Coloss. 2
Iohan. 2
Non opus est ibi sole.
Psalm. 18

Iusti fulgebunt sicut sol.

Matth. 13

Gentes ibi ambulabunt, q̄ a longe congregatę sunt.

1. Cor. 12
Ephes. 2

Psalm. 105

subiungens: Errauerunt in solitudine in inaquoso, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt, & cætera. Quorum tunc eos meminisse iuuabit ambulantes per amplitudinem eiusdē magnę ciuitatis, & ob hoc q̄ talem ciuitatē inuenerunt, cātare in æternū misericordias dñi. Nam hoc est quod hic protinus subiungit: **L** Et reges terrę afferent gloriā suam & honorem in illam. Nam reges terrę idem qui & gentes sunt: omnes enim illic regnabunt: omnes regnum & sacerdotes Christi erunt, & regnabunt in secula seculorū, & eiusdem regni sui gloriā & honorem afferent in illam, sempiternas semper agendo gratias illi qui fecit eis hæc, qui glorificauit eos immortali beatitudine animarum, & honorificauit eos beata immortalitate corporū. **L** Et portæ eius non claudentur per diem, nox enim non erit illic. Magnū magnę securitatis documentum, quod portæ eius non claudentur: Nam per hoc satis innuatur: quia neq; hostes neq; fures illic timebuntur. Fur enim, ait dominus, non appropinquat. Quādiu hic peregrinamur oportet ut persepe portæ apostolicę propter hostes Iudæos atq; paganos: & propter fures hæreticos claudantur, & sententiarū uectibus ualidis obfirmantur: At uero tūc isti nūquam cōparebunt, iam em̄ cum diabolo & angelis eius missi erūt in ignem æternum. Vt quid ergo portæ claudantur per diem? Quod si queras, nonne saltem claudentur per noctem? Nequaquam, ait, nox em̄ non erit illic: Nulla uero omnino nox illic erit, neq; spiritalis quam hic patiuntur oculi cordis: neq; corporalis, qua hic circumfunduntur oculi corporis. **L** Et afferent gloriā & honore gentium in illam, nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, et faciens abominationem & mendacium: nisi qui scripti sunt in libro uitæ & agni. Qui sunt qui afferent in illam gloriā & honorem gentiū: nisi illi qui laborauerūt, & laboris eorū fructus ad gloriā & honorem dñi salus est gentiū? Ipsi sunt iam sēpe dicti apostoli, quos Christus magister & dñs eorū instruens ad fructificandū honorem & gloriā gentium dicebat illis inter cetera: Nō uos me elegistis, sed ego elegi uos, & posui uos ut eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat: Isti afferent in illam ciuitatē gloriā & honore gentiū, id est, gloriosum & honorificum fructum: quē in gentibus fructificauerūt regi & dño ciuitatis illius, deo & agno æterna p̄sentatione præsenta bunt, & in illa gloria & honore gentiū gloriosi erunt: iuxta illud prophetice ueritatis promissum: Fortitudinē gentiū comedetis, & in gloria eorū superbietis: Gloriā & honorem, inquit, gentiū afferent, & non uitiosam gentiū conuersationem, propter quam & gentes dictæ sunt. Iccirco subiunxit: **L** Nec intrabit in eam aliquid coinquinatū, & faciens abominationem & mendaciū. Quæ pristina erat uita gentium. Subintelligitur ergo cum dicitur: afferent gloriā & honorem gentiū, quod soli ex gentibus illic præsenta buntur hi, qui gentilitatis contumelias in gloriā & honorem dei cōmutauerunt. Paulus apostolus, ut gloriā & honore gentium, & non etiam aliquid coinquinatū in illam ciuitatē afferet, loquitur Corinthiis: Noli te errare, neq; fornicarij, neq; idolis seruietes, neq; molles, neq; masculorū concubitores, neque fures, neq; auari, neque ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regnum dei possidebunt. Ista sunt coinquinata & abominationum atq; mendaciorū opera, quorū aliquid non intrabit illuc: quia qui hæc operantur regnum dei non possidebunt. Quæ autem sequuntur: & hæc quidē fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in uirtute spiritus sancti & in spiritu dei nostri. Ista sunt gloria & honor gentium quæ afferentur in ciuitatem illam: Igitur gloriā tantum & honorem gentium afferent, & isti gloriosi atque honorifici ipsi sunt, quos deus præscluit atque præsclinauit, uocauit atq; iustificauit: Isti sunt de cunctis gentibus immundis excepti, quos intendens dicit: **L** Nisi qui scripti sunt in libro uitæ & agni. Idem etiam est ac si dicat: Non intrabunt in eam, nisi quos deus præscluit & præsclinauit, quos & in Adam prædamnatos agnus, id est, filius dei uocauit, & per passionem suam iustificauit. Nam iccirco liber uite recte dicitur etiam liber agni: quia quis fuisset in proposito dei cōscripti cum benediceret deus primis parentibus dicēdo: Crescite & multiplicamini, nō poterant post prauaricationē Adæ hæreditatē, ad quam cōscripti fuerant, consequi, nisi redempti fuissent per sanguinē huius agni. Sequitur: **L** Et ostendit mihi flumen aquæ uiuæ, splendidū tanq̄ crysallum, procedens de sede dei & agni in medio plateæ eius: Et ex utraq; parte fluminis lignum uitæ afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructus suos: Et folia ligni ad sanitatem gentium, & omne maledictū nō erit amplius. Ista quæ hic loco ultimo ostendit, diuitiæ sunt ineffabiles, & deliciæ inestimabiles gloriosæ ciuitatis, quas oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Istud namq; flumen est abundantia lætitiæ & iucunditatis, de qua Psalmista: Fluminis impetus, inquit, lætificat ciuitatē dei. Et alibi: Inebriabitur ab ubertate domus tuę, & torrente uoluptatis tuę porabis eos. Et Esaias in cōsolatione filiorū huius Hierusalē dicit: Quia hæc dicit dñs: Ecce ego declino in eos ut flumen pacis, & torrens inundās gloriæ gentium: Ergo flumen istud dominus est: Et uere, quia spiritus sanctus est. Spiritus sanctus est hoc flumen pacis, hic torrens gloriæ, hoc flumen lætitiæ, hic torrens uoluptatis, & ubertas domus dei: Ipse namq; est amor sponsi & sponsæ in illa gloriosa ciuitate: Quid enim est tota illius uite uel ciuitatis

Supra 1 & 2

Apertis portis neq; hostes neq; fures intrabunt in illā. Lucæ 11

Afferent gloriā & honore, scilicet, duodecim apostoli. Iohan. 15

Esaiæ 61

1. Cor. 6

Ibidem.

Roma 8

Liber uitæ & agni, idē est. Gene. 1 CAP. XXII.

Esaiæ 64

1. Cor. 2

Psal. 45

Psal. 35

Esaiæ 66

Flumen

Istud est a-

bundantia

lætitiæ.

Splendidum
tanq̃ cry-
stallum.

Iohan. 15

Extra eccle-
siam nō est
gratia spūs
sancti.

Afferēs fru-
ctus duode-
cim.

Psal. 1

Folia ligni,
uerba euan-
gelij.

Gene. 3

Dulcis illa
seruitus in
cœlo.

Psal. 117
Nomen eius
in frontib⁹
eorum.

Psal. 81
Iohan. 3

Nox ultra
nō erit ibi.

consonātia
inter princi-
piū & finē
huius libri.
De ip̃s au-
toritate.

Supra 1

tatis beatitudo, nisi iste amor? De isto amore oēs sancti angeli, & oēs oīum sanctorū uiuunt ani-
mæ. Iccirco cū dixisset: Et ostendit mihi flumē, bene addidit, aquæ uiuæ. ¶ Et q̃a talis aqua ui-
uificando illuminat atq; confirmat, bene ait, splendidū addendo, tanq̃ crystallum. In crystal-
lo nanq; claritas est simul & firmitas, quæ sunt pulchra uitæ illius insignia, ubi & corda nostra
trāfluēbunt, & corpora nostra beata immortalitate, & immortalī beatitudine firma erunt. Et
quia spūs sanctus ex euāgelica traditione dñi nostri procedēs dicit, dicit em̃: Cum uenerit pa-
racles, quē ego mittā uobis, spiritū ueritatis, qui à patre pcedit: bene & hoc ipsum hic nō ta-
cuit: Ait em̃ de hoc flumine pcedens de sede dei & agni: hoc em̃ est, qd in fide catholica pfite-
mur: Quia spūs sanctus à patre & filio procedit. Quod autē ait: In medio plateæ eius. Cōue-
nienter dictū est & proprie ad exprimēdas delicias ciuitatis: q̃a non foras extra ciuitatē il-
lam spūs sanctus procedit, sed tm̃ in medio plateæ ciuitatis, id est, in folis electorum cordibus
multū dilatatis. Et quidē iam ex quo Iesus glorificatus est, flumē istud ad nos fluere cœpit, sed
nondū apparuit, neq; hic in uita p̃senti apparere potest quid nobis fecerit. Totus processio-
nis eius, quā ad nos procedere dignat, illic fructus apparebit, hoc est qd nūc dicit: Ex utraq; par-
te fluminis lignū uitę afferēs fructus duodecim: Id est, Christus, qui elegit & misit apostolos
XII. Deniq; q̃ Christus homo factus, & de uirgine natus est ex abundātia est irrigantis huius
fluminis: q̃a de spiritu sancto uirgo cōcepit, & tale nobis de terra uirginēi uentris lignū ascen-
dere fecit. ¶ Item q̃ fructus duodecim lignū istud attulit, id est, q̃ XII. apostolos Christus or-
dinauit, ex plenitudine est huius fluminis: q̃a spiritū sanctū illis dedit. Iccirco de hoc habemus
in psalmo: Et erit tanq̃ lignū, qd plantatū est secus decursus aquarū, qd fructū suum dabit in
tēpore suo. Quod illic dictū est in tēpore suo, hęc est, qd ait hic p̃ mensēs singulos, id est, sine
defectu, & in æternū. Nunq̃ em̃ desinet facere fructū: q̃a nunq̃ deficiet, q̃ ex ipso est remunera-
tio sanctorū. ¶ Et q̃a salus gentiū, quam fructificati XII. apostoli fructificauerūt, Ch̃o attribui-
tur, qui fructificauit in gentibus p̃ illos ministeriū, recte dictū est: Et folia ligni ad sanitatem
gentium. ¶ Nam folia ligni uerba sunt euāgelij dñi nostri Iesu Christi, quæ recipiendo gentes
æternā animarū & corporū sanitatē sibi acquisierūt. Huiusmodi nanq; folia illic nō deficiēt aut
defluent: q̃a uerba dei in corde & ore gentiū non deerunt, imō plenius suggerente amore ppe-
tuam semp prorumpent in laudē. ¶ Et q̃a sub folijs ficus, quibus se operuerūt illi parētes no-
stri, maledictū conquistū est, recte ecōtra de folijs ligni huius p̃missio: quia erunt ad sanitatem
gentiū, additur: Et omne maledictū non erit amplius. ¶ Huiusmodi lignū & huiusmodi fru-
ctus ex utraq; parte fluminis esse dicūtur: uidelicet, pro similitudine uisibilis alicuius fluminis
deliciosi, cuius circū litora irrigua hinc & inde ligna fructifera uel quæq; uirentia nō sine de-
lectatione uisuntur: Et sedes dei & agni in illa erunt, & serui eius seruiēti illi. ¶ Ipsi qui serui,
& qui seruiēti illi, sedes dei & agni in illa ciuitate erunt, & ipse sedebit in eis rex regū & dñs
dominantium cum deo patre & spiritu sancto habitās in cordibus eorū. Gloriosa & dulcis ser-
uitus erit in illa, ubi seruos se esse in suis conscientijs meminerunt eius, à quo & per quem, & in
quo redempti sunt: ille autē dñs nō tam dñm seruorū aut regem seruiētiū, q̃ patrem filiorū, &
amicū se exhibet amicorū, nullā aliam exigens seruitutē, q̃ ineffabilē dilectionē tacere à laudi-
bus nō ualentē, & infinitas gratiarū actiones pro summis atq; ineffabilibus delicijs habētē.
Nam quō ab eiusmodi seruitute quiescere poterūt? Seguit em̃: Et uidebunt faciē eius, & no-
men eius in frontibus eorū. ¶ Non ergo illic poterit esse silentiū, ubi tam desiderabilē faciē ui-
debunt, sed sicut scriptū est: Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorū, sempiternę iu-
bilationis perpetualiter seruitiū. ¶ Et ut perpēdas quanti honoris, quātę sit libertatis illud ser-
uitiū: Et nomen eius, ait, in frontibus eorū. Quod uel quale nomen eius, nisi deus? Dñ nanq;
noīabuntur, & erunt iuxta illud: Ego dixi dñi estis, & filij excelsi oēs. Et hic idem Iohānes: Vi-
dete, inquit, qualē gratiā dedit nobis ut filij dei noīemur & simus: Ergo nomen eius in fronti-
bus eorū, id est, filij dei noīabuntur, & erūt. ¶ Et nox ultra nō erit, non egebūt lumine lucernę,
neq; lumine solis, qm̃ dñs deus illuminat illos, & regnabunt in secula seculorū. ¶ Videbunt, in-
quit, faciē eius, & ad uidendā faciē illam nō opus erit ut adhibeas, ut hic ad uidendā faciē
cuiusq; hoīs adhiberi oportet, lumen solis, aut lumē lucernæ, si sol sub terra sit: quia nox ultra
nō erit, diē illic nō agente sole alio, sed ipso dño deo, qui illuminabit illos, qui sol uerus & sem-
piternus est, nō ita ut oriatur & occidat, & nunc sup̃ terram fulgeat, nūc autē sub terrā se reco-
dat, sed ita ut semp in facies illorū fulgeat, in mentes illorū semp luceat. Et ne putes aliud esse
seruitiū illud, quo seruiēti illi, q̃ libertatē & regnū: Et regnabūt, inquit, in secula seculorū. Et
dixit mihi, hæc uerba fidelissima sunt & uera. Et dñs deus omnipotens ip̃s prophetarū misit
angelū suū ostēdere seruis suis, quæ oportet fieri cito. ¶ Ut caput siue principiū, ita & finem
libri huius uoluit esse galeatū, quatenus munitū sit totū corpus reuelationū istarū, ne quis au-
deat quasi contēptibile refutare uel abijcere quippiā eorū, quæ in hoc libro scripta sunt: Futu-
rum quippe erat, ut, sicut iam in exordio diximus, à nennullis cōtemneretur, maxime pro sui
difficultate: quia solent hoīs irreuerentes quęcunq; legerint cōtemnere tanto facilius, quāto
difficiliora

difficilliora sunt intellectu. ¶ Itaq; sicut in exordio dixerat: Apocalypsis Iesu Christi, quam de
dit illi deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri cito: ita hic præmissio: Hæc uerba fide
lissima sunt & uera, et dñs, inquit, deus omnipotens spiritus prophetarū, id est, spiritus sanctus
qui in prophetis locutus est, qui utiq; omnipotens dñs, & omnipotēs deus est, misit angelum
suum ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito. Item, sicut uel qua intentione illic dixerat: Bea
tus qui legit, & qui audit uerba prophetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt, tēpus enī
prope est, ita & eadem intentione uel sensu, dicit hic: Et ecce uenio uelociter. Beatus qui cu
stodit uerba prophetiæ libri huius. ¶ Hæc utiq; in persona loquitur dñi Iesu, qui utiq; quīs mo
ram facere uideat, uelociter uēturus est, & adimpletur uerba prophetiæ libri huius. ¶ Item,
sicut ad cōmendationem libri in initio personā suam semel & iterū & tertio diligēter expres
serat, primo dicens, & significauit mittens per angelū suum seruo suo Iohanni, qui testimoniū
perhibuit uerbo dei, & secūdo Iohānes, inquiens, septem ecclesies, quæ sunt in Asia: itemq; ter
tio dicens: Ego Iohānes frater uester, & particeps in tribulatione, & cetera. Ita & hic personā
suam bene de ecclesia Christi meritā euidenter exprimit: Et ego, inquiens, Iohannes, subau
ditur sum, qui audiui & uidi hæc. ¶ Igitur quisquis sanctos prophetas recipis, in quibus uel per
quos spiritus sanctus locutus est, & euangeliū uerbi dei, quod scripsit Iohannes, recipe & hæc
scripturam, quia spiritus prophetarū misit angelū suum ostendere hæc seruis suis: Et qui au
diuit & uidit hæc, ipse est Iohannes. ¶ Et postq; audissem & uidissem cecidit ut orarem ante pe
des angeli, qui mihi hæc ostendebat. Et dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fra
trum tuorū prophetarum, & eorū qui seruāt uerba libri huius: Deum adora. ¶ Hoc iam primo
& secundo factū & dictū est. Primo, uidelicet ubi ostenderat illi angelus damnationē meretri
cis: & nunc secūdo, ubi ostendit ei beatitudinē gloriosæ ciuitatis, ac perinde satis confirmatū
est, neminem præter deum debere adorari, hominē siue angelum, quia in ore duorū aut trium
testium stabit omne uerbum. ¶ Et dicit mihi: Ne signaueris uerba prophetiæ libri huius, tem
pus enim prope est. ¶ Ab hinc usq; in finem omnia in persona dicuntur dñi Iesu, & ex ore eius
prophetia cōfirmatur, ut non eam cōtemnere audeat quisquis uult esse dñi Iesu. Ne, inquit, si
gnaueris uerba prophetiæ libri huius. Quod uni Iohāni dicitur, omni quoq; intelligenti my
steria libri huius dicitur, ut non signet siue claudat, imò quātum potest aperiat, & expediat ad
ædificationem & instructionē audientium, ea quæ in eo continentur, quia tempus prope est,
id est, cito implebitur, quod in eo scriptū est: Quod cum ita sit, quid amplius decernendū aut
præcipiendū est? Sequitur ergo: Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat
adhuc. Et iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. ¶ Ac si dicat: Cum tanta
supplicia impijs, & tanta præmia reposita sint pijs, quanta significat series huius libri, non du
bitet impius quin sufficientia suis meritis rependantur, quātumcunq; noceat adhuc, & nō du
bitet iustus & sanctus, quin condigna suis meritis præmia retribuuntur quantumcunq; iusti
tiam faciat, aut sanctificetur adhuc. ¶ Sed quomodo dictum putamus: Qui nocet, noceat ad
huc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc? Nunquid, quia noceat & sordescat, uerba sunt im
peratiua, iccirco nocere & sordescere ex uoluntate creatoris habet creatura? Non utique ault
creator ut nocens aut sordida sit sua creatura, sed est quādo curare debeat quid illa faciat, aut
quantum sordescat, sicut scriptum est: Secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Quan
do illud est? Nimirū quando is, qui peccator siue sordidus est, peccator & sordium suarum a
more atq; defensione deum exacerbat. ¶ Tribus nanq; modis peccatur: ignorantia, infirmita
te, superbia. Si per ignorantiam peccatur, & deus hoc præuidet, quia cognita ueritate sit cor
rigendus quisquis ille est, subuenit ignorantie deus, ut id qd uerum est cognoscat homo igno
rans & erroneus. Huius rei exemplum illud est: Venit autem deus ad Abimelech nocte & ait:
En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim uirum: Illo ad hæc dicente: Domine
num gentem ignorantem & iustam interficies? Nonne ipse dixit mihi soror mea est, & ipsa ait
frater meus est: in simplicitate cordis mei, & munditia manuum mearū feci hoc. Dixit ad eum
deus: Et ego scio quod in simplicitate cordis feceris, & ideo custodiui te ne peccares in me, &
non dimisi ut tangeres eam. Apostolus quoq; ideo misericordiam consecutus est, & subuen
tum est illi superna miseratione, quia ignorans, inquit, feci in incredulitate. ¶ Quod si per in
firmitatem peccet quis, qualis est ille, cuius in persona loquitur idem Apostolus: Cōdelector
legi dei secundū interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnā
tem legi mentis meæ, & captiuū me ducentē in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix
ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Iesum Christū dominum
nostrum. Eiusmodi hominis peccatū patiēter sustinuit deus, imò etiā dissimulat, sicut sapiē
tia loquitur laudando eius misericordiā: Misereris omnium dñe, & nihil odisti eorū quæ feci
cisti, dissimulās peccata hoīm propter pœnitentiā. ¶ Porro si cum superbia quis peccet, tradit
eum deus, & dimittit in desideria cordis eius immunditiā, & nō est ut dicas, qd uoluntatis dñi
est, qd ille noxius aut sordidus est, sed qd nō curat deus de illo, qd talis est, & qd multū illi iratus
est, &

Ex autori
tate Chri
sti.Ex autori
tate Iohan
nis.

deū adora.

Deut. 17
Ne signaue
ris.Qui nocet,
noceat ad
huc.

Psal. 9

Peccati per
ignorantiā
subuenit
deus.
Gene. 201. Timot. 1
Similiter
peccati per
infirmitatē
Roma. 7Sapient. 11
Peccantē p
superbiam
tradit deus
in propria
desideria,

Qui nocet
per super-
bia, noceat
adhuc.

Amos. 1

Et iustus iu-
stitiam fa-
ciat adhuc
Iohan. 14

Non dede-
rūt prēmia
et bonis et
malis.

Lucæ 12

Ego sum
A & Ω.

Supra. 1

Oportet ha-
bere uestē
nuptialem
Matth. 22
Lucæ 12

Qui sunt fo-
ris.
Prouerb. 16
2. Petri 2

Autoritas
huius libri
canonica.

Radix &
genus Da-
uid.

est, & secundū multitudinem iræ suæ non quæret. Talem utiq; illum intelligi oportet, de quo hic dicitur, qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc, maxime quia nō dixit: qui nocuit, noceat adhuc: & qui in sordibus fuit, sordescat adhuc: sed qui nocet, inquit, & qui in sordibus est: Hoc em̄ idem est ac si dicat: Qui studiū nocendi habet, & suas amat sordes pertinaciter, nemo postq̄ audierit illum semetipsum defendentē, & eas quæ in hoc libro scriptæ sunt, plagas cōtemnentem, quicq; boni de illo speret, quia scriptū est: Super tribus sceleribus, & super quatuor non cōuertam eum: Quia postq̄ tribus sceleribus transcurfis, ad quartum quis peruenerit, iam non est spes conuersionis. Primum scelus est, sordes criminum mente ac uoluptate tractasse: secundū scelus, easdem sordes actu perpetrasset: tertiuū scelus, sordes in consuetudinem duxisset: quartū scelus est, easdem sordes defendere. Noceat igitur qui nocet, & sordescat adhuc qui in sordibus est: quia non curat deus de illo, & iuste derelictus est: quia non utcunq; sorduit, sed sordes suas superbe defendendo in sordibus est. ¶ E contra qui iustus est & sanctus, id est, qui bonum iustitiæ, & sanctitatis studium habet, adhuc iustitiā faciat, & adhuc sanctificetur, bene prouidente deo, quatenus non ante de presenti migret seculo, q̄ corona eius perficiatur, & mansio illi in domo patris eius, meritorū gemmis atq; margaritis perornetur. Hoc præmissio ut qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat, & iustus iustitiā faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc, continuo sequitur: Ecce uenio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuiq; secundum opera sua. Nimirum sic loquitur, ut bene sibi conscius quod magnæ sit fortitudinis, & inexhaustæ facultatis ad puniendum noxios, atq; sordidos, quantumcunq; nocuerint, quantumcunq; sorderint, nihil minus à suis meritis tormenta recepturos, & ad remunerandū iustos & sanctos, quantumcunq; iustitiā fecerint, quantumcunq; sanctificati fuerint nihil minus à suis meritis præmia recepturos. Ait ergo: Ecce uenio cito, & merces mea mecum est. Quāuis seruo malo, noxio, atq; sordido, inebrianti se atq; percutienti cōseruos suos, uideatur q̄ in tempora longa fiat hoc, ego dico quia, ecce uenio, cito uenio. Et ne quis de mercede dubitet, merces mea mecum est. Non in manu altera, nō in potestate aliena, sed in manu mea, in potestate mea est, & dum uenio, mecum uenit in potestate mea magna merces uniuersa, ad reddēdum unicuiq; secundum opera sua. Vnde tibi tanta potestas, tanta sufficientia? Ait: Ego sum A & Ω, primus & nouissimus, principiū & finis. Ac si dicat: Inde manus mea non est inualida ad reddēdum unicuiq; secundum opera sua, quia ego sum ante omnes, & ante secula deus, & post me non erit alius, qd̄ intelligitur per A & Ω, quarum, uidelicet, literarum in alphabeto Græcō, altera prima, altera ultima. Nam quid dixerit, ego sum A & Ω, exponit dicendo: primus & nouissimus, addendo etiam principium, & finis, scilicet, à quo omnis creaturæ principium est, & in quo creatura rationalis cōsummatur. Hoc idem in initio libri dixerat: Ego sum A & Ω, principiū & finis, & hic iccirco renouat, ut cætera iam dicta, ne quis adhuc dormitet, aut de ignorantia sese excuset, seu quasi uilem scripturæ huius tubam præ amore sordium suarum audire dissimulet. Et addit adhuc: Beati qui lauant stolas suas, ut sit potestas eorum in ligno uitæ, & per portas intrēt in ciuitatem sanctam. Foris canes, & uenefici, & impudici, & homicide, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. Nimirum quia nuptiæ agni & sanctæ ciuitatis Hierusalem (de quibus hæc nus splendē demonstratæ sunt) nuptiæ sunt sanctitatis, & ut supra dictum est, non intrabit illuc coinquinatum aliquid, soli illi beati sunt, qui lauant stolas suas, ut habeant uestem nuptialem, maxime ut sint lumini eorum præcincti, id est, ornatum habeant castitatis, non intentione laudis humane, sed pro illa expectatione, ut sit potestas eorū in ligno uitæ, id est, ut frui possint uere uitali summe diuinitatis uisione, quo intratur per portas iustitiæ, quæ sunt portæ sanctæ ciuitatis. Sanctā quippe ciuitatē illam opportune etiam hoc loco edixit subiūcturus. ¶ Foris canes, id est, omnes stulti, qui ita reuertuntur ad stultitiā, sicut reuertitur canis ad vomitum suum, & uenefici qui hominū uitam interficiunt uenenis, & impudici, quos nullius pudet turpitudinis, & homicide, qui utiq; humano sanguine sunt polluti, & in oculis dñi cruenti, & idolis seruientes, qui profecto nullam habent communicationem cum illo, qui unus & solus uerus deus est, & omnis qui amat & facit mendacium, quales maxime hæretici sunt. Hæc omnia contraria sunt sanctæ ciuitati, & iccirco foris isti, inquit, cui pro imperio satis est dixisse foris. Et continuo subiungit: Ego Iesus misi angelum meum testificari uobis in ecclesijs. Ac si dicatur: Si huius libri autoritatē quæritis ego sum Iesus autor & dator huius Apocalypsis. Non est scriptura hæc à Iohāne, non est ab homine, neq; enim ab homine accepit illam, aut didicit, sed me reuelante, qui sum Iesus, & mittente per angelum meum, ut sicut omnes scripturæ diuinæ autoritatis, ita & scripta hæc testificentur, & recitentur uobis in ecclesijs, atq; in canonico apice sint. Quæritis quis Iesus ego sum, qui autoritate mea scripturam hanc uolo commendatam esse ad testificandum in ecclesijs? Ego sum radix, & genus Dauid, stella splendida, & matutina. Ac si dicat: Ego sum ille Iesus, qui & dominus & filius sum Dauid, qui secundum hominem passus & sepultus mane resurrexi à mortuis. Nam quia dñs, & creator sum Dauid, quemad-

quemadmodum testatur ipse dicens in spiritu: Dixit dominus dño meo sede à dextris meis: Iccirco radix, & quia filius Dauid natus, uel factus ex semine eius secundū carnem: Iccirco genitum sum Dauid. Et nunc quidē, qui diu in hoc uiuentes per fidem ambulantis, stella uobis sum splendida, & matutina, ex quo resurrexi à mortuis: Tunc autē me solem habebitis, cum in ciuitatem talem, quam audistis, intraueritis: quam claritas dei illuminauit, quā nō eget lumine solis aut lunæ, propter hoc ipsum, quia illuminauit eam claritas dei. Et spiritus & sponsa dicit, ueni. Et qui audit dicat, ueni. Et qui sitit ueniat, & qui uult accipiat aquā uitæ gratis. Ego, inquit, misi testificari uobis hæc in ecclesiis, & cum horum testificatione spiritus singulorū uestrorum cōscientias conuenit & singulis uestrum dicit: ueni, id est, crede his quæ hic testificatur tibi. ¶ Hoc foris sponsa, id est, ecclesia, dicit ad aurem corporis, dum sonum literale legendō ingerit, hoc intus ad aurē cordis dicit spiritus, dum sensum suggerit ad intelligendū quod quicquid hic dicitur, rationabile uerū, & fidele, atq; auditu dignū sit. Audiatur unusquisq; hūc spiritū siue sponsum, ut nōnulli codices habēt, & sponsam dicētes: Veni, id est, obaudiatur uocātibz, & sequatur uocationem salubre, ut introeat ad beatitudinē tam gloriosæ ciuitatis. Audiēs autē siue obaudiēs dicat, ueni, id est, nō sua tñ salute cōtentus sit, sed operā det, ut proximum suum lucrari ꝑ bo exhortationis & secū adducere possit. Et qui sitit, qui saluari desiderat, tantummodo ueniat: quia uidelicet, flumē illud aque uiuæ, qd tibi ostensum est, nulli sitienti denegatur, sed qui uult accipiat: quia sola bona uolūtas sufficit ad accipiendū aquā uitæ, quā gratia præparauit. Omnibus datur gratis, tantūmodo assit quæstor uel acceptor homo bonæ uolūtatē. Sequitur: Cōtestor ego omni audienti uerba prophetiæ libri huius. Si quis appoluerit ad hæc, apponet sup illū deus plagas scriptas in libro isto: Et si quis diminuerit de uerbis prophetiæ libri huius, auferet deus partē eius de ligno uitæ, & de ciuitate sancta, & de ijs, quæ scripta sunt in libro isto. ¶ Hæc pœna dānationis sine dubio hereticorū est, ut auferatur pars eorū de ligno uitæ, qd est Christus, & de ciuitate sancta cœlesti Hierusalē, & de omnibus bonis quæcunque scripta sunt in libro isto, & ut apponatur sup eos plagæ, quæ scriptæ sunt in libro isto: quia, uidelicet, ipsi sanctas scripturas corrumpunt, apponēdo quid de suo uel quippiā diminuendo, utpote studiū habentes dogma suum cōstruere, cui quicquid repugnat in sanctis scripturis in nullis uellēt codicibus usq; superesse. Satis ergo firmiter scripturā hanc defendit diuinæ & canonicæ debere esse autoritatis, cuius corruptorē, quicquid ille fuerit, parī cum hæreticis damnatione percutit. Statimq; subiungit: Dicit qui testimoniū perhibet istorū: Etiā uenio cito. ¶ Poterat dicere hic scriptor, dicit Iesus, sed dicere maluit: dicit qui testimoniū perhibet istorū utpote hic in calce uoluminis eō totus intendens, ut librū istum autoritate diuina, & spūs sancti ueritate cōscriptum defendat, & liberet à contemptu omniū, præcauens id qd futurū erat: Videlicet, ne auderēt stulti sacrā contemnere, siue reñciendā iudicare literā, cuius nō capere mererētur intellectū. Etiam, inquit, uenio cito. Quod dixi iterū dico, & repetēs affirmo: quia uenio cito reddere unicuiq; secundū opera sua. Dulce nimirū, & desiderabile hoc est diligētī animæ, quæ nō hoc seculū, sed deum diligit, & gratāter uocem hanc accipit, q̃ aduētus dñi prope sit. Respondet ergo cōfestim sponsa diligens & casta dicēs: Amen ueni dñe Iesu. ¶ Quodāmodo leuat caput suum, iuxta illud euangelicū: His autē fieri incipiētibus respicite, & leuate capita uestra: quia appropinquat redemptio uestra. Amē ergo, inquit, id est, promissum tuū uerum fiat, ut cito uenias dñe Iesu sciēs suspiria mea dicēs: Heu mihi, quia incolatus meus prolōgatus est, habitauī cū habitātibz cedar, multū incola fuit aīa mea. I. ¶ Sitiuit aīa mea ad deū fortē uiuum: quādo ueniā, et apparebo ante faciē dei: Deniq; ut faciē dñi uidere desideremus, & nō delectationi, sed potius dolori nobis sit locus peregrinatiōis huius, iccirco scriptor sic proloquitur: qd uult ut nos loquamur dicēs: Veni dñe Iesu, semperq; ut hoc dicere nō dubitemus, parati simus in occursum eius, iuxta illud: Et uos similes hominibus expectantibus dominū suum quādo reuertat à nuptijs, ut cū uenerit, & pulsauerit, cōfestim aperiant ei. Sequitur salutatio ultimi eadē quæ prima: Gratia dñi nostri Iesu Christi cū omnibus uobis, amen. ¶ Sic enī in principio dixerat Iohānes septē ecclesiis, quæ sunt in Asia: Gratia uobis & pax, &c. Videlicet, diligens dñm & dilectus dñi, & in principio, & in fine, & per omnē textū sermonis sui loquit ex abundantia cordis gratiæ & dilectionē, quæ in ipso redūdat, cupiēs esse nō seorsum in paucis, sed cōmuniter in omnibus, maxime in eo, ut sicut Paulus quoq; apostolus optat, id ipsum dicamus omnes, & schismata in nobis non sint, per gratiam, qua sumus redempti: Amen.

Psal. 109

Foris dicit sponsa, intus uero spūs.

Pœna hereticorū propter scripturarū deprauationes.

Libri huius autoritas diuina est.

Desiderāda nobis p̃ ultimū Christi aduentū redemptio nostra. Lucæ 21 Psal. 119 Psal. 41

Lucæ 12

Gratia & pax omnibus uobis.

1. Cor. 11

IMPRESSA SVNT NVNC SECVNDO, LVCVLENTISSIMA, hæc diui Ruperti, abbatis Tuitiensis (ante quadringentos ferme annos defuncti) in librum Apocalypseos, commentaria, CHRISTI IESV, seruatoris nostri doctrinæ, maxime cōsona, & ex sacris duntaxat literis, cōcinnata: Inpensis honesti uiri, Arnoldi Birckman. Anno à natali Christiano M D XXXIII.

[illegible][illegible]

[The following page contains faint bleed-through from the reverse side.]

Æria.vi.

psulo vos ipsos in iudicio pe-
to. **R.** O vos omnes q̄ transitis
per viā attendite ⁊ videte. Si est
dolor sicut dolor meus. **V.** Atten-
dite vniuersi ppli ⁊ videte. Si est
Quanto mirabili? **L.**
est mortuum posse resur-
gere q̄ adhuc de cruce viuūz
velle descendere: Parua peti-
tis. dum maiora p̄ueniūt: sed
infidelitas vestra non potuit
sanari signis multo fortiorib⁹
q̄ petistis. **R.** Et de quomodo
moutur iust? ⁊ nemo percipit cor-
de ⁊ viri iusti tollunt ⁊ nemo cōs-
derat a facie iniquitatis sublat⁹ est
iustus. Et erit in pace memoria
eius. **V.** Tanq̄ ouis corā tenden-
te se obmutuit et non aperuit os
suum de angustia ⁊ de iudicio sub-
lat⁹ est. Et erit. Ecce quomodo.
An. iij. noct. añ. O eius adiuna
me dominus suscepit: est anime
mee. **ps.** O ē in noie. **An.** In
pace fact⁹ est loc⁹ ei⁹ ⁊ in syon ha-
bitatio eius. **ps.** O c. in iudea
deus. **An.** Factus sum sicut ho-
mo sine adiutorio inter mortuos
liber. **ps.** O sic de⁹ salutis mee
V. Collocauit me in obscuris. Si-
cut mortuos fecisti. **L.** catio. vij.
Quissus au Ad hebre. fr.
te assites pōtiffex futuro-
rum bonorum per amplius ⁊

Et aqua. **¶** Cum ergo accepisset
acetum dixit consummatum est.
Et inclinatus. **LECTIO. ix.**
Quo gradis nobis sermo et interpretabilis ad di-
cendum: quasi imbecilles facti
estis ad audiendum. Et enim
cum deberetis magistri esse propter
tempus: rursus indige-
tis ut vos doceamini que sunt
elementa exordij sermonum dei:
et facti estis quibus lacte opus
sit non solido cibo. Omnis enim
qui lactis est particeps: expus
est sermonis iusticie. paruulus
enim est. Perfectorum autem est
solidus cibi eorum qui pro con-
suetudine exercitatos habent sen-
sus: ad discretionem boni ac
mali. **¶** Etelum templi cassium
est: et omnis terra tremuit. **¶** Atro
de cruce clamabat dicens mem-
to mei domine dum veneris in regnu-
m tuum. **¶** Petre fuisse sunt et mo-
numenta aperta sunt: et multa cor-
pora sanctorum qui dormierant in
reperunt. **¶** Atro. Velum. In lau-
dibus an. **¶** Proprio filio suo non
pepercit deus sed pro nobis omni-
bus tradidit illum. **ps. m.** scire
re. **¶** Et. **¶** Innotuit est in me spiri-
tus meus in me turbatum est cor
meum. **ps. o.** sic exaudi oratio-
nem meam auribus percipe. **¶** An.

H il latro ad l
dem digna fac
autem quid fec
mine dum ven
ps. O eus de
O um contur
mea ofse miser
ris. ps. O or
M emeto mei
neris in regnū
date. ⁊. Chus
bis. Ali. O of
eius causam ⁊
suis nazaren ⁊
B sis. Kyrie
⁊. Qui in cru
bus traxisti ac
tribus viab
mouit infern
spoliatur. Ky
⁊. Domine mi
minus factus e
mortem. Mor
M iserere. B
sumus dñe. B
t incubauit pe
ratus me. ps.
Cetera vt s.
ali. Glo y dloy
me. ps. Deus
liqu. ps. U eg
ali. Si accep
sunt. nati est ⁊
did. spiritus.

2499